De Tweede Ronde. Jaargang 30

bron
De Tweede Ronde. Jaargang 30. Mouria, Amsterdam 2009

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_twe007200901_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

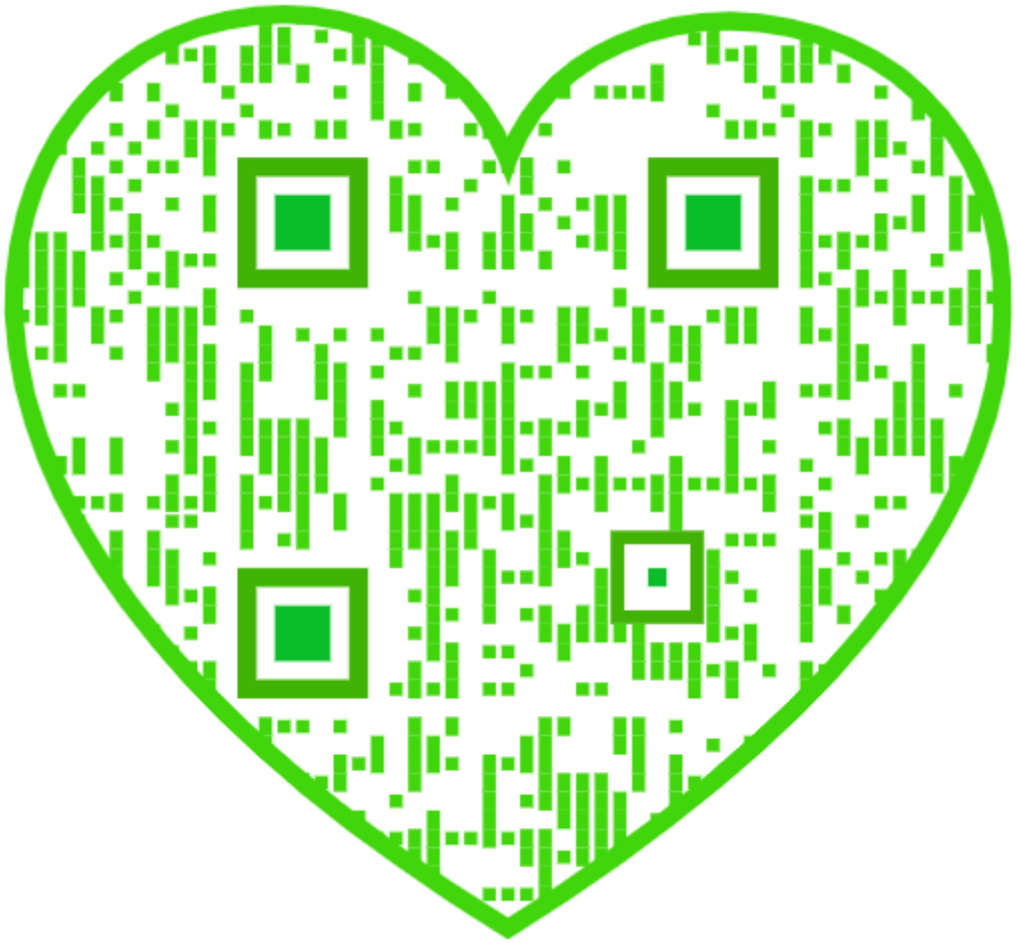

[Nummer 1]

Voorwoord

Dit Lentenummer biedt in *Nederlands proza* nieuwe verhalen van Amy Bais, Philip Snijder en A.L. Snijders, debuten van Jerker Spits en Tjeerd Ybeles Smits, en een romanfragment van debuterend romancier Frits Criens, tot dusver meer bekend uit de rubriek LV. Een tweede romanfragment is van Nasser Fakhteh, die van Iraans schrijver Nederlands schrijver is geworden. De rubriek *Nederlandse poëzie* is klein, maar bevat werk van zes dichters; met enige trots signaleren wij de nieuwe gedichten van Jean Pierre Rawie. In *Light Verse* begroeten we een debutant, Maarten Beemster. Drs. P, Jaap van den Born en Ivo de Wijs preluderen op het thema Iran.

De aanleiding voor dit Iraanse nummer is het dertigjarig jubileum van Iran's islamitische revolutie. Het regiem is erin geslaagd bijna de hele westers georiënteerde bovenlaag van de bevolking de emigratie in te drijven. Vier miljoen Iraniërs zijn uitgeweken en vijfentwintigduizend van hen leven in Nederland. Een zo massale uittocht is alleen te vergelijken met de Russische emigratie na 1917. In hun ballingschap zijn de Iraanse schrijvers blijven schrijven, in het Iraans en soms in de taal van het gastland.

Over het hedendaagse Iran komt men het meest te weten uit de bijdragen van Cheheltan, Mandanipour en Ravanipour. Cheheltan schrijft over Teheran als voorpost van de hel' in *Essay* en in *Vertaald proza* over een politieke executie. Mandanipour portretteert de censuur, Ravanipour schildert een gefrustreerde idylle tijdens de Iran-Irakoorlog, Pezeshkzad geeft een satirisch beeld van gewezen Iraanse notabelen in de VS. Van de internationaal befaamde Sadeq Hedayat, ‘de Iraanse Kafka’, is een verhaal opgenomen dat zijn zelfmoord aankondigt. Het schrijnende verhaal van Djalal Al-e Ahmad gaat over medisch bijgeloof, dat van Ali Ashraf Darvishian over alledaagse misère in het kader van grafroof.

In *Vertaalde poëzie* tien kwatrijnen van Omar Khayyam in een nieuwe berijming, als hommage aan de klassieke Perzische dichtkunst. Daarnaast een kleine selectie uit de hedendaagse poëzie, het meeste buiten Iran geschreven. *Essay* bevat naast Cheheltan een stuk van Nasim Khaksar, Iraans schrijver in Nederland die een dichterlijke analyse geeft van de positie van auteurs in ballingschap, en een Iraans reisverslag van Ronald Bos, gastredacteur van dit nummer.

Wiebe Hogendoorn heeft besloten dat het zijn tijd is om de redactie te verlaten. Wij danken hem hartelijk voor zijn grote inzet gedurende bijna twintig jaar.

Redactie

Nederlands proza

Vrij naar het verleden
Amy Bais

Soms beginnen dingen zo.

Tussen de bomen van het Belgische hofje door ziet ze een man met een open notitieblokje lopen, een keurig opgevouwen grijze regenjas over zijn arm. Even later komt ze hem weer tegen in de kerk die ze is binnengewandeld en vraagt hij in strompelend Frans of ze weet hoe laat het is. Aantrekkelijke man in de dertig ziet aantrekkelijke vrouw in de twintig? Zo laat is het.

Ze drinken samen koffie op een zonnig terras, en nemen het betrekkelijke begrip vrijheid door. Hij is Bulgaar en heeft te weinig en zij is Nederlandse en heeft te veel. Ze besluit haar bezwaren tegen het laatste niet breed uit te meten. Hij kijkt naar de westerse wereld waarin zij vrij ademhaalt en weet zijn jaloezie te beteugelen, vooral als hij later ziet hoe die vrijheid haar vaak beklemt en verlamt. Hij heeft oplettende ogen, ondanks alles niet beducht, maar belangstellend.

Drie maanden later, het is dan eind december, is ze bij hem op bezoek in Sofia, waar hij speelfilms regisseert onder een star regime zonder behoefte aan talent. In de studio van het staatsfilmbedrijf laat hij haar zijn films zien en vertaalt woord voor woord alle dialogen. Het zijn zoete verhalen, keurig in beeld gebracht. Ze kan niet beoordelen of zijn films oninteressant zijn omdat hij geen talent heeft, of omdat hij zijn talent niet mag inzetten. Soms is ze stiekem opgelucht als na de laatste scène het woord ‘Kraj’ groot in beeld verschijnt.

Ze logeert in zijn huis, waar ook zijn broer met zijn gezin woont. En zijn moeder. Zijn breekbare, tot vraagteken vergroeide moeder, weduwe sinds het begin der onvrije tijden, schrijft Franstalige gedichten die later in de bagage van de gast stiekem meegenomen worden om aan te bieden, ja aan wie, Franse uitgevers wellicht? is de hoop. *Maman* spreekt prerevolutionair Frans en heeft een adellijke uitstraling, wat in een onedel tijdperk in niemands voordeel is.

Het land ligt in een winterse houdgreep die schoonheid biedt maar ook vrijwel tot stilstand dwingt. Ze rijden in de van zijn broer gehuurde auto stapvoets van het ene besneeuwde dorp naar het andere, en overal is alles, ook de armoede, wit van kleur. Het ruikt er naar hout-

kachels. Hij praat namens haar met een oude vrouw die voor haar kippen uit naar huis loopt. Ze leert.

Hij toont haar middeleeuwse kloosters, koopt een icoon die ze later het land uit zal smokkelen en vertelt met liefde over het land zoals hij zich dat herinnert van vroeger en uit boeken. Ze hoort de bittere nostalgie van de afgewezen minnaar in zijn stem. Zijn land heeft geen liefde voor hem, maar hij blijft noodgedwongen dienstbaar. Ze aait verlegen zijn arm.

Terug in de auto streelt hij haar hand en kust haar. Ze rijden naar een hotelletje waar hij hen als echtpaar inschrijft, maar als ze met hun bagage de receptie passeren, moet hij alsnog twee eenpersoonskamers betalen. Eenmaal geïnstalleerd in een ervan wordt de kraan van het bad vol opengezet om mogelijk kritische gesprekken of de voorlezing van een artikel over zijn film of zijn land te overstemmen. Daarna overstemt het geluid van hun lust de kraan. Al wordt het soms onderbroken door naarstig gezoek in de ontoereikende woordenboeken die in plooien van de lakens liggen te wachten.

Ze spreken eikaars taal niet en communiceren daarom in het Duits, soms ook in het Frans, als ze allebei het Duitse woord niet weten. Andere keren komen ze er pas uit nadat het begrip moeizaam is omschreven of zelfs uitgebeeld en besluiten het dan zelf een naam te geven voor toekomstig gebruik. Zo ontstaat een geheimtaal. *Entzärtigung* is het woord dat ze bedenken voor ontroering. Een doktersrecept heet voortaan *Medischein*, gehoorzaamheid *Draufsolligkeit*. Sommige woorden hebben ze maar één keer nodig, maar de vreugde van het vinden noodt tot herhaling in andere, steeds hilarischer gesprekken.

Het is een mooie man. Strak in zijn vel, donkere krullen die houvast geven, bruine borende ogen en een jaguarachtige lenigheid die elk spel elegantie verleent. Zijn zachtheid en hardheid vormen samen een onweerstaanbare combinatie. De zachte streling, de extra jas over haar afkoelende schouders, de warme oksel waarin ze laat in de nacht haar ijskoude hand mag leggen. Het harde nee als hem iets niet zint, de korte commando's om iets te bereiken en zijn doortastende optreden als de omringende wereld tijdelijk dreigt om te vallen. Dan ziet ze even de regisseur.

Ze raakt verliefd en verlust. Hij ook, zegt hij. En er is geen reden hem niet te geloven.

Op Oudejaarsavond zijn ze terug in Sofia, waar hij een feest aanricht voor haar en zijn vrienden, vrijwel allemaal kunstenaars. Er wordt pas gepraat als de muziek hard staat. De nieuwjaarsrede van de Bulgaarse president wordt in stilte aangehoord maar door het dronken gezelschap aan de lange tafel met grimassen en rollende ogen begeleid. Er is eten, altijd veel eten. Tot stikkens toe. En erg veel drank. De gelatenheid of wanhoop, wat is het, is soms zo voelbaar dat ze terug zou willen vluchten naar haar kennelijke paradijs, waar om andere redenen gelatenheid en wanhoop heersen.

Nooit wordt de waarheid gesproken tegen buitenstaanders. Ook niet als onduidelijk is waarom precies gelogen moet worden. Als ze samen iets gaan bezichtigen wil hij dat ze zegt in Bulgarije op zoek te zijn naar locaties voor een Nederlandse film. Als ze zich een keer verspreekt en tegen een onbekende zegt vakantie te vieren, vlamt de woede van haar gastheer op, gevoed door een angst die zij als vreemde in zijn grote gevangenis niet kan navoelen. Na nog een week is ze blij aan de benauwenis van het land te kunnen ontsnappen, al valt het afscheid in ander opzicht zwaar. Maar ze belooft gauw terug te komen.

Ze vliegt zo vaak als haar geld en werk het toelaten met een charter naar hem toe, om liefde te halen en te brengen. Zijn binnenlandse veiligheidsdienst houdt nauwgezet bij waar ze zich bevindt. En voorkomt daarmee zelfs een keer dat ze haar vlucht mist: ze worden om half zeven 's ochtends wakker gebeld met de vraag waar ze blijft, haar vliegtuig vertrekt bijna. Bij het afscheid geeft hij haar elke keer wat gouden munten mee die ze voor hem in een kluis moet bewaren: zijn bijdrage aan een gezamenlijke toekomst in het vrije Westen.

Hij heeft als filmer, die zich zo volgzaam als zijn karakter dat toelaat aan alle geboden en verboden houdt, toestemming van het Bulgaarse gezag gekregen op werkvakantie naar Nederland te gaan, wat hij een halfjaar later doet. Hij bereidt er zijn asielaanvraag voor en samen fantaseren ze over hoeveel kinderen ze willen krijgen. Ze bedenken projecten waaraan ze kunnen gaan samenwerken. Hun liefde bloeit, al knagen bij haar soms twijfels aan de oprechtheid van de zijne. Niet eens omdat ze denkt voor hem misschien vooral een ontsnappingsmogelijkheid te zijn. Maar omdat ze onzeker is over zichzelf. Want wat en wie is ze helemaal op haar vijfentwintigste, leuke meid, maar telkens

een ander als er een camera op haar gericht wordt. Mooie handen, zeker, zelfs fraaie wenkbrauwen, maar is ze iemand, heeft ze een persoonlijkheid? Ze is bang dat het verschil tussen wie ze hoopt en denkt te zijn en wie ze werkelijk is nog erg groot is, maar weet niet hoe ze dat moet meten. Wat ziet hij in haar? Ze durft het hem niet te vragen.

Ze rijdt met hem in haar speciaal gekochte Fiat 500 door Nederland, dat door zijn ogen gezien ook voor haar een vreemd buitenland wordt waar ze te weinig van weet. Hij daarentegen kan haar vertellen dat de Tachtigjarige Oorlog de eerste bevrijdingsoorlog in de geschiedenis was. Ze bezichtigen Kinderdijk, het Deltaplan, praten met vissers langs het Haringvliet, hij maait het gras in de tuin van haar ouders en ze gaan zeilen met vrienden. Het is een warme zomer en ze slapen in tentjes of onder de sterrenhemel. Als ze wodka bij zich hebben, neemt hij een teug, slikt niet door maar kust haar dronken.

Ze gaan langs bij verschillende Nederlandse filmregisseurs, die desgevraagd allemaal onmiddellijk bereid blijken een stemloze collega van achter het Ijzeren Gordijn hartelijk te ontvangen. Eerst heeft ze dan samen met hem een of meer van hun films bekeken, waarbij zij fluisterend op haar beurt alle dialogen moet vertalen en hij driftig aantekeningen maakt in zijn boekje.

De zomer duurt twee maanden, maar flitst voorbij in de tijd die het kost om je hart op te halen. De week voor zijn vertrek komt er nog een Bulgaarse vriend uit Keulen logeren. Haar ene kamer is niet berekend op intimiteit met zijn drieën en ze voelt zich beroofd van kostbare momenten, maar weet ook dat de voor haarzelf altijd gastvrije Oost-Europeanen die gedachte in geen enkele taal zullen verstaan. Ondanks de logé die een paar meter verderop op een matrasje ligt, geven ze de laatste nacht tijdens een onweersbui van apocalyptische proporties toe aan hun verlangen naar elkaar. De wolkbreuk die zich boven haar platte dak ontlaadt overstemt alle hartstocht. Hoopt ze.

Drie jaar later is hun liefde bezweken aan de lange afstand, het Ijzeren Gordijn en de traagheid van ambtelijke procedures. En wellicht ook aan de nabijheid van anderen.

Als ze na nog eens anderhalf jaar meldt dat ze ongehuwd maar gewenst zwanger is, nodigt hij haar onmiddellijk uit naar Bulgarije te emigreren om bij hem te komen wonen. Haar zo vriendelijk mogelijke wei-

gering stuit op onbegrip, maar twee weken na de geboorte van haar zoon komt hij met armen vol cadeaus op kraambezoek in Nederland. Hij kijkt verbaasd als hij ook zoons vader aantreft, maar blijft als rechtgeaarde Oost-Europeaan wel acht dagen logeren in de ook nu weer te kleine woning. Ze besteedt hem met onhartelijk enthousiasme uit aan vrienden en familie die hem mee uit varen en dansen nemen. Hij zegt te genieten.

Terug in zijn eigen land houdt hij contact, stuurt kaartjes, zelfgemaakte houten lepels, tekeningen, affiches van nieuwe films en komt nog een paar keer terug. Een keer met een bevriende acteur, een andere keer met de vriendin van dat moment, die niet de gratie heeft van hem af te blijven in andervrouws aanwezigheid, maar die ergernis is oppervlakkig en al vergeten voor ze weer weg zijn.

Met de komst van internet begint ook de uitwisseling van elektronische boodschappen. Ruim dertig jaar na hun eerste ontmoeting stuurt hij haar een mailtje: hij komt de volgende dag naar Nederland omdat hij in Den Helder een camper gaat kopen. Hij zou haar graag ontmoeten. Hij heeft op Google Earth al gezien waar ze woont. Ze raakt bijna in paniek, alsof hij haar gestalkt heeft. Ze merkt dat ze er eigenlijk tegenop ziet hem te zien of spreken. Een jaar of tien eerder drong hij er per mail herhaaldelijk op aan dat ze naar Sofia zou komen en bedacht voor haar uitvluchten (‘geen geld’, ‘geen tijd’) adequate oplossingen (respectievelijk ‘ik betaal je bus’, ‘je kunt hier werken’). Toen hij uiteindelijk wanhopig riep dat hij dan naar haar toe kwam en zij zei dat ze geen logeerkamer had, was zijn reactie: ‘Waar hebben wij een logeerkamer voor nodig?’ Toen heeft ze waarschijnlijk teruggemaild dat ze in Canada voor een zieke tante moest gaan zorgen. In ieder geval bleef het daarna lang stil. Ze vermoedt dat hij alleen contact opneemt als hij tijdelijk geen partner heeft. Ze ziet wellicht ook daarom op tegen zijn bezoek, want ze wil hem niet hoeven afwijzen. Hij is haar dierbaar en vertrouwd, zij het als een in het buitenland ontworpen schoen die net niet de juiste maat en vorm heeft, er blijft altijd iets knellen. En ze herinnert zich heel goed hoe arbeidsintensief de relatie oorspronkelijk was. Die energie heeft ze er niet meer voor over, vooral omdat ze nu weet dat ze ook toen al niet echt bij elkaar pasten. Het alleen om uiteenlopende redenen allebei erg graag wilden. Achterom kijken vertekent het beeld, niet alleen in de periferie, dus echt zeker weten doet ze het niet.

Haar oude liefde is niet van het precieze soort dat tijd van aankomst of vluchtnummer relevant acht, hij meldt alleen dat hij na aankomst gaat bellen. Van schrik zit ze de volgende dag vanaf acht uur 's ochtends naast de telefoon die de hele dag geen Bulgaar produceert. De dag erna geeft ze toe aan haar tegenzin en neemt alleen de telefoon nog op als ze het nummer herkent. Tegen de tijd dat hij inderdaad belt, drie dagen later, overvalt het haar enigszins, want zijn komst is in de hectiek van alledag wat weggezakt. Daar is zijn stem, daar is zijn Duits. Hij wil komen logeren, maar ze stelt een afspraak voor die dat onmogelijk maakt. Ze vraagt zich wel even vluchtig af hoe zijn verkreukelde lijf nu zou voelen. Maar de hartstocht en het verlangen naar hem ontbreken. Zelfs haar gebruikelijke nieuwsgierigheid is niet groot genoeg.

Ze kijkt op het station naar hem uit - zal ze hem herkennen na zoveel jaar? - en ziet tussen de menigte die de trap afkomt iemand met vertrouwde motoriek. Hij zwaait, beide armen omhoog en ze voelt zichzelf, en ziet hem, verheugd lachen om het moment van weerzien. Ze fotografeert hem tijdens zijn afdaling en ziet later die blije grijns terug op haar beeldscherm. Hij overbrugt de laatste meters en ze omhelzen elkaar. Ze ruikt weer zijn lijf, dat inderdaad gerimpeld maar nog steeds slank en sterk is. Ze vragen tegelijkertijd: ‘Wie geht's dir?’ en besteden de volgende uren aan het gedetailleerd beantwoorden van die vraag.

Tijdens het laatste kopje koffie, met uitzicht over een grijze rivier onder bijna zwarte wolken, vraagt ze of hij een partner heeft. Ja, Milana, een nu gepensioneerde architect, met wie hij in de te kopen camper gaat rondreizen. Op de vraag of Milana mooie dingen heeft gemaakt, komt een schouderophalend: ‘Nee, sociale woningbouw.’ Ze aait hem meevoelend over zijn arm, opeens andermaal doordrongen van de verkwisting van zoveel talent, zo lang. Dat van hem voorop. En zij in het vrije Nederland maar tobben over de principiële vraag of ze zich fotograaf of fotografe moest laten noemen. Er schieten snelle beelden door haar brein, van zijn films, zijn destijds gegijzelde land, hun subversieve gefluister in de nacht en ze voelt haar oude liefde voor hem even opvlammen, maar houdt zich in en zegt alleen: ‘Du bist ein treuer Freund.’

Bij de afscheidsomhelzing die avond ruikt ze niet alleen zijn lichaam maar ook heel even het hout in de Bulgaarse kachel die zigeunerliefde werd genoemd, omdat het vuur erin snel oplaaide, heel kort grote hitte verspreidde en daarna snel weer uitdoofde. Maar wel telkens opnieuw.

Uit: Verzwegen oorlog
Frits Criens[*]

Mijn bed stond een beetje apart in een hoek van de hal, de ziekenzaal van de mannen voor wie er nog hoop op overleven was. De enige dokter was frontarts geweest. In het begin van de oorlog was hij in Polen op een landmijn gelopen. Zijn linkerbeen was tot boven de knie geamputeerd. Op zijn dagelijkse rondgang langs de gewonden hompelde hij op een gezond en een houten been tussen de bedden door. Ondanks zijn eigen tegenslag, had de dokter hart voor de soldaten, maar veel meer dan troost brengen kon de man ook niet. En troost was een schrale pleister op de verwondingen van de ongelukkigen.

Ze kwamen allemaal van het front. De oorlog in het veld was voor hen voorbij, maar in hun hoofd ging hij dag en nacht door. 's Nachts was hun beproeving het hevigst, als angstdromen de gewonden in hun greep hielden. Ze krompen jankend in elkaar, sloegen en schopten om zich heen. De donkere zaal veranderde in een spooktent vol geluiden van krakende bedden en kermende mannen. Ik heb geen oog dichtgedaan, al die dagen niet. In alle dialecten van Duitsland hoorde ik de gewonden lijden, vloeken, schreeuwen, bidden. Ik lag tussen kerels met bloed aan hun handen, maar toch had ik medelijden met hen.

* *Een vrijwel onbekend hoofdstuk uit onze geschiedenis: medio november '44 wordt de geallieerde opmars in Midden- en Noord-Limburg gestuit door een fanatieke Duitse troepenmacht die zich op de oostoever van de Maas heeft samengetrokken. In de dorpen en steden daar zucht men onder de bezetters die talloze razzia's uitvoeren én onder geallieerde beschietingen en bombardementen. Om hun handen vrij te hebben, beginnen de Duitsers de bevolking de volgende vier maanden massaal naar het Noorden te evacueren waar ze nog heer en meester zijn. Evacués uit Roermond en omgeving vertrekken vanaf het station in Bruggen. Tot hun vertrek daar bivakkeren ze onder open droogloodsen bij een dakpannenfabriek, zonder sanitair, voedsel, water, warmte. Het is een bittere winter. Een aantal transporten vindt plaats met overvolle veewagons, zonder enige voorziening.*
De vertelster uit 'Verzwegen oorlog' *treft zo'n veetrein. Haar reis vol ontberingen waarbij doden vallen, duurt meer dan een week. Voor ze echter aan haar rampzalige reis kan beginnen, wordt ze met difterie opgenomen in een militair noodhospitaal dat is ingericht in een school. Bovenstaande tekst is een fragment uit de roman* Verzwegen oorlog *die globaal op feiten uit het leven van de schoonouders van de auteur is gebaseerd.*

Rechts van me lag een soldaat van een jaar of twintig. Over zijn voorhoofd hing een lok krijtwit haar. Het was een knappe kerel, maar hij keek nors. Dat kwam omdat hij geen benen meer had, dacht ik. Hij sprak geen woord met de andere gewonden. Ik dacht dat ik zijn verdriet begreep en probeerde een gesprek aan te knopen. Ik vroeg hoe het met hem ging. Hij snauwde me toe dat een fatsoenlijke vrouw niet met soldaten moest praten. Zeker niet met hem, hij was een smeerlap.

Pas in zijn dromen kwam hij elke nacht los. Hij voerde onverstaanbare gesprekken op gejaagde fluistertoon, met wie was niet duidelijk. Soms verhief hij zijn stem in een boze uitval naar zijn fantomen.

Een keer bleef hij minuten lang vloeken. Die uitbarsting gaf hem geen verlichting, want even later lag hij te schreeuwen. ‘Ich komme nicht mehr nach Hause! Ich komme nicht mehr nach Hause!’ De halve zaal was intussen klaarwakker en begon te roepen dat hij zijn kop dicht moest houden. Maar het geschreeuw rukte de man niet los uit zijn benauwende droom. Dat gebeurde pas toen een hospik hem een kom water in het gezicht smeet. Hij vloekte de broeder stijf en zweeg de rest van de nacht.

Elke morgen werden de soldaten wakker in hun eigen drek. Als ze gewassen en verschoond waren, kregen ze een glas water en een poeder om te kalmeren. Daarmee kwamen ze de dag door, tot het licht in de zaal uitging en de nachtmerrie hen weer onverbiddelijk in de klauwen nam.

De dokter droeg bijna altijd burgerkleding. Aan het tikken van zijn poot hoorde ik of hij haast had. Meestal was hij in de olie. Voor de behandeling maakte dat niks uit, die was er toch amper. Zijn zwarte pak verried dat hij florissanter tijden had gekend. Het hing hem als een hobbezak om zijn lijf en de stof glom van ouderdom. De linkerbroekspijp was halverwege afgeknipt.

Ik kon moeilijk schatten hoe oud de dokter was. Hij was waarschijnlijk nooit een mooie man geweest, ondanks de grote, zwarte ogen. Zijn gerimpelde huid had een vale drinkerskleur. Het gezicht zat vol scheerwondjes en zijn kletskop paste bij de donkere, zware wenkbrauwen die zo opvallend naar boven krulden dat ze aangeplakt leken.

De man was niet onaardig tegen mij, op die ene keer na. Hij hompelde die morgen de zaal binnen en ik hoorde aan het slepen van zijn kunstbeen over de houten vloer dat hij dronken was. De gewonden

hadden hun verzorging gehad en waren rustig. Ik was een heel eind opgeknapt en zag er weer beter uit. Een soldaat had me net tevoren zelfs het compliment gemaakt dat ik ‘eine schone Frau’ was.

De dokter ging zwijgend rond. Bij mijn bed bleef hij staan en boog zich over me heen. Zijn adem was zwaar als kwalm uit een olielamp. Hij legde zijn rechterhand op mijn hoofd en masseerde met voorzichtige vingers mijn huid. Ondertussen bleef hij me aankijken, met een gespeeld vriendelijk lachje om zijn mond.

Ik probeerde zijn ogen te lezen, maar ze verrieden niets. Ik was heel wat gewend van mannen en liet me niet gemakkelijk bang maken, maar deze rare driekus joeg me de stuipen op het lijf. Ik hield me rustig en liet hem zijn gang gaan om hem niet onnodig uit te dagen. De strelingen leken eindeloos te duren, maar na een poosje trok hij zijn hand terug en begon zijn houten been los te schroeven, zonder haast. Hij bleef me strak aankijken alsof hij me met zijn ogen wilde verlammen. Ik dwong mezelf kalm te blijven.

Voorzichtig, als was het een rekje met eieren, vleide hij het been op het voeteinde van mijn bed neer. Door met een heup tegen de hoge achterkant van het bed aan te leunen, hield hij zich in evenwicht. Op zijn dooie gemak trok hij zijn colbert uit. De lucht van wekenoud zweet sloeg me tegemoet vanuit zijn grauwe hemd. Met haast ceremonieel vertoon drapeerde hij de jas over het houten been.

Als een veldheer die de situatie meester is, draaide hij zich naar me terug en keek me strak aan. In zijn ogen verscheen dezelfde loerende blik die ik ooit had gezien bij de wolven in de Zoo van Antwerpen. De angst sloeg toe; ik lag weerloos in bed, overgeleverd aan een roofdier.

Met precieze vingers begon hij de knopen van zijn broek los te maken. Ondertussen draaide hij zijn bovenlijf een paar keer in alle richtingen naar de soldaten. Die begrepen wat hij van plan was. De mannen klapten opgetogen en floten om hem op te zwepen. Hij liet zijn broek zakken en drukte zijn onderlijf over de bedrand heen naar mijn hoofd. Uit de bijna pijploze, gebreide onderbroek kwam een scherpe pislucht. De roze wol was rond het kruis vochtig en gelig verkleurd. Tergend langzaam, alsof hij mij nieuwsgierig wilde maken naar een kostbaar cadeau dat ik mocht uitpakken, zette de dokter de gulp van zijn onderbroek wagenwijd open. Ondanks mijn benarde positie schoot ik bijna in een lach, want zijn piemel was een zielig slakje, weggekropen in een overdadige bos dof schaamhaar. Zelfs in mijn beste

doen zou het me moeite gekost hebben om van het prutsdingetje een toonbaar mannelijk wapen te maken.

Zijn rechterbeen was sterk gespierd en zwaar dooraderd. De droge huid was ongewoon bleek. Die intense doodskleur maakte me misselijk. Walgend wendde ik mijn ogen af, maar daardoor kreeg ik ongewild de volle aanblik op het linkerbeen, de stomp die daarvan nog over was. Ik begon onbedaarlijk te rillen. Koud zweet brak me uit, niet om wat ik zag, maar om wat er niet meer was.

Mijn linkeronderbeen begon verschrikkelijk te jeuken. Een stekende pijn vlamde van de voet naar de knie. De kuit verkrampte. Ik wou schreeuwen, de dekens van me afschoppen, maar ik durfde niet, dat zou de wolf wakker maken.

Ik kneep mijn handen stijf dicht en bewoog de tenen van mijn linkervoet onzichtbaar onder de dekens. Het hielp niet om te ontspannen, de pijn en de kramp wisten niet van wijken. Ik wendde mijn hoofd af, maar de dokter greep het beet en draaide mijn gezicht naar zijn geschonden been.

De stomp drong zich onontkoombaar aan me op, afschuwelijk en belachelijk tegelijk. Alleen het stukje huid van de lies tot halverwege de knie was zichtbaar. Het vormde één grillig mozaïek van littekens. Om het onderste stuk van de stomp was een ijzeren band gelegd waarvan het uiteinde taps toeliep, als een trechter. Daar moest aan de binnenkant de schroefdraad zitten waar het houten been in paste. Ongeveer op de hoogte van de knieschijf.

Mijn maag protesteerde en mijn mond liep vol slijmerig, dun speeksel. Nog even en ik zou overgeven, maar de dokter zelf verbrak de ban.

‘Na, wie wär's mit einer persönlichen Untersuchung?’

De zaal bulderde.

‘Schieb mal zur Seite, Liebste.’

Ik begon te schreeuwen en vloog overeind. Zonder moeite drukte hij me terug.

‘Bitte, warum denn so eilig? Ich mache nur einen Scherz. Scherz zum Spass.’

Hij beloerde me en wreef nadenkend met de boventanden over zijn onderlip. Ik probeerde me los te spartelen, maar hij was beresterk. Mijn verzet had geen zin en ik gaf het op. Hij liet hij me meteen los, alsof hij op mijn overgave had gewacht.

‘Nur zum Spass.’

De dokter bleef me een eeuwigheid aankijken, zonder iets te doen. Ik keek strak terug en probeerde te verbergen dat er een vuist in mijn keel zat. Of dat gespeelde zelfvertrouwen hem afschrikte, weet ik niet, maar langzaam verdween de wolf uit zijn ogen. Hij keek van me weg en trok zijn broek op. Traag en nadrukkelijk knoopte hij hem dicht. Met een liefkozend gebaar streek hij zijn gulp glad, lachte me uit en keek triomfantelijk rond alsof hij een goede mop had verteld.

Daarna pakte hij heel kalm zijn jas, trok hem weer aan en stak het houten been met een hand de lucht in. 'Nur zum Spass.'

Even later bedacht hij zich, pakte de poot als een wandelstok vast en begon met wankele pasjes op en neer te hupsen. Hij maakte een kusmond naar mij en riep: 'Komm, tanz mit mir!'

De zaal schaterlachte.

Toch kostte het dansen hem te veel inspanning, want hij stopte er snel mee. 'Nur zum Spass, nur zum Spass,' riep hij en keek om zich heen voor nieuwe bijval.

De mannen reageerden niet en de dokter begon zijn woorden half zingend te scanderen. 'Wir leben nur zum Spass. Wir leben nur zum Spass.'

De soldaten klapten eerst voorzichtig mee op het ritme van zijn woorden, maar namen de zang al gauw van hem over. Hun stemmen galmden door de ruimte.

Even waande ik me in een kroeg vol aangeschoten volk, in plaats van in een hospitaal. Maar toen ik goed naar de mannen keek, klonk hun lied ineens anders. Ze zongen hun wanhoop uit, de wanhoop van jonge kerels die voor het leven zijn getekend. Hun Spass was geen Spass en hun lugubere samenzang duurde maar even. Gelijktijdig hielden de ellendige zangers op, alsof een dirigent het koor der verliezers had afgetikt.

Ook de dokter zweeg, schudde zijn hoofd en ging tegen de zijkant van mijn bed hangen. Hij viste een zakflacon uit de binnenzak van zijn jas. Met behoedzame vingers draaide hij de schroefdop los, rook aan de fles, zette hem aan zijn lippen en nam een paar teugen. Met de laatste slok spoelde hij zijn mond en slikte de drank door. Hij keek spijtig naar de lege fles en stak hem terug in zijn binnenzak.

Onder het drinken had hij onrustig door de zaal geloerd, alsof hij onheil verwachtte. Zweet druppelde van zijn kale kop in zijn wenk-

brauwen. Zijn bovenlichaam stond gespannen. Een rat was het, die in een hoek is gedreven en een vluchtweg zoekt.

De spanning sloeg over op de soldaten. Het werd akelig stil.

De dokter schuifelde een paar passen achteruit en begon met zijn houten been op de ijzeren rand van het voeteneind te trommelen. Het waren korte, droge tikken, in een trage maat. Even later zette hij met een hoge, gebroken stem een wonderlijk lied in.

Holzbein, Holzbein
Lass mich heute fröhlich sein
Den Tag mir nicht verderben
Denn morgen werd' ich sterben
Holzbein, Holzbein
Bring mir Bier und Butterbrot
Morgen bin ich tot

Bij de eerste regels hepen de slagen op de bedrand nog in de maat van het lied, maar al snel kozen ze een eigen, verontrustend tempo, alsof de zanger zijn beheersing had verloren. Ik wist me geen raad, durfde me niet te verroeren. Eén klap van zijn houten poot en ik was er geweest, al was ik veel banger dat hij zijn eerdere dreiging om me aan te randen toch nog zou uitvoeren.

De dokter keek naar me zonder me te zien. Hij leek wel slaapdronken en ging op de rand van het bed tegen me aan zitten, het been als een peddel in zijn handen. Als een veerman die moet vechten tegen sterke zijstroom, begon hij met woeste bewegingen te roeien. Ondertussen zong hij het lied, herhaalde het, opnieuw en opnieuw.

Dit was erger dan een beschieting. Zijn veel te wijde jas golfde op de bewegingen van zijn armen en bovenlijf. Hij roeide en zong, zong en roeide. Zijn blik stond strak, alsof hij een tegenstander zag die hij per se moest inhalen. Zijn gezicht liep paars aan, maar zijn tempo ging niet omlaag, integendeel. Het leek of hij een wedstrijd roeide op leven en dood.

Hoe harder de dokter tekeerging en hoe valser hij zong, hoe kleiner de soldaten werden. Muisstil volgden ze dit nooit eerder opgevoerde toneel.

Erg lang hield de roeier deze krachtsexplosie niet vol, het ritme van zijn slagen vertraagde en even later hield hij helemaal op. Tegelijkertijd

keerde hij terug op aarde. Haast verontschuldigend keek hij me aan en grijnsde.

Hij stond op en blikte de zaal rond. ‘Nur zum Spass,’ riep hij de soldaten toe. ‘Nur zum Spass.’

De mannen kropen uit hun schulp en begonnen voorzichtig te lachen. ‘Nur zum Spass,’ riep er eentje en de anderen namen het van hem over. Maar niet van harte; het geroep verstomde snel.

De dokter veegde zijn gezicht met een vuile zakdoek droog en nam de tijd om uit te blazen. Daarna begon hij de poot vast te schroeven in de band om het stompje been. Op de tast en zonder haast. Ondertussen loerde hij om zich heen. De wolf kroop weer tevoorschijn, de spanning in zijn lijf kwam terug.

Hij zette de prothese met een laatste, krachtige draai vast en hief opnieuw het lied van Holzbein aan, eerst zachtjes, maar dan steeds luider.

Met een onverwachte behendigheid stond hij van het bed op en begon hupsend te dansen als een vogelverschrikker in de storm. Maar het gespring had niks vrolijks, het was angstaanjagend. Hij schopte met zijn houten been tegen de ijzeren rand van het spiraalmatras, met zulke woeste trappen dat het bed ervan schudde.

De kreupele janklaassen had de hele zaal in zijn macht. Ik greep me stevig aan de dekens vast en hield me dood. Mijn hoofd gloeide en ik had het koud en warm tegelijk. Het duurde eindeloos voordat het gezang van de dokter verstomde. Eerst werd het ijler tot zijn stem brak en de zanger ten slotte zweeg. Hij hield zich vast aan mijn bed en bleef verdwaasd staan met een lege blik in zijn ogen.

Heel langzaam kwam hij weer tot zichzelf, schokkend met zijn schouders, alsof hij zich met geweld moest losrukken uit een kwade droom. Hij keek vragend om zich heen, begon te huilen en hompelde beschaamd de zaal uit.

Het bleef even doodstil, maar al gauw begon de eerste soldaat te janken. Nummer twee en drie volgden snel en op het laatst huilde de hele zaal en was de stemming voor de rest van de dag bedorven.

Een dag later moest ik terug naar het Lager omdat de trein zou vertrekken.

Verzwegen oorlog *verschijnt binnenkort bij uitgeverij Elikser in Leeuwarden*.
ISBN: 978 90 8954 083 6

Een man in mijn ogen
Nasser Fakhteh

Een tengere gestalte had soms ook voordelen. Zo mocht ik bijvoorbeeld, dankzij mijn kinderlijke uitstraling, langer het gezelschap van vrouwen genieten. De meeste jongens van mijn leeftijd was dit voorrecht reeds ontzegd. In het badhuis had ik ruim gelegenheid om alle wonderlijke details van het vrouwelijke lichaam te bestuderen. Helaas volgde op mijn visuele studie geen echt experiment. Ik mocht de elementen natuurlijk niet aan een nader onderzoek onderwerpen.

Als ik het heb over het wonderbaarlijke vrouwenlichaam met die glijdende heuvels en dalen, bedoel ik absoluut niet mijn moeder - zij had alleen maar heuvels. En wonderlijks was daar niks, hoewel het wel verbazing wekte. Wanneer ze zich over mij boog om met een grof washandje een week viezigheid van mijn huid te schrobben, zag ik slechts vlees op vlees dat voor mijn ogen bungelde. Evenmin was ik onder de indruk van de vrouwen die mijn moeder om zich heen verzameld had. Ze leken verkozen op plompverloren lelijkheid en onbeschofte kwaliteiten. Ook de meisjes, die met trots hun prille borstjes naar voren staken om te laten zien, hoe hun vruchtjes iedere week iets rijper werden - bijna klaar om geplukt te worden - boeiden mij geenszins. Om kort te gaan; van al die ontblote en halfnaakte lichamen die door de dichte dampen waarden, taalden mijn ogen alleen naar dat van Badri Khanom. Naar de zoute druppels die opwelden, langs haar huid weggleden en al mijn aandacht meevoerden naar waar die druppels zouden gaan verdwijnen.

Zij was de derde vrouw van Hadji Torab, die op de hoek van de straat achter ons woonde. Ze was een lange vrouw. Was ik op mijn tenen gaan staan, dan nog was ik niet tot haar navel gekomen. Haar ravenzwarte krullen, waarvan men zei dat ze door de kunde van de kapper waren aangebracht, reikten tot het dal van haar rug. Zodra ze een voet in de hamam zette, draaide iedereen zich naar haar toe. Eén moment slechts, daarna fronsten wenkbrauwen en wendden de hoofden zich af. Er werden blikken gewisseld waarvan ik de betekenis nog niet kon bevatten.

Ze smoesden onderling, dat ‘het hoofd en de oren van Badri Khanom zich roeren’.

‘Maar iedereen beweegt zijn hoofd en oren,’ flapte ik eruit.

‘Hou je gedeisd!’ snauwde mijn moeder me toe. Daar zou een klap overheen zijn gegaan, als het hilarisch gelach van de anderen me niet had gered. Eén gaf mij een knipoog:

‘Kind, dit roeren is heel anders!’ Lachend, met een hand op haar buik, schudde ze haar heupen ritmisch heen en weer.

Badri Khanom doemde altijd op uit de flarden mist, gehuld in niet meer dan twee minieme, doorzichtige stukjes stof. Een bikini heette dat, begreep ik later - rijke vrouwen droegen het aan het strand, zoals in buitenlandse films. Elegant bewoog ze door de ruimte, met bedachtzame pas, als moest de damp trots zijn haar te mogen omhullen. Ze werd genegeerd als een paria, hoewel niet het geringste van haar bewegen aan de algemene aandacht ontsnapte. Ze zette haar stappen zo dat het leek als liep ze nog steeds op hoge hakken.

Wars van de fluisterstemmen die rondom opborrelden, naderde ze het marmeren plateau bij het bassin. De vrouwen die daar zaten verdwenen onmiddellijk. Eerst hurkte ze dan bij het stromende water, dat continu uit een vissenkop klaterde, vulde een koperen schaal en goot deze uit over het plateau. Tot driemaal toe. Als ze dan zat, rechtte ze fier haar rug en draaide met beide handen haar haar tot een streng ineen. Ze bond de streng op in een knot, als een kluwen zijdedraad. Vervolgens liet ze het water uit een kleinere schaal langzaam langs haar ranke nek over haar schouders stromen.

Ik raakte in de ban van die eindeloze stroompjes die over haar huid rolden. En van haar afwezige glimlach, als een aanzwellende druppel, die nooit viel. Ze lachte ook nooit. Ze zat daar. Alleen, in een pose die deed vermoeden dat ze niet tegenover zovele ogen zat, maar voor een camera. Ik geloof dat mijn ogen, nog voordat ik enige filmtermen kende, de begrippen *long shot* en *close-up* in die tijd hebben geleerd, 's Avonds kon ik haar dan des te levendiger uit een zoveelste benarde situatie redden.

Ze was de koningin van alle sprookjes die ik tot dan toe had gehoord of gelezen. In haar blik lag een vreemde zweem. Bij daglicht, in het neon van winkels, maar vooral in de hamam, waar die twee gitzwarte pupillen vanachter haar lange, natte wimpers dwars door de stoom en het vocht heen drongen. Wanneer haar blik op mij viel en haar mond zich ietsje opende, vergat ik adem te halen. Eens, toen ze uit

uit het zicht van mijn moeder op mij toe kwam en over mijn bol aaide, verschenen er rode vlekken over mijn hele lichaam.

Zelfs al zouden ‘haar hoofd en oren zich niet roeren’ - nu wist ik wat het betekende - dan was ze evengoed niet ontkomen aan de roddels en onzedelijke laster: die vrouwelijke jaloezie waarvan ik de vernietigende kracht, soms openlijk, soms onderdrukt, heb gezien bij mijn moeder en haar aanhang. Het bleef ook niet altijd bij de samenzweerderige blikken, het gefluister en gesmoes. Soms spraken ze zo luid dat Badri Khanom het wel moest horen.

‘Het gaat haar man voor de wind, waarom stuurt hij zijn pronkstukje dan niet naar een privéhamam?’

‘Dat is zijn schuld niet. Dat onbeschaamde kreng komt hier met opzet om ons te vernederen.’

‘Zanusta zegt dat ze haar alleen omwille van Hadji Torab niet tegenhoudt. Anders zou ze nooit toestaan dat die slet hier ook maar één voet binnen zou zetten.’

‘Zie toch dat lelijke secreet, in Allahs naam, ze loopt als een koninklijke hoer!’

Over dat laatste kon ik niet oordelen. Ik had nog niet eens een gewone hoer zien lopen, laat staan een koninklijke. Maar lelijk?... Badri Khanom?... daar kon ik met mijn onvoltooide verstand niet bij. Maakte de afgunst hen echt zo blind dat ze haar met haar goddelijke schoonheid lelijk vonden?

Ik bad tot Allah dat mijn moeder zich in haar geklets zou verliezen en ik weg kon glippen in de nevelen om rond mijn koningin te waren.

Ze waren het er allen over eens, dat Badri Khanom een wervel van de slang bezat, waardoor ze mannen kon betoveren. Ik vroeg me af hoe ze aan zo'n wervel kwam, of ze hem altijd bij zich droeg en waarom andere vrouwen er geen hadden. Maar dat ze mannen betoverde, zoveel wist ik al wel. Ik zag zelf hoe de mannen van de wijk, vrijgezel of getrouwd, probeerden haar een glimlach te ontfutselen, of zelfs een scheldwoord te ontlokken. Het was voor de vrouwen zo helder als water dat Hadji Torab was betoverd. Anders zou een godvrezende man als hij nooit zo'n slet in huis hebben.

Vrouwen hielden eikaars mannen en zonen in de gaten. Om haar giftige magie te bestrijden gaven ze elkaar adressen van waarzeggers, waar ze om raad of een serum konden gaan. Ze hielden hun dochters

op afstand, zodat deze niet beïnvloed zouden worden door de heks. Ze maakten haar omgeving leeg, als betrof het een melaatse.

De enige vrouw waar ze omgang mee leek te hebben was dolle Pruim, de krasse weduwe, waarvan men zei dat haar ziel dolende was en zand door haar hoofd wervelde. Dat oude vrouwtje liet haar binnen, en buiten haar niemand. Soms zag je ze samen, wandelend zij aan zij. Langs onze speelplaats bijvoorbeeld. Ze liep zo krom dat ze langs haar stok keek met die glurende oogjes, die Badri Khanom leken te willen beschermen tegen boze indringers. En Badri Khanom die zich nergens iets van aantrok en wegkeek in de verte.

De vrouwenhamam was altijd druk. Het vocht deed de klanken krimpen, maar de toevoer van woorden ging onverminderd door: vriendelijke woorden, hatelijke woorden, naakt of gesluierd, openhartige woorden, klagende woorden, over en weer, over het leven, jegens mannen, scheldwoorden, gefluister, gekijf en gelach uit al die monden, vermengd met de plakkerige stoom tot een dikkige klankenbrij. De hamam was voor vrouwen niet zomaar een plaats om het lichaam te reinigen. Het was ook een mooie aanleiding om een halve dag van huis te zijn, om vriendinnen te omhelzen en vijandinnen in de haren te vliegen.

Dit laatste leek belangrijker te zijn, want de vrouwen die hun woede thuis niet kwijt konden, kregen hier de kans om zich af te reageren. Mijn moeder vormde evenwel een uitzondering. Onderscheid tussen de hamam, thuis of de bazaar, kende ze niet. Voor haar was elke plaats geschikt om haar verbazingwekkende kennis van ranzige scheldwoorden en gevatte opmerkingen ten toon te spreiden. Het was verbazingwekkend te zien hoe, van de ene op de andere dag, vriendenkringen of vijandige *cliques* werden ontwricht, samenzweringen verbroken en nieuwe coalities gesmeed.

Praten. Praten. Praten. Het was dan ook niet zonder reden dat zodra wij jongens op school rumoerig werden onze leerkrachten steevast reageerden met de slagzin: ‘Is het hier soms een vrouwenhamam! Deze kreet werkte altijd; het snoerde ons direct de mond.

Uit het geroezemoes dat rondom door de dichte nevels trok, viel onmogelijk enige betekenis op te maken. Het veld van mijn verbeelding was ook te beperkt om de verstane flarden aan te vullen. Ik wist alleen dat de gefluisterde praatjes, als een schaterlach erop volgde, te maken hadden met de plekken van het lichaam die vrouwen, zonder enige

acceptabele reden, probeerden te verhullen. Vooral het centrum van het lichaam. Het mikpunt van mijn nieuwsgierigheid. Je kon het slechts even aanschouwen, tijdens het schrobben van hun huid, wanneer ze met washand en zeep deze plek grondig reinigden. Maar toch bleef het dicht gegroeide bos van in elkaar gedraaide krulletjes je het zicht op het doel ontnemen. Het harige driehoekje, dat de roos van mijn belangstelling bedekte, was voor mij altijd een groot vraagteken. Wat was het nut van al die haren? Zo verborgen ze toch het meest begeerde. Ze maakten het lelijk, ze vertroebelden mijn uitzicht. Waarom schoren ze ze in godsnaam niet weg, zoals hun oksel en beenhaartjes? Later, toen ik het scheppingsverhaal hoorde, dacht ik ineens: als alles bij Allah een reden heeft, moest er in ieder geval een goede reden zijn waarom hij tijdens het scheppen zo veel haren precies op het centrum van Eva en Adam deed groeien. Indien de vrouwen niet met zo'n volhardendheid dit plekje zouden hebben bedekt, dan had het waarschijnlijk ook niet zo tot mijn verbeelding gesproken. Over schouders, borsten, navel, billen, dijen, kuiten - in principe het boven- en onderlichaam - waren ze niet zo streng, maar voor dat harige scharnier tussen hun benen, leken ze een overdreven smetvrees te hebben.

Als mijn moeder klaar was mij te schrobben en ik met een vlammend rode huid, die een paar dagen zou blijven branden, van onder haar handen kon ontsnappen, wachtte ik totdat ze gebogen over de andere kinderen begon te kletsen. Dan glipte ik behoedzaam tussen al die grote en kleine dijen en billen door om dichter bij het bassin te komen voor een glimp of vleug van mijn koningin. Soms wist ik zo dicht te naderen dat haar geur mij in vervoering bracht. De geur van een nachtelijke saffraanveld, dat ik eens met mijn vader bewandelde, op zoek naar dit zeldzame aroma.

Ik was vooral gefascineerd door de druppels die van onder de doorzichtige stof van haar bovenstukje uitgluurden alvorens een hele reis over haar buik te beschrijven, zich al dan niet even ophoudend in het gaatje van haar navel om vervolgens verder te trekken richting haar minuscule broekje, waar al die haartjes schuilgingen en mijn fantasie een aanloop nam. Maar wat zat er nou toch achter die haartjes, behalve dan dat gaatje, waar ze zo moeilijk over deden?

Na het inzepen van haar lichaam schonk Badri Khanom mij een glimlach en kwam overeind. Ik liep als betoverd achter haar aan. Achter die twee halve caramelbollen die met lichte golfjes meedeinden op het

ritme van elke stap en de druppels die ondergingen in het schuim, dat in trage vlokken langs haar benen liep.

Badri Khanom liep naar een van de douchecellen en sloot de deur achter zich. Nu zag ik alleen maar haar gezicht tot haar hals, de lichtgroene deur en haar onderbenen vanaf haar knieën. Ik wist dat ze eerst haar bovenstukje en daarna haar slipje over de deur zou hangen. Hierna zou een paraplu waterstralen zich boven haar openen. Even nadat deze weer werd mgeklapt, zou Badri Khanom tevoorschijn komen; haar bovenlichaam tot haar dijen gehuld in een witte handdoek en haar haren gewikkeld in een roze. Nooit andersom. Als ze de deur naar de smalle gang toe opende, was het drukverschil zo groot dat ze mij het zicht ontnam. Zo ging ze altijd weer op in nevelen. Dan drentelde ik terug naar mijn moeder en begon te zeuren dat de hitte me de adem benam.

Op die cruciale dag had Badri Khanom het badhuis net verlaten en ik zocht mijn moeder weer op, toen ik plotseling tegen een zachte, platte buik opbotste. Ik verontschuldigde me onhandig nog voor ik zag wie me van boven die buik geërgerd aankeek. De kersverse bruid.

Een tijdje terug had ik haar gezien in het achterkamertje van mijn broers winkel. Ik had haar begroet. Ik geloof dat ik ook geglimlacht heb. Maar in plaats van mijn beleefde groet te beantwoorden, bedekte ze onmiddellijk haar blote borsten, sleepte zich achter de tafel, ritste haar rok dicht en terwijl haar vingers snel over de knoopjes van haar blouse renden, mompelde ze iets dat ik niet kon verstaan. Daarna sloeg ze haar chador om, pakte haar tas en verdween zonder ook maar iets te zeggen. Mijn broer, Asghar de Snor, die met zijn rug naar mij toe zijn riem had dichtgegespt, wierp mij een ziedende blik toe en liep haastig de winkel uit achter haar aan.

Hij bleef niet lang weg. Toen hij terugkwam had hij een broederlijke glimlach om zijn mond, en een koude Coca Cola in zijn hand. Met de achterkant van zijn aansteker liet hij het kroondopje door de lucht schieten en hield mij de fles voor. De druppels condens dropen langs de koude fles op de vloer. Ik had nog geen slokje genomen of hij had zijn rechterhand al op mijn schouder. Zijn andere hand draaide ernstig aan zijn grote snor. Hij verlangde van mij een mannelijke belofte om over alles waarvan ik getuige was geweest tegen wie dan ook te zwijgen. Als het graf, benadrukte hij. Ik heb mijn belofte - zoals het een man betaamt - gehouden en tot op de dag van vandaag heb ik er met geen woord over gerept. Het ging tenslotte om mijn broer en ook nog

eens de eer van een vrouw die kortgeleden haar bruidskleed had afgeworpen en die in onze wijk gold als toonbeeld van fatsoen en braafheid.

Mijn zwijgen werd me evenwel niet in dank afgenomen. De verse bruid achtte mijn begroeting zelfs geen blik waardig. Ze draaide meteen weg en verdween richting de douches.

Diezelfde dag, toen mijn moeder wilde betalen, nam Zanusta haar even apart in het voorgedeelte. Ze begon omstandig gebarend mijn moeder in het oor te fluisteren. Ze knikte een paar keer mijn kant uit. Dit voorspelde weinig goeds. De wangen van mijn moeder, die normaliter van een hamambezoek lichtrood kleurden, verschoten nu tot die van gare bietjes, haar mond viel wijd open. Haar geschreeuw raasde al door de akoestische ruimte waar het weerkaatste tussen de gele tegels.

‘Wat is dat voor onzin, Zanusta, noem je zo'n kind een man?’

Man... man... an...

‘Alstublieft mevrouw, zou u niet zo hard willen praten. Dit komt niet van mijzelf, ik heb het maar van horen zeggen.’

‘Wie heeft die lulkoek verzonnen? Zeg op, dat galgenbroed. Ze hebben zeker nog nooit een vent gehad, dat stel ruftende teven, dit gemier tot man te bestempelen.’

Stempelen... empelen... ullun...

De smeekbeden en pogingen van Zanusta om mijn moeder te kalmeren waren niet alleen tevergeefs, ze hadden de uitwerking van olie op vuur. Vanuit alle hoeken van het badhuis stroomden de vrouwen met natte haren toe - haastig gekleed, of in doeken gehuld. De groeiende cirkel sloot zich steeds hechter om ons heen: ze mengden zich meteen in het verhitte debat. Sommigen vóór mijn betiteling als man, sommigen tegen. Naarmate mijn moeder harder schreeuwde, kreeg ze meer stemmen op haar hand. Er waren ook vrouwen die alleen nieuwsgierig van de voorstelling genoten, waarin ik een dubieuze hoofdrol vertolkte; wachtend hoe het zou verlopen en wier woorden in dit geschil gingen winnen. Van mij had de grond onder mijn voeten mogen openrijten om me ter plekke, samen met mijn moeder, nee, nee, zonder haar, te verzwelgen. In plaats daarvan moest ik toezien hoe mijn mannelijkheid - iets dat te maken had met een verre toekomst - voortijdig op de korrel werd genomen door deze menigte vrouwen.

Ik wist zelf niet bij welk kamp ik me zou scharen. Ik wilde niets liever dan man zijn, maar niet ten koste van mijn koningin.

Uit respect voor de waarheid moet ik toegeven dat mijn moeder, temidden van al die vrouwen en tegels die de ruimte even op een uit de hand gelopen rechtszitting deden gelijken, met haar schelle stem die alle andere verdrukte, mijn belang overtuigend verdedigde. Het was dan ook niet alleen mijn belang dat hier in het geding was. Als mij de toegang tot de vrouwenhamam werd ontzegd, moest ik voortaan met mijn vader mee. Zo zou mijn moeder het beetje geld verliezen dat ze uitspaarde op het hamampersoneel door zelf de moeite te nemen ons te schrobben, of helemaal niet mee te nemen. Bij mooi weer, of in ieder geval een beetje mooi weer, waste ze ons thuis in een tobbe, hetgeen vader natuurlijk niet mocht weten.

Het was ook een kwestie van machtsvertoon. Men kon van mijn moeder niet verwachten dat ze de strijdbijl nog zou begraven. Die liet zich niet op de kop zitten en genade kwam in haar woordenboek niet voor. Maar dat ze mijn eer zo in de strijd zou gooien... plots draaide ze zich naar mij toe, greep het elastiek van mijn broekje en griste het in een beweging tot op mijn knieën. Toen ze weer overeind kwam wees ze met haar wijsvinger naar mijn centrum, als verduidelijkte ze de slager welk stukje ze wilde.

‘In Godsnaam, zie dan die friemel. Wie heeft nog het lef te beweren dat dit een man is?’

Mannis... annis... is...

In de stilte die was gevallen weerklonken haar woorden als die van een advocaat die zojuist het sluitende bewijsstuk heeft overgelegd. De kring staarde verbaasd naar het bewijs, dat beschaamd tussen mijn liezen weg kroop, waarna ik het met mijn handen probeerde te beschermen. Maar ik barstte in tranen uit en wist niet waar ik mijn schaamte moest bedekken. Huilend trok ik mijn broek weer op. Maar toen ik een uitweg zocht tussen de vele benen, sleurde mijn moeder me met een stevige ruk aan mijn pols weer terug op de schandplaats.

‘Hee rapensteel, wat zwijg je nou? Daar heb je niet van terug, wat?’

Rug wat?... ugwat... wat...

Alle ogen richtten zich op Zanusta. Ze trok met haar mond, als spleet ze een zonnebloempit tussen haar tanden. Mijn moeder was nou niet bepaald democratisch ingesteld, een begrip dat haar ook nauwe-

lijks bekend was, maar hier, nu ze zag dat Zanusta een antwoord schuldig bleef, richtte ze zich tot de menigte om bijval.

‘Wat staan jullie daar nou, bij Allah? Welke gezonde vrouw komt met zo'n onzin aanzetten?’

Aanzetten, ...zetten, ...ettun,...

‘Zeg mij eens welke religieuze wet hem hier de omgang met badende vrouwen kan verbieden?’

Verbieden, ...bieden, ...iedun,...

We stonden nu op de drempel van de overwinning. Maar het bleek hoogmoed voor de val. Neigeljoun, met wie mijn moeder al geruime tijd op voet van koude oorlog leefde, had zich uit de groep los gemaakt. Gekleed was ze nog net om aan te zien. Haar benige lijf en gerimpelde huid werden dan tenminste bedekt. Vooral die twee uitgedroogde, verschrompelde borsten gaven haar een pathetische uitstraling. Mijn moeder, met haar poëtische inslag, had haar vergeleken met een waterpijpmondstuk.

‘Wat zijn dat voor zigeunerbedoeningen? De hamam is toch geen harem, dat deze kleine prins tussen onze benen en dijen rond loopt te banjeren?!’

Banjeren...jerun... run...

‘En jij bent zeker de hoofdbloem der harem, zoiets soms, Neigeljoun?’ beet mijn moeder haar toe. ‘Als je nou wulpse dijen had... ík krijg al rillingen als ik naar je kijk. Arme man die zo'n afgekloven portie voor zijn neus krijgt. Ik kan me héél goed voorstellen dat die stumperd van jouw zijn troost zoekt in de opium.’

Opium... pium...jum...

De tegenpartij negeerde het ingehouden gegiechel en voerde overtuigend nieuw bewijs aan. Volgens mij had niemand, ook mijn advocaat niet, verwacht dat ze hiermee eerder bewijs zou overtroeven. Het waterpijpmondstuk boog zich naar mij voorover.

‘Kijken jullie maar naar de ogen van dit meneertje, zien jullie daar dan echt geen man?

Geen man... een man... man...

Het publiek richtte zich nu op mijn ogen. Ik boog onmiddellijk mijn hoofd en tuurde naar de puntjes van mijn plastic schoenen om het bewijs weg te moffelen. Tevergeefs. Het waterpijpmondstuk ging weer rechtop staan en gaf nu haar getuigenverklaring.

‘Ik heb zelf gezien hoe hij met een geile blik het lijf van die slet aan het likken was. Jullie weten donders goed wie ik bedoel!’

Bedoel... doel... oel...

Onverwachts veranderde de stilte in een heksenketel en de situatie sloeg om in het voordeel van de concurrent. In het kamp van mijn moeder ontstond een gapende kloof. Vanuit de vurige discussies en het onverstaanbare gefluister steeg een anti-Badri Khanom front op en dit bracht een zware nederlaag toe aan ons en de paar overgebleven, fanatieke aanhangers van mijn moeder. Ze probeerde Neje Gheljoen nog te lijf gaan, maar anderen kwamen tussenbeide. Zelfs de vrouwen die tot dat ogenblik zwijgend en neutraal naar dit schouwspel hadden gekeken, bevestigden nu met klem of met herhaaldelijke hoofdknikken dat ze inderdaad een man in mijn ogen hadden gezien.

Dat was het dan. De zitting werd in ons nadeel beslecht en het vonnis, zonder recht op hoger beroep, werd door Zanusta verkondigd.

Ik herinner me hoe ik nog dagenlang uren voor de spiegel stond en probeerde of ik die man in mijn ogen zelf ook kon zien. Ik trok allerlei gezichten: norse, serieuze, treurige, in alle ernst, maar het mocht niet baten. In de spiegel was niets meer te zien dan een kaalgeschoren jochie met doorlopende gitzwarte wenkbrauwen en een porseleinen huid.

Raar genoeg zagen de mannen ook niet wat de vrouwen wel in mij hadden ontwaard. Om ze opmerkzaam te maken op die man in mijn ogen deed ik verwoede pogingen. Ik ging voor ze staan en keek dan heel indringend en probeerde uit alle macht niet met mijn ogen te knipperen. Niet alleen zagen ze geen verandering, ze zagen me helemaal niet staan of stuurden me lachend weg. Volgens mij werd het me toen duidelijk dat vrouwen een bijzondere gave hebben om dingen te zien die wij mannen niet zien. Ik denk dat ik mij op mijn drieënveertigste zonder enige trots een man kan noemen.

De nederlaag is een opstap naar de overwinning. De diepere betekenis van deze eeuwenoude Perzische uitdrukking heb ik eigenlijk dankzij het waterpijpmondstuk begrepen. Het was haar ontdekking die ervoor zorgde dat ik jaren later, vooral na mijn tweeëndertigste toen ik weer terug kwam in het vrijgezellenleven, meer vertrouwen kreeg in het feit dat ik, ondanks mijn tengere gestalte, een loper bezit tot het hart van een vrouw. Iets dat mijn moeder nooit wilde zien: een man in mijn ogen.

Bloedverwant
Philip Snijder

Tegen zes uur 's avonds - ik was in de balletschool van mijn dochters - ging mijn mobieltje. Ik had al meerdere jaren niets vernomen van mijn neef Joop en zijn ex-vrouw Marja. Dat deze laatste zich telefonisch meldde, verbaasde me dan ook. Ik kreeg te horen wat er die dag was gebeurd. Mijn neef Joop, vijf jaar ouder dan ik, was 's middags bewusteloos in zijn woning aangetroffen. In het ziekenhuis konden de artsen niets méér doen dan constateren dat zijn hart nog klopte, maar dat voor het overige het leven hem had verlaten. Zijn vitale organen waren daarna met een web van slangen, draden en kabels gekoppeld aan allerlei ondersteunende apparaten. Een fragiel spinnenweb, waarin hij nog even mocht wiegen totdat het zou breken en de val in het donker kon beginnen. Hij zou waarschijnlijk de avond niet overleven.

In mijn verslagenheid en verwarring drong de betekenis van Marja's volgende zinnen maar half tot me door. Ze sprak overigens krachtig en helder, zonder tranen in haar stem.

‘Het ziekenhuis zoekt familie. Jij bent de enige die we nog kennen. Ze willen je vragen of ze zijn lichaam mogen gebruiken. Als enig bereikbare bloedverwant mag jij beslissen.’

Ik zei dat ik graag naar het ziekenhuis wilde komen om hem nog te zien. Marja's ingehouden verbazing over die wens (‘Jullie kénden elkaar toch nauwelijks meer...’, hoorde ik daarin) irriteerde me vagelijk. Waarschijnlijk omdat ikzelf ook ongemak voelde over mijn haast om aan te treden bij het sterfbed van een ‘bloedverwant’ die in feite, na zoveel jaren, inderdaad een vreemde was geworden. Een valse aanval van familieziekte, die des te onechter voelde omdat zijn sterven zo onontkoombaar echt was. Marja noemde de naam van het ziekenhuis. Daar zouden we elkaar die avond zien.

Naar huis fietsend naast mijn dochter werd ik bestookt door de werveling van halve gedachten, emoties en herinneringen die mij altijd overvalt bij Grote Momenten. Nooit word ik in die situaties onstuitbaar meegesleept - zoals ik me voorstel dat het zou moeten zijn - door één, de gehele ziel vullende gemoedsaandoening. Onbewust probeer ik mij te dwingen me volledig over te geven aan mijn ontroering of verdriet. En juist door die kunstmatigheid, door die opdracht van

mezelf aan mezelf, sluipen er banaliteiten in mijn bewustzijn die de overgave ondermijnen. Op momenten waarbij tranen mogen komen, merk ik dan bijvoorbeeld dat ik opeens niet meer gefixeerd ben op het onderwerp van die tranen (de man of vrouw in de kist, het geleden of aangedane onrecht), maar op het fysiologische proces van de tranenproductie zelf. Ik betrap me erop dat ik met verwondering en interesse het opwellen, over de oograng vallen en langs mijn wang lopen van de zoute druppels volg. Met ergernis probeer ik dan snel dat onwaardige zelfonderzoekje weg te drukken. Waarna die ergernis me nog verder wegleidt van de tranceachtige verdrietsbeleving waartoe ik me verplicht voelde.

Ook nu, terug fietsend naast mijn dochter, probeerde ik het beeld van de stervende Joop te eren met mijn exclusieve aandacht. Maar continu vlogen er, als hinderlijke insecten, flardjes alledaagsheid of loze herinnering voor dat beeld langs. Of ik nog wat wijn kon drinken voor ik naar het ziekenhuis moest. Of ik per fiets, tram of taxi zou gaan. Dat Joop, toen hij tijdens zijn eerste baantje als elektricien een paar weken in Amsterdam moest klussen - hijzelf woonde in Beverwijk - een tijdlang bij ons thuis had gelogeerd. Ik was toen een jaar of dertien. Op een avond was hij spraakzamer dan gewoonlijk en vertelde hij me dat hij elke dag, uit zijn werk op weg naar ons huis, op dezelfde tijd bij dezelfde snackbar een zak patat kocht (waaruit ik meteen afleidde dat het bord warm eten dat mijn moeder hem om zes uur voorzette zijn lange lijf niet afdoende wist te voeden). Zo vast lagen de vormen van dit ritueel, dat op die middag de man achter de counter hem had herkend toen hij nog buiten was, en hem bij zijn binnentreden had toegeroepen: ‘Hé! Eén patat met!’ Dat ik van Joop mijn allereerste drugs had gekregen, nederwiet, naar zijn zeggen: een zakje gelige korrels en dorre sprieten. Maanden heb ik dat builtje bewaard, vaak in doodsangst voor ontdekking door mijn ouders. Ik gebruikte het voornamelijk om met overdreven heimelijkheid te tonen aan vriendjes en klasgenoten, in de hoop zo hun ontzag af te dwingen voor mijn roekeloze levensstijl. ‘Is wiet, man...!’

Thuisgekomen ging mijn mobieltje opnieuw. Ik hoorde een vrouw met een Oost-Europees accent die zich voorstelde als de dienstdoende mtensivecare-arts. In correct Nederlands vertelde ze dat ze mijn telefoonnummer van mevrouw Marja Noordeloos had gekregen, de exvrouw van de heer Groote, die op haar afdeling lag.

‘U bent een volle neef van de heer Groote, heb ik begrepen?’

Ik bevestigde de familieband. ‘Hoe is zijn toestand?’

‘Meneer Groote heeft een zeer zwaar herseninfarct gehad. Sinds dat moment is hij buiten bewustzijn. We hebben hem op de intensive care aan machines.’

‘Gaat hij overlijden?’

‘Als we de machines ontkoppelen, denk ik van wel, ja. Dat is ook de reden dat ik u bel.’

Ik zei dat ik waarschijnlijk al wist wat de bedoeling was. ‘Maar u moet niet bij mij zijn.’

Al doorpratend liep ik naar de open fles witte wijn en schonk me in. Bij het nemen van een slok draaide ik, een denkpauze veinzend, het telefoontje even weg van mijn mond.

‘Mijn neef en ik hadden al jaren geen contact meer. En daarvóór zagen we elkaar ook maar sporadisch. Volslagen idioot dat ik zou moeten zeggen wat er met zijn hart en nieren mag gebeuren.’ Ik dronk van mijn wijn.

De vrouw begon nu uit te leggen dat ze zelf ook met veel tegenzin werkte met deze inderdaad vreemde en verouderde wettelijke regeling. Natuurlijk begreep zij dat ze zich eigenlijk zou moeten wenden tot personen die Joop de laatste jaren nabij waren geweest. Maar er waren geen andere mogelijkheden en het belang was groot, dat zou ik wel inzien.

Ook nu weer dwaalde mijn aandacht ongewild weg van het ernstige gespreksonderwerp. Ik merkte dat ik haar perfect geformuleerde Nederlands ging naspeuren op kleine signalen van anderstaligheid. Van elke zin die zij inzette, volgde ik niet zozeer de inhoud, als wel de grammaticale opbouw en het gebruik van voorzetsels en lidwoorden.

‘Alleen bloedverwanten hebben beslissingsrecht,’ besloot ze.

We spraken af dat we het gesprek later in het ziekenhuis zouden voortzetten.

‘Ik kan daar niet voor acht uur zijn,’ zei ik. ‘Ik hoop dat ik dan niet te laat...’

Daarover hoefde ik me niet ongerust te maken, verzekerde de vrouw. De machines deden hun werk.

Terwijl ik me gereed maakte om te vertrekken, begon mij te dagen wat ik zou aantreffen in dat ziekenhuisbed. Niet mijn neef Joop in ‘kritieke toestand’, maar een ontzield, hol mensenlijf dat nog niet dood mocht. Een vershoudverpakking van organen en hoornvliezen.

Als jongens hadden we regelmatig samen in één eenpersoonsbed geslapen, bedacht ik tijdens de lange tramrit naar Slotervaart. (Ik had me in die tram de plicht gesteld om me, als private hommage, met Joop gedeelde ervaringen voor de geest te halen.) Ons gezin bracht vaak weekenden door bij het zijne, in een wijk met lage flats in Beverwijk. Zijn moeder, tante Coba, was een oudere zuster van mijn vader. Behalve Joop, de oudste, waren er nog twee zoons, drie en acht jaar jonger dan hij. Mijn ouders hielden zichzelf voor, dat zij op zaterdag in de Renault 4 naar Beverwijk reden om mij, als enig kind, van speelkameraden te voorzien. Zodra wij aangekomen waren, kregen mijn grotere neven van hun ouders inderdaad de opdracht om bij het buiten spelen mij 'ook mee te nemen'. Bokkig maar gehoorzaam, introduceerden zij mij dan in hun vriendengroepjes: 'Hij moet ook meedoen...'

Later ben ik gaan begrijpen dat die visites van mijn ouders aan tante Coba en oom Klijs vooral om een andere reden zo frequent waren. Op zaterdagavond stroomde de drank daar ongegeneerd, dikbuikjes Heineken voor de mannen en kelkjes citroenbrandewijn ('ceebeetjes') voor de vrouwen. Als de kinderen in bed lagen, ontstonden er in de huiskamer lawaaierige slempfeesten, waaraan ook buren en de soms in het huis verblijvende 'kostgangers' deelnamen. Het dronken gezang, het geschreeuw en hoestende gelach hielden mij vaak angstig wakker tussen mijn slapende neven.

In de jongenskamer waren drie bedden. Ik moest dus altijd bij een van de broers worden ondergebracht. In de tram op weg naar de stervende Joop kwam mij een nacht in herinnering waarin ik te gast was geweest in zijn bed. In de broeierige zomeravond lagen hij en ik klaarwakker op onze ruggen naast elkaar. Onze grauwwitte hemden en onderbroeken kleefden aan onze eigen en eikaars lijven. De dunne blauwe gordijnen, bedrukt met muzieknoten en getekende kopjes van de vier Beatles, wisten het nog felle daglicht nauwelijks te temperen. Het jongste broertje was in diepe slaap, maar vanuit het bed naast het onze mengde ook de tweede broer zich af en toe in de vraag-en-ant-woorddialoog die Joop en ik voerden. Gejaagd stelde ik mijn eindeloze serie kindervragen: 'En wie is sterker...' 'En wat is verder...' 'En wat is enger...'

Joop en zijn broer koesterden zich in hun rol van vertederde, grinnikend antwoordende grote mensen. In de tram naar het ziekenhuis herinnerde ik mij scherp dat ik op zeker moment wilde weten 'wie er

doodgaan’. Ik begon namen te noemen van huisdieren, van familieleden en ouders, van kinderen. Na iedere naam schalden de broers hun geamuseerde bevestigingen door de slaapkamer (‘Ja!... Jahaa...!’), in koor, en met een volume dat bij iedere naam iets toenam omdat ze merkten dat ik mij angstvallig bleef vastklampen aan mijn ongeloof in de eindigheid van alle leven. Om mijn paniek en oprukkende tranen voor te blijven, verhoogde ik het tempo van de namenreeks. Maar ik merkte dat de broers nauwelijks nog luisterden. Hun ja-salvo's werden zonder nadere overweging op de namen afgeschoten. Tot Joop er klaarblijkelijk genoeg van had.

‘Iedereen gaat dood. Jij ook.’

In de tram hoorde ik deze woorden, terloopse intonatie incluis, weer letter voor letter door hem uitgesproken worden. En ook van mijn reactie wist ik mij nog elke seconde voor de geest te halen: het woeste trappen tegen zijn benen, de roffelende stompen tegen zijn borst en het loeiende smeken om redding, dat hij met geen mogelijkheid wist te smoren en dat door het feestgelal heen de volwassenen in de huiskamer niet wist te bereiken.

Hij had mij de dood aangezegd. Zodra ik in slaap zou vallen, zou ik sterven.

Niet deze herinnering droeg ik mee de hal van het ziekenhuis in, maar irritatie over de platheid van mijn geheugen. Op weg naar een sterfbed een episode uitkauwen waarin de stervende mij bezielt met doodsbesef... Misprijzend vertrok ik mijn mond, terwijl ik in de vrijwel lege hal zocht op de borden met pijlen naar etages en afdelingen. Een hommage met de kreupele poëzie van een B-film, was het geworden. En ik besefte dat ik weer niet met het sterven van mijn neef bezig was, maar met mijn eigen tekortkomingen.

Op de vierde verdieping vond ik de intensivecareafdeling. Er was een knop op de muur om de dubbele deuren te laten openschuiven. Toen die weer geluidloos achter mij gesloten waren, stond ik in een lange gang waar geen enkele menselijke activiteit te bespeuren was. Door de volkomen stilte die er heerste, dacht ik even in een voor verbouwingswerkzaamheden ontruimde hoek van het ziekenhuis terecht te zijn gekomen. Halverwege de gang zag ik links een brede deur wijd openstaan. Naar binnen kijkend, begreep ik welke stilte mijn opklinkende voetstappen hadden verstoord.

In een lange zaal stonden vijf bedden op een rij, met grote onderlinge afstand. Om drie daarvan was een gordijn dichtgetrokken, de anderen twee waren zichtbaar. De bedden waren omgeven met hoge stapels apparatuur. Achter tientallen glazen schermpjes dansten gekleurde cijfertjes en elektronische grafieken. Vanuit de machines vertrok een groot aantal draden en buizen die als een dikke kluwen op het hoofdkussen van de bedden samenkwam. Dat er personen in de bedden lagen was, vanuit mijn plek in de deuropening, alleen at te leiden uit de bewegingloze langwerpige vormen onder de lakens. Ziekenhuis personeel zag ik nergens. Het leek of de figuren in de bedden hier in een ver verleden waren neergelegd, aan hun apparaten gekoppeld en daarna achtergelaten en vergeten.

Een half uur later probeer ik niet te kijken naar een dansende dikke man. Aan het voeteneind van Joops bed springt hij van het ene been op het andere en maakt golvende armgebaren. Ik sta bij het hoofdkussen, naast Marja. Aan de andere kant van het bed staan Joops veertienjarige dochter Anna en zijn nieuwe vriendin, Els. (Het is me een raadsel hoe ik er op dit moment in slaag me te verbazen over het feit dat Joop klaarblijkelijk al tot de generatie behoorde waarin vrouwen hun leesbrillen aan kettinkjes om de hals dragen, zoals deze vriendin tegenover mij.) Behalve de danser is iedereen angstvallig bewegingloos. Er wordt geen woord gesproken. Ik kijk zo strak mogelijk naar Joops voorhoofd en gesloten ogen. Met enige moeite is in de haarinplant, de grove poriën en de diepliggende oogkassen nog iets van hem te herkennen. Het deel van zijn gezicht daaronder is geheel verscholen achter een groot glimmend masker waarin slangen en buizen uitkomen. Elke twee seconden geeft een van de machines naast zijn bed een treurig geluid af. Iets dat een klaroenstoot wil worden en steeds niet verder komt dan een diepe zucht. Op dat moment komt Joops borstkas onder het laken even snel omhoog en zakt dan weer in.

Het lukt me niet de druk bewegende dikke danser uit mijn ooghoek te weren. Het zal een goedbedoeld eerbewijs zijn. Misschien speelt hij de nog even hevig flakkerende vlam van de opbrandende kaarsstomp. Of het is een Afrikaanse afscheidsdans die de omhoog wiekende ziel der stervenden uitwuift. Geleerd op de cursus in het buurtcentrum. Als ik het toch niet kan laten even beter te kijken, zie ik dat hij nu, al dansend, reikende en grijpende gebaren in de lucht boven

Joops bed maakt. Wat hij daar vangt, drukt hij steeds even tegen zijn hart.

Deze danser, een mij onbekende vriend van Marja en Joop, heeft tijdens de onderhandelingen met de Poolse arts tien minuten geleden Joops organen voor hem behouden. Hij werkte zelf ook in een ziekenhuis, vertelde hij, en wist hoe ontluisterend dat opensnijden en leeghalen kon zijn. Niet doen, was zijn advies geweest, toen de arts zich even had verwijderd. Met dankbare overgave hadden wij - ik had meteen al gemeld alle beslissingen ‘vanzelfsprekend’ over te laten aan Marja en Els - zijn deskundigheid ingedronken. Achter zijn in een geborduurd hemd gehulde spekrug vonden we een welkome schuilplaats voor de ogen van de Poolse arts, toen we onze beslissing meedeelden.

Terwijl de dikke verder danst voor het bed, nu met het hoofd in de nek en gesloten ogen, komt een helblonde verpleger met oorbelletjes naar ons groepje lopen. Hij fluistert iets tegen Marja. Ik zie een kramp in haar gezicht schieten. Ze knikt en probeert dan geruststellend te kijken naar haar dochter Anna, aan de andere kant van het bed.

Als de verpleger voor de machines gaat staan, besef ik welk moment is aangebroken. In de ogen van de twee vrouwen zie ik nu wel degelijk tranen, in die van het meisje angst. ‘Dag Joop...’, hoor ik de danser fluisteren. Ik bedenk wat een zelfoverwinning dat van míj zou vergen, om zo hardop iets tegen hem te zeggen. De verpleger leest wat cijfers op de machines af, en begint aan knoppen te draaien. ‘Hij merkt niks, hoor,’ zegt hij. Door zijn zijige homodictie klinkt het te onverschillig. Even voel ik irritatie over dat ‘hij’, maar die vervloeit onmiddellijk in de poel van overweldigende emoties waarin we nu met z'n vijven rondspartelen.

Op het moment dat de verpleger het masker losmaakt en van Joops gezicht haalt, zie ik dat Anna haar ogen neerslaat. Zijn mond, waaruit het kunstgebit is verwijderd, staat opengesperd. Er verdwijnt een dikke oranje buis in, die diep in zijn lichaam lijkt af te dalen. Twee dunnere slangetjes steken uit zijn mondhoeken. Tussen Marja en mij staand, begint de verpleger die omhoog te trekken. Wanneer hij daarna ook de dikke slang verwijderd heeft, zakken Joops vormeloze lippen diep in zijn mondholte terug. Twee lillende stukken kauwgum die slap neerhangen over zijn lege tandvlees.

Misschien word ik vooral gestuurd door het van weerzin en angst vertrokken gezicht van het jonge meisje tegenover mij. Wil ik haar laten

zien dat het grauwgrijze, onherkenbaar verwrongen hoofd hier op het kussen nog steeds dat van haar vader is. Dat ze niet bang moet zijn om naar hem te kijken of hem aan te raken. Ik buig me langzaam voorover en druk een kus op de al verbazend koude wang van mijn bloedverwant. Als ik weer omhoog kom, merk ik dat de danser achter me is komen staan en zich opmaakt om hetzelfde te doen.

In de tram naar huis zit Joops kou nog rond mijn mond en weet van geen wijken, hoe ik mijn lippen ook vertrek en erop bijt. Ik moet zelfs vechten tegen de gewaarwording dat de ijzigheid verder trekt, mijn kaken in, en wil afdalen langs mijn hals.

Vier ZKV's
A.L. Snijders

Winter

Omdat ik in een groot huis woon, is het makkelijk om iemand die geen huis heeft, onderdak te bieden. We hebben een logé. Hij woont in de andere hoek van het huis, hij kan ons niet horen of zien, wij kunnen hem niet horen of zien. Als we wat van elkaar willen, kunnen we de mobiele telefoon gebruiken, of gewoon lopen. Hij kijkt in een deel van de tuin dat eraan gewend is niet bekeken te worden. De dieren die er leven, komen uit de omgeving, er is geen hek tussen mijn en dijn. Er heeft ooit een ree met haar jong gewoond, aan de rand in het hoge gras tussen de bomen rusten hazen, meer naar het huis kun je kleine, wilde konijnen treffen, en in de bomen zitten vaak roofvogels te kijken naar het geritsel op de grond. Nu vriest het al enige dagen, we schakelen over naar wintergedrag. Dat betekent dat we 's nachts het water naar het logeergedeelte afsluiten - de bovengrondse leiding loopt over de deel, waar aanhoudende vorst na enkele dagen toegang heeft. De logé vertelt me dat hij vanuit zijn kamer vlakbij het huis een klein, elegant rovertje heeft gezien. Hermelijn, wezel, fret, die categorie. Ik vrees. Het is strak, romantisch vriesweer, de mensen van het land zijn opgewonden, ik lees het in de krant, ik hoor het van Noraly Beyer.

De komende schaatstochten verdrijven de zorgen, er is niets zo tijdloos als schaatsen over Hollandse vaarten, plassen en sloten. Het verbindt ons meer dan religie en voetbal. De eerste ochtend na het echte, nachtelijke vriezen, vind ik in het hok een kip met afgerukte, verdwenen kop.

Natuurwet

De onthoofde kip was zwaar; dat voelde ik toen ik haar aan een poot uit het hok droeg waar ze gestorven was. Wat te doen? Zoals iedereen denk ik na, zoals iedereen wik ik, en zoals iedereen weeg ik. Als ik het lijk wil begraven, moet ik de bevroren grond in. Daarvoor moet ik de houweel gebruiken. Die ligt met een gebroken steel in de houtschuur.

Ik leg het dode dier op een meter of vijf van het hok, achter een stenen trog (lang geleden door mij gemetseld voor de varkens, ik sta in de vroegere varkenswei - hoe vaak zou deze plek van bestemming veranderd zijn sinds de kruisiging van Jezus Christus?).

Overwegingen: geen goede plaats, want wellicht nodig ik de moordenaar hiermee uit terug te keren om een andere levende, warmbloedige kip te onthoofden / wel een goede plaats, want hij hoeft zijn prooi nu alleen maar te pakken, zonder moeite te doen het hok binnen te komen. Er zijn nog meer overwegingen, maar deze betreffen de hoofdzaak. Wel neem ik me voor het lijk honderd meter te verplaatsen (nog steeds op eigen terrein) als het er de volgende morgen nog onaangeroerd ligt.

De volgende dag ben ik gespannen, de natuur gaat me niet in de koude kleren zitten. Het dode beest is verdwenen, zonder spoor. De vorige keren dat er moorden hadden plaatsgevonden in een kippenhok, kwam de dader niet terug. Ik hoop dat dit een natuurwet is.

Tetanus

Ik heb twee oude honden, en zelf ben ik ook oud. Er zijn mensen die zeggen dat ik niet oud ben, ze beginnen hun zin met de woorden ‘ach nee’, moderne vermijdingswoorden, zoals ze ook aan de wieg van de kredietcrisis geklonken hebben. Maar jeugd en ouderdom zijn gelukkig begrippen die met cijfers te maken hebben, en niet met opvattingen. De oudste hond is veertien, de jongere twaalf. De oudste loopt op zijn laatste benen, hij is ook doof en dement. Hij loopt zich vast, thuis in smalle ruimten tussen kast en muur, in het bos tussen stammen en in wirwar van struiken (bramen met punten). Toen we twee uur van huis waren, heeft hij zich verstrikt in de verlichting van de kerstboom - hij heeft in zijn strijd de kerstboom met zijn zware, geharnaste kluit van een verhoging getrokken. Daar is hij niet door geraakt, hij lag hijgend verstrikt in de elektriciteitsdraden, een dolfijn in het net van een christelijke visser uit Urk (godsvrucht, bier, catechisatie, burgerlijke ongehoorzaamheid, drugs). Ik wilde hem helpen, in zijn wanhoop beet hij me, een diepe beet in de muis van mijn hand, twee minder diepe aan de bovenkant. Met een schaar heb ik hem losgeknipt. Mij werd aangeraden een tetanusinjectie te halen. Dat deed ik niet, hoewel de hand opzwol en een onaangename geelgroene kleur kreeg. De hond kon

niet meer lopen, maar at met smaak. De volgende dag was hij weer de oude. Ik vroeg me af waarom ik niet naar de dokter was gegaan. Ik gaf mezelf het antwoord: dat is zo'n gedoe in het weekend.

De zoutlagen van het geheugen

In het midden van de jaren zestig, toen Amsterdam de navel van de wereld was en het Lieverdje een echt lieverdje, gaf ik les aan het Grotius Gymnasium in Delft. Het was mijn eerste baantje, ik wist niet hoe het moest, ik zoog alles uit mijn eigen duim. Ik had zelf ook op een gymnasium gezeten, dat was een voordeel, ik imiteerde mijn leraren. De literatuur is een spin met haakjes aan haar poten, ze haakt zich vast aan de tienduizend dingen, de leraar kan alle kanten op - als hij het kan dan kannie het.

In januari 2008, 43 jaar later, krijg ik een brief uit de jaren zestig. De schrijver was toen een achttienjarige jongen en is nu een meneer met prepensioen. Hij is jurist geworden en heeft zijn hele carrière doorgebracht bij het ministerie van Justitie, laatstelijk als directeur van een tbs-kliniek. Hij schrijft laatstelijk, dat vind ik mooi, mensen die laatstelijk schrijven, vooral als ik misschien ooit aan de wieg van dat woord heb gestaan. Hij schrijft dat hij een interview met mij heeft gelezen, weliswaar onder een naam die hij zich niet kan herinneren, maar op de foto herkende hij me. Hij schrijft: ‘Uw herontdekking past goed. Het jaar 2007 stond voor mij onder meer in het teken van vervlogen tijden. In april van dat jaar hebben wij als eindexamenklas uit 1967 een reünie gehouden in Delft. Iedereen van die klas leefde nog en kwam ook. Ik noem ze even; sommige namen zullen u wellicht nog wel wat zeggen of iets wakker roepen. Hoewel, voor een leraar met een lange carrière vormen zijn leerlingen misschien een onontwarbare brij van gezichten en namen.’

Daar heeft hij gelijk in, maar juist de oudste gebeurtenissen worden het beste geconserveerd in de zoutlagen van het geheugen. Het gezicht van het meisje dat gisteren kwam collecteren aan de deur, herken ik vandaag niet meer - het meisje van de boekhandel in de Beethovenstraat dat in 1957 onvergetelijk was, is het nog steeds. De namen van mijn Delftse leerlingen uit 1967 herken ik zonder uitzondering, ik ben getroffen door hun maatschappelijke positie die de

briefschrijver tussen haakjes heeft bijgevoegd, alsof hij geroken heeft dat de plaats in de pikorde een van mijn stokpaardjes is: arts, theologe, restauranteigenaar, juriste, dierenarts, vertaler Spaans, gezondheidsrechtadviseur binnen EU, organisatieadviseur, bibliothecaris, octrooiingenieur. En ook nog iemand die de droom vasthoudt, achter zijn naam staat tussen de strenge haakjes ‘onduidelijk’. En met dit laatste woord wordt een voorschot genomen op het verleden van een verre toekomst, want onze onaantastbare, tegenwoordige tijd wordt ooit een ver verleden, waarin heel veel onduidelijk zal zijn. Voor mij bijvoorbeeld is 1971 een onbegrijpelijk jaar. Ik woonde in Amsterdam op de Oudezijds Achterburgwal, tegenover Casa Rosso, een sekspaleis bekend in Japan, Alaska, Mantsjoerije, Venezuela en België. Hier zinderde dag en nacht de lust, als je omhoog keek naar de onbereikbare hemel en je verbeelding volgde, kon je twee arenden zien die elkaar daar hadden ontmoet na een vlucht rond de aarde. Hier gebeurde iets, dit was Amsterdam. Ik woonde er niet alleen, ik had een vrouw en vijf kinderen, we vormden een archaïsch gezelschap, maar we braken toch. Toen de baas van Casa Rosso, Zwarte Joop, de luidsprekers van zijn internationale feestlokaal ook op de gracht liet schallen, vertrokken we uit de stad. We trokken oostwaarts, over de IJssel, naar de Achterhoek, de naam zegt het al, we kropen weg. Binnen Nederland was dit toch wel een vorm van innerlijke emigratie, we vertrokken van een plaats waar de pan dag en nacht hevig siste naar een plek waar alleen gefluisterd werd. Het heette er Klein Dochteren, en aan de andere kant van de Berkel Groot Dochteren, in de hemel mauwde de buizerd, op de grond jaagde de ulk op kippen en muizen, in de schuren huisde de doodstille uil. Voor de strenge formaliteiten moest ik in Lochem zijn, daar stond het gemeentehuis, ik kwam er voor paspoort en rijbewijs en ook, nu ik oud word, voor de *attestatie de vita*, de ambtenaar bevestigt officieel dat ik nog niet dood ben. Het heeft wel een paar jaar geduurd voor ik me kon losmaken van mijn geboortestad. Ik ging bijvoorbeeld altijd terug naar Amsterdam om mijn zaag te laten slijpen bij de ijzerwinkel aan de Kromme Waal. Alsof dat in Lochem niet kon - ik dacht er niet aan, ik denk dat de zaag zich had verstopt in een hermetische zoutlaag. Dat is allemaal voorbij nu, ik kom vaak in Amsterdam, waar veel mensen wonen die schip noch wal kennen, en dat interesseert me. Maar voor het avondeten ben ik altijd weer terug in de Achterhoek, waar de buizerd mauwt in de hemel boven ons huis.

Het is mooi geweest
Jerker Spits

Rond het station hangt de licht prikkelende geur van bestrijdingsmiddelen. De streekbus komt loom aangeschoven. Elk dorp langs de route heeft een goudkleurig, in de zon blinkend haantje als hoogste punt. De chauffeur manoeuvreert moeizaam door nauwe straatjes met een gesloten front van rijtjeshuizen. Ik werp een blik in de woonkamers waaraan de bus voorbijrijdt. Ik stel me voor hoe aan de eettafels vaders als de mijne trouw Gods woord lezen. In heel wat huizen stond de televisie vroeger achter een gordijn op zolder. Misschien is dat bij sommige zo gebleven.

Ik hoor nog het gekuch, voordat de dominee vroeg om stilte, het gestommel van laatkomers in houten banken. ‘Kijk,’ zei mijn broer, wijzend naar een meisje dat schuin voor ons zat. Ze helde over haar bijbel voorover. Wie goed keek, zag de flank van een borst. Ik kroop dicht tegen hem aan, zogenaamd om haar beter te kunnen zien.

Als scholieren zwommen we samen in de Westerschelde. Martijn droeg zijn haar nog halflang. Tussen de zwarte stenen zochten we naar oesters die hij met zijn zakmes open wrikte. De stukjes schelp kraakten tussen onze tanden. We lagen naast elkaar in de zon.

In alles overklaste hij de anderen, de bonkige pubers die met samengeknepen vuisten op het schoolplein wachtten als wij samen aankwamen. Ze loerden naar me, maar weken voor hem terug.

Hij moet onderweg zijn, nu. Maar voordat ik hem zie, moet ik eerst vader begroeten.

‘De dahlia's staan in bloei,’ zegt hij en wijst op de smalle strook voor het grindpad. Zijn gezicht is gebruind, als altijd, met roodachtige vlekken. Plukken wit borsthaar steken uit zijn blauwe overall. Op zijn manier is hij stoer.

Vader wees me vroeger alle planten. Na moeders dood sierde hij de voorzijde van de boerderij op met slaapmutsjes, goudbloemen en dahlia's: sterke planten met een lange bloeitijd. Hij bedekte het dak opnieuw met riet, diepte de vijver uit en schilderde de hoge mendeuren over. In de schuur rook het naar ledervet, waarmee hij versleten tuig invette. Hij klopte aardappelmanden af en poetste een oude bascule op.

De boerderij had al lang onder monumentenzorg moeten vallen, maar dat wil vader niet. Hij wil geen inspectie over de vloer, alles is in goede staat. En als hij nou een groter raam in de keuken wil, dan komt hem zeker een lastpost van de gemeente wijsmaken ‘dattaniemag’. Daar heeft hij een broertje dood aan.

Vader loopt voor me uit naar binnen. Met zijn schrale handen zoekt hij naar zijn zakmes dat ergens tussen de stapels vuile borden slingert. Hij wil de flesjes die op de keukentafel staan zelf openen.

Oesterbier, lees ik op het etiket. Hij moet ze bewaard hebben, of is er speciaal voor naar de stad gegaan. Het bier ruikt naar oude koffie.

We zitten zwijgend tegenover elkaar, tot een lichtblauwe auto het erf oprijdt en knarsend op het grind tot stilstand komt.

Mijn broer koopt vervallen woningen op, plaatst een paar schotten en verhuurt ze tegen woekerprijzen. Pandjes opknappen, noemt hij dat.

Vader staat in de deuropening met een flesje bittere pils, en geeft mij een knipoog.

‘Een buizerd,’ zegt hij als we gedrieën in de woonkamer zitten, en wijst op een donkere vogel op het land.

Hij is in zijn versleten fauteuil naast het raam gaan zitten. Naast zijn stoel staat een bijzettafeltje met daarop zijn bril en een oude vogelgids. Een vaalgrijs tapijt bedekt de houten vloer. Naast het raam hangt een pentekening van een houtsnip die vader op de lagere school heeft gemaakt. Toen ik met vader in de keuken stond, snoof ik de diepe, stoffen geur van het huis op die mij niet langer vertrouwd voorkwam.

Vaders ogen glinsteren. De plukken dun, grijs haar hangen als mistflarden rond zijn hoofd. Hij laat zijn laatste slok bier als wijn over zijn tong gaan. De grote adamsappel in zijn magere hals beweegt op en neer. Hij is veel ouder geworden sinds ik hem de laatste keer zag. Dan kijkt hij me doordringend aan.

‘Jongens,’ zegt hij.

Met een grijnslach ontbloot hij zijn scheve, gele tanden. Nog steeds rookt hij als een ketter. Als hij lacht, gaat het gehinnik haast onmerkbaar over in een zware hoest.

‘De oude Koppejan.’ We knikken. Vader heeft de deken van de bank op zijn schoot gelegd, en zijn handen gevouwen. ‘Die belt me op, een maand of twee geleden. Dat een busje voor zijn deur stond. “Welzorg. 1001 hulpmiddelen om het u gemakkelijk te maken.” Hadden zijn

dochters voor hem versierd. Die welzorgers hebben zijn woning opgeknapt.'

'Mooi,' zegt Martijn.

'Die welzorgers hebben zijn woning opgeknapt,' herhaalt vader. 'Koppejan mocht naar de stad, naar zo'n plek waar ze oudjes ophokken.'

Hij sluipt in een paar afgesleten sloffen. In de deuropening blijft hij staan, met zijn handen in zijn zij en ontblote tanden, als een pokeraar die een aas op tafel legt. 'Na twee weken vonden ze hem stijf in bed.'

'Maar vader.' Martijn is opgestaan en loopt op hem af. 'Zo kan het ook niet langer.'

Met zijn ogen volgt vader Martijn, als een gevangen dier. Hij klopt op een van de zware dwarsbalken. 'Het staat nog bést,' zegt hij. In het laatste woord perst hij al zijn oude trots.

Ik kijk Martijn aan en knik in de richting van het raam. Onze onderneming komt mij plots verachtelijk voor.

Als we het tuinhek openen, ruik ik de vlier van de buren. We wandelen over het pad naar de dijk langs de Westerschelde.

'Smalle weegbree,' zeg ik, wijzend op de rand van het pad. De aren lijken op ijshoorntjes.

Bij de stenen trap laat ik hem voorgaan. We kijken uit over de schuimkoppen, luisteren naar de holle galm van de branding. Zijn slapen zijn grijs geworden, zijn gezicht dikker, pafferig haast.

'Waarom laten we vader niet met rust?' vraag ik.

'Kom,' zegt hij, 'we gaan naar binnen.'

Vader heeft het eten klaar. Het is geen zout dat kraakt tussen mijn tanden, maar een vreemde klei die op het vlees en de aardappels geen al te goed effect heeft. De zeekraal lijkt nog het meest op dunne, te lang doorgekookte sperziebonen.

'Een borrel dan maar,' zegt vader na het eten. Hij komt terug met een eenvoudige cognac. Martijn snuift en haalt diep adem. Vader strijkt met zijn vinger langs de rand van zijn glas en laat het zingen, tot hij het met trillende hand terug op tafel zet. Op het erf van de buren staan twee paarden met hun halzen om elkaar.

'U wordt ouder,' zegt Martijn.

'Ja,' zegt vader, alsof hij een ontdekking heeft gedaan. 'Ik word ouder.'

De buizerd is opgevlogen. Onder de walnotenboom stappen twee kraaien. Vaders glas is leeg. Ik schenk hem bij. Uit de blik die Martijn met mij wisselt, maak ik op dat hij nog een keer in de aanval wil gaan.

‘Valt het u niet zwaar?’

Even trekt vader met zijn mond. ‘Wees een vent en drink eerst je glas maar uit.’

‘Nu jij weer,’ denk ik.

Dan kijkt vader plots opzij. ‘En jij, Maarten? Wat heb jij hier mee te maken?’

Ik haal mijn schouders op. Eerst maar mijn glas uitdrinken, als een vent.

‘Nou?’

Ik schud van nee.

Dan stopt vader de kurk op de fles. ‘Jongens,’ zegt hij. Hij neemt de glazen in.

Uit de keuken klinkt gerinkel van glas en een droge hoest.

‘De burgemeester,’ vervolgt vader kalm als hij weer op zijn stoel zit. ‘De burgemeester was hier laatst. Hij wil de bascule uit de schuur hebben. Voor een beeld op het plein. Op Lewedorp hebben ze al een strandjutter. Op Ovezande een bronzen schaap.’ Volgens de burgemeester hebben ook Baarlands burgers recht op kunst.

‘Een wijs man,’ zegt vader nog.

Daarna stiefelt hij terug naar de keuken en komt terug met twee papieren zakjes. Martijn neemt zijn deel zwijgend in ontvangst.

‘Jongens,’ zegt vader. ‘Het is mooi geweest.’

Uit de papieren zak staart mij een smalle vissenkop aan. De huid van de paling lijkt op dungesneden leer. ‘Wat heb jij gekregen?’ vraag ik Martijn.

Grommend werpt hij een zakje gedroogde walnoten op mijn schoot. De bochten neemt hij volgas. In Driewegen slenteren vier meisjes in lange rokken achter hun moeder aan. Alleen het water, denk ik, is hier schaamteloos naakt.

Na een kwartier zet mijn broer zijn auto voor het station van Kruiningen-Yerseke. We hebben afgesproken dat ik verder met de trein zal gaan. Hij legt nog even zijn hand op mijn schouder. Graag zou ik nog een biertje drinken bij De Mug, een café in Middelburg, maar de stank van bestrijdingsmiddelen rond het station heeft me de lust benomen.

Freek
Tjeerd Ybeles Smit

Het was in de laatste klas van de lagere school dat ik kennismaakte met wat in grote mensentaal vriendschap heet. Het was een afgedwongen vriendschap, gebaseerd op uitsluiting. Wanneer de andere jongens voetbalden of diefje-zonder-verlos speelden, mochten wij vanaf het strafbankje op het schoolplein toekijken. Freek had een of andere ernstige ziekte die het hem onmogelijk maakte aan spelletjes mee te doen, en ik stonk teveel naar de zin van de andere kinderen om me bij hen te voegen.

Of ik echt stonk weet ik nietje bent zelf de laatste die zoiets ruikt, maar mijn vader had vlak om de hoek van de school een haringkraam, wat voldoende was om mijn lagere schooljaren grondig te verpesten. Hoe goed ik me ook waste en hoewel mijn moeder mij elke dag schone kleren liet aantrekken, geen van de kinderen in de opeenvolgende klassen had met me om willen gaan, vanwege de vermeende zure geur die ik zou verspreiden. Zure bom, noemden ze me als ze dachten dat ik buiten gehoorsafstand was.

Het stupide, soms wrede gedrag van mijn medescholiertjes in aanmerking nemend, leed ik niet bijzonder onder het isolement waarin ik de eerste vijf klassen van de lagere school doorbracht. Pas toen in het jaar voor het toelatingsexamen voor de middelbare school bij ons in de klas een leerling geplaatst werd die op dezelfde manier, zij het om andere redenen, genegeerd werd, ontstond er iets waarvan ik de naam niet wist.

Rond Freek hing een taboe. Niemand vroeg van welke school hij kwam, uit welke plaats hij verhuisd was, waarom hij op krukken liep. Over de vele lesuren dat zijn bank in de klas leeg bleef, werd al helemaal niet gepraat. Maar hij had er geen bezwaar tegen om in het speelkwartier naast me te zitten op wat ooit het strafbankje heette, zich niet storend aan de mij aanklevende geur. Het bankje was een ooit op het schoolplein aan een buitenmuur bevestigde plank voor kinderen die zich misdragen hadden. Een strafbank die niet meer in gebruik was en daarom als geschapen was voor ons, de eenlingen van de klas. Zodoende profiteerde ik van het respect dat de andere leerlingen onmis-

kenbaar voor Freek hadden, en werd zelfs als ingewijde beschouwd in de geheimen die hij met zich mee sleepte.

Maar ook in onze meest vertrouwelijke gesprekken durfde ik niet naar de aard van zijn ziekte te vragen. Freek zag er uitgeteerd en gevaarlijk breekbaar uit, met een scherp gebogen neus die door de ingevallen wangen nog sterker naar voren stak. De ziekte, of wat het ook was dat hem bij zijn lurven had, scheen in het laatste stadium te verkeren. Je zou je zelfs af kunnen vragen waarom Freek al die moeite deed om toelatingsexamen voor de middelbare school te doen; vragen waar je eigenlijk geen antwoord op wilde weten. We hadden het liever over techniek, of over sterrenkunde, waar hij veel van af scheen te weten. En hij sprak als een jonge dichter over alles wat hij om zich heen zag, waarmee hij me soms danig kon ergeren. ‘Kijk dat jonge blad, opgerold als een foetus,’ was er zo één, als hij het had over de jonge bladeren in de lente. En een andere zin die uit een gedicht leek te komen en die ik nooit zal vergeten was: ‘Het allesverzengende vuur van de hemel, waartegen zelfs kennis niet bestand is,’ waarmee hij mij attent maakte op het feit dat het dak van de school in brand scheen te staan in het laaiende zonlicht van het middaguur, iets dat iedereen met ogen in zijn hoofd zelf ook kon zien.

Het contact tussen ons was niet zo intiem als de andere scholieren en de onderwijzers dachten, omdat we in de pauzes zoveel tijd met elkaar doorbrachten. Freek was voor mij net iets te wijsneuzig. Ik had hem bijvoorbeeld nooit verteld dat mijn vader een viskraam had, om de hoek bij de school. Per slot van rekening had hij mij ook nooit verteld wat zijn vader voor beroep uitoefende. Er scheen trouwens in het geheel geen sprake van een vader te zijn in het gezin waarin hij opgroeide, wat me denk ik meer schokte dan dat Freek op een dag zijn krukken ingeruild had voor een rolstoel.

Wanneer mijn vader voor het eten zijn handen vouwde, smeekte hij de zegen over het voedsel af maar begon daarna rap aan de maaltijd die mijn moeder hem had opgeschept. Na alles schoon opgegeten te hebben kon hij wat meer tijd nemen voor een dankwoord aan God en placht dan vurig te pleiten voor de zwartjes in Afrika, de gehandicapten, de zieken en de stervenden. Als mijn vader het in zijn gebed over gehandicapten had, moest ik altijd aan Freek denken, maar nadat deze in een rolstoel op school gekomen was en niet meer naast mij op het

strafbankje kon zitten, sloeg ik hem in mijn gebed voor het gemak maar helemaal over.

Na een langdurige afwezigheid kwam Freek nog één keer op school. Hij zag er wasbleek uit, zijn neus leek uit louter bot te bestaan en alleen zijn blonde golvende haren, die nu wel van zilver leken, glansden nog levendig. Hij hield het niet veel lesuren vol, na het speelkwartier werd hij door zijn moeder weer opgehaald. In feite kreeg ik de indruk dat hij uitsluitend voor het speelkwartier naar school gekomen was. Toen de bel voor de pauze luidde, wenkte hij me en ging me in zijn elektronisch bediende rolstoel voor naar het eind van de speelplaats, waar de zandbakken van de kleintjes waren.

Hij haalde vanonder de zitplaats van zijn rolstoel een sporttas tevoorschijn en ritste hem open. Op zijn aandoenlijk dunne knieën stond, nog half in de tas maar zich al tonend als een pronkstuk in een showroom, een schitterende gele kiepwagen met grijper. Freek tilde hem voorzichtig uit de tas en bij elk detail dat hij me toonde stond ik meer versteld van de ingenieuze constructie: de grijper scheen echt te functioneren, de kiepkast kon naar beide kanten kantelen, er zaten acht echt rubberen banden rond de wielen, en er stond een lange antenne op de bestuurderscabine waarvan de deurtjes, net als in het echt, geopend en gesloten konden worden. ‘Zelf ontworpen,’ verklaarde hij trots en poetste met zijn mouw de glanzend gele lak van de cabine nog wat op, ‘en met behulp van een oom ook zelf gebouwd!’

Ik wist niet wat ik moest zeggen, zulk mooi speelgoed had ik nog nooit gezien, en dat hij de kar helemaal zelf ontworpen en gebouwd had, sloeg me al helemaal met stomheid. Mijn bewondering voor zijn technisch kunnen werd nog groter toen de auto elektronisch bestuurd bleek te kunnen worden met een kastje dat Freek in zijn hand hield. De gele kiepauto ploegde moeiteloos door het mulle zand in de zandbak en hield stil bij een bergje dat de grijper hap na hap in de laadbak deponeerde, en drie meter verder kiepte de auto de lading zand ergens anders en creëerde daarmee een nieuw zandbergje. Het was een mirakel! Er kwam geen mensenhand aan te pas, behalve die van Freek, maar toch leek het alsof er behalve de onzichtbare chauffeur nog tientallen arbeiders aan het werk waren in de zandbak. Werkend aan iets wat nu nog onzichtbaar was, maar hap voor hap verrijzen zou tot een heus zandkasteel.

De jongens, maar ook de meisjes van alle klassen stonden in een ommezien om de zandbak geschaard om het wonder met eigen ogen te zien. Freek had zowaar iets van kleur op zijn wangen gekregen en liet de wagen de moeilijkste toeren uithalen. Maar toen hij de topsnelheid van de kiepauto demonstreerde, die aanzienlijk was, en deze op een zandheuvel over de kop sloeg, zat hij machteloos met het zendertje in zijn hand in de rolstoel aan de knopjes te draaien. De wielen van de kiepwagen raasden zinloos door in de lucht en de grijper bewoog zich hulpeloos van links naar rechts, maar uit zichzelf overeind komen kon de wagen niet. Baki mocht als dank voor het weer op de wielen zetten van de auto er nog even mee spelen, maar het was na het omslaan van de auto gedaan met Freeks energie. Hij liet zich de zelf ontworpen en gemaakte speelgoedauto teruggeven en wachtte stilletjes tot zijn moeder hem kwam ophalen.

Niet veel later moest ik mijn ouders toestemming vragen om op woensdagmiddag, als ik vrij van school was en mijn vader in de kraam hielp, een vriendje te mogen bezoeken. Mijn ouders waren gereformeerd en niet gesteld op vriendjes. Je wist nooit aan welke kwalijke invloeden je kind werd blootgesteld als de ouders niet hetzelfde geloof aanhingen. Maar dit keer konden ze moeilijk weigeren. Mij was gevraagd om samen met twee andere jongens bij Freek op ziekenbezoek te gaan. Onze meester, via wie deze boodschap ons bereikte, had erbij gezegd dat de moeder van Freek er speciaal op aangedrongen had dat ik mee zou komen.

‘Zullen we ook voor Freek bidden?’ vroeg mijn vader toen hij na het eten zijn handen vouwde.

‘Nou, het kan wel een griepje zijn, toch?’ zei mijn moeder die mijn gezicht zag betrekken. ‘We hoeven de Heere onze God toch niet met al onze kwaaltjes lastig te vallen?’

‘Nee, u hoeft niet voor Freek te bidden,’ zei ik snel, want ik zag dat mijn vader zijn ogen al dichtdeed voor het gebed. ‘Zo erg is het niet met hem.’ Helaas nam mijn vader mijn woorden al te letterlijk op; hij bad niet voor Freek, maar gaf me vier schoongemaakte haringen mee, met zuur en uitjes apart. ‘Voor je vriend,’ zei hij. ‘Haring is goed voor de gezondheid, dat weet iedereen. En vraag hem of hij genoeg bidt.’

Het was erger met Freek dan we hadden kunnen vermoeden. Zijn moeder, een vrouw met een keurig permanentje boven een door zor-

gen verkreukeld gezicht, had ons in de gang al gewaarschuwd voor wat ons te wachten stond.

'Dit kan wel eens de laatste keer zijn jongens, dat jullie Freek zien,' had ze gefluisterd bij de deur van de ziekenkamer. Meteen daarna had ik het tasje met vis in haar handen geduwd en erbij gezegd dat het een cadeautje van mijn vader was. Zijn overtuigingen op het gebied van gezondheid liet ik maar achterwege, het was al absurd genoeg om op een moment als dit een presentje te moeten aanbieden. Dirk die ook was uitgenodigd om bij Freek op ziekenbezoek te gaan en die doorgaans diende als *trait-d'union* tussen de meester en het huiswerk van Freek, snoof luid hoorbaar door zijn neus, maar zei dit keer niets.

Een beetje bedremmeld stonden we even later in de ziekenkamer. Ook hier hing een niet thuis te brengen geurtje, maar nu durfde niemand te snuiven. We voelden ons eerder beschaamd over de ongehoord gezonde buitenlucht die we zelf meebrachten in dit bedompte kamertje. Freek lag, zoals altijd met onberispelijk kapsel, onbewegelijk met een paar kussens in zijn rug. Hij tilde lichtjes zijn hand op om ons te begroeten, maar had de kracht niet om iets te zeggen. Ik had het gevoel te zondigen door met twee andere kerngezonde jongens, die hier waarschijnlijk net zo hard vandaan weg wilden rennen als ik, rond het bed van een jongen te staan, een jongen net zo oud als wij, om het leven uit hem weg te zien vloeien.

De anderen hadden mogelijkerwijze hetzelfde onbestemde gevoel dat schuld nog het meest benaderde. Nadat we eerst een tijdje zwijgend op Freek neergekeken hadden, die met gesloten ogen op bed lag, waren Dirk en Baki wat gaan rondsnuffelen in de kamer. Alleen ik bleef naast het hoofdeinde staan, totaal in beslag genomen door de hypothetische vraag of je een stervende een hand moet geven of misschien wel een zoen.

'Kies maar,' zei Freek, die zijn ogen vermoeid opendeed en Dirk bij zijn boekenkast zag rondneuzen. Hij wachtte niet tot Dirk schaamteloos de halve kast geplunderd had, maar moedigde Baki aan eveneens te nemen wat hij wilde. Wat in zijn geval de zelfgebouwde, elektronisch bestuurbare, gele kiepkar werd.

'En jij?' vroeg Freek met nauwelijks te verstane stem aan mij. Maar de kiepauto was al weggegeven, en Dirks inhalig gedrag bij de boekenkast beviel mij ook niet. Ik was hier niet gekomen om als een aasgier het kamertje van mijn vriend leeg te halen. Freek keek me aan of hij

bedroefd was over mijn weigering iets van hem aan te nemen, maar hoeveel kun je opmaken uit de gelaatsuitdrukking van een stervende?

Bij het weggaan, na niet al te lange tijd, kreeg ik als enige van Freeks moeder een fotootje als aandenken in mijn handen gedrukt. Ik weet niet of het ter compensatie was voor mijn weigering iets uit zijn bezittingen mee te nemen, of dat Freek er bij zijn moeder op had aangedrongen dat ik iets persoonlijks van hem zou krijgen. Het was een foto waar hij elegant opstond, in zijn goede tijd zeg maar. Een kleine prins met arendsneus en als langs een liniaal geordende golven in zijn haar, een geboren aristocraat van wie veel verwacht kon worden. Op het decor dat de fotograaf gebruikt had en dat een strand met palmbomen moest verbeelden, voer aan de horizon een schip voorbij dat nooit verder zou komen dan de plaats waarop de schilder hem had geschilderd.

Ik verstopte de foto in het kolenhok dat van de zomer toch niet gebruikt zou worden. De beeltenis in het ovalen fotolijstje werd een voorwerp van schaamte dat niemand mocht vinden, de nagedachtenis een geheim dat ik met niemand kon delen. En toen mijn vader zijn gerimpelde handen, die altijd naar haring zouden blijven ruiken, vouwde voor de avondbede en vroeg hoe het ging met mijn vriend, loog ik dat hij er veel beter leek uit te zien en rode wangen had gehad. Wat ik uit alle macht moest voorkomen, terwijl ik voor het eerst tijdens een dankwoord aan God mijn ogen niet sloot maar naar de prevelende mond van mijn vader keek, was dat mijn vader de naam van Freek zou noemen in zijn gebed voor de stervenden, dat na de bede voor de zwartjes, gehandicapten en zieken zou komen.

Nederlandse poëzie

Gaudí
Theo de Jong

Die vingers wijzend naar de Ene, die onbenaderbaar
was, is, zijn zal, zag je daar de handen niet in
die vroeger je draken krulden en hekken smeedden
rond de hitte van je hart? Nooit gemerkt dat je woonde
in een wijk waar kunst zich zo rijkelijk te kijk zette,
dat jij alleen in lompen kon leven? Je legde het Catalaans
verleden voor je neer en hing de wereld op zijn kop
om te zien waar zwaarte vandaan kwam, waar lichtheid
naartoe moest, je werkte je gek om bomen op te trekken
die zonder zon konden leven en huizen te kweken waar leven in
tekeerging, terwijl om je heen de kinderen van de komende eeuw
speelden met betonnen blokken om meer verkeer rond te laten
razen en toonden hoe nieuw de wereld past in een paar hectare.
Zó slecht opgelet; je moest wel als heilige eindigen.
Want de tram die jou nam rijdt door tot halte Babel.

Lied van de tien redenen
Frans Kuipers

OM NIET. Om het merg van nergens
de geur van de havens het rumoer van de markt.

Aan de reling te staan met de wind in het haar.

Aarde: stapelwolkstoeten in het blauw.
Het grote, reizende muziekgezelschap *WATER*
mummelbeekjes, rietmeren, kronkelrivieren,
oudste, wildste der jungles: zee.

De kofferdrager zijn
in het tumult van een vreemde stad.

De kruizemunter
op de karrenspoorsplitsing
in het midden van niks.

Beklimmen het bergpaadje
zolang als van lijf en van leden
men mag.

Bij zuring en klaver
gelegen te lezen in het oeuvre van wolk wind licht.

Van de toegemeten tijd een paar dagen althans
naar behoren geplukt te hebben.

Twee gedichten
Sanja Percela

Het geheim van de kok

Aan je schoongeboende citroenlach
voegde je suiker toe.
Mengde dit met het versgemalen groen
van mijn verbaasde ogen.

Sneed de herinnering aan mij vervolgens
in kleine dobbelsteentjes.
Plaatste een vlamverdeler op een laag pitje.
Zette de gesloten pan erop

en keek er lang genoeg niet meer naar om.

Een lesje

ergens onder de bomen onze vier benen
flink aan het bewegen vooruitlopend
op wegpaddestoelen met aanwijzingen,

we letten nauwelijks op de bosgeesten
die ons zachtjes woorden influisteren:
onsterfelijkheid, hoor ik ze mompelen

als we voor de bochtpaal moeten oversteken
ben jij weer de dokter die met verve vertelt
wat schuilgaat achter de versterving

Drie gedichten
Jean Pierre Rawie

Brief

Wij wisten wel: vanaf het eerste uur
was deze laatste avond te voorzien.
Wij zijn maar weinig wijzer sedertdien,
de dagen kortten en de nacht werd guur.

Ik draag zoveel verdriet als ik verduur
en verg zoveel verwijt als ik verdien.
Wij waren aan elkaar gewaagd. Misschien
was dit ook geen getij voor avontuur.

Misschien was ons een god niet welgezind,
want ach, het brood werd ranzig, en de wijn,
er zat ik weet niet wat voor bitters in.

Geen roes, geen kater meer. Een koude wind
komt op uit de lagune. Lief, wij zijn
de eersten niet, de laatsten evenmin.

A-Kwartier

Mij is mijn plek in deze buurt
alleen maar voor beperkte tijd
(tot ik ten slotte overlijd
of anderszins verdwijn) verhuurd.

De buurt is minstens evenzeer
het onvervreemdbare domein
van allen die er niet meer zijn,
de buurtbewoners van weleer.

Ik hoor hun voetstap, waar ik ga,
als weerklank van de mijne gaan
's nachts in de Visserstraat, de Laan
en langs de kades van de A.

De tijden schuiven door elkaar
terwijl ik lopend door de wijk
naar de vertrouwde gevels kijk;
mijn biotoop - nog hoeveel jaar.

Vertekend
Bij mijn portret door Hester Schroor

Sinds door de ogen van een ander
ik dit portret geworden ben,
is het of ik allengs verander
in iemand die ik nog niet ken,

maar met wie ik, zo valt te vrezen,
van nu af steeds meer samenval,
tot ik tot slot mijn ware wezen
alleen hierin herkennen zal.

Ik zie nog slechts met angst en beven
mijn weerschijn in het spiegelglas:
ik ben vertekend voor het leven,
en niets is meer zoals het was.

Eerst de liefde
Thom Schrijer

Je zag het land in dagen tijd
vermeerderen tot voorjaar, de
strakke lijnen van doorwinterde
percelen bollen en vervagen,
groen met steeds weer ander
groen de ruimte delen en vlagen
bloesemregen langs de boeren
huizen gaan, vogels zwenken om
elkaar en breed gevederd vechten.

Je hoorde in de wind en laag
boven land de uithaal van hun
lokgeluiden en naast je op de
fiets haar stem. Je hoorde zo
het ronde van haar denken door
haar woorden heen en je besloot,
met zoveel vreemde, ongekuiste
uren nog tegoed, om daar geen
aandacht aan te schenken.

Slak
Mayra Verheyen

Jij weet het mooi aan te leggen, je lichtend pad
naar het verste blad biedt een keur van panorama's
geniet, slak, wie zal zeggen hoe nabij
het einde is - een onbenullig toeval, nu even ondenkbaar
als een uitglijer, een tik van buitenaf

Blijf daar, op je plakkerige troon fijnkauwend,
in de waan van een oneindig voortgezet leven, de lange lijn
van slak naar slak (of, buiten de tijd, de slak die nooit is, nooit
zal vergaan - wat een onbeschutte geborgenheid!)

Vermaal, waarom zou je anders
zijn toegerust met duizend spitsvondige tandjes in een kop
van eeuwenoud ingedikt sap -

Waarom zou je anders
terwijl ik je nooit op inhaligheid betrap, je enkel gebukt zie gaan
onder een slaaphuis, van mijn tomaat komen eten, toch niet
voor jezelf alleen, toch niet omdat het lekker is -
jij hebt weet van het onbederfelijke in mijn seizoengebonden hof.

Light Verse

Vier sonnetten
Maarten Beemster

Voorleesavond

De dichter leest zijn zoveelste gedicht
van wanhoop, van verdriet en onvermogen
wanneer zijn blik blijft haken in twee ogen
die strak en blauw zijn kant op staan gericht.

Hij kijkt terug. Het is alsof haar licht
van meters ver zijn hoofd wordt ingezogen,
uiteenspat in de fraaiste regenbogen
en kleur geeft aan zijn vormeloos gezicht.

Minutenlang zit hij zijn best te doen
als zij hem vraagt een bundel te signeren
zo sierlijk en gevoelig als hij kan.

Ze geeft hem bij het weggaan zelfs een zoen
om zich nog eenmaal stralend om te keren:
‘Het is voor de verjaardag van mijn man.’

Koffiebeker

Ik deed er zelf de melk en suiker in
en nam een eerste slok, dat weet ik zeker.
Ik zal hem hebben neergezet, mijn beker.
't Is raar; ik weet alleen nog het begin.

Gedachteloos heb ik hem laten staan:
een volle beker, ergens halverwege.
Ik kom hem in gedachten wel weer tegen
door één voor één mijn gangen na te gaan.

Terwijl ik loop denk ik aan haar, en weer
tel ik de maanden dat ik haar niet meer
teruggebeld heb, na die eerste nacht.

Haar zou ik moeten zoeken; niet die mok.
Als ik hem vind, neem ik mijn tweede slok.
De koffie is nog kouder dan ik dacht.

Tegenspel

We spelen in mijn droom een potje schaak.
Ik heb net knap je aanval afgeweerd
of jij hebt al het speelbord omgekeerd
en zet, als was het de gewoonste zaak,

een eerste damsteen schuin vooruit. Ik raak
niet in paniek en haal geconcentreerd
een dam. Je draait en of het mij niet deert
zet ik hotels op Kalverstraat en Blaak.

Ik dacht, hoewel ik niets bewijzen kon,
dat ik het spel op punten van je won.
Ik heb me al die jaren wat verbeeld.

Ik weet, nu ik het beter overzie:
de echte winnaar is degene die
bepalen kan welk spel er wordt gespeeld.

Deadline blues

Ik was nooit blij maar altijd sikkeneurig,
de dag dat ik mijn deadline had gehaald.
Dan zag ik hoe in wat ik zo nauwkeurig
geschreven had een foutje was verdwaald

en ook een kromme zin; ik had gefaald.
Nu weet ik dat ik moe was, en niet treurig;
die cursus heeft zich ruimschoots terugbetaald.
Want ook al was het soms wat opendeurig,

ik grijp zo'n dag niet langer naar de drank,
ik taal niet meer naar pillen voor de kick:
ik doe gewoon een tukje op de bank

waaruit ik dan in tranen wakker schrik.
Want wennen doet het nooit, het beeld dat ik
mijn leven aan een zelfhulpcursus dank.

Oorsprong*
Jaap van den Born

De hemel, hel, een goede God, het Kwaad
En een Verlosser, door een maagd gebaard:
Klinkt u dat niet bekend als vrome christen?

Al wat er in uw kerken wordt verklaard
Was iets wat ze in Perzië al wisten
Lang voor men ooit van Jezus had gehoord

Ja, al die christelijke godsdiensttwisten
Al dat gezever om het Ware Woord
(Dat geldt ook voor Mohammeds beuzelpraat):

We kregen al die onzin op ons dak
Alleen daar Zarathoestra aldus sprak

* *In de gedichten van Al Ma'am (zie vorig nummer) en Omar Khayyam (zie elders in dit nummer) is regelmatig sprake van 'vuuraanbidders'. Hiermee worden de volgelingen van Zoroaster (Zarathoestra) bedoeld, een geïnspireerd denker en profeet, die ergens tussen 1700 en 1000 v. Chr. leefde en die één van de ahura's (herdersgoden: 'heersers') van de prehistorische Ariërs (verwant aan de schrijvers van de veda's) uitriep tot de hoogste Godheid: Ahura Mazda, de belichaming van het goede. Deze is in eeuwige strijd gewikkeld met de personificatie van het kwade: Angra Mainyu of Ahriman, waarbij de aarde het slagveld is. Aan het eind der tijden zal een laatste slag plaatsvinden, waarop een Laatste Oordeel volgt, resulterend in een eeuwig verblijf in een hemel of hel. Er is ook nog sprake van een Heilige Geest (Spenta Mainyu) de goede tweelingbroer van de Kwade Geest Angra Mainyu. De door Zoroaster gestichte godsdienst, het Mazdeïsme, kent ook nog andere, engelachtige geesten met god-achtige eigenschappen, zodat het net als het christendom, dat er zwaar door beïnvloed is, tussen mono- en polytheïsme zwalkt. Ooit bloeide deze godsdienst; nu zijn er nog ongeveer 200.000 Mazdeeërs rond Bombay, Parsi's genoemd, het laatste overblijfsel van een monotheïstische, vreedzame en ethische cultuur lang voor Christus*.

À la Annie M.G.
Judy Elfferich

HALLO! riep 't schaap Veronica, ik bel vanuit de Kamer!
Kunt u mij horen, dominee? Ik zit nu in Den Haag!
Met echte microfoons en blauwe stoelen en een hamer.
En straks word ik geïnterviewd, ik kom in EénVandaag.

Pardon? zo sprak de dominee. U gaat de politiek in?!
Er eventjes van uitgaande dat ik u goed versta...
Zal ik u eens vertellen wat ik van die Haagse kliek vin'?
Ze doen wel veel beloften, maar die komen ze niet na!

De dames Groen verschenen, met drie zelfgebreide petjes.
Op elk ervan stond in ajoursteek middenvoor een V.
Ze zeiden: Tut tut tut, wat u daar zegt dat is niet netjes.
Wij gaan vanmiddag folderen, waarom gaat u niet mee?

Wie scharrelende kippen wil en honden zonder riemen,
die voert met ons campagne voor Veronica het schaap.
We stemden tot voor kort altijd op ene juffrouw Thieme,
maar ja, zij staat qua achterban als mens toch wat voor aap.

Een stem klonk uit de telefoon: Mag ik u even storen?
Dit schaap wordt hier verwijderd in het kader van de wet!
Het dier is niet geoormerkt en het lijkt zelfs ongeschoren.
U kunt het komen halen straks, maar eerst wordt het ontsmet.

Potztausend! riep de dominee. Wat denk je wel, fascist!
Ze haalden 't schaap op in Den Haag en werden anarchist.

Vier onzijnen
Drs. P

De Sjah van Perzië - díe was imposant!
Die heerste over welvaart en cultuur
(Destijds) na vele eeuwen macht en glorie

Het rijk dat moest verdorren op den duur
Heet nu Iran; dit meld ik pro memorie
Het doet vervelend, speelt niet erg veel klaar

Maar droomt nog van een plaats in de historie
En is toch wel een potentieel gevaar
Dat staat van tijd tot tijd ook in de krant

We horen steeds maar hier het oude lied
Het Midden-Oosten blijft probleemgebied

*

Zimbabwe is bekend; u weet misschien
Dat daar inflatie heerst. Hoeveel procent?
Wel, schrijf een 8, gevolgd door achttien nullen

Mugabe, Robert, is de president
Die vlot zijn eigen zakken wist te vullen
Hij heeft geen hinder van de cholera

Waaraan nog altijd velen sterven zullen
Ja, sterven doet men veel in Afrika
En hij - wanneer en hoe? We zullen zien

Rhodesië was gezond en weldoorvoed
De blanke overheersing werkte goed

Straks treedt er wel een wereldleraar op
(Amerika? Italië misschien?)
Zijn boodschap: ‘Komt tot Mij! Ik ben herrezen!’

De man is Jezus Christus, zo te zien
Wie zou het trouwens anders moeten wezen?
Het einde der beproeving is nabij

Zoals in zijn geschriften staat te lezen
‘Ik ben de Waarheid, en Ik maak u vrij!’
Het werkt. De heilsverwachting stijgt ten top

Er was ook veel geloof en blij rumoer -
Aanvankelijk - rond Lou de Palingboer

*

De grijze generatie is verstoord
En vindt dat vroeger alles beter was
Hetgeen door mij niet tegen wordt gesproken

Maar alles beter? Dat is wel te kras
Het heeft toen aan ellende niet ontbroken
En toch - er was ook ruimte voor vertier

Zo kon men in 't café gewoon maar roken
Geen sprake nog van overheidsgeklier
O, die betutteling is ongehoord...

De tijd dat vrije keuze nog bestond:
Passé. Want roken, foei, is ongezond

Twee gedichten
Ivo de Wijs

Oosters kwatrijn

Dat Perzische heersers zeer wreed zijn, is waar
De kokende olie staat dag en nacht klaar
En al bij Herodotus vind je een beulsknecht
Die liederlijk roept: ‘De satrapen zijn gaar!’

Westers octaaf

‘Wat wil je: op z'n Frans of op z'n Grieks?
Of doen we het 'n keertje op z'n Russisch?’
De dames in hun hang naar iets unieks
Zijn dol op proposities en discussies
‘Vergeet, m'n liefje, die diverse versies
En ga maar even lekker liggen, meid
Ik doe het zelf 't liefste op z'n Perzisch
Jawel, dat is gewoon op het tapijt!’

Essay

De weg naar Kandovan
Ronald Bos

> *Het buitenland, dat is geen land. Je moet er zijn om er een land van te maken.'*
> (Nicolas Bouvier)

Mijn reis door Iran was een duik in *terra incognita*. De beelden en verhalen waren mij bekend, het zijn meestal verhalen over politiek en beelden van de - islamitische - buitenkant. Maar Iran is niet alleen het land van de mollahs, het is ook het 'land van poëzie, nachtegalen en rozen'. Op mijn reis volgde ik het spoor van een aantal *travel writers*. De eerste die het land al in de dertiende eeuw doortrok, op weg naar het verre Oosten, was Marco Polo, maar hij is over Perzië vrij summier. In de twintigste eeuw schreef de Zwitserse Annemarie Schwarzenbach *Tod in Persien* (1935/36), de Engelsman Robert Byron *The Road to Oxiana (1937) en* de Zwitser Nicolas Bouvier *L'Usage du monde (1963)*. Zij bezochten Iran lang voor de revolutie van 1979 en ze schreven onder meer over de miljoenenstad Teheran, de oude Perzische hoofdstad Isfahan en over Shiraz, de stad van de klassieke Perzische dichters.

Nicolas Bouvier (1929-1998) reisde in de vroege jaren vijftig door Iran, vlak na de (door de Verenigde Staten gesteunde) staatsgreep die de sjah nog vijfentwintig jaar in het zadel hield. Bouvier reed met zijn vriend, de schilder Thierry Vernet, in een kleine Fiat Topolino. Op het rechterportier had hij in het Perzisch een gedicht van de klassieke Perzische dichter Hafez laten schilderen: *Zelfs als het onderkomen voor de nacht niet zeker is / en je doel nog ver weg / weet dat de weg zonder einde niet bestaat. / Wees niet verdrietig*.

Ze gingen via de Balkan en Turkije op weg met geld voor vier maanden en verdienden onderweg de kost met de verkoop van Vernets schilderijen en de reisverhalen die Bouvier schrijft. Het Iraanse deel van hun reis duurde ruim tien maanden en pas jaren later schreef Bouvier zijn boek, op basis van zijn herinneringen omdat zijn aantekeningen onderweg grotendeels verloren waren gegaan. Voor de jonge Bouvier - hij was pas vierentwintig - was reizen tevens een reflectie op zijn eigen realiteit, een spiegel om de contouren van zijn eigen culturele identiteit te ontdekken.

Cees Nooteboom reisde in 1975 per vliegtuig naar Iran en hij zag weliswaar geen tuinman of dood in Isfahan, als in het bekende gedicht van P.N. van Eyck, maar schreef wel al over de onrust onder ‘de puristische moslims’. Vier jaar later was Iran een islamitische republiek en dat islamitische is nog steeds het gezicht van het land. Op foto's en in films verschijnen vrouwen in verhullende kledij, ook al gaat het om situaties waarin ze in het echt nooit een hoofddoek dragen, zoals thuis. Vijftig jaar later en vele jaren ouder dan Nicolas Bouvier begon ik mijn reis op Schiphol. Zodra ik het toestel van Iran Air in stapte, viel me op dat vrouwen in het vliegtuig al een *hejab* (hoofddoek) hadden omgedaan en er waren geen alcoholhoudende dranken te krijgen. Wel kon ik mijn eerste ‘islamitische’ biertje drinken, het alcoholvrije *Delster classic*.

Tabriz, de hoofdstad van de Iraanse provincie Azerbeidjan, is de eerste stad in Iran waar Bouvier en Vernet vanuit Turkije aankomen. Het was november en de winter valt plotseling in met veel sneeuw. De weg van Tabriz naar Teheran is dan nog grotendeels onverhard en ze konden met de kleine Topolino hun reis niet voortzetten voordat de lente kwam. Ze moesten vier maanden blijven. Terwijl ik - ook in november - in Teheran was, hoorde ik al dat in Azerbeidjan de scholen waren gesloten wegens de kou en de sneeuwval, maar op het vliegveld in Tabriz aangekomen, was het er alleen behoorlijk koud. Het vroor en hier en daar lag nog sneeuw van de vorige week. Het was vrijdag en de Azeri deden inkopen. Tabriz is een stad met ruim een miljoen inwoners die allemaal Turks als eerste taal spreken, maar in het openbare leven is alles in het Perzisch geschreven. In Tabriz hebben, net als in heel Iran, vrijwel alle straten en pleinen na de revolutie in 1979 nieuwe namen gekregen. De Chahanas-straat waarover Bouvier schreef, was nog steeds een drukke winkelstraat waar ik in hotel Azerbeidjan logeerde, maar hij was nu vernoemd naar Shariati, een van de islamitische filosofen. Het bleek dat de meeste Iraniërs de oude namen trouw blijven, in het dagelijks gebruik heet de straat nog steeds Chahanas. Hij is genoemd naar de dochter van de sjah en de nieuwe naam krijgt niemand over zijn lippen.

's Avonds wilde ik op zoek naar restaurant Djahan Nama gaan, waar Bouvier iedere zaterdagavond naar toe ging om ‘schaap te eten voor de hele week’. In mijn hotel hadden ze er nooit van gehoord en ik

besloot een eindje te gaan lopen en mensen op straat te vragen. Buiten zei de eerste voorbijganger ‘Hello, mister’ tegen me en ik vroeg hem of hij het restaurant wist. Hij knikte verrast, antwoordde dat het een klem stukje verderop was en liep mee om het aan te wijzen. Op een glazen deur stond *Hotel Djahan Nama*. Ik ging naar binnen en de eigenaar van het hotel wist zich nog te herinneren dat het een restaurant was, maar dat was lang geleden. Het is een hotel geworden en op de plek van het restaurant was een nu vrijwel lege eetzaal, waar een paar mannen verveeld televisie zaten te kijken.

Bouvier en Vernet maakten tijdens hun onverwacht lange verblijf een uitstapje naar Kandovan, vijftig kilometer ten zuiden van Tabriz, een bijzonder mooi dorp met woningen die in de bergwand zijn uitgehakt. Ze worden regelmatig aangehouden als ze met de Topolino over een smalle onverharde weg rijden. Voor de Koerden, die in groepjes langs de weg lopen, is alles met vier wielen en een motor een bus, en ze proberen op de auto te klimmen. De enige passagier die ze meenemen is een oude man, die bemodderd en zingend zijn weg ging door de smeltende sneeuw. Mijn taxi reed met grote snelheid over een drukke snelweg langs de olieraffinaderij en elektriciteitscentrale van Tabriz. In Iran zijn de wegen vijftig jaar later onherkenbaar veranderd, maar niet de weg naar Kandovan zelf door kleine dorpen met nauwelijks verharde straten, waar handelaren op een plein hun waren in de kou hadden uitgestald. Voor het eerst zag ik vrouwen in de gebloemde chador (Perzisch voor ‘tent’) waarover ik had gelezen. De tijd lijkt hier te hebben stilgestaan. Het winterse landschap lijkt op beelden uit de Iraans-Koerdische film *De dronken paarden*. Overal besneeuwde berghellingen en langzamerhand ook besneeuwde wegen. Bij het bordje ‘Kandovan 5 kilometer’ vroeg ik me net af of mijn chauffeur op sneeuw had gerekend en de taxi begon te slippen. De chauffeur stopte, het was een bij voorbaat verloren strijd tegen de gladde weg, we kwamen geen meter meer vooruit op de licht stijgende helling, en konden niets anders doen dan terugkeren naar Tabriz. De weg naar Kandovan moest ik een andere keer afleggen.

De volgende morgen deed me aan Bouvier denken: weer lag Tabriz onder een laag sneeuw. Ik maakte me zorgen over mijn vlucht, die 's avonds zou moeten vertrekken. Hoe lang zou ik hier moeten blijven? Ik belde Iran Air om te vragen of de vlucht naar Teheran vertrekken kon in de sneeuw, en ik kreeg een vrouw aan de telefoon die een paar

woorden Engels sprak; omdat ze niet precies begreep wat ik wilde, zei ze sorry en hing op. Maar ik wilde wel weten of mijn vlucht doorging en bij een reisbureau aan de overkant kreeg ik antwoord op mijn vraag: er was geen probleem met de vluchten naar Teheran. In een boekwinkel aan de besneeuwde Shahanas vond ik daarna nog een speciale uitgave van een dichtbundel van de nog steeds populaire Perzische dichteres Forough Farrokhzad (1935-1967). De levensbeschrijving vertelt dat Forough, zoals ze meestal wordt genoemd, in 1962 naar Tabriz reisde om haar documentaire *Het huis is zwart* (over een leprakolonie) te draaien, die een jaar later zou worden bekroond op het filmfestival in Oberhausen. Terugdenkend aan de dorpjes waar ik de dag tevoren door was gereden, kon ik me het treurige lot van de lepralijders in haar film goed voorstellen.

> *De engel zei: 'Ik wilde zien of je nu de leegheid en verlatenheid van mijn land kon verdragen.'*
> (Annemarie Schwarzenbach)

Annemarie Schwarzenbach (1908-1942) reisde vier keer naar Perzië en in haar reisboeken is Perzië het belangrijkste onderwerp. In *Tod in Persien* schreef ze geen verklaring te kunnen geven voor haar reizen naar dit 'verre en exotische land'. Volgens haar zijn het omwegen, uitwegen en verkeerde wegen die haar daar hebben gebracht en ze legt verband met de onverdraaglijke spanningen in Europa. Ze noemt zichzelf een mens aan het eind van haar krachten en begint het boek met de woorden: 'Dit boek zal de lezer weinig vreugde bezorgen.' Schwarzenbach was een vrouw met een zwaarmoedige inslag die al jaren op zoek was naar haar bestemming en dit boek gaat volgens de schrijfster over hopeloosheid. Met vriendin en collega Ella Maillart maakte ze haar laatste reis in 1939 in een chique Ford Roadstar, die ze van haar vader had gekregen. Als ze de Turks-Perzische grens passeren, denken de douaniers dat Schwarzenbach de chauffeur is, vanwege haar mannelijke outfit en korte haar. Zij is net van een opiumverslaving genezen, maar beleefde tijdens deze reis een terugval, wat een van de redenen is waarom de wegen van beide reizigsters in Kabul scheidden. Ella Maillart schreef jaren later een boek over dezelfde reis, *The Cruel Way,* dat ze aan haar lastige reisgenote opdroeg.

Ze reden evenals Bouvier eerst naar Tabriz. Maillart haalde in haar boek aan wat Marco Polo in de dertiende eeuw over zijn bezoek aan deze 'grote en nobele stad' schreef. Volgens hem zijn de mohammedaanse inwoners van Tabriz onbetrouwbaar en gewetenloos: 'Overeenkomstig hun opvattingen is alles stelen van anders-gelovigen volkomen legitiem en geen misdaad.' Toen ik in mijn hotel wachtte op het tijdstip om te vertrekken, las ik een affiche van de Young Travellers Club die aan de muur hing: *Zolang een toerist zich in een islamitisch land bevindt, staat de islamitische regering garant voor zijn veiligheid en welbevinden. Als een toerist in een islamitisch land zijn eigendommen verliest, zal de regering hem ondersteunen en voorzien van zijn verloren eigendom. Imam Ali (vrede zij met hem)*. Deze tekst was ondenkbaar in de tijd van Marco Polo en herinnerde me eraan dat ik een paar dagen eerder in Teheran mijn fototoestel in een taxi liet liggen en de taxichauffeur me achterna kwam om het terug te geven.

Als Annemarie Schwarzenbach in 1935 in Teheran aankomt, heeft de sjah een paar weken daarvoor het dragen van Europese hoeden aanbevolen, en vrouwen toegestaan zonder *chador* en ongesluierd op straat te verschijnen. Door deze maatregel moest de bazaar in Teheran drie dagen gesloten blijven, en was er sprake van onrust in de heilige steden. Ik vermoedde dat een dergelijke maatregel in het huidige Iran door het grootste deel van de bevolking met open armen ontvangen zou worden. De jonge vrouwen in Teheran zoeken naar de grenzen van het mogelijke en je hoort alleen maar klachten over de *hejab* en de meer verhullende *chador*.

Tijdens een van mijn eerste wandelingen door de binnenstad van Teheran, op een rustige vrijdagochtend, voelde ik me er snel op mijn gemak. Lopend door de kleine straten, zag ik locaties uit films van de Iraanse filmmaker Kiarostami voor me. De lichtgele stenen van de huizen, de stoffig-groene bomen, het zachte licht. Maar nadat ik de hoek omsloeg, een drukke straat in, zag ik een groot gebouw met spandoeken waar veel mensen in- en uitlopen en groepjes voor de ingang en op een binnenplaats staan. Vrouwen met hoofddoek en chador, waar ik langzamerhand aan gewend raakte, en mannen in donkere kleding. Buiten aan een hek was een spandoek met Engelse vertaling bevestigd en mijn blik bleef hangen aan de tekst: *Of je dingen openlijk of in het geheim doet, Allah weet het*; ik keek onwillekeurig om me heen of er

iemand was die me observeerde. Dat is hier de praktijk, je moet op je hoede blijven en ik voelde me niet langer zo op mijn gemak.

De taxi's en hun chauffeurs zijn in Teheran een bron van informatie, of je het Perzisch nu beheerst of niet, want zij of je medepassagiers spreken meestal wel een paar woorden Engels. Een gangbare vorm van taxivervoer is de gezamenlijke taxi met een min of meer vaste route. Eerste onderwerp is meestal de ‘traffic’, het drukke verkeer, of de auto's. Het verkeer in Teheran is in de spits vanaf een uur of vijf een niet voor te stellen chaos. Alle straten en wegen stromen vol met auto's en omdat een taxirit daardoor uren kan duren, praten de chauffeurs veel met hun passagiers en vertrouwen ze hun soms hun hele leven toe; de passagiers omgekeerd ook. Velen beklagen zich over het dagelijks leven, maar ook over hun geschiedenis. In de taxi hoor je de andere kant van Iran, de binnenkant. ‘The Arabs, the English and the Russians fucked up our country,’ zei een jonge chauffeur en hij bleek een grote fan van Bush. Ik vroeg hem of hij de steun van de Amerikanen in 1953 voor de sjah en tegen een democratische regering niet over het hoofd zag. Hij lachte erom en zei: ‘That's history.’ Een andere jonge chauffeur vertelde me over zijn grote liefdesverdriet. Zijn vriendin heeft een ander en hij huilt nog iedere nacht om haar. Ondanks zijn verdriet is zijn moeder blij dat hij van deze vrouw af is. Ze was wat ouder dan haar zoon en daarom niet geschikt voor hem. Hij leek wanhopig, maar ik probeerde hem gerust te stellen met de vele mooie, jonge vrouwen in Teheran en we luisterden naar een lied van zangeres Googoosh. In de taxi's hoor je ook muziek die in het openbaar verboden is, zoals van populaire zangeressen als Googoosh. Volgens de islam in Iran is een zingende vrouw taboe en de zeldzame concerten van zangeressen mogen alleen door vrouwen worden bijgewoond. Een andere, oudere chauffeur vertelde met weemoed over zijn werk voor een oliemaatschappij in Italië. Het was in de tijd van de sjah. In die tijd bezocht hij Rotterdam en woonde een tijd in Amerika, maar hij was terug gekomen: Iran is toch zijn land. In een andere taxi stapte een man in met een masker voor zijn mond. Hij haalde een stapel papieren tevoorschijn en begon zijn verhaal over de Iran-Irakoorlog, waarin hij slachtoffer was van een Irakese gifgasaanval. De man had erg veel last van de luchtvervuiling en liet ons de analyses van de doktoren zien. Na twin-

tig jaar is nog steeds niet precies duidelijk wat hij heeft. De chauffeur en de andere passagiers luisterden zwijgend naar zijn verhaal.

Nicolas Bouvier zag in Teheran ‘platanen waar je alleen van kan dromen, enorme bomen, ieder breed genoeg om kleine cafés te beschaduwen waar je een heel leven gelukkig zou kunnen doorbrengen. En bovenal was er het blauw. Men moet hier komen om het blauw te ontdekken. De winkeldeuren, de paardenhalsters, de goedkope sieraden - overal is dat niet te imiteren Perzische blauw dat het hart vrolijk maakt, dat Iran overeind houdt.’ Volgens Bouvier vinden de Teherani zelf hun stad niet mooi. Ze zeggen: ‘Wacht tot je Isfahan ziet: of Shiraz.’

> *Het begin van een reis naar Perzië lijkt op een algebravraagstuk: het kan wel en niet uitkomen*.
> (Robert Byron)

Robert Byron (1905-1941) reisde in de jaren dertig door Iran, dat toen nog Perzië heette. Voor *The Road to Oxiana* kreeg hij de Literary Award van de Sunday Times. Byron was 28 jaar en had al reisverhalen over Athos, Rusland en Tibet op zijn naam. Hij kwam via Palestina en Syrië met een groot aantal aanbevelingsbrieven op zak, waarin stond dat hij ‘was aangesteld voor een serieus onderzoek in Perzië voor de *Survey of Persian Art*’, met het uitdrukkelijke verzoek foto's te maken om zijn boek te illustreren. In die tijd was het niet verstandig in het openbaar over de sjah te praten en daarom had Byron de bijnaam *Marjoribanks* voor hem bedacht. Zelfs in zijn dagboek gebruikte hij die naam, om eventuele ijverige speurneuzen te misleiden. Een deel van zijn reis maakte hij samen met Christopher Sykes, die Perzisch had gestudeerd en een jaar bij het Engelse gezantschap in Teheran had gewerkt.

Byrons reis was een zoektocht naar de bronnen van de Perzische beschaving en biedt een interessante en af en toe humoristische blik op het Perzië van zijn tijd, vooral waar hij gesprekken volledig weergeeft of de ongemakken van zijn reis beschrijft. Als hij bijvoorbeeld in januari 1934 's ochtends om zes uur uit Teheran naar Isfahan vertrekt, verandert de weg na vijftien kilometer in een ijsvlakte. Hij slipt, zijn auto slaat bijna om en hij komt met een klap tot stilstand. ‘Op dat moment

kwam de zon op en een schitterend vuur verlichtte de besneeuwde vlakte; de witte keten van de Elbrous was overgoten met blauw en goud, en een vleugje warmte vermengde zich met de ijzige wind. Opgevrolijkt door de schoonheid van de omgeving, keerden we terug naar de hoofdstad.'

Voor Nicolas Bouvier maakte Isfahan alleen al zijn reis de moeite waard. In zijn tijd was de weg van Qom naar Isfahan nog zo slecht dat ze niet sneller dan veertig kilometer per uur konden rijden. Als ze aankomen is de achtervering gebroken. Onderweg zien ze allerlei dieren langs de weg: tarantula's, schorpioenen, gieren, herdershonden en kamelen, en Bouvier noemt de bergen die hij ziet 'voornaam'.

De dag voordat ikzelf per bus naar Isfahan zou vertrekken, hoorde ik van een vriendin dat ze 's nachts met de bus bijna verongelukt is, bij een kettingbotsing als gevolg van de eerste hevige regenval door de invallende winter. Er vielen gewonden en één dode, maar zij kwam met de schrik vrij. Ik besloot niet de nachtbus te nemen, het was mooi weer en zo zag ik voor het eerst het landschap buiten de stad. De drukke snelweg ging door een vlakte die zich uitstrekte tussen de bergen. In de buurt van de heilige stad Qom stopten we tegenover een armzalige buitenwijk bij een wegrestaurant annex moskee; de meeste passagiers doken het restaurant in of gingen bellen met de openbare telefoon. Ik dronk een Turkse koffie en de jongen die bediende, vroeg me waar ik vandaan kom. Hij antwoordde dat Holland het land van de bloemen is en kwam even later terug met een Nederlands vlaggetje dat hij bij mij op tafel zette. Het deed me denken aan de vroegere Sovjet-Unie. Met gepaste nationale trots bedankte ik hem hartelijk en dronk snel mijn koffie op om naar de bus te gaan. De slechte wegen in Iran hebben de laatste vijftig jaar plaatsgemaakt voor een net van moderne autowegen en mijn bus reed zo snel dat ik nauwelijks een spoor van dieren zag, behalve een kudde schapen. En ik zag boeren die granaatappels verkochten. Maar het woestijnlandschap was rotsachtig, met grillig gevormde bergen, zoals ik nooit eerder had gezien.

Lobby's van grote hotels zijn de enige openbare plekken in Iran waar je urenlang rustig kunt zitten en in het chique Abassi-hotel in Isfahan kan ik ook weer Turkse koffie drinken. Veel stelletjes maken gebruik van de hotels om afspraken te maken, ze zitten dicht bij elkaar en houden eikaars hand vast. Eigenlijk was ik daar pas echt in Iran aangekomen. Isfahan is een stad vol paleizen en moskeeën uit de zeven-

tiende eeuw en wandelend over het mooiste plein, het Naqs-e Jahan of Beeld van de Wereld, was ik onder de indruk. Ik kocht een ijsje met saffraan en ging op een bankje zitten bij de vijver, waarin de omgeving zich weerspiegelt. Meer dan Teheran was dit het Perzië waarnaar ik op zoek was. De moskeeën zijn adembenemend mooi en stralen een meditatieve rust uit. De weerspiegeling in het water van het binnenplein is van een pure schoonheid, die niets te maken lijkt te hebben met godsdienst.

Bouvier was ook geïmponeerd door Isfahan. Hij schrijft dat hij er maanden zou kunnen blijven en het mooiste vond hij de kleine Lutfallah-moskee aan het plein: 'Het is de rijkdom van licht en oppervlakte, van zuiver dessin en kleur.' Ook Robert Byron was lyrisch over deze kleine moskee met 'een abstract patroon dat tot diepe schoonheid in staat is'. Hij was in Isfahan op de verjaardag van *Marjoribanks* en maakte de receptie mee in Chihil Sutun, een paleis met mooie fresco's en schilderingen. Ze waren kort geleden voor het eerst sinds de revolutie weer voor bezichtiging vrijgegeven, heel opmerkelijk, omdat een aantal van de vrouwen met ontbloot bovenlijf is afgebeeld. Het feest in het paleis werd opgeluisterd door een Armeense jazzband en er werd gedanst op Perzische tapijten. Er werd gedronken van een rode drank die bestaat uit driekwart Armeense arak en een kwart wijn uit Jolfa. Byron voelde zich dankbaar tegenover 'het oude monster wiens verjaardag werd gevierd', niet alleen om de drank, maar ook omdat niet iedereen kan zeggen dat hij in Chihil Sutun heeft gedanst. Dat laatste zou in het Iran van vandaag ondenkbaar zijn.

Terwijl ik nog wat slenterde door de Chahar Baghe Abbasi, een van de drukke winkelstraten in deze 'stad van poëzie en rozen', kwam ik bij een boekwinkel terecht, waar ik vertalingen vond van de klassieke Perzische dichters Rumi en Omar Khayyam in het Engels en van *Les fleurs du mal* van Baudelaire in een Perzisch-Franse uitgave. Daarna viel mijn oog op een ander klein boekje dat naast de verkoper op tafel lag. Het is *The Biography of Some Famous Foreigners Who Died in Isfahan* van Hooshang Mazaheri. Ik bladerde erin, las over buitenlanders die in Isfahan begraven zijn en ontdekte naast een aantal Fransen, Engelsen, Russen en Duitsers ook een aantal Nederlanders. Ik kreeg het boekje cadeau, omdat de boekhandelaar de prijs niet wist en hij met de gebruikelijke Iraanse hoffelijkheid een gul gebaar maakte.

De eerste Nederlander die in dit curieuze boekje wordt genoemd, is diamantexpert Huybert Buekens. Hij overleed in 1658 in Isfahan en werd begraven op het Armeense kerkhof, in de Armeense wijk Jolfa. Hoe oud Huybert Buekens toen was, wordt niet vermeld en dat geldt ook voor de andere vijftien Nederlanders die in Isfahan zijn begraven. De meesten waren er verzeild door hun werk voor de Nederlandse Oost-Indische Compagnie, die in de zeventiende eeuw een vestiging in Isfahan had, vooral vanwege de handel met Armeniërs. François Castelyn, die in 1697 overlijdt, was directeur van de OIC; zijn vrouw, Sara Jacoba Chandelier, sterft in 1702. Gijsbert Willemboom, de laatste van de Nederlanders die in het boekje worden genoemd, leefde van 1865 tot 1898, maar wie hij was of wat hij in Perzië deed is onbekend. Ik stelde me voor dat hij tuinman was, ergens in de buurt van Isfahan. De Armeense wijk en de kerk had ik de dag ervoor net bezocht, maar het kerkhof was me niet opgevallen. Robert Byron kwam hier ook, hij vond het Armeense museum meer historisch dan artistiek van belang. Ik was het met hem eens, hoewel er een mogelijk originele tekening van Rembrandt tussen de oude voorwerpen in een vitrine stond.

De rivier die rustig en majestueus door Isfahan stroomt, heeft een dichterlijke naam, de Zand-e Rud, de Levende rivier. Rond 1600 zijn een paar mooie bruggen gebouwd onder sjah Abbas II, toen Isfahan de hoofdstad was van het Perzische rijk. Rivier en bruggen deden Nicolas Bouvier denken aan Arles en Avignon. Maar na zijn eerdere lovende woorden vindt hij de stad toch ongrijpbaar, hij mist de aanwezigheid van wijn en vrouwenstemmen, datgene ‘wat hem van de dood scheidt’. Hij voelde zich plotseling ongemakkelijk worden langs de oevers van ‘de rivier die nergens eindigt’. Hij vroeg zich af of het *djinns* zijn die je 's nachts lastig vallen als je langs het water loopt zonder de naam van Allah te noemen. Maar Bouvier concludeerde uiteindelijk dat er landschappen zijn ‘die iets van je willen en die je onmiddellijk moet verlaten op straffe van onvoorspelbare gevolgen’. Hij dacht dat er voor ieder van ons zo'n vijf of zes van die landschappen bestaan, en vertrok nog dezelfde dag.

Onderweg naar Shiraz kregen Bouvier en Vernet pech met de Topolino, die ze niet konden repareren. Ze werden door een stel Shirazi meegenomen op een kleine vrachtwagen, maar kregen onderweg een ongeluk als de remmen van de wagen het begeven: ‘De chauffeur

leunde op de claxon, hing uit het raam en schreeuwde om de weg vrij te maken. Voor ons spatten twee groepen Kaoli-nomaden uiteen als overrijpe granaatappels. We scheurden voort op topsnelheid, zonder iemand te raken, en namen de eerste bocht op het nippertje. Een volgende bijna lege helling en een tweede bocht waarop het zicht ontnomen werd door de berg. De vrachtwagen reed steeds harder en ik zei tegen mezelf: Achter deze bocht moet de vlakte zijn. Ik weigerde te geloven dat onze reis zo zou eindigen. Er was geen vlakte en dertig meter voor ons zag de weg zwart van de dieren, vrouwen en kinderen. Een werveling van vodden, geschreeuwde verwensingen, belgerinkel, op hol geslagen kamelen, kippen die alle kanten op vlogen, valpartijen, kreten, een en al kleur die razend wegstoof naar de kanten van de weg - maar niet snel genoeg. De chauffeur maakte een hulpeloos gebaar en dook weg van het raampje. Ervan overtuigd dat dit het einde was, drukten we elkaar de hand en trokken we onze hoofddeksels omlaag om ons gezicht te beschermen. De chauffeur stuurde de wagen met een enorme krachtsinspanning van de weg af en tegen de berghelling op. De klap werd gevolgd door een stilte die verbroken werd door het gesnik van een meisje dat de moed verloren had.' Bouvier en zijn vriend zijn niet gedoemd te sterven en komen er met lichte verwondingen af.

De dag dat ik in Shiraz aankwam, regende het er vreselijk. Dit was het begin van de Iraanse winter. Ik werd van het vliegveld opgehaald door schrijver Shahriar Mandanipour met zijn zoontje Daniel. Ze genoten onderweg in de auto van de straten die onder water staan. Het regent niet zo vaak in Shiraz dat midden in de woestijn ligt; de rivier die door de stad loopt, heet dan ook 'de rivier zonder water'. Maar deze dagen zou de rivier bijna overstromen.

Mandanipour werkte als researcher bij de Hafez-bibliotheek in Shiraz, omdat het in Iran vrijwel onmogelijk is van schrijven alleen te leven. Ik ging met hem naar de kleine bibliotheek, die zich in het gebouw bij het Hafez-mausoleum bevindt. Ondanks, of misschien wel dankzij, de regen heerste er een sacrale en weemoedige sfeer onder de sinaasappelbomen in de binnentuin, waar het prieel met de tombe van Hafez staat. Er liep een stelletje hand in hand en een jongen prevelde iets toen hij met zijn hand voorzichtig de tombe aanraakte. Hafez is veruit de beroemdste en nog steeds veelgelezen Perzische dichter, die leefde van ongeveer 1320 tot ongeveer 1390 - de exacte jaartallen zijn

niet overgeleverd en over zijn leven is weinig bekend. Hoewel er ook over zijn uiterlijk niets bekend is, hing er in de bibliotheek een portret van hem dat eenzelfde profetische uitstraling heeft als dat van de zesde imam. In Teheran had ik van een jongetje op straat een van de gedichtfragmenten gekocht die bij Iraniërs zo populair zijn. De *Divan,* met alle gedichten van Hafez, wordt al eeuwen gebruikt als orakelboek: je slaat het willekeurig open en leest het gevonden gedicht als antwoord op een brandende vraag. Of je koopt bij zo'n straatarm jongetje een envelop met een fragment; het kan ook bij een man die de fragmenten door een parkiet uit een stapel laat trekken.

Mandanipour liet me in de bibliotheek een groot aantal vertalingen zien. Een Nederlandse was er niet bij, maar in de bibliografie van Hafez die ik van hem kreeg, wordt een Nederlandse vertaling uit 1925 genoemd: een ‘cyclus uit de gedichten, nagedicht door A.W. Grauls, voor een gemengd en een vrouwenkoor’. Misschien zou die uitgave nog te achterhalen zijn, maar over een paar jaar zal een Nederlandse vertaling van Hafez bij uitgeverij Athenaeum verschijnen, zodat we er dan ook gebruik van kunnen maken als orakelboek.

Volgens Mandanipour was Hafez na al die eeuwen niet alleen nog zo populair omdat zijn gedichten mooi zijn, maar ook omdat hij schreef over alledaagse problemen die iedere Iraniër herkent, bijvoorbeeld zijn verdriet wanneer de wijnhuizen in zijn tijd worden verboden. De wijn, die in de gedichten rijkelijk voorkomt, kan op verschillende manieren worden gelezen: letterlijk, maar ook als symbool voor het goddelijke gevoel dat de dichter doorstroomt. Net zoals de geliefde bij hem symbool kan staan voor fysieke liefde of liefde voor God. Het is die symbolische interpretatie die maakt dat Hafez door de censor wordt getolereerd.

Ook Robert Byron kwam in Shiraz, maar hij was minder in Hafez geïnteresseerd dan in de wijn, die door hem bewonderend beschreven wordt, zij het minder poëtisch dan door Hafez: ‘Wijn is een andere zegen van het zuiden van Perzië. De faam ervan is wijd verspreid en etymologen discussiëren over de vraag of sherry zijn naam heeft gekregen van Jerez of van Shiraz. Tot nu toe hebben we hier drie variëteiten ontdekt: een heel droge goudkleurige wijn, die ik boven welke sherry dan ook prefereer, hoewel zijn smaak niet zo goed bezongen is; dan een droge rode, eerst wat non-descript maar goed bij maaltijden; en een zoete rosé, die een heerlijk weldoend gevoel geeft. Als de wijn-

gaarden namen zouden hebben en de makers de beschikking hadden over kurk, zodat het mogelijk zou zijn verschillende wijnen te onderscheiden en te bewaren, dan zou Shiraz echte wijnen kunnen produceren. Maar de Perzen, zo ruim als hun inzichten in religie zijn, drinken vooral om de zonde en maken zich niet druk over de smaak.' Ik kreeg in Shiraz helaas geen druppel wijn te drinken, en ook hier was het weer de Armeense arak die zijn werk moest doen om andere drank te vergeten.

In de buurt van Shiraz ligt Persepolis met de ruïnes van de koningsresidentie van Darius de Grote (552-486 v. Chr.). Nicolas Bouvier vond het vooral tragisch dat de stad door Alexander de Grote is vernietigd voordat ze bewoond werd. Het paleis was gebouwd als plaats om het Zoroastrisch Nieuwjaar te vieren en de nakomelingen van Darius, Xerxes II en III, lieten er voortdurend nieuwe delen aanbouwen. Ten tijde van Alexanders veldtocht was er bijvoorbeeld een nieuwe poort in aanbouw en het mausoleum van Xerxes III is nooit afgekomen. Het werd voortdurend verbouwd en nooit permanent bewoond. Persepolis is nu een symbool van verval. Op een dag zonder regen nam ik mijn kans waar om er rustig rond te lopen. De stad ligt in een bergachtige omgeving en toen ik er na een uur rijden met de taxi aankwam, was het mistig door de hevige regens van de vorige dagen en de ruïnes doemden extra mysterieus op. Volgens Bouvier zijn ze vooral 's nachts bijzonder mooi: 'De saffraankleurige maan, de door het stof troebele lucht, de fluweelgrijze wolken.' Annemarie Schwarzenbach zag andere nachten: 'Het waren heldere nachten in Persepolis. Ze waren licht, niet altijd door de melkweg, en ook niet altijd door het maanlicht, dat als een stroom over de in slaap gevallen vlakte werd uitgegoten.'

Robert Byron moest de Duits-joodse archeoloog Ernst Herzfeld toestemming vragen om er foto's te maken. Herzfeld leidde de opgravingen, die in 1931 begonnen waren, en gaf Byron geen toestemming. Maar Byron maakte de foto's toch, al haalde hij zich daarmee de woede van Herzfeld op de hals. De geleerde kon echter toch niets anders doen dan kwaad worden. Annemarie Schwarzenbach bezocht Persepolis een paar jaar later en werkte mee aan archeologische opgravingen. Herzfeld is daar dan net vertrokken. Hij had Duitsland in 1931 verlaten en in Perzië, het land van de oer-ariërs, de nodige problemen ge-

had. Zijn opvolgers waren jonge Amerikanen die geen spijkerschrift konden lezen. Herzfeld was er een groot kenner van.

's Avonds terug in Shiraz dronk ik met Mandampour in een *kafe khane* mijn favoriete Turkse koffie. De studentes Marjan en Tanaz wilden graag Engels praten en mijn toekomst voorspellen uit het koffiedik. Met mijn linkerhand - dat moet - draaide ik het kopje om op het schoteltje en na korte tijd zagen ze in het kopje dat er twee wegen voor mij openlagen. Een weg die eindigde bij een koning en een andere die voerde naar een prinses. Ook zagen ze een oog en de vleugels van een pauw. In het koffiedik was ook een kat te ontwaren. De vleugels van de pauw verwezen naar de pauwentroon van de sjah, denk ik, en de kat naar de vorm van Iran.

Mijn reis naar de stad Yazd, in het midden van de woestijn, leek eerst niet door te gaan, omdat de weg door regenval en sneeuw onbegaanbaar was geworden, maar de volgende dag scheen de zon en reed ik met de bus door een besneeuwd woestijnlandschap. Het was dezelfde weg die Bouvier en Vernet namen met hun Topolino, maar dat was in juli 1953 toen de lucht droog was en ze urenlang niemand tegenkwamen. Aan de horizon zagen ze de bergtoppen achter Yazd verschijnen in de vorm van ‘vingers, tanden, bajonetten en borsten’. Tijdens de busrit in het donker kon ik geen bergen onderscheiden, maar de volgende dag zag ik ze vanaf de Torens van Stilte. Na aankomst in Yazd door de donkere straten van de oude binnenstad rijdend, wist ik dat dit de bestemming was die ik moest bereiken. Zandkleurige muren gleden langs in het licht van de koplampen. Stegen waar bijna niemand te zien was en die zo smal zijn dat de taxi er amper kan rijden. Het hotel waar ik terechtkwam, leek me in de sfeer van Duizend-en-een-nacht te brengen. Er was een binnenplaats met een vijver vol zwarte goudvissen, waarop alle kamers uitkijken, en waar bomen stonden met sinaasappels, zoete Perzische citroenen en *narandjes*, een vrucht die een kruising is tussen sinaasappel en citroen. Dit was het Perzië dat ik bijna niet meer had verwacht. En de volgende morgen zag ik vanaf het dak van het hotel een zandkleurige stad met vele windtorens, minaretten en in de verte de silhouetten van de bergen.

De volgende ochtend ging ik eerst naar de zoroastrische Torens van Stilte. Volgens mijn reisgids moesten die torens buiten de stad liggen,

maar de moderne flats waren opgerukt tot bij de voet van de heuvels waarop de torens zijn gebouwd. Het zijn eigenlijk geen torens, maar muren die rond de top van de heuvels zijn gebouwd. De Torens van Stilte waren vele eeuwen lang de plek waar de zoroastriërs hun doden aan de gieren prijsgaven - tot de sjah dat in 1970 verbood. Zij wilden de aarde niet bevuilen met dode lichamen, ook niet door ze te verbranden; ze begroeven alleen de botten die overbleven in graven aan de voet van de heuvels. Robert Byron kwam in 1934 nog een begrafenisstoet tegen: 'De dragers zijn gekleed in witte tulbanden en lange witte jassen. Het lichaam is gewikkeld in een los wit lijkkleed. Ze dragen het naar een toren van stilte op een heuvel een eindje verderop, een vlakke ronde muur van ongeveer vijftien voet hoog.' Het was een oergevoel dat me beving terwijl ik de heuvels een voor een beklom. Ik dacht zelfs: als ik hier zou sterven, zou het een mooie dood zijn. Boven op de heuvels was in het midden de plaats waar de doden werden neergelegd, een grote cirkel met stenen omringd door een stenen muur. Een omgeving van bezinning op het leven in een onvergelijkelijk landschap. Ruwstenen hellingen met in de verte de silhouetten van bergen en aan de andere kant de stad Yazd met op de achtergrond het bewegende zand van de woestijn.

Literatuur:

Nicolas Bouvier, *L'Usage du monde* (Librairie Droz, Genève 1963; Editions Payot, Parijs 2001).

Cees Nooteboom, *Een avond in Isfahan* (Arbeiderspers, Amsterdam 1978; herdr. 1985).

Annemarie Schwarzenbach, *Tod in Persien* (1935/36; Lenos Verlag, Basel 2003).

Ella Maillart, *The Cruel Way* (Heinemann, Londen 1947; Beacon Press, Boston 1987).

Robert Byron, *The Road to Oxiana* (Macmillan & Co., London 1937; Penguin Books, London 1992).

Teheran, voorpost van de hel

Amir Hassan Cheheltan*

(Vertaling Gert J.J. de Vries)

In Teheran is het mopperen over de vele misstanden tot de vaste patronen van het dagelijkse leven gaan behoren. Tegelijkertijd tonen wij Iraniërs ons gepikeerd jegens de buitenwereld en vinden we dat de westerse media een onjuist beeld geven van het 'leven in Iran' - zonder daar overigens een ander beeld voor in de plaats te kunnen stellen.

Waarom klopt die westerse beeldvorming niet? Omdat die enerzijds doortrokken is van clichés over het geheimzinnige oosten, en zich anderzijds richt op algemeenheden die wijzelf volstrekt onbelangrijk vinden. Het is in de details dat de verschillen zich openbaren: in de kleine, schijnbaar willekeurige voorvallen die voor het westerse oog meestal verborgen blijven maar die door mij, als romanschrijver en 'autochtoon', altijd opgemerkt worden.

Welk deel van Teheran behoort tot het verleden en welk deel is nieuw, hedendaags, modern? Als je deze stad een betere toekomst wilt geven, welke elementen van het verleden zouden dan bewaard moeten worden? Dat zijn de vragen waarom het gaat in de huidige Teheraanse crisis. Zelf ben ik trouwens de overtuiging toegedaan dat hoe modern wij oosterlingen ook kunnen leven, wij uiteindelijk altijd een traditionele dood zullen sterven.

Op mijn zevende nam mijn moeder mij op een mooie lentemiddag mee naar het vliegveld van Teheran. Gina Lollobrigida, haar favoriete filmster, zou een stop in Iran maken! Een enorme menigte was uitgelopen om de Italiaanse schone te verwelkomen, en de politie, hoewel in groten getale aanwezig, bleek volstrekt niet in staat om het bezoek enigszins ordelijk te laten verlopen. Gina kwam, keek en vertrok weer zonder dat mijn moeder een glimp van haar had opgevangen. Luttele dagen na het vertrek van mijn moeders idool was Teheran het toneel

* *Zie voor informatie over Cheheltan de noot bij zijn verhaal 'Het groene bladervenster' in* Vertaald proza

van een van de grootste massabetogingen uit de moderne geschiedenis. Miljoenen mensen uit de sloppenwijken van Zuid-Teheran kwamen hun steun betuigen aan ayatollah Khomeini en werden hardhandig uiteengedreven door de ordepolitie van het sjah-bewind. Vijftien jaar later slaagde deze zelfde Khomeini erin om de sjah te verdrijven en zich triomfantelijk door miljoenen aanhangers in Teheran te laten inhalen - een anachronisme waaronder deze stad nu al tientallen jaren lang te lijden heeft.

Sindsdien is de klassieke beeldvorming van Teheran als oosterse stad - Duizend-en-een-nacht, minaretten, koepeldaken, gesluierde vrouwen met zwarte onpeilbare ogen - aangevuld met berichten over massale gebedsdiensten, openbare terechtstellingen, grimmige ayatollahs op pantoffels, de Rushdie-fatwa, terrorisme en nucleaire energie.

Om een nauwkeurig beeld van Teheran als cultureel fenomeen te krijgen, kun je het beste ter plaatse zijn en uit de eerste hand indrukken opdoen. Toch belijd ik, als inwoner van Teheran, mijn liefde voor deze stad bij voorkeur op afstand. (Oosters ondoorgrondelijk: zouden de oriëntaalse clichés ook al op mijzelf vat hebben gekregen?) Trouwens, ook wanneer ik wel in mijn stad ben, deze stad die een zo enorme catastrofe te verduren heeft, dan wekt Teheran steevast een bepaald soort extase en genot in mij op bij het zien van al die wonderlijke, absurde en ongelooflijke gebeurtenissen!

Teheran kan niet los worden gezien van zijn geschiedenis. Politieke gebeurtenissen zorgen tenminste al honderd jaar voor een sfeer van onrust in de stad. Een permanente noodtoestand, als het ware: sinds de islamitische revolutie verkeert Teheran nu dertig jaar in een staat van beleg, waarbij de Vijand immer op de loer ligt en elk ogenblik kan toeslaan.

Hoe moet je deze stad typeren? Als een van de lelijkste plekken op aarde, als een gigantische metropool die volledig beheerst wordt door stank, herrie, rotzooi, kleine criminaliteit en bestuurlijk onbenul. Een stad zonder verleden, die zich tot het uiterste heeft ingespannen om met elk historisch monument korte metten te maken en die zijn inwoners heeft opgescheept met een gevoel van zeurende nostalgie. Een stad van ruim een miljoen afzichtelijke bouwsels, wanordelijk, geconstipeerd en vervreemd van zichzelf, van zijn buren, van de wereld.

De landhervorming van de sjah uit 1962 heeft een massale leegloop van het platteland in beweging gezet. Berooide boeren zochten hun toevlucht tot de steden, en in demografisch opzicht onderging Iran een omwenteling. Als een pak kaarten dat opnieuw geschud wordt: bijna de helft van Teherans bevolking is er de laatste dertig jaar komen wonen, terwijl anderzijds honderdduizenden Teherani's hun heil hebben gezocht in de verenigde staten of Europa. Tegenwoordig is Teheran een miljoenenstad zonder grenzen. In het zuiden zijn onafzienbare satellietsteden en sloppenwijken verrezen, die steeds verder, onbeheersbaar uitdijen. Dit is het niet-officiële, niet-geregistreerde Teheran, met inwoners die buiten elke statistiek of census vallen en waarvan het aantal zich elke zoveel jaar verdubbelt.

Het wachten is op een nieuwe Bonaparte, die deze miljoenenmassa's in beweging zet en die de scheidslijn tussen het officiële en nietofficiële Teheran zal slechten. Een herhaling, kortom, van wat zich dertig jaar geleden heeft afgespeeld en waarvoor de omstandigheden momenteel bij uitstek gunstig zijn. In februari 1979 kon je de helft van alle revolutionaire leiders met een plattelandsaccent horen spreken.

In mijn jonge jaren bracht ik mijn vakantiedagen altijd door in de bioscopen van Lalehzar, een wijk in het centrum van Teheran die dikwijls vergeleken werd met het Quartier Latin. Voor één kaartje kreeg je twee films te zien: Amerikaanse westerns, Indiase musicals of Iraanse films. Gezinnen als de onze gingen altijd het liefst naar Iraanse speelfilms, waarin we taferelen uit ons eigen, traditionele Iraanse leven te zien kregen; taferelen die haaks stonden op het hardhandige moderniseringsbeleid van de sjah en consorten, taferelen die officieel in een kwade reuk stonden, maar waar we ons gedurende twee uurtjes thuis konden voelen. Zoetsappig misschien, pathetisch dikwijls - maar het voelde als iets eigens. Taferelen die onbestemde gevoelens van nostalgie konden voeden en die door de islamitische revolutie aanvankelijk gerehabiliteerd leken te worden.

Toen de eerste Kadjar-sjah in 1785 zijn hoofdstad hier vestigde, was Teheran een stoffig en onbeduidend woestijndorpje. Weinigen konden toen bevroeden dat deze impotente vorst de kiem had gelegd voor één der meest dichtbevolkte metropolen ter aarde. Ruim anderhalve eeuw later, in 1943, kozen de drie geallieerde leiders deze plaats als ontmoetingsoord. Op de ‘conferentie van Teheran’ bespraken Stalin, Roosevelt en Churchill de afloop van de Tweede Wereldoorlog. De

stad was in die jaren bezet door de geallieerde troepen, en voor het vermaak van de manschappen werden vele bars en cafés geopend, waar Poolse hoeren de wals en de rumba dansten met aangeschoten officieren uit het Britse of Amerikaanse leger. Achterin deze zaken bevond zich een binnenplaats waar louter vaste gasten werden toegelaten, en waar revue en cabaret werden bedreven. Daar doken konijnen op uit hoge hoeden, werden mensen doormidden gezaagd, stonden mannen in rokkostuum vuur te spuwen, werden door hooggehakte vrouwen scabreuze liedjes gezongen, en dronk men een stevig glas wijn. Dit was het - inmiddels streng verboden - vermaak uit de tijd van mijn ouders, die het heimwee daarnaar aan ons hebben doorgegeven.

Een halve eeuw later zouden deze en andere ‘poelen van verderf (zoals uitgeverijen en universiteiten) de harde hand voelen van Khomeini's vrome horden. De hoerenbuurt in Zuid-Teheran werd in de allereerste dagen van de nieuwe orde platgebrand door jonge revolutionairen uit de aangrenzende dorpen (die er wellicht ooit tot de geregelde bezoekers hadden behoord).

Met Khomeinis overwinning is het stadsbestuur van Teheran in handen gekomen van koranvaste plattelanders, met al hun preutse stelligheid. Sindsdien hebben de prostituees hun werkplek verlegd naar de berm van de snelweg of de achterbank van de Paykan, zijn de actrices naar de Verenigde Staten verhuisd en hebben de acteurs een antiekzaak of restaurant geopend. De universiteiten zijn gesloten, studenten en docenten zijn op vakantie gestuurd en boeken en tijdschriften staan onder nog straffere censuur dan voorheen. De Armeense dranklokalen van weleer zijn gesloten of serveren voortaan opium. Alles moest immers anders worden, islamitisch worden. Je bleef met het probleem zitten dat Teheran een stad was die zich niet zomaar liet opheffen of op slot doen. Een miljoenenstad, met een grote diversiteit aan levensvormen.

Deze diversiteit manifesteerde zich vooral in de kleding en het gedrag van jonge vrouwen. Vrouwen die jurken in felle en vrolijke kleuren droegen, die zich opmaakten, die geen gelegenheid voorbij lieten gaan om haarlokken onder hun hoofddoek uit te laten komen. Het nieuwe regime bond onmiddellijk de strijd aan met deze ‘liederlijke naaktheid’ en vaardigde draconische maatregelen uit voor vrouwen buitenshuis. Zo werd het de geachte ‘zusters’ verboden om nog langer kleding te dragen in andere kleuren dan zwart, donkerbruin en grijs, moest men verplicht een lange broek dragen en dienden schoe-

nen geen hakken meer te hebben. Zedelijkheidsteams controleerden op straathoeken en hanteerden nauwkeurige voorschriften hoe strak een broek mocht zitten of hoeveel centimeter hoofdhaar zichtbaar mocht zijn. Het zou een uitzichtloze strijd worden, deze campagne tegen het verderf; een oorlog op zoveel fronten dat het bewind die nooit zou kunnen winnen.

De Iran-Irakoorlog bood bij uitstek gelegenheid om de bevolking onder de islamitische tucht te brengen. In de diverse wijken van Teheran schalden militaire marsen en rouwliederen uit de luidsprekers. Op de trottoirs wemelde het van stalletjes ter ere van de ‘martelaren’, waar Teherani's zich naar hartenlust konden overgeven aan hun voorliefde voor rouwbeklag en geween. Uiteindelijk, na acht gruwelijke jaren, kwam de oorlog ten einde, even vergeefs als hij ooit begonnen was. Talloze jonge soldaten verlieten het front en keerden terug in een samenleving waar het geweld langzamerhand vaste voet had gekregen. Een deel van hen vond emplooi in het tuchtigen van hun ongehoorzame ‘zusters’ in de straten van Teheran.

In 1989 (overigens vier jaar te laat) werd officieel het tweehonderdjarig bestaan van de hoofdstad gevierd. Krap een jaar daarvoor waren in de gevangenis doodvonnissen voltrokken aan een groot aantal politieke gevangenen, na een berechting die krap tien minuten per persoon had geduurd. Door de Islamitische Republiek zijn geen gegevens bekendgemaakt over deze processen en executies, maar op grond van niet-officiële cijfers moet uitgegaan worden van vele honderden, wellicht duizenden gevallen. Sindsdien rusten ze ergens op onbekende plaatsen, gedumpt in massagraven buiten de stadsgrenzen. Hun dood wordt jaarlijks herdacht door hun familieleden, samen met sympathisanten die verzet hebben aangetekend tegen hun summiere wijze van berechting.

Wie zegt dat oliedollars niet gelukkig maken? Kortgeleden stond er in een tijdschrift een foto van de kamelen van de heerser van Dubai. Prachtige kamelen, die duizenden jaren lang een onherbergzame woestijn onder een verzengende zon hadden doorkruist - en die nu rondjes liepen in de paradijselijke omgeving van een luxe zwembad. De sjah was destijds, voordat het doek viel in 1979, ook iets dergelijks van plan, om van het eiland Kish in de Perzische Golf een tweede Dubai te maken, een soort privé-paradijs.

Ons Teherani's is ook een paradijs beloofd. Alleen, zo horen we van onze islamitische overheid, zal ons dat pas na de dood vergund zijn. En alleen mits we de martelaarsdood zijn gestorven. Dat is de ellende met deze stad. Dat alles altijd op de lange baan geschoven wordt. Naar te zijner tijd, en misschien, en wanneer je dood bent.

In Teheran is er geen mens die zijn eigen geld verdient. Het enige wat we doen is de bloemetjes buiten zetten van het binnenkomende oliegeld. Zo laten we ons afkopen om geen werk te maken van de allerbelabberdste omstandigheden waaronder we in Teheran moeten leven. Om net te doen of we tevreden zijn om rondjes te mogen rijden in een volstrekt vervuilde en vergiftigde stad, waaraan jaarlijks tienduizend mensen overlijden. In zijn onmetelijke gulheid subsidieert de regering onze benzine met zestig miljard dollar per jaar, waardoor inwoners van Teheran voor één dollar maar liefst twaalf liter benzine kunnen tanken. Die benzine verdwijnt in 3,5 miljoen aftandse personenauto's en 4 miljoen opgevoerde brommers (waardoor ze twee keer zoveel verbruiken). De gemiddelde Teherani is dagelijks drie uur van zijn tijd kwijt in het verkeer, en medici hebben becijferd dat het inhaleren van de lucht in Teheran *per minuut* gelijk staat aan het roken van 9 (negen) sigaretten. Goed beschouwd zijn we dus al jaren geleden begonnen aan een proces van collectieve zelfmoord.

Vanuit het Witte Huis wordt bericht dat de militaire optie ten aanzien van Iran nog steeds ter tafel ligt. George Bush zou die optie net zo goed in een la kunnen laten verdwijnen. Immers, ook zonder militaire aanval is Teheran maar één halte verwijderd van de hel.

Wij en de raadselen van de ballingschap

Nasim Khaksar*

(Vertaling Peter Verstegen)

Jaren geleden had ik een vreemde droom. Omdat ik de datum niet in mijn dagboek heb genoteerd, weet ik niet meer precies wanneer, maar het moet omstreeks 1991-92 zijn geweest, zo'n acht jaar nadat ik mijn geboorteland had verlaten en als balling in Nederland was terechtgekomen.

In mijn droom woonde ik in een garnizoen, waar normaal militairen wonen. Op een dag, ik denk in de eerste week dat ik daar was, kwam er een officier naar me toe die zich bekend maakte als commandant van het garnizoen en er geen twijfel aan liet bestaan dat ook ik onder zijn bevel stond. Hij praatte heel formeel op een nogal kille manier en hij gaf orders dat ik moest doen wat hij mij zou opdragen. Hij deed niet echt vijandig tegen me, maar zonder te weten waarom was ik heel bang na zijn vertrek. Hij had me gewaarschuwd dat ik mijn taken heel precies moest vervullen en mijn uiterste best moest doen.

De volgende dag kreeg ik bezoek van een Nederlandse vriendin, die ik mevrouw X zal noemen en die vertelde dat ik volgens orders van de commandant het grote zwembad van het garnizoen moest laten leeglopen en heel zorgvuldig schoonmaken.

Ik wil graag vermelden dat ik, geheel afgezien van mijn droom, al een paar verhalen had geschreven over mevrouw X. Of liever, dat ik haar als voorbeeld had genomen bij het schetsen van bepaalde personages in die verhalen. Zij studeerde in werkelijkheid geschiedenis aan de Universiteit van Utrecht en in werkelijkheid voelden we een diepe

* *Nasim Khaksar is een Iraans schrijver en dichter. Hij kwam in 1983 als politiek vluchteling naar Nederland en woont in Utrecht. Zowel onder het regime van de sjah als dat van Khomeini heeft hij gevangen gezeten. Nu is hij actief in de beweging van Iraanse schrijvers/kunstenaars in ballingschap. Naast zijn vele publicaties in het Farsi werd zijn werk vertaald in het Engels, Zweeds en Frans. In het Nederlands zijn van hem verschenen: twee bundels verhalen* (De kruidenier van Kharsavi *en* Tussen twee deuren), *een reisverslag* (Reis naar Tadzjikistan), *een roman* (Weerhanen en zweepslagen) *en verschillende toneelstukken*.

vriendschap voor elkaar. Daarom was ik boos en gekwetst door de manier waarop ze mij in mijn droom behandelde.

In mijn droom verzette ik me en schreeuwde haar toe dat ik dat werk nooit zou doen. Ondanks onze goede vriendschap werd zij op haar beurt onverzettelijk en zei dat ik het bevel maar beter kon opvolgen, ze dreigde zelfs de commandant in te lichten als ik het niet deed.

Hoewel haar manier van doen me heel kwaad maakte, gold mijn woede niet haar, maar de commandant op wie ik begon te schelden. Ik verklaarde nogmaals nadrukkehjk dat ik niet van plan was het werk te verrichten en zei erbij dat ik zijn reactie zou afwachten.

Nu wist ik niet dat de commandant in deze droom eigenlijk docent of professor was aan een universiteit, en dat hij veel tijd had doorgebracht met mijn vriendin, mevrouw X, die aan dezelfde universiteit geschiedenis studeerde.

Ik moet bekennen dat ik erg in de war was toen ik dat te weten kwam, maar ik was zeker van haar vriendschap voor mij en overtuigd dat ze, gesteld dat ze moest kiezen tussen mij en hem, uiteindelijk mij zou steunen.

De dag na ons gesprek werd me duidelijk dat ik het compleet mis had. Mevrouw X koos niet alleen de kant van de commandant, ze deed zelfs iets dat mijn verhouding met de commandant geheel zou verpesten als die het te weten kwam. Ze schreef een rapport over mij en hing dat aan de wand bij wijze van affiche. Het was een handgeschreven journaal dat ze zelf had geïllustreerd met een aquarel. Ik kende haar handschrift en was vertrouwd met haar schilderwerk. In het journaal deed ze verslag van wat er tussen ons was voorgevallen en ook mijn gescheld op de commandant kwam ter sprake. Ik moet erbij zeggen dat het gedetailleerde verslag een onderdeel vormde van de aquarel, waarin ook een groot hart was afgebeeld.

Rondom het hart was een zon getekend die zijn licht verspreidde over de hele aquarel. Toen ik dat journaal zag en las, was ik diep in de put over de hele zaak en had niet veel fiducie meer in mijn toekomst bij het garnizoen. Dit is alles wat ik over mijn droom wil vertellen.

Nu ik na zo vele jaren wil schrijven over de positie van een schrijver in ballingschap weet ik niet waarom de droom mij weer te binnen schoot. Ik heb hem enige keren herlezen in mijn dagboek en toen viel het me op dat alle elementen die ik wilde verzamelen om mijn situatie als balling uit te leggen in die droom besloten waren.

Ik begon de woorden ‘commandant’ en ‘docent’ uit mijn droom te vervangen door het woord ‘gastheer’. Het sprak vanzelf dat die woorden verwezen naar de Nederlanders, omdat ik in Nederland woonde. Het garnizoen uit mijn droom staat voor het land van mijn ballingschap. En dat ik het oude water uit het zwembad moest laten weglopen moet staan voor mijn verplichtingen in ballingschap.

Maar zoals u uit mijn droom al weet, was ik niet van plan mijn plicht te vervullen; ik was heel koppig en wilde dezelfde blijven die ik in het verleden was geweest. Ik had het bevel weliswaar gekregen van een vriendin, maar accepteerde het niet. Mijn personage in ballingschap toonde dus een ongehoorzaam gezicht.

Hierna kom ik terug op de rol van het hart en de zon in de aquarel.

Na ruim twintig jaar ballingschap zijn wij - ik bedoel natuurlijk de Iraanse schrijvers - ons min of meer bewust geworden van de raadselen der ballingschap. Je zult zelden een verhaal lezen van een Iraanse schrijver waarin zijn leven in het land van zijn ballingschap geen rol speelt. De meesten laten wel iets zien van de strijd tussen de commandant met zijn kille manier van doen en de ongehoorzame soldaat. Hoeveel we ook achtergelaten hebben in de eerste periode van ons leven in ballingschap, er liggen altijd nog vele vragen voor ons waarop geantwoord moet worden. Bijvoorbeeld: welk slagveld kiezen we voor onze strijd.

Ons antwoord op die vraag is heel belangrijk, omdat daaruit kan blijken of we in het heden leven of dat we ons blijven vastklampen aan het verleden. Doordat we tegen onze zin in ballingschap leven, zijn we een soort universele types geworden.

Door onze interesse en liefde voor ons vaderland kijken we altijd terug naar het verleden. Maar ons leven in ballingschap biedt ook sterke motieven die ons verplichten het heden onder ogen te zien. En dat is de reden waarom we ons voelen als iemand die op een kruispunt staat en om zich heen allerlei rijdende auto's ziet met verschillende geluiden en kleuren die verschillende dingen doen. We kunnen onze oren en ogen daarvoor niet sluiten. Als je bijvoorbeeld kijkt naar het literaire werk van Iraanse romanschrijvers die nu in ballingschap leven, zul je in hun boeken vaak personages tegenkomen die zijn geïnspireerd door mensen uit de diverse gastlanden, ongeacht of het gaat om Afghanistan, Pakistan, Nederland, Amerika, Rusland, enzovoort. Soms

gebruiken deze auteurs spreekwoorden die ze hebben geleerd van de taal van het gastland.

Terug naar mijn droom: als ik de droom in kwestie had gehad in het eerste jaar van mijn ballingschap zou ik mijn vriendin, mevrouw X, zeker niet zo'n prominente rol gegeven hebben. Maar dankzij mijn ervaring met het leven in Nederland en, nog belangrijker, mijn observatie van het leven van de mensen die er al die jaren hebben gewoond, kon ik de commandant naar het achterplan verwijzen en mijn vriendin de bevelen laten geven die mij nog steeds niet bevielen, ondanks de vriendelijkheid waarmee zij ze gaf, zoals verbeeld door de warme zon en het hart in de aquarel aan de wand.

Bijna vijftig jaar na de dood van Sadeq Hedayat, een groot Iraans schrijver die stierf in Parijs, schreef Golam Hossein Saedi, ook een prominent Iraans schrijver, over Hedayats graf op het kerkhof Père Lachaise: ‘We staan niet rond zijn graf, maar rond zijn wieg.’ Met die metafoor probeerde hij een nieuwe inhoud te geven aan het idee van het balling-zijn.

Ik besluit dit opstel graag met het beeld van de wereld dat is vormgegeven in *De quarantaine*, een roman uit 1960, geschreven door de Iraanse schrijver Fereydoun Hoveyda, die woonde in Parijs. De roman volgt het leven van een Arabier die Franstalig is opgeleid en in Frankrijk woont ten tijde van de Algerijnse oorlog. Hij zit gevangen tussen zijn traditioneel Arabische cultuur en zijn westerse opvoeding. In zijn roman heeft de wereld van zijn gastland nog steeds iets gemeen met het beeld van een vrouw die onbereikbaar is, die je niet kunt aanraken. In het boek is een Egyptische immigrant verliefd op een rijke Parisienne met de naam Birgit, maar hij denkt dat hij nooit in staat zal zijn contact met haar te maken. Hij heeft het gevoel dat er altijd een grote kloof zal blijven tussen zijn wereld en de hare. Op een avond gebeurt het na een gemaskerd diner-dansant, waar de lichten uitgaan, dat hij toevallig contact met iemand maakt en in het donker met haar vrijt. Als het licht aangaat, blijkt zij de vrouw op wie hij verliefd is.

Met Fereydoun Hoveyda's roman *De quarantaine* begint een literatuur in ballingschap van waaruit we stap voor stap de rest van de wereld buiten ons geboorteland kunnen ontdekken.

Door dit beeld te vergelijken met het beeld dat ik gebruikt heb in mijn roman *Windmolens en zweepslagen*, vierendertig jaar later geschreven, kan men de verschillen zien: in mijn roman tekent Ivan, de hoofdpersoon en immigrant in Nederland, de naakte Saskia tot in details en in het licht. Het betekent dat hij probeert met open ogen zijn nieuwe wereld in te gaan, om die te ontdekken en te begrijpen. Niet in het duister, maar in het licht.

Heden ten dage proberen wij, (Iraanse) schrijvers in ballingschap, een deel te worden van ons gastland. Elementen van beide culturen zijn te vinden in onze geschriften. En al wordt dat door de rest van de wereld nog niet opgemerkt, het is een groot succes. De tijd is uit zijn voegen, dat is wat Hamlet heeft aangekondigd en waardoor Don Quichot werd aangemoedigd om zelf op reis te gaan en de wereld te zien.

Vertaald proza

Mijn zuster en de spin

Djalal Al-e Ahmad*

(Vertaling Gert J.J. de Vries)

De eerste keer dat ik hem zag was vorige week. Op een namiddag, toen de man van mijn zus bij ons op bezoek was. Terwijl ik naar achter liep om thee te halen, zag ik hem daar plotseling zitten. Zwart en groot en afzichtelijk. Een joekel van een beest! Zelfs zijn beharing kon je van die afstand zien. Hij zat boven tegen het raamkozijn, en had zijn web over de hele breedte van het raam gespannen. Een stuk of acht zwarte bolletjes hingen roerloos tussen de draden. Arme vliegjes! Terwijl mijn zwager aan zijn thee begon, liep ik terug om de zwarte stipjes nogmaals te tellen. Ja, op de kop af acht stuks. Hoe was het mogelijk dat ik een zo enorme spin niet eerder had opgemerkt? Ik, die elk mierenholletje in ons huis uit het hoofd kende... Die precies bijhield wanneer er een nest jonge muisjes bijgekomen was... Dat mijn moeder het beest niet gezien had, was heel begrijpelijk. Die had het daar veel en veel te druk voor. De afgelopen maand had ze al haar aandacht moeten verdelen tussen haar huishouden en het ziekbed van mijn zuster. Nog afgezien van alle zorg en aandacht die mijn vader elke dag van de week voor zich opeiste.

Trouwens, behalve mijn moeder mocht niemand in de buurt van mijn zusters bed komen. Dit was de eerste keer dat er een bed in ons huis verscheen. Haar man had het uit hun eigen woning laten overkomen en naast het venster in haar kamer neergezet. Daarop lag ze de hele dag te rusten. Of, beter gezegd, te creperen. In het begin had ik

* *Djalal Al-e Ahmad (1923-69). Al-e Ahmad behoort tot de bekendste Iraanse schrijvers uit de zestiger jaren van de vorige eeuw. Als zoon van een mollah (sjiitische geestelijke) heeft hij zich in zijn adolescentie verbonden met de communistische Tudeh-partij en later, na desillusies over 'stalinistische praktijken', met de links-nationalistische beweging rond Mossadegh. Na diens val in 1953 heeft Al-e Ahmad zich teruggetrokken uit de partijpolitiek. Zijn boeken blijven nadrukkelijk getuigen van zijn politieke engagement: tegen de sjah-dictatuur en tegen de nauwe banden met de Verenigde Staten. Al-e Ahmads bekendste werk is zijn essay* Gharbzadegi *('Slaafse imitatie van het Westen'), dat na verschijning prompt in beslag genomen werd, maar op de zwarte markt van hand tot hand ging en heftig werd bediscussieerd.*

de indruk dat ze zich aan het aanstellen was. Omdat ze at en toe opstond, naar het binnenplaatsje wandelde en zich bij de kraan van het bassin wat opfriste. Om daarna, zodra ze haar man hoorde aanbellen, in allerijl terug te dribbelen en weer te gaan liggen. Maar nu was ze al ruim een maand niet meer op geweest. Dat kon ik merken aan de emmer onder haar bed waarin ze haar ontlasting deed en die ikzelf af en toe moest legen. Met dichtgeknepen neus vanwege de akelige stank.

Toen ik de theepot had teruggebracht, liep ik naar mijn rekje met schoolboeken en kwam terug met een liniaal om de spin daarmee te lijf te gaan. Toen ik dichterbij kwam, kon ik mijn zus opnieuw horen klagen en verwensingen mompelen. Met één voet op de rand van haar bed en met mijn vrije hand steun zoekend tegen de muur, probeerde ik met de liniaal het spinnenweb uiteen te slaan. Mijn zwager reageerde onmiddellijk:

‘Hé ouwe, je weet toch wel dat ze over haar hele lichaam sterft van de pijn?’

Ik had het bed wel horen kraken toen ik mijn voet erop zette. Maar ik wist ook dat ik daar niet zomaar doorheen zou zakken en dat mijn zus niets zou overkomen. Zonder iets terug te zeggen keek ik haar aan, in een gezicht dat vertrokken was van de pijn. Ook zij deed er het zwijgen toe en bewoog alleen haar hoofd heen en weer, heftig ademend door wijd opengesperde neusgaten. Met een voorhoofd dat onder de rimpels zat. Op dat moment begon ik me te schamen en klom van het bed af. De liniaal voelde opeens akelig zwaar in mijn hand en ik hoorde mezelf zeggen:

‘Ik wou alleen maar dat smerige beest doodslaan.’

Mijn zus sloeg haar ogen op en vroeg:

‘Waarom?’

‘Waarom? Daarom! Omdat het vieze beesten zijn, waar alleen maar ellende van komt. Kijk eens hoeveel vliegen hij al te pakken heeft genomen!’

‘Dan moeten die vliegen maar beter uitkijken, ouwe,’ zei mijn zwager. ‘Moeten ze maar niet elk gaatje binnenvliegen. Die spin zit daar gewoon op zijn eigen stek.’

Was die snier voor mij bestemd? Ik had met deze zwager nooit goed kunnen opschieten. Vanaf het eerste begin al niet, meteen na de trouwerij. Op hun bruiloft was het zo laat geworden en zo idioot druk geweest, dat ik haast van mijn stokje was gegaan. Het valt niet mee,

zelfs niet voor een volwassene, om urenlang met een spiegel rond te moeten sjouwen. Toen de processie eindelijk bij de woning van de bruidegom arriveerde, was ik zo uitgeput dat ik struikelde en languit in het bloemenperkje voor hun huis terechtkwam... Spiegel aan gruzelementen, handen en gezicht onder het bloed. En ikzelf in tweestrijd of ik nu moest gaan huilen of niet. En toen hoorde ik mijn zwager, de nieuwe man van mijn zus dus, die geen poot uitstak en alleen maar zei:

'Hé ouwe, wasje eventjes weggedut?'

Waarop ik in tranen uitbarstte. Vanwege dat lullige 'ouwe' van hem. Overigens was ik niet de enige die het slecht met hem kon vinden. Onder het eten ging hij bij ons thuis altijd lelijk over de tong. Dat je hem nooit zag toen zijn vrouw nog fit en gezond was, maar dat hij haar per kerende post weer thuisbezorgde zodra ze ziek werd. Dat soort zaken. Ik zei:

'Hoezo op zijn eigen stek? Dat rotbeest heeft zich hier gewoon binnengedrongen!'

'Abbas, lieve jongen, dat heb ik toch óók gedaan?'

'Jij, zus?' Even stond ik met mijn mond vol tanden. Wat bedoelde ze daarmee? Waarom vergeleek ze zichzelf met een spin? Terwijl ik me dat afvroeg, besefte ik dat ze met die opmerking eigenlijk haar man op zijn kop wilde geven. Tijd om hen alleen te laten, besloot ik. Ik pakte het lege theeglaasje van mijn zwager op en liep de kamer uit. Kort daarna, toen ik weer binnenkwam om de waterpijp voor hem klaar te zetten, merkte ik dat mijn zus zich had laten sussen en dat hij haar op rustige toon iets aan het vertellen was. Over hun ouderwetse buurman, die kortgeleden tot de Handelskamer was toegetreden en nu elke dag een stropdas moest dragen. En hoe mijn zwager in alle vroegte had moeten opdraven omdat hij zelf zijn das niet kon strikken, en hoe ze daarna samen hadden ontbeten. En hoe dat inmiddels vaste prik was geworden, dat hij bij het krieken van de dag naar zijn buurman moest en daar bleef ontbijten, enzovoort enzovoort.

Het begon me de keel uit te hangen. Dit soort slappe praatjes zat hij altijd te verkondigen. Volgens mij deed hij dat om mijn zuster zoet te houden. Hun ontmoetingen bij ons thuis verliepen altijd volgens hetzelfde patroon. Eerst werd er gediscussieerd en kwam er ruzie, dan maakten ze het weer goed en ten slotte gaf hij urenlang van die kleffe verhalen ten beste. Daarna stapte hij weer op. Zo ging dat zeven dagen per week.

Voor vandaag had ik meer dan genoeg van hem gezien. Ik ging de kamer uit en besloot mijn huiswerk te gaan maken. Binnenkort zouden we een proefwerk rekenen krijgen, en dat was een vak waar ik bar weinig van snapte. Eerder dit jaar had ik daar al een onvoldoende voor gekregen en met de docent rekenen kon ik absoluut niet opschieten. Vooral niet nadat hij het schriftje had afgepakt waarin ik alle bioscoopfilms opschreef die ik gezien had. Hij beschouwde zichzelf als een modern, vooruitstrevend mens, kleedde zich westers en zat tijdens de les voortdurend te vitten en te kankeren op die achterlijke moslimse geestelijken. Terwijl hij donders goed wist dat mijn vader een mollah was. Zelfs onze leraar islamkennis, een collega van hem, was niet veilig voor zijn kritiek. Toegegeven, die kwam altijd in vol traditioneel ornaat op school, met tulband en lang gewaad, en was om die reden ook wel eens gepest door zijn leerlingen. Maar aan het begin van de les deed hij die kleren altijd uit, legde ze keurig gevouwen op een stoel naast hem en trok ze pas weer aan wanneer de laatste bel geklonken had, na er eerst zorgvuldig alle krijtresten uit te hebben geklopt.

De rekenleraar bleef maar doorgaan met zijn gezeur en gezanik. Uiteindelijk werd ik het zo zat, dat ik midden onder de les opstond en hem recht in zijn gezicht toeschreeuwde:

‘Wat zit je toch altijd af te geven op de mollahs! Alsof ze jou of die ketterse familie van je ooit iets tekort hebben gedaan!’ En meteen daarna stormde ik de klas uit. Dat ‘ketterse’ had ik van mijn vader overgenomen. Zonder een flauw idee te hebben wat het betekende, net als die andere scheldwoorden zoals ‘atheïst’ die ik hem in zijn woede wel eens hoorde zeggen. Sindsdien heb ik nooit meer een les rekenen bijgewoond en dat kwam me uiteraard op een dikke onvoldoende te staan. Gelukkig kon ik het compenseren door de hoge cijfers die ik voor de andere vakken altijd haalde. Maar dat rekenen...! Vooral het delen en die rotsommen met percentages. ‘Wanneer er twintig balen wol in een schuur staan en elke baal 7,5 kilo weegt...’

Ondanks al deze beslommeringen bleef die grote, zwarte spin voortdurend door mijn hoofd malen. Ik was er van overtuigd dat wanneer ik de vrije hand had gehad, wanneer mijn zuster daar niet steeds op haar bed voor het raam had gelegen, ik dat mormel allang mores zou hebben geleerd. Of wacht, zou mijn zus zich misschien aan het beest zijn gaan hechten? Zou dat niet logisch zijn, voor iemand die wekenlang op bed moet liggen, die voortdurend pijn heeft en elke dag

een spin voor zich heen en weer ziet lopen? Ik heb al moeite om een half uur lang mijn aandacht te bewaren wanneer iemand tegen mij praat. Hoe zou dat zijn voor haar, die een maand lang plat moet liggen en helemaal niets omhanden heeft? Of, beter gezegd, die te ziek is om zelf een poot uit te steken? Bij nader inzien besefte ik dat ik eigenlijk smoesjes zat te verzinnen om de spin met rust te laten. Stel dat het mormel inderdaad een soort afleiding voor mijn zus betekende, wat dan nog? Het was en bleef een vieze rotspin. Mijn zus kon aan zoveel dingen gehecht zijn geraakt. Aan die man van haar bijvoorbeeld, bij wie ze vijf jaar in huis had gewoond en van wie ze nooit zwanger was geworden. Daarom hoefde *ik* die kerel toch niet aardig te gaan vinden?

Aan vliegjes had ik óók een hekel, maar minder dan aan spinnen. Wanneer ik een vliegje vast zag zitten in een spinnenweb, deed ik altijd mijn best om het daaruit te bevrijden. Het was me opgevallen dat het gezoem van vliegen veranderde wanneer ze in een web gevangen zaten. Alsof hun geluid dan doffer werd, zachter, dieper vanuit hun keel - alsof die spin wilde verhinderen dat ze om hulp konden roepen. Vliegjes zijn een gemakkelijke prooi voor spinnen. Ze vliegen recht op een web af, zoals een volleybal in een net terechtkomt, en blijven dan onherroepelijk vastzitten. Niet goed genavigeerd, misschien. Of zouden ze dat hele web met die ragfijne draadjes niet eens kunnen zien?

Dat waren zo mijn gedachten, toen ik opeens merkte dat mijn moeder, geruisloos als altijd, achter me was komen staan.

‘Zo kind, waar ben je mee bezig?’

‘Met mijn huiswerk. Met dat verrekte rekenen. Wat heb ik daar de pest aan!’

‘Zo moet je niet praten, jongen. Dat hoort niet. Ook als je volwassenen zulke dingen hoort zeggen, dan nog moet jij dat niet doen. Wil je even brood halen? We gaan zo eten.’

Ik legde mijn boek weg en kwam overeind om mijn schoenen aan te trekken.

‘O ja, ik heb ook nog iets anders nodig. Zou je dat voor mij willen doen, lieve jongen?’

Ik keek in haar richting en zag dat ze bezig was de olielampen aan te steken. Normaal praatte ze nooit op die manier tegen mij. In huis had ik een reeks vaste taken, en wanneer die gedaan moesten worden dan zei ze dat gewoon tegen mij. Doe even dit of ga dat voor me halen.

‘Zou je morgen vanuit school bij de ijzerwinkel van Asghar langs willen gaan en wat lood voor me mee willen nemen?’

Ik zag haar ogen vochtig worden.

‘Maar... morgen heb ik een proefwerk, mamma.’

‘Dat geeft toch niets? Je hoeft daar alleen maar even iets op te halen. Het is voor je zuster bestemd.’

‘Voor mijn zuster?’

‘Jazeker. Je ziet toch wel hoe slecht ze er aan toe is?’

‘Maar wat heeft dat lood te maken met de ziekte van mijn zuster?’

‘Vraag toch niet zoveel, jongen. Ga nu maar gauw naar de bakker, voor het daar echt druk wordt.’

Op dat moment klonk uit de kamer het geweeklaag van mijn zuster. Een gekreun en gejammer waar je akelig van werd, waar je haren recht van overeind gingen staan. Wegwezen, dacht ik. Niet langer zeuren over dat lood, maar zorgen dat ik de deur uitkwam. Nu meteen. Bij het weggaan liep ik de jongen van de apotheek tegen het lijf, die elke avond langskwam om mijn zus haar injectie te geven.

Toen ik de dag daarop tegen twaalven van school naar huis liep, had ik zwaar de pest in. Vanwege dat proefwerk rekenen met zijn rotvragen. ‘Als vijf kamelen elk 2,5 liter water drinken en de totale hoeveelheid water in drie vaten past...’ Ik was vandaag te chagrijnig om ruzie te maken met de jongens op straat of om druiven te jatten bij het fruitstalletje. Bovendien moest ik een andere route nemen om bij de ijzerwinkel langs te gaan. Toen ik daar aankwam, was hun lunchpauze net begonnen en hadden ze de bediende erop uitgestuurd om brood, yoghurt en kebab te halen. Ik zei goedendag en liep door tot achter in de winkel, waar ik de eigenaar Asghar aantrof. We kenden elkaar, want hij was een vaste bezoeker van de gebedsavonden die mijn vader bij ons thuis organiseerde. Hij liet nooit verstek gaan, noch bij ons, noch in de moskee, en was tijdens de gebedsavonden zelfs belast met het inschenken van de thee. Ons gezin kocht eigenlijk nooit wat bij Asghar de ijzerhandelaar. Dit was geen zaak waar wij dagelijks boodschappen deden en op de pof konden kopen, zoals bij de kruidenier en de bakker en de slager. En ook nu had ik er een lief ding voor over gehad om deze boodschap niet te hoeven doen. Ik zou zelfs bereid zijn geweest om mijn excuses bij de leraar rekenen aan te bieden. Maar ik wist dat daar geen sprake van kon zijn, dat mijn ouders, vooral mijn vader, daar

nooit akkoord mee zouden gaan. Opdracht was opdracht en daarmee uit.

Hoe dan ook, dit was de eerste keer dat ik in de ijzerwinkel stond. Asghar groette me en zei:

‘Heb je niets bij je, geen emmer of teiltje of zo?’

Nee dus. Op een wenk van Asghar bracht een bediende een korte emmer met een handvat van draad. Terwijl Asghar deze volschepte met kleine stukjes metaal, keek ik de winkel rond. Het was er bloedheet en er hing een doordringende geur van gloeiende ijzerwaar, die op je keel en je neus sloeg. Toen de emmer vol was, tilde Asghar hem op en reikte hem mij aan.

‘Alsjeblieft, jongen. Vergeet je niet het emmertje terug te brengen?’

Ik pakte de emmer van hem aan. Zonder erbij na te denken. Zonder te beseffen hoe verdomd zwaar dat spul was. Hij viel uit mijn handen en kwam terecht op de wreef van mijn rechtervoet. Ik stond te dansen van de pijn. Achter me hoorde ik het onderdrukt gegrinnik van Asghars bedienden. Die krijgen hun trekken nog wel thuis, nam ik mezelf grimmig voor, met de tranen brandend achter mijn ogen. Wacht maar tot na de laatste schoolbel vanmiddag!

Asghar pakte de emmer op, vulde die opnieuw en zette hem toen naast me neer.

‘Gaat het weer? Dit is lood, hoor. Zwaar spul! Voorzichtig zijn!’

In de consternatie liep ik zonder te groeten weg. Zeulend met de emmer aan één arm. Inderdaad, zwaar spul. Kolere, wat was die emmer zwaar! Dat lood moest minstens zo veel wegen als de gewichten die ik vrijdags op de kermis de gewichtheffers had zien optillen, met trillende armen, knalrode koppen en aders die in hun nek als kabels zo dik opzwollen. Na twintig meter besloot ik dat het zo niet verder ging. Ik zette de emmer neer en wreef over mijn pijnlijke rechtervoet. Daarna legde ik mijn schooltas bovenop de emmer en tilde deze met beide handen op. En zo liep ik verder, zeulend en sjorrend met de emmer tussen mijn benen.

Hard ging het niet, want de emmer begon te schommelen en stootte steeds pijnlijk tegen mijn knieën en onderbenen. Om de zoveel passen zette ik hem neer om uit te hijgen en in mijn gloeiende handen te wrijven.

Onderweg zat ik voortdurend te piekeren waarvoor dat lood toch moest dienen. Wat had dat te maken met de ziekte van mijn zuster?

Toen mijn moeder me vroeg om ‘wat lood’ te halen, had ik gedacht aan een handjevol, aan de hoeveelheid die je in je broekzak of in je schooltas kon stoppen. Maar een halve emmer vol...? Raar ook dat niemand in die ijzerwinkel me iets gevraagd had. Zou mijn vader er al met Asghar over hebben gepraat? Vanochtend vroeg misschien, bij het eerste ochtendgebed, voordat hij vertrok op zijn bedevaart naar Kom? Hoe dan ook, wat moesten we thuis in hemelsnaam met al dat spul? Ik had wel eens gehoord dat er van lood kogels worden gemaakt, om mee te schieten. Maar thuis hadden we helemaal geen geweren of dat soort spul! Of zouden ze er gewichten van gaan maken, zoals ik op de kermis had gezien...? Op dat moment moest ik om mezelf even grijnzen. Jongen, jongen, doe toch niet zo stom! Je maakt vandaag de ene blunder na de andere. Eerst verknal je je proefwerk rekenen, dan laat je die emmer uit je poten vallen, en nu loop je aan dat soort stomme dingen te denken. Wat dacht je, dat je zusje weer beter wordt als ze maar gewichten omhoog gaat tillen?

Zo bleef het me dwarszitten, de gedachte aan al dat verdomd zware lood en het ziekbed van mijn zuster. Totdat ik me herinnerde wat ik Sanambar twee dagen geleden had horen zeggen. ‘Gl..gl..gloeiendheet lood... Goed tegen de ka..ka..ka...’

Sanambar was een half verlamde vrouw uit onze buurt, die kruipend over straat haar kostje bij elkaar bedelde en die elke vrijdag bij ons thuis een gratis maaltijd kreeg. Het probleem was dat ze haar speeksel niet goed kon binnenhouden, onophoudelijk kwijlde en daardoor erg moeilijk te verstaan was. Zelfs de simpelste woorden veranderden in haar mond tot onbegrijpelijke raadsels. Maar deze uitspraak meende ik toch goed verstaan te hebben. Eergister was het, toen ze grijnzend ons huis verliet en ik haar drie- tot viermaal toe iets hoorde brabbelen over ‘gloeiendheet lood’. Op dat moment kreeg ik nog zwaarder de pest in. Iedereen leek er het fijne van te weten, zelfs die half onnozele Sanambar - iedereen behalve ik!

Thuis zette ik de emmer zonder iets te zeggen op de binnenplaats, en liep meteen naar de vijver om mijn pijnlijke rechtervoet af te koelen.

‘Noem je dat “een beetje lood”? Ik heb me een ongeluk lopen sjouwen!’

Dat was tegen mijn moeder gericht, die naast me op de rand van de vijver was komen zitten en met een zorgelijke blik mijn voet bekeek.

‘Even flink zijn, jongen. Het valt nogal mee, geloof ik. Je zult de avond wel halen.’

‘Als ik maar wist waar al dat lood voor moet dienen!’

‘Dat hoor je nog wel, lieve jongen. Even geduld. Zolang jij zelf maar gezond blijft! Kom, we gaan eten. Alles wordt koud.’

Ze liep even weg, en toen ze terugkwam met een handdoek om mijn voet af te drogen, zag ik dat haar ogen opnieuw vochtig waren. Zo ging het altijd met mijn moeder. Het was nu eenmaal onmogelijk om ruzie met haar te maken of kwaad op haar te blijven. Ik deed er dus het zwijgen toe, trok mijn sokken aan en ging aan het tafelkleed zitten. Er waren veel gasten voor de lunch. Mijn moeders tante was er met twee van mijn oudere zusters. Plus een vierde vrouw die ik niet kende. Onder het eten ving ik flarden van conversatie tussen de vrouwen op.

‘Die ziekte laat haar niet meer los. Zit als een spin midden in haar lijf!’

‘Tja, het schijnt K te zijn. Zo een diagnose geven ze niet zomaar.’

Dat zei moeders tante tegen die onbekende vrouw. Ik had geen idee wat ‘K’ betekende, maar ik spitste mijn oren en hoorde de onbekende vrouw zeggen: ‘Zo is het. Terminaal noemen ze dat. Voor dat soort gevallen gebruiken ze gloeiend heet metaal.’

Toen ik verschrikt opkeek, zag ik hoe mijn moeder met een schuine blik in mijn richting de vrouw wenkte om haar mond te houden. Maar ik had al genoeg gehoord en rende naar boven, naar mijn zuster die zittend in bed haar kippenbouillon aan het oplepelen was. Met haar blik gericht op die spin in het raamkozijn. Ik ging op de rand van haar bed zitten en riep snikkend uit:

‘Wat zijn ze voor vreselijke dingen met jou van plan, zus? Ik zal zorgen dat je niets overkomt, hoor. Ik zal zorgen...’

Op dat moment kwam mijn moeder de kamer binnen, die haar hand op mijn hoofd legde en zei:

‘Lieve jongen, jij bent nu ook volwassen. Ze wilde dit zelf. Toch, kind?’

Waarop mijn zuster haar lepel neergooide en uitriep:

‘O God, waarom laat u mij niet doodgaan? Waarom niet?’

Ze bleef maar doorschreeuwen, net zo lang totdat ik in paniek het huis uitvluchtte. Ik heb geen idee meer wat we die middag precies voor les hadden. Maar ik herinner me wel dat ik met Hassan slaande ruzie kreeg over een film van Buck Jones. En dat ik daarna de leraar

rekenen weer een grote bek gaf, een draai om mijn oren kreeg en ten slotte voor straf moest nablijven. In een verlaten klaslokaal, onder toezicht van de conciërge. Na een dik uur zag ik hem opstaan en een grote bos sleutels uit zijn zak halen.

'Morgen is het vrijdag en ik ga de boel afsluiten. En jij, jij gaat nu op een holletje naar huis. Het is laat en ik wil geen ruzie met je vader. Kom op, dan sluit ik de poort achter je af. Doe de groeten thuis.'

Ook de conciërge was een vaste bezoeker van de gebedsdiensten en preekbeurten bij ons thuis. Ik vertelde hem maar niet dat mijn vader vanochtend vroeg naar Kom was vertrokken. Op weg naar huis voelde ik mijn nek nog gloeien van de tik die de leraar rekenen mij die middag had gegeven.

Het begon te schemeren toen ik voor onze huisdeur stond. Mijn kleine zusje deed open. Binnen was het wonderlijk stil en leeg. Kennelijk was vader nog niet thuis. Wanneer hij er wel was, ook al zei hij geen woord of zat hij alleen op zijn kamer, dan voelde je dat aan de sfeer in huis. Dan hing er iets zwaars en plechtigs in de lucht. Alsof de orde niet verstoord mocht worden. Geen geschreeuw, geen hollende kinderen.

Ik liep meteen door naar de keuken.

'Dag moeder. Wanneer gaan we eten?'

Toen zag ik mijn moeders tante zitten, die iets zwaars en groots en vormeloos aan het schoonmaken was. Moeder zat met gebogen hoofd op een krukje naast de oven en gaf geen antwoord. Dat betekende dat ze aan het huilen was. Moeders tante legde het grote voorwerp naast de oven neer, en achter haar zag ik de gloeiende, fonkelende resten van verhitte metaaldeeltjes. Ik moest meteen aan mijn zuster denken en stormde de trap op. In het halfdonker zag ik haar languit op bed liggen, met gesloten ogen en tot aan haar kin bedekt met een laken. Naast haar zat haar man, die het hoofd in zijn handen had gelegd en met schokkende schouders aan het huilen was. Toen hij in mijn richting keek, zag ik dat zijn gezicht kletsnat van de tranen was.

'Abbas, jongen... We zullen afscheid moeten nemen van je zus...

Ik kon hem niet uitstaan, hem niet en zijn tranen niet, en rende weer naar beneden.

'Moeder, wat hebben jullie haar verdomme aangedaan? Hoe komt het dat Sanambar het wel weet en ik niet?

Ik geloof dat ik toen ook in tranen ben uitgebarsten. Ik weet het niet meer precies. Ik herinner me wel dat die tante een hand op mijn hoofd legde en zei:

‘Zo moet je niet praten, jongen. Jij bent nu ook volwassen geworden. Zo praten mensen niet tegen hun moeder.’

Daarna troonde ze me zachtjes mee de keuken uit en fluisterde in mijn oor dat ik een nachtje bij haar thuis zou logeren. En of ik wat spullen - ik ben al vergeten wat - mee wou nemen. Onderweg naar haar woning moest ik onophoudelijk denken aan de spin, en aan dat gl..gl..gloeiende lood en die raadselachtige K. En de volgende middag, toen ik door haar zoon werd thuisgebracht, was het binnen weer net zo stil en verlaten als de dag daarvoor. Op mijn kleine zusje na was de hele woning uitgestorven. Ik liep naar boven en zag dat zowel mijn zuster als haar bed verdwenen waren. Alleen die rotspin zat daar nog bij het raam in zijn web, vorstelijk omringd door zijn prooien. Bij het zien daarvan werd ik zo giftig, dat ik mijn slipper uittrok en op hem af gooide. Met zoveel kracht dat die dwars door de ruit heen ging.

Het groene bladervenster

Amir Hassan Cheheltan*

(Vertaling Gert J.J. de Vries)

De vroege septemberzon had zijn zomerse hitte al verloren. Toch merkte hij dat hij het plotseling warm had gekregen. Hij zette zijn tas neer en deed zijn jas uit. Op straat was het rustig en stil. Een overstekende oude man deed een schaduw over het wegdek flitsen. Toen hij weer opkeek, draaide een legerjeep halverwege de straat om en kwam vlak naast hem tot stilstand. Even had de jonge schrijver het gevoel dat ze hem kwamen oppakken. Er stapte een gezette man met zonnebril uit de jeep, die een opgerold stuk papier in zijn hand hield. Zeker op zoek naar een bepaald adres, overwoog de jonge schrijver in zijn naïviteit. Het kalme stemgeluid van de man met de zonnebril maakte echter een abrupt einde aan dat soort gedachten.

‘Zou u even met ons mee kunnen komen?’

Ondertussen liet hij twee vingers van zijn rechterhand over zijn gele stropdas naar beneden glijden. De man sprak op een hoffelijke toon, al leek zijn gezag vooral ontleend te worden aan de doordringende geur

* *Amir Hassan Cheheltan werd geboren in 1956, heeft elektrotechniek gestudeerd en is werkzaam als ingenieur. Hij begon zijn literaire loopbaan kort voor de islamitische revolutie, en heeft sindsdien diverse romans, verhalenbundels en artikelen gepubliceerd. Tot zijn bekendste boeken behoren* Tehran, shahr bi-aseman *(‘Teheran, stad zonder hemel’) en* Talar A'ineh *(‘De Spiegelzaal’). Door zijn kritische observaties heeft Cheheltan geregeld aanvaringen met de islamitische overheid. Hij is actief voor diverse schrijvers- en journalistenverenigingen, en publiceert regelmatig artikelen in Europese dagbladen. Hij woont nog steeds in Teheran.*

Noot van de vertaler: Het Iraanse lezerspubliek zal in ‘de jonge schrijver’ van dit verhaal onmiddellijk de figuur herkennen van Samad Behrangi. Diens plotselinge dood in september 1968, nog geen dertig jaar oud, was destijds een cause célèbre *onder het sjah-bewind. Behrangi was een Azari (Turkssprekende Iraniër), onderwijzer en tevens auteur van kinderboeken. Van zijn bekendste werk, het ‘politieke sprookje* Het Kleine Zwarte Visje, *is bij De Geus een Nederlandse vertaling verschenen. Behrangi zou omgekomen zijn tijdens een zwemongeluk in de Aras, grensrivier met de Sovjet-Unie. Algemeen werd aangenomen dat Behrangi door de geheime dienst van de sjah, Sawak, was vermoord vanwege zijn kritische publicaties.*

van zijn eau de cologne. Achter het stuur van de jeep zat een al wat oudere adjudant aan zijn snor te friemelen. Zijn uniform deed vermoeden dat hij bij het leger werkte. Eventjes, als door een hamerslag, stond de jonge schrijver aan de grond genageld van verbijstering. Deze heren moesten van de nationale veiligheidsdienst zijn, zo kon hij opmaken uit hun manier van optreden. Toch vroeg hij:

'Kunt u me vertellen wat u van mij wilt?'

Daarna keek hij de man nadrukkelijk aan, in een poging zijn blik te vangen achter die onverbiddelijke zonnebril. Vergeefs. Alles wat hij te zien kreeg, was een air van vlezige hufterigheid.

'O, niets belangrijks. We willen u alleen een paar korte vraagjes stellen.'

Daar begon het altijd mee, wist de jonge schrijver. Met een paar korte vraagjes. Hij treuzelde even en herinnerde zich de verhalen die hij van vrienden had gehoord over de mentaliteit van dit soort lieden, en hoe je ze het beste kon bejegenen. Zo veel mogelijk tegenwerken, besloot hij. Voorzover dat mogelijk was tenminste, want vroeg of laat zou hij toch in hun handen vallen.

'Helaas heb ik het momenteel te druk om met u mee te gaan.'

Een derde man, die op de achterbank van de jeep zat, gooide zijn sigarettenpeuk uit het raampje, als was het zijn laatste restje geduld.

'Toch moet u met ons meekomen. Nu meteen.'

Dit zei de man met de zonnebril, iets nadrukkelijker dan zojuist. Hij klonk nog steeds niet agressief of vijandig, maar de blik in zijn ogen was vast, geen twijfel mogelijk, grimmiger geworden.

'Vindt u het dan goed dat ik even met thuis bel, om ze op de hoogte te stellen?'

De jonge schrijver bracht deze zin als een soort officiële mededeling, zonder een zweem van onderdanigheid.

'Helaas! Daar hebben we nu geen tijd voor. Maar u bent zo weer klaar, hoor.'

Aan vluchten dacht de jonge schrijver geen moment. Waarschijnlijk omdat dat in deze situatie volstrekt uitgesloten was. Om te demonstreren hoe gewichtig en dringend zijn zaken waren, sloeg de man met de zonnebril zijn regenjas iets opzij, terwijl hij met zijn andere hand in zijn broekzak frommelde. Onder de jas werd het handvat zichtbaar van een vuurwapen, dat zich als een grote, donkere spin aan zijn riem had

aan zijn riem had vastgeklampt. De jonge schrijver zei in zichzelf: Kijk eens aan. Overvallen door officiële gangsters!

'Wil dit zeggen dat ik nu aangehouden ben?'

De man met de zonnebril glimlachte slechts, op een uiterst sinistere wijze. De bejaarde adjudant mompelde iets onverstaanbaars, drukte de koppeling in en legde zijn hand op de versnellingspook. De jonge schrijver besefte dat het geen zin had om naar een arrestatiebevel te informeren. Zoiets leek ronduit belachelijk, want voor een ontvoering bestaan geen wettelijke machtigingen. Met een knikje van zijn hoofd gaf hij aan zich te zullen schikken naar de wens van de heren. Vanachter zijn dikke brillenglazen probeerde hij onverschrokken voor zich uit te kijken. De man op de achterbank deed het portier voor hem open. De jonge schrijver keek nog eenmaal om zich heen en stapte toen langzaam en nadrukkelijk de jeep in. Hij hoopte dat een kennis hem zou zien, dat zijn ontvoering door iemand opgemerkt zou worden - hoe misleidend het kalme, zelfverzekerde optreden van de heren ook mocht zijn. Waarom was zijn familie hem niet komen zoeken? Tegelijkertijd probeerde hij zichzelf gerust te stellen. Geen paniek, er was nog niets ernstigs aan de hand.

De man met de zonnebril stapte voor in en de jeep kwam in beweging. In het voertuig hing een zware benzinelucht die het moeilijk maakte om adem te halen, en die bijna net zo benauwend was als de grimmige blik van de man naast hem.

Ze kwamen op een hoofdweg. Het eerste wat hem opviel waren de drukbezette koffiehuizen. Arbeiders hingen uitgeput op houten banken in de schaduw van eikenbomen. Hun gemompel, gecombineerd met het kabbelende water van een beekje, klonk hem dichterlijk harmonieus in de oren. Een vrouw liep voorbij met een vracht op haar rug. Op een doek langs de kant van de weg hadden twee jongetjes brood uitgestald voor passerende klanten. Een magere hond stond een boomstronk te besnuffelen. Nadat ze de laatste bomen gepasseerd waren, klonk overal in de straat plotseling het vrolijke gezang van meisjes achter het weefgetouw. Drie overstekende koeien gevolgd door een jongetje met een stok waren de laatste beelden die van het provinciestadje in zijn geheugen gegrift werden. Hij kende het jongetje. Het was een leerling van hem. 'Niet vergeten,' zei hij tegen zichzelf, 'dat ik hem ook...' Zelfs de kleinste aanleiding was voldoende om de herinneringen van vroeger weer stuk voor stuk naar boven te laten

komen. Kinderen die bij de schoolpoort met rode handjes de sneeuw van hun schoenen klopten en hun meester begroetten. ‘Wat voor nieuwe boeken heeft u vandaag meegenomen, meester?’ ‘Rahmanali is dood, meester. Hij moest naar het ziekenhuis, maar er was geen auto om hem te brengen. Hij sloot zijn ogen om niet te hoeven huilen en probeerde de brok in zijn keel weg te slikken. De kinderen! Zijn kinderen! Wat was hij toch aan ze verknocht! Daarna moest hij denken aan de harde, wrede werkelijkheid die achter deze façade van rust en orde schuilging. Konden ze dat maar beseffen! Kon dat maar tot hen doordringen!

‘Rookt u?’

Hij wendde zich tot de man die naast hem zat. Deze praatte met een Turks accent en was nog steeds in zijn zak naar lucifers aan het zoeken. Met de andere hand hield hij hem een pakje sigaretten voor.

‘Nee hoor. Bedankt. Ik rook met.’

Hij vroeg zich af of hij de man niet beter in het Turks had kunnen antwoorden. Maar nee, daar kwam hij snel op terug. ‘Hoe zou ik hem voor me kunnen innemen? Niet op deze manier. We hebben allebei een Turkse achtergrond, en die band moet niet verbroken worden vanwege deze vijandige situatie.’ Waarna hij, met iets van spijt, weer achterover leunde.

De overige mannen begonnen allemaal te roken. Sigarettenwalm won het even van de angstige spanning waarin de jonge schrijver verkeerde. Hij moest een aantal keren kort hoesten en sloeg met zijn hand de rook voor zijn gezicht weg. Onverstoorbaar bleven de mannen hun walm in cirkeltjes de ruimte in blazen. Net draken, dacht de jonge schrijver: rook- en vuurspuwende draken.

‘Kom je uit Tabriez?’ vroeg de man in het Turks.

Kijk, zo gemakkelijk kun je dus een onderlinge band smeden. Eén bepaalde blik, één zinnetje is genoeg. Maar een kinderlijke koppigheid bracht hem ertoe in het Farsi te blijven antwoorden:

‘Jazeker.’

Kort en bondig. Niet te onderdanig doen, dacht hij bij zichzelf. Af en toe, wanneer zich een gelegenheid als deze voordeed, overwoog hij zelfs om zijn ontvoerders dwars te zitten.

‘U bent schrijver, niet?’

Deze vraag kwam van de man met de zonnebril. Eerst wilde hij zijn mond houden, zogenaamd omdat het niet duidelijk was tot wie de vraag gericht was. Toch antwoordde hij:

‘Zoiets, ja.’

‘Ik heb gehoord dat u voor kinderen schrijft.’

‘Voor kinderen? Wat zal ik zeggen... Voor mensen met een reine inborst.’

De oude adjudant begon te grinniken. Hij zat hem vooral uit te lachen, maar zonder rancuneus te klinken. Misschien had de man wel met hem te doen.

‘Als kinderen maar niet opgestookt worden tegen hun land en hun eigen volk.’

Het motorgeluid van de jeep begon iets treiterigs te krijgen. De jonge schrijver was er nooit afkerig van geweest om met anderen in discussie te gaan. Maar met deze lieden...?

‘In ieder geval moeten kinderen aangemoedigd worden om zelfstandig te denken. Als ze in een slechte wereld leven, dan moeten daar geen doekjes om gewonden worden.’

De man met de zonnebril wist uit ervaring dat hij hem niet zou kunnen overtuigen. Dit was immers niet de eerste keer dat hij met een goed onderlegd man de discussie aanging. In dat soort gesprekken had hij al eens het onderspit moeten delven. Maar ditmaal, ten overstaan van zijn collega's, deed hij zijn best om overeind te blijven.

‘Hoe dan ook, ons land zit in de lift. In de toekomst zal het nog veel beter worden. Onze veiligheid bijvoorbeeld, zo ordelijk en veilig als het nu is hebben we het nog nooit gehad. Maar helaas zijn er altijd lieden die rotzooi willen trappen, die op wanorde uit zijn.’

‘Van die orde en veiligheid profiteert alleen een heel klein groepje mensen, meneer.’

‘Aha! Dus u bent er ook op uit om wanorde te veroorzaken!’

‘Nee hoor. Al ben ik er wel van overtuigd dat dit een schijnorde is, een van boven opgelegde orde. En dat er ongetwijfeld een dag zal aanbreken waarop ons volk zich niet meer laat uitbuiten en die schijnorde onderuit zal halen!’

‘U heeft het altijd maar over de rechten van het volk en van de mensen...’

‘Is dat soms verboden dan?’

‘Jammer hoor, dat iemand die zo jong is als u...’

Het begon hem de strot uit te komen. Toen hij naar buiten keek, besefte hij dat ze de stad inmiddels achter zich gelaten hadden. Hij leunde achterover en slaakte een diepe zucht. Jammer dat hij die siga-

ret had afgeslagen. Buiten kronkelde een geasfalteerde weg door het bergachtige landschap, die op deze stille septembermiddag alleen gebruikt werd door loslopende schapen en bestelwagens met groente en fruit. Door de vuile ramen van hun jeep waren met moeite de landerijen en tuinen van naburige dorpen te ontwaren. In de staalblauwe hemel schoof een enkel wolkje langzaam in de richting van de zon. Langs de kant van de weg stond een minibusje geparkeerd. Alle passagiers, van klein tot groot, waren uitgestapt en het viel de jonge schrijver op hoe weinig overeenkomst er bestond tussen die mensen en zijn metgezellen in de jeep. Enkele passagiers waren bezig de band van het mmibusje te vervangen. Een jongetje maakte grimassen en schunnige gebaren in hun richting. De jonge schrijver voelde een wonderlijke bekoring. Hij draaide zich om en bleef het brutale jochie nakijken totdat de jeep de bergflank rondde. Daarna mompelde hij opnieuw in zichzelf: 'Wat geef ik toch veel om die mensen!'

Ze hadden ruim drie uur gereden. Langs de weg stroomde een rivier en aan gene zijde, tussen de dicht op elkaar staande bomen, waren her en der uitkijktorens te zien van Russische grensbewakers. Ze kwamen bij een stuk open terrein. De jeep minderde vaart. De jonge schrijver boog zich voorover en zag een tweede jeep langs de weg geparkeerd staan. Twee mannen stonden, er tegenaan geleund, op hen te wachten. De oude adjudant bracht zijn jeep tot stilstand, stapte uit en spuugde op de grond. De andere jeep bleek in totaal vier inzittenden te hebben, waarvan eentje een zwarte zak in zijn hand hield. Men wisselde een korte groet uit, en de man met de zonnebril zei:

'Stapt u maar uit, alstublieft.'

De jonge schrijver vroeg: 'Waar zijn we ergens? Waar willen jullie mij heen brengen?'

In zijn stem was een lichte trilling hoorbaar, hoezeer hij zich ook inspande om zijn zenuwen de baas te blijven.

'Uitstappen alstublieft!'

De jonge schrijver kwam de jeep uit. Enkele overvliegende bosvogels en het kalme gekabbel van de rivier waren de enige tekens van leven. Behalve de bomen dan, die met hun takken in elkaar verstrengeld waren, als mensen die vooroverbuigen om elkaar een geheim in het oor te fluisteren. Hij moest denken aan een van zijn eigen verhalen. Het uur van zijn dood was aangebroken. In hoeverre zou hij het leven van andere mensen kunnen beïnvloeden? Meteen daarna stond

hem het beeld van zijn moeders bezorgde ogen voor de geest. Met zijn vinger schoof hij zijn bril stevig op zijn neus. Hij wilde het decor van zijn dood zo scherp mogelijk in zich opnemen. Even sloeg de twijfel toe. Ze zouden toch niet...? Natuurlijk wel! De werkelijkheid was dermate grimmig dat alle twijfel hem lachwekkend voorkwam.

De mannen pakten de jonge schrijver beet en duwden hem voort. Een klem heuveltje af, tot aan de rivieroever. Twee van hen bleven achter bij de jeeps. De oude adjudant treuzelde even, maar besloot toen hen te volgen.

'Waar brengen jullie me heen?'

Ditmaal schreeuwde hij het zowat uit. De twee mannen die hem escorteerden grepen hem stevig bij de arm vast.

'Bek houden, verrader die je bent!'

De man met de zonnebril stond op enkele meters afstand, naast de oude adjudant, en had zijn hand op het pistool onder zijn jas gelegd.

'U heeft niet het recht om...'

Een stevige vuistslag trof hem op de kaak. Hij werd voortgeduwd en legde de laatste meters tot de rivieroever hollend en struikelend af.

'Zouden ze me voor mijn kop schieten? Of willen ze me alleen maar bang maken?'

Beneden bij de rivier gingen ze in een kring om hem heen staan. De man met de zonnebril zei:

'Toe maar jongens! Laat meneer niet wachten!'

De jonge schrijver werd door vier man opgetild, met zijn hoofd in de rivier geduwd en stevig onder water gehouden. De man met de zonnebril ging op zijn benen zitten om het spartelende en schokkende lijf van de jonge schrijver in bedwang te houden. De mannen hadden hun slachtoffer naar een diep deel van de rivier gebracht, enkele meters voordat de stroom in een versnelling overging.

Een kleine wolk was voor de zon geschoven. Eventjes maar, want dit wolkje was te onbeduidend om lang te dralen. Zodra hij kwam, was hij alweer aan het verdwijnen aan de blauwe middaghemel. Enkele minuten verstreken. De bomen verborgen hun hart achter hun bladeren. Wellicht was dat mede de reden waarom de bladeren hun groene vensters sloten.

Op een teken van de man met de zonnebril werd het hoofd van de jonge schrijver uit het water omhoog getrokken. Hij zag er blauw uit en had de ogen geopend. Een van de mannen controleerde zijn pols

slag. Een ander legde zijn oor op de borstkas om definitief de dood vast te stellen. Daarna werd het levenloze lichaam met een snelle worp in de rivier gegooid. Het water spatte op, en enkele druppels kwamen op de wangen van de oude adjudant terecht, als had hij vertwijfeld staan wenen. Het lijk dreef enkele meters de rivier af en bleef toen achter een rots steken. Alsof de stroom aarzelde om dit lichaam verder te voeren. De mannen bleven staan kijken. Het lijk kwam weer in beweging, werd meegevoerd door de waterval en dreef steeds sneller weg. De mannen draaiden zich om, stapten in hun jeeps en waren verdwenen. Verdwenen alsof ze hier nooit geweest waren. Achter bleven alleen de rivier en de rotsen die zich achter elkaar verscholen. En de bomen die hun namen vergeten waren en die nooit meer, geen enkele keer, hun groene bladervensters hebben geopend.

Het graf van de zoroastriër

Ali Ashraf Darvishian*
(Vertaling Nafiss Nia)

Het jongetje draaide zich om en opende langzaam zijn ogen. Hij zag zijn vaders zongebruinde gezicht en zijn peper-en-zoutkleurige haar en wist meteen dat het tijd was.

Vader zei niets. Hij draaide zelfs zijn gebruikelijke riedel niet af (opschieten, het is al laat). Stil pakten ze hun eten. Ze namen allebei een stuk brood. Moeder had al eerder verse, dunne yoghurt in een zak gedaan, zodat het de hele ochtend kon uitlekken. Dan konden ze tussen de middag brood met ingedikte yoghurt eten. Ze pakten alles voor hun middageten in en gingen de kamer uit.

Moeder was de binnenplaats aan het vegen. De man pakte het pikhouweel en de schep, die tegen de muur stonden, en stopte ze in zijn rugzak. Het jongetje wist dat niemand het gereedschap mocht zien. Ze liepen de binnenplaats over en de man stopte even bij de waterput. Hij boog voorover en keek in de put. 'Ik heb gedroomd, voorspoedig gedroomd. God Mohammed Ali,' riep hij drie keer achter elkaar.

Het jongetje liep achter zijn vader aan. Van achter zag vader eruit alsof hij krom liep, net als wanneer hij buikpijn had. De lange mouwen van zijn zwarte stoffige jas klapwiekten aan zijn schouders als de vleugels van een dode kraai. Zijn giveh[1] roken niet meer naar de boerderij. Er plakten geen tarwe- of gerste-aren onder. Nu zat er klei op, en dode takjes uit de woestijn.

Buiten begon de man een gebed te prevelen en in een kringetje te lopen. Hij blies om zich heen en in de richting van zijn zoon om voorspoed over hen af te roepen. Ze liepen niet langs de rijkspolitie-

* *Ali-Ashraf Darvishian (geboren in 1941 in Kermanshah, Iran) is een Koerdisch-Iraans schrijver en docent Koerdische literatuur. Na zijn lerarenopleiding gaf hij les in de arme dorpen Gilan-e-Gharb en Shah Abad (nu Islam Abad). De sfeer daarvan beheerst de meeste van zijn verhalen. Hij wordt wel de Iraanse Dickens genoemd. Later verhuisde hij naar Teheran en studeerde Perzische letterkunde. In de tijd van de sjah heeft hij regelmatig gevangen gezeten, maar na de revolutie is hij vrijgelaten. Sinds 2006 is hij gast van een Iraans centrum in Australië. Hij heeft meer dan vijftig romans en verhalen gepubliceerd.*

1 *Platte schoenen van grof katoen die vooral door oude mannen worden gedragen.*

post, maar namen een andere weg. De honden waren stil, de beurt was aan de hanen, die met hun gekraai het hele dorp op zijn kop zetten. Ze kwamen langs de waterbron en de vrouwen en meisjes die druk bezig waren met de was en de afwas. Ze versnelden hun pas en stoven in de richting van de woestijn. Onder de bleke zon prikte de koude herfstwind in hun huid. Het jongetje had het koud. Vader was stil. Hij had gisteravond het gezicht van zijn vrouw met zijn vuist bewerkt. Het jongetje moest ook aan zijn moeder denken, aan haar gezicht dat op de oude appels in de winkel van Mash Hosein leek; geel met beurse plekken. Hij herinnerde zich dat moeders handen trilden en dat ze knoeide toen ze de dunne yoghurt in de zak goot. Vader had niks gezegd. Hij had de zak dichtgeknoopt en haar met zijn vuist in haar gezicht geslagen. Het jongetje had geen kik gegeven, maar hij had het wel uit willen schreeuwen. Hij was bang. Als zijn vader geen vondst had gedaan, werd er thuis geslagen. Vooral sinds hij zijn boerderij en vee had verloren. Hij praatte minder en lachte nooit meer. Alsof hij doofstom was geworden. Alleen tijdens zijn opgravingen deed hij zijn mond wel eens open om wat te zeggen.

Nu kwam de begraafplaats in zicht. De zon verlichtte het dorp, maar had de begraafplaats nog met bereikt. Die lag achter de berg Veertig Mannen. Helemaal bovenop de berg stond een kapel die op het dorp uitkeek. Toen ze bij de graven aankwamen bleef vader staan en haalde diep adem. Hij pakte zijn tabakszak en draaide een shagje. Het jongetje deed zijn schoenen uit en schudde het zand eruit. In de verte reed een jeep van de rijkspolitie naar het dorp, een stofwolk achterlatend.

Er waren heel veel graven. Vader had deze vindplaats pas een paar dagen geleden ontdekt. Niemand anders wist er nog vanaf. De boeren waren allemaal volledig geobsedeerd door hun opgravingen. Ze gingen in een groep of in hun eentje de woestijn in en deden niets anders meer dan graven van zoroastriërs blootleggen. Een paar joodse antiekhandelaren hadden de aanzet gegeven. Zij betaalden een goede prijs voor de grafgiften en stuurden die naar de stad. Maar de rijkspolitie hield de boel strikt in de gaten. Er waren veel boeren gearresteerd, in elkaar geslagen en aangeklaagd.

Het jongetje zat naar de hemel te kijken, die bezaaid was met trekvogels. De lucht was vol van het geluid van klapwiekende vleugels. Toen de vogels weg waren keerde de stilte terug. Vader haalde de schep en het pikhouweel uit de rugzak en begon te graven. Eerst de stenen.

Hij begon er met het pikhouweel op in te slaan en riep uit: ‘Veertig Mannen[2]!’ Het jongetje raapte de stenen op en gooide ze bij zijn vader vandaan. Van achter de kapel bovenop Veertig Mannen scheen de zon nu recht in hun ogen. De man bereikte de rode aarde. Het jongetje zag dat het zweet zijn vader op het voorhoofd stond. Hij had het ook warm. Zijn rug jeukte. Vader begon tegen zichzelf te praten: ‘Wat was deze plek moeilijk te vinden. Ik zie zes graven nu. Gisteren heb ik niks gevonden. Misschien dat mijn pikhouweel vandaag iets raakt. Vannacht heb ik gedroomd. Wat een droom.’

Hij keek naar het jongetje, dat zich heftig zat te krabben terwijl het naar een vliegende adelaar keek. Het jongetje voelde de zware blik van zijn vader, draaide zich snel naar hem toe en schonk hem zijn volle aandacht.

‘Ik heb vannacht gedroomd dat ik een grafgift had gevonden. In dit graf, of misschien in een ander. Hoe dan ook, het was een groot graf. Helemaal onderaan de berg. Ik sloeg één keer met mijn pikhouweel en opeens staken er een paar handen uit het graf, die me een groot standbeeld gaven. Het was een beeld van een koning, een koning van heel lang geleden met een kroon en troon. Precies zo'n beeld als Kaka[3] Morad aan de joden heeft verkocht. Het was van top tot teen geel. Puur goud. De koning zat op een grote troon. Je weet niet hoe blij ik was. Ik zat te denken wat ik allemaal wel niet kon doen met de opbrengst. Een boerderij kopen, vee, op reis gaan, de operatie van je moeder betalen.’

Hij richtte zijn blik op de zon en bleef even zo kijken, totdat de nies eruit kwam. Hij probeerde het nog eens voor een tweede nies, maar tevergeefs. Hij ging verder: ‘Als we geluk hebben komt er niemand achter. Maar die schoften zijn net honden. Ze ruiken het en voor je het weet pakken ze je buitenkansje af. Als we geluk hebben kunnen we iets vinden in deze zes graven. Gisteren keek Mash Jasem heel bedrukt en hij zei nauwelijks iets terug toen ik hem gedag zei. Hij wilde natuurlijk zijn geld. Daarom was ik boos en heb ik je moeder geslagen. Als je straks ouder wordt en gaat trouwen ga jij dat ook doen. Als je geen geld hebt en je schaamt voor de mensen, ga je je vrouw slaan. Nog erger dan ik. Denk maar niet dat ik de enige ben. Maar wie weet komt het goed. Eén grafgift en het is opgelost. Ja, dat had ik al gezegd. Die koning zat op een grote troon. Wat was die troon zwaar, zeg!’ Hij zweeg even en keek naar zijn zoon, die in een mierennest aan het

2 *Naar de berg die genoemd is naar de veertig heiligen.*
3 *Broer in het zuidelijke dialect.*

wroeten was. ‘Zeg dat het goed komt. Als iemand een droom aan je vertelt moet je altijd zeggen dat het goed komt.’

Het jongetje slikte moeizaam. Zijn mond was kurkdroog. Zijn gedachten waren bij een witte streep aan de hemel die een vliegtuig had achtergelaten.

‘Zeg het dan! Zeg dan dat het goed komt. Hoor je me niet, ezelsveulen?’ zei vader opnieuw.

‘Het komt goed, het komt goed,’ zei het jongetje haastig, terwijl hij een mier van zijn voet haalde.

‘Zeg eens, heb jij de laatste tijd niet gedroomd?’

‘Ja ja, natuurlijk. Ik heb gedroomd dat er een grote zwarte wolk op ons huis viel. Het huis stortte in elkaar, mijn hoofd brak.’

‘Het komt goed,’ zei de vader, maar hij keek opeens heel nors. ‘Jij met je dromen! Een ongeluksvogel droomt ook alleen maar van ongeluk.’ Hij zweeg even en ging weer verder op zachte toon: ‘Als je droomt, goed of slecht, dat maakt niet uit, dan moet je naar de waterput gaan, je hoofd erin steken en drie keer zeggen: “Ik heb gedroomd, ik heb goed gedroomd, God Mohammed Ah.” Dan komt je droom goed uit. Oké?’

‘Oké, oké,’ zei het jongetje haastig. De man zat op zijn knieën in het graf. Om het graf heen lag de verse aarde onder de zon. De zonnestralen zogen dorstig het vocht uit de aarde. De yoghurt was helemaal ingedikt in de zak. Het was middag geworden. Ze hielden op en gingen eten. De hemel was smetteloos blauw, er was geen vogel meer te bekennen. Veertig Mannen lag te dutten onder de zon.

Vader strekte zijn armen uit naar de kapel. ‘Jou, Veertig Mannen, jou schenk ik een houten duif en vier kaarsen als wij een grafgift vinden,’ riep hij weemoedig. Hij wreef in zijn handen en over zijn gezicht. Het jongetje moest aan de tranen van kaarsvet denken waarvan hij schorpioenen maakte.

De zon ging langzaam onder. Vader was nog aan het graven, maar hij had tot nu toe alleen nog maar botten gevonden. Het jongetje was moe. Krachteloos veegde hij met zijn handen de aarde om het graf weg. Hij dacht aan zijn moeder, die iedere avond hoopvol voor het huis op hen zat te wachten. Als ze hen in zicht kreeg keek ze bezorgd of ze misschien iets hadden gevonden.

‘Dat was een groot beeld, en het werd ook steeds zwaarder. Ik kon het niet in mijn eentje optillen. Jij en je moeder kwamen me een

handje helpen. Ik kon moeilijk ademhalen. Ik had het gevoel dat er een reus op me was gevallen. Trillend en angstig werd ik wakker,' ging vader verder over zijn droom. Opeens zweeg hij. Het jongetje boog zich over het graf om te zien wat er aan de hand was. Het was een grote zegelring. Vader maakte de ring schoon met speeksel. Het jongetje sprong opgewonden in het graf om de ring van dichtbij te bekijken. Hij was blauw met gouden zijkanten. Sprakeloos bekeken ze hem. Er waren twee soldaten met harnassen en speren in aanvalshouding in gesneden. Het was een mooie ring, die bovendien dagen van voorspoed beloofde. Vader kreeg kippenvel van opwinding. Hij rechtte zijn rug en ademde rustig uit. Er viel een steen in het graf. Ze keken op. Twee rijksagenten namen hen onder schot. Ze keken met open mond op. 'Niet bewegen. Laat zien wat je hebt gevonden, klootzak.'

Levend begraven
(Uit de aantekeningen van een krankzinnige)
Sadeq Hedayat[*]
(Vertaling Inge Loermans)

Ik heb het benauwd. Mijn ogen tranen, ik ben duizelig en heb een vieze smaak in mijn mond. Mijn hart bonst en ik voel me volledig uitgeteld. Als een zoutzak heb ik me op mijn bed laten vallen. Mijn armen zitten onder de littekens van injectienaalden. Het bed stinkt naar koortsig zweet. Op het klokje naast mijn bed zie ik dat het tien uur is. Zondagochtend, tien uur. Ik staar naar het plafond, waar in het midden een elektrische lamp hangt. Dan kijk ik de kamer rond, met zijn rode en rozige bloemetjesbehang. Hier en daar zijn afbeeldingen te zien van twee zwarte vogels, die tegenover elkaar op een tak zitten. Eentje heeft zijn snavel open, zodat het lijkt of ze met elkaar aan het converseren zijn. Ik word geobsedeerd door deze afbeelding, zonder te weten waarom. Hoe rusteloos ik in bed ook lig te woelen, dit beeld blijft me steeds achtervolgen. De tafel staat vol met glazen, kousjes voor de petroleumlamp en pillendoosjes. De lucht van vervlogen alcohol verspreidt een ziekelijke geur in de kamer. Ik wil opstaan om het raam open te zetten, maar een overweldigende luiheid heeft me aan het bed genageld. Ik maak aanstalten om een sigaret op te steken, maar het smaakt me niet. Nog maar tien minuten geleden heb ik me staan scheren, om me daarna weer in bed te laten vallen. Voor de spiegel zag ik hoe mager en uitgemergeld ik eruitzie. Het lopen viel me zwaar. De kamer moet hoognodig opgeruimd worden. Ik ben alleen.

* *Sadeq Hedayat (1903-1951) geldt als de eerste 'moderne' schrijver in Iran en de meest vooraanstaande auteur van zijn tijd. Geboortig uit een aristocratische familie bezocht hij het Franse lyceum in Teheran en studeerde in Frankrijk. Terug in eigen land koos hij voor de literatuur en beeldende kunst (Hedayat geniet ook faam als schilder). Hedayat schreef ruim tweehonderd verhalen, die nog steeds populair zijn, en één roman:* Boef-e-Koer (De Blinde Uil) *uit 1937, die hem beroemd maakte en in vele talen is vertaald (de recentste Nederlandse vertaling is van Gert J.J. de Vries). Het verhaal 'Levend begraven' heeft sterk autobiografische trekken: Hedayat was teruggekeerd naar Parijs en zou daar later zelfmoord plegen. In 2006 is zijn werk verboden door de religieuze machthebbers. Het wordt sindsdien onder de toonbank verkocht.*

In mijn hoofd circuleren allerhande bizarre gedachten. Ik kan ze zelf allemaal onderscheiden, maar om ook maar iets ervan onder woorden te brengen, om zelfs de kleinste fantasie of gedachte op papier te zetten, daarvoor zou ik eerst mijn hele leven moeten beschrijven en dat is nu eenmaal ondoenlijk. Deze overdenkingen, deze emoties zijn het gevolg van mijn levensloop, het resultaat van mijn manier van leven, mijn gedachtengoed, dat wat ik gezien, gehoord, gelezen, gevoeld en overwogen heb. Al deze dingen hebben mijn bedrieglijke en dwaze bestaan gevormd.

Ik lig te woelen in bed, ik haal al mijn herinneringen door elkaar. Kwellende en krankzinnige gedachten drukken op mijn hersenen. Ik heb knallende koppijn, ik voel mijn slapen gloeien en ik lig te tollen in mijn bed. Ik trek de deken over mijn ogen, ik denk, ik ben moe geworden Het zou goed zijn als ik mijn schedel kon openen en heel die grijze gedraaide massa uit mijn eigen kop kon halen en weggooien, weggooien naar een hond. Niemand kan het doorgronden. Niemand zal het geloven. Tegen iemand die helemaal aan het eind van zijn Latijn is, wordt altijd gezegd dat hij zich beter van kant kan maken. Maar wat als zelfs de dood zo iemand niet wil, als zelfs de dood hem afwijst en weigert hem te komen halen, wat dan?

Iedereen is bang voor de dood, maar ik ben bang voor mijn vasthoudende bestaan. Wat is het afschuwelijk wanneer de dood een persoon niet wil en hem afwijst! Slechts één ding geeft mij troost. Twee weken geleden las ik in de krant dat in Oostenrijk iemand dertien verschillende pogingen tot zelfmoord heeft gedaan en elke keer tegenwerking ondervond: hij had zich opgehangen en het touw brak, hij had zich in de rivier gestort en was uit het water getrokken, enzovoorts. Uiteindelijk, de laatste keer, toen zijn huis verlaten was, sneed hij met een keukenmes zijn aders door en deze dertiende keer stierf hij!

Dit geeft me troost.

Mensen besluiten niet om zelfmoord te plegen. Sommige mensen hebben zelfmoord nu eenmaal in zich zitten. Het zit in hun aard, ze kunnen daar niet aan ontkomen. Het is het lot dat heerst, maar tegelijkertijd ben ik het zelf die mijn eigen lot gecreëerd heeft. Nu kan ik het niet langer ontlopen, ik kan niet wegvluchten van mezelf.

Hoe dan ook, wat doe je eraan? Het lot is sterker dan ik.

Wat voor verlangens komen er in me op! In bed verlangde ik ernaar om weer klein te zijn, miste ik mijn kindermeisje zoals ik haar aan

mijn bed verhaaltjes had horen voorlezen, waarbij ze steeds moest slikken. Ik lag net als toen moe in mijn bed, zij las mij vol enthousiasme sprookjes voor en langzaam gleden mijn ogen dicht. Nu ik eraan denk, zie ik dat ik me sommige delen van mijn kindertijd nog goed kan herinneren. Alsof het gisteren was. Ik zie dat ik niet ver van mijn kindertijd afsta. Nu zie ik het geheel van mijn donkere, lage en zinloze leven. Was ik toen gelukkig? Welnee. Wat een misvatting! Iedereen veronderstelt maar dat kinderen gelukkig zijn. Nee hoor. Ik herinner het me nog precies. Destijds was ik minder gehard. Een meeloper en een aansteller. Aan de buitenkant lachte of speelde ik misschien, maar in mijn binnenste hield het minste verwijt, het kleinste vervelende, onbeduidende voorval mij lange uren bezig. Ik vrat mijzelf van binnen op. Een rotkarakter had ik toen, blij dat ik niet meer zo ben. Het gelijk is aan de zijde van hen die beweren dat hemel en hel in de persoon zelf zitten. Sommigen worden gelukkig geboren, anderen ongelukkig.

Ik kijk naar het stompje rood potlood in mijn hand, waarmee ik in mijn bed aantekeningen maak. Met dit stompje had ik onze afspraak opgeschreven en aan het meisje gegeven dat ik net had leren kennen. We waren twee of drie keer samen naar de bioscoop geweest. De laatste keer was het een gesproken film met zang. Als onderdeel van het programma zong een beroemde zanger uit Chicago: ‘Where is my Silvia?’ Ik genoot er zo van dat ik mijn ogen sloot en luisterde. Zijn overweldigende en ontroerende stem klinkt nog steeds in mijn oren. Het geluid galmde door de bioscoopzaal. Ik vond dat hij nooit zou moeten sterven. Ik kon niet geloven dat het mogelijk was dat deze stem op een dag zou uitdoven. Ik was droevig geworden van zijn weemoedige melodie. Tegelijkertijd genoot ik. De instrumenten speelden hoog en laag, met uithalen die werden voortgebracht door de trillende snaren van de viool. Het was alsof de strijkstok van de viool over mijn aderen en zenuwen streek en mijn hele wezen vervulde met muziek, me deed trillen en wegdromen. In het donker wreef ik over de borsten van het meisje. Haar ogen keken smachtend. Ik kreeg ook een vreemd gevoel. Ik herinner het me als een droevig en tegelijkertijd aangenaam gevoel dat niet te omschrijven valt. Ik kuste haar vochtige, jonge lippen, haar wangen bloosden. We omhelsden elkaar. Het onderwerp van de film ging langs me heen. Ik speelde met haar handen, zij had zich tegen me aan gedrukt. Het was alsof ik droomde. Vanaf de dag dat onze wegen scheidden tot nu zijn er negen dagen verstreken. We hadden

afgesproken dat ik haar de volgende dag zou ophalen en meenemen naar mijn kamer. Haar huis was dicht bij de begraafplaats Montparnasse. Ik was die dag op weg gegaan om haar te halen. Daar op de hoek stapte ik uit de metro, er woedde een koude wind. De lucht was bewolkt. Ik weet niet wat er gebeurde waardoor ik spijt kreeg. Het was niet dat ze lelijk was of dat ik haar niet leuk vond, maar een kracht weerhield me. Nee, ik wilde haar niet meer zien. Ik wilde me ontdoen van al mijn banden met het leven. Onwillekeurig liep ik de begraafplaats op. Bij de ingang had de bewaker zich in een donkerblauwe cape gehuld. Er heerste een wonderlijke stilte. Ik liep langzaam. Ik staarde naar de grafstenen waar kruisen op geplaatst waren, en naar de vazen met kunstbloemen en groen die naast of op de graven stonden. Ik las de namen van een paar overledenen. Ik betreurde het dat ik niet in hun plaats was. Ik dacht bij mezelf hoe gelukkig zij waren!... benijdde de lijken die daar onder de zoden aan het ontbinden waren. Een dergelijke hevige jaloezie had ik nog nooit bij mezelf bespeurd. Het leek me dat de dood een vorm van geluk en comfort was die iemand niet zomaar toekomt. Ik weet niet precies hoeveel tijd er verstreek, terwijl ik voor me uit stond te staren. Ik was het meisje volledig vergeten. Ik voelde niets van het koude weer, alsof de doden mij nader stonden dan de levenden. Ik begreep hen beter. Ik ging terug. Nee, ik wilde dat meisje niet meer zien, ik wilde alles en iedereen aan de kant schuiven, ik wilde ongelukkig worden en sterven. Wat een dwaze gedachten komen er in me op! Misschien kraam ik onzin uit.

Sinds een paar dagen was ik bezig met kaarten de toekomst te voorspellen. Ik weet niet hoe het kwam dat ik op bijgeloof vertrouwde, maar ik was voortdurend aan het proberen in de toekomst te kijken. Iets anders had ik immers niet om handen. Ik kon niets anders doen, ik wilde spelen met mijn toekomst als inzet. Na een poos met stapeltjes kaarten bezig te zijn geweest, merkte ik dat er drieëneenhalf uur waren verstreken. Dit kaartspel was mij destijds als kind geleerd, en ik had er toen veel tijd mee doorgebracht.

Zeven, acht dagen geleden zat ik in een café. Twee mensen zaten tegenover mij triktrak te spelen. Een van hen zei tegen zijn maat, iemand met een rood hoofd, kale kop en hangsnor waaronder een sigaret bungelde, die met een achterlijke uitdrukking op zijn gezicht naar hem luisterde: ‘Ik win vrijwel nooit met gokken, ik verlies negen van de tien keer.’ Ik keek ze ontsteld aan. Wat wilde ik zeggen? Ik weet

het niet. Hoe dan ook, daarna ging ik naar buiten en liep doelloos rond. Diverse keren kwam het in me op om mijn ogen te sluiten en voor een auto te lopen, zodat de wielen me zouden overrijden, maar dat was een moeilijke dood. Hoe kon ik daar zeker van zijn? Misschien bleef ik wel leven. Die gedachte maakte me gek. Met die gedachte passeerde ik kruispunten en drukke plaatsen. Te midden van het komen en gaan van de menigte, het geluid van paardenhoeven, koetsen, karren, getoeter van auto's, het tumult en gekibbel, was ik eenzaam en alleen. Te midden van enkele miljoenen mensen was het alsof ik in een lekkend bootje zat, midden op zee verloren. Ik had het gevoel oneervol uit de samenleving verdreven te zijn. Ik besefte dat ik nu eenmaal niet gemaakt was voor het leven. Al redenerend in mezelf liep ik met afgemeten passen. Ik bleef staan voor etalages waarin schilderijen hingen en staarde er een poos naar. Ik betreurde het dat ik geen schilder geworden was, schilderen was het enige waar ik van hield en waar ik plezier aan beleefde. Ik bedacht dat ik alleen in het schilderen een beetje troost kon vinden. Er liep een postbode langs. Vanachter zijn brillenglazen keek hij naar het adres op het papier. Waar deed het me aan denken? Ik weet het niet, misschien de herinnering aan de postbezorger in Iran, de herinnering aan onze postbode.

Het was gisteravond, ik kneep mijn ogen dicht, ik kon de slaap niet vatten. Onsamenhangende gedachten en sensationele beelden verschenen voor mijn ogen. Het was geen droom omdat ik nog niet in slaap gevallen was. Het was een nachtmerrie, ik was niet in slaap en ook niet wakker, maar ik zag die beelden. Mijn lichaam was verzwakt, gebroken, ziek en zwaar, mijn hoofd deed pijn. Deze enge nachtmerrie speelde zich voor mijn ogen af en het zweet droop van mijn lichaam. Ik zag een pak papier in de lucht opengaan, één voor één dwarrelden de vellen omlaag. Er kwam een groep soldaten voorbij, hun gezichten waren niet te zien. De donkere, akelige nacht was vol enge en woeste gestalten. Wanneer ik mijn ogen wilde sluiten en mezelf aan de dood over wilde geven, kwamen deze ontstellende beelden tevoorschijn. Een ring van vuur die in de rondte draaide, een lijk drijvend op het water van de rivier, ogen die van alle kanten naar mij keken. Ik herinner me nu de gestoorde, woeste figuren die om me heen wemelden. Een oude man met bebloed gezicht was vastgebonden aan een pilaar. Hij keek naar mij, hij lachte en zijn tanden glinsterden. Een vleermuis

sloeg met zijn koude vleugels tegen mijn gezicht. Ik liep over een smal koord, daaronder was een draaikolk, ik gleed uit, ik wilde het uitschreeuwen. Er werd een hand op mijn schouder gelegd, een ijzige hand kneep mijn keel dicht, het leek alsof mijn hart stokte. Kreten, onheilspellende kreten die voortkwamen uit de diepte van donkere nachten. Ze hadden geen schaduw, kwamen en verdwenen weer geheel op eigen kracht, zonder dat ik er iets tegen kon beginnen. Ze waren tegelijkertijd dichtbij en ver weg. Wat ik zag was geen droom, want ik was nog niet in slaap gevallen.

Ik weet niet of ik iedereen gehypnotiseerd heb of zelf gehypnotiseerd ben, maar die ene gedachte maakt me krankzinnig. Ik kan mijn lachen niet houden. Soms gier ik het uit. Uiteindelijk weet niemand wat voor ziekte ik heb, ze zijn erin geluisd! Sinds een week doe ik alsof ik ziek ben of een vreemde kwaal onder de leden heb. Onwillekeurig pak ik een sigaret en steek hem aan, waarom rook ik? Ik weet het zelf ook niet. Ik breng de twee vingers van mijn linkerhand, waartussen de sigaret zit, naar mijn mond. Ik blaas de rook de lucht in. Dit is ook een aandoening!

Als ik er nu aan denk trilt mijn lichaam. Geloof het of niet, maar ik ben mezelf al een week lang op verschillende manieren aan het kwellen. Ik wilde ziek worden. Het weer was sinds een paar dagen behoorlijk afgekoeld. Eerst draaide ik de koude kraan boven mijn hoofd open nadat ik de badkamerramen had opengezet. Als ik er nu aan denk krijg ik de rillingen, ik hapte naar adem, mijn rug en borst deden zeer. Ik zei tegen mezelf dat alles nu voorbij was. Morgen zou mijn borst vreselijke pijn doen en zou ik in bed moeten blijven. Ik zou het flink erger laten worden en mezelf zo uit de weg ruimen. Toen ik de dag erna wakker werd, voelde ik niet het geringste teken van verkoudheid. Ik trok de meeste van mijn kleren uit. Toen het donker geworden was, deed ik de deur van binnen op slot, doofde het licht, opende het raam van de kamer en ging in de snijdende kou zitten. Er woei een ijzige wind. Ik rilde hevig en hoorde mijn tanden klapperen. Ik keek naar buiten, naar het komen en gaan van de mensen. Hun zwarte schaduwen en de passerende auto's leken klein vanaf de zesde verdieping van het gebouw. Ik had mijn naakte lichaam overgegeven aan de kou en ik kromp ineen. Op datzelfde moment dacht ik dat ik gek geworden was. Ik lachte om mezelf, ik lachte om het leven. Ik wist dat op dit schouw-

toneel van de wereld ieder op een bepaalde manier een rol speelt, tot het moment dat de dood arriveert. Ook ik was aan dit spel begonnen omdat ik dacht dat ik dan sneller van het toneel zou verdwijnen. Mijn lippen waren droog geworden, de kou brandde op mijn huid, het had wederom geen zin. Ik warmde mezelf totdat ik zweette en trok nu ook mijn ondergoed uit. De hele nacht lag ik op mijn bed te beven tot het ochtend werd. Ik had helemaal niet geslapen. Ik bespeurde een lichte verkoudheid maar zodra ik een dutje gedaan had, was de verkoudheid volledig verdwenen. Ik besefte dat ook dit niets opleverde. Ik had drie dagen niets gegeten en iedere nacht zat ik naakt voor het raam, ik had mezelf uitgeput. Ook had ik een nacht tot de ochtend met lege maag door de straten van Parijs gerend. Ik was moe geworden en ging in een nauw steegje op een koude, vochtige trap zitten. De halve nacht was verstreken, er waggelde een dronken arbeider langs. In het vage, mysterieuze schijnsel van de gaslamp zag ik twee personen langslopen, een man en een vrouw die aan het praten waren. Vervolgens stond ik op en vertrok. Op bankjes in de straten lagen meelijwekkende daklozen te slapen.

Uiteindelijk moest ik in bed blijven omdat ik behoorlijk verzwakt was, maar ziek was ik niet. Ondertussen kwamen mijn vrienden bij me op bezoek. Ik rilde opzettelijk in hun bijzijn, zodat ik er ziek uitzag en zij medelijden met me zouden krijgen. Ze dachten dat mijn laatste uur geslagen had. Ik zei: Ik heb het aan mijn hart.' Toen ze vertrokken waren, lachte ik ze achter hun rug uit. Ik zei bij mezelf dat er waarschijnlijk maar één baan in de wereld is waar ik geknipt voor ben; ik had toneelspeler moeten worden!...

Wat had ik mijn act tegenover mijn bezoekende vrienden en tegenover alle dokters goed volgehouden! Ze geloofden allemaal dat ik werkelijk ziek was. Op alles wat ze vroegen zei ik: 'Ik heb het aan mijn hart.' Omdat een plotselinge dood alleen toe te schrijven is aan een hartaanval. Van een lichte pijn op de borst sterf je niet zomaar.

Dit was een wonder. Als ik eraan denk word ik door een vreemd gevoel overmand. Ik was mezelf nu al zeven dagen aan het pijnigen, maar elke keer dat ik op aandringen van mijn vrienden een kopje thee aan mijn huisbaas vroeg en dit opdronk voelde ik me kiplekker. Ongelooflijk. Dan was ik weer helemaal de oude. Wat had ik zin om het stukje brood op te eten dat ze bij mijn thee gelegd hadden, maar ik raakte het niet aan. Elke avond zei ik tegen mezelf dat ik nu echt bed-

legerig zou worden, dat ik de volgende dag niet in staat zou zijn om op te staan. Ik zocht de cachets op die ik met opium had gevuld en legde ze in de la van het kleine tafeltje naast mijn bed. Ik zou ze dan makkelijk kunnen pakken en innemen, in het geval dat ik flink ziek zou worden en niet in staat zou zijn om op te staan. Helaas kwam de ziekte niet en wilde ook niet komen. Op een keer was ik, in het bijzijn van een van mijn vrienden, gedwongen een stukje brood te eten bij de thee, ik voelde dat ik op krachten kwam, ik knapte helemaal op. Ik was bang voor mezelf, ik was bang voor mijn moeilijke leven, het was verschrikkelijk. Het is ongelofelijk. Ik ben volledig bij mijn positieven terwijl ik dit schrijf, ik kraam geen onzin uit, ik herinner het me goed.

Wat was het voor een kracht in mij die naar boven gekomen was? Ik zag dat al mijn acties niets opleverden. Ik moest echt ziek worden. Ja, het verleidelijke gif zit hier in mijn zak, snelwerkend gif. Ik herinner me de regenachtige dag waarop ik het met list, bedrog en veel moeite op naam van een fotograaf had aangeschaft. Ik had een valse naam en adres opgegeven. Het was cyaankali waarover ik in een medisch boek gelezen had en waarvan ik de uitwerking wist: heftige krampen, ademhalingsmoeilijkheden, doodsangsten wanneer het op de nuchtere maag ingenomen wordt. Twintig gram ervan is direct dodelijk of in minder dan twee minuten. Om te voorkomen dat het niet door de lucht aangetast zou worden had ik het in een chocoladewikkel gerold, er een laag was omheen gedaan en het in een kristallen flesje gestopt met een kurk erop. Het was een dosis van honderd gram en die droeg ik bij me als een waardevol juweel. Maar gelukkig had ik iets beters te pakken gekregen. Gesmokkelde opium. En dat in Parijs! Opium waarnaar ik al een poos op zoek was. Ik kreeg het bij toeval in handen. Ik had gelezen dat het sterven door opium een veel aangenamere en betere manier was dan met het eerder genoemde gif. Nu wilde ik mezelf echt ziek maken en dan de opium innemen. Ik maakte het pakje met cyaankali open, schaafde een hoeveelheid van twee gram van de zijkant van het ovalen bolletje en deed die in een lege capsule. Met lijm plakte ik de randen aan elkaar en slikte het ding door. Een halfuur verstreek, ik voelde niets. De buitenkant van de capsule die met het gif in aanraking was geweest, smaakte zoutig. Ik haalde het spul opnieuw tevoorschijn. Ditmaal schraapte ik een hoeveelheid van vijf gram af en slikte de capsule door. Ik ging op bed liggen. Ik lag alsof ik misschien nooit meer wakker zou worden!

Deze gedachte zou elk verstandig mens gek maken. Nee, ik voelde niets, het verleidelijke gif had geen effect op mij! Ik leef nog steeds en heb het gif nog steeds op zak. Ik lig in bed en adem moeizaam, maar niet als gevolg van het gif. Ik ben onkwetsbaar geworden, onkwetsbaar zoals dat in legendes beschreven staat. Het is ongelofelijk, maar ik moet gaan, het is vergeefs. Mijn leven is walgelijk, doelloos, onzinnig, het moet zo snel mogelijk tot een eind komen en verdwijnen. Nee, het is geen grap deze keer, hoeveel ik er ook over nadenk, er is niets dat mij met het leven verbindt, niets en niemand.

Ik herinner me dat ik drie dagen geleden als een maniak door mijn kamer liep te ijsberen. Van de ene kant naar de andere. Kleding die aan de wand hing, de wastafel, de spiegel aan de kast, de foto aan de wand, het bed, de tafel midden in de kamer en de boeken die erop lagen, de stoelen, een schoen die onder de kast stond, de koffers in de hoek van de kamer, flitsten stuk voor stuk voorbij. Maar ik was me er niet van bewust of misschien sloeg ik er geen acht op. Waar dacht ik aan? Ik weet het niet. Doelloos zette ik grote stappen. Opeens kwam ik tot mezelf, dit woeste lopen had ik eerder ergens gezien en het had mijn aandacht getrokken. Ik wist niet waar. Opeens schoot het me te binnen; in de dierentuin van Berlijn waar ik voor het eerst roofdieren gezien had. De dieren in het hok die wakker waren, liepen op dezelfde manier, precies zo. Op dat moment was ik net zo geworden als die beesten, misschien dacht ik ook zoals zij. In mijn binnenste had ik het gevoel dat ik net zo was als zij, doelloos rondlopend en rondjes draaiend. Als ik een muur naderde, voelde ik instinctief dat het een obstakel was en draaide me om. Die beesten doen precies hetzelfde.

Ik weet niet wat ik schrijf. Vlak naast mijn oor hoor ik het getik van het klokje. Ik wil het oppakken en uit het raam smijten. Dat beangstigende geluid dat het passeren van de tijd met een hamer mijn kop in ramt!

Ik was me sinds een week aan het voorbereiden op de dood, ik vernietigde alle papieren en al wat ik geschreven had. Ik gooide al mijn vuile kleren weg, zodat de mensen, als ze naderhand mijn spullen zouden doorzoeken, niets vuils zouden aantreffen. Ik trok het nieuwe ondergoed dat ik gekocht had aan, zodat ik er keurig netjes uit zou zien als ze me uit bed zouden tillen en de dokter kwam om me te onderzoeken. Ik pakte een flesje eau de cologne en sprenkelde dat over het bed zodat het lekker zou ruiken. Maar aangezien geen van mijn handelin-

gen verliep zoals bij anderen, was ik er dit keer ook niet zo zeker van. Ik was bang voor mijn eigen weerstandsvermogen. Het was alsof dit privilege en deze voorkeursbehandeling niet zomaar aan iemand verleend werden. Ik wist allang dat je niet zomaar de pijp uitgaat.

Ik pakte de foto's van mijn familieleden en keek ernaar. Ze stonden allemaal afgebeeld zoals ik ze van oudsher kende. Ik hield van ze, maar ook niet, ik wilde kijken, maar ook niet. Nee, ik had geen behoefte aan die foto's om me mijn familie te kunnen herinneren. Ik verscheurde de foto's. Er was niets waar ik echt om gaf. Ik bekeek mezelf kritisch en ik zag in dat ik geen vriendelijk persoon was. Ik was gevormd tot een hard, bot en lusteloos iemand. Misschien was ik eerst niet zo, maar ben ik door de omstandigheden in mijn leven zo geworden. Ik was totaal niet bang voor de dood. Integendeel, ik was behept met een kwaal, een speciaal soort gekte, die mij als een magneet naar de dood toe trok. Dit is niet pas onlangs begonnen. Ik herinnerde me een verhaal van vijf, zes jaar geleden: op een vroege ochtend in Teheran ging ik naar een drogist in de Shah Abad-straat om opium te kopen. Ik hield hem een biljet van drie toman voor en zei: ‘Voor twee toman opium. De man had een met henna geverfde baard en een mutsje op zijn hoofd. Hij prees God en keek met een schuin oog naar mij alsof hij een mensenkenner was of mijn gedachten kon lezen: Wij hebben geen wisselgeld.’ Ik haalde twee toman tevoorschijn en gaf het geld. Hij zei: ‘Nee, wij verkopen het in geen geval.’ Toen ik naar de reden vroeg, antwoordde hij: ‘U bent jong en onwetend, God verhoede dat het een keer bij u opkomt om de opium in te nemen.’ Ik drong niet aan.

Nee, mensen besluiten niet om zelfmoord te plegen. Sommige mensen hebben zelfmoord nu eenmaal in zich zitten. Het ligt in hun natuur besloten. Ja, het lot staat op ieders voorhoofd geschreven. Zelfmoord is bij sommigen aangeboren. Ik heb het leven altijd belachelijk gemaakt. De wereld en zijn mensen, alles leek in mijn ogen een spelletje, het is een vernedering, iets leegs en betekenisloos. Ik wilde in een droomloze slaap vallen en niet meer wakker worden. Maar omdat zelfmoord volgens de mensen iets vreemds en raars is, wilde ik mezelf eerst vreselijk ziek maken, op sterven na dood. Ik neem de opium pas in als iedereen daarvan overtuigd is, zodat iedereen zeggen zal. ‘Hij was ziek en is overleden.’

Ik ben in bed aan het schrijven. Het is drie uur's middags. Twee mensen kwamen op bezoek. Ze zijn nu vertrokken, ik ben alleen achtergebleven. Mijn hoofd tolt maar mijn lichaam is kalm en ontspannen. Ik heb een kopje melk en thee gedronken. Mijn lichaam is slap, futloos en voelt abnormaal warm aan. Ik heb eens een prachtig nummer op een grammofoonplaat gehoord. Ik herinner het me, ik wil het fluiten, het lukt me niet. Kon ik die plaat nog maar eens beluisteren. Op dit moment hou ik niet van het leven, noch heb ik er afkeer van. Ik leef zonder doel of wil. Een superieure macht houdt me in zijn greep. Met stalen ketens word ik vastgehouden in de gevangenis van het leven. Als ik dood ben brengen ze me naar de moskee in Parijs en val ik in de handen van die verdomde Arabieren, ik zou opnieuw sterven. Ik kan hun koppen niet uitstaan. Hoe het ook zij, het maakt geen verschil. Als ze mij na mijn dood in het riool gooien, is het mij om het even. Ik zal opgelucht zijn en in vrede rusten. Alleen mijn naasten zouden huilen en rouwen, mijn foto meebrengen, woorden aan mij wijden en dat soort gebruikelijke narigheid. Dit alles komt leeg en onzinnig op mij over. Waarschijnlijk zullen enkele mensen mij de hemel in prijzen en enkele mensen mij verachten, maar uiteindelijk zal ik vergeten worden. Ik ben in feite een akelig en egoïstisch mens.

Hoeveel ik ook denk, het voortzetten van dit leven heeft totaal geen zin. Ik ben een ziektekiem voor de samenleving, een schadelijk wezen, een last voor anderen. Soms komt mijn gestoordheid naar de oppervlakte. Ik wil weg gaan, weg, heel ver weg, naar een plek waar ik mezelf vergeet. Waar men mij vergeet, waar ik verdwaal, waar ik niet besta. Ik wil wegvluchten van mezelf, heel ver weg. Naar Siberië bijvoorbeeld, in houten huisjes onder de pijnbomen, grijze lucht, en een overvloed aan sneeuw. Ik vertrek en ga een nieuw leven beginnen. Ik kan bijvoorbeeld ook naar India gaan, onder de stralende zon, de dichte bossen, te midden van aparte en vreemde mensen. Ik ga naar een plek waar niemand me kent, waar niemand mijn taal spreekt. Ik wil alles in mezelf voelen, maar besef dat ik hier niet voor gemaakt ben. Nee, ik ben zwak en lui. Ik ben per ongeluk geboren, als een gedrocht, van huis en haard verdreven. Ik zie af van al mijn plannen, van liefde, van vreugde, ik schuif alles aan de kant. Vanaf nu kan ik als een van de doden beschouwd worden.

Soms fantaseer ik allemaal grootse plannen en acht mezelf tot elke baan en elk karwei in staat. Dan houd ik mezelf voor dat alleen mensen

die het leven opgegeven hebben en overal hun hoofd hebben gestoten, dat alleen zij grote dingen tot stand kunnen brengen. Vervolgens zeg ik bij mezelf: ‘Wat heeft het voor zin? Wat levert het op?... Waanzin, het is allemaal waanzin! Kom, maak jezelf van kant en laat je lijk wegrotten. Rot op, je bent niet gemaakt voor het leven, hou eens op met dat gedagdroom, jouw bestaan heeft geen enkele waarde, het wordt niets met jou!’ Maar ik weet niet waarom de dood zich zo terughoudend opstelt. Waarom kwam hij niet? Waarom kon ik mijn strijd niet tot een einde brengen? Ik ben mezelf nu al een week lang aan het kwellen en dit is wat ik er voor terugkrijg! Gif had geen effect op mij, het is ongelofelijk, ik kan er echt met mijn pet niet bij. Ik at niet, stelde mezelf bloot aan de kou, ik dronk azijn. Elke nacht dacht ik tuberculose opgelopen te hebben, maar als ik 's ochtends opstond, voelde ik me beter dan de dag ervoor. Wie kan ik dit vertellen? Ik had geen koorts, maar ook niet gedroomd of verdovende middelen gebruikt. Ik herinner me alles goed. Nee, het is echt ongelofelijk.

Ik voelde me een beetje opgelucht toen ik dit van me af geschreven had. Het had een troostend effect op me, alsof er een last van mijn schouders viel. Wat zou het goed zijn als alles opgeschreven kon worden, als ik mijn gedachten aan anderen duidelijk kon maken, als ik ze kon uitspreken. Nee, er zijn gevoelens, er zijn dingen, die niet aan anderen duidelijk te maken zijn, niet te zeggen zijn. Mensen zullen je belachelijk maken. Iedereen beoordeelt anderen conform zijn eigen perceptie. De taal van de mensheid is, zoals de mens zelf, beperkt en ontoereikend.

Ik ben onkwetsbaar. Ik heb gif ingenomen en het had geen enkel effect op mij en ook het innemen van opium is zinloos gebleken. Ja, ik ben onkwetsbaar geworden. Geen enkel ander gif kan mij nog aantasten. Uiteindelijk zag ik al mijn inspanningen in rook opgaan. Eergisteravond had ik besloten om voor het de spuigaten uitliep een einde aan deze vertoning te maken. Ik haalde de cachets met opium uit de la van het kleine tafeltje. Het waren er drie, met ongeveer de hoeveelheid voor een gewone opiumpijp. Ik pakte ze op. Het was zeven uur. Ik vroeg om thee van beneden. Die werd gebracht en ik dronk alles op. Om acht uur was er nog niemand bij me langs geweest. Ik deed de deur van binnen op slot en ging voor de foto staan die aan de muur hing en keek ernaar. Ik weet niet meer wat er in me opkwam, maar in mijn ogen was het een vreemde. Ik vroeg mezelf wat voor een

connectie hij tot mij had. Maar ik kende dat gezicht. Ik had het vaak gezien. Vervolgens liep ik terug. Ik had geen enkel gevoel van rebellie, angst of vreugde. Alles wat ik gedaan had, wat ik wilde gaan doen en al het andere was in mijn ogen nutteloos en leeg. Volgens mij is mijn hele leven bespottelijk. Ik keek de kamer rond. Alles stond keurig op zijn plaats. Ik ging voor de spiegel staan die aan de kast hing en keek naar mijn rood aangelopen gezicht. Ik deed mijn ogen half dicht, opende mijn mond een beetje en liet mijn hoofd als bij een lijk scheef hangen. Ik zei tegen mezelf: 'Morgenochtend zal ik er zo uitzien.' Eerst zullen mensen geen reactie krijgen, hoe hard ze ook op de deur bonzen. Tot de middag zullen ze denken dat ik slaap. Vervolgens zullen ze het slot van mijn deur forceren, de kamer binnenkomen en mij in deze toestand aantreffen. Al deze gedachten flitsten door mijn hoofd.

Ik pakte een glas water. Koelbloedig zei ik bij mezelf dat het een aspirine was en slikte het eerste cachet door, gevolgd door het tweede en derde, die ik haastig na elkaar innam. Ik voelde een lichte trilling van binnen en mijn mond had de smaak van opium gekregen. Mijn hartritme was wat versneld. Ik doofde de half opgerookte sigaret in de asbak. Ik haalde een mintpastille uit mijn zak en zoog erop. Ik bekeek mezelf nogmaals in de spiegel. Ik keek de kamer rond, alles stond keurig op z'n plek. Ik zei tegen mezelf dat nu echt alles voorbij was. Morgen kon zelfs Plato mij niet tot leven brengen. Ik vouwde de kleren op de stoel naast mijn bed keurig op in een stapeltje. Ik trok de deken, die naar eau de cologne rook, over me heen. Ik deed het licht uit en de kamer werd donker. Vanachter het raam viel een bundel gedempt en zwak licht naar binnen en verlichtte een deel van de muur en het voeteneind van mijn bed. Er stond mij niets meer te doen. Goed of fout, ik had het tot dit punt gebracht. Ik lag op bed, begon te woelen. Ik luisterde gespannen uit vrees dat iemand langs zou komen om te vragen hoe ik me voelde en zich niet zou laten afschepen. Alhoewel ik iedereen verteld had dat ik al een paar nachten niet kon slapen, om te zorgen dat ze me met rust zouden laten. Ik was heel erg benieuwd. Alsof mij een buitengewone gebeurtenis te wachten stond ofwel een aangename reis in het verschiet had. Ik was er met mijn gedachten helemaal bij. Hoewel ik me goed wilde concentreren op het doodgaan, bleef ik steeds luisteren naar de geluiden van buiten. Zodra ik een voetstap hoorde hield ik mijn hart vast. Ik kneep mijn ogen samen. Er verstreken zeker tien minuten, er gebeurde niets. Verschillende

gedachten hielden me bezig, maar ik had geen spijt van de weg die ik ingeslagen was en ik was er ook niet bang voor, totdat ik merkte dat de poeders begonnen te werken. Eerst voelde ik me zwaar worden, samen met een gevoel van moeheid. Dit voelde ik het meest in de buurt van mijn maag, zoals wanneer eten verkeerd valt. Vervolgens verspreidde de vermoeidheid zich naar mijn borst en daarna naar mijn hoofd. Ik bewoog mijn handen en opende mijn ogen. Ik besefte dat ik nog helemaal bij mijn positieven was. Ik had dorst gekregen en mijn mond was droog geworden. Met moeite slikte ik mijn speeksel door. Mijn hartslag vertraagde. Na enige tijd voelde ik dat een warme aangename lucht uit mijn lichaam naar buiten kwam, in het bijzonder aan de uiteinden van mijn lichaam zoals mijn vingertoppen, het puntje van mijn neus, enzovoorts. Tegelijkertijd wist ik zeker dat ik mezelf van kant wilde maken. Het schoot me te binnen dat sommige mensen hiervan zouden schrikken. Ik stond er zelf versteld van. Voor mij had al dit gedoe iets kinderachtigs en onzinnigs en belachelijks. Ik bedacht dat ik nu opgelucht kon ademhalen en in rust zou sterven. Wat maakte het uit of anderen verdrietig zouden zijn of niet, of ze al dan niet zouden huilen? Ik had zo naar dit moment verlangd, het enige waar ik me zorgen over maakte was dat ik door mijn bewegingen of mijn gedachten de werking van de opium zou tegenhouden. Ik vreesde alleen dat ik na al deze moeite in leven zou blijven. Ik was bang dat de laatste pijnscheuten zo hevig zouden zijn dat ik uit wanhoop zou schreeuwen en om hulp zou roepen. Ik stelde mezelf gerust met het feit dat je van opium in slaap valt, dus hoe pijnlijk het ook mocht zijn, ik zou er niets van voelen. Ik zou in een vaste diepe slaap vallen en me niet kunnen verroeren of iets kunnen zeggen. Daarbij zit de deur van binnen op slot.

Ja, ik herinner het me precies. Deze gedachten kwamen in me op. Ik luisterde naar het monotone tikken van de klok. Ik hoorde het geluid van de voetstappen van de mensen in het pension. Alsof mijn gehoor scherper was geworden. Ik voelde mijn lichaam zweven. Mijn mond was droog geworden en ik had een lichte hoofdpijn. Ik viel bijna flauw. Mijn ogen waren half open. Mijn ademhaling ging soms snel en soms traag. Vanuit alle poriën van mijn lichaam kwam de aangename warmte naar buiten sijpelen. Het leek alsof ikzelf er achteraan naar buiten vloog. Ik verlangde ernaar dat de intensiteit ervan nog zou toenemen. Ik was ondergedompeld in een onbeschrijfelijke extase. Ik dacht aan alles waaraan ik wilde denken. Zodra ik me bewoog had ik het gevoel

dat ik het naar buiten stromen van de warmte belemmerde. Hoe meer ik me ontspande, hoe beter. Ik trok mijn rechterhand onder me vandaan en ging op mijn rug liggen. Dat lag wat ongemakkelijk, dus draaide ik me weer terug. Het effect van de opium nam toe. Ik wilde het sterven goed voelen. Mijn emoties werden sterker en heviger, het verbaasde me dat ik niet in slaap viel. Het was alsof mijn hele wezen op een gelukkige en aangename manier mijn lichaam verliet. Mijn hartslag was kalm en ik haalde rustig adem. Ik denk dat er zo'n twee, drie uur verstreken waren. In de tussentijd klopte er iemand op de deur. Ik begreep dat het mijn buurman was, maar ik gaf geen antwoord, ik wilde me niet verroeren. Ik opende mijn ogen en deed ze weer dicht. Ik hoorde zijn kamerdeur opengaan. Hij waste zijn handen en floot een deuntje. Dat alles hoorde ik, terwijl ik steeds probeerde aan leuke en prettige dingen te denken. Ik dacht aan de dag dat ik vorig jaar op een boot zat en er instrumenten bespeeld werden, aan de golven van de zee, het wiegen van de boot en het knappe meisje dat tegenover mij zat. Ik was helemaal verzonken in mijn gedachten. Terwijl ik ze volgde, leek ik vleugels te hebben gekregen en in de ruimte te zweven. Ik was onbeschrijfelijk licht en behendig geworden. Het was net zo verschillend van de alledaagse werkelijkheid als wanneer je een lichtstraal niet in je normale toestand ziet, maar gedurende een opiumroes. In dat laatste geval is het alsof je door een kroonluchter of een kristallen prisma kijkt en het licht in allerlei kleuren uiteenvalt. Elke normale, voorbijgaande gedachte krijgt iets betoverends en majestueus. Beelden of vergezichten die je voor ogen krijgt, worden onmetelijk groot. De ruimte dijt uit en je voelt de tijd niet meer verstrijken.

Op dat moment was mijn lichaam heel zwaar geworden terwijl mijn geest boven mijn lichaam zweefde, maar ik voelde dat ik niet sliep. De laatste emotie die ik me in de euforie en de roes van de opium herinner is dat mijn voeten koud en gevoelloos werden en mijn lichaam bewegingloos. Ik had het gevoel te vertrekken en weg te drijven, maar zodra het effect ervan ophield, werd ik bevangen door een oneindige droefheid en verdriet. Ik merkte dat ik weer bij mijn positieven kwam. Het was heel moeilijk en onverteerbaar. Ik kreeg het koud en meer dan een half uur lag ik hevig te trillen. Ik hoorde mijn tanden klapperen. Daarna kreeg ik koorts, een brandende koorts, het zweet gutste over mijn lichaam, mijn hart bonsde, ik had het benauwd. Het eerste dat in me opkwam was dat al mijn werk voor niets was geweest, dat het

niet was gegaan zoals het had moeten gaan. Ik verbaasde me nog het meest over mijn eigen taaiheid. Ik ontdekte dat een duistere kracht, een onbeschrijfelijke tegenspoed, met mij in gevecht is.

Met moeite kwam ik half overeind in bed. Ik drukte op het lichtknopje en het licht ging aan. Ik weet niet waarom ik mijn hand uitstrekte naar het kleine spiegeltje, dat op het tafeltje naast het bed lag. Ik zag dat mijn gezicht opgezwollen was en een grauwe kleur had, de tranen stroomden uit mijn ogen, ik voelde een hevige kramp op mijn borst. Mooi zo, zei ik bij mezelf. In ieder geval werkt mijn hart niet goed meer.

Maar nee, mijn hart was niet aangetast, het voelt vandaag beter. Onkruid vergaat niet. De dokter kwam bij me langs en luisterde naar mijn hart, voelde mijn pols, keek naar mijn tong en nam mijn temperatuur op. Van die standaarddingen waar dokters overal ter wereld mee beginnen. Hij gaf me een zoutoplossing en kinine. Hij begreep werkelijk niet waar mijn pijn vandaan kwam. Niemand zal mijn pijn kunnen doorgronden. Die medicijnen zijn lachwekkend. Daar op tafel hebben ze zeven, acht soorten medicijnen voor me op een rijtje gelegd. Ik lach in mezelf. Wat een komedie!

Het klokje tikt nog steeds vlak naast mijn oor. Van buiten hoor ik geluiden van toeterende auto's, fietsen en motorfietsen. Ik kijk naar de afbeeldingen op het behang; de fragiele dieppaarse bladeren, de verzameling witte bloemen en de zwarte vogels die hier en daar tegenover elkaar op een tak zitten. Mijn hoofd is leeg, mijn maag rommelt en mijn lichaam is gebroken. De kranten die ik boven op de kast gesmeten had, lagen daar nog net zo. Als ik rondkijk komt alles mij plotseling vreemd voor. In mijn ogen ben ik zelfs een vreemdeling voor mezelf. Ik verbaas me erover waarom ik leef. Waarom adem ik? Waarom krijg ik honger? Waarom eet ik? Waarom loop ik? Waarom ben ik hier? Wie zijn die mensen die ik om mij heen zie en wat willen ze van mij?...

Inmiddels heb ik mezelf goed leren kennen, gewoon precies zoals ik ben, niets meer en niets minder. Ik kon niets. Uitgeput lag ik op bed. Met het verstrijken van de uren circuleerden er allerlei gedachten door mijn hoofd. Ik hield het niet meer uit in deze cirkel van wanhoop. Mijn eigen bestaan verbaasde me. Wat is het bitter en beangstigend als iemand zijn eigen bestaan voelt. Ik lach naar mezelf als ik in de spiegel kijk, zo onbekend, vreemd en bespottelijk ziet mijn eigen gezicht eruit.

Een paar maal schoot me te binnen dat ik onkwetsbaar geworden was, de onkwetsbaarheid waarover in legendes geschreven is, dat is mijn verhaal. Het was een wonder. Op dit moment geloof ik in alle soorten bijgeloof en nonsens. Verbazingwekkende denkbeelden schieten langs mijn ogen. Het was een wonder. Nu besef ik dat God of enig ander gedrocht in Zijn oneindige wreedheid twee soorten wezens heeft geschapen: de gelukkige en de ongelukkige. De eerste groep helpt Hij, en de tweede groep wordt door Hem gestimuleerd om zichzelf nog meer te kwellen en ongelukkig te maken. Nu geloof ik dat een woeste, gemene kracht of een engel van het ongeluk sommigen vergezelt.

Uiteindelijk ben ik alleen achtergebleven, de dokter is vertrokken. Ik pak papier en potlood, ik wil schrijven. Ik weet alleen niet wat. Of ik heb geen onderwerp om over te schrijven, of ik heb zoveel te schrijven dat het onmogelijk is. Dit is op zichzelf al ongeluk. Ik weet het niet, ik kan niet huilen. Misschien zou het me wat opluchten als ik huilen kon. Ik kan het niet. Ik ben een krankzinnig figuur geworden. Ik zag in de spiegel dat mijn haar door de war zat. Mijn ogen waren open en zonder uitdrukking. Ik denk dat mijn gezicht er absoluut niet zo uit zou moeten zien. Het gezicht van mensen verschilt vaak met hun gedachten, dat werkt me nog meer op mijn zenuwen. Ik ben ervan overtuigd dat ik mezelf verafschuw, ik eet en haat mezelf, ik loop en haat mezelf, ik denk en haat mezelf. Wat hardnekkig! Wat beangstigend! Nee, dit moet een bovennatuurlijke macht zijn geweest, een soort vloek. Nu geloof ik in dit soort onzin! Niets heeft nu nog effect op mij. Ik heb cyaankali ingenomen en het had geen effect op mij. Ik heb opium ingenomen en ik leef nog steeds. Wanneer een draak mij bijt, zal hij sterven. Nee, niemand zal het geloven. Was het gif over de datum? Was de hoeveelheid niet voldoende of was het meer dan de gebruikelijke dosis? Heb ik misschien de verkeerde hoeveelheid in het medische boek gevonden? Was het gif door mijn toedoen misschien in tegengif veranderd? Deze gedachten zijn niets nieuws, ze zijn al honderd keer in me op gekomen. Ik herinner me dat ik eens gehoord heb dat een schorpioen die zich aan alle kanten door vuur bedreigd ziet zichzelf gaat steken. Is het niet zo dat ook ik helemaal door vuur ben ingesloten?

Voor het raam van mijn kamer zitten twee mussen in de dakgoot, waarin regenwater is opgevangen. Een van hen dompelt zijn snavel in

het water en heft zijn kop weer op. De ander zit ineengedoken naast hem en pikt zichzelf. Ik maakte een beweging, ze tjilpten allebei en vlogen op. Het was bewolkt. Soms kwam er een flauwe zonnestraal vanachter het wolkendek tevoorschijn. De hoge gebouwen zaten allemaal onder het roet en stonden er donker en sinister bij, onder invloed van dit sombere, regenachtige weer. Uit de verte waren vaag de geluiden van de stad te horen.

In de la van mijn tafel liggen die rotkaarten waarmee ik de toekomst voorspelde, die leugenachtige kaarten die mij erin geluisd hebben. Het grappigste van alles is dat ik er nu nog steeds mijn toekomst mee voorspel. Wat kan ertegen gedaan worden? Het lot is krachtiger dan ik.

Het zou goed zijn wanneer mensen met al hun opgedane levenservaring opnieuw geboren konden worden en hun leven vanaf het begin konden overdoen. Maar welk leven? Is dat in mijn handen? Wat heeft het voor zin? Een blinde en angstaanjagende kracht stuurt ons van boven aan. Er zijn mensen van wie het lot door een onheilspellende ster aangestuurd wordt. Zij breken onder die last en zij willen ook breken.

Ik heb verder geen wensen meer noch wrok. Het laatste restje in mij dat nog mens was heb ik afgestaan. Ik liet het verloren gaan. In het leven moet je een engel, een mens of een dier worden. Ik was geen van hen geworden. Mijn leven is voor altijd verloren gegaan. Ik ben egoïstisch, klungelig en hopeloos ter wereld gekomen. Nu is het onmogelijk om terug te keren en een andere weg in te slaan. Ik kan die nutteloze schaduwen nu niet meer achternalopen, me vastgrijpen aan het leven en me erdoorheen worstelen. Jullie die denken werkelijk te leven, over wat voor logische argumenten beschikken jullie dan wel? Ik wil niet meer, ik wil me niet meer excuseren of geëxcuseerd worden. Ik wil niet naar links en niet naar rechts. Ik wil mijn ogen sluiten voor de toekomst en het verleden vergeten.

Nee, ik kan niet wegvluchten van mijn eigen lot, die krankzinnige gedachten, die gevoelens, die passerende fantasieën die in mij opkomen, is dat dan geen werkelijkheid? Hoe het ook zij, ze komen op mij veel natuurgetrouwer en minder gekunsteld over dan mijn logische gedachten. Ik veronderstel dat ik vrij ben, maar aan mijn eigen lot kan ik niet de minste weerstand bieden. Het is het lot dat de teugels van mijn bestaan in handen heeft en mij van de ene naar de andere kant

trekt. Ellende, een ellendig bestaan waaraan niet valt te ontkomen. Je kunt er niet tegen schreeuwen, je kunt het niet bevechten. Stom leven.

Op dit moment leef noch slaap ik. Niets bevalt me en niets stoort me. De dood is mijn metgezel en compagnon geworden. Mijn enige vriend. Het enige dat mij soelaas biedt. Ik herinner me de begraafplaats van Montparnasse. Ik ben niet langer jaloers op de doden. Ik word nu tot hun wereld gerekend. Ook ik ben met hen. Ik ben levend begraven.

Ik ben moe geworden. Wat voor wartaal heb ik opgeschreven? Ik zeg tegen mezelf: 'Rot op, gek. Gooi je papier en potlood weg. Het is afgelopen met die onzin. Hou je bek. Verscheur het. God verhoede dat het in iemands handen terecht komt. Hoe zullen ze me beoordelen?' Maar ik geneer me voor niemand. Ik hecht nergens waarde aan. Ik heb schijt aan de wereld en aan alle mensen. Hoe hard ze me ook mogen veroordelen, zij weten niet dat ik mezelf al vele malen harder veroordeeld heb. Zij lachen om mij, maar weten niet dat ik harder om hen lach. Ik walg van mezelf en van iedereen die deze onzin leest.

Deze aantekeningen lagen samen met een pak kaarten in de la van zijn tafel. Hijzelf echter lag in bed. Hij was vergeten adem te halen.

Even lachen, graag!

Farideh Kheradmand*
(Vertaling Inge Loermans)

Boos legde mevrouw Saburi de envelop met foto's op de toonbank. De bediende van de fotowinkel, die haar voor de eerste keer zag, bemerkte de woede van de klant en vroeg:

‘Is er iets mis?’

‘Kijk zelf maar naar de foto's!’

Ze begon door de winkel te lopen. Aan een van de muren hing een gouden lijst met daarin de foto van een meisje. Het meisje keek blij noch bedroefd. Het was alsof ze wachtte op nieuws waarop ze een reactie kon tonen. Aan een andere muur hingen twee grotere fotolijsten. In een van de lijsten zat de foto van een lachende man.

Behoedzaam haalde de winkelbediende de foto's uit de envelop en bekeek ze. Het waren zes kleurenfoto's van tien bij vijftien, van mevrouw Saburi. De bediende keek op.

‘Pardon?... Wat is het probleem?’

Mevrouw Saburi vroeg: ‘Is meneer Mokhtari er niet?’

‘Nee, maar hij kan ieder moment komen.’

‘Ik veronderstel dat u er niet van op de hoogte bent?’

De jongeman vroeg: ‘Pardon?... waarvan?’

‘Kijk meneer, ik weet niet hoe u heet. Ik heb vorige week drie keer in uw fotowinkel foto's laten maken, maar elke keer zijn de foto's...’

Op dat moment kwam een grote, lange man met bril en brede schouders de winkel binnen. Mevrouw Saburi onderbrak haar woorden, richtte zich tot meneer Mokhtari en zei: ‘Alstublieft!... Alstublieft kijkt u zelf naar de foto's. Voor de derde keer! Voor de derde keer!’

* *Farideh Kheradmand (Teheran, 1957) studeerde drama en literatuur. Daarna werkte zij voor de radio, maar ook als actrice en toneelschrijfster; na 1992 wijdde ze al haar tijd aan het schrijven. In 2003 is ze naar Canada geëmigreerd. Ze publiceerde toneelstukken, kinderboeken en korte-verhalenbundels (waaronder* Aramesh-e Shabaneh, Nachtelijke rust, *1998). Eerder is een kort verhaal van Kheradmand in het Vlaamse tijdschrift* Deus ex Machina *verschenen*.

De winkelbediende gaf de foto's aan meneer Mokhtari. Meneer Mokhtari staarde enkele seconden naar de foto's.

Mevrouw Saburi zei: ‘Ik weet niet wat er in uw doka gebeurt!’

Meneer Mokhtari stond op het punt om wat te zeggen toen mevrouw Saburi zei: ‘Hoe kan zoiets gebeuren?... Hoe is het mogelijk dat de foto's keer op keer hetzelfde probleem hebben?... Vertelt u mij maar eens waar ter wereld iemand drie keer foto's laat maken en elke keer...’

Meneer Mokhtari trok zijn wenkbrauwen op en schudde zijn hoofd uit ongeloof.

‘Kijkt u eens, meneer Mokhtari, u weet hoe belangrijk deze foto's voor mij zijn.’

‘Ja, ik herinner me dat u zei dat de foto's...’

‘Ja, ze zijn voor in een tijdschrift.’

‘Geloof me dat ik mijn uiterste best heb gedaan om uw perfecte lach vast te leggen maar...’

Mevrouw Saburi trok de knoop van haar hoofddoek onder haar kin strakker aan en mompelde minachtend:

‘Mijn perfecte...!’

Meneer Mokhtari streek met zijn hand door het weinige haar op zijn achterhoofd. Peinzend duwde hij de bril op zijn neus omhoog en zei: ‘Het spijt me.’

‘Dank u, maar uw excuses maken nog niet dat mijn probleem is opgelost. Denkt u alstublieft na over een oplossing!’

Meneer Mokhtari schoof de foto's terug in de envelop.

Mevrouw Saburi zei na een korte pauze: ‘Morgen, morgen is de deadline om de foto's naar het tijdschrift op te sturen. Begrijpt u dat.’

‘Ja. Ja mevrouw Saburi.’

De winkelbediende zat aandachtig luisterend op een leren stoel en staarde naar een punt op de tegels.

Langzaam zei meneer Mokhtari: ‘Als u het goed vindt dat ik nog een keer...’

Mevrouw Saburi zuchtte diep en zei: ‘Nog een keer?? Prima, maar ik verzoek u wel om deze keer uw uiterste best te doen.’

Meneer Mokhtari knikte en zei: ‘Ik beloof het.’

Mevrouw Saburi slaakte een zucht van verlichting. Meneer Mokhtari zei: ‘Maakt u zich alstublieft gereed voor het maken van de foto.’ En hij wees naar de naastgelegen kamer.

Mevrouw Saburi liep de kamer binnen. Ze stond voor de spiegel en trok de knoop van haar hoofddoek onder haar kin wat strakker. Ze schoof enkele haarlokken die over haar voorhoofd hingen onder haar hoofddoek. Ze maakte haar wenkbrauwen in orde en oefende haar lach in de spiegel. Voordat meneer Mokhtari binnenkwam vroeg hij: ‘Bent u zover?’

Mevrouw Saburi liep naar de draaistoel en zei: ‘Ja.’

‘Gaat u alstublieft recht op de stoel zitten. Uitstekend. Kijkt u deze kant op en... Even lachen, graag!’

Mevrouw Saburi keek recht in de lens van de camera en lachte.

Klik! Het was klaar.

‘Dank u. Wanneer kan ik de foto's op komen halen?’

‘Morgenavond.’

De volgende avond was meneer Mokhtari niet in de winkel. Hij had een briefje bij zijn bediende achtergelaten en hem gevraagd het aan mevrouw Saburi te overhandigen. De jonge bediende gaf haar het briefje.

‘Beste mevrouw Saburi, ik wist niet hoe ik u de foto's persoonlijk zou kunnen overhandigen. Vandaar dat ik heb besloten een berichtje te schrijven en u mijn verontschuldigingen aan te bieden. Ik hoop dat u mij niet verantwoordelijk acht. Geloof me dat ik, net als u, niet weet wat er in die verdomde doka is gebeurd! Met vriendelijke groet, F. Mokhtari’

Alle kleur was uit het gezicht van mevrouw Saburi geweken. De bediende schoof met gebogen hoofd de envelop met foto's richting mevrouw Saburi.

Voorzichtig haalde mevrouw Saburi een van de foto's uit de envelop.

‘Nee! Dit is onmogelijk!’

Op de nieuwe foto was ze te zien met tranen die over haar wangen biggelden.

Sara & Dara - een gecensureerd liefdesverhaal

Shahriar Mandanipour*
(Vertaling Ernst de Boer & Ankie Klootwijk)

Ik ben een Iraanse schrijver die zijn buik vol heeft van het schrijven van duistere en bittere verhalen, verhalen die worden bevolkt door geesten en dode vertellers, met een voorspelbaar einde van dood en vernietiging. Ik ben een schrijver die op de drempel van zijn vijftigste levensjaar begrepen heeft dat de zogenaamde werkelijke wereld om ons heen al genoeg dood en vernietiging en droefenis bevat, en dat ik niet het recht heb daar met mijn verhalen nog meer nederlagen en uitzichtloosheid aan toe te voegen. In mijn verhalen en romans komen mannen voor die ik een lichaam en romantische heldenmoed toedicht die ik zelf niet bezit. Evenzo komen er vrouwen in voor wier lichaam en persoonlijkheid ik heb gereproduceerd uit het lichaam en de ziel van de vrouw die ik smachtend in mijn dromen heb gezien - hoewel ik nooit zo eerlijk ben geweest om deze fantasievrouw een blijvend gezicht te geven, zodat ik haar niet met bepaalde vrouwen van vlees en bloed kan verwarren. Onder ons gezegd heb ik bij gelegenheid deze fantasievrouw zelfs bedrogen, en gefantaseerd en geschreven dat haar blonde haar zwart was en zelfs een keer kastanjebruin. Hoe het ook zij, ik haat mezelf als ik personages die ik graag mag, die ik zorgvuldig woord voor woord heb gecreëerd, aan het eind van mijn verhaal de duisternis of de bloedige dood in stuur, net als Dr. Frankenstein.

Om deze redenen, en om redenen die ik net als andere schrijvers waarschijnlijk later zal ontdekken, wil ik met heel mijn wezen een

* *Shahriar Mandanipour (Shiraz, 1957) behoort tot de bekendste en hoogst gewaardeerde Iraanse schrijvers van dit moment. Hij ontving vele prijzen voor zijn romans, korte verhalen en non-fictie. Hij was het slachtoffer van bedreigingen, censuur en intimidatie. Tussen 1992 en 1998 was zijn werk verboden in Iran. Nu is hij verbonden aan Harvard University in de VS. Zijn roman* Sara & Dara, *waarvan bovenstaand fragment het begin is, verschijnt in april 2009 in het Engels bij de Amerikaanse uitgeverij Knopf en in augustus bij Uitgeverij Mouria. Omdat Mandanipour de Engelse tekst beschouwt als de definitieve, wordt de roman vertaald uit het Engels*.

liefdesverhaal schrijven. De liefdesgeschiedenis over een meisje dat de man die al een jaar verliefd op haar is nog nooit heeft gezien en van wie zij heel veel houdt. Een verhaal met een einde dat een poort naar het licht vormt. Een verhaal dat, hoewel het geen happy end heeft zoals romantische Hollywoodfilms, toch een einde heeft dat mijn lezer niet zal afschrikken om verliefd te worden. En natuurlijk een verhaal dat niet als een politiek verhaal bestempeld kan worden. Ik sta voor het dilemma dat ik mijn liefdesverhaal in mijn vaderland wil publiceren... Anders dan in vele landen over de hele wereld is het schrijven en publiceren van een liefdesgeschiedenis in mijn dierbare Iran geen eenvoudige opgave. Na de overwinning van een van onze laatste revoluties - toen onze schreeuw om vrijheid, met de steun van de westerse media, het universum overstemde -, waarbij we korte metten maakten met vijfentwintighonderd jaar dictatoriale heerschappij door koningen, werd er een islamitische grondwet geschreven. Deze nieuwe grondwet staat het drukken en uitgeven van alle boeken en kranten toe, en verbiedt iedere vorm van censuur en controle. Helaas vermeldt onze grondwet niet of deze boeken en publicaties ook in alle vrijheid mogen worden gedistribueerd.

In de dagen vlak na de revolutie moest een uitgever, nadat een boek was gedrukt, drie exemplaren ervan aan het ministerie van Cultuur en Islamitische Begeleiding overhandigen teneinde een vergunning te verkrijgen, zodat het de drukkerij uit mocht en verspreid kon worden. Indien het ministerie echter van mening was dat het boek verderfelijk was, bleven de gedrukte exemplaren gevangen in de donkere opslagruimte van de drukkerij en moest de uitgever behalve de drukkosten ook nog eens de opslagkosten betalen, of de boeken tot karton laten recyclen. Dit systeem had veel uitgevers op de rand van bankroet gebracht.

Om het financiële risico te beperken en om te voorkomen dat boeken, wachtend op een vergunning tot verspreiding, jarenlang in een opslagruimte liggen te schimmelen, levert een onafhankelijke Iraanse uitgever de laatste jaren - alvorens tot het drukken van het boek over te gaan, en op basis van een vage mondelinge, vage officieuze afspraak - vrijwillig en in eigen persoon, bij het ministerie van Cultuur en Islamitische Begeleiding drie exemplaren van het manuscript af, opgemaakt met de modernste software op gebied van typografie en pagina-

ontwerp, om toestemming te krijgen voordat het boek feitelijk wordt gedrukt.

Op een bepaalde afdeling van dit ministerie werkt een man met het alias Porfiry Petrovitsj (ja, de rechercheur die belast was met het oplossen van de moorden die door Raskolnikov waren begaan), die verantwoordelijk is voor het zorgvuldig lezen van boeken, met name romans en verhalenbundels, en in het bijzonder liefdesverhalen. Hij onderstreept ieder woord, iedere zin, iedere alinea of zelfs iedere pagina die aanstootgevend is en de publieke moraal en traditionele waarden van de samenleving in gevaar brengt. Als er te veel onderstrepingen in staan wordt het boek waarschijnlijk onwaardig geacht om gedrukt te worden, als er niet zo heel veel in staan, worden de uitgever en de schrijver ervan op de hoogte gesteld dat ze alleen bepaalde woorden of zinnen moeten herzien. Voor meneer Petrovitsj is dit werk niet zomaar een roeping: het is een morele en religieuze verantwoordelijkheid. Het is, met andere woorden, een heilig beroep. Hij kan niet toestaan dat eenvoudige en onschuldige mensen, met name de jonge mensen, immorele en verloederende woorden en zinnen onder ogen krijgen, die hun pure geest bezoedelen. Soms zegt hij zelfs tegen zichzelf:

‘Luister eens even, man! Als er ook maar één woord of zin aan jouw pen ontsnapt en een jong mens provoceert, zul jij in zijn zonde delen, of erger nog, dan ben jij net zo schuldig als die ontaarde mensen die pornografische films en foto's maken en die illegaal onder het publiek verspreiden.’

In zijn optiek zijn schrijvers over het algemeen sluwe, immorele en ongelovige mensen, van wie sommige direct of indirect agenten van het zionisme en het Amerikaanse imperialisme zijn, en die hem met hun trucs en listen om de tuin proberen te leiden. Aangezien hij zich ten zeerste verantwoordelijk voelt, gaat het hart van meneer Petrovitsj tijdens het lezen van het opgemaakte manuscript wild kloppen. Terwijl hij pagina na pagina vordert, beginnen de woorden langzaam vreemde bewegingen voor zijn ogen te maken. Te midden van de nagalmende woorden hoort hij in zijn hoofd mysterieuze fluisteringen die hem op zijn hoede doen zijn. Achterdochtig geworden bladert hij een paar bladzijden terug en leest hij nog zorgvuldiger. Zijn gezicht begint te zweten en zijn vingers gaan trillen, terwijl ze de bladzijden omslaan. Hoe aandachtiger hij leest, des te sluwer lijken de criminele woorden te worden. Ze zijn voortdurend in beweging; de zinnen

strengelen zich ineen. Impliciete uitdrukkingen, expliciete uitdrukkingen, toespelingen en connotaties verborgen in schaduwen, paraderen in zijn hoofd rond en veroorzaken daar een enorme opschudding. Hij ziet dat sommige van die rottige woorden letters aan elkaar lenen om smerige woorden of obscene beelden te creëren. Het geluid van de bladzijden die worden omgeslagen lijkt op dat van een vallend guillotinemes. Meneer Petrovitsj hoort het luide gekrijs van de woorden in zijn oren exploderen. Hij schreeuwt:

'Hou godverdomme je kop!'

Hij brengt zijn pen naar het papier om het woord 'dans' te onderstrepen maar realiseert zich dat de schrijver zelf in plaats daarvan de uitdrukking 'ritmische beweging' heeft gebruikt. Hij slaat met zijn vuist op de bladzijde. Enkele van de meer lafhartige en conservatieve woorden zwijgen, maar vanuit het kabaal van de andere woorden klinkt een sarcastisch gelach op. Verslagen staat meneer Petrovitsj op van achter zijn bureau.

Vanwege deze emotionele kwellingen kan het grondig doornemen van een boek soms wel een jaar, of vijf jaar, of zelfs vijfentwintig jaar in beslag nemen.

Zo komt het dat veel verhalen, en in het bijzonder liefdesverhalen, op hun moeizame reis door het ministerie van Cultuur en Islamitische Begeleiding, hetzij gewond raken, bepaalde ledematen verliezen of definitief ter dood worden gebracht.

In het liefdesverhaal dat ik wil schrijven, kom ik niet in de problemen zolang ik in de openingszinnen maar een beschrijving geef van de schoonheid van lentebloesems, de zoetgeurende bries en de stralende zon in de blauwe hemel. Maar zodra ik over de man en de vrouw in het verhaal begin te schrijven, over hun handelingen en gesprekken, verschijnt het bezwete, toornige en afkeurende gezicht van meneer Petrovitsj voor mijn geestesoog.

Als u vraagt:

Wat bedoelt u daarmee?

Dan zal ik antwoorden:

In dit liefdesverhaal moet ik een vrouwelijke protagonist en een mannelijke antagonist of vice versa opvoeren. Nu zult u natuurlijk met de ondraaglijke lichtheid van de nieuwsgierigheid willen vragen: Horen er dan niet een man en een vrouw in een Iraans liefdesverhaal voor te komen?

Vraag het en ik zal antwoorden:

Het zit zo: in Iran gaat men van de politiek-religieuze veronderstelling uit dat als mannen en vrouwen die niet getrouwd zijn en niet met elkaar verwant zijn, bij elkaar in de buurt komen of met elkaar praten, dit de inleiding tot een doodzonde vormt. Degenen die een dergelijke inleiding op schrift stellen, en met die tekst tot zonde aanzetten, zullen behalve de vergelding die hen in het hiernamaals staat te wachten, ook in deze wereld door een islamitische rechtbank veroordeeld worden tot straffen als gevangenschap, geseling, en zelfs de dood. Om dit soort inleidingen en doodzonden te voorkomen, worden in Iran mannen en vrouwen in scholen, fabrieken, kantoren, bussen en bij bruiloften van elkaar gescheiden gehouden. Ze worden met andere woorden tegen elkaar beschermd. Een aantal zeer gerespecteerde geestelijken is de mening toegedaan dat het voetgangersverkeer op de trottoirs ook gescheiden moet worden. Ze weten dat ze in de moderne wereld plannen moeten voorleggen die wetenschappelijk onderbouwd zijn, en dus hebben zij, gebaseerd op de bevindingen van hun deskundigen, het volgende plan ontvouwd: 's morgens mogen de mannen bijvoorbeeld over het trottoir aan de rechterkant van de straten lopen en 's middags de vrouwen. Omgekeerd mogen vrouwen 's morgens over de trottoirs aan de linkerkant van de straten lopen, en mogen de mannen daar 's middags komen en gaan. Daardoor hebben beide geslachten dus toegang tot de winkels aan beide kanten van de straten. Sommigen van deze geestelijken hebben zelfs bezwaar tegen en kritiek op films die door het ministerie van Cultuur en Islamitische Begeleiding zijn goedgekeurd, omdat in uitzonderlijk zeldzame scènes de acteur en actrice die spelen dat ze getrouwd zijn, of broer en zus zijn, met elkaar alleen in de keuken of in de zitkamer worden gefilmd. Deze heren betogen dat een man en een vrouw die niet mahram zijn - dat wil zeggen niet getrouwd of niet nauw met elkaar verwant - zich nooit met elkaar alleen in een kamer of andere afgesloten ruimte mogen bevinden.

In antwoord op deze kritiek hebben talloze deskundigen en ministers van het ministerie van Cultuur en Islamitische Begeleiding, en ook filmregisseurs, cameramannen en andere mensen die zich met het produceren van films bezighouden, veelvuldig en in ellenlange artikelen en interviews uitgelegd: ‘Heren! Maakt u zich geen zorgen. In scènes waarin het lijkt alsof een acteur en een actrice met elkaar alleen zijn, staan in werkelijkheid, achter de schermen, dat wil zeggen uit het

zicht van de camera, tientallen filmmensen - met inbegrip van de regisseur, de regieassistent, de *set-assistant*, de cameraman en zijn assistenten, de belichtingstechnici, en...' In weerwil van die explicaties hebben enkele van die klagende heren geopperd:

'Laten we aannemen dat dat zo is. Maar het publiek ziet slechts een man en een vrouw die met elkaar alleen in een kamer zijn. En het feit dat een man en een vrouw alleen in een kamer zijn, zal de verbeelding van het publiek tot duizend zonden verleiden.'

Ik hoop dat deze inleiding u heeft helpen begrijpen waarom het uitgeven van een liefdesverhaal in Iran geen gemakkelijke onderneming is...

Vraag me nu hoe ik een liefdesverhaal hoop te kunnen schrijven en publiceren, zodat ik het kan uitleggen:

Ik denk dat ik, omdat ik een ervaren schrijver ben, mijn verhaal op zo'n manier kan schrijven dat het het mes van de censuur zal overleven. In mijn bestaan als schrijver heb ik de Iraanse en islamitische symbolen en metaforen zeer goed leren kennen. Ik beschik ook nog over een heleboel andere trucs die ik niet uit de doeken zal doen. De waarheid is dat ik lange tijd nooit echt van plan ben geweest een liefdesverhaal te schrijven. Maar die jongen en dat meisje die elkaar bij de hoofdingang van de universiteit van Teheran ontmoeten en elkaar in de chaos van een politieke demonstratie vervuld van liefde in de ogen kijken, hebben me overgehaald om hun verhaal op te schrijven.

Ze kennen elkaar nu ongeveer een jaar en hebben al heel veel woorden en zinnen met elkaar gedeeld. Maar pas op deze lentedag richt het meisje haar ogen voor het eerst op het gezicht van de jongen... Wees niet verbaasd over de tegenstrijdigheid in mijn twee laatste zinnen. Iran is een land van tegenstrijdigheden... Als u vraagt:

Hebben ze elkaar op een datingsite ontmoet?

Antwoord ik nadrukkelijk:

Nee!

En met nog meer nadruk zal ik aanvoeren dat deze twee personages veel te onschuldig en fictief zijn om elkaar op een datingsite te ontmoeten of op een site waar men op zoek is naar een sekspartner... Sterker nog, zulke sites zijn in Iran verboden. Maar sta me toe mijn verhaal te doen.

Zoals u begrepen heeft heet het meisje Sara. En de jongen heet Dara. U hoeft de vraag niet te stellen, ik zal het bekennen: de namen

zijn pseudoniemen. Ik wil niet dat de echte personages problemen krijgen vanwege de zonden of onwettige handelingen die ze misschien in de loop van mijn verhaal zullen begaan... De keuze voor Sara en Dara als pseudoniemen uit duizenden Iraanse namen heeft natuurlijk zijn eigen verhaal, dat ik hier moet vertellen.

Ooit, heel lang geleden toen ik nog op school zat, waren Sara en Dara twee personages in ons leerboek van de eerste klas. Sara introduceerde de letter S en Dara de letter D... Lang geleden werd Iran niet door een islamitisch, maar door een monarchistisch regime bestuurd. Vanuit het perspectief van dat regime was er niets mis mee dat Sara en Dara, nadat ze aan de schoolkinderen waren voorgesteld, in een andere les met elkaar alleen in een kamer waren om, bijvoorbeeld, over een papegaai te praten zodat de letter P kon worden geleerd. In die tijden van weleer werd Sara afgebeeld met lang zwart haar en een fleurig bloesje, rokje en sokken, en Dara droeg op de plaatjes een overhemd en een broek. Ze zagen er prachtig uit, maar wij schoolkinderen gaven Sara altijd een snor en Dara een baard... Jaren later, dat wil zeggen toen ik aan de umversiteit van Teheran studeerde, kregen wij Iraniërs genoeg van het monarchistische regime en begonnen we een revolutie. We werden wakker geschud toen de sjah, op advies van de Amerikaanse president Jimmy Carter, beweerde dat hij het Iraanse volk politieke vrijheid en vrijheid van meningsuiting wilde geven, en om te laten zien hoe goed hij het meende hief hij de Rastakhiz-partij op - de enige politieke partij in het land, die door hemzelf in het leven was geroepen. Wij schreeuwden ‘Vrijheid’... We schreeuwden ‘Onafhankelijkheid’ ... En enkele maanden na het begin van onze revolutie voegden we ‘Islamitische Republiek’ aan onze slogans toe... Overal in het land staken we banken in brand omdat, volgens de heimelijke en openlijke propaganda van de communisten, banken symbool stonden voor het bloeddorstige regime van de bourgeois collaborateurs. We staken bioscopen in brand omdat, volgens de heimelijke en openlijke propaganda van de intellectuelen, bioscopen de oorzaak waren van het culturele verval, de verwestersing en de toenemende invloed van de Amerikaanse Hollywoodcultuur. We brandden cabarets, bars en bordelen tot de grond toe af omdat, volgens de heimelijke en openlijke propaganda van de godvruchtigen, dit haarden van verloedering waren die tot doodzonden aanzetten... Goed, een paar jaar na de overwinning van de revolutie werd in het leerboek voor de eerste klas Sara's zwarte

haar bedekt met een hoofddoek en werden haar fleurige kleren bedekt door een lange zwarte mantel. Dara was nog niet oud genoeg om een baard te hebben, en daarom liet zijn vader er maar een staan. Volgens onze religieuze leer moet een moslimman een baard dragen en mag hij geen scheermes ter hand nemen om zijn gezichtsbeharing in toom te houden omdat hij anders op een vrouw lijkt.

Als ik het me goed herinner, zijn Sara en Dara een paar jaar later helemaal uit het leerboek verdwenen en werden ze vervangen door een andere jongen en meisje - een broer en een zus die geen herinneringen hadden aan het corrupte en tirannieke regime van de sjah... Ik denk dat u ondertussen wel begrepen zult hebben dat de keuze voor de namen Sara en Dara een trucje is in de Iraanse verteltechniek, omdat ze, zonder meneer Petrovitsj een excuus te geven om me te kunnen straffen, de Iraanse lezer indirect zullen herinneren aan de verschijning en daaropvolgende verdwijning van Sara en Dara uit de leerboeken; je zou het kunnen vergelijken met meneer Clementis, een persona non grata die door de censuurambtenaren uit het Sovjettijdperk uit een foto werd weggeretoucheerd, maar wiens hoed, die hij had geleend aan de communistische partijleider die samen met hem op de foto stond, op het hoofd van de man bleef staan.

Rond de tijd dat Sara en Dara hun transformatie ondergingen zat mijn dochter in de eerste klas en waren er avonden waarop mijn talent me in de steek liet en ik geen nieuw verhaal wist te verzinnen om haar te vertellen. Ik had daarom boeken voor haar gekocht met verhalen die beter waren dan de mijne omdat er plaatjes in stonden. Op een avond, toen ik Sneeuwwitje en de zeven dwergen opensloeg om aan haar voor te lezen, zag ik tot mijn afgrijzen dat Sneeuwwitje een hoofddoek droeg en dat er twee dikke zwarte strepen over haar blote armen liepen. Mijn dochtertje vroeg:

‘Waarom ga je niet voorlezen?’

Ik deed het boek dicht en zei:

‘Vanavond is er geen verhaal. Ga slapen zodat je een mooie droom krijgt, mijn meisje... Slaap, Bārān.’

Thuis noemden we onze dochter Bārān. Maar de naam die op haar geboortebewijs staat is een naam die noch ik noch haar moeder aan onze dochter had willen geven. Vandaar dat de naam Bārān ook een geschiedenis heeft die ik u op een andere avond zal vertellen. Nu wil ik, als u het mij toestaat, weer terugkeren naar mijn liefdesverhaal.

Vraag me, in aanmerking genomen dat een ontmoeting tussen een man en een vrouw in Iran zo onwaarschijnlijk is: hoe ontmoeten Sara en Dara elkaar?

Zoals ik al heb gezegd zijn Sara en Dara, hoewel ze elkaar pas voor het eerst zien daar in de marge van die studentendemonstratie, in feite al een jaar eerder begonnen met het schrijven van hun liefdesverhaal. En dat is het verhaal dat ik u nu ga vertellen:

Verlate gevolgen van de revolutie
(Ter gelegenheid van de - nog geenszins nabije - redding van het vaderland)

Iraj Pezeshkzad*
(Vertaling Gert J.J. de Vries)

Met zijn vijven hadden we best een aardig groepje om samen de vrije dagen mee door te brengen. Maar na verloop van tijd ging ieder zijn eigen weg en bleef ik uiteindelijk als enige achter. Die maanden van eenzaamheid vielen me bijzonder zwaar. Natuurlijk kon ik mijn dagen grotendeels vullen met lezen, schrijven, televisiekijken, doktersbezoeken en huishoudelijke bezigheden. Maar dat is me nu eenmaal niet voldoende. Vooral mijn behoefte om te praten, toch een uiterst wezenlijke behoefte, bleef onbevredigd. En dan heb ik het over praten in het Farsi, wat voor ons Iraniërs een absolute noodzaak is. Niet alleen in praktisch opzicht, om me te kunnen uitdrukken of te communiceren, maar ook omdat ik eenvoudigweg keelpijn krijg wanneer ik een paar dagen lang geen Perzische woorden in de mond heb gehad.

Zeker, er zijn ook buitenlandse talen, maar die voorzien nu eenmaal niet in onze behoefte. Ook al kunnen we ons best verstaanbaar maken met buitenlandse collega's op het werk, van echt contact is eigenlijk nooit sprake. Dat komt omdat we geen verleden met elkaar delen, geen gezamenlijke herinneringen hebben. En je dus bekaf bent voordat je een buitenlander de simpelste zaak aan het verstand hebt kunnen brengen. Dat wil zeggen dat je bij een buitenlander een enorme omhaal van woorden nodig hebt voor een mededeling die een land-

* *Iraj Pezeshkzad werd in 1928 in een Iraanse upper-class-familie geboren. Hij studeerde rechten in Frankrijk en is tot aan de revolutie als rechter en diplomaat werkzaam geweest voor het bewind van de sjah. Sinds 1979 verblijft hij als balling in Parijs. In Iran geniet hij aanzienlijke bekendheid als auteur van journalistiek en literair, vooral satirisch werk. Tot zijn bekendste titels horen* Da'i Djan Napoleon *('Oom Napoleon', waarvan in de jaren zeventig een populaire Iraanse televisieserie is gemaakt),* Khanewadeh Nik-Akhtar *('De Familie Nik-Akhtar') en zijn autobiografie* Golgashthay Zendegi *('Pretparken des Levens'). De hier vertaalde tekst komt uit de verhalenbundel* Rostam Soulatan. *Van Pezeshkzads werk bestaat tot dusver geen Nederlandse vertaling*. Da'i Djan Napoleon *is wel in het Engels vertaald (Mage Publishers)*.

genoot in één luttele zin al zou begrijpen. Stel dat een Europeaan je bijvoorbeeld zou vragen hoe het komt dat meneer Ali X plotseling zo vermogend is geworden. Dan moet je gaan uitleggen dat die meneer jaren geleden een miljoen meter woestijngrond buiten Teheran heeft gekocht voor een paar stuivers per meter, en dat hij daarna een invloedrijke politicus in de arm heeft genomen. Deze hooggeplaatste persoon beschikte over voldoende politieke invloed om te kunnen rommelen met de stadsgrenzen van Teheran, waardoor het land van Ali X niet langer buiten maar binnen de bebouwde kom kwam te liggen. Welnu, gezien enerzijds de explosieve groei van de hoofdstad door de toestroom van plattelandsbewoners, en anderzijds de stijging van de olieprijs, waardoor er veel geld onder de mensen was, steeg de prijs van Ali's land van luttele stuivers naar honderden dollars per vierkante meter. Op die manier was meneer Ali X dus in korte tijd miljonair geworden.

Aan een landgenoot zou je deze kwestie in twee korte zinnetjes kunnen vertellen, begeleid door een veelbetekenende blik en opgetrokken wenkbrauw: 'Tja. Een miljoen meter land, eerst woestijn, nu binnen de bebouwde kom. Op last van Zijne Excellentie. Simpel, toch?'

Het zou zelfs nog korter kunnen, mits op het 'tja' een speciale nadruk werd gelegd:

'Tjaaaaa... Hoe godverlaten woestijngrond verandert in bebouwde kom. Dankzij Zijne Excellentie!'

Kort en goed, ik had behoefte aan gezelschap en moest daar een oplossing voor zien te vinden. Toevallig was er in die tijd juist een televisieprogramma geweest over psychologie - of psychotherapie, zoals je tegenwoordig schijnt te moeten zeggen. Al die lieden die op straat verdwaasd tegen zichzelf lopen te mompelen, zo werd mij uitgelegd, doen dat eigenlijk uit eenzaamheid, omdat ze niemand hebben om mee te praten. Ik was doodsbenauwd dat mij iets dergelijks ook zou overkomen en ging op zoek naar het gezelschap van landgenoten. Daartoe bezocht ik diverse lokalen waar Iraanse ballingen elkaar geregeld ontmoetten. Het toeval was me gunstig gezind, want ik stuitte op een groepje dat uit zeer prominente personen bestond. Eén van hen kende ik, en deze nodigde mij uit om bij hen aan tafel te komen zitten. Ik vond het een voorrecht om hier aan te mogen schuiven, want dit gezelschap bestond uit zeer hooggeplaatste figuren van het ancien rég-

ime. De ‘Club der Notabelen’, zo noemde ik hen: een ex-minister, exgouverneur, ex-senator, ex-ambassadeur, ex-hoofd religieuze zaken, exsecretaris-generaal, ex-prinselijke hoogheid, enzovoort, enzovoort.

Ik heb een bijzondere belangstelling voor geschiedenis en was uiterst verrukt over de gelegenheid om met deze kopstukken, deze levende monumenten van de afgelopen vijftig jaar kennis te kunnen maken.

Helaas kreeg ik al snel te maken met de minder prettige aspecten van hun doorluchtige gezelschap. Zo moest je in de eerste plaats eindeloos geduld hebben voor het aanhoren van steeds dezelfde verhalen. Nu is het niet ongebruikelijk dat bejaarde mensen in herhaling vervallen. Maar wanneer je dezelfde mededelingen met steeds kortere tussenpozen te horen krijgt, eerst maandelijks, dan wekelijks en ten slotte om de zoveel dagen, dan begint dat aan je zenuwen te vreten. Om maar te zwijgen van de inhoud van de anekdotes, die bij elke nieuwe herhaling op een andere manier verteld werden. Dat deed, zachtjes uitgedrukt, enige twijfel rijzen over het waarheidsgehalte ervan en kon bij gelegenheid ook leiden tot vinnige discussies. Over het algemeen waren de toehoorders mild genoeg om geen punt te maken van die steeds afwijkende herhalingen. Maar af en toe, een enkele keer, konden sommige van de jongere aanwezigen het niet nalaten om de spreker te corrigeren.

Dit overkwam bijvoorbeeld het hoofd religieuze zaken, toen hij voor de zoveelste keer verslag deed van het Ceremoniële Afstoffen van het mausoleum:

‘Ik kan me nog herinneren dat er tijdens de plechtigheid opeens een gouden halsketting werd gevonden. Met een kruis aan het uiteinde, zoals die door christenen wordt gedragen. Nu bevond zich onder de toeschouwers toevallig ook Hare Hoogheid prinses Asjraf...’

Op dit punt werd hij onderbroken door een van die jongere, pedante toehoorders:

‘Geachte heer, was het niet zo dat prinses Fatemeh bij die ceremonie aanwezig was?’

Waarop de verteller woest opstoof:

‘Als u dat allemaal zo goed heeft waargenomen, vertelt u het verhaal dan zelf maar af!’

Natuurlijk was de correctie volledig terecht en hadden wij allemaal dit verhaal al in zijn andere versie, met prinses Fatemeh erbij, horen

vertellen. Toch kozen de overige toehoorders in hun solidariteit collectief partij voor het hoofd religieuze zaken, dat wil zeggen voor de versie met Asjraf, en gaf de jongeman zich wijselijk gewonnen.

Een andere discussie, naar aanleiding van het relaas van de overste, veroorzaakte aanzienlijk meer stekeligheden. De overste greep elke gelegenheid aan om nogmaals te vertellen hoe hij van het roken afgekomen was. In het café hoefde maar het woord 'sigaret' of 'sigarettenrook' te vallen, of de overste stak van wal:

'Vroeger rookte ik twee of soms wel drie pakjes per dag. Op een bijeenkomst hoorde ik prins Gholam-Reza eens tegen mij zeggen: "Jij daar, je bent toch geen slappeling? Gedraag je als een kerel en laat die sigaretten staan! Nu meteen!" Toen ik dat hoorde, heb ik het pakje Winston in mijn hand zo stevig dichtgeknepen dat zowel het kartonnen doosje als de sigaretten helemaal verpulverd werden. En sindsdien heb ik geen sigaret meer aangeraakt!'

De overste spande opnieuw zijn hand tot een stijf gebalde vuist, en in zijn ogen kwam een strijdlustige, triomfantelijke glans die niet moet hebben ondergedaan voor die van Sovjetgeneraal Zjoekov na zijn herovering van Stalingrad op de nazigeneraal Von Paulus en diens achtste pantserbrigade. Sindsdien was het gezelschap danig op zijn hoede voor de overste. Zodra zijn relaas van start ging ('vroeger rookte ik...'), zorgden de toehoorders dat alle spullen op het tafelblad vóór hem pijlsnel verwijderd werden, buiten bereik van die vermorzelende vuist. De laatste keer dat we dat verzuimden, had de overste zich meester gemaakt van het medicijndoosje van de ambassadeur en een verwoesting aangericht onder diens pillen voor de hoge bloeddruk.

Stelt u zich voor: ook deze spreker werd op zekere dag terechtgewezen door een betweterige toehoorder, precies op het kritieke moment in zijn heldhaftige relaas.

'Vorige keer zei u dat het Kent-sigaretten waren...'

De overste ontstak in razende woede, bonkte met zijn vuist op tafel en deed zijn gehoor ontsteld terugdeinzen. Gelukkig wist zijne prinselijke hoogheid de situatie te redden met een poëtische lofzang op de menselijke wilskracht: 'Leeuwen, hyena's, ja de hele jungle valt eerbiedig stil / Voor de mier gedreven door tucht en een ijzeren wil.'

Het was voldoende om de overste tot bedaren te brengen en zelfs een glimlach op zijn lippen tevoorschijn te toveren. Hoe dan ook, afgezien van deze incidenten heerste er onder de Notabelen een stil-

zwijgend *gentlemen's agreement* om elkaar niet lastig te vallen met gezeur over herhalingen of variante lezingen.

Twistpunten bleven desalniettemin op gezette tijden de kop opsteken. Zoals toen iemand het waagde om de vergeetachtigheid en overige kwalen van de heren toe te schrijven aan hun vergevorderde leeftijd. Dat gaf een tumult van jewelste. Bejaard? Aftands? Toegegeven, dit gezelschap van Notabelen stamde voor het grootste deel nog uit de periode van de Kadjar-sjahs (die in 1925 hun troon hadden moeten inleveren). Toch was men er stellig van overtuigd dat alle lichamelijke ongemakken - van bijziendheid, glaucoom, hardhorendheid en haaruitval tot en met hoge bloeddruk, artrose en hernia - waren toe te schrijven aan de Iraanse revolutie en het leven in ballingschap. Ieder die een verband durfde te leggen tussen deze klachten en hun ouderdom, kon rekenen op heftige verontwaardiging en werd achter zijn rug uitgemaakt voor ‘windbuil’ en ‘blaaskaak’. Ikzelf moest bij zulke gelegenheden altijd terugdenken aan de eerwaarde mevrouw Afaq Alsaltaneh, die alle ellende in het leven placht toe te schrijven aan het slopende klimaat van Teheran. Dit in tegenstelling tot de omstandigheden in Tabriez, die door haar als uiterst heilzaam werden beschreven:

‘In Tabriez kon ik kilometers achter elkaar blijven lopen, zonder een centje pijn. Terwijl ik in Teheran na elke vier passen moest gaan zitten om op adem te komen! In Tabriez kon ik zo twee porties kebab eten en een uurtje later weer honger krijgen. En hier eet ik hoogstens één kippenpootje, dat me tot laat in de avond nog zwaar op de maag ligt. Komt allemaal door dat rotklimaat van Teheran!’

Wat mevrouw vergat te vermelden, was dat ze na de dood van haar echtgenoot van Tabriez naar Teheran verhuisd was, en dat er sindsdien maar liefst zestig jaar verstreken waren.

De Notabelen waren gewend om scherp op te letten welke andere mensen in hun omgeving eveneens te lijden hadden onder de funeste invloeden van de revolutie. Om hun sympathie te winnen heb ik zelf ook enkele verzonnen kwalen opgebiecht, terwijl de Notabelen bovendien in de veronderstelling verkeerden dat ik hardhorend was. Dat kwam omdat zijne hoogheid zo goed als doof was en de neiging had om hinderlijk luid door gesprekken heen te tetteren. Hij kon immers niet horen of er al iemand aan het woord was, en niemand van de

de aanwezigen dorst hem daarop te attenderen, laat staan het woord ‘gehoorapparaat’ in de mond te nemen.

Dus werd er een list verzonnen. Eén lid van de groep zou voorwenden hardhorend te zijn, terwijl zijn tafelgenoten hem zouden wijzen op de vele, vele voordelen ja, zeg maar rustig: onontbeerlijkheid van een gehoorapparaat. Wie weet zou dat zijne hoogheid ook op een idee brengen. Na lange beraadslagingen wie de rol van hardhorende moest spelen, waarbij eenieder zijn buurman nomineerde, werd ik als nieuwkomer ten slotte voor het blok gezet. Zo gebeurde het dat ik op onze eerstvolgende bijeenkomst pal tegenover zijne hoogheid ging zitten en me bij zijn eerste vraag met de hand achter mijn oorschelp naar hem vooroverboog.

‘Wat zei u?’

Zijn gezicht klaarde op.

‘Nee toch! Begint u óók al slecht te horen? Die vervloekte revolutie heeft ons allemaal invalide gemaakt! Al valt het bij mij gelukkig nog mee.’

Daarmee was het probleem van de Notabelen geenszins verholpen, want zijne hoogheid piekerde er niet over om zich een gehoorapparaat aan te schaffen. In plaats daarvan bediende hij zich van mij. Zodra hij iets niet verstond, boog hij zich in de richting van de spreker en schreeuwde deze toe: ‘Wilt u voor hem (wijzend op mij) wat luider spreken, alstublieft?’

Sindsdien werd ik dus geacht hardhorend te zijn en heeft men zich er aan gewend om op oorverdovend volume het woord tot mij te richten.

Voor geheugenverlies en verstrooidheid waren vergelijkbare diagnoses van toepassing. Ook dit ongerief werd toegeschreven aan de kwalijke invloeden van de revolutie, en had uiteraard niets te maken met ouderdom of aftakeling.

Zo zocht het religieuze hoofd al dagen vergeefs naar zijn favoriete gebedssnoer. Wij hadden hem vele, vele malen horen vertellen hoe het destijds in zijn bezit was gekomen, en het zoekraken ervan verschafte hem de gelegenheid om dat nogmaals uitvoerig uit de doeken te doen. Daarna werd hij door de senator van repliek gediend:

‘Ik heb u destijds zien lopen terwijl u zowel uw bloeddrukpillen als het gebedssnoer in uw hand hield. Ik wilde u toen nog zeggen dat u beter één van beide in uw zak kon stoppen. Op onze leeftijd moet je immers niet met twee dingen tegelijk rondlopen. Dan raakt er geheid

eentje zoek. Zo moet je ook geen twee handelingen tegelijk meer verrichten. Vroeger kon ik rustig een auto besturen terwijl ik aan het roken was. Helemaal geen punt. Maar nu ben ik dat automatisme kwijt en moet ik of op het verkeer letten, of een sigaret opsteken. Anders komen er brokken van. Een kameraad van me raadt het zelfs af om onder het lopen kauwgum te kauwen. Voor je er erg in hebt, heb je jezelf op je tong of in de wang gebeten!'

Dit advies werd hem geenszins in dank afgenomen. Het hoofd religieuze zaken liep rood aan en mompelde een reeks amper verstaanbare verwensingen aan het adres van de senator. Zou de geachte heer er niet beter aan doen zich met zijn eigen zaken te bemoeien? Met zijn leesbril bijvoorbeeld?

Later kreeg ik te horen hoe de senator destijds in opperste verstrooidheid zijn leesbril samen met het botervlootje in de koelkast had gelegd en er vervolgens de halve stad naar had afgezocht.

De Notabelen leden aan de revolutie, en soms waren de symptomen daarvan zo heftig dat hun *gentlemen's agreement* niet langer standhield. De secretaris-generaal, die kortgeleden tot de Notabelen was toegetreden, deed voor de tweede maal verslag van zijn heldhaftige optreden ten gunste van het vaderland.

'Ik woonde een kabinetsvergadering bij, waar in aanwezigheid van Zijne Keizerlijke Majesteit gestemd moest worden over het wetsontwerp Immuniteit Amerikaanse Strijdkrachten. Krachtens die wet hoefden in Iran gelegerde Amerikaanse soldaten zich nooit voor een Iraanse rechtbank te verantwoorden, ook niet wanneer ze de meest liederlijke misdrijven hadden begaan. Ik was daar faliekant tegen. Maar Zijne Majesteit beval iedereen om daar wel mee akkoord te gaan, gezien de zwaarwegende belangen van onze verstandhouding met de Verenigde Staten. Majesteit, heb ik toen gezegd, al hakt u mij de rechterhand af, ik weiger een dergelijk wetsontwerp te ondertekenen! En voorts...'

Op dit punt werd hij in de rede gevallen door de overste.

'Momentje, alstublieft! De vorige keer dat u dit vertelde heb ik mijn mond gehouden. Maar nu wil ik er toch aan herinneren dat wij samen in de wachtkamer van het Nijawaran-paleis hebben gezeten, in afwachting van onze audiëntie bij de sjah. U verdween toen elke vijf minuten naar het toilet. Daar, op het herentoilet, heb ik u toen getroffen. Weet u nog dat ik toen vroeg of u soms ook last van de prostaat

had? En dat u toen zei dat het de zenuwen waren, en dat u kort voor een audiëntie altijd in hoge nood kwam te verkeren? Welnu, legt u mij eens uit hoe iemand die zo benauwd is dat hij in de wachtkamer al incontinent dreigt te worden, zich op die manier tegen Zijne Majesteit zou durven uit te spreken!'

Geërgerd over deze opmerking beet de secretaris-generaal hem toe: 'Noemt u mij soms een leugenaar?'

'Nee, maar ik denk dat u, vanwege de revolutie en na al die jaren van ballingschap...'

Woedend kwam de secretaris-generaal overeind en beende zonder te groeten met driftige passen het lokaal uit - om nooit meer terug te keren. 'Dat heb je met die lui van de Sawak,' hoorde ik iemand mompelen. 'Valse honden zijn het en zullen het altijd blijven!'

Een ander onverkwikkelijk gevolg van de revolutie was de neiging van de ambassadeur om te pas en te onpas Iraanse dichtregels te reciteren. Nu hoeft dat geen ramp te zijn, want goede poëzie behoort tot de weinige zaken die niet te lijden hebben van herhaling - wat heet, die je niet vaak genoeg kunt horen. Helaas waren de strofen die zijne excellentie keer op keer ten beste gaf, van een allerbelabberdst niveau. Zoals de paar bizarre regels die spijtig genoeg in mijn geheugen zijn blijven hangen: 'Smart over de verre geliefde doet mijn schamele botten dermate verteren/dat ik me na mijn sterven voor de gulzige straathonden moet generen.' Idiote teksten dus, die ook nog met veel pathos en ingehouden snikken door hem ten gehore werden gebracht.

De laatste 'revolutieziekte' die ik gedurende mijn contact met de Notabelen waargenomen heb, waren de kwalen waaraan de provinciaal gouverneur en de overste gezamenlijk leden. Tot grote ergernis van de rest van het gezelschap praatten deze twee onophoudelijk over hun pijn in het kmegewncht en de diverse therapieën daarvoor. Op zekere dag onthulde zijne prinselijke hoogheid met veel aplomb dat die knieklachten van de gouverneur en de overste eigenlijk niet bestonden; dat dat een code was voor wat hun werkelijk mankeerde, en dat hij dat in een vertrouwelijk gesprek met de broer van de gouverneur te weten was gekomen.

Volgens dit verhaal maakten de gouverneur en de overste zich al jaren zorgen over hun afnemende potentie en verwelkende jeugd, en wisselden ze medicijnen en therapieën uit die hun aftakeling moesten tegengaan. Zo was de overste met een geheim brouwsel uit Afrika op

de proppen gekomen en had de gouverneur zijn dosis gemalen neushoornpoeder uit Maleisië met hem gedeeld. De overste, die opnieuw getrouwd was en zijn haar en snor had laten verven, leek er baat bij te hebben gehad. Maar de gouverneur...?

Hoe dan ook, op de eerstvolgende bijeenkomst spanden de overige Notabelen zich tot het uiterste in om zich in de nabijheid van de gouverneur en de overste te manoeuvreren en flarden van hun conversatie op te vangen. De gouverneur informeerde naar de werking van alweer een nieuwe behandelwijze, en de overste schudde mistroostig het hoofd:

'Heeft niet geholpen. Vanochtend vroeg, toen ik net wakker was, dacht ik even dat ik beter zou kunnen lopen. Maar nee hoor, daarna was de knie weer even pijnlijk als altijd. Een vriend is nog langs geweest om samen met me te wandelen. Die heeft zijn best gedaan om de knie warm te krijgen en te masseren, de lieverd. Echt geholpen heeft het helaas niet. Maar zegt u eens, hoe is het met die acupunctuur afgelopen?'

'Tot dusver slecht, geachte overste. Nog weinig van gemerkt. Vijf sessies heb ik nu gehad en in totaal moet ik er tien keer naartoe.'

'Die naalden, worden die in de knie zelf gestoken of in het gebied daaromheen?'

'In de knie zelf.'

'En moeten die naalden daar dan een uur lang blijven hangen?'

'Jazeker.'

Uit het verschrikte gezicht van de overste en zijn gebruik van het woord 'hangen' viel af te leiden dat hij een veel delicater lichaamsdeel in gedachten had dan een knie.

Het beeld van de overste met zijn hangende naalden kwam me komisch voor, en ik keek de kring rond om mijn vrolijkheid met andere Notabelen te delen. Maar alle blikken die ik opving stonden ernstig, zonder een zweem van sarcasme of spotlust. Het waren blikken van medelijden en solidariteit met een strijdmakker die weliswaar zonder munitie zat, maar weigerde zijn wapen neer te leggen en zich gewonnen te geven.

Na al deze gebeurtenissen maakte ik enkele maanden later de balans op van mijn inspanningen om onder de mensen te komen. Het resul-

taat stemde me niet vrolijk. Ik had geprobeerd te ontkomen aan de eenzaamheid van na de revolutie, en was in plaats daarvan verstrikt geraakt in een reeks van andere 'postrevolutionaire' kwalen. Ik had gehoopt in dit gezelschap wat Perzisch te kunnen spreken, maar had daar amper de gelegenheid toe gekregen. De Notabelen waren nu eenmaal niet genegen om een timide nieuwkomer als mij aan het woord te laten. Ze waren niet eens bereid om naar elkaar te luisteren, zodat dikwijls twee of drie personen gelijktijdig op luid volume aan het betogen waren.

Teneinde de sympathie van de Notabelen te verwerven had ik zelf ook een aantal kwalen gesimuleerd, waarover ik me achteraf niet prettig voelde. Bovendien werd ik door de groep behandeld als een uiterst hardhorend persoon.

Wat betreft literaire en culturele zaken had ik vergeefs verlangd naar discussies over onze grote klassieke dichters Sa'di en Hafez. In plaats daarvan moest ik die malle rijmelarij aanhoren over verteerde botten en postume schaamtegevoelens jegens de straathonden van de wijk.

Bij het bespreken van de politieke situatie kon ik fluiten naar al die gedegen artikelen en studies die over de achtergronden van de revolutie waren verschenen. Wat ik te horen kreeg was een reeks onzinnige, tot vermoeiens toe herhaalde complottheorieën. En wat het emotionele aspect betrof heerste er onder de Notabelen nauwelijks mededogen met de echte slachtoffers van de revolutie. Hun belangstelling ging uit naar jammerklachten over de 'door de revolutie aangedane' knieën van hun eigen gouverneur en overste.

Maar het ergste was dat ik gehoopt had door dit illustere gezelschap getuige te kunnen zijn van een stukje 'levende geschiedenis' van ons land. Helaas! Het bleek een uiterst warrig, onbetrouwbaar beeld te zijn dat ik aan mijn gesprekken met deze Notabelen overhield. In de eerste plaats wisten ze over bepaalde obscure episodes nauwelijks méér dan ikzelf, en wat ze wisten hadden ze dikwijls op gezag van deze of gene verre neef. In de tweede plaats waren ze niet in staat om een geloofwaardig en consistent verhaal over te brengen. Of het nu de sigaretten van de overste waren (Winston, Kent, Marlboro, Camel) of de vraag welke hoogheid door haar aanwezigheid het Ceremoniële Afstoffen had opgeluisterd (prinses Asjraf, prinses Sjams, de keizerin-moeder, Farah Diba zelf of, waarom niet, de dames Gandhi of Marcos) - hun verhalen waren ongehoord warrig en veranderden steeds van inhoud.

Het was, kort en goed, een jammerlijk mislukte onderneming. Zonde van al die gespendeerde tijd. In mijn geheugen zocht ik naar alle spreuken en wijsheden die ik vroeger geleerd had over innerlijke gemoedsrust en teruggaan naar jezelf. Een lofzang op de eenzaamheid: dat was de revolutie die zich in mij had voltrokken, toen ik definitief afscheid nam van de Notabelen en al hun revolutiekwalen. En mocht ook ik klachten hebben, dan weet ik voortaan dat mijn genezing schuilt in het alleen-zijn, in de beslotenheid van eigen huis en haard.

Parijs, Farwardin 1377 [voorjaar 1998]

Een opwindende avond
Monirou Ravanipour[*]
(Vertaling Hans de Bruijn)

Toen de telefoon ging was ze net onder de douche vandaan en languit op bed gaan liggen. In haar hand hield ze een half opengeslagen Hamlet. ‘Something is rotten in the state of Denmark.’ De vrouw sloeg het boek dicht en nam de hoorn van de haak: ‘Waar? Plein van de Revolutie? Oké.’ Ze legde neer. Glimlachend ging ze zitten. Ze kende hem al twee maanden. Donker gezicht met ogen die schitteren als twee zwarte knikkers. Hij kwam uit het zuiden. In Koramshar had hij zijn huis en alles verloren. Hij had niets meer, geen vrouw, geen kind. In Teheran had hij een Peikan gekocht en was aan het werk gegaan. Op een dag had hij haar gezien toen zij langs de straat op een taxi stond te wachten. Ze hadden kennis gemaakt. Voor de vrouw die een jaar geleden het drama van een echtscheiding had doorgemaakt, was die kennismaking een belevenis, een prettige belevenis.

Deze keer wilde ze hem mee naar huis nemen. Ze had haar avonddienst overgedaan aan een andere verpleegster. Deze avond wilde zij voor zichzelf hebben. Een man drie maanden leren kennen, iemand die altijd naast je ging zitten om kalm en zwijgend naar je te luisteren was genoeg. Het had geen zin om over begraafplaatsen te wandelen wanneer je in je eigen huis kon gaan zitten om koffie te drinken en te praten.

* *Monirou Ravanipour (1954) werd geboren in Jofre, een dorp aan de Perzische Golf. Zij studeerde psychologie aan de universiteit van Shiraz, maar koos voor de literatuur. Haar naam werd bekend door* Kanizoe *(‘De meid’), een bundel met korte verhalen die in 1988 verscheen na eerst jarenlang te zijn tegengehouden door de censuur. Zij schreef ook romans en kinderboeken. In een magisch-realistische verteltrant beschrijft zij vooral het leven van vrouwen in het afgelegen kustgebied van Zuid-Iran. Zij verwerkt veel elementen uit de folklore en het volksgeloof. Het hier vertaalde verhaal uit 2006 is bestemd voor een nog te verschijnen bundel verhalen over het leven in Teheran tijdens de jaren tachtig, de tijd van de oorlog tussen Iran en Irak. Ravanipour is een van de meest opmerkelijke figuren onder de vele vrouwelijke auteurs die na de islamitische revolutie naar voren zijn gekomen. Haar werk is vertaald in het Engels en het Duits. Door te pleiten voor grotere vrijheid op culturele bijeenkomsten in het buitenland kwam zij in moeilijkheden met de islamitische overheid. In 2007 verliet zij Iran voor een langdurig verblijf in de Verenigde Staten.*

De man kende alle begraafplaatsen en alle straten. De eerste keer dat ze een plekje zochten om te gaan zitten had de man haar meegenomen naar Behesjte Zahra.

‘Behesjte Zahra?’

‘Daar vallen we niet op.’

Ze gingen dan bij een graf zitten en praatten met elkaar zonder dat iemand argwaan kreeg of een jongeman kwam vragen wat hun familierelatie was.

De vrouw droeg altijd zwarte kleren en stopte een chador in haar tas, want ze wist wel waar ze heen zouden gaan om te praten. Op Behesjte Zahra lette niemand op hen. Hier en daar zaten mensen met z'n tweeën samen die zich om niemand bekommerden. Zij gingen naast een grafsteen zitten en lazen het opschrift. Ze prentten de datums van geboorte en overlijden in hun gedachten en spraken met elkaar over de dode. Als ze moe werden gingen ze inkopen doen bij de kooplui in de buurt van Behesjte Zahra. De uien en de aardappels die ze hadden gekocht, legden ze bij de achterruit van de auto zodat iedereen ze kon zien. Daarna namen zij afscheid van de verkoper, die met een lachje zei: ‘Ga maar nooit meer naar dit soort plaatsen toe. Hier hebben jullie nog niets te zoeken.’ Ze zeiden goedenavond en gingen ervandoor.

Deze keer had zij geen zin om iets zwarts aan te trekken en de rand van de zwarte hoofddoek over haar gezicht te trekken. Tegenover de mensen moest ze wel doen of ze in de rouw was. Maar dit was een andere gelegenheid, een vrolijke. Ze zou hem mee naar huis nemen. Vanavond konden ze tot heel laat samen zitten praten. Ze moesten alleen wat later thuiskomen zodat de buren niets zouden merken.

De vrouw was opgestaan en voor de klerenkast gaan staan. Wat zou ze aantrekken? Welke kleur zou hij leuk vinden? Ze keerde zich een keer om met de handen in de zij. Over kleuren hadden ze het nog nooit gehad. Ze kende zijn smaak helemaal niet. Wat vond ze zelf mooi?? Ze pakte een citroengele jurk met kleine groene blaadjes uit de kast. Ze ging voor de spiegel staan en lachte tegen zichzelf. Jou trek ik vandaag aan? jou.

Terwijl ze zich aankleedde knipte ze met haar vingers en maakte een rondedansje. Ze ging voor de spiegel staan. Opeens straalde de angst haar tegemoet vanuit de spiegel. Geschrokken deinsde ze achteruit. Stel dat ze een aanrijding kregen en ze naar het Arad-ziekenhuis

werd gebracht, dan zouden haar collega's zien dat zij onder haar zwarte mantel een citroengele jurk met kleine groene blaadjes droeg? De man had gezegd: een deugdzame vrouw draagt altijd zwart. Hij had gezegd: Dan heeft niemand iets in de gaten?

Nee, ze ging zich niet omkleden, aanrijding of geen aanrijding. Ze zou deze jurk dragen onder een zwarte mantel en met een bloemetjeshoofddoek. Bloemetjes? Ja, bloemetjes. Als iemand dan iets zou vragen kon ze zeggen dat vandaag het besnijdenisfeest van haar kleinzoon was. Ze waren op weg om iets te gaan kopen of... Wat? Ach, houd je nou op of niet? De vrouw gaf zichzelf een klap in het gezicht en lachte weer naar de spiegel. Ze deed haar bloemetjeshoofddoek om en ging op pad.

Het was bijtend koud. Toen de vrouw uit de taxi stapte zag ze de man staan uitkijken naar links en rechts. Ze ging naar hem toe. De man bekeek haar aan alle kanten en glimlachte. Hij liet haar zijn met olie besmeurde handen zien: de auto is kapot. Ik heb hem naar de garage gebracht. De vrouw lachte: ‘Dat komt goed uit.’ De man keek haar niet begrijpend aan.

‘Wil je een andere dag gaan wandelen?’ Toen zag hij haar bloemetjeshoofddoek. Kalm maar verbaasd en op gedempte toon vroeg hij: ‘Wat heb je nu op je hoofd?’

De vrouw lachte opnieuw: ‘We gaan niet haar Behesjte Zahra.’

‘Waarheen dan wel?’

‘Naar mijn huis.’ De man slikte en keek haar indringend aan. ‘Naar jouw huis?’ Met een lachje antwoordde de vrouw: ‘Ja!’ De man wist niet hoe hij het had. ‘Het is te koud om te gaan wandelen. Op Behesjte Zahra is het nu nog een stuk kouder.’

De vrouw keek hem niet aan. Ze was bang dat hij de blijdschap in haar ogen zou opmerken. Aan de overkant van de straat kwam een patrouillewagen voorbij. Alle vrouwen trokken vlug hun hoofddoek over het voorhoofd. De jonge paartjes doken weg in de menigte.

Het was zes uur en bitter koud. Ze stapten voorin een taxi. De chauffeur draaide zijn radio hoger. Achterin waren drie medereizigers die niets zeiden. Door de ramen was Teheran te zien. Koud en in zichzelf gekeerd. De snelweg was leeg. Het was alsof iedereen binnenshuis was gebleven. Op de radio werd een revolutionair lied gezongen:

‘Iran o woud van de dapperen.’

De chauffeur keek op zijn polshorloge en draaide aan de radio: ‘Misschien komen ze weer vannacht.’ Een stem van de achterbank zei: ‘Ach, gisterennacht is er ook niets gebeurd.’

De chauffeur zei: ‘Ze zeggen dat de stad geëvacueerd moet worden.’

Het werd stil. De vrouw bedacht dat ze een restaurant moesten zoeken. Een druk restaurant waar ze laat konden eten en afwachten tot het de tijd was om zonder gezien te worden naar huis te gaan.

In het restaurant werd de man zwijgzaam. Hij at met tegenzin. De vrouw keek telkens op haar horloge. Er was pas één uur voorbij. Het was zeven uur, maar het was zo donker buiten dat het leek of het al later was. De kelner liep af en aan. Er stonden veel families in de rij reikhalzend uit te kijken naar een vrije tafel. Ze konden niet langer blijven zitten. De vrouw opende haar tas en bekeek de rekening die op tafel lag. De man zei: ‘Dat moet je niet doen.’ De vrouw keek hem verbaasd aan. Hij legde uit: ‘Zo gaan ze denken dat we geen familie van elkaar zijn.’ De vrouw schudde haar hoofd en zei lachend: ‘Ja, natuurlijk!’

Buiten was het pikkedonker, maar het was niet ver naar haar huis. De man liep met aarzelende stap. Het was of hij in tweestrijd was. De vrouw neuriede iets, een liedje dat haar inviel, ze wist niet waar het vandaan kwam:

‘De avond is vol opwinding en poëzie’?

Nog voordat ze aan het einde van het park waren, het park tegenover het restaurant, zei de man langzaam: ‘Vind je het erg als ik niet meega?’

De vrouw stootte hem met haar elleboog in de zij en begon te lachen. De man stapte steviger door. Zwijgend kwamen ze bij de parkeergarage van het wooncomplex. Het was een mooi complex met linnen gordijnen achter de ramen en vier verdiepingen. De vrouw hield van haar huis. Ze woonde er nu vier maanden. Vanavond ging zij erheen om haar eerste gelukkige moment binnen deze vier muren te beleven.

Luchtig en onbezorgd zei de vrouw: ‘Ik ga door de deur van de parkeergarage en jij door de glazen deur.’ De man vroeg aarzelend: ‘Waar is die glazen deur?’ De stem van de vrouw klonk nu ook wat gedempter: ‘Aan de achterkant. Ik zal het je wijzen.’

Zij liep rechts om het complex heen. De man volgde haar schoorvoetend. Toen ze voor de glazen deur stonden, zag de vrouw hem ang-

stig naar de weg kijken. Ze zei: ‘Kom nou.’ De man slikte even: ‘Moet ik langs de trap naar boven??’ De vrouw dempte haar stem: ‘Drie, vier treden, meer niet. Ga alvast maar naar boven. Een minuutje geduld en dan ben ik bij de deur van de parkeergarage. Duw dan de deur tegenover je open.’ - ‘Is het niet zo'n deur die vanzelf opengaat?’ De vrouw lachte zachtjes: ‘Je bent niet op een vliegveld. Je moet duwen met je hand.’ De man kon niet anders dan instemmend met zijn hoofd knikken. Ze wenste hem zachtjes succes, draaide zich om en liep naar de parkeergarage.

De ingang van de parkeergarage was verlaten. De telefonist van het complex stond in de cel met iemand te bellen. Ze moest zich goed laten zien zodat hij en anderen wisten dat ze alleen was. Ze zou even tegen de ramen van zijn hokje tikken als ze er langs liep. Maar stel dat hij haar aan de praat hield?? Dan zou de man boven op de vierde verdieping achter de deur blijven staan. Misschien ging hij wel weer de trap af om weg te gaan. Zonder op of om te kijken liep ze vlug langs het hokje. Ze stak de binnenplaats van de parkeergarage bijna hardlopend over. Ze had nog geen voet op de eerste traptrede gezet toen het luchtafweergeschut begon te bulderen.

Het geluid van de sirene galmde door het gebouw. Het was fase rood. De deuren van de appartementen gingen een voor een open en mannen, vrouwen en kinderen stortten zich in paniek langs de trappen naar beneden.

Toen ze op de vierde verdieping kwam, moest ze even op adem komen De man stond voor de gesloten deur. De buurvrouw aan de overkant bracht haar hoofddoek in orde, nam haar kind onder de arm en rende naar de trap. De vrouw had moeite om de sleutel in het slot om te draaien. Haar handen trilden. De man zag er verslagen uit en keek angstig langs de trap omlaag terwijl de sirenes bleven loeien.

De vrouw opende de deur en ging naar binnen. Zachtjes zei ze: ‘Kom erin.’ Met gebogen rug stapte de man aarzelend de zitkamer in. Zij sloot de deur, maar ze herinnerde zich dat ze de sleutel in de deur had laten zitten. Zachtjes opende ze deur weer en haalde de sleutel uit het slot. Er was niemand in het trappenhuis.

Stilte. Er heerste een gedwongen stilte in de kamer, maar het afweergeschut bulderde alsof het vlak achter de muren stond. Ze gingen zwijgend en afwachtend op de bank zitten op grote afstand van elkaar.

Het schieten ging onophoudelijk door, maar het was onduidelijk of er iets werd geraakt.

Bij het verre geluid van een bom die een wijk plat gooide stond de vrouw op. Om de radio te vinden stak zij haar aansteker aan. De omroeper zei kalm en zonder opwinding: ‘Ga naar de schuilkelder? Bewaar uw kalmte? Sluit het gas af en blijf weg van de ramen.’ De vrouw beet op haar nagels. De man zei: ‘Zet het geluid wat zachter. Ze kunnen ons horen.’ De vrouw draaide aan de radio. De stem werd zwakker, heel zwak.

Bij de tweede inslag, die heel dichtbij was, had de vrouw het gevoel dat het dak boven haar werd geraakt. Ze borg haar hoofd in haar handen. Er was een barst gesprongen in het glas van het raam. ‘Laten we naar beneden gaan, naar de schuilkelder.’

Haar stem trilde. Maar de man zei: ‘Nee, dan krijgen ze ons in de gaten. Dat kan niet.’

De vrouw slikte. Ze kreeg een stekende hoofdpijn. De seconden gingen traag voorbij Op de radio was muziek te horen. Het geluid klonk nu hoger alsof iemand aan de knop had gedraaid.

De derde bom sloeg in, heel ver weg. De vrouw glimlachte even. De muziek op de radio werd onderbroken: ‘Het signaal dat u nu hoort is “einde alarm”. Dit betekent dat de luchtaanval is afgelopen.’

Afgelopen? Ze slaakten allebei een diepe zucht en de vrouw zei:

‘Gelukkig is het goed gegaan.’

De voetstappen van de buren die uit de schuilkelder kwamen waren te horen en in het trappenhuis zeiden ze luid tegen elkaar hoe blij ze waren dat ze het er levend vanaf hadden gebracht. Het licht was nog uit. De vrouw ging op de tast naar de keuken. Ze pakte de aansteker en vond het koffieapparaat. Ze brandde haar vingers aan de vlam van de aansteker en zei zachtjes: Au! Nog een keer probeerde ze de aansteker en ze hield het koffieapparaat onder de kraan. Weer brandde ze haar vingers. Toen ze voor de derde keer de aansteker gebruikte ging het gas aan. Ze zette het koffieapparaat op de vlam.

Veel later - het trappenhuis was al verlaten - kwam er weer stroom. De vrouw merkte dat er een stuk luchtafweergeschut met een rode schijnwerper hinderlijk onder het raam stond. De man leek het ook in de gaten te hebben. Het rode schijnsel viel op zijn gezicht. Met een trillende vinger wees hij naar het raam zonder dat hij een woord kon uitbrengen.

De binnenplaats van het gebouw was rood verlicht alsof iemand een slaaplamp had aangestoken. ‘Zal ik het gordijn dichtdoen?’ De man bleef roerloos zitten. Met veel moeite bracht hij uit: ‘Nee, dan krijgen ze ons in de gaten.’

De vrouw wist niet meer wat ze moest doen. Toen het koffieapparaat begon te fluiten ging ze naar de keuken. Het gas was uitgegaan. De koffie was niet doorgelopen. Vertwijfeld liep ze terug met het koffieapparaat. De man zei: ‘Het heeft geen zin, absoluut niet. Ze hebben ons in de gaten.’

De vrouw ging zitten met het apparaat in de hand, starend naar het rode licht. De man zei: ‘Zal ik maar weggaan?’

‘Op dit uur van de avond? Wat zeg je dan als ze je vragen waar je bent geweest?’

Wanhopig schudde de man zijn hoofd terwijl hij steels op zijn horloge keek. De vrouw hield haar blik strak gericht op de roodgekleurde klok aan de muur. Het was negen uur. Hoe lang nog tot aan de ochtend!

Vertaalde poëzie

Tien kwatrijnen
Omar Khayyam[*]
(Vertaling Jaap van den Born)

(Naar Edward Heron-Allen)

1
Mijn godsdienstplichten heb ik steeds versmaad,
De zonde koekte vast op mijn gelaat,
Toch ben ik voor Uw deernis niet verloren,
Want nooit heb ik wat recht is krom gepraat.

[1]

If I have never threaded the pearl of Thy service
I have, at least, never wiped the dust of sin from my face;
this being so, I am not hopeless of Thy mercy,
for the reason that I have never said that One was Two.

* *De Perzische dichter Omar Khayyam (1053-1123) werd wereldwijd bekend door de negentiende-eeuwse vertaling van zijn kwatrijnen door Edward Fitzgerald, ook in Nederland, waar o.a. Boutens de versies van Fitzgerald in onze taal vertaalde. In feite waren de vertalingen van Fitzgerald zeer vrije bewerkingen, dikwijls niet in de bronnen te traceren en later werden andere, minder bekende vertalingen gepubliceerd. Zo verscheen in 1976 een vertaling van Robert Graves en Omar Ali-Shah die zich zouden hebben gebaseerd op een pas ontdekt twaalfde-eeuws manuscript, een pretentie die al snel door de mand viel: men had eenvoudig de letterlijke vertaling van Edward Heron-Allen uit 1898, gebaseerd op het oudste bekende manuscript, bewerkt. Van Heron-Allens vertaling (een belangrijke bron voor Leopold) heb ik gebruik gemaakt voor mijn bewerking van een aantal kwatrijnen. Van de honderden vertalingen in meer dan veertig talen is er maar één van een Perzische dichter, een veelgeprezen vertaling in het Engels uit 1988 van Karim Emami* (The Wine of Nishapour). *Op zijn vertaling heb ik de overige kwatrijnen gebaseerd. Wie meer vertalingen wil zien kan terecht op de website www.omarkhayyamnederland.com*.

2

Wie zegt dat er een nieuwe dag zal zijn?
Wees nú verliefd, geniet en drink je wijn.
Ooit zal de maan vergeefs naar ons gaan zoeken
O maan! Wij drinken in jouw maneschijn!

[2]

Since no one will guarantee thee a tomorrow,
make thou happy now this love-sick heart of thine;
drink wine in the moonlight, O moon, for the moon
shall seek us long and shall not find us.

3

Je kunt maar beter niet naar vriendschap streven,
Houd afstand tot de mensen in dit leven.
De vriend waarop je blindelings vertrouwt,
Wordt welbeschouwd door vijandschap gedreven.

[3]

In this life it is best that thou should' st make but few friends,
distant intercourse with one's fellow men is good.
That person upon whom thou leanest entirely,
when thou examinest him closely, he is thine enemy.

4

Je bent vandaag geen meester over morgen,
De toekomst baart je nodeloze zorgen.
Geniet volop de dagen dat je leeft,
Hoeveel er je nog resten is verborgen.

[4]

Thou hast no power today over the morrow,
and anxiety about the morrow is useless to thee;

waste not thou this moment if thy heart be not mad,
for the value of the remainder of this life is not manifest.

5

Dit is geen tijd voor woorden; schenk de wijn
En schenk me ook je lippen van robijn;
Schenk wijn, rood als je blos; mijn schuldgevoelens
Zijn nog veel lichter dan jouw krullen zijn.

[5]

Arise and give me wine - what time is this for words?
for tonight thy little mouth fills all my needs;
give me wine, rose-coloured as thy cheeks,
for this penitence of mine is as full of tangles as thy curls.

(Naar Karim Emami)

6
Wat tob ik over wat ik heb of mis?
Of mijn bestaan dorst is of lafenis?
Vul mijn bokaal met wijn je kan nooit weten
Of deze adem niet mijn laatste is.

[6]

How long shall I worry whether I have or have not?
Whether I am spending my life happily or not?
Come and fill the bowl of wine for I know not
Whether I will be able to exhale the breath I am inhaling now.

7

Kom, klap en zing tezamen uit één mond,
Geef Droefenis een schop onder haar kont;
Vier voor de morgenstond de laatste ronde,
Want na ons komt nog vaak die morgenstond

[7]

Unless we now clap together in unison,

Kicking joyously Sorrow on the back,
Rising before dawn for a last round,
Many dawns will break, when we shall no longer be around.

8

Beheerste ik als God de hemelsferen,
Dan zou ik al wat is tot as verteren.
Een nieuwe wereld werd door mij gevormd:
De vrijgeest vond het doel van zijn begeren.

[8]

If I could manipulate the heaven like God,
I would remove it altogether;
Then I would remould the world in such a way
That the free of spirit easily found the objects of their desire.

9

Drink, lang nog lig je in de aarde neer,
Voorbij zijn vriend en liefste van weleer;
Dit oud geheim dien je goed te bewaren:
Een eens verlepte tulp bloeit nimmermeer!

[9]

Drink, tor you will be sleeping under the earth a long time,
Without friends and companions, and without a mate.
Be careful not to reveal this old secret:
A tulip, once withered, will not bloom!

10

Geniet het nú, Khayyam, geniet je wijn!
Bemin je vriend met wangen van satijn.
Ooit wordt voor elk de dodenkaart getrokken
En stel je voor dat je nú dood zou zijn!

[10]

Have a good time, Khayyam, it you are merry with wine,
And if you are with a tulip-cheeked companion.

As death and destruction are in the cards for everyone,
Imagine that you are now dead; enjoy yourself while you can!

Zeven Iraanse dichters
Vertaling Nasser Fakhteh

Drie gedichten
Amir-Hossein Afrasiabi[*]

Geesten

Wat een goede zet van je,
dat je de tafels hebt omgeruild,

niet omdat hij te groot was
voor onze kleine keuken
of omdat
twee van de vier stoelen altijd
leeg waren.

Omdat nu -
wat een goede zet van je -
deze kleine tafel
alleen maar plek heeft voor twee

اشباح

جه خوب کردی
که میزرا عوض کردی

نه جون برای آش یزخانة کوجك ما
بزرك بود
یا همیشه
دو تا از جهار تا صندلی اش
خالی بود

برای اینکهحالا
جه خوب کردی
أدمیرضك
ي بئی دو ذ نجادرد

* *Amir-Hossein Afrasiabi (Isfahan, 1934) studeerde architectuur in Teheran en Londen, maar was vooral werkzaam als dichter en vertaler, die zich in 1986 vestigde in Nederland. Hij heeft ook in het Nederlands poëzie geschreven, verzameld in de bundel 'Ballingschaap' (2005) en hij publiceerde poëzie van Forough Farrokhzad in Nederlandse vertaling. Over zijn emigratie zei hij: 'Een immigrant is iemand van gisteren die morgen nog niet is aangekomen.' Sinds 2008 woont Afrasiabi afwisselend in Iran en Nederland.*

Rode roos 1

Over diezelfde rode roos heb ik het
in het achtertuintje van dat huis
waarvan de geur in de schaduwen van de namiddag
(als je water sprenkelde op het grindpad
en de thee liet trekken)
aan het eind van de zomer door het achtertuintje
en over de veranda dreef.

De namiddagen aan het eind van de zomer
als ik op de veranda zat
en over je schouder
zag dat het er nog was,
rood en geurig.
Ik zei het is er,
voorlopig is het er.

Over diezelfde rode roos heb ik het
in het achtertuintje van dat huis.

۱ کل سرخ

ملض عیتسخ: را ادشکت"م
کرض حیاط غمك أن مع بود و
عطرش
در سایه های عصر روزهای آخر تابستان
(که آب می پاشیدی خرند را
(وجای را دم می کردی
...در حیاط و ایوان ییجیده بود

عصرهای آخر تابستان

که می نشستم در ایوان و
از فراز شانه های تو
،مـ□دیدم که بود
سرخ و عطرآگین؛
،می کفتم که هست
...فعلا که هست

آن کل سرخی را می کویم
...که در حیاط کوجك آن خانه بود

Rode roos 2

Over diezelfde rode roos heb jij het,
in het achtertuintje van dat huis,
dat weet ik.

Soms als ik water sprenkelde over het grindpad
en de thee liet trekken
en jij op de veranda zat,
zag je dat het er was.

Over mijn schouder
zag je dat het er was.

De rozen zie je altijd over mijn schouder
die rood en geurig zijn
maar
mij zie je niet.

۲ کلسرخ

همان کل سرخی را می کویی
،که در حیاط کوجك آن خانه بود
م□دانم؛

کاهی کهآب می یاشیدم خرند را و
جا□را دمم□کردم
،و می نشستی بر ایوان
م□دید□که بود؛

از فراز شانه های من
م□دید□که بود.

،کلهای سرخ را
از فراز شانه های من
همیشه می بینی
،که سرخ و عطرآکینند
اما
مرا نمی بینی

Drie gedichten

Mana Aghaee[*]

Mijn dood

Als ik sterf, zal er iemand komen
iemand als ik toen ik jong was
die mijn gedachten zal denken,
in mijn schoenen zal lopen
en die af zal wachten
in dezelfde kamer op deze zelfde stoel.
Als ik sterf, zal ik rusten
in het kille graf van een andere vrouw
een onbekende burger als ik
een slavinnetje zonder papieren
een zwerfster uit één van de hoofdsteden van de wereld.

Wat maakt het uit?
Als ik sterf
regenen kogels nog altijd in Afrika
zal een ster aan diggelen gaan aan de Irakese hemel
worden in Bethlehem nog hoofdloze kinderen geboren.
Als ik sterf, zal niemand een traan laten.
Van mijn graf dat wit is
zal geen foto in de krant staan.

مرگ من

وقتی بمیرم کسی خواهد آمد
کسی شبیه جوانی من
کسی که فکرهای مرا فکرخواهد کرد
در کفش های من را ه خوا هد رفت
ودرهمین اتاق
روی همین صندلی انتظار خواهد کشید
وقت□بمیرممنخود
در کور سرد زنی دیکر خواهم خفت
اونیزشهروندی کمنام
کنیزی بی شناسنامه
أواره ای امل یکی از یایتخت های جهان
جه فرق□م□کند
وقتی بمیرم در آفریقا هنوز کلوله می بارد
در أسمان عراق ستاره ای تکه تکه خوا هد شد
در بیت اللحم کودکانی بدون سر دنیا خواهند آمد
وقتی بمیرم هیچ کس کریه نخوا هد کرد
از سنك قبرم که سفید است،
عکسی در روزنامه نخواهد افتاد.

* *Mana Aghaee (1973) emigreerde met haar ouders in 1987 naar Zweden en woont in Stockholm. Ze studeerde Iranologie in Uppsala en publiceerde vanaf 1991 drie bundels poëzie, naast vertalingen uit het Zweeds. Een uitspraak van haar: 'Ik ben een balling, niet vanwege mijn woonplaats, maar omdat ik de wereld zie als de plaats waarheen ik verbannen ben.'*

Vrouw zoekt man

Ik ben een vrouw, achtentwintig jaar,
met vreemde gewoonten
en fouten zo groot als ikzelf
die elke ochtend haar tanden poetst,
in kantoor achter een bureau zit
en haar zorgen vergeet
door kleine annonces in de krant te lezen.
Ik heb veel stormen verduurd,
ik respecteer het recht van alle
dieren - zelfs de mensen -
ik verkies de pijn om iets te bereiken
boven kortstondig genot.
Ik heb films geboycot,
hoge hakken en korte rokjes
beroven je van de gelegenheid om na te denken.

آگهی همسریابی

زنی هستم بیست و هشت ساله
با عادت هائی غریب
و اشتباهاتی همقد خودم
که صبح تأ صبح دندان هایم را مسواك می زنم
پشت میز اداره می نشینم
و غصه هایم را با خواندن «نیازمندی های» روذ نامه فرا موش می کنم.
من از توفان های زیادی کذشته ام
من به حقوق همة حیوانات - حتی بشر- احترام می کذارم
من زجر کشیدن برای رسیدن به یك هدف را
به لذت های زودکذر ترجیح می دهم
سینما را تحریم کرده ام
یاشنه های بلند و دامن های کوتا ه
فرصت فکرکردن را ازآدم می کیرند

[Mijn god is lief]

Mijn god is lief
Hij schiep de hel voor mijn slechte geweten
en viagra om mijn geslacht voort te zetten.
Ik heb mijn menselijkheid met alle nadelen aanvaard.
In deze wereld waar uit elke hoek van haar dak chemische bommen lekken
moet je een dwaas zijn om een engel te willen worden
en vleugels te naaien aan de wonden van je schouders.

De man die ik zoek
moet mijn geloof delen,
hij moet niet in boeken leven
en niet elke machthebber zijn andere wang toekeren.
Ik heb voor hem twee voorwaarden:
Eén, dat hij nooit moe wordt van het gaan.
Twee, dat hij alleen zijn schoenen gehoorzaamt.

[خدا□منمهربانآست]

خدا□منمهربانآست
اوجهنم را برا□عذابوجدانم
وویاکرا را برای بقای نسلم آفریده
من آدم بودن را با همة مضراتش بذیرفته ام
در این دنیائی که از هر کوشة سقفش بمب شیمیائی جکه می کند آدم باید احمق باشد
که آرزوی فرشته شدن بکند
و به زخم شانه هایش بال بدوزد

مردی که دنبالش می کردم
باید شریك اعتقاداتم باشد
او نباید توی کتاب ها زندکی کند
و کونه اش را برای هر آبرقدرتی جلو بیاورد
برای او دو شرط کذاشته ام
اول اینکه هیجوقت از رفتن خسته نشود
دوم اینکه فقط از کفش هایش اطاعت کند

Boom

Ga,
ren achter de wind aan,
verpletter mijn schaduw,
ik ben gewend aan de kringloop van de seizoenen,
aan deze aarde die onder mijn voeten beeft,
aan wolken die ergens anders gaan regenen
en aan de eenzaamheid waarvan ik weet dat ze mij zal vergelen.

Hier blijf ik, recht onder deze hemel
om de kinderen die om me heen draaiden
om gelach dat in de verte te horen was
om de steen die mijn stilte begreep
en om de namen die jullie
ter herinnering in mijn lichaam griften.

درخت

بروید
دنبال بادها بدوید
سایه ام را له کنید
من به کردش فصل ها عادت دارم
به این زمین که زیریایم می لرزد
به ابر ها که می روند جای دیکری ببارند
و به تنهایی که می دانم زرد می کندم

همین جا می مانم، زیر همین آسمان
به خاطر کودکانی که دورم جرخیدند
به خاطر خنده هائی که از دور شنیده شدند
به خاطر سنکی که سکوت مرا فهمید
وبهخاطرنامهائی
که بر تنم به یادکار نوشتین

Twee gedichten

Esma'il Kho'i*

Over duizend jaar

Over duizend jaar
rijs ik als gras
uit de boezem van de aarde
en vanuit de eeuwige traditie van de hemelen
aanbid ik enkel de zon.

Ik ben de ziel van de toorn
in het hart van geduld.
Pas op voor mij,
jullie nieuwe groep moslims!
Ik ben een oude heiden.

بعد از هزار سال

بعد اذ هزار سال
،جونسبزه
برمی آیم
از دلخاك؛
وم□ستایم
تنها
،خورشید را
از سنت همارة افلاك

من جان خشم در دل صبرم
،ازمنبیرهیزید
!ای کروه تازه مسلمانان
.من کهنهکبرم

* *Esma'il Kho'i (Mashad, 1938) studeerde filosofie in Iran en Londen, en werd zelf als hoogleraar ontslagen vanwege zijn oppositie tegen de sjah. Terug aan de universiteit, na de revolutie, werd hij weldra persona non grata voor het nieuwe bewind; hij leefde twee jaar ondergedoken en wist toen naar Engeland te ontsnappen. Kho'i schreef een dertigtal dichtbundels; zijn werk is vertaald in het Engels, Russisch, Frans en Duits.*

Tot de tak van de oude moerbeiboom

Een lange draad waarvan het uiteinde vastzit
aan een gescheurde vlieger
  hangt
aan een tak van een oude moerbeiboom
wiens middagparasol van schaduw
zich spreidt over het lawaai en de straatkinderen
op blote voeten.

Lieve hemel!
Mijn hele kindertijd -
  is een zomer -
in het kiekje van deze herinnering!

Kijk:
Stoffige aarde,
stoffige lucht,
stoffige zon
en stoffige kinderen
die met stoffige handen
stoffige moerbeien rapen
van de stoffige grond.
Ze blazen ze schoon
en stoppen ze in hun mond!

En een gescheurde vlieger
aan de tak van een oude moerbeiboom.

به شاخ توت کهنسال

نخی دراز که دنباله اش
به بادبادك جرخورده ای می انجامد
اویزان
به شا خ توت کهنسالی
که جتر سایه ی عصرانه اش
کشوده روی هیاهوی و یابرهنکی کودکان کوی...

خدای من!
تمام کودکی ام تابستانی است
در عکس فودی این یادمان!

نکاهکن:
زمینخاك آلود،
آسمان خاك آلود،
آفتابخاکآلود؛
وکودکانی خأك الود،
که از زمین خاك آلود
توت های خاك آلود را
با دست های خاك آلود
برمی دارند،
فوتم□کنند،
بهدهانم□کذا رند!
و بادبادك جرخورده ای
به شا غ توت کهنساله..

Twee gedichten

Nader Naderpour[*]

Punt en lijn

Onder de boog van die verre Nijlblauwe hemel,
in de stad van de sporadische oude herinneringen,
op de dag dat de bries door een nauw ruitje van een klaslokaal de weg
naar het raam aan de overkant overbrugde,
trok de oude meetkundeleraar van het ene punt naar
het andere een witte lijn op het zwarte bord en zei:
De kortste weg tussen deze punten -
zoals een windbrug tussen twee ramen -
is een rechte lijn.

Vandaag weet ik uit ervaring: Nee!
De lange weg van mijn onvoltooide leven
is niet die rechte lijn tussen twee punten.
Deze angstaanjagende weg
van geboorte naar dood
- als bliksem in de donkere nacht van de hemel -
is een gebroken lijn
waarvan ik niet weet welke hand die met zijn nagel
in de aarde heeft getekend.

نقطه و خط

،در زیر طاق نیلی آن آسمان دور
،در شهر یادهای پراکندهٔ قدیم
روذی که از دریجهٔ تنك اطاق درس
،یلزد به سوی پنجرهٔ روبرو نسیم
استاد پیر هندسه، بر تخته سیا ه
خطی سفید را
:از نقطه ای به نقطه دیکر دواند و کفت
کوته ترین ر هی که میان دو نقطه هست
- جونان یل نسیم، میا ن دو پنجره -
خطی است مستقیم
!امروز، من به تجربه دانسته ام که: نه
را ه دراز زندکی ناتمام من
آن خط مستقیم میان دو نقطه نیستد
:اینراهخوفناك
از نقطه ولادت تا نقطه هلاك
- جون آذرخش در شب تاریك آسمان -
خطی است منکسر، که ندانم کدام دست
...ترسیم کرده با سر ناخن، به روی خاکد

* *Nader Naderpoer (1929-2000) werd geboren in Teheran, studeerde in Parijs en Rome en was werkzaam op het ministerie van cultuur. Hij publiceerde enkele bundels, was medeoprichter van de Iraanse schrijversbond in 1968 en gold als een voorman van de moderne poëzie in Iran. In 1980 week hij uit naar Frankrijk en in 1986 vestigde hij zich in de VS, waar hij tien nieuwe bundels publiceerde*.

Een gesprek in het donker

In de nachten wanneer ik ziek en wakker ben
en er door geen enkel kiertje
een straaltje licht te zien is
en het zachte geluid van jouw diepe ademhaling
bij het constante getik van de klok
samengaat met het ritme van mijn hart,
zie ik dat, terwijl mijn gedachten
in de holte van mijn borst alleen zijn,
mijn hart niet alleen is.

Langzaam buig ik mijn hoofd
naar het randje van je bed
en kus licht je slapende wimpers,
je voelt de druk van de kus op je oog,
je lacht en ik kus teder je wang,
ook al klinkt het geluid van je lach
nog na in mijn oor,
in de zwarte golven van de nacht,
zijn de contouren van je lach niet te zien.

Zachtjes strijk ik een lucifer aan
zodat zijn vlam
je gezicht zou verlichten,
maar in een fractie sterft
de vonk van de rode zwavel
die rijst en daalt
op mijn twee blauwe vingertoppen,
in het zwenken en draaien van haar dans,
en opnieuw neemt de dichte duisternis
bezit van de kleine ruimte van onze slaapkamer.
Ik zeg tegen mezelf:
behalve die korte gelegenheid,
het moment van de ontmoeting
van jouw lieve gezicht,
hebben mijn ogen
niet het geluk om te zien.

کفتکویی در تاریکی
به: ثالة عزیزم

در نیمه شبهائی که من بیمارم و بیدار
هیچ روزن هیچ نوری آشکارا نیست :
در ترتتتة یتتة: بست
از لابلای تیك تاك دائم ساعت
،با زیر و بم های دلم همرا ه می کردد
آنکا ه می بینم که کر اندیشه ام تنهاست
دیکر دلم در تنکنای سینه، تنها نیست.

:آهسته، سرخم می کنم بر روی بالینت
مثکان در هم خفته ات را نرم می بوسم
سنکینی این بوسه را حس می کنی بر جش
می خندی و، من کونه ات را کرم می بوسم
هر جند بانك خنده ات می بیجدم در کوش

اما در اموا ج سیا ه شب:
رخسار خندانت هویدا نیست.

کبریتي آتش می زنم آرام
تا از فروغش چهره ات را روشنی بخشم
اما به زودی آن شرار سرخ گوگردین
-افتان و خیزان بر دو انگشت کبود-
در پیچ و تاب رقص می میرد
وز نو فضای خوابگاه کوچک ما را
تاریکی انبوه میگیرد
با خویش می گویم که غیر از مهلتی کوتاه
در لحظه دیدار سیمای عزیز تو
چشم مرا بخت تماشا نیست.

[Vervolg Nederlands]

Als een kind, bang in het donker,
zoek ik een weg naar jouw omhelzing
en door de verschrikking van iets
waarvan ik de naam niet weet
fluister ik dit geheim stiekem in je oor:
O jij,
liever dan alle liefste schepsels in de wereld!
O reisgenoot, vriend, minnaar, moeder,
gil zodat zelfs de wrede dood
ons niet uit elkaar haalt
op het beloofde moment,
want in de onstuimige wereld
weten we beiden
dat zelfs als wij van de wemelende massa's
totaan de eindeloze einder
een deel zouden krijgen,
het niets meer is dan onze eenzaamheid

en dit huisje, kleiner dan een boot,
voert ons,
ongelukkige passagiers,
verder mee op de zee van ballingschap,
maar aan de horizon van deze onheilspellende zee
heerst de nacht
en laat in het donker geen pad zien
naar morgen.

[Vervolg Perzisch]

جون کودکی از ترس تاریکی
راهی به آغوش تو می جویم
وزوحشت جیزی که نامش را نمی دانم
:این راز را، دزدانه، در کوش تو می کویم
!کای از تمام مهربانان جهان بهتر
!ای همسفر، ای دوست، ای دلدار، ای مادر
فریاد کن جندان که حتی مرك سنکین دل
در لحظة موعود، از هم نکسلد ما را
زیرا در آشوب جهان، ماهر دو می دانیم
کز ازدحام آدمیزادان
:وز آنجه موجود است در آفاق بی یایان
سهمی اکر ما راست، جز تنهائی ما نیست
وین خانه کوجکتر از قایق
ما: سرنشینان یریشانروزکارش را
بر یهنة دریای غربت بیش می راند
:اما در آفاق هراس انکیز این دریا
،شب جیرکی دارد
.وز هیچ سوی ظلمتش راهی به فردا نیست

Twee gedichten
Majid Nafisy[*]

Tot een slak

O jij kleine huisjesdrager!
Was je niet bang dat mijn grote voet
jou weg zou vegen?

Vannacht, onder de regen,
ben je mijn schoen ingekropen
om een schuilplaats voor jezelf te vinden.

Vandaag
keer je terug naar je groene geboorteplaats
en blijf ik achter met heimwee naar de mijne

Nacht

Middernacht nadert Texas
en is voorbij in New York.
Dag opent net zijn ogen in Zweden.
Alleen in de stad der engelen
laat de nacht mij niet los

به یك حلزون

!آی خانه به دوش کوچك
یروا نداشتی که یای بزر ك من
تورا ازمیانبردارد؟

دیشب،درزیر باران
به درون کفشهای کتونی من خزیدی
.تا یناهی برای خود بیابی

امرور
به زادکا ه سبزت باز می کردی
.ومن در حسرت آن می مانم

سب

شب در تکزاس به نیمه می رسد
و در نیویورك از نیمه میکذرد
روز در سوئد تازه یلك می کشاید
تنهادر شهرفرشتکان ست که شب
٠مرا رها نمی کند

* *Majid Nafisy (Isfahan, 1952) publiceerde poëzie sinds zijn dertiende en werd gezien als een Perzische Rimbaud. In de jaren zeventig werd hij politiek actief en hield op met schrijven. In 1978 werd zijn vrouw geëxecuteerd door het islamitische bewind; ook zijn broer en andere familieleden werden terechtgesteld. In 1983 wist hij te vluchten en sindsdien woont hij in de VS (Los Angeles).*

[Vervolg Nederlands]

Ik omarm mijzelf.
Ik sluit mijn oogleden
en als een eenzame steen
werp ik mezelf de nacht in.
Misschien dat hij in Texas
een slaapkamerraam opent
of in New York landt op een dak van een huis.
Maar de wereld is rond
en de zware eenzaamheid van deze nacht
zit alleen op mijn ziel.

Tijd heeft mij zijn rug toegekeerd
en de aarde, als een zwarte put,
opent zijn mond onder mijn voeten.
Ik laat mezelf alle grenzen voorbijgaan
en als een vallende ster
om mezelf heen wervelen.
Maar opeens
brengt een zacht rinkelen van de telefoon
mij terug op aarde

De middag is nog niet aangevangen in Isfahan
en mijn moeder, die op de veranda
de nagels van mijn vader knipt,
heeft het geluid van een vallende steen
in de vijver van het achtertuintje gehoord.

[Vervolg Perzisch]

بازوا نمرا در برمی کیرم
یلکهایمرام□بندم
و جون سنکیاره ای تنها
خود را به درون شب یرتاب می کنم
شاید در تکزاس
ینجره ی خوابکا هی را بکشاید
یا در نیویورك بربام خانه ای فرود آید
اما جهان کرد است
و تنهایی سنکین این شب
• تنها بر جان من می نشیند

زمان به من یشت کرده است
وزمینجونجاهسیاهی
زیر یایم دهان کشوده است
میکذارم تا از همه ی مرز ها بکذرم
و جون شهابی به دور خویش به کردش در آیم
اما ناکهان آوای نرم زنکی
مرا به زمین بر می کرداند
روز در اصفهان هنوز به نیمه نرسیده
ومادرمکه در ایوان
ناخنهای یدرم را می کیرد

صدای سقوط سنکیاره ای را
در حوض خانه شنیده است.

Drie gedichten

Abbas Saffari[*]

Wraak

Het zesjarige buurjongetje heeft gezegd
dat als de meisjes hem niet mee laten spelen, hij ze spiernaakt zou tekenen!

Maak je geen zorgen, lieve schat,
Anthony is aan het bluffen.
Alleen tekenaars zijn in staat om iemand spiernaakt te tekenen.

Diezelfde namiddag, toen ze ons de tekening liet zien,
konden we met moeite ons lachen inhouden
en moesten we aan Picasso denken
die eens gezegd heeft dat kinderen genieën zijn.
De tekening droeg Isabel over
aan het haardvuur
en ging huilend naar haar kamer.
De rest van de avond zaten we
bij de open haard
en dachten aan de vrouwen die Picasso
aan het huilen had gemaakt.

انتقام

یسر شش سالة همسایه کفته است
اکر دخترها به بازی نکیرندش
عکسشان را لختمادرزاد خوا هد کشید!

- نکران نباش عزیزدلم
آنتوندارد بلوفمی زند
فقط نقاش ها قادرند
آدم را لخت مادرزاد بکشند.

عکس را عصرهمان روز
وقتی نشانمان داد به سختی
جلوی خنده خود را کرفتیم
و یاد بیکاسو افتادیم
که کفته بود بجه ها نابغه اند.
کس را ایزابل
به آتش شومینه سبرد
و کریه کنان به اتاقش رفت.

ما بازمانده شب را
کنار آتش نشستیم
و از زنانی یاد کردیم که پیکاسو
به کریه انداخته بود.

Morgen

Het was niet meer dan een goedkoop praatje.
Morgen is nooit komen opdagen voor zijn ochtendafspraak.
Wij, met de ongeldige kaartjes in onze handen,
keerden van het ochtendstation
terug naar huis
en onderweg
zagen we vele morgens
die als onrijpe appels
van buigende takken van de agenda neerhingen

Ja,
wij hebben onze papieren bootjes
te laat in het water gegooid.
Er is geen onbewoond eiland meer over
in de wateren van de wereld

فردا

حرفمفت□بیشنبود
فردا هرکز
سر قرار بامدادی اش
٠ حاضر نشد
ما با بلیت های باطل شده در دست
از ایستکاه قطار صبح
به خانه باز آمدیم
و دررا ه
فردا های بسیاری دیدیم
که مانند سیب های کال
از شاخه های خمیده ی تقویم
فروافتادهبود.

آری
ما قایق های کاغذیمان را
دیر به آب انداختیم.
باکا مته جماد ثم سداس

Een vogel is niet een vogel

Als ik het gordijn opzij schuif
wordt mijn ochtend versierd door een TV-antenne
en enkele roodborsten.

Maar het is niet een schaarste aan ramen
die mij hier heeft heen gebracht.

Ik kon op iedere andere plek
deze blauwe rechthoek hebben.
Ook de vogels zitten overal ter wereld
op zo'n manier
dat hun zachte borst in ons zicht valt.
Ach, een roodborst of een kraai
  Wat maakt het uit?
Een vogel
  is een vogel
Eerlijk gezegd herinner ik me niet meer
waarvoor ik hier ben gekomen.
Er moet zeker een goede reden voor zijn geweest,
je maakt niet zonder reden een zwerver van jezelf.
Als ik het me herinner
zal ik dit gedicht afmaken...

پرنده، برند ه است

بردهراکهپیسم□زنم
یکآنتنتلویزیون
و جند پرندة سینه سرخ
.صبح مرا آرایش می کنند

ا اما قحطی ینجره
.ا مرا به اینجا نیاورده است

هر جای دیکری هم می توانستم
.این مستطیل آبی را داشته باشم
پرندکان نیز
در سرتاسر عالم
طوری می نشینند که سینه های نرمشان
.دردیدرس ما باشد
حالا سینه سرخ
یا کلاغ
جه فرقم□کند
پرنده
.پرنده است

راستش یادم نیست
برای جه اینجا آمده ام
حتماً دلیل مهمی داشته است
آدم که بی دلیل
.خودش را آواره نمی کند
یادم که بیاید
این شعر
...را تمام خواهم کرد

Over de oogleden van de nacht
Sohrab Sepehri[*]

Het was een nacht van overvloed,
vanonder de sparren stroomde de rivier voorbij
tot aan de verte.
Het dal was verzilverd met maanlicht
en de berg was zo helder
dat God te zien was.

Wij, in het hoge,
de verte uit het zicht, de oppervlaktes schoongespoeld en de blik
dunner dan alle nachten.
Je handen gaven mij de groene stengel van een boodschap,
je adem sloeg barsten in het aardewerk van vertrouwdheid
en onze hartslag stroomde in het gesteente
vanuit een oude wijn,
het zomerzand in de aderen
en het glazuur van het maanlicht over je gedrag,
jij, wonderlijk - jij, vrij - en geschikt voor aarde.

ازروی يلك شب -

شب سرشاری بود
رود از پای صنوبرها، تا فراترها م□رفت
دره مهتاباندود، و جنان روشنکوه،که خدا پیدا بود

دربلند□ها ما
.۵ دورهاکم،سطحهاشسته، و نکاه ازهمه شب نازکتر
.دستهایت، ساقهی سبز پیامی را م□داد به من
و سفالینهی انس، با نفسهایت آهسته ترك م□خورد
.□ریخت به سنك۰ و تیشهامان
از شرابی دیرین، شن تابستان در رکها
.و لعاب مهتاب، روی رفتارت ۱
تو شکرف تو رها و برازندهی خاکد

[Vervolg Nederlands]

De kans van het groene leven
verenigde zich met de koele lucht van het gebergte,
schaduwen keerden weer
en nog altijd, op het pad van de bries,
de bergamotten die bewogen,
de extases die in elkaar overvloeiden. Biron, Araktsjejev - machtige
gunstelingen van de Russische tsarendynastie

[Vervolg Perzisch]

فرصت سبز حیات، به هوای خنککوهستان م□بیوست.
سایهها برم□کشت.
و هنوز، در سر راه نسیم،
□حورد۰ یوندهای□که تکان ۱۵
جذبه هایی که به هم م□ر یخت.

Eindnoten:

* *Abbas Saffari (1951) schreef zowel in de klassieke Perzische versvormen als in vrije verzen. Hij studeerde schilderen en beeldhouwen in Californië en publiceerde daar vier bundels poëzie. Ook in Iran verschijnt zijn werk en hij won in 2004 een Iraanse poëzieprijs. Als bijzonder aspect van zijn werk geldt de alledaagsheid van zijn woordkeus. Hij vertaalde erotische poëzie uit het Sanskriet.*
* *Sohrab Sepehri (1928-1980) is in Iran beroemd als schilder én dichter. Hij studeerde lithografie in Parijs, houtbewerking in Tokio en had als schilder tientallen exposities in binnen- en buitenland, onder meer in Venetië, Parijs, Sao Paolo, New York en Bazel. Zijn poëzie geldt als onovertroffen in de geschiedenis van de Perzische letteren. Werk van hem is vertaald in het Frans, Engels, Spaans, Italiaans, Zweeds en Russisch.*

Erratum:

In het winternummer is iets dramatisch misgegaan met de gedichten van Jan J.B. Kuipers.

Onder het gedicht ‘Zeven sloten’ op pag. 47 (laatste regel: ‘in folklore ging al vruchteloos de mare’) is een titelloos ander gedicht terechtgekomen (eerste regel: ‘Aan je schoongeboende citroenlach’). Voorts is het gedicht ‘Een lesje’ (pagina 48 onderaan) niet van Kuipers. Zijn bijdrage omvatte dus drie i.p.v. vier gedichten.

De twee gedichten die zich in de poëzie van Kuipers genesteld hadden, waren van Sanja Percela. Ze zijn in dit nummer opnieuw afgedrukt.

In het gedicht van Frans Pointl stond de pijnlijke fout ‘krukken’ i.p.v. ‘krullen’.

[Nummer 2]

Voorwoord

Traditiegetrouw heeft dit Zomernmmummer een dubbelfunctie; het verschijnt tevens als ‘Zomerboek voor de vakantiekoffer’, bestemd voor een groter publiek, en daarom staan er vooral verhalen in, zes met zorg gekozen en vertaalde verhalen uit den vreemde, van Faulkner, Hemingway, Malaparte, Ali Smith, Tsjechov en Stefan Wimmer. De eerste vijf auteurs behoeven geen krans. Stefan Wimmer is nog onbekend in Nederland, maar geniet in Duitsland na twee schelmenromans al een grote reputatie. Zijn bijdrage speelt in Mexico City.

Er zijn tien Nederlandse verhalen - en nog eens acht ZKV's van A.L. Snijders - die de lezer vele verrassende werelden binnenloodsen, van een brandend Brussel anno 1830 tot een toeristisch maar verstild Vientiane in het heden, van bezet maar nog vreedzaam Gaza in 1975 tot een zondig zinderend Moskou anno nu, van de bedrijvige badplaats Rimini in Noord-Italië tot de knekelcatacomben van zuidelijk Palermo. Andere auteurs blijven in eigen land: Wiener beschrijft een huiselijk drama in Haarlem, Lamberts speelt met tijd en leeftijd in Brabant, Sana Valiulina tekent een satirisch portret van het Gooi en A.L. Snijders beleeft zijn wereld vanuit Klein-Dochteren. Alleen David Veldmans verhaal lijkt in de hoofdstad te spelen. Overigens krijgt dit Zomernummer weer extra glans dankzij de Light Verse-bijdragen van de beste beoefenaars van het genre, van Maarten Beemster tot Ivo de Wijs.

Na menige mutatie in het recente verleden heeft de redactie opnieuw een wijziging ondergaan: Madeleine Mes is door persoonlijke omstandigheden gedwongen de redactie te verlaten; de recent gedebuteerde Nederlandse auteur Willem Jardin heeft haar plaats ingenomen.

Redactie

Stiltecoupé
Maarten Beemster

‘Hallo?’ Haar stem klinkt hard door de coupé.
‘Ik zit nu in de trein. Nee joh, vertel.
Aha... aha... ja nee, ik snap het wel,
dat had ik ook niet écht gedacht, welnee.

Hé, maak je maar geen zorgen hoor, ok?
Nee, geen probleem. Het komt alleen wat snel.
Je hebt gelijk: het wás ook maar een spel.
We bellen nog. Is dat een goed idee?’

‘Nou dag.’ Het meisje klinkt ineens heel klein.
Ze sluit haar telefoontje. Na de klik
is het weer stil. En voor een ogenblik

zou elk van ons weer zestien kunnen zijn.
Dan horen we een ingehouden snik:
er gaat een zachte rilling door de trein.

Incident in Gaza
Fred Bornstein

In 1975 was het in Gaza nog vrij rustig. Toch kon ik niet wachten om met verlof naar huis te gaan en dat mistroostige oord te verlaten. Vervoer was er niet, ik moest zelf maar zien een lift te krijgen naar de bewoonde wereld. Niet ver van ons kampement kruisten twee zandwegen elkaar en als ik bij dat punt post vatte zou ik met enig geluk, zo werd mij verteld, binnen twee uur een legertruc of de privéauto van een hoge officier voorbij zien komen. Meerijden met een lokaal voertuig was verboden.

Bij de kruising stond een bedoeïenentent die diende als wegcafé. Voor de tent stonden drie stoelen, een klein tafeltje en een parasol. Met enige aarzeling nam ik plaats en bestelde een Turkse koffie. Nu hoefde ik geen twee uur in de zon te staan, maar ik voelde me desondanks slecht op mijn gemak. Met mijn M16 met geladen magazijn op schoot hield ik mijn ogen strak op de kruising gericht. Ik was geen held, had geen schietervaring en was er niet zeker van of ik een onverhoedse aanval op tijd zou kunnen pareren. Om de zoveel tijd stopte er een auto bij de uitspanning en stapten er één of twee mannen uit die, na hun koffie te hebben opgedronken en mij vriendelijk te hebben gegroet, weer snel verdwenen. Ook een kameelrijder kwam langs. Hij steeg af, knikte bij gebrek aan een paal de rechter voorpoot van het rijdier en bond er een touw omheen. De kameel kon niet anders dan gehoorzaam gaan liggen. Vervolgens haalde de berijder uit een van de zadeltassen een vis van meer dan een halve meter. Ik keek mijn ogen uit, waar haalde die man in deze zandwoestijn zo'n reuzevis vandaan en wat moest hij ermee? Was het een bestelling van de eigenaar van het café waar ik zat? Maar nee, de kameelrijder sleepte de blauwige vis met zijn kop door het zand en stelde zich bij de kruising op. Een paar auto's stopten, de chauffeurs monsterden de vis, informeerden naar de prijs en reden weer door. Na een uur gaf de verkoper het op, stopte de vis, die door de brandende zon al haast gebakken moest zijn, terug in de zadeltas, haalde de rechter voorpoot van zijn rijdier uit de knik, probeerde nog even of hij zijn vis aan mij kwijt kon en reed met een flinke vaart weg.

Het beeld van de bedoeïen met de vis is mijn levendigste herinnering aan Gaza. Hoe schril steekt dit beeld af tegen de beelden die je meer dan dertig jaar later over de kuststrook ziet.

Iedereen in het leger moet een vak leren, ook als je al over de dertig bent bij je rekrutering.

'Heb je nog speciale talenten?' werd mij gevraagd. Ik zei dat ik goed in wiskunde was en door mijn werk op het ministerie aardig wat van automatisering wist - een vak dat toen nog in z'n kinderschoenen stond.

'Ja, ja, iedereen is tegenwoordig een computerexpert,' kreeg ik als antwoord. 'Weetje wat, we sturen je naar een munitiecursus.'

Op de cursus die gegeven werd in een grote legerbasis niet ver van Tel Aviv leerde ik alle soorten kogels kennen en leerde ik de handgranaten onderscheiden die om verwisseling te voorkomen in kisten met verschillende kleuren waren verpakt. Na drie weken werd ik geacht een munitie-expert te zijn en mocht ik naar huis. Voor mijn eerste reservedienst werd ik ingedeeld bij een eenheid die in Gaza was gelegerd.

Tot mijn schrik kom ik bij het nieuwe onderdeel Reoevem, mijn onderbuurman uit Jeruzalem, tegen met wie ik al een tijdlang overhoop lig over de servicekosten. Ze hebben me, toen ik met vrouw en dochter op de Ejn Tsoerimlaan, een lommerrijke straat in de wijk Talpiot, ben komen wonen direct penningmeester van de bewonerscommissie gemaakt en me niet verteld wat voor een lastige klant Reoeveni is - hij heeft al anderhalf jaar niet betaald. De Ejn Tsoerimlaan loopt vanaf de hoofdweg naar Bethlehem en Hebron trapsgewijs omhoog. Hoe hoger in Talpiot, des te mooier en duurder de huizen, maar ons flatgebouw dat slechts twee blokken boven de doorgaande weg ligt mag er ook wezen. Er wonen meest leraren en hoge regeringsambtenaren. Reoeveni, van wie niemand precies wist wat voor werk hij deed en of hij überhaupt wel wat deed, is, naar mij spoedig duidelijk werd, de rotte appel in ons blok. Hij is getrouwd met een slonzig uitziende Amerikaanse van twee honderd pond. Gezien de flarden ruzie die van tijd tot tijd opstijgen van hun balkon zal het geen geslaagd huwelijk zijn. Erger is dat ze hun flat, die aan de benedengalerij ligt, verwaarlozen. De koorden van de rolluiken zijn gebroken,

waardoor de luiken dag en nacht scheef voor het raam hangen en op de open veranda hebben ze alle mogelijke troep verzameld, waaronder een roestige wasmachine, een kapot kinderledikant, twee gebroken stoelen en een verregende matras.

‘Doe er iets aan,’ zegt mijn bovenbuurman tegen me, ‘die kapotte rolgordijnen zijn geen gezicht... en dan die troep op hun balkon... de bewonerscommissie moet ingrijpen.’

De buurman van de woning naast ons klaagt dat de verkoopwaarde van zijn flat met de dag naar beneden gaat: ‘En heeft die rotzak nu al zijn servicekosten betaald?’

Nee, hij had niets betaald. Elke keer dat ik bij hem langs ging had hij een andere smoes en na een tijdje vond ik hem niet eens meer thuis.

‘Hij zal wel bij zijn vriendin in het andere blok zitten,’ zegt zijn Amerikaanse echtgenote, ‘ga het geld maar op nummer 3 halen, ik heb niets, ik heb niet eens geld om mijn kinderen te eten te geven.’

Op de legerplaats is Reoeveni echter een geziene figuur. Hij deelt Amerikaanse sigaretten uit, heeft drank in voorraad en kan aan goedkope horloges komen. 's Middags en ook wel 's avonds zit hij met een vast groepje, waaronder de pelotonscommandant, te kaarten. Zijn lach klinkt boven alles uit. Ondanks al het gezeur aan zijn kop over de servicekosten en mijn dreigementen met een advocaat is Reoeveni me niet vijandig gezind.

‘Als je iets nodig hebt, buurman, of als ik je ergens mee kan helpen,’ hoor ik elke keer dat ik hem tegenkom, ‘zeg je het maar. Ik ben hier een oudgediende en sta op goede voet met de pelotonscommandant.’

Ik kon niet bedenken wat ik nodig had. Ik rookte niet, dronk weinig en had niet de minste behoefte aan een namaak-Rolex. Kon hij regelen dat ik minder vaak met patrouille mee moest of minder vaak op wacht hoefde te staan? Het was mijn eer te na hem om een gunst te vragen.

De nachtelijke patrouilles zou ik graag willen missen. Ik ben zogenaamd overgeplaatst naar Gaza om daar het magazijn te beheren, maar er is helemaal geen apart munitiemagazijn - de dozen met patronen en granaten liggen tussen de schoenen, koppelriemen en blikjes soep. Ik doe dienst als gewoon soldaat, wachtlopen en patrouilleren horen daarbij. Mijn taak is het de jongens iets na middernacht uit de tenten te halen. Zodra ik iedereen te pakken heb gekregen die op het rooster staat, wat lang niet altijd lukt, rijden we met een man of zes, zeven weg.

Chaim, een Russische immigrant van een jaar of veertig, die vóór zijn emigratie officier in het Rode Leger is geweest, leidt de patrouille. Eerst rijden we een rondje om de legerbasis, om te controleren of er geen indringers zijn en dan gaat het in een vaste route naar het marktplein van de dichtstbijzijnde stad. Onderweg stoppen we bij het vluchtelingenkamp dat aan de rand van het stadje ligt. We hebben orders daar een halfuur te wachten op informanten.

Niemand van ons is ooit binnen geweest, we hebben strenge instructies meegekregen om het kamp onder geen beding te betreden. Terwijl we bij de onverlichte poort staan te wachten ontspint zich vaak dezelfde discussie. Iemand wijst naar de blauw geschilderde lemen huisjes en zegt: 'Het moet een hel zijn om daar te wonen.' En iemand anders zegt: 'Dan hadden ze maar niet zo stom moeten zijn om in 1948 te vluchten. Ze zouden als overwinnaars terugkomen en ons allemaal de zee in drijven...'

'Het lag iets genuanceerder...' begon ik een keer, maar werd afgekapt door Chaim die vond dat we deze discussie beter aan de politici konden overlaten.

De informanten duiken meestal al na een paar minuten op. Er zijn er twee, de een een mager, klein mannetje dat een beetje hinkt met zijn linkerbeen en een alpinopet draagt; de ander is wat langer en heeft een groot litteken in zijn hals. Ze komen nooit samen; de manke komt de ene nacht, de man met het grote litteken de nacht daarop. Chaim verstaat geen woord Arabisch en laat het gesprek voeren door een van de soldaten die van huis uit Arabisch spreken.

Nutteloze informatie, schampert hij, nadat hij de informant na afloop van het korte gesprek één of twee tientjes heeft gegeven. Honderd keer kreeg je niets te horen, maar je wist maar nooit, dat waren de instructies van de legerbasis.

Ik had me in het begin afgevraagd of de informanten niet bang waren door iemand van het kamp te worden gezien, al was er op dat tijdstip van de nacht niemand buiten, maar volgens een van mijn maten wisten ze in het kamp best dat er een paar mensen onder hen waren die ons informeerden.

'Niemand zal hen dat kwalijk nemen, ze gunnen die arme jongens hun zakcentje.'

Na het oponthoud bij het kamp begeven we ons naar onze vaste stek: het verlaten marktplein van het stadje. Volgens de officiële orders zou-

den we de rest van de nacht rondjes moeten blijven draaien door de verlaten donkere straten van de spookstad, *lehochiach nochachoet*, om te laten zien dat we er zijn, maar Chaim, onze patrouillecommandant, is geen dienstklopper. Eén rondje is genoeg, vindt hij, en daarna spoeden we ons naar de markt. Daar aangekomen maken we ons op voor het vaste nachtelijke ritueel, het stoken van een kampvuur. Niet zozeer voor de gezelligheid, als wel om ons tegen de nachtelijke kilte te beschermen - overdag was het heet, 's nachts koud. Chaim en David laden de stoelen en de meegebrachte foerage uit, terwijl Simcha en ik er als gewoonlijk op uit worden gestuurd om hout te zoeken. Ik kan lang zoeken, maar ik weet dat er maar één plaats is waar planken of afvalhout te vinden zijn en dat is bij de timmermanswerkplaats twee straten verderop. Daar hebben we tot nu toe elke nacht de planken vandaan gehaald, ze staan buiten op het erf. De eerste nachten had ik mijn metgezel er nog van proberen te overtuigen dat we niet het recht hadden die planken zomaar mee te nemen, het had me slechts meewarige blikken opgeleverd.

Tegen de tijd dat we terug zijn met ons hout is de koffie klaar, staat er een pan met soep op en liggen de eieren te bakken. Het kampvuur is snel gemaakt en de verhalen komen los. Chaim heeft altijd wel iets vermakelijks te vertellen over de chaos binnen het Russische leger en de stompzinnigheid van zijn voormalige Russische commandanten. Ook over het Israëlische leger is hij niet te spreken, maar in de tien jaar die hij in zijn nieuwe land woont, is hij laconiek geworden.

‘Alles wat ze me opdragen, hoe onzinnig ook, voer ik uit. Ik maak me niet meer druk.’

Op zijn werk ging het net zo. Op Russische ingenieurs keek men neer, de jongste bediende op kantoor dacht meer verstand van de bouw te hebben dan hij. Maar als er iets misging kreeg hij de schuld. Hij trok het zich niet aan, je nergens druk om maken was zijn motto geworden.

Chaim heeft twee dochters, een van tien en een van twaalf. Hij zegt: ‘Mijn kinderen hebben hier een betere toekomst dan in Rusland, daarom slik ik alles.’

De andere jongens van mijn patrouille zijn op een enkele na in het land geboren. Ze overtroeven elkaar met bizarre en macabere verhalen over de oorlogen die ze hebben meegemaakt; de meeste verhalen heb-

ben betrekking op de chaotische taferelen die zich in de Jom Kipoeroorlog hebben afgespeeld. Het zijn geen heldenverhalen, integendeel.

'Het is dat het bij de Arabieren een nog grotere chaos was dan bij ons,' zegt Simon, 'anders zou ik hier niet staan.' Zijn familie komt uit Irak en hij werkt als computeroperator op een van de ministeries. In zijn vrije tijd leert hij Engels en droomt ervan zich ooit in een klein Amerikaans stadje te kunnen vestigen. Hij luistert met bewondering naar de verhalen van Reoeveni die twee jaar in Californië heeft gewoond.

'Gek ben je dat je bent teruggekomen, wat moet je in een land dat steeds in oorlog is!'

Maar Reoeveni zegt dat hij een patriot is en een sterke hang heeft naar zijn familie. Zijn eigen familie, wel te verstaan, dat waren mensen van vlees en bloed, heel wat beter dan die bekakte schoonfamilie van hem in de States.

En dan is er Simcha, de jongeman met wie ik planken moet gaan halen voor het vuur. Hij komt uit Koerdistan, nooit geweten dat daar joden woonden, maar hij is er geboren. Hij heeft een pokdalig gezicht en een platte neus, niet direct een joods type, maar wat weet ik van de Koerdische joden? Hij woont in de Katamoniem, een van de armere wijken van Jeruzalem, waar hij fruit en groente rondbrengt voor een groentewinkeltje in de buurt. Hij wil graag bij de politie, maar komt maar niet door de keuring.

'Als politieagent ben je iemand,' zegt hij.

Ik ben bang dat hij niet door de keuring komt omdat hij een halve analfabeet is. Wanneer we over de politiek praten of over de bezette gebieden, houdt hij zijn mond en zegt dat je als politieagent boven de partijen moet staan. Een van zijn broers, die bij de grenspolitie diende, is in de Jom Kipoeroorlog gesneuveld. Hij verbaast me door ons te vertellen dat hij van tijd tot tijd uit barmhartigheid met de weduwe van zijn broer slaapt, wat zijn interpretatie is van het gebod dat een man zijn broers weduwe moet huwen wanneer er geen kinderen uit het huwelijk zijn voortgekomen. Een geluk, denk ik, dat niet drie van zijn broers zijn omgekomen.

Ook Ehoed heeft een broer in de Jom Kipoeroorlog verloren, hij werd op een paar meter afstand van hem door het hoofd geschoten.

‘Ik heb me niet de vrouw van mijn broer toegeëigend,’ zegt hij glimlachend, ‘maar wel de trui die in zijn ransel zat. Die trui had ik altijd al willen hebben, dit was mijn kans.’

Hij draagt zijn broers trui nu dag en nacht. Hij is een mooie, blonde jongen die waarschijnlijk goed bij de vrouwen ligt, maar zijn eeuwige glimlach vertrouw ik niet. Ehoed is ondernemer in Tel Aviv, hij exporteert irrigatiesystemen over de hele wereld en verdient geld als water.

‘Elke dag dat ik op herhaling ben,’ rekent hij ons voor, ‘kost me dat honderden dollars.’ Dit jaar heeft hij al meer dan zes weken reservedienst gedaan, als er nog een paar weken bijkomen, gaat hij failliet. Hem zul je niet horen klagen, zegt hij, hij houdt van zijn land. Zijn beide ouders hebben in de Onafhankelijkheidsoorlog meegevochten. Als het aan hem lag zou hij alle bezette gebieden, Gaza voorop, nog de volgende dag teruggeven, maar als burger moet je nu eenmaal de democratisch genomen besluiten van je regering respecteren en dus brengt hij nu zijn dagen door in dit mistroostige oord.

‘Het zijn idioten daar in de regering, ze beseffen niet hoe rampzalig hun politiek is.’ Hij is, mijzelf niet meegerekend, de enige van ons groepje die er zo over denkt en brengt zijn stellingen over de ‘gebieden’ wat provocerend. Ik ben er niet eens voor honderd procent van overtuigd dat hij meent wat hij zegt. Zijn uitspraken leveren hem de hoon en woede op van de anderen. Het felst tegen een mogehjke teruggave van de gebieden is Reoeveni.

‘Typisch een Asjkenazisch standpunt,’ zegt hij, ‘jullie kennen de Arabieren niet zoals wij. Als je hun de bevrijde gebieden teruggeeft willen ze morgen Tel Aviv. En denk maar niet dat ze één van jullie zullen laten leven.’

Ik kwam zelf pas kijken, had nog nooit enige gevechtshandeling meegemaakt en mengde me liever niet in de discussies. Reoeveni gaat lang niet elke nacht met ons mee. Als ik vraag waarom hij er niet bij is, zegt Chaim dat hij zeker niet kan worden gemist bij het kaarten. Voor mij mag hij elke avond blijven kaarten. Ik had het ongeluk er een keer samen met hem op uit te worden gestuurd voor het hout. Bij gebrek aan goede planken wilde hij een paar klapstoelen op ons karretje laden.

‘Dat kun je niet maken,’ zei ik, ‘die stoelen zijn brandnieuw.’

‘Wat wil je? Dat we straks in de kou zitten? *Kol hakavod,* petje af, dat je vanuit Nederland in Israël bent komen wonen, maar je begrijpt niets van Arabieren.’

Een kwartier later lagen de stoelen op het vuur.

Met mijn buurman in ons midden komen de gesprekken bij het kampvuur al snel uit op Arik Sjaron. Reoeveni is tijdens de Jom Kipoeroorlog met de generaal het Suezkanaal overgestoken en een grote fan van hem. Binnen ons kleine groepje zijn de meningen over de generaal verdeeld, maar over één ding is iedereen het eens: Sjaron is een groot krijgsman.

In zijn gevolg te hebben verkeerd verschaft Reoeveni een zeker aureool, alsof iets van diens krijgsmanschap ook op hem afstraalt. Wanneer er met de informanten moet worden gesproken trekt Reoeveni, als hij erbij is, het initiatief dan ook direct naar zich toe: ‘Laat dat maar aan mij over, ik weet hoe je met die gasten moet omgaan.’

Zijn pre is dat hij vloeiend Arabisch spreekt. Hij neemt de informant apart, deelt schouderklopjes uit, geeft hem sigaretten en lacht uit volle borst. Wanneer Chaim, onze patrouillecommandant, hem na afloop van het gesprek vraagt wat hij allemaal te horen heeft gekregen, hult Reoeveni zich in stilzwijgen en zegt dat hij zijn bevindingen rechtstreeks aan de pelotonscommandant zal rapporteren.

‘Hij heeft,’ zegt Chaim laconiek, ‘zeker een kaartschuld te vereffenen.’

De week daarna ben ik vrijgesteld van de nachtelijke patrouilles. Ik krijg als nieuwe taak het magazijn op te ruimen en de inventaris te controleren - zo heb ik nog iets aan mijn munitiecursus. Ik ben samen met Reoeveni ingedeeld, hij is zelfs mijn directe chef, maar ik heb niet veel last van hem. 's Ochtends komt hij even kijken, geeft mij wat aanwijzingen en verdwijnt dan voor het grootste deel van de dag. Wat hij uitspookt mag Joost weten. Een dag of wat later zie ik hem buiten de poort met de kleine, manke informant staan praten. Reoeveni loopt heen en weer, lacht veel en slaat onze informant van tijd tot tijd amicaal op de schouders. Ik weet hoe je met die gasten om moet gaan, hoor ik hem nog zeggen. Weer een dag later zie ik hem met onze tweede informant, de man met het litteken in zijn hals. Ook nu lacht mijn buurman uitbundig en op het gezicht van onze informant valt zowaar een lachje te bekennen.

‘Ben je je eigen inlichtingendienst aan het opbouwen?’ vraag ik hem bij het avondeten.

‘Ha, ha,’ schatert hij het uit, ‘ik doe alleen zaken met hen. Horloges en sigaretten, doe je mee?’

Ik kijk wel uit mijn vingers aan zijn zaakjes te branden, maar andere kameraden hebben daar minder moeite mee. Twee van mijn maats die eerder op Reoeveni hebben lopen schelden omdat hij in plaats van mee te gaan op patrouille in het kamp bleef kaarten, zijn opvallend vaak in zijn buurt te zien. Wat kan het me schelen, mijn reservedienst zit er over een paar dagen weer op.

Op de voorlaatste dag houdt de commandant van de basis een kleine toespraak. Dat was gebruikelijk. Hij bedankt ons voor onze moeite en de opofferingen die we ons hebben getroost: ‘Dankzij jullie kunnen de burgers van de staat in vrede en veiligheid leven.’

Hij wenst ons ten slotte veel succes met onze bezigheden in de burgermaatschappij. De bijeenkomst wordt afgesloten met het voorlezen van de bevorderingen. Ook dat is gebruikelijk. Niemand heeft zich de afgelopen weken bijzonder onderscheiden, maar ook in vredestijd worden soldaten bevorderd. Een van hen is Chaim, hij verdient het. Simcha, de soldaat die zo graag bij de politie wil en die de laatste dagen vaak in de buurt van Reoeveni te zien is geweest, wordt soldaat eerste klas. Die verdient het al minder. De derde van mijn groep die wordt bevorderd is mijn buurman, hij wordt korporaal. Waar hij dat aan te danken heeft is mij een raadsel, er zijn maar weinig soldaten die er zo de kantjes vanaf hebben gelopen als hij. Na afloop van de ceremonie neemt mijn buurman met een brede glimlach op zijn gezicht de felicitaties in ontvangst, ik kan niet achterblijven.

‘Volgend jaar ben jij aan de beurt,’ zegt hij, ‘ik gun het je van harte.’

Omdat hij nu toch in een opperbeste stemming verkeert, zegt hij dat hij me over een paar dagen het geld voor de servicekosten komt brengen: ‘Jullie moeten er alleen wel voor zorgen dat er in de winter wat meer gestookt wordt, mijn vrouw en kinderen vernikkelen af en toe van de kou.’

Lang heeft mijn buurman niet kunnen genieten van zijn nieuwe rang. Slechts een paar uur later, om één uur 's nachts, werd hij dood aangetroffen in het kamp. Eén van de wachten had in het donker iemand zien rondscharrelen in de buurt van het magazijn. De man hinkte en de wacht had gemeend in zijn schaduw onze manke informant te herkennen.

‘Stilstaan, handen omhoog,’ had hij hem toegeroepen en toen de man begon te rennen, had hij, geheel volgens de instructies, geschoten. Er had een kreet geklonken. Toen ze erop afgingen, bleek de manke man ongedeerd, maar naast hem lag onze nieuwbakken korporaal voor dood. Reoeveni was op het laatste ogenblik naar voren gesprongen om opheldering te verschaffen over de aanwezigheid van zijn zakenvriend. Hij had hem even daarvoor behoedzaam langs de wachtpost bij de ingang van het kamp geloodst. Het zou mijn buurman nog grote moeite hebben gekost met een goed verhaal te komen, want naast zijn stoffelijk overschot lagen twee dozen met patronen. Ik had ze de dag ervoor nog in mijn handen gehad.

Negen lobbertangen*

Jaap van den Born

Negentienveertig- een soldatentrein
Die zwaargepantserd opstoomt richting strand
‘Wenn's Wasser nicht zu kalt ist, geh’ ich ‘rein!’
‘Wie hübsch werden da wohl die Mädel sein?’
't Is altijd leuk in een toeristenland

*

Hij is gedeukt, geblutst, bekrast, besleten
Maar toch is hij bij mij nog steeds in tel
Ja, zonder hem zou ik niet kunnen eten
Want waar wij ook die jaren lang in beten
Wij wachtten altijd op de etensbel

*

‘Wat of daar hangt? Dat is mijn eredegen
En of hij enkel voor de sier is? Nee
Van al de lieden die zich hieraan regen
Denk ik vooral terug aan Gé van Eegen
Mijn god - wat was dat een dégenéré!’

*

Een trage wolk trekt langs het boerenland
En aan de gloed warmt zich de oude Abel
Die stak zijn boerenhoeve in de brand
Er was dan wel een eeuwenoude band
Maar al die ouwe troep was onrendabel

* *De lobbertang, bedacht door Drs. P in een haatdragende bui, is het moeilijker broertje van de grabbelton: het laatste woord van de eerste regel moet in dit vijfregelig versje een anagram zijn van het laatste woord van de laatste regel en bovendien mogen de tussenliggende rijmwoorden alleen letters bevatten die in die woorden voorkomen. Het rijmschema is bij voorkeur abaab en liefst met afwisselend mannelijk en vrouwelijk rijm. Als u uw vakantie wilt verpesten moet u zich hier maar eens aan wagen.*

*

Als vrome flagellante Karmelieter
Ga ik tot op het bot, ik ken geen rem
Als ik mijzelf weer in elkander trem
Dan spat het bloed met liters uit mijn mieter
En dank ik God voor de arterieklem

*

Mijn Zoon, ik gun U graag de Vaderzegen
Maar pen de woorden uiterst moeizaam neder
't Velijn zit vol met spatten en met vegen
Je kunt nog beter schrijven met een degen;
Het is een pest, zo'n stompe ganzeveder!

*

Verdoold, verloren, eenzaam en verlaten
Zo voelde zich de schoolverlaatster Ant
Terwijl de mensen vredig zuurkool aten
Die werd bereid in echte houten vaten -
Maar dat is voor 't verhaal niet relevant

*

Ik druk mij strak tegen de ondergevel
Doorweekt sta ik te rillen in mijn goed
Het vocht waarmee ik deze natheid voed
Verliest zich in de spettergrijze nevel:
Wat moet één traan in deze regenvloed?

*

Het is al weer een hele tijd geleden
Dat -beeld van onschuld!- krokodil en eend
Getweeën vredig door het water gleden
Had Eva toen maar in de Hof van Eden
Haar oor niet aan die duivelslang geleend

Career Move
Hendrik Jan Bosman

Waar ik de krant maar opensla, daar staat
In chocoladeletters het woord ‘crisis’.
Ik lees dan weer hoe peilloos het verlies is,
Hoe onze welvaart naar de bliksem gaat.

Het bankbedrijf valt zielloos van de graat.
Nu ‘haal de broekriem aan’ weer het devies is
En het vooruitzicht voor de natie mies is,
Neem ik maar eens ontslag en sta op straat.

Dat men mij gek verklaart, is mij bekend.
Straks heb ik, zegt men streng, geen cent te makken,
Maar ik geef om die somberheid geen biet,

Want zeg nu zelf: wat moet ik met een cent?
Daar kan de grootste krent geen brood van bakken
En ook dat makken ligt mij trouwens niet...

À la Annie M.G.
Judy Elfferich

PSST, fluisterden de dames Groen, psst, dominee, word wakker!
Sta op! Juffrouw Veronica krijgt haar verjaarsontbijt.
We hebben thee en eitjes en kadetjes van de bakker.
Huh? antwoordde de dominee. Bijlo! Wat vliegt de tijd!

Zó hg je in Morpheus' armen en je droomt van Hoger Dingen,
zó gloort weeral de dageraad en ziet: ons schaap is acht!
Voorwaar, het past ons om een vrolijk lied voor haar te zingen.
En hoort gij dat geklepper? De verjaarspost wordt gebracht.

Ze slopen naar de zolder toe, zo zachtjes als ze konden,
met broodjes en kadootjes, op hun toffels, tree voor tree.
Daar lag het schaap, klaarwakker en ontzettend opgewonden.
Lang zal ze leven, zongen ze en morsten met de thee.

Veronica wou weten: Ben ik nu echt acht geworden?
En mag ik heel de dag een roze strikje in mijn staart?
En gaan we straks gezellig heel de middag ganzenborden?
En dat ik alle potjes win? - O kijk, een ansichtkaart!

Van wie zou die nou zijn? Wat leuk, hij is van tante Annie!
Er staat een grote 8 op en een mooi verjaarsgedicht.
De dames Groen verbleekten en ze stamelden: Dat kan nie.
Een kaart van tante Annie - die ginds op Zorgvlied ligt!

Er is Meer, sprak de dominee, dan ons verstand bevroedt.
Maar nu snel naar beneden: daar is taart in overvloed.

Een roos voor Emily
William Faulkner[*]
(Vertaling Martijn Boven en Maarten Jansen)

I

Toen Emily Grierson stierf, bezocht het hele stadje haar begrafenis: de mannen uit een soort respectvolle genegenheid voor een gevallen monument, de vrouwen vooral omdat ze benieuwd waren hoe haar huis er van binnen uitzag, want niemand behalve een oude knecht - tegelijk tuinman en kok - was er de laatste tien jaar binnen geweest.

Het was een groot, bijna vierkant houten huis dat ooit wit geweest moest zijn, gesierd met koepeltjes, spitsen en krullerige balkons, in de zwaar aangezette lichtvoetige stijl van kort na de Burgeroorlog en het lag aan wat ooit voor de deftigste straat van ons stadje doorging. Maar benzinestations en katoenfabrieken hadden zelfs de prominente namen uit die buurt weten te verdringen en uit te wissen; alleen Miss Emily's huis stond er nog en stak met hardnekkig en koket verval boven de katoenwagens en benzinepompen uit, een wangestalte te midden van wanstaltigheid. En nu had ook Miss Emily zich gevoegd bij de vertegenwoordigers van de prominente namen die op de in cederwaas verzonken begraafplaats lagen, omringd door de aaneengesloten rijen van de anonieme graven van soldaten van de Unie en de Confederatie, gevallenen in de Slag om Jefferson.

Toen ze nog leefde was Miss Emily een traditie, een verantwoordelijkheid en een zorg; een soort overgeërfde verplichting die het stadje was opgelegd op die ene dag in 1894 toen kolonel Sartoris, de burgemeester - van wie de verordening stamde dat een negerin niet zonder schort de straat op mocht - haar vrijstelde van belastingen, een ont-

* *William Faulkners* Een roos voor Emily *('A Rose for Emily') werd voor het eerst gepubliceerd in 1930, in het aprilnummer van het tijdschrift* Forum. *Faulkner had in 1930 al vier romans op zijn naam staan, maar 'Een roos voor Emily' was zijn eerste korte verhaal. Het is niet zo experimenteel als zijn romans* The Sound and the Fury *en* Absalom, Absalom! *maar bevat karakteristieke Faulkneriaanse elementen, zoals een ongebruikelijk vertelperspectief en een gefragmenteerde chronologie. Net als het merendeel van zijn oeuvre speelt ook dit verhaal zich af in het fictionele Zuiden waar Faulkner de naam Yoknapatawpha County aan gaf.*

heffing die gold vanaf de dood van haar vader tot in de eeuwigheid. Niet dat Miss Emily liefdadigheid geaccepteerd zou hebben. Kolonel Sartoris verzon een ingewikkeld verhaal dat erop neerkwam dat Miss Emily's vader geld aan het stadje had geleend en dat men er om zakelijke redenen voor koos haar op deze wijze terug te betalen. Alleen een man van kolonel Sartoris' generatie en denkwijze kon zoiets verzinnen en alleen een vrouw kon het geloven.

Toen de volgende generatie met modernere opvattingen de burgemeesters en wethouders leverde, leidde deze regeling tot enig misnoegen. Op de eerste dag van het jaar stuurden ze haar een belastingaanslag. Na een maand was er nog geen antwoord. Er volgde een officiële brief met het verzoek om, als het haar schikte, even bij het kantoor van de sheriff aan te lopen. Een week later schreef de burgemeester haar persoonlijk, waarbij hij aanbood langs te komen of haar op te laten halen met zijn auto; als antwoord ontving hij een berichtje op ouderwets briefpapier, geschreven in een sierlijk, vloeiend handschrift, met fletse inkt, dat erop neerkwam dat ze de deur in het geheel niet meer uitkwam. Ook de belastingaanslag was, zonder verder commentaar, ingesloten.

Er werd een speciale raadzitting belegd. Een afvaardiging maakte haar opwachting, klopte op de deur waar niemand meer doorheen was gegaan sinds ze acht tot tien jaar eerder was gestopt met het geven van haar cursus porseleinschilderen. De oude neger liet de afgevaardigden binnen in een schemerige hal van waaruit een trap opsteeg naar een nog dichter schermerduister. Het rook er naar stof en verslonzing: een benauwende, muffe lucht. De neger leidde hen naar de salon. Er stonden zware met leer beklede meubelen. Toen de neger de luiken van een van de ramen opende, zagen ze dat het leer gebarsten was; en toen ze gingen zitten steeg er rond hun dijen langzaam een fijne wolk op die met trage stofdeeltjes in de enkele zonnestraal rond bleef dwarrelen. Voor de open haard stond op een dof geworden, vergulde schildersezel een pastelportret van Miss Emily's vader.

Ze gingen staan toen zij binnenkwam: een kleine, dikke vrouw in het zwart met een dunne gouden ketting die tot aan haar middel neerhing en verdween in haar ceintuur, leunend op een ebbenhouten wandelstok met een dof geworden gouden knop. Ze had een klein en gedrongen beendergestel, misschien kwam het daardoor dat wat bij een ander slechts molligheid zou zijn geweest, bij haar zwaarlijvigheid

werd. Ze zag er opgezwollen uit, als een lijk dat lange tijd in stilstaand water had gelegen, en haar lijkbleke teint versterkte deze indruk nog. Haar ogen, verzonken in de dikke plooien van haar gezicht, leken twee kleine stukjes steenkool die in een klont deeg waren gedrukt, terwijl ze van het ene naar het andere gezicht schoten toen de bezoekers hun boodschap overbrachten.

Ze vroeg hen niet om weer te gaan zitten. Ze bleef in de deuropening staan en luisterde kalmpjes tot de woordvoerder zijn betoog stamelend beëindigde. Op dat moment konden ze het onzichtbare klokje aan het eind van de gouden ketting horen tikken.

Haar stem klonk scherp en koud. ‘Ik hoef geen belastingen te betalen in Jefferson. Kolonel Sartoris heeft het me uitgelegd. Misschien kan een van u zich toegang verschaffen tot het stadsarchief om zich hiervan te vergewissen.’

‘Maar dat hebben we al gedaan. Wij zijn van het stadsbestuur, Miss Emily. Hebt u de door de sheriff ondertekende aanslag niet ontvangen?’

‘Ik heb inderdaad een document ontvangen,’ zei Miss Emily. ‘Misschien beschouwt hij zichzelf als de sheriff... Ik hoef geen belastingen te betalen in Jefferson.’

‘Maar er is niets te vinden dat daar op wijst. We moeten afgaan op...’

‘Vraag het maar na bij kolonel Sartoris. Ik hoef geen belastingen te betalen in Jefferson.’

‘Maar Miss Emily...’

‘Vraag het maar na bij kolonel Sartoris.’ (Kolonel Sartoris was al bijna tien jaar dood.) ‘Ik hoef geen belastingen te betalen in Jefferson. Tobe!’ De neger verscheen. ‘Laat deze heren uit.’

II

Zo bedwong ze hen, ruiters en voetvolk, net zoals ze dertig jaar eerder hun vaders had bedwongen in de kwestie over de stank. Dat was twee jaar na de dood van haar vader en niet lang nadat haar liefje - van wie wij aannamen dat hij met haar zou trouwen - haar had verlaten. Na de dood van haar vader kwam ze al erg weinig buiten; na het vertrek van haar liefje zag men haar helemaal nauwelijks meer. Enkele van de

dames waren zo vermetel bij haar langs te gaan, maar werden niet ontvangen en het enige teken van leven rondom het huis was de neger - destijds een jonge vent - die met een boodschappenmand in en uit liep.

‘Alsof een man - om het even wat voor een - een keuken schoon kan houden,’ zeiden de dames; ze waren dan ook niet verbaasd toen de stank zich begon te ontwikkelen. Dit vormde een nieuwe schakel tussen de ordinaire, wriemelende massa en de hoogverheven Griersons.

Een van de buren, een vrouw, deed haar beklag bij de burgemeester, de tachtigjarige rechter Stevens.

‘Maar wat wilt u dat ik eraan doe, mevrouw?’ zei hij.

‘Hoezo? Laat haar weten dat het op moet houden,’ zei de vrouw. ‘Daar is de wet toch voor?’

‘Ik weet zeker dat dat niet nodig zal zijn,’ zei rechter Stevens. ‘Het is waarschijnlijk gewoon een slang of een rat die door die nikker van haar op het erf is doodgeslagen. Ik zal hem erop aanspreken.’

De volgende dag ontving hij nog twee andere klachten, waaronder een van een man die beschroomd protest kwam aantekenen. ‘We moeten er echt iets aan doen, rechter. Ik zou de laatste zijn om Miss Emily lastig te vallen, maar er moet iets gebeuren.’ Diezelfde avond kwam het college bijeen, drie grijsaards en een wat jongere man die tot de aankomende generatie behoorde.

‘Het is zo simpel als wat,’ zei hij. ‘Laat haar weten dat ze de boel een schoonmaakbeurt moet geven. Geef haar een bepaalde termijn om de klus te klaren en als ze het vertikt...’

‘Verdomme man,’ zei rechter Stevens, ‘wil je een dame soms recht in haar gezicht zeggen dat ze stinkt?’

Dus de volgende avond, na twaalven, staken vier mannen het gazon van Miss Emily over en slopen als inbrekers om het huis heen, snuffelend langs de onderzijde van de bakstenen muren en bij de kelderopeningen, terwijl een van hen met zijn hand een regelmatige, strooiende beweging maakte vanuit een zak die over zijn schouder hing. Ze braken de deur van de kelder open en strooiden er ongebluste kalk in, evenals in alle bijgebouwen. Toen ze het gazon weer overstaken was er een raam verlicht dat eerder nog donker was en konden ze Miss Emily zien zitten, met achter haar het licht, haar torso even kaarsrecht en bewegingloos als een afgodsbeeld. Stilletjes glipten ze over het gazon

naar de duisternis onder de acaciabomen langs de weg. Na een week of twee verdween de stank.

Vanaf dat moment kregen de mensen in ons stadje echt met haar te doen. Ze wisten nog hoe de oude mevrouw Wyatt, haar oudtante, uiteindelijk volkomen krankzinnig was geworden en ze vonden dat de Griersons zich een beetje te goed voelden voor wat ze waard waren. Zo was destijds geen van de jonge mannen goed genoeg bevonden voor Miss Emily. We zagen ze lange tijd als een tableau: Miss Emily, een tengere gestalte in het wit, op de achtergrond en het wijdbeense silhouet van haar vader op de voorgrond, met zijn rug naar haar toe en een rijzweep in de hand, terwijl de opengesmeten voordeur hen beiden omlijstte. Dus toen ze op haar dertigste nog steeds geen man had, voelden we niet zozeer vreugde, als wel genoegdoening; zelfs met krankzinnigheid in de familie zouden niet al haar kansen verkeken zijn als ze ze had aangegrepen.

Toen haar vader stierf, bleek het huis het enige dat haar was nagelaten; en in zeker opzicht was men hier blij om. Eindelijk konden ze Miss Emily beklagen. Nu ze alleen en verpauperd was achtergebleven, kreeg ze menselijke trekken. Nu zou ook zij te maken krijgen met de bekende opwinding en de bekende wanhoop van een cent meer of minder.

De dag na zijn dood maakten de dames hun opwachting bij haar huis om hun condoleances en hulp aan te bieden, zoals bij ons de gewoonte is. Miss Emily ontving hen bij de deur, gekleed als altijd en zonder een spoor van verdriet op haar gezicht. Ze beweerde dat haar vader nog leefde. Ze hield dit drie dagen vol, terwijl de predikanten en de dokters langskwamen om haar aan het verstand proberen te brengen dat het lijk echt weggehaald moest worden. Juist toen ze hun toevlucht wilden nemen tot de arm der wet, gaf ze het op en werd haar vader haastig begraven.

Op dat moment zei nog niemand dat ze gek geworden was. We namen aan dat ze niet anders kon. We herinnerden ons al die jonge mannen die haar vader had weggejaagd en we beseften dat ze zich, zonder toekomstperspectief, wel moest vastklampen aan datgene wat haar alles had afgenomen, zoals dat nu eenmaal gaat.

III

Ze was lange tijd ziek. Toen we haar weer zagen had ze kort geknipt haar, waardoor ze er uitzag als een meisje dat in de verte deed denken aan van die engelen in kerkramen van gekleurd glas: ietwat tragisch en sereen.

Het stadje had juist de contracten gesloten voor de aanbesteding van trottoirs en in de zomer na de dood van haar vader begon het werk. Het bouwbedrijf kwam met nikkers en muilezels en machines en een opzichter die Homer Barron heette, een Yankee: een grote, donkere, gewiekste man met een luide stem en ogen lichter dan zijn gezicht. De jongetjes liepen gewoonlijk in groepjes achter hem aan om hem te horen schelden op de nikkers, terwijl de nikkers gewoon verder zongen op het ritme waarmee ze hun pikhouwelen omhoog brachten en weer neer lieten komen. Al snel kende hij iedereen in het stadje. Als er ergens op het plein gelach losbarstte, kon je ervan uitgaan dat Homer Barron het middelpunt van de groep vormde. Weldra zagen we hem en Miss Emily elke zondagmiddag rondrijden in het rijtuigje met gele wielen met het span vospaarden uit de stalhouderij ervoor.

In eerste instantie waren we blij dat Miss Emily iets om handen had, omdat de dames allemaal zeiden: ‘Natuurlijk meent een Grierson het niet serieus met een Noorderling, een dagloner.’ Maar er waren er ook bij, de oudjes, die zeiden dat zelfs verdriet voor een echte dame geen reden was om het *noblesse oblige* te vergeten - zonder het zelf *noblesse oblige* te noemen. Het enige wat ze zeiden was: ‘Die arme Emily. Haar familie zou moeten komen.’ Ze had nog enkele familieleden in Alabama wonen; maar haar vader had jaren geleden ruzie met ze gekregen over de nalatenschap van de oude mevrouw Wyatt, de gekkin, en de families hadden geen contact meer met elkaar. Zelfs op de begrafenis waren ze niet vertegenwoordigd.

Zodra de oudjes zeiden: ‘die arme Emily,’ begon het gefluister. ‘Denk je dat het echt zo is?’ zeiden ze tegen elkaar. ‘Natuurlijk. Wat zou het anders...’ Dit alles vanachter hun handen, met het geritsel van reikhalzende zijde en satijn achter de jaloezieën die dicht zaten om de zondagmiddagzon buiten te houden, terwijl het lichte, snelle klik-klak-klik van het tweespan voorbijkwam: ‘die arme Emily.’

Ze liet haar hoofd niet hangen: ook al waren wij van mening dat ze diepgezonken was. Het was alsof ze meer dan ooit eiste dat zij, als de laatste Grierson, met alle egards behandeld werd; alsof dat vleugje aardsheid haar onaantastbaarheid alleen maar bevestigde. Zoals toen ze het rattengif kocht, het arsenicum. Dat was ruim een jaar nadat men 'die arme Emily' begon te zeggen, toen de beide nichten bij haar op bezoek waren.

'Ik heb vergif nodig,' zei ze tegen de drogist. Ze was toen de dertig al gepasseerd, nog altijd een klem vrouwtje, hoewel magerder dan gewoonlijk, met koude, hooghartige zwarte ogen in een gezicht waarvan de huid strak om de slapen en de oogholten gespannen zat, zoals je je voorstelt dat het gezicht van een vuurtorenwachter eruit hoort te zien. 'Ik heb vergif nodig,' zei ze.

'Natuurlijk, Miss Emily. Wat voor vergif? Tegen ratten? Ik kan u dit aan...'

'Het beste dat u hebt. Welk soort doet er niet toe.'

De drogist somde een aantal soorten op. 'Dat overleeft zelfs een olifant niet. Maar wat u nodig hebt is...'

'Arsenicum,' zei Miss Emily 'Is dat sterk genoeg?'

'Is... arsenicum? Ja hoor. Maar wat u nodig hebt...'

'Wat ik nodig heb is arsenicum.'

De drogist keek op haar neer. Ze beantwoordde zijn blik, met de rug recht, het hoofd omhoog en een gezicht als een strak getrokken vlag. 'Maar natuurlijk,' zei de drogist. 'Zoals u wilt. Maar ik ben wettelijk verplicht te vragen wat u ermee gaat doen.'

Miss Emily bleef hem aanstaren en legde het hoofd in de nek zodat ze hem onafgebroken in de ogen kon blijven kijken, tot hij zijn blik afwendde en wegliep om het arsenicum te halen en in te pakken. De negerloopjongen bracht haar het pakje; de drogist liet zich niet meer zien. Toen ze thuis het pakje openmaakte stond er onder het doodshoofdteken op het doosje geschreven: 'Bestemd voor ratten.'

IV

De volgende dag zeiden we dan ook tegen elkaar: 'Nu gaat ze zichzelf van kant maken'; en we zeiden dat het zo maar het beste was. Toen ze voor het eerst met Homer Barron gesignaleerd werd, zeiden we: 'Met

hem gaat ze trouwen.' Daarna zeiden we: 'Ze weet hem nog wel over de streep te trekken,' want Homer had zelf laten doorschemeren - hij ging graag met mannen om en het was bekend dat hij in de Elks Club vaak wat ging drinken met de jongeren onder hen - dat hij geen trouwlustig type was. Later fluisterden we vanachter de jaloezieën: 'die arme Miss Emily,' als ze op zondagmiddag in het blinkende rijtuigje voorbijkwamen: Miss Emily met opgeheven hoofd en Homer Barron met zijn hoed schuin op de kop, een sigaar tussen de tanden en de teugels en zweep in een gele handschoen gevat.

Daarna begonnen enkele dames rond te bazuinen dat het een schande voor het stadje was en een slecht voorbeeld voor de jeugd. De mannen wilden zich er niet mee bemoeien, maar uitemdelijk dwongen de dames de baptistenpredikant - Miss Emily's familie was eigenlijk anglicaans - bij haar langs te gaan. Hij zou nooit onthullen wat er tijdens dat gesprek was voorgevallen, maar hij weigerde er nog eens heen te gaan. De zondag erop reden ze weer rond en een dag later schreef de predikantsvrouw Miss Emily's familie die in Alabama woonde.

Zo had ze opnieuw bloedverwanten onder haar dak en wij leunden achterover en wachtten af. Aanvankelijk gebeurde er niets. Toen wisten we zeker dat ze gingen trouwen. We hoorden dat Miss Emily naar de juwelier was geweest en een verzilverd toiletgarnituur voor heren had besteld, met op ieder onderdeel de letters H.B. gegraveerd. Twee dagen later hoorden we dat ze een complete set herenkleding had aangeschaft, inclusief nachthemd; en we zeiden: 'Ze zijn getrouwd.' We waren echt opgelucht. We waren opgelucht omdat de beide nichten, nog meer dan Miss Emily, typische Griersons waren.

Daarom waren we niet verbaasd toen Homer Barron - de straten waren toen al een tijdje opgeleverd - was vertrokken. We waren lichtelijk teleurgesteld dat er geen publieke aankondiging kwam, maar we gingen er vanuit dat hij alvast vooruit was gereisd om Miss Emily's komst voor te bereiden, of om haar de kans te geven de nichten te dumpen. (Tegen die tijd was er sprake van een heus complot en ieder van ons steunde Miss Emily's pogingen de nichten te slim af te zijn.) En inderdaad, een week later vertrokken ze. Binnen drie dagen was Homer Barron weer terug in het stadje, zoals we al die tijd al verwacht hadden. Op een avond zag een van de buren hoe de neger hem rond de schemering binnenliet door de keukendeur.

Dat was het laatste wat we van Homer Barron zagen. En van Miss Emily, althans voor een tijdje. De neger liep nog steeds in en uit met de boodschappenmand, maar de voordeur bleef gesloten. Zo nu en dan vingen we een glimp van haar op door een van de ramen - net als de mannen die 's nachts ongebluste kalk rond haar huis hadden gestrooid - maar op straat liet ze zich bijna zes maanden lang niet zien. Tegen die tijd begrepen we dat ook dit te verwachten viel; alsof de karaktertrek van haar vader, die haar leven als vrouw zo vaak gefrustreerd had, te hardnekkig en te agressief was om af te sterven.

Toen we Miss Emily terugzagen was ze dik geworden en begon ze grijs te worden. In de jaren die volgden werden haar haren grijzer en grijzer totdat ze een gelijkmatige staalgrijze tint kregen, een peper-en-zoutkleur die niet meer verdween. Tot aan de dag dat ze op haar vierenzeventigste overleed, bleven ze die robuuste staalgrijze tint behouden, alsof het om de haren van een arbeidzame man ging.

Vanaf dat moment bleef haar voordeur gesloten, op een periode van zes à zeven jaar na, toen ze rond de veertig was en een cursus porseleinschilderen gaf. In een van de benedenkamers had ze een atelier ingericht, waar de dochters en kleindochters van de tijdgenoten van kolonel Sartoris naar haar toe werden gestuurd met dezelfde regelmaat en in dezelfde geest als ze zondags naar de kerk werden gestuurd met een kwartje voor de collecte. In de tussentijd had ze vrijstelling van belastingen gekregen.

Na een tijdje groeide de nieuwe generatie uit tot de ruggengraat en de ziel van het stadje en de schilderleerlingen werden ouder, lieten haar in de steek en stuurden hun eigen kinderen niet met kleurdozen, vervelende penselen en uit damesbladen geknipte plaatjes naar haar toe. Nadat de voordeur achter de laatste was dichtgevallen bleef hij voorgoed gesloten. Toen het stadje dagelijkse postbezorging kreeg was Miss Emily de enige die weigerde een metalen huisnummer boven haar deur te laten bevestigen en een brievenbus te laten plaatsen. Ze wilde er niets van horen.

Dag na dag, maand na maand en jaar na jaar zagen we de neger ouder en krommer worden als hij weer eens met zijn boodschappenmand de deur uit ging. Elke december stuurden we een belastingaanslag die dan een week later door het postkantoor als ‘niet afgehaald’ werd geretourneerd. Af en toe zagen we haar achter een van de benedenramen - de bovenverdieping had ze klaarblijkelijk afgesloten - als

de uitgehouwen torso van een afgodsbeeld in een nis, zonder uit te kunnen maken of ze naar ons keek of niet. Zo ging ze van de ene generatie op de andere over: bemind, onontkoombaar, onaantastbaar, onverstoorbaar en onhandelbaar.

En zo stierf ze. Ze bezweek in het stoffige en schemerige huis, met alleen een sukkelende neger om voor haar te zorgen. We wisten niet eens dat ze ziek was; we hadden het allang opgegeven iets uit die neger te krijgen. Hij sprak met niemand, waarschijnlijk niet eens met haar, want hij had een krassende en schorre stem gekregen, alsof die niet meer gebruikt werd.

Ze stierf in een van de benedenkamers, in een zwaar notenhouten bed met een gordijn ervoor, terwijl haar grijze hoofd op een kussen steunde dat door ouderdom en gebrek aan zonlicht gelig en schimmelig was geworden.

V

De neger ontving de eerste paar dames aan de voordeur en liet ze binnen met hun sissende fluisterstemmen en hun snelle, nieuwsgierige blikken, waarna hij verdween. Hij liep het huis door, ging via de achterdeur naar buiten en werd nooit meer teruggezien.

De beide nichten kwamen onmiddellijk. Twee dagen na haar dood hielden ze de begrafenis. Het hele stadje kwam kijken hoe Miss Emily lag opgebaard onder een stapel gekochte bloemen, terwijl het pastel-gezicht van haar vader diepzinnig peinzend op de lijkbaar neerkeek en de dames macabere sisgeluiden maakten; de stokoude mannetjes - enkelen in een opgepoetst uniform van de confederatie - zaten op de veranda en het gazon over Miss Emily te praten alsof ze leeftijdgenoten waren, ervan overtuigd dat ze met haar hadden gedanst of haar wellicht het hof hadden gemaakt, waarbij ze de tijd en de mathematische voortschrijding ervan door elkaar haalden, zoals dat gaat bij oudjes voor wie het geheel van het verleden geen weg is die in de verte oplost, maar in plaats daarvan een reusachtige weide die door geen winter wordt beroerd en waar de nauwe flessenhals van de afgelopen tien jaar hen nu van scheidde.

We wisten al dat er ergens in de bovenste regionen van het huis één kamer moest zijn waar in geen veertig jaar iemand was geweest en die

opengebroken zou moeten worden. Ze wachtten tot Miss Emily netjes onder de zoden lag, voor ze hem openden.

Door het geweld waarmee de deur werd opengebroken leek de hele kamer zich met alles doordringend stof te vullen. Over alles in de kamer, die was versierd en ingericht als voor een bruiloft, leek een dun en verstikkend lijkkleed, als van het graf, te liggen: over de verschoten roze valletjes, over de lampen met roze kappen, over de toilettafel, over de elegante kristalcollectie en de verzilverde toiletartikelen, waarvan het zilver zo dof geworden was dat je de initialen niet meer kon lezen. Ertussen lagen een kraagje en een stropdas, alsof ze zojuist waren afgedaan, en toen iemand ze oppakte lieten ze een bleke maansikkel in het stof achter. Over een stoel hing het pak, zorgvuldig opgevouwen; met daaronder de twee zwijgende schoenen en de terzijde gelegde sokken.

De man zelf lag op het bed.

Lange tijd stonden we daar maar zo'n beetje en keken neer op die intense en ontvleesde grijns. Het lichaam had kennelijk ooit in de houding van een omhelzing gelegen, maar nu had de oneindige slaap die langer duurt dan de liefde, die zelfs de liefdesgrimas weet te verslaan, hem de hoorns opgezet. Wat er nog van hem restte, weggeteerd onder wat er nog van het nachthemd restte, was nu niet meer te onderscheiden van het bed waar hij op lag; en zowel hijzelf als het kussen naast hem werden bedekt door die gelijkmatige laag van geduldig en berustend stof.

Even later ontdekten we in het tweede kussen de afdruk van een hoofd. Een van ons haalde er iets van af en toen we ons vooroverbogen, met die droge en wrange lucht van fijn en onzichtbaar stof in onze neusgaten, zagen we wat het was: een lange staalgrijze haar.

Keerpunt*
Ernest Hemingway
(Vertaling Guido Golüke)

‘Goed,’ zei de man. ‘Wat denk je ervan?’

‘Nee,’ zei het meisje, ‘dat kan ik niet.’

‘Je bedoelt dat je het niet wilt.’

‘Ik bedoel alleen maar dat ik het niet kan,’ zei het meisje. ‘Meer niet.’

‘Je bedoelt dat je het niet wilt.’

‘Goed,’ zei het meisje. ‘Jij je zin.’

‘Ik krijg helemaal mijn zin niet. Was het maar zo.’

‘Een hele tijd is dat wel zo geweest.’

Het was vroeg, en er was niemand in het café behalve de barman en deze twee, die in de hoek aan een tafeltje zaten. Het was aan het eind van de zomer en ze waren allebei bruinverbrand, zodat ze niet op hun plaats leken in Parijs. Het meisje droeg een tweed mantelpakje, haar huid was goudbruin, haar blonde haar was kortgeknipt en groeide mooi van haar voorhoofd naar achteren. De man keek naar haar.

‘Ik vermoord haar,’ zei hij.

‘Doe dat alsjeblieft niet,’ zei het meisje. Ze had heel fijne handen en de man keek ernaar. Ze waren slank en bruin en heel mooi.

‘Ik doe het echt. Ik zweer het je.’

‘Je zult er niet gelukkig van worden.’

‘Had je niet wat anders kunnen bedenken? Had je geen ander probleem kunnen verzinnen?’

‘Kennelijk niet,’ zei het meisje. ‘Wat ga je eraan doen?’

‘Dat heb ik je al gezegd.’

‘Nee, ik bedoel echt.’

‘Weet ik niet,’ zei hij. Ze keek hem aan en schoof haar hand naar hem toe. ‘Arme Phil,’ zei ze. Hij keek naar haar handen, maar hij raakte haar hand niet aan.

‘Niet doen,’ zei hij.

‘Helpt het niet als ik zeg dat het me spijt?’

‘Nee.’

‘Of als ik je vertel hoe het is?’

‘Dat wil ik liever niet horen.’

* *Het verhaal* The Sea Change *komt uit de bundel* Winner Take Nothing *(1933). Hemingway cultiveerde een macho-image, maar kon ook subtiel inspelen op het thema homoseksualiteit (zie ook verhalen als* Mr and Mrs Elliot, A Simple Enquiry, The Mother of a Queen *en zijn postume roman* The Garden of Eden). *Truman Capote noemde Hemingway ‘a closet queen’.*

‘Ik hou heel veel van je.’

‘Ja, en dit is het bewijs.’

‘Het spijt me,’ zei ze, ‘als je het niet begrijpt.’

‘Ik begrijp het wel. Dat is het probleem. Ik begrijp het heel goed.’

‘Ja,’ zei ze. ‘Dat maakt het natuurlijk nog erger.’

‘Ja,’ zei hij, haar aankijkend. ‘Ik ben het aldoor aan het begrijpen. Dag en nacht. Vooral 's nachts. Ik begrijp het heel goed. Maak je daar maar geen zorgen over.’

‘Het spijt me,’ zei ze.

‘Als het een man was -’

‘Dat moet je niet zeggen. Met een man zou het niet gebeuren. Dat weet je best. Vertrouw je me niet?’

‘Dat is grappig,’ zei hij. ‘Dat ik jou moet vertrouwen. Dat is echt grappig.’

‘Het spijt me,’ zei ze. ‘Dat is kennelijk het enige dat ik kan zeggen. Maar als we elkaar begrijpen heeft het geen zin om te doen alsof dat niet zo is.’

‘Nee,’ zei hij. ‘Ik denk het niet, nee.’

‘Ik kom bij je terug als je me nog wilt.’

‘Nee. Ik wil je niet meer.’

Daarna zeiden ze enige tijd niets.

‘Je gelooft niet dat ik van je hou, hè?’ zei het meisje.

‘Laten we nou geen onzin praten,’ zei de man.

‘Geloof je niet echt dat ik van je hou?’

‘Bewijs het maar.’

‘Zo was je vroeger niet. Je vroeg me nooit om iets te bewijzen. Dat is niet netjes.’

‘Je bent een rare.’

‘Jij niet. Je bent een prima vent en ik vind het hartverscheurend om weg te gaan en jou -’

‘Je kunt natuurlijk niet anders.’

‘Nee,’ zei ze. ‘Ik kan niet anders en dat weet je.’

Hij zei niets en ze keek hem aan en schoof haar hand weer naar hem toe. De barman stond aan het eind van de bar. Zijn gezicht was wit en zijn jasje ook. Hij kende de twee en vond ze een aantrekkelijk jong stel. Hij had veel aantrekkelijke jonge stellen uit elkaar zien gaan en nieuwe stellen zien ontstaan die nooit lang zo aantrekkelijk bleven. Hij dacht hier niet aan, hij dacht aan een paard. Over een half uur kon hij

iemand naar de overkant sturen om te horen of het paard had gewonnen.

‘Kun je niet gewoon aardig voor me zijn en me laten gaan?’ vroeg het meisje.

‘Wat denk je dan dat ik ga doen?’

Er kwamen twee mensen binnen. Ze liepen naar de bar.

‘Ja, meneer,’ antwoordde de barman op hun bestelling.

‘Kun je het me niet vergeven? Nu je het weet?’ vroeg het meisje.

‘Nee.’

‘Je denkt niet dat alles wat we met elkaar hebben gehad iets uitmaakt, dat je het daardoor beter kunt begrijpen?’

‘Ontucht is een monster met zo'n vreselijk gelaat,’ zei de jonge man bitter, ‘dat dit of dat al leidt tot haat. Daarna doen we zus, dan zo, en sluiten het in onze armen.’ Hij kon zich de tekst niet herinneren. ‘Ik ben niet goed in citaten,’ zei hij.

‘Laten we het niet over ontucht hebben,’ zei ze. ‘Dat is niet erg netjes.’

‘Perversie dan,’ zei hij.

‘Nou, James,’ zei een van de klanten tegen de barman, ‘je ziet er echt goed uit.’

‘Ja, die James,’ zei de andere klant. ‘Je bent wel dikker geworden.’

‘Het is vreselijk,’ zei de barman, ‘zo snel als ik aankom.’

‘Vergeet niet de cognac toe te voegen, James,’ zei de eerste klant.

‘Nee, meneer,’ zei de barman, ‘laat dat maar aan mij over.’

De twee aan de bar keken naar de twee aan het tafeltje, daarna keken ze weer naar de barman. Naar de barman was het makkelijker kijken.

‘Ik zou het prettiger vinden als je dat soort woorden niet gebruikte,’ zei het meisje. ‘Het is niet nodig om zo'n woord te gebruiken.’

‘Hoe moet ik het dan noemen?’

‘Je hoeft het niets te noemen. Je hoeft het geen naam te geven.’

‘Maar zo heet het.’

‘Nee,’ zei ze. ‘We hebben allemaal verschillende kanten. Dat weet je al lang. Je hebt er ook goed gebruik van gemaakt.’

‘Dat hoef je nu niet te herhalen.’

‘Want dat maakt het voor jou ook duidelijk.’

‘Goed,’ zei hij. ‘Goed.’

‘Je bedoelt dat je het niet goed vindt. Ik weet het. Het is ook niet goed. Maar ik kom bij je terug. Ik heb je gezegd dat ik bij je terugkom. Ik kom meteen bij je terug.’

‘Nee, dat doe je niet.’

‘Dat doe ik wel.’

‘Nee, dat doe je niet. Bij mij kom je niet terug.’

‘Let maar op.’

‘Ja,’ zei hij. ‘Dat is de ellende. Dat je het waarschijnlijk nog doet ook.’

‘Natuurlijk doe ik dat.’

‘Ga dan maar.’

‘Meen je dat?’ Ze kon hem niet geloven, maar haar stem klonk blij.

‘Ga maar.’ Zijn stem klonk hem vreemd in de oren. Hij keek naar haar, naar de stand van haar mond en de boog van haar jukbeenderen, naar haar ogen en die fijne haargrens op haar voorhoofd, om haar oor en in haar nek.

‘Je meent het niet echt. O, wat lief van je,’ zei ze. ‘Je bent te aardig voor me.’

‘Vertel me er maar over als je terugkomt.’ Zijn stem klonk heel vreemd. Hij herkende hem niet. Ze keek hem vlug aan. Hij had iets besloten.

‘Wil je dat ik ga?’ vroeg ze serieus.

‘Ja,’ zei hij serieus. ‘Nu meteen.’ Zijn stem was niet hetzelfde, en zijn mond was heel droog. ‘Nu,’ zei hij.

Ze stond op en liep snel naar buiten. Ze keek niet naar hem om. Hij keek haar na. Hij zag er anders uit dan voor hij had gezegd dat ze kon gaan. Hij stond op van het tafeltje, pakte de twee bonnetjes en liep ermee naar de bar.

‘Ik ben veranderd, James,’ zei hij tegen de barman. ‘Je ziet nu een heel ander iemand voor je.’

‘Is dat zo, meneer?’ zei James.

‘Ontucht is iets heel raars, James,’ zei de bruinverbrande jonge man. Hij keek door de deur naar buiten. Hij zag haar de straat uitlopen. In de spiegel kijkend constateerde hij dat hij er echt heel anders uitzag. De andere twee aan de bar schoven op om ruimte voor hem te maken.

‘Daar hebt u gelijk in, meneer,’ zei James.

De twee anderen schoven nog wat verder op, zodat hij makkelijk kon zitten. De jonge man zag zichzelf in de spiegel achter de bar. ‘Ik zei dat ik was veranderd, James,’ zei hij. In de spiegel kijkend zag hij dat dit echt waar was.

‘U ziet er heel goed uit, meneer,’ zei James. ‘U hebt vast een erg goede zomer gehad.’

Brussel brandt!
Aantekeningen over de Belgische opstand (1830)
Atte Jongstra

Heel belangrijk als men in een stad verblijft waar niemand je kent en dus niemand (jezelf inbegrepen) het wezenlijk belang van je aanwezigheid kan bevroeden. Men moet zichzelf een taak stellen, niemand anders doet het voor je. Natuurlijk mogen de teugels de eerste dagen even gevierd. Junius had zichzelf benoemd als waarnemer. Hij voelde zich meteen geen toerist meer, en betrad op de tiende augustus 1830 het Brusselse toneel met de waardigheid van iemand die er thuishoort.

Door het hoornsignaal van de bakker in een van de straatjes rond zijn hotel gewekt - een aardige gewoonte te Brussel, zodra een uur of zes in de ochtend de broodjes klaar zijn klinkt de bakkershoorn - had hij zich gekleed en was naar buiten gegaan, om de dag met eerlijk brood te beginnen. Een typische ambachtsman, deze broodbakker. Zeer gezet, gekleed in een witte broek, een half dichtgeknoopt vest, waaronder de karakteristieke chemise van geruite stof. Op zijn hoofd een muts, voorschoot vol meelresten. Junius kocht twee zachte witte puntjes, nam een hap, wierp door de ruit een blik op de lucht buiten en zei dat het waarschijnlijk een beeldschone dag zou worden.

‘Met recht menier,’ zei de bakker. ‘De koning komt vandaag in de stad. Komt kijken naar de Tentoonstelling. Van. Voortbrengselen. Van. Nationale. Nijverheid.’

‘Dat is een hele mondvol, bakker...’ zei Junius vrolijk, en nam vrolijk afscheid.

Hij was die ochtend door de stad gaan lopen, op zoek naar tekenen van spanning, of vijandschap jegens het wettelijke gezag des Konings. Die tekenen werden door hem aangetroffen. Leuzen in kalk of verf op muren aangebracht, waarin de door de Vorst benoemde Ministers en alles wat daar aan Hoge Bestuurderen onder viel op vuige wijze werd belasterd, beledigd of gebanvloekt. In de kroegen in de volksbuurten langs de boorden van de Zenne was de spanning die hem aanvankelijk had getroffen dichter aan de oppervlakte geraakt. Men kon het nu zien en horen gisten. Het revolutievolk hitste elkaar op. Verhitte discussies, tot er zomaar een neus brak of een mes flikkerde. Voor het grotere

werk was het duidelijk de tijd nog niet, maar de provocateurs waren ter plekke.

Hij kon niet zeggen dat hij ontevreden was toen hij het hoger gedeelte van de stad weer opzocht. De wandeling had nuttige observaties opgeleverd. Natuurlijk deed zich de vraag voor wat hij daar mee moest doen. Hij had zich bij de autoriteiten kunnen vervoegen, om daar eens flink te gaan klokkenluiden. Maar de hoeveelste zou hij zijn geweest, wat zou dat voor zin hebben gehad?

Hij ging die dag Koning Willem zien. Natuurlijk. Op de Warandeberg waren veel mensen op de been, die bij nadering van de Vorstelijke koetsentrein langs de door vlaggen geflankeerde Koningsstraat in luid gejuich uitbarstten. Stijfjes in zijn open landauer gezeten nam de Koning het eerbetoon in ontvangst, met zoveel vanzelfsprekendheid dat men zich afvroeg of Zijne Majesteit echt van geen ontevredenheid wist, of dat hij zich slechts van de domme hield.

De kleur der uniformen, de schoonheid van tressen, goudgalon, het hemelblauw der jasjes, leerwerkstukken die glimlichtjes in de felle augustuszon spatten, de koetsen, het paardenspul, de degens en sabels. De opwinding bij al die schoonheid. De vreugde van de onderdaan zijn eigen geliefde Vorst te zien, dat deze vorstelijk leeft, in vorstelijke gezondheid, in wijsheid, in kracht. Junius had het allemaal gehoord en gezien. De keerzijde was echter ook manifest. Van 's Konings kalme houding bij de revolutiedreiging begreep hij hoegenaamd niets.

Toen de vorst weer was vertrokken - hij bleef opmerkelijk kort in de expositie - bezocht Junius zelf Tentoonstelling. Van. Voortbrengselen. Van. Nationale. Nijverheid. Daarna daalde hij af naar de Grote Markt om de maaltijd te gebruiken. Hij at oesters, een specialiteit waar hij eigenlijk een hekel aan had. Zoute snot, met als je geluk had een citroentje tegen de nasmaak van het wad. Bon. Hij was in gedachten en liet ze tegen zijn gewoonte in goed smaken. Er was brood bij, al had hij om aardappel gevraagd.

De kranten brachten berichten dat velen te Parijs het een vanzelfsprekende gedachte vonden België in te lijven. Zo meende de Franse minister Sebastiani België in de Kamer der Gedeputeerden openlijk voor zijn land te kunnen terugeisen. Junius vernam dat samenzweerders geheime bijeenkomsten hadden op de redactieburelen van *Le Courrier des Pays Bas*, de annexatiepartij werd steeds sterker.

Het leek alsof het vuur der ontevredenen dubbel was gaan laaien. De Franse tricolore was pregnant in het zicht, hij zag groepen uitheems uitziende figuren die zich dreigend op straathoeken en andere plaatsen ophielden. Italianen? Polen? Vreemd. Iedereen in een stad voelde dat er iets op barsten stond, van bierschenker tot porseleinmaker, maar de autoriteiten verkeerden in onverstoorbare rust. Toen de Nijverheids-tentoonstelling op 23 augustus sloot, werd het flankbataljon van de Derde Legerafdeling zelfs naar Bergen Henegouwen teruggestuurd, aangezien ze niet langer nodig waren voor de wachtdienst bij het Nijverheidspaleis. Junius zag ze de Hallepoort uitmarcheren.

Die avond nam Junius plaats in de gelagkamer van een herberg op de Grote Markt met voldoende grote ramen om te kunnen volgen wat er op het plein gebeurde. Hij had een notitieboekje voor zich op tafel liggen, waarin hij nu en dan wat losse invallen noteerde.

Dit had hij genoteerd, met daaronder *Brussel 23 aug. '30 Waar gaat het heen?* Intussen was een herengezelschapje binnengekomen. In een flits had hij gezien dat een van hen een kokarde in zijn knoopsgat droeg. Beter niet hun aandacht te trekken. Men voelde zich kennelijk zeer zelfbewust, er werd vrijuit gepraat, duidelijk verstaanbaar. Het meest was iemand aan het woord die met Gendebien werd aangesproken. Junius noteerde een aantal van zijn uitspraken:

De Fransen willen Rijngrenzen. Prachtig. Eén Brabant, één Limburg.

Als het nodig is zullen wij onze laatste penning en ons laatste kind geven en wij zullen ons niet beklagen als het is voor koning Louis Philippe.

We moeten wachten, wachten moeten we. Het Franse leger is nog niet sterk genoeg! Zegt dit voort.

Hij wist niet of de heren ineens merkten dat hij het gesprek op de voet volgde, maar ze dempten hun stemmen tot hij slechts geroezemoes hoorde. Ze vertrokken vrij snel.

Hij bestelde een koel glas bier en leunde achterover in zijn stoel. De gelagkamer was bijna leeg, op een heer na met een strohoed die de krant zat te lezen.

‘Wat denkt u ober...’ begon Junius, toen deze met het bier arriveerde. ‘Zou Brussel beter gedijen onder een Franse koning, of wilt u Vader Willem houden?’

‘Mijn vader heet Gaston zunne,’ zei de ober. ‘Maar allez. De commerce is niet slecht onder de Hollanders. Ik hoop vooral dat onze ruiten heel blijven, dat is mijn opvatting.’

‘Het zindert in de stad, hebt u het ook gemerkt?’ zei nu de man met de strohoed. Hij draaide zich naar hem om. ‘Ik kwam net voorbij die zaak van Bertrand in de Magdalenastraat, heel het toograam was bedekt met kokardes, Franse linten, sjerpen en ander tricolore spul. Open en bloot! En wat te denken van plakbrieven als *le 23 feu d'artifice, le 24 illumination, le 25 révolution*?

‘Zorgelijk,’ zei Junius. ‘Ik kreeg vanmiddag een drukwerkje in mijn hand gestopt: *Fransen! doet slechts een stap vooruit en België behoort u toe!* Maar komt u anders even bij mij zitten.’

Op de Grote Markt zag hij intussen een grote troep mannen demonstratief met een enorme Franse vlag voorbijtrekken. Aan de overkant van het plein stopte even later een koets. Van een der herenhuizen zwaaide de deur open, waarna een bepakt en bezakt gezelschap zich zo ongeveer de stoep af stortte. Koffers en kisten werden met grote haast op het dak van de koets geladen. Niet alle portieren waren gesloten toen de koets zich al onder het geknal van zweepslagen in beweging zette.

‘Kijk,’ zei de nieuwe tafelgenoot. ‘De rijke lui kiezen het hazenpad.’

Junius schreef het in zijn notitieboekje.

‘Waar gaan ze heen?’ vroeg hij.

‘Huis buiten de stad waarschijnlijk. Overigens, excuus, Quack is de naam. En u bent...?’

‘Junius.’

Er waren vragen. Werd hij gestuurd? Was hij misschien aan een courant verbonden? Of bewoog hij zelfstandig?

‘Het laatste,’ zei Junius. ‘En u?’ vroeg hij. ‘Voor Oranje? Tegen?’

‘Er zijn meer mogelijkheden,’ zei Quack, die beslist sympathiek overkwam. Hij sprak weliswaar een zachte g, maar het leek iemand van boven de grote rivieren. Ze schudden elkaar glimlachend de hand. Quack zette zijn strohoed af, en wiste het zweet van zijn voorhoofd. ‘Wat denkt u?’ zei hij. ‘Krijgen we onweer? De autoriteiten verwachten hondenweer. Op de barometer vanmiddag geen spoor van gedonder in de glazen.[1] Maar ze hebben het vuurwerk wel alvast afgelast.’

Junius keek hem ontsteld aan.

‘Maar dat mag niet! Dat kan niet! Ik verheug mij al weken op dit lustvuurwerk! Wat bliksem en donder!’

‘Daar hebben we 't onweer al,’ lachte Quack. ‘Maar nu twijfel ik toch. Was het nou het lustvuurwerk of de feestverlichting van het Park die ze gaan schrappen? Het een of het ander gaat niet door, dat weet ik zeker.’ Kennelijk maakte Junius de indruk somber te zijn geworden. Quack bestelde een troostglas bier voor hem en nam zelf ook wat.

‘Ik vind het zielig voor u,’ zei hij. ‘Weet u wat? Ik heb twee kaartjes voor de opera overmorgen. Wilt u mij soms vergezellen?’

Junius mompelde dat hij niet van opera hield en zijn vuurwerk wilde. Hij keek verongelijkt. Quack moest hartelijk om hem lachen.

‘Weet u wat? We gaan eerst naar de opera. Misschien krijgt u uw vuurwerk daarna nog wel.’

Een wonder dat de opera niet opnieuw was afgelast. *La Muette di Portici* van Auber. Op de eerste van de maand had het muziekstuk ook in de Muntschouwburg gestaan. De voorstelling was uitgedraaid op een protestavond tegen de regering.

‘Er zat toen al muiterij in de lucht.’

Men had de opera hierop verboden. Kennelijk vond politieoverste De Knijff, verantwoordelijk voor de openbare orde, dat de situatie het nu weer toeliet. Onbegrijpelijk.

Na de avond en nacht van de 23ste augustus brak dan uiteraard de 24ste aan. Junius zag in het Park hoe er onder dreigende luchten plichtmatig vreugdebedrijven werden afgewerkt. Alle extra illuminatiën waren afgelast, er was weinig feestelijks aan. Elders in de stad heerste de beruchte stilte voor de storm, opgeluisterd door groepjes kennelijke oproerlingen, die voorbijgangers wantrouwend monsterden. Overal zag hij tricolores. Op de gesprekken afgaande leek Brussel eerder een Franse dan een Nederlandse stad geworden. Uitspanningen en herbergen deden intussen goede zaken. Het gebeurde dat men een versnapering wilde gebruiken, maar lange tijd moest zoeken voor men een zitplaats had gevonden in de uitpuilende gelegenheden. Ondanks blauwe onweerskoppen aan de lucht bleef het droog.

Tussen alle volk op straat werd Junius vroeg in de middag plotseling zijn vriendin uit de eerste dagen gewaar. Veerle. Brussels welvaren. Ze leek zich geheel te hebben gewassen en gestreken voor de viering van

de Koningsverjaardag. Haar jurk was feestelijk met linten versierd, een vrolijk gezicht. Niettemin probeerde hij haar te vermijden. Hij kende zichzelf. Met een natte vinger te lijmen. Veerle was echt geen adembenemende schoonheid. Maar misschien was Junius wel eerder verkocht als er overduidelijk een vlekje of smetje aan een vrouw kleefde. Er valt dan iets te corrigeren, weg te werken of op te heffen. En naast een vrouw met een vlekje hoeft een man minder op zijn tenen te lopen, men komt gemakkelijker weg met zo'n vrouw. Junius had wel gemerkt dat hij Veerle niet met half werk kon afdoen. In de dagen aan de Zennekant was hij geheel aan haar overgeleverd geweest. Het leek abrupt gegaan. Je wordt wakker, hebt het gevoel aan lager wal te zijn geraakt, dag Veerle. In werkelijkheid had de losmaking meer voeten in aarde gehad. Ze had gehuild, hij had er maar wat bij gestaan met een dikke keel, vrezend dat hij de volgende dag spijt zou krijgen als haren op zijn hoofd. Aan de andere kant, zo meende hij, moest hij met haar breken om zich aan dat ene ding nog te wijden: het onbevooroordeeld bijwonen van een misschien wel grote beweging in de geschiedenis der Nederlanden.

Junius deed dus alsof hij haar niet had opgemerkt. Vergeefs. Ze had hem al in de kijker gekregen, en kwam in een streep op hem af. Hij besloot tot de vlucht vooruit, en liep nu langs dezelfde streep op haar af, de beide handen voor zich uitgestoken, klaar om de eerste uitstekendheid aan te vatten voor een begroetingsceremonie die alle verdere contact dood zou slaan. Hoe hij het klaarspeelde wist hij niet, maar ongewild greep hij Veerle bij een borst in een feestelijk aan de lucht gebracht decolleté.

'Wat doet ge nou?' vroeg ze. 'Wilt ge met me mee? Goed dan. Ik zal u seffens pijpen als ge wilt.'

Junius schrok.

'Ik eh... wilde geen misverstand wekken, Veerle,' zei hij. 'We hebben een mooie tijd gehad, maar ik moet verder en...'

'Mijn Polleke is een fijne mijnheer geworden,' zei ze met afgewend gezicht. 'Die heeft geen goesting meer in een flamoeske van de Zennekant.'

'Nee!' riep Junius. 'Ik bedoel:ja!'

Wat hij bedoelde? Junius wilde weg, maar haar gevulde vormen hadden hun geurnetten alweer uitgesmeten. Hij wankelde, half be-

dwelmd. Ze glimlachte toen ze het zag, en nam hem bij de hand. ‘Kom liefke, komt bij Veerle, ik zie u geerne...’

Junius was het initiatief helemaal kwijt. ‘Hoger honing, vaderland!’ Het kwam er piepend uit. Begreep ze hem? Hielp het hem van Veerle af?

Wie weet waar het op uit gelopen was, als het plein niet plotseling was overspoeld door een opgewonden menigte. Oproerig getier, revolutionair gezang, kreten als ‘Weg met de Hollanders’, enorm gedrang, bijzonder angstig. Hij greep het onmiddellijk aan om zich uit de voeten te maken. De kans was groot dat hij zijn vriendin opnieuw tegen zou komen, zo groot is Brussel niet, maar dat zou hij dan wel zien.

In halve draf begaf hij zich naar zijn hotel, waar hij alle gebeurtenissen gedetailleerd te boek stelde. Ook de ontmoeting met Veerle kwam ter sprake, in een enkele regel:

‘Hoe schaamte haar laatste blos spreidt...’

Junius keek heel lang naar deze woorden, die hem hevig ontroerden. De blos was al snel verbleekt, Junius' ontroering bleef hangen. Het woord liefde kwam voorbij, hij wilde het niet zien.

Voor het diner die avond zocht hij in een stille buurt een gelegenheid waar hij een eenvoudige maaltijd gebruikte, en een karaf bourgogne. Nog wat gewandeld. Een aantal hoofdstukjes in Merciers *Tableau de Paris* gelezen. Eentje heette ‘Over buitenlanders’. Boeiend.

De Hollander spoelt's ochtends eerst zijn maag met drie of vier koppen thee, waarna er een grote ham op tafel verschijnt, waarvan hij ongeveer een pond verorbert. Vervolgens rookt hij twee of drie pijpen en drinkt drie koppen koffie met melk, gevolgd door een stuk of zes beboterde sneden brood, en hij besluit zijn ontbijt met een fles bordeaux.

Over andere nationaliteiten werd tot Junius' opluchting even grote lariekoek verkocht. Het was kennelijk als scherts bedoeld. Om tot deze voor de hand liggende conclusie te komen, zo constateerde hij verontrust, had hij veel langer dan gewoonlijk gedaan. Hij weet dit aan de omstandigheden. Vanzelfsprekend. De verjaardag van onze geliefde Vorst Willem I was totaal verstoord, de manier waarop was hem niet in de koude kleren gaan zitten. Het zou vast erger worden.

‘Da's stief zunne menier,’ zei de bakker, die zorgelijk keek terwijl hij Junius de papieren zak met de vaste twee kadetten overhandigde. ‘Hem heeft vannacht de glasruiten van Opperhofmaarschalk de Gavre ingekegeld, da's in het Park, niet ver van 's Konings Paleis! En maar Leve Frankrijk roepen hein.’

‘We hebben gedonder in de glazen, bakker...’

Junius dacht aan de leus die rondging: *le 23 feu d'artifice, le 24 illumination, le 25 révolution*.

‘Men zegt dat we vandaag revolutie krijgen.’

Vandaag was het dus 25 augustus. De dag was slecht begonnen. Junius liep een koffiehuis binnen, en had nog niet zijn eerste kop voor zijn neus of hij hoorde dat er aan de stadspoorten samenrottingen waren geweest die de beambten voor de Stedelijke Accijnzen hadden belet hun werk te doen. En de sterke arm? Wat deed die? Net wat hij dacht. De directeur van politie, noch de burgemeester van de stad, noch de gouverneur van de provincie hadden de gewapende macht laten ingrijpen.

‘Het oproer heeft de voelhorens uitgestoken,’ zei de kastelein. ‘Het heeft nu ontwaard dat men stouter kan toetasten.’

‘Vandaag is de dag naar ik vrees,’ zei Junius. ‘Het is voorzegd...’

‘Zo is het,’ hoorde hij achter zich. Hij draaide zich om. Een strohoed. Quack. Hij hield twee biljetten omhoog.

‘Acht uur. Muntschouwburg.’

‘Als het maar doorgaat...’

‘Het gaat zeker door,’ zei Quack. ‘We laten ons deze opera-avond niet ontnemen.’

Op de Muntplaats had zich die avond een menigte verzameld, maar men legde de operaliefhebbers geen strobreed in de weg en in de schouwburg wees niets er op dat er die avond ongewone dingen te gebeuren stonden. Het publiek leek op het eerste gezicht normaal. Naast de echte muziekliefhebber zag je het gebruikelijke pronkvolk. Heeromes, prelaten, beklеders, al dan niet vergezeld door lijvige echtgenotes, soubrettes van dienst of strak in de billenbroek gehesen palfreniertjes. Van schaamte geen sprake, men verkeerde immers onder ons. Beau monde. Volgens Quack was het minder druk dan gewoonlijk, aangezien vele leden der gezeten burgerij door de onrust de laatste dagen schielijk hun zomerresidenties hadden opgezocht. Onder de

aanwezigen heerste een enigszins matte sfeer, eerder bedrukt, angstig wellicht. Nu en dan drongen kreten door in de foyer van het gebouw. Junius was blij dat de bel ging, ten teken dat de voorstelling begon.

La Muette de Portici van Auber. Junius was er niet zeer door gesticht. Onderkoning Alfonso verleidt een stom kind dat Fenella heet, maar trouwt de Spaanse prinses Elvira. Aria *O toi jeune victime*. Tja. Onderkoning informeert hoe 't met Fenella gaat. Men zegt dat niemand al een maand niets meer van haar gehoord heeft. Junius vond dit erg geestig: niemand had ooit een stom woord uit Fenella's *muette*-mond vernomen. Het stuk kwam na een aantal moeizame muzikale wendingen terecht op de tweestrijd tussen een eenvoudige Napolitaanse visser en de Spaanse overheerser. Er werd een opstand voorbereid. Dit alles met op de achtergrond de omineuze natuur van Portici, een gehucht aan de kust tussen Napels en de Vesuvius. Volgt het vissersduet *Amour sacré de la patrie*.

Het duet werd uitgevoerd op een snerpende manier, waar Junius in het geheel niet *bien* van werd. Hij vermoedde dat de muziek buiten te horen was, want toen de laatste noot geklonken had ontsnapte kabaal uit duizend kelen. Het leek of men er op had staan wachten. Quack, op wiens aandrang ze vlak bij de zaaldeur hadden plaatsgenomen, voerde Junius aan de arm het gebouw uit, naar een nis in de schouwburg-muur. Hij zei iets dat niet was te verstaan. Het gepeupel schreeuwde moord, brand. *À bas le Roi! Vive la France!* Veel stemmen gingen op om naar het huis van Libri te gaan. Men ging naar Libri, wat de oproerige volkshoop op het Muntplein flink uit deed dunnen en Junius op deed ademen. Uit het niets dook een piket grenadiers op, die de meute volgde, met het geweer in de arm, zonder iets te doen.

‘Allemachtig,’ zei Junius tegen zijn metgezel. ‘Wie is Libri?’

Het bleek om de hoofdredacteur van een Oranjegezinde krant te gaan, een rabiate kerel. Libri Bagnano. Van Florentijnse adel, maar dat was een ander hoofdstuk. Het was voor de man te hopen dat hij niet thuis was, zei Quack: ‘Gaan we kijken?’ Natuurlijk gingen ze kijken. In de Magdalenastraat aangekomen waren de ruiten van de hoofdredacteur allemaal gesneuveld. Op de tweede etage hing aan een bezemstok een strop op zijn komst te wachten, terwijl uit alle vensters huisraad kwam vliegen: stoelen, tafels, beddengoed, lampen, staande klokken. Ander volk had in de kelders intussen nieuwe brandstof voor haar plunderzucht ontdekt. Flessen werden bij manden tegelijk naar buiten

gedragen. Wijn, meer wijn, cognac, Schiedammer gedestilleerd, alles werd meteen soldaat gemaakt. Toen het woelziek tuig de brand in de 'Librairie Polymatique' van Libri had gestoken trok het gewapend met de kasseistenen uit de Magdalenastraat naar de Berlaimontstraat, waar men het huis binnendrong van politiedirecteur De Knijff, die evenmin thuis bleek. Wat werd er niet vernield? Ze stonden buiten, Quack en Junius, en zagen met ontzetting hoe meubels, schilderijen, boeken, porselein, de hele inboedel op de klinkers terecht kwam.

Er deden zich twee bijzonderheden voor. Directeur de Knijff mocht dan afwezig zijn, zijn moddervette maar op deze afstand beeldschone echtgenote bleek wel degelijk thuis. Men zag haar heel duidelijk omvangrijk en wel, in wapperend nachthemd achter haar vensters voor de brandende coulissen heen en weer draven. Een toneeltje dat er wezen mocht. Aangrijpend, ontroerend. Misschien daarom bleef ditmaal een aanwezige halve compagnie jagers[2] niet werkeloos. Junius nam tenminste aan dat het wapengeweld op dat moment - twee doden en verscheidene gekwetsten, hoorde men later - van die zijde afkomstig was. En er was meer. Al bij het Knijff-huis had men de kreet gehoord: 'We mogen Van Maanen niet vergeten.' Hij werd niet vergeten. Het plundervolk trok naar de hoek van de Kleine Zavel en de Kleine Carmelietenstraat, en om twee uur werd het nachtelijk duister boven Brussel verlicht door de rosse gloed uit het woonhuis van de Minister van Justitie.

Quack en Junius zwierven kriskras door de stad, die hele vulkanische nacht lang. Junius vond Quacks gezelschap prettig. Soms zei deze 'dat moet u noteren, anders vergeet u het.' Tja, inderdaad. Hij moest staande schrijven, op onvast papier zo te zeggen, maar op deze manier werden toch een aantal observaties gered. Daar gingen ze al weer. Brussel brandde.

'De hel is losgebroken,' riep Junius tegen Quack. Hij leek opgetogen en lachte. Hij voelde een bijna jongensachtige vreugde dat hij getuige was. Eindelijk had hij de kans een schat aan eigen ervaringen op te doen.

Quack lachte bij het onverholen enthousiasme.

'Neem mij als gids, volg mij maar. Ik ken de stad op mijn duimpje.'

Ze volgden de bende die het huis van Van Maanen in brand had gestoken en keken toe hoe de wapenwinkels van Thompson, Coomans en

Muller geplunderd werden, en verscheidene andere zaken waar men buskruit, lood en ijzer haalde. Het leek alsof men volgens plan werkte, het waren kleine groepjes van een man of tien die de overvallen uitvoerden. Junius gaapte. Onwillekeurig begon zich vermoeidheid te manifesteren, kennelijk ook bij Quack, die voorstelde naar zijn woning te gaan om even te rusten, een glas drinken, iets eten. Aldus gedaan. Ze kwamen aan de Kolenmarkt, waar Quack de deur van een onopvallende woning opende.

'Kom binnen, kom binnen...'

De gastheer toverde een prachtige fles witte wijn uit de kelder tevoorschijn, die ondanks de hitte van de afgelopen weken opmerkelijk koel bleek. Ze aten er brood met kaas bij en droge kruidnagelworst.

'Op ons Koninkrijk,' zei Junius, en hief het glas. Quack toastte op de gezondheid. Ze aten en dronken en spraken niet veel, verdoofd door alle indrukken.

'Niet om het een of ander,' zei Junius na een tijdje. 'Maar ik hoef nog niet weer...'

Het leek alsof Quack zijn gedachten ried.

'Laten we nog even blijven zitten,' zei hij. 'De plunderzucht kan het wel even zonder ons stellen. Glaasje nog?'

Een glaasje nog. En nog een. Daarop dommelde Junius in. Toen hij de ogen opendeed was het al licht, het moest een uur of zeven zijn. In de stoel tegenover zich zag hij Quack slapen, scheefgezakt, zachtjes snurkend. Hij liep naar het raam en keek over de Kolenmarkt, die er verlaten bij lag. Teruggekomen bij zijn stoel was de gastheer nu ook wakker geworden. Ze besloten naar de Grote Markt te lopen om in een koffiehuis te gaan horen wat er intussen was gebeurd.

Aan het stadhuis wapperde de Franse driekleur, gewapende bendes liepen af en aan, sommige met trom en rode vlag. Ze hoorden dat de hoofdwacht van het Koninklijk Paleis was aangevallen, een poging het Nijverheidspaleis te plunderen was door grenadiers verijdeld, eerder die ochtend was het Paleis van Justitie geplunderd en het archief van het kadaster vernield. Op de Muntplaats waren cafés vernield omdat de eigenaars geweigerd hadden gratis drank te verstrekken. Het gerucht ging dat in de dorpen rond de stad ongeregeldheden waren uitgebroken. Vorst, Ukkel, Anderlecht. Weversbenden uit de Hoogstraat-kroegen trokken naar Kuregem om de stoommachines in de

katoenfabrieken te vernielen. Buitenverblijven, herbergen en winkels werden er bestormd. Teruggekomen was de oliefabriek van Meeus in de Vossenstraat aan de beurt. Het ging van kwaad tot erger. Junius kreeg een vlugschrift in handen gedrukt waarin werd gemeld dat in Wallonië werd geplunderd en overal de Franse vlag wapperde. In de stad Verviers waren Koninklijke en gemeentelijke *insignia* afgerukt, huizen van notarissen en belastingambtenaren verwoest, werkhuizen beschadigd, machines verbrijzeld.

In de Hoedenmakersstraat werden ze mgehaald door een gewapende bende oproerlingen. Junius werd door het gepeupel tegen een gevel gedrukt, en hield zich angstvallig op dezelfde plek tot iedereen was verdwenen. Toen hij zich weer van de gevel durfde af te wenden was Quack verdwenen. Die zou zo wel weer opduiken. Op de grote Markt zag Junius hem echter niet, ook niet in de café's en herbergen die hij binnenliep. Hij maakte nog enkele ronden in de wijk rond de Grote Markt en kwam onverwacht terecht op de Kolenmarkt, waar hij aanschelde bij Quacks woning. Geen gehoor. Hiermee meende hij aan zijn plichten als landgenoot en vriend te hebben voldaan. Men was tenslotte zijn broeders hoeder niet. Onwillekeurig, het was er kennelijk het moment voor, haalde hij Quacks gezicht voor ogen en vroeg zich af wat hij eigenlijk van hem wist. Niet veel. Quack had erg weinig over zichzelf verteld. Hij vermoedde dat hij afkomstig was uit Nijmegen of daaromtrent, maar waar was dat vermoeden eigenlijk op gegrondvest? Quack had niet op het Koninkrijk willen drinken, maar slechts op hun gezondheid. Of zou dat niets betekenen? Was Quack zijn eigen man, of stond hij in dienst van anderen? In een stad als Brussel, verkerend in de huidige omstandigheden, liepen kerels rond van alle partijen. De heersende partij, de partij met aspiraties, de partij van je weet maar nooit. Oranjeklanten, franskiljons, avonturiers, agenten provocateur, zakenmensen, dieven, parvenu's, dandy's, armoedzaaiers, en tenslotte volstrekte eenlingen als Junius, die een grote liefde voor de bestaande situatie koesterden, zonder overigens de overtuiging dat die situatie ook de beste van alle werelden vertegenwoordigde. Aan niets voelde hij zich wezenlijk verbonden, geen vrouw had hij ooit trouw beloofd (al hoopte hij dat ooit nog eens te doen), met Willem als vorst hadden de Nederlanden het niet slecht getroffen - al waren er vast beter.

Met dat laatste kwam Junius terecht bij een eigenschap die hij in hogere mate bezat dan andere mensen die hij kende: mogelijkheidszin. Voor wie niet begrijpt wat hij hiermee bedoelde: vergelijk het met werkelijkheidszin. Mogelijkheidszin is een heldere blik op wat ooit werkelijkheid zou kunnen worden. Mogelijkheidszin biedt... Het woord zegt het al: mogelijkheden. Mensen die propaganda maken voor mogelijkheidszin als leidend principe begreep Junius heel goed. Maar je moest ze in de gaten houden. Vaak werkten ze langs verschillende lijnen tegelijk aan uiteenlopende mogelijkheden en vertrouwen kon je ze nooit. Ze dienden met evenveel gemak de ene meester als de andere. Zo was er Talleyrand, over wie hij onlangs in de courant las dat hij was benoemd tot Frans ambassadeur in Londen. Een bisschop die als staatsman diende onder Lodewijk XVIII, Napoleon, Lodewijk XVIII, Karel X en Louis Philippe moest een man zijn die zich niet bij het werkelijke neerlegt, die overal mogelijkheden ziet. Een bijna bovenmenselijk talent, deze Talleyrand, een echte kameleon. Zo een man was Junius niet. Als zou hij het willen, hij kon het niet.

Misschien, zo bedacht hij - en er plooide een lachje om Junius' lippen, misschien was hij dus wel meer kameleon dan Talleyrand, aangezien een kameleon zich niet naar elke kleursituatie kan voegen.

Graag zou Junius nog eens een filosofie ontwikkelen, een stelsel. Bij voorbeeld op het stuk van mogelijkheidszin en werkelijkheidszin. Vooralsnog leek de werkelijkheid alle mogelijkheden open te willen houden. Revolutie was daar een van. Junius huiverde bij de gedachte.

Eindnoten:

1 *Goethe bestudeerde rond 1792 de barometer (het zgn. donderglas) van de Nederlander Gijsbrecht de Donckere uit 1619 en populariseerde deze in Duitsland. Een Goethe-barometer reageert ook op temperatuurverschillen en is erg onbetrouwbaar. Quack bleek er toch op af te gaan. Of het nu zijn schuld was of niet, er kwam gedonder in de glazen*.

2 *Later vernam hij dat deze halve compagnie onder bevel stond van Luitenant Capiaumont*.

Een verjaarspartijtje
Lambert Lamberts

Hij staarde in de gedoofde houtskool, de rechterhand gevouwen om het glas waarin hij gedachteloos de cognac rondwentelde; de fles bungelde tussen wijs- en middenvinger van de andere hand langs zijn lijf. Vanuit het bos kroop de donkerte naar de open plek bij de boshut.

Hij had de ene fles droge rosé na de andere geschonken bij de sardines die ze op de barbecue hadden geroosterd. De lage avondzon, die tussen de boomtoppen scheen, de droge knallen van barstende dennenappels op het vuur, de branderige geur van smeulend houtskool - het paste allemaal bij de sfeer van deze prachtige late zomeravond, vol nostalgie. Bij de koffie met cognac en voor wie wilde likeur had hij een thema aangereikt voor het afscheidsgesprek. Op vragende toon had hij gezegd: ‘Ondraaglijker dan te weten dat je eenmaal dood moet gaan is de gedachte dat je onsterfelijk zou zijn.’ Hij had ze ermee uit hun tent proberen te lokken. Het onderwerp paste bij hun leeftijd en je kon er alle kanten mee op.

Lucy had de toon gezet.

‘Zeg, kennen jullie die van die verliefde weduwe?’

Als zij een mopje begon te vertellen was ze in gedachten meteen bij de ontknoping ervan. Voor ze de zin had uitgebracht gierde ze al van het lachen, zonder dat iemand nog wist waar het over ging. Maar het moet gezegd, als de stemming ernaar was, dan werkte haar premature lol aanstekelijk. En de stemming was er naar.

‘Nou die man vroeg...,’ vervolgde ze hikkend.

‘Die man... Welke man?’ onderbrak Frans haar lachend.

‘Die man op wie ze verliefd was natuurlijk,’ reageerde ze met een ongeduldig gebaar.

‘Die man vroeg dus...’ Opnieuw een lachstuip. ‘Die man vroeg: wil je met me trouwen?’

Het lachen was nu algemeen.

‘Nee, nee hoor, dat kan ik niet, zei zij.’

De tranen stroomden haar over de wangen.

‘Waarom dan niet? vroeg hij.’

‘Waarom dan niet?’ herhaalden ze allen in koor.

Als om zich schrap te zetten voor de clou van haar verhaal greep zij zich vast aan de leuningen van haar ligstoel.

‘Omdat..., omdat... Op zijn sterfbed heb ik... heb ik mijn man beloofd nooit meer te zullen trouwen,’ stootte ze hikkend uit. Op verbaasde toon, alsof zij het zich zelf afvroeg, liet ze erop volgen: ‘Maar hoe heb je dat nou toch kunnen beloven?’

Het hele gezelschap wachtte, haar gespannen aankijkend, op het antwoord.

‘Nou, omdat, want...’

Als om haar de woorden uit de mond te trekken viel Von haar buurvrouw om de hals.

‘Anders wilde-ie niet doodgaan!’ bracht ze eindelijk uit.

Schaterend lieten de twee vrouwen zich uit hun stoel in het gras vallen. Om en om rollend gierden ze: ‘Anders wilde-ie niet doodgaan! Anders wilde-ie niet doodgaan!’

Hij had het gevoel dat de anderen, terwijl ze het uitgierden, tersluiks naar hem gluurden. Was dit weer een van die verstolen boodschappen van haar: anders wilde-ie niet doodgaan? Hij schaterde maar mee.

Puck had misschien ook wel reden om de unisono door zijn vrouw uitgedragen boodschap met enige argwaan aan te horen. Hij had zijn eigen manier om erop te reageren. Hij zette de melodie in van een lied waarmee hij fijntjes duidelijk maakte dat het wat hem betrof nu maar gedaan moest zijn. De oude Tempelier had het lied ingezet waarmee ze in vroeger dagen op Roland kroegfeesten plachten uit te luiden: ‘*Gaudeamus igitur*.’

‘Allemaal!’ riep Carla.

Als jarige gastheer was hij, het glas geheven, opgestaan en had het nostalgische lied regel voor regel voorgezongen en er voor de niet-ingewijden meteen een vrije vertaling bijgegeven.

> Gaudeamus igitur!
> *Laten we het ervan nemen, zolang het nog kan*.
> Post jucundam juventutem
> *Want na de geneugten van de jeugd*
> Post molestam senectutem
> *Na de slopende ouwe dag*

Nos habebit humus
Zullen we onder de groene zoden rusten

Ineke had op peinzende toon gezegd: ‘Onder de groene zoden rusten...? Nou, ík laat me cremeren!’

Het schateren was bedaard, maar de lacherige stemming was gebleven. Op quasi-bezorgde toon had Fons zijn vrouw gevraagd: ‘Hoe moet dat dan met jouw wederopstanding op de Dag des Oordeels?’

‘Ik zal als een feniks uit mijn as verrijzen,’ had Ineke alert gereageerd.

‘En jij, laat jij je ook cremeren?’ had Nan de jarige gevraagd.

Hij durfde het risico niet te nemen, had hij geantwoord. Nee, wat hem betrof een ouderwetse plechtige uitvaart, compleet met *Dies Irae* en *In Paradisum,* en na de absoute allemaal achter zijn kist naar de Bieberg. Daar wilde hij onder een schaduwrijke olm het einde der tijden verbeiden.

‘En wat moeten we op je zerk laten zetten?’ had zijn dochter hem plagerig gevraagd.

Hij had opnieuw het glas geheven, het in één teug leeggedronken en verklaard: ‘Zet er maar op: hier rust een fust!’

De drank had zijn uitwerking niet gemist. Het was een uitgelaten gezelschap geweest dat afscheid had genomen. Vanuit de auto's hadden ze het hem nog eens toegeroepen: ‘Zesenzestig man! Waar blijft de tijd?’

Nog steeds in de barbecue starend neuriede hij voor zich heen: ‘Nos habe-?-bi-i-t hu-ã-mus’.

‘Denk om je pilletjes, lieve schat,’ had zij hem door het open portierraam nog nageroepen, toen ze wegreden.

Je pilletjes, je pilletjes! Wat had zijn huisarts hem allemaal niet voorgeschreven? Een pil tegen de suiker, een pil tegen de hoge cholesterol. ‘En voor je hoge bloeddruk schrijf ik coversyl voor,’ had hij gezegd. ‘Het is zaak die voortaan dagelijks in te nemen.’

‘Nou,’ had hij van zijn kant gezegd, ‘geef me dan ook maar een recept voor die Viagrapil.’

‘Je kunt geen stijve meer krijgen?’ had de jongeman ongegeneerd gevraagd.

‘*Impotentia coeundi*, noemden ze dat vroeger,’ had hij de snotneus die waarschijnlijk geen woord Latijn meer in zijn studie had geleerd, op zijn nummer gezet. ‘En over mijn *potentia generandi* hoef je je geen zorgen te maken, aan die plicht heb ik volop voldaan,’ had hij ten overvloede eraan toegevoegd.

Hij had het een tijdje volgehouden, het dagelijks pillen slikken, de ene bij het opstaan, de andere vóór het eten, en de Viagrapil wanneer het te pas kwam. Had hij onsterfelijkheid een ondraaglijke gedachte genoemd, de gedachte dat hij de rest van zijn leven pillen moest slikken was nog ondraaglijker geweest. Hij had ze allemaal in de toiletpot gemikt en doorgespoeld - zelfs de dure Viagrapillen, die je van de verzekering niet vergoed kreeg.

Gedachteloos goot hij het cognacglas leeg over de houtskool, waarin geen vuur meer leek te zitten. Een blauwe steekvlam deed hem terugdeinzen. Hij verloor het evenwicht, viel ruggelings achterover en liet het glas vallen. Uit de fles, die hij nog steeds bij de hals vasthield, sijpelde de drank in het gras. Met traag gebaar zette hij de cognacfles aan de mond en dronk hem leeg. Met welbehagen proefde hij de branderige smaak tot diep in de slokdarm.

Hij rolde zich om. Op een elleboog steunend zocht hij het cognacglas. Ver weg scheen in de donkerte het flauwe licht van de lamp op het terras van het huisje. Hij probeerde zich op te richten, maar viel voorover. Dan maar kruipen. Eerst het glas terugvinden. Hij graaide in het gras om zich heen. Tevergeefs. Op handen en voeten kroop hij verder. Hij tastte in dorre bladeren; hij moest van het grasveld in het bos zijn geraakt. Achteromkijkend zag hij in de verte nog slechts vaag een lichtpuntje. Kruipend zocht hij de weg erheen. Dat verdomde glas vond hij morgen wel. De dorre bladeren hielden niet op. Nu ook dode takken die pijn deden aan de knieën. Een bos verwilderde struiken versperde hem de weg. Kruipend zocht hij een weg eromheen. Er was geen weg omheen. Maar achter die struiken lag de veilige boshut, daar was hij zeker van. De rechterschouder vooruit, het hoofd omlaag, baande hij zich een weg door het struikgewas. Er leek geen einde aan te komen. Hij voelde een brandende pijn aan zijn handen. Brandnetels! Huilend van ellende rolde hij zich op de rug. Met de lippen tastte hij naar de brandnetelbulten en likte het brandende gevoel weg.

Hij keek omhoog. Boven hem was alleen de donkerte van het bladerdek. Berustend sloot hij de ogen.

Hij moest in slaap gevallen zijn. Was het een hazenslaapje geweest van enkele minuten of had hij uren geslapen? Er was iets wezenlijk veranderd. Maar wat, peinsde hij, langzaam bij bewustzijn komend. Hij was zelf veranderd! Zijn lichaam was gekrompen, bemerkte hij: de armen waren korter, de benen ook. Vertwijfeld tastte hij met een kleine hand zijn lichaam af. Hij voelde blote knieën. En het meest wonderlijke van alles: hij droeg een korte, manchester broek, zoals hij vroeger op school had gedragen. Door het struikgewas turend vroeg hij zich af waar hij was.

Ineens wist hij het! Daar vóór hem, tussen de eikenbomen van de Warande, lag het bivak van het *Hitler Jugend*-peloton met Horst, de vervaarlijke dolk en het prachtige pistool in zijn koppelriem gestoken. Hij had ze hier in de Warande op Dolle Dinsdag ontmoet. Trotse zelfbewuste knapen waren het. Van heel ander slag dan de uitgebluste moffen die hij de hele morgen voor zijn huis richting Duitsland had zien sjokken. Tussen hen een enkele DKW met een ongeduldig toeterende Wehrmachtofficier achter het stuur. Maar door de drommen soldaten die de hele breedte van de straat in beslag namen was er voor een auto geen doorkomen aan. Hier en daar had hij een boerenkar gezien beladen met geroofde spullen. Er was zelfs een dikke *Feldwebel* bij geweest die wat hij naar de *Heimat* wilde meenemen in een kinderwagen gestapeld had.

Nu hij zag hoe het Duitse leger in paniek op de vlucht was geslagen holde hij naar de Warande. Hij was benieuwd wat ze hadden achtergelaten in het legerkamp, waar hij zo vaak omheen had gedwaald. Toen hij door de openstaande poort in het hek van het kamp naar binnen gluurde kwam een jonge soldaat naar buiten, maar een jaar of vijf, zes ouder dan hij zelf. Aan het uniform herkende hij de *Hitler Jugend*. In die bezettingsjaren had hij een aardig mondje Duits geleerd. De HJotter zei joviaal dat hij Horst heette en vertelde dat hun peloton op weg was naar Duitsland en in het verlaten kamp zijn bivak had opgeslagen. Bij hen geen paniek, verzekerde Horst, zoals bij de oude garde, die nooit had gevochten, maar de hele oorlog achter een bureau had gezeten. Ook hun peloton wilde naar de *Heimat*. De Führer riep hen om elke vierkante meter van het vaderland te verdedigen, nu de vijand

naar de Duitse grenzen oprukte. Ze hadden echter geen kaart van Duitsland. Als hij er een voor hen kon bemachtigen kon hij rekenen op een mooi cadeau. Begerig keek de Hollandse jongen naar de dolk aan de koppelriem van de Duitser. Aan het pistool waarvan de kolf was ingelegd met parelmoer, dat op de andere heup hing, durfde hij niet te denken. Welke soldaat zou zijn pistool afstaan? De jonge soldaat had de blik kennelijk gevolgd. Hij trok het dolkmes uit de schede om het zijn jonge vriend te laten bewonderen. Het heft was gesneden uit het gewei van een edelhert, vertelde hij. Hij legde uit dat de inkeping die in de lengterichting over het lemmet liep een bloedgleuf was. Als je je tegenstander de dolk in de borst plantte dan bleef het niet bij een steekwond, maar gulpte het bloed eruit.

Hij holde naar huis. Zijn vader deed in de luie stoel in de huiskamer zijn middagdutje. Zonder gerucht te maken trok hij de onderste la van de commode open en haalde er de Bosatlas uit. Op het toilet zocht hij haastig bladerend in het lijvige boekwerk Duitsland op en scheurde de kaart eruit. Even omzichtig legde hij de atlas terug en schoof de la weer dicht. De kaart verborgen onder zijn pullover holde hij terug naar de Warande. Horst stond op de uitkijk. Hij nam hem mee het kamp in. Wijdbeens gezeten op een munitiekist vouwde hij de kaart open. Hij gromde tevreden. Maar nu zijn deel van de transactie. De Duitser nam de Hollandse jongen van een jaar of tien van top tot teen op. In plaats van de leren schede met de dolk van zijn koppel te gespen, nam hij hem mee naar een groengevlekte legertent vol dozen en kisten en met grote ramen van mica. In de hoek van de tent greep Horst een plunjezak. Diep graaiend diepte hij een langwerpige doos op; *'Höhner'* stond erop. Hij maakte de doos open en haalde er een prachtige mondharmonica uit. De Duitser zette het muziekinstrument aan de mond en speelde er een weemoedig deuntje op, daarbij demonstrerend hoe je met de knop opzij van octaaf kon wisselen. Hij deed de mondharmonica terug in de doos en zei: 'Das fur die Karte.' Dolblij holde hij naar huis, waar hij de kostbare prijs voor zijn collaboratie opborg op een geheime plek op zolder.

Daags na Dolle Dinsdag ging hij terug naar de Warande, nieuwsgierig naar wat er na het overhaaste vertrek in de grote voorraadtent met al die dozen en kisten was achtergebleven. Al op enige afstand zag hij dat het kamp nog steeds niet verlaten was. Nader sluipend bespeurde hij behalve de knapen van de *Hitler Jugend* verscheidene soldaten. Vóór

het kamp stonden vrachtwagens die men bezig was in te laden. Hij zou wachten tot ze vertrokken waren. Omzichtig liep hij om het kamp heen naar de achterkant en verschool zich tussen de struiken. Door het gebladerte bespiedde hij de bedrijvigheid in het kamp. Hij hoorde Duitse stemmen door elkaar, vrolijke en ernstige, bevelend en vragend. Vanuit zijn schuilplaats had hij het zicht op de latrine aan de rand van het kamp. Ze bestond uit een rij gaten in de grond met erlangs een zitplank, primitief afgeschermd met een strook tussen palen gespannen zeildoek. Van tijd tot tijd zag hij een hoofd boven het doek, het gezicht in zijn richting gewend, en daarna onder het doek een straal die klaterend in het gat verdween.

Hij hoorde het geluid van een wegrijdende vrachtwagen, maar nog altijd klonken er stemmen uit het kamp. Het begon al te schemeren. Hij besloot de volgende dag opnieuw op onderzoek te gaan. Op het moment dat hij aanstalten maakte weg te kruipen zag hij plots het blonde hoofd en gebruinde gezicht van zijn vriend Horst boven het zeildoek verschijnen. Het gezicht tuurde met speurende blik in zijn richting, alsof hij merkte dat iemand hem bespiedde. ‘Scheisserei,’ hoorde hij hem roepen tegen iemand die hij niet kon zien. ‘Was Scheisserei?’ reageerde een ander op barse toon. ‘Ich soll scheissen,’ antwoordde Horst. ‘Na Jung, scheisse dann,’ klonk het gemoedelijk terug. Hij zag dat Horst aan de andere kant van het zeildoek met beide handen naar beneden reikte. De groene uniformbroek viel op zijn enkels voor de plank. Vanonder het zeildoek verscheen een wonderlijk wit achterwerk. Gefascineerd keek hij naar de witte billen die uiteenspleten, alsof er dadelijk een groot ei zou verschijnen, zoals hij had gezien bij kippen die een ei legden.

Voordat hij het te verwachten resultaat van het behaaglijke gekreun achter het zeildoek kon vaststellen, werd zijn aandacht afgeleid door een licht gekraak op nog geen vijf meter van waar hij lag. Uit het struikgewas kropen twee gedaanten in blauwe overalls naar de latrine, om de mouw een witte band met ‘OD’ erop. Een van de twee diepte al kruipend iets eivormigs op uit een van de zakken van zijn overall. Het gebeurde zo dichtbij dat hij kon zien dat aan het groenkleurige, geribbelde ei een ring zat. Hij wist meteen dat het een handgranaat moest zijn. Niet aan een korte knuppel zoals hij zo vaak bij Duitse soldaten aan hun koppelriem had zien hangen, maar een Engelse eier-granaat. Op school had een jongen op de speelplaats opgeschept over zijn vader

en oom die bij de Orde Dienst zaten. Zo gauw de Duitsers op de vlucht sloegen zouden ze in hun blauwe overalls tevoorschijn komen om met ze af te rekenen. De zesdeklasser had het nieuwe woord ‘droppings’ gebruikt, en verteld dat 's nachts ergens op de hei aan parachutes wapens en munitie werden neergelaten, bestemd voor de afrekening. De twee mannen in hun blauwe overalls waren van de ondergrondse! Gespannen zag hij hoe ze tot vlak bij de latrine kropen De man met de eiergranaat trok de ring eruit en gaf hem een duw. Als een stuiter in het knikkergat rolde het ei in het latrinegat.

‘Horst, Horst, achter je!’ wilde hij schreeuwen. Hij opende de mond, maar kon geen geluid uitbrengen. Een streep vuur, een gesmoorde knal, rondspetterende stront en zand en een doordringende gil. De twee blauwe overalls waren ineens verdwenen. Hij hoorde dat achter de struiken waar hij lag een motorfiets werd aangetrapt, en meteen daarna het geronk van een wegrijdende motor. In het kamp brak paniek uit. ‘Partisanen!’ werd geschreeuwd; het zeildoek werd weggetrapt. Vier, vijf soldaten sprongen er doorheen, het geweer in de aanslag. Ze schoten in de richting waar in de verte het motorgeronk wegstierf. ‘Die sind schon fort,’ hoorde hij een van hen tegen de anderen zeggen. Nog meer militairen kwamen naar buiten gehold. Een van hen, met een officierspet, blafte: ‘Weiter suchen. Es gibt bestimmt Trabanten!’ De meute holde in alle richtingen. Als verlamd bleef hij tussen de struiken zitten kijken, als naar een toneelstuk waar hij niet bij hoorde. Het ‘Weiter suchen’ wekte hem uit zijn verlamming.

Zijn boshut terugvinden was nu een zaak van leven of dood geworden. Elk geluid vermijdend kroop hij achterwaarts uit de struiken. Vertwijfeld reconstrueerde hij in gedachten de weg die hij terug moest: eerst de dode takken en dorre bladeren in het bos, dan het grasveld. Daar zou hij zijn boshut terugvinden. Toen hij zich omzichtig uit het struikgewas had losgemaakt, was er weer de donkerte om hem heen. Tastend zocht hij naar takken en bladeren. Wat hij voelde was rul zand. Dat moest het zandpaadje zijn dat aan de achterkant van de boshut uitkwam. Hij was gered! Hier zouden ze hem niet vinden. Behoedzaam als een kat kroop hij voort. Het koele zand voelde aangenaam aan zijn blote knieën. Van tijd tot tijd vielen gele lichtplekken op het pad. Het moest de maan zijn die tussen de kruinen van de bomen door scheen. Welgemoed kroop hij voort. Het enige wat hij hoorde waren geluiden van het bos, een dode tak die krakend afbrak, een dennenappel die op

het pad plofte. Hoe ver was hij nu van het kamp? De dreiging achter hem leek geweken. Hij werd moe. Eerst nieuwe energie opladen. Hij rolde zich op de rug, strekte zich uit in het zand en sloot de ogen.

Ook nu weer kon hij slechts gissen hoe lang hij geslapen had. Maar ook nu weer ervoer hij bij het wakker worden dat er iets wezenlijk veranderd was. Hij wilde het zand van zijn knieën vegen, maar voelde de stof van zijn vertrouwde spijkerbroek. Handen en armen, benen en voeten waren weer die van een volwassene. Maar er hing een onbestemde dreiging. Vaag drong de herinnering tot hem door aan soldaten met geweren in de aanslag die naar hem zochten. Waar zat het gevaar? Vóór hem op het pad, achter hem, of misschien opzij in het bos? Automatisch koos hij de tijgersluipgang. Hij was weer in de Harskamp. De vuurdoop! Je kop en kont zo laag mogelijk houden, had de sergeant geroepen. Luttele centimeters boven het prikkeldraad waar ze onderdoor kropen floten kogels van machinegeweren, en die schoten volgens de sergeant met scherp. In plaats van de kolf van het geweer duwde hij in de rechteroksel de cognacfles voor zich uit, de hals als een geweerloop naar voren gericht. Het gevaar kwam naderbij, hij wist het nu zeker, het was kort achter hem. Weer viel het vale licht van de maan vóór hem neer. Zag hij de contouren van zijn hut? Opspringen en naar de veiligheid hollen? In dat verdomde maanlicht was hij een gemakkelijke schietschijf. Tranen van vertwijfeling welden op.

Maar, als hij zo gemakkelijk van gedaante kon veranderen, waarom zich dan niet veranderd in een mol? Gretig greep hij de reddende gedachte aan. Ja, een mol moest hij worden, en onder het zand verdwijnen. Hij gooide de fles van zich af en wroette met de handen in het zand van het pad. Wild gooide hij het zand dat hij opdolf om zich heen. Dieper en dieper groeven de handen. Onder zich hoorde hij het gepiep van de soortgenoten, bij wie hij zich wilde voegen. Of was het zijn ademhaling?

Hij voelde een trap in de zij en de punt van een laars die hem omrolde. Hij sloot de ogen. Er was een verschrikkelijke pijn toen de laars op zijn borstkas werd geplant. Hij opende de ogen. Boven hem torende Horst, kwaadaardig zijn wolfsgebit bloot lachend. Hij keek gefascineerd naar de koppelriem: op de ene heup de dolk, op de andere het pistool, waarvan de parelmoeren kolf geheimzinnig oplichtte. Die verdomde verzetshelden! Hadden ze niet kunnen bedenken dat die on-

nozele eiergranaat van hen moest smoren in de stront? De gil was een kreet van verrassing geweest.

'Also, du war's!' Hij wilde hem toeschreeuwen: 'Nee, nee, het waren die anderen.' Maar net als bij de latrine kon hij geen woord uitbrengen. Het hart klopte in zijn keel, het bonsde alsof het op hol geslagen was. Hij zag de Duitser, die wijdbeens over hem heen stond, met de ene hand naar het dolkmes, met de andere naar het pistool grijpen. Het leek of hij aarzelde welk van beide moordwerktuigen te gebruiken om zijn haat te koelen op de verrader. Ineens trok de hand die om de kolf gevouwen was het pistool uit de holster. Een vuurflits! In het licht van de flits zag hij dat hij naast zijn boshut lag. Als hij de hand zou uitsteken kon hij de houten wand aanraken. In zijn doodstrijd rolde het lichaam zich om en klauwden de uitgestrekte handen in de grond.

De volgende dag vonden ze hem.

Lucy was met Puck en Von naar de boshut gereden. Ze hadden een koelbox meegenomen met alles voor de lunch; Lucy zei dat ze de vorige avond een van de flessen rosé had weggestopt. Ze zouden lunchen en daarna met hun vieren bridgen, zo was hun plan.

Toen Lucy uit de auto stapte zag ze de ravage van de vorige avond: halfvolle glazen en borden met etensresten op de tuintafel, stoelen schots en scheef door elkaar, rondslingerende flessen in het gras. Kwaad liep zij naar het huisje om hem ter verantwoording te roepen. Ze trapte bijna in een cognacglas.

'Dat drankorgel ligt natuurlijk nog in zijn bed,' riep ze kwaad tegen de twee anderen achter haar.

Boos en theatraal zwaaide ze de deur van de kleine slaapkamer open: niemand. Woedend stoof ze naar buiten en liep om het huisje. Het eerste wat ze zag was de lege cognacfles. Toen zag ze hem liggen. Uitzinnig stortte ze zich op zijn lichaam. Met haar kleine vuisten op zijn rug timmerend, riep ze uit: 'Hoe kun je me dit áándoen!'

Puck, die achter haar was aangelopen, zag met de professionele blik van de vroegere huisarts dat er iets heel anders aan de hand was. Met sussende woorden trok hij haar bij de schouders omhoog. Hij draaide het lichaam om. Dode ogen staarden hen aan.

'Hij is dood, meiske,' stamelde hij.

'Dood? Dood?' Het leek of haar woede nog niet geweken was. Wezenloos keek zij naar het lijk aan haar voeten. 'Nee, nee, dat kan

niet,' snikte ze. 'Hij heeft beloofd dat we samen oud zouden worden. Dat heeft hij beloofd.'

Von omhelsde haar vriendin, terwijl ze haar troostende klopjes op de rug gaf.

Puck bukte zich en sloot de ogen van het lijk. Op peinzende toon vroeg hij: 'Hoe is-ie in godsnaam hier terecht gekomen? Er zit niets anders op dan autopsie te laten verrichten.'

Toen ze het lichaam optilden, zag Puck onder het lijk het gat in het zand. Hij begreep niet hoe iemand in doodsstrijd zo'n diep gat kon graven.

De autopsie wees uit: hartstilstand. De directe doodsoorzaak was de overmatige inspanning geweest die de man zich vóór zijn dood moest hebben getroost. Uit het kruipspoor konden ze opmaken dat hij een moeizame tocht van wel tweehonderd meter rond de boshut had afgelegd, over het gras, door het bos en tussen de struiken. De bloedspiegel wees nog vier promille alcohol aan. Dit, gevoegd bij de hoge bloeddruk, was voor de zesenzestigjarige fataal geweest.

Geheel volgens zijn wens vond een plechtige uitvaart plaats, met zelfs een pontificale requiemmis. Bij het graf sprak de monseigneur de woorden: 'Wij vertrouwen onze broeder toe aan de aarde, waar hem op de dag des oordeels de verrijzenis wacht.'

Hoe konden zij weten dat zijn laatste wens was geweest, niet om als lijk onder de groene zoden te rusten, maar als een mol daaronder te verdwijnen en van tijd tot tijd zich omhoog te woelen, om te spieden hoe het hun allemaal verging?

De Boeddha
Lisette Lewin

Laos is leeg. Er is veel vergane glorie. Dat maakt het zo mooi. Ooit was dit het land van een miljoen olifanten. Die zijn er nog wel maar dan in plastic, hout of steen, groot of klein. Ze staan op markten van honderden meters, op matten op de grond. Levende zie je ook nog wel, maar die lopen in konvooi met op de rug toeristen paarsgewijs in een stoeltje. Zijn het geen olifanten die zijn uitgestald, dan zijn het wel Boeddha's, groot of klein, oud of nieuw, kunst of kitsch, in kleermakerszit met dezelfde bête glimlach rond de gesloten lippen, duim en wijsvinger van elke hand in een rondje of één hand geheven, wat een groot verschil schijnt te zijn. Lelijk of ontroerend mooi. Het volk gelooft heilig in hem. Bij tempels zie je mensen voor hem knielen. Ook toeristen. Hij zei wijze dingen, zoals dat je niet jaloers moet zijn maar tevreden met wat je hebt.

‘Ik kan het niet verklaren,’ zegt Henk Belten. ‘Ik had twee houten voorouderbeelden. De vrouw van wie ik ze in een dorpje op Bali kocht zei dat ze al honderden jaren samen waren. Een man en een vrouw. In geen geval mocht je ze scheiden en al helemaal niet apart verkopen. Dat zou zwaar ongeluk brengen. In mijn galerie in Wassenaar heb ik honderden Boeddha's staan. Ik heb er één uit de veertiende eeuw. Die is met puur goud beslagen en met edelstenen rond de hals en de polsen. Die kon ik destijds verkopen voor honderdduizend gulden maar ik denk: laat ik effe wachten en nu kan ik er wel een ton in euro's voor krijgen.’

‘Is hij verzekerd?’ vraag ik bezorgd.

‘Natuurlijk niet! Zoiets valt niet te verzekeren. Ik heb een goeie alarminstallatie. Die voorouderbeelden had ik apart gezet. Wij sliepen boven. 's Nachts zegt mijn vrouw: “Ik hoor beneden gegil. En een bonk.” Ik in mijn kamerjas naar de galerie. Het beeld van de vrouw is omgevallen. Ik zet het weer overeind. De volgende nacht zegt mijn zoon, toen nog klein: “Papa, ik hoor beneden een bonk.” En ja, nu was de man omgevallen. Ik geloof niet in mystiek maar ik kan dit niet verklaren.’

Henk Belten praat tegen een Nederlands echtpaar, Anneke en Kaspar Witvis, begin zestigers net als hij. Jan de Boer, een veertiger die tot Luang Prabang mee vaart knipoogt tegen me: ‘Een kat. Of een muis. Of een rat in die galerie. Of dat zoontje heeft het zelf omgegooid.’

‘Ik kan het niet verklaren,’ herhaalt Henk. ‘Ik heb ze bij elkaar gezet en nooit meer iets gehoord. Natuurlijk heb ik die beelden samen verkocht. Met dat verhaal erbij.’

Voor een lieve duit, ongetwijfeld, gewiekste zakenman die hij is. Miljonair geworden, eerst met oudroest en nu al jaren met Boeddha's, die hij in allerlei Aziatische landen opscharrelt. Henk spreekt plat Haags als de clichémannetjes van Koot en Bie. Het is zo'n man die graag vertelt en zelden luistert. Ik had hem voor het eerst gezien op het vliegveld van Singapore. Hij zag er leuk uit in een grijze fleece trui met capuchon en een goed verzorgd grijs kapsel maar hij was lang en zo fragiel dat het leek of hij in flarden uit elkaar viel. Terwijl het vliegtuig in Chiang Mai landde, veegde hij zijn ogen af.

Behalve wij vijven zijn er geen passagiers op de lange houten schuit. In een kombuisje achterin zit een vrouw op de hurken bij een houtskoolvuurtje rijst voor ons te koken en soep met groenten op te warmen. De rivier hier in het bergland is kilometers breed, het water tot in de verste verten vaalbruin, de lucht vaalgrijs, de jungle aan de andere oever lijkt zwart, aan onze kant grillig en ondoordringbaar compact. Nevel hangt over de toppen, over de rotsen van zwart basalt. ‘Betoverend mooi,’ mompel ik in mezelf. ‘Betoverend mooi.’ Wat moet ik anders mompelen? Dat is het ook. Eeuwenoude wijsheid maar je leert het nooit. Iets waarop een mens zich enorm verheugt valt tegen. Jarenlang wilde ik al over de Mekong varen. Niet in een speedboot vol backpackers maar met een langzame houten prauw. Negentiendeeeuws. Nu is het bijna volmaakt maar de betovering wil niet komen. Krampachtig probeer ik me te concentreren, zoals in Amsterdam bij een recital van een wereldster waarvoor ik een kaartje heb bemachtigd. Straks is het voorbij, is het langs me heen gegaan, zoals zoveel moois in het leven, dat ik niet wist te grijpen.

Het is nog koud. Ik huiver in mijn jasje. In het hotel heb ik een boek gevonden en een ander boek achtergelaten. Dat doen veel reizigers. Zo reis je niet te zwaar. Het boek dat ik uit had, Joseph Conrads *Heart of Darkness*, zo goed als nieuw, bood ik Kaspar Witvis aan.

‘Prachtige roman hoor,’ prees ik aan. ‘Klassiek.’

‘Ik ga niet met boeken sjouwen!’ snauwde hij. Zo kwam het in de hotelkast terecht. Lezen ging die avond niet, er was geen elektrisch licht. Dat floepte om kwart voor zes 's ochtends ineens voluit aan, zodat ik opschrok, waardoor de bolle bruine kakkerlak, wriemelend met de pootjes van het laken buitelde en op de grond terecht kwam met een hoorbare tik van zijn schild. Tot het ontbijt las ik over Franse aristocraten die in 1865 Saigon verlieten om stroomopwaarts tot in China te varen, met als doel koloniaal Frans Indochina te vestigen. Het was zaak de Britten voor te zijn; die waren ook op weg, vanuit India en Birma in tegengestelde richting. Gesloopt, doodziek en te uitgeput om nog ruzie te maken, kwamen de Fransen na twee jaar ongeveer terecht waar we nu zijn. Ze wisten nu wel dat de rivier vol watervallen en stroomversnellingen grotendeels onbevaarbaar was. Luitenant Marie Joseph Francis Garnier, *Mademoiselle Buonaparte*, zoals zijn makkers hem noemden, omdat hij zo'n schriel mannetje was met megalomane pretenties, liet op het laatst zijn commandant in de jungle sterven. Met kompas en een koude kip in zijn knapzak baande hij zich een pad terug naar de rivier. De zon viel schuin over de boomtoppen, toen hij na een zware tocht door de dichte plantengroei en over rotsen zwetend het strand van de oever bereikte. Een hertenbok keek hem vriendelijk aan. Hij kleedde zich uit en ging zwemmen. Nauwelijks was hij in het diepe of twee reusachtige olifanten kwamen krakend tevoorschijn, waarvan de ene, een grote zwarte, naast hem het water in waadde en zichzelf lekker begon nat te spuiten met zijn slurf. De naakte weerloze Garnier zocht naar een vluchtweg, maar het dier keurde hem geen blik waardig. Hij voelde zich als de eerste mens in het paradijs.

We kwamen terecht in hetzelfde hotel. Henk, Jan de Boer, de vrolijke veertiger uit Leiden, en het echtpaar Witvis uit Tilburg. Ze vroegen of ik mee ging eten.

Verhalen hoor ik graag.

Bij de Thaise vissoep stak Henk onverwijld van wal. ‘In Thailand ben ik in de bus onder schot beroofd van tienduizend dollar en mijn camera en duikspullen, in China heb ik in de gevangenis gezeten, op Borneo heb ik onder koppensnellers geleefd en mensenvlees gegeten, tenminste dat denk ik, in India ben ik in alle plaatsen geweest, waar de Boeddha heeft gepreekt. Noord-India. Een rotvolk, Indiërs, net als

joden. In Tibet was ik bij monniken, die jarenlang op hun buik naar Lhasa waren gereisd, naar het paleis van de Dalai Lama, vijfhonderd meter vooruit, honderd meter terug.'

'Wat een mens niet doet voor zijn geloof,' merk ik op.

'Als je nou in Tibet bent en de gids een woord over de Dalai Lama zegt, wordt hij dezelfde avond omgelegd,' vervolgt Henk. 'Op Oost-Java heb ik maandenlang in een boeddhistisch klooster gewoond. Je werd kaal geschoren, 's Ochtends moest je een uur mediteren. Als je in slaap viel kreeg je een harde klap met een stok. De rest van de dag liep ik met die kale kop in een lange jurk door de stad met een bedelnap voor mijn buik. Tussen de toeristen door. Je bedelt niet om geld maar om een happie rijst dat de mensen over hebben, 's Avonds weer een uur mediteren, meestal met een lege maag. Dan ga je een beetje vliegen, hoor. Als je niet goed leeft kom je terug als een dier, een rat of een vlo in de anus van...'

'Balkenende?' vulde ik aan.

'Beroofd?' informeerde Anneke.

'Ach ja, die overvallen waren toen schering en inslag. Het was een nachtrit in een gewone bus,' legt Henk uit. 'Behalve ik was er nog één buitenlander. De rovers kwamen schietend de bus in. De mensen huilen en gillen. Ik ook doodsbang natuurlijk. Nou dan geef je wel alles af. Ik had contant geld, want banken waren er niet. Het was kort na de oorlog in Vietnam.'

Henk stelde voor dat we gezamenlijk een boot zouden huren en dan een busje naar de grens van Cambodja. Ik heb het niet zo op grenzen. Als je alleen bent laden ze je bagage op een kar, terwijl jij je staat te verbijten bij het douanekantoortje. We bestelden nog een paar flessen, lachten veel, dus we zeiden allemaal ja. Leuk. Goed idee. Dan had je 's avonds tenminste gezelschap bij je bier en we konden samen kerst vieren. Het echtpaar leek me ook niet onaardig. Hij was een tamelijk hoge ambtenaar in een middelgrote gemeente en zij wist tenminste wie Somerset Maugham was.

We varen. Mediteren lukt mij ook niet. Mijn gedachten dwalen telkens af. De Mekong is weemoed, staat ergens. Vol verlangen kijk ik naar het langs glijdende raadselachtige oerwoud, aan de oever, over de berghelling. Varens, slingerplanten, lianen, parasietplanten die zich als slangen rond de stam wikkelen en zo'n reuzenboom leegzuigen, zodat hij

bleek wordt en zijn bladeren dor en hij op zijn kamerhoge wortels wegkwijnt als een reus op lemen voeten. De jungle is als een brand op een foto. Afbeeldingen en beschrijvingen zijn in boeken en op internet te vinden, maar wie de jungle nooit heeft ondergaan, kent het gevoel niet. Ik weet heus ook wel dat het zo romantisch niet is. Onbelemmerd tiert hier vooral de papaverteelt welig en zo goed als onbelemmerd maken wilde bergvolkeren elkaar af. Hier vaart nu en dan een authentiek schilderachtig vissersbootje langs, ongetwijfeld met opium of heroïne onder de lading.

Die ene keer dat ik aan de rand van oorspronkelijk regenwoud overnachtte, was op Sumatra in een planken *pasanggrahan*. Ik was alleen met een man die ik op reis had ontmoet. Op het plankier dronken we whisky en vertelden elkaar ons leven. Het woud achter ons floot, krijste, kraste en piepte, een kakofonie als een moderne opera met groot orkest. 's Ochtends wasten we ons in de frisse, snelstromende kali, onder de ogen van orang-oetans in de takken. Ach ja, die man is ook al twintig jaar dood.

Henk Belten mediteert nog elke dag een half uur. ‘Waar denk je dan aan?’ vroeg ik. ‘Aan me ademhaling. De laatste tien minuten of ik iets verkeerd heb gedaan. Zo wil de Boeddha dat.’

Dan vind ik hem weer zo aandoenlijk. Ik weet nu waarom hij bij de landing moest huilen. Hij is nog maar kort weduwnaar. Ze waren veertig jaar getrouwd. Als jong meisje werkte zijn vrouw op de administratie bij Henks vader, die op de Hoefkade in Den Haag een schroothandel had. ‘Hij is dik miljonair geworden, maar hij was een klerelijer, die me altijd verrot schold, mijn broer heeft zich later opgehangen op kerstavond, dus ik zeg: “Elly, ik vind je een lief mokkeltje maar ik wil eerst zelf mijn centen verdienen, dus ik ga nu ook niet met je naar bed.” Zij wou wel. Ik met de boot naar Londen, eerst kwam ik als jongste bediende ook in de schroot, later in de vrije handel.’

‘Spreek je Engels?’ vroeg ik.

‘Jazeker, heel goed.’ Hij barstte los in een onvervalst Cockney dat ik nauwelijks verstond. Ik viel bijna van mijn stoel van het lachen.

‘Na een jaar had ik zelf een miljoen verdiend, in guldens. Ik ga op een dag langs bij de zaak van mijn vader, laat hem het bankafschrift zien en ik zeg: “Kijk maar goed naar het bedrag en nou kan je helemaal de koelere krijgen. Val jij maar dood.” Maar Elly en ik hebben het

erg moeilijk gehad. Ze kreeg vier miskramen en toen kregen we mijn zoon Cor. Die klootzak hebben we onterfd. Hij schreef ons dreigbrieven, dat we geld moesten storten voor zijn shots of hoe dat heet bij die zeikers en anders kwam hij bij ons wel even de boel verbouwen. Hij kwam een keer aan de deur, vel over been, een bek zonder tanden en toen heb ik de politie gebeld. Ik weet niet eens waar hij rondzwerft en het interesseert me ook geen moer. Mijn geld laat ik na aan goede doelen.'

'En nu is je vrouw overleden?' vroeg Kaspar.

'Elly had zoveel verdriet gehad van al die miskramen en dat joch deugde als kind al niet, dus ik heb haar erg verwend. Ze mocht van mij alles kopen wat ze wou. Een parelen ketting en alles. We hadden besloten ons geld op te maken met reizen. We waren op Aruba waar we een huis hadden. Op een dag klaagt ze over pijn in de buik. Het werd steeds erger en die dokter maar beweren dat het niks was. Ik zeg: "Laat die pil maar lullen: ik breng je naar het beste ziekenhuis in Miami." Daar heeft ze een paar weken gelegen. Ik elke dag daarheen en 's avonds huilen in het hotel. "Henk, het gaat niet goed, hè?" zegt ze. "Nee, El" zeg ik. "Het gaat niet goed." Uiteindelijk is ze overleden. Toen ze dood was zag ze er nog leuk uit, nog bruin van de zon, en mooi haar. Zelf maak ik het ook niet lang meer want ik heb leukemie.'

Wat een treurnis. We zwegen bedremmeld. 'Maar ik heb ook een grote liefde,' riep Henk, die graag over zichzelf vertelt. 'Mientje. Ja, ze heet eigenlijk Wilhelmina want ze is van adel. Ze is barones en haar man is baron. Ze kwam een keer bij me in de galerie en ik vroeg of ze boven een kopje thee kwam drinken. Dat doe ik wel met meer klanten. Toen zijn we verliefd op elkaar geworden. Nee, dat vond Elly niet zo leuk. Mientje gaat niet bij haar man weg maar we houden van elkaar. Ik bel haar elke dag op. Gisteren aan de telefoon zaten we allebei te huilen.'

'Laat je haar nog iets na?' vroeg ik.

'Dat heb ik aangeboden. Ze zei: 'Ach ik hoef eigenlijk niks. Alleen die Boeddha. Die vind ik zo mooi.' Ik zeg: 'Meissie, die krijg jij!'

'Die uit de veertiende eeuw?' Hij knikte.

Het is de droge tijd. De oever is meters gezakt. Op de zandbank bij een dorpje zoeken buffels, één en al ribbenkast, een beetje gras. Op het hoofdstraatje in een dorp moet je je weg zoeken langs een enorm

zwart met wit gestreept vrouwtjesvarken, dat doodkalm zes kleintjes ligt te zogen. Zwarte biggetjes komen de helling afhollen, struikelend over de pootjes, een onweerstaanbaar koddig gezicht. ‘Kaspar!’ roep ik. ‘Kijk dan! Je kijkt niet!’

‘Jàà̀à Sveta! Ik zie het wel! Ik ben zo vrij om naar mijn eigen dingen te kijken!’

‘Ik ben opgehouden met negatieve energie in dingen te stoppen,’ roept Henk op de achterbank van het busje, waarmee we terugrijden naar de boot. ‘Ik lees geen kranten meer, kijk geen tv, ik wil niks weten. Ik ben het met de wereld niet eens.’

Als een beginnende dove praat hij zeer luid. Om dat laatste moet ik toch lachen. Dan begint hij weer over joden. Met dat ‘rotvolk’ heeft hij kennis gemaakt in Antwerpen. Oplichters zijn het. Breek hem de bek niet open. En wat ze in Israël uithalen...

Daar krijg ik nou een keertje schoon genoeg van. Als hij bij het avondeten weer over Israël begint, val ik uit. ‘Hoe weet je dat toch allemaal. Je leest geen krant en je kijkt geen tv.’

‘Godverdomme! Hier heb ik geen zin meer in!’ roept Henk. Hij staat op, betaalt bij de bar en beent weg. ‘Ik ben miljonair,’ roept hij nog. ‘Ik ben zó weg! Een ticket meer of minder maakt mij niks uit.’

Ik loop hem nog achterna. ‘Henk,’ smeek ik vergeefs. Het echtpaar en Jan vinden dat ik te ver ben gegaan. Ik ben het ermee eens. Ik had me moeten beheersen. We moeten nog met elkaar door. Het busje naar de grens hebben we betaald. Jan gaat morgen naar huis. De vrouw van het echtpaar is aldoor ziekjes. Als ik vraag of ze verzekerd zijn wijst haar man me weer eens terecht: ‘Ik zit zo in mekaar, Sveta, dat ik me daar niet druk om kan maken. Het gaat mij om de gezondheid van Anneke.’ Als Henk vertrekt moet ik verder met een man die zulke dingen zegt. Dan valt er niets meer te lachen.

In café Yoma, waar ze echte cappuccino serveren, in de hoofdstad van het vroegere koninkrijk Luang Prabang laat Henk zich door mij vermurwen. Ik kwam hem daar toevallig tegen. Hij had zes Boeddha's gekocht en naar zijn galerie in Wassenaar laten sturen. Met beklemd gemoed had ik het koninklijk paleis bezichtigd. Zo luisterrijk als de geschiedenis is van dit rijk, met de heilige tempel die versierd is met goud, verguldsel en veel in de zon glanzend klatergoud dat pijn deed aan je ogen, zo eenvoudig waren de slaapkamers van het koninklijk paar; het konden aardige hotelkamers zijn, met elk een spiegelkast. In

de bibliotheek vond ik de Franse koloniale tijd en het communisme terug: *Bérénice* van Racine, *De l'esprit des lois* van Montesquieu, *Hemingway par lui même, Pourquoi Staline tend la main à l'Europe, Histoire de France* van André Maurois.

Ik bood Henk een cappuccino aan. Welwillend accepteerde hij die. 'Ik waarschuw je nog één keer, Sveta!' sprak hij. 'Anders ben ik zo weg.' En weer liet hij weten dat hij miljonair was. Ik beloofde beterschap. In een tuktuk, een open motortaxi, reden we naar de nabijgelegen waterval, wandelden in een allerlieflijkst bos, zagen zwarte beren in een opvangcentrum, aten rijst en dronken bier aan een beekje. Hij zag er slecht uit.

'Een tia voor Mia' hoor ik de man die heeft afgerekend met negatieve energie, door het klateren van een waterval tegen het echtpaar schreeuwen, verderop in een oord met allerlieflijkste natuur. 'Wat hèbben we gelachen!' Ik klim over rotsen naar ze toe. Henk vertelt dat zijn vader zijn moeder in de steek liet en met zijn secretaresse Mia trouwde. 'Hij maakte een zakenreis naar Spanje en daar heeft hij een ander mokkel ontmoet en daar kreeg hij een verhouding mee. Maar Mia bleef bij hem om het geld, ook toen hij een tia, een hersenbloeding kreeg. Hij kon niks meer. Ik wilde hem nog een keer naar zijn vriendin brengen maar hij zei laat maar; ik kan toch niet meer neuken. Na een verhouding van twintig jaar! Ik kwam hem elke zondag halen, veegde zijn reet af, haalde zijn lul uit zijn broek, bracht hem naar de eendjes, noem maar op. Op een keer hoorde ik hem tegen Mia zeggen: "Henk doet nooit wat voor me." Ik zeg: "Je ziet me nooit meer." Dat klerewijf zette me niet eens in de rouwadvertentie. Ze hield al het geld. Mijn broer had zich al opgehangen. Van dat miljoen van die ouwe kocht ze een huis. Daar zit ze net een weekje of zo, krijgt zij een tia! Hoe vind je dat?' Hij schatert. 'En nog een goeie er achteraan. Ze moest naar een verpleeghuis want ze kon niet meer zelf pissen. Ze was gauw dood. Dàt was humor!'

Look down, look down, that lonesome road, Before you travel on.

Tegenliggers zijn er bijna niet op deze enige straatweg, die pas twintig jaar geasfalteerd is. Wel moet ons busje vaak stoppen voor een buffel, mijnheer Haan en mevrouw Kip die doodkalm oversteken, een

varken met biggetjes of een hond. De weg voor ons uit lijkt eindeloos lang. Hier en daar een dorp met een paar hutten. Veel kindertjes, hondjes, poesjes, biggetjes. Buffels. Voor mij kan het niet lang genoeg duren.

Dat liedje krijg ik maar niet uit mijn hoofd. Blijkbaar neurie ik hardop. ‘Ze zingt weer,’ zegt Anneke. ‘Sveta, wil je daarmee ophouden?’ vraagt Kaspar.

Ze zitten achterin, ik voorin. Ik val ze niet lastig. Waarom hebben die mensen toch zo de pest aan mij? In de hotelletjes ben ik blij als ik ze tref om biertijd, ik leef mee met de kwaal die Anneke hier heeft opgelopen. We eten met zijn allen, ik zit het uit, want mijn verhalen willen ze niet horen en dan verveel ik me al gauw. Ik overweeg alleen verder te gaan, daarom denk ik aan dat liedje.

In Zuid-Laos maken Henk en ik samen een boottocht naar de Duizend Eilanden en op een doodstille zondagmiddag rijden we samen een paar uur op een olifant door een bijna authentiek oerbos, hij en ik alleen met de Laotiaanse jongen voorop die zachtjes in Jumbo's kloeke oorschelp mompelt. Een heel oud, ongelooflijk lief, groot, grijs dier. Dit is volmaakt geluk. ‘What do you think, mister Somerset Maugham?’ vraag ik Henk naast me. Op een foto die de jongen van ons maakte, ziet hij er vergenoegd uit.

De dag voor kerst wandel ik door Vientiane, een aardige plaats met geschiedenis en nog veel Franse koloniale huizen. In het hotel zit Henk met zijn voeten in het zwembad, zoals gewoonlijk met een iPod onder zijn pet, rokend met een stapel peuken naast zich, dikke tranen in de ogen, heftig de maat te slaan op zijn blote been. Ik ga naast hem zitten. ‘Morgen is het kerstmis,’ zeg ik. ‘Ik heb een leuk klein restaurant ontdekt. Misschien kunnen we daar met zijn vieren eten.’

Het is onze laatste avond. Tweede Kerstdag gaan Anneke en Kaspar naar huis. Ik schrik me dood van de lawine verwijten die ik naar mijn kop geslingerd krijg. Hij gáát niet meer met mij eten. Hij heeft het met mij gehàd! Toen zei ik dit en toen zei ik dat. Ik ouwehoer er maar op los. Hij heeft me gewaarschuwd. ‘Maar Henkie,’ smeek ik. ‘Daar bedoelde ik toch niets mee. Dat is toch zonde. We zitten hier in een prachtig hotel!’

Het is een klein hotel, met een heerlijke tropische tuin, en een hal met oude tegels en zware koloniale meubelen van bruin hout met houtsnijwerk.

‘Ook zoiets!’ zegt hij. ‘Dat jij die hotels zo mooi vindt. Ik vind de hotels tot nu toe helemaal kut! En met jou heb ik het helemaal gehad!’

Onthutst klim ik naar boven en klop aan bij het echtpaar. Ze zitten op hun houten balkonnetje yoghurt te lepelen. ‘Daar kan ik me nu niet mee bezighouden,’ zegt Kaspar. ‘Anneke voelt zich nog steeds niet goed.’

Op de avond van Eerste Kerstdag ga ik naar een groot restaurant aan de overkant van de straat. Daar zitten ze met zijn drieën. Aan een ander tafeltje plaatsnemen is te pijnlijk. Niet zonder gevaar in het drukke verkeer, strompel ik over het losse plaveisel de pikdonkere straat uit om een ander eethuis te zoeken.

Tweede Kerstdag. Anneke en Kaspar zijn weg. Op een terras, in een toeristenstraatje aan de Mekong, ontwaar ik een grijze fleecetrui. ‘Henkie,’ zeg ik. ‘Wil je een biertje van me?’

‘Ja dat is goed.’ Hij glimlacht. Blij ga ik naast hem zitten. ‘Nee, toch maar niet, dankjewel.’ Hij stompt zijn sigaret uit, staat op en loopt weg. Ik kijk hem na, zie zijn eenzame, breekbare rug.

‘Hallo!’ Ik staar in de tandeloze tronie van een lange, blanke, ongewassen dertiger, die voor mij blijft staan. ‘No thank you!’ zeg ik. Hij gaat niet weg. ‘No!’ roep ik. ‘No! You can go now! Mafkees,’ mompel ik.

‘Wie is die vent, die net wegloopt?’

‘Een kennis.’

‘Volgens mij is het die ouwe van me. Verrek! Dat ik die bijna tegen het lijf liep! Jezus! Heet hij Belten? Ik ben Cor. Mag ik wat drinken?’

Vooruit dan maar.

‘Ik kom hier tegenwoordig ook veel. Dat wist die ouwe niet. Lekkere wijven hier, hoor,’ deelt hij mee, diep inhalerend en een golf van hasjgeur uitblazend. ‘Jong en lekker. Ik kan ze allemaal krijgen want ik heb poen.’

‘Hoe kom je daar dan aan?’

‘Ingebroken bij pa. Dat alarm? Deze jongen weet echt wel hoe hij dat moet uitzetten. Daar stond een Boeddha, man! Machtig mooi. Goud met edelstenen en hartstikke oud. Zwaar jongen! Die heb ik gelijk verpatst.’

‘Hoeveel kreeg je daar dan voor?’

‘Hartstikke veel. Vijfduizend euro. Echt waar joh! Te gek. Daar had ik recht op gewoon, weet je. Ze kunnen me niks maken. Ik had ook nog een moeder, snap je? Het geld was niet alleen van hem. Ik hoorde dat pa in Laos was en langs de Mekong ging varen. Ik denk: ik ga hem tegemoet. Eerst naar Bangkok, dan naar Vientiane. Gisteren aangekomen. Hij is miljonair, weet je. Als die rotzak me laat stikken moet ik het zelf halen. Ja toch, niet dan? In welk hotel zit-ie?’

Het eerste bloed

Curzio Malaparte[*]

(Vertaling Jan van der Haar)

Toen ik als kind eens bij het breken van riet diep in mijn hand had gesneden, bezorgde de aanblik van mijn bloed me stomme en blijde verbazing. Het was in de maand juni: een diepe maand, de diepste. 's Avonds kropen er stromen glimwormpjes door het koren met achterlating van een honingsmaak in de lucht. 's Ochtends steeg uit de velden klaprozen een rode nevel op, een scharlaken slaperigheid waardoor de maaiers in hun handelen de onzekere, dromerige traagheid van slaapwandelaars kregen. De cipressen- en rietbossen langs de rivier echoden mysterieuze geluiden, het geluk van de zomer werd aangekondigd met vreemde wonderen, een duistere magie gaf de bomen, de standbeelden, de huizen, de bergen leven en stem. Op die warme, geurige avonden begonnen de beelden van Michelozzo, Donatello, Tacca zachtjes onderling te praten, ze bewogen zich langzaam en slaapdronken, ze liepen op hun tenen, en de gebeeldhouwde engeltjes aan de kansel op de hoek van de Dom gleden langs de rand van de voorgevel, zaten elkaar achterna op de trap, een rozig, lauw bloed doorstroomde de aderen onder hun marmerbleke huid. De ochtend herschikte hun gebaren in de roerloosheid van een extatisch wachten. Op de zonovergoten middaguren werkte de verwondering van de hitte slaapverwekkend op de zwerfhonden, de paarden van de huurkoetsiers, de bedelaars, de duiven, de zwarte priesters die met ogen dicht in de sacristiedeur leunden. De mysteriën, de geheimen, de betoveringen van de zomer ontloken, rijpten onverwachts in de volle zon als vruchten en bloemen vol bloed.

Wat me sinds mijn derde of vierde jaar het meest verontrustte, was dat gevoel omgeven te zijn door geheimzinnige zaken. Telkens als ik van 's

* *De schrijver/journalist Curzio Malaparte (ps. van Kurt Erich Suckert, Prato 1898-Rome 1957) is vooral beroemd geworden door zijn wereldwijd vertaalde romans* Kaputt *en* De huid *waarin hij zijn ervaringen als oorlogscorrespondent en verbindingsofficier heeft verwerkt. Daarnaast heeft hij een rijk en gevarieerd oeuvre nagelaten dat uiteenloopt van poëzie en essayistiek tot toneel en film. 'Het eerste bloed' is afkomstig uit de autobiografische verhalenbundel* Sangue (Bloed) *uit 1937, waarin alle verhalen met elkaar verbonden zijn door het thema bloed.*

morgens vroeg tot 's avonds laat mijn mond opendeed, was het om een mysterie uitgelegd te krijgen: ‘Wie heeft de muur gemaakt? Wie heeft het paard gemaakt? Wie heeft de kar gemaakt? Wie heeft de hemel gemaakt?’ Mijn arme voedster, Eugenia Baldi, die als mijn moeder optrad en me als een zoon had opgenomen in haar sociale woning, buiten de Porta Santa Trinità, werd het nooit beu om op mijn voortdurende, aanhoudende vragen te antwoorden: ‘Die heeft de metselaar gemaakt, dat heeft de merrie gemaakt, die heeft de wagenmaker gemaakt.’ En als ze voor de honderdste keer moest antwoorden wie de hemel had geschapen, dan zei ze: ‘Die heeft God gemaakt.’ ‘En wie heeft God gemaakt?’ ‘Niemand. God heeft zichzelf gemaakt.’ ‘Waarom heeft zijn moeder hem niet gemaakt?’ ‘Omdat ze daar geen zin in had.’ ‘Waarom had ze daar geen zin in?’ ‘Om niet zo'n klier als jij op de wereld te zetten!’ snerpte mijn voedster, die nu ten langen leste haar geduld verloor, en hup een tik zodat ik minstens een half uur mijn mond hield. Eén keer slechts gaf ze geen antwoord op een vraag en bleef ze ontdaan zwijgen. Het was op de dag dat er in een korenveld, vlak bij de molenbeken, een meisje werd gevonden, languit met benen wijd, met verwarde haren en schrammen, met tussen haar tanden een rode draad die via haar hals naar beneden liep. Een kleine menigte nieuwsgierigen stond daar te wachten op de komst van de carabinieri, de dokter, de rechter. ‘Waarom hebben ze haar vermoord?’ vroeg ik aan mijn voedster. Ze werd somber, en zonder te antwoorden bracht ze me naar huis. Later (ik bespiedde haar) hoorde ik haar tegen een vrouw zeggen dat ze haar hele leven in Prato nog nooit zoiets had meegemaakt. En dat was al wat ik van die zo geheimzinnige zaak te weten kon komen.

Ik was nieuwsgierig naar alles, en mijn gretigheid om de mysteriën die ik om me heen voelde te doorgronden, werd gescherpt door het duistere gevoel van een bijzonder onrecht van de natuur jegens mij. Ik voelde me buitengesloten uit het leven van de andere kinderen, van de dieren, de planten, alsof het bloed dat in mijn aderen stroomde anders was dan wat er stroomde in de rietstengels, de biezen, onder de boomschors, onder de huid van mijn speelkameraden.

Ik sneed diep in mijn hand, en door de aanblik van mijn bloed raakte ik in mezelf gekeerd en blij. Ik voelde geen pijn, eerder een merkwaardige loomheid die van mijn hand langzaam en zacht opsteeg naar mijn arm, zich meester maakte van mijn schouder, mijn keel, mijn borst. Ik was negen, ik kreeg al besef van de mysterieuze, geduchte

kracht in de polsen van mensenkinderen. En allang had ik geleidelijk aan bij mezelf een kuise warmte ontdekt voor bloed. Een warmte die niets morbides of wreeds had, omdat die haaks stond op de natuurlijke afkeer van bloed die bij kinderen soms gepaard gaat met wreedheid, en die een soort sadistische afschuw is. Het stuitte me tegen de borst om in te hakken op dieren, honden, hagedissen, katten, padden, vogels, ratten, insecten, zoals ik kinderen zag doen op mijn strooptochten over de heuvels van de Sacca en de Fossino, en over de dijken van de Bisenzio. Vaak nam ik het voor die arme diertjes op, en meestentijds koelden die kleine beulen hun wrede instinct op mij. Het bloed dat door de slagen uit mijn neus liep, omdat het velen tegen een was, wekte, terwijl het die boeven angst inboezemde zodat ze beteuterd en bedremmeld ophielden en vluchtten, bij mij een oneindige zachtheid. De smaak van mijn bloed behoort tot de levendigste, dierbaarste herinneringen uit mijn kindertijd, samen met de geur van de jeneverstruik en de tijm, met het tjirpen van de krekels, de aanblik van het groene en rode platteland in de brandende zon.

Ik herinner me nog dat er op een avond in de sloot van San Martino, bij de pastafabriek van Gatti, een kleermakertje uit Filèttole dood gevonden werd. Hij was, zoals later bekend werd, om een paar lire doodgestoken door een klant van hem, een boer. ‘Hij heeft hem lek gestoken als een zeef,’ zeiden de mensen. Al dat bloed dat opging in de vette, groenige derrie van de afvoerpijpen van de pastafabriek (een stinkende, warme smurrie, met witte meelstrepen erdoor), het lokte me gek genoeg aan, ik had ook wel willen helpen om die dode uit de sloot te trekken, om met mijn handen dat bloed aan te kunnen raken dat zo anders was dan het mijne, zo veel donkerder en dikker. Een andere keer vervulde de moord die ik vanachter het hek van onze tuin bijwoonde, op een dolle hond die door een paar voerlieden met het handvat van hun zwepen werd bewerkt, mij met afschuw. Ik zette het op een gillen, een janken, ik wilde de zich jammerlijk verzettende hond te hulp snellen; hij liet zijn gele tanden zien en strooide vlokken rood kwijl om zich heen. Hij had lichte ogen, zo licht dat ze leeg leken. Het hek zat echter op slot, ik schreeuwde, huilde, schudde aan de ijzeren spijlen, en kwam pas tot bedaren toen ik voor op de kop van het dier een straal bloed zag vloeien. Bij die aanblik overviel me een soort slaap, een zachte vermoeidheid. Een gelaten vrede. Die nacht droomde ik dat de hond onder de junimaan over het land zwierf, met

die rode ster van hem midden op zijn kop. Af en toe bleef hij staan, keek naar de maan, blafte klaaglijk. En toch leek hij gelukkig, hij draafde blij in het koren, in de goudkleurige stroom van lichtwormpjes, mij aankijkend met twee vochtige, lichte ogen, twee dankbare, tevreden ogen.

Dat is mijn bloed, dacht ik. Uit de wond welde een fijn, scharlaken straaltje op, heel mijn hand was rood, een warme vloed druppelde langs mijn pols, en ik dacht aan de geheimzinnige kracht in mijn aderen, aan die dikke, purperen, brandende stroom die in mijn polsen klopte. Aan die levende brand die geleidelijk aan leek te doven en stolde en opeens een dichter, maar feller vuur bleek. Ik vroeg me af waarom het niet hetzelfde bloed was dat in de bomen, de planten, in de aderen van de dieren stroomde. Met mijn zakmes sneed ik een bies, een takje brem los, kerfde ik in de rimpelige schors van een boom: en wat was dat gomachtige sap, dat druppelende plantensap kleurloos, slap, flauw vergeleken bij mijn bloed. Die kracht die druk uitoefende op mijn slapen, dat geheimzinnige vuur, dat sap vol instincten, opwellingen, begeerten, als ik dat had kunnen veranderen bij de planten, de kruiden, de dieren, wat zou de natuur dan levender en menselijker geleken hebben! De bomen zouden gaan lopen, hun takken bewegend als armen. Van de heuvel van de Fossino, van de Sacca, van de Spazzavento zouden de cipressen en de olijfbomen op weg gaan naar de Bisenzio, naar het groen flitsende water tussen het riet, ze zouden van heuvel tot heuvel, van riviertje tot riviertje gaan, als levende personen, als mensenkinderen.

Ik stond op en met mijn gezonde hand raapte ik een steen op, ik stootte hem stuk tegen een kei. In de steen zat geen druppel bloed. Ik was bedroefd en ontgoocheld. Een nieuw mysterie deed zich voor het eerst aan mij voor. Aangeslagen liep ik langs de Bisenzio, de krekels krijsten hees in de stoffige middag, ik wandelde over de rivierdijk tussen het fluisterende riet, en ik werd bedrukt door een schuchtere angst. In Canneto aangekomen zag ik voor Santa Lucia, waar de villa van de familie Rucellai staat, over een landweg een jongen op me af lopen met een hond aan een touw. De hond liep mank, hij zat onder de korsten, af en toe bleef hij staan om zijn vier poten schrap te zetten, dan probeerde hij zich met een ruk van de lus te bevrijden, en bleef daar roerloos hijgend met zijn staart omlaag staan, hij keek met twee doffe ogen om zich heen, vol geel ogenvuil. Ik zag dat hij één en al wond

was, uit een plek bij zijn dij drupte een streepje bloed. Die aanblik bezorgde me een soort van blijde verwondering, de aanwezigheid van dat bloed maakte de hemel er helderder op, de contouren van de heuvels zachter, de lucht rustiger, het gekrijs van de krekels en het gehinnik van de paarden van de zandrijders in de bedding van de Bisenzio kalmer, de geur van het rijpe graan en de bittere geur van cipressen en tijm die de volle, compacte lucht verzwaarde met diepe barstjes van de hitte, aangenamer.

De jongen was op een paar passen van mij blijven staan, hij keek naar me met een vijandige, slome nieuwsgierigheid. Uit hoe hij naar me keek, uit de onverschillige blik die hij nu en dan op het arme dier wierp, maakte ik op dat hij het ging verdrinken in het viswater van Santa Lucia. ‘Laat hem los!’ zei ik opeens zachtjes. De jongen keek me strak aan, hij leek doof, hij hoorde niet, antwoordde niet, verroerde zich niet. Alleen een licht trillen van zijn lippen, iets van onzekerheid en spijt in de hand die het touw vasthield. Toen bukte hij bedaard, maakte het touw los en liep zwijgend weg, het touw over de grond slepend: en toen hij op afstand was draaide hij zich om, wendde zijn hoofd met iets grimmigs en triests, ging de dijk af en trok langzaam de velden in.

De hond was roerloos gebleven, zijn staart laag, zijn oren neer. Hij gaf een vettige, bittere stank af. Door een steenworp was er een wenkbrauw bij hem gespleten, een trouweloze, wrede vlam brandde in zijn ooghoeken. Hij keek me wantrouwend aan, nu en dan opende hij zijn bek met een gruwelijke franje van donker tandvlees, en liet zijn gele, scherpe tanden zien. Hij stond zichtbaar klaar om ervandoor te gaan, hij wachtte op een gebaar, een woord van mij. Opeens rook hij de geur van mijn bloed. Hij hief zijn kop, spitste zijn oren, strekte zich helemaal naar voren alsof hij enorm zijn best moest doen om zich los te maken van een ketting, een angst, een genegenheid. Hij snoof de zoete geur van mijn bloed op, hij keek naar mijn hand, een krampachtige siddering liep als een streling over zijn rug. Nu kwam hij behoedzaam naderbij, zich stijf, schoksgewijs bewegend, helemaal trillend, hij leek door een blinde zucht of een uiterste verwachting, een diepe aantrekkingskracht gedreven. Hij rekte zijn snuit naar mijn hand, begon met ogen dicht de donkere klonters rond mijn wond te likken, en meteen begon het bloed weer over mijn pols te stromen, ik voelde de lauwe streling van het bloed en van de tong, geleidelijk aan maakte een

merkwaardige zachtheid zich meester van mijn arm, steeg op naar mijn gezicht. Het was een rust, een serene vermoeidheid. Ik trok langs de rivier en de hond kwam achter me aan, af en toe naar me opkijkend met in zichzelf gekeerde, vage ogen. Ik voelde een tevreden rust vanbinnen. De natuur had me haar ultieme, diepste geheim onthuld, een zelfde bloed stroomde in de aderen van planten en dieren, er school iets hartelijks in de blik van de hond, in de streling van het gebladerte op mijn gezicht. En in het westen kleurde de hemel al met die bloedige weerschijn die de hemel van de mensen zo levend en menselijk maakt.

Op warme dagen gingen de meisjes uit Coiano tegen zonsondergang langs de oever van de rivier zitten, de heuvels rondom zagen geel van de brem, het rozige schijnsel van de naakte dijen trilde in het heldere water. Op een dag, de zon stond al laag, sliep ik in het cipressenbos op de heuvel van de Fossino, toen ik wakker werd door een geluid van hijgende stemmen. Het waren twee meisjes, de dochters van de slager, de ene, de blonde, heette Noemi, ze zaten tegenover me op zo'n tien passen van elkaar vandaan, het was of ze hun buik streelden, elkaar met gretige, glanzende ogen aankijkend. Ik was bang, ik beefde over mijn hele lichaam. Op een gegeven moment begonnen ze te kreunen, met haar ogen dicht viel Noemi om in het gras; ik was bang dat ze doodging en begon te brullen. Toen kwam de andere, een dikke brunette met een verhit, bezweet gezicht op me af, nam mijn hoofd in haar handen, wreef haar blote buik over mijn gezicht, begon toen met haar vuisten op mijn hoofd te timmeren, mijn gezicht te krabben, terwijl ze hees krijste: ‘Grote smeerlap, grote smeerlap.’ Noemi was overeind gekomen, ze zei: ‘Kom, we gaan, laat hem maar.’ Ik huilde, het bloed druppelde uit mijn neus, en het dikke meisje liep achter Noemi aan; af en toe draaide ze zich om om me merkwaardig droef aan te kijken.

's Avonds na het eten was het trefpunt achter de Burcht van Barbarossa, waar langs de donjon die toen de Burcht met de stadsmuren verbond, een gracht stroomde vol zwarte drab. Torquato, een paar jaar ouder dan wij en slagersjongen, kwam soms met onder zijn jasje een groot stuk rood, blauwig vlees met een kantversiering van geel vet. Hij legde het stuk vlees op het muurtje van de gracht, haalde een lang knipmes met een dik, breed lemmet uit zijn zak, en omzichtig om zich heen kijkend zei hij zachtjes: ‘Nu ga ik het jullie leren.’

Hij leek een raadselachtig genoegen te smaken bij het beroeren van dat stevige, gladde vlees, dat aan zijn vingertoppen bleef plakken als zacht deeg. Met beide handen pakte hij het beet, tilde het hoog op, liet het weer twee of drie keer met een doffe klap terugvallen op het steen van het muurtje, begon het met zijn vlakke hand te slaan, en dat 'tjak, tjak' wekte bij ons kinderen eerst een gevoel van vrolijkheid, daarna allengs een vreemde onrust, een mengeling van angst en schaamte. Ineens greep Torquato het mes vast. Met dat mes in de hand, de pet schuin over zijn lage voorhoofd, een lok als een zwarte band over zijn oog, een verlegen, wrede glimlach om zijn bleke lippen, met die onheilspellende glans in zijn grimmige blik leek hij op een moordenaar. Torquato hief zijn arm, het mes schitterde in de groenige weerschijn van de gaslamp, een plotselinge flits en geluidloos dook het mes in de vormeloze vleesmassa. Hij had maar een paar zwarte tanden in zijn mond, en op het moment dat het mes in het vlees drong, gingen zijn lippen vaneen en gaven zijn tanden een dof schijnsel te zien. Toen begon het mes, tot aan het heft in de wond, met langzame bestudeerde bewegingen het vlees te snijden. Telkens als het op een pees stuitte, was er een licht knarsen hoorbaar, en wij kinderen keken elkaar bleek van angst aan. Bij de rand vet aangekomen hield het mes stil, bleef even roerloos, begon toen te trillen, heen en weer te gaan, stijf tussen de lippen van de snee die hardnekkig aan het mes bleven kleven. Opeens kwam het mes bedaard uit de wond. Ik voelde een vage afkeer, maar Torquato moest uit die handelingen en die aanblik (het langzaam uit de wond opduikende mes) een sterk, opmerkelijk genoegen putten, want hij had het mes er nog niet uitgehaald of opnieuw begroef hij het stevig in het vlees, en met starende halfgesloten ogen herhaalde hij hijgend de handelingen van zo-even. Opeens trok hij het mes eruit, legde het op het muurtje, en met zijn vingers in de wond trok hij de lippen vaneen, zich buigend om de wond te bekijken. Zijn handen beefden, hij bewoog zijn mond door onverstaanbare woorden te prevelen, en het was of ik zo nu en dan in dat vage gestamel een vrouwennaam opving, iets als 'Nannina, Nannina.'

Prietpraat
Pieter Nieuwint

Ik wou graag een berg beklimmen
Maar voordat ik die beklom
Moest ik eerst een tijdje trimmen
Nou nou nou, zoals ik trom!

Hoewel dat kan tegenvallen
Wat het inderdaad ook viel
Kon het niet mijn lust vergallen
Omdat niets die lust vergiel

Ik moest dansen, springen, buigen
Dus ik danste, sprong en boog
Ik heb zelfs een ooggetuige
Die daarvan ook ooggetoog

Toen kwam het bestemming zoeken
Maar ik wist al wat ik zocht
Dus ging ik een reisje boeken
Dat al spoedig was gebocht

Toen het tijd was te vertrekken
Deed ik dat, en ik vertrok
Om een wereld te ontdekken
Die ik dan ook prompt ontdok

En ik mocht mijn berg bestijgen
Die ik vreugdevol besteeg
Maar ik zit nog na te hijgen
Lieve help, zoals ik heeg!

Men kan zeer veel moois ervaren
Wat ik inderdaad ervoer
En ook indrukken vergaren
Waarvan ik er veel vergoer

Ja, er is mij veel gegeven
En al wat de reis mij gaf
Doet mij zelfs vandaag nog zweven
Zoals ik ook toen al zwaf

En ik zal dus blijven roepen
Wat ik indertijd al riep:
Oh, het was om van te snoepen
Oh, zoals ik daarvan sniep!

Maar ik wil het hierbij laten
Als ik het er niet bij liet
Ging ik immers door met praten
Terwijl ik voldoende priet

Zeven onzijnen
Drs. P

Ik waarschuw u: dit leest niet lekker weg
We kampen met een levensgroot gevaar
Te weten, de verwildering der zeden

Neem nu alleen de prostitutie maar
Er zijn nog veel meer ongerechtigheden
Verkrachting, potloodventen, travestie

En wat hier ook moet worden aangesneden
Is groepsseks, porno, incest, sodomie...
't Wordt alles doodgewoon, wat ik u zeg

De ernst van het probleem is evident
Waar blijft toch de geslachtsverkeersagent?

*

De jeugd is tegenwoordig zelfbewust
Dus wordt er ergens op het platteland
Een postbesteller in elkaar geslagen

En morsdood aangetroffen naderhand
Men spreekt van ‘overlast’ en ‘jonge blagen’
Verdraagzaamheid/begrip, dat is 't parool

En werkt dat dan? Daar moet u niet naar vragen
Op feestterrein, op straat, desnoods op school
Bewijst de jeugd zichzelf naar hartelust

Dat onvolwassen tuig - het is een ramp
Hoog tijd nu voor een disciplinekamp

Merkwaardig dat zo iemand Fritzl heet
Dat zou dus Fritsje zijn in onze taal
Maar 't was niet schattig, wat hij heeft misdreven

Zijn vrouw kreeg 7 kleintjes - vrij normaal
De oudste dochter ook een stuk of zeven:
Van Pa (elfjarig reeds door hem verkracht)

Een deel van 't kroost bleef in de kelder leven
(Zijn eigen schepping trouwens, knap bedacht)
Dit alles kwam Mevrouw niet aan de weet

Is hij veroordeeld? Nee hoor: geestesziek!
Voor hem een psychiatrische kliniek

*

Beschaving, volgens Tante Vogelaar
Is iets dat in ons land drie bronnen kent
Ze dienen ons op allerlei terreinen

Nu, 't Christendom en 't Oude Testament -
Ik zal niet hun betekenis verkleinen
Maar wat heeft de Islam hier ooit volbracht?

Denk daarentegen eens aan de Romeinen
Die hadden reeds van alles uitgedacht
En hun belang voor ons is zonneklaar

Cultuurhistorie? Nuttig, inderdaad
Parate kennis kan hierbij geen kwaad

Prinsheerlijk zit ik op de Prinsengracht -
Een knus terrasje aan de waterkant
Met heerlijk uitzicht op de Westertoren

Hij is zo fier, en toch zo elegant
De aanblik blijft me altijd weer bekoren:
Voor hem loop ik gerust een eindje om

Ik weet, en ik erken ook naar behoren:
Hij is te danken aan het Christendom
Dat heeft die godsdienst dus wel voortgebracht

De Kerk? Daartegen heb ik veel bezwaar
De torens zijn vaak prachtig, waar is waar

*

Men zei: ‘Er komt een dominee voorbij’
Wanneer er eens in collectief gepraat
Een stilte viel - gewoonlijk maar kortstondig

Zo iemand had nog een verheven staat
Was rechtgeaard en uitgesproken mondig
Volstrekt geen komediant of lustobject

Zo was het eens, verklaar ik kort en bondig
Verkrijgt een dominee nog veel respect
In deze seculiere maatschappij?

Al stelt de prekerij zich druk teweer
Geloof verzet allang geen bergen meer

Hij zat daar aan een tafeltje, alleen
Ik kwam erbij; we raakten in gesprek
't Was zonnig weer. De tuin was een oase

Aan reisherinneringen geen gebrek
‘Yes, Bali! Lovely!’ En dit was geen frase
Waarna de naam van Costa Rica viel

We waren toen zelfs even in extase
Dat land bezat ons beider hart en ziel
Hij ging er, zei hij, binnenkort weer heen

Een Zwitser en een Schot in Amsterdam
Waar Costa Rica blij ter sprake kwam.

Drie gedichten
Frank van Pamelen

Rekentaal

Een optelsom
Een aftreksom
Met zes vermenigvuldigen
Het is hem veel te moeilijk allemaal
De leerling op de basisschool
Hij taalt niet meer naar rekenen
Integendeel:
Hij rekent op zijn taal

Een teller
Is de kilometerteller
Van de scooter
Waar hij veel te jong op scheurt
Want dat is leuk
Een noemer
Ben je als je hem verlinkt
Bij de politie
En dan wacht je een gecompliceerde breuk

Het jochie
Dat zijn macht verheft
Tot grootste onder de gemene delers
Dealt zijn prijzige product
Een staartdeling voor hem
Dat is het staartje van het hondje
Van een wanbetaler
Dat wordt afgerukt

Een optelsom
Een aftreksom
Met zes vermenigvuldigen
Ze hebben geen idee wat het betekent
Toch wordt er op de basisschool
Door veel ontspoorde kinderen
Vandaag de dag
Nog heel wat afgerekend

Klepdicht

O schat, wanneer je met me trouwt
Sprak een monteur uit Nibbixwoud
Dan geef ik je geen ring van goud
Maar motorblokken, volgestouwd
Met krukas, draadboom, ingebouwd
Verdeeltandwiel, last-in-first-out
Cylinders en in duizendvoud
Bougies en carters en de rest
En zij zei: ik vind alles best
Als je je klep maar houdt

Lofdicht

Ze goochelen met gamba's in een steelpan
Doen piepers en kastanjes op de pof
Maar Nederlanders bakken er niet veel van
Een Nederlander slaagt alleen met lof

De mortuis*
Jean Pierre Rawie

Ik weet dat Willem soms verdrietig was
omdat de kenners en de schriftgeleerden
hem in hun wijsheid enkel maar waardeerden
als liedjesschrijver voor de kleuterklas.

Maar ach, hij lag nog niet onder het gras
of men zag hoe ze zich en masse bekeerden
en hem als eersteklaspoëet vereerden -
Jawel: dat zeiden jullie tóen dus pas!

Moge de toekomst ons voorgoed bewaren
voor dat soort hypocriete kunstbarbaren
met hun gemoed vol droesem en venijn.

Nee, dan de feestgangers op dit festijn
die al die jaren reeds in Willem waren
en tot op heden nog in Willem zijn.

* *Jean Pierre Rawie schreef dit sonnet ter gelegenheid van een recente Willem Wilminkherdenking*.

De wereld met liefde

Ali Smith*

(Vertaling Mia Martin)

Op een dag waarop het lijkt te gaan regenen en je wat rondzwerft tussen twee stations in een stad die je niet goed kent, kom je op straat een vrouw tegen die je al vijftien jaar niet meer hebt gezien, niet meer sinds de middelbare school. Ze heeft drie kinderen bij zich, een van hen is al best groot, bijna net zo oud als jullie toen jullie vriendinnen waren, en het meisje lijkt zo veel op haar moeder destijds dat jullie hoofdschuddend naar elkaar lachen. Jullie zeggen tegen elkaar dat je er zo goed uit ziet, zij vraagt naar je werk, jij vraagt naar haar kinderen, ze vertelt dat ze net een sweater met de naam van de stad erop heeft gekocht voor haar dochter (ze zijn een dagje uit) maar die weigert 'm aan te doen terwijl hij twintig pond heeft gekost. Haar dochter, mager en eigenwijs, werpt je een blik toe alsof je het eens zou moeten wagen er iets van te zeggen. Ze doet je zo sterk denken aan het meisje dat je vroeger kende dat je hoofd zich vult met die dag dat ze iemands gitaar vernielde door hem uit het raam van het tekenlokaal te gooien, en je herinnert je dat ze een hond had die Rex heette. Je besluit niet over de gitaar te beginnen maar naar de hond te vragen. Hij is tien jaar geleden doodgegaan, vertelt ze. Dan weten jullie geen van beiden meer goed wat te zeggen. Net als je afscheid wilt nemen, vraagt ze plompverloren: Jeetje Sam, herinner je je nog die dag dat de Ark gek werd?

Even weet je niet waar ze het over heeft en zie je voor je hoe alle dieren blaffend aan boord gaan, gromhappend naar elkaar, naar de andere soorten om hen heen en naar de dikke Noach en z'n familie, die proberen het kabaal te beteugelen. Dan weet je het opeens weer, natuurlijk weet je het, God ja, zeg je, wat een dag was dat, hè? en ter-

* *De Schotse Ali Smith (1962) debuteerde in 1995 met de verhalenbundel* Free love and Other Stories, *waaruit dit verhaal is genomen. Haar laatste twee romans werden genomineerd voor de Booker Prize. Ze verschenen in Nederlandse vertaling (door Irving Pardoen) onder de titel* Hotel Wereld *en* De toevallige *bij uitgeverij Mouria, recent gevolgd door vertalingen (door Hien Montijn) van Smiths vierde verhalenbundel,* De eerste persoon en andere verhalen *en haar hervertelling van de mythe van Iphis* Meisje ontmoet jongen. *© 1995, Ali Smith. All rights reserved*.

wijl je verder loopt, aan de late kant voor je afspraak, komt er een golf aan herinneringen boven, een vloedgolf.

De lerares Frans, de Ark zoals iedereen haar noemde omdat ze eigenlijk Juffrouw de Vloed heette. Ze mocht je, ze mocht je bijzonder graag, je was slim. Ze mocht je zo graag dat je een hekel had aan haar lessen, er een hekel aan had als ze je een vraag stelde, wat ze altijd op die bepaalde toon deed die betekende: jij stelt me vast niet teleur, jij geeft het goede antwoord wel, jij kent vast de betekenis, jij weet de juiste uitspraak wel. Die dag dat ze je, alsof jullie vriendinnen waren of zo, in het bijzijn van al je vrienden als Sam aansprak in plaats van gewoon je naam te gebruiken, versteende je ter plekke, hoe durfde ze. Hoe durfde ze jou te verkiezen, hoe durfde ze je waar iedereen bij was als een studiebol neer te zetten, sindsdien liet je af en toe een steek vallen, zodat de andere meisjes geen aanleiding meer hadden om het je moeilijk te maken.

Juffrouw de Vloed die het in haar zingzangerige Schotse-eilandenaccent altijd over de schoonheid van de Franse literatuur had, maar ondertussen bang was voor de stoere vasteland-jongens en de stoere vasteland-meisjes, bang was voor de klas ook al waren jullie de bovenbouw - ze was eigenlijk niet veel ouder dan jullie - droeg haar haar in knotjes om haar oren zoals de prinses in Star Wars, met ogen als een schichtig konijn, de plastic armbanden om haar pols die tegen elkaar aan klingelden als ze prachtig Frans in ronde letters op het bord schrijft, *Echo, parlant quant bruit on maine, Dessus rivière ou sus estan, Qui beauté eut trop plus qu'humaine*, de werkwoorden aanwijzend met de aanwijsstok, *j'aurais voulu pleurer* schreef ze, *mais je sentais mon coeur plus aride que le désert*, Sam, kun jij me vertellen in welke tijd de werkwoorden staan? vroeg ze nadrukkelijk, waarop Sally Stewarts vriendin Donna je in je rug prikte en in je oor sneerde: zo, dus ze zegt nu *Sam* tegen je, ze zegt nu al *Sam* tegen je.

Herinner je je nog die dag dat de Ark gek werd? De dag dat je het klaslokaal in liep, ging zitten en net zoals anders je boeken pakte terwijl zij bij het raam naar de sportvelden stond te staren, het achter haar rug toenemende geroezemoes negeerde en minuut na minuut verstreek, tien minuten, vijftien, waarin het tot jullie doordrong dat het wel leek alsof ze niet wist dat jullie er waren, dat ze zich niet zou omdraaien, dat er vandaag geen Frans zou zijn. Op die dag had een van de jongens een bolletje touw bij zich waarmee ze op de achterste rijen

alle tafels aan elkaar bonden, een netwerk van touw spanden tussen de tafels. Er werd hard gekucht, iemand maakte een vies geluid en toen lachten jullie allemaal van opluchting, maar de Ark bewoog niet, leek niets te horen. Toen glipte Sally Stewart naar voren en ging daar als juf staan, iedereen lachte, proestend van de zenuwen, maar nog steeds draaide de Ark zich niet om terwijl Sally meer en meer lef kreeg, de spullen op het bureau van de lerares aanraakte en verplaatste.

Ze sloeg het grote zwarte woordenboek in het midden open, zo dat de band het bureau met een klap raakte. De Ark keek niet op of om, verroerde zich niet, ook niet toen Sally Stewart er wat in bladerde en op het schoolbord de woorden *le pénis, le testicule, les organes génitaux* schreef, nog brutaler werd en op docententoon zei: Omdat Juffrouw de Vloed afwezig is, krijgen jullie vandaag van mij les. Wie weet een ander woord voor het met elkaar doen? Wie weet er een ander woord voor de Franse ziekte?

De jongens bulderden, floten en schreeuwden, de meisjes gierden het met hoge uithalen uit, iemand, je weet niet meer wie, trok de poster van de Eiffeltoren van de muur waarna hij de hele klas doorging. Je zat maar op die bange manier te lachen en lachen tot het je opviel dat drie rijen voor je het nieuwe meisje Laura Watt niet moest lachen, helemaal niet zelfs, ze keek alleen maar, haar ogen gingen heen en weer van Sally bij het schoolbord naar de vrouw bij het raam, de Ark, de schouderbladen onder haar vest, haar handen rustend op de vensterbank en haar ogen die een zeemeeuw in zweefvlucht van het dak van de kleedkamers naar het sportveld volgen. Laura Watt, het nieuwe meisje, dat het allemaal vanachter haar donkere pony gadeslaat, steunend op haar elleboog, alles bekijkt met haar km in haar hand. Het meisje dat je amper kende maar dat jou had horen zeggen dat je een liedje mooi vond en toen voor jou van de hele elpee, Kate Bush *The kick inside*, een bandje had gemaakt en alle songteksten van de achterkant van de hoes voor jou had overgeschreven in haar mooie handschrift, alhoewel je haar amper kende, nog nauwelijks met haar had gepraat. Het papier met de teksten dat zat opgevouwen in het cassettedoosje rook vreemd, anders, zoals het in haar huis of misschien wel op haar kamer moest zijn; je merkte dat je het papier zo min mogelijk openvouwde, alleen als je echt wilde weten wat de woorden waren, omdat je de geur wilde vasthouden.

Toen draaide Juffrouw de Vloed zich om en werd het helemaal stil. Sally Stewart stond stokstijf naast het bureau met haar hand nog op het woordenboek, nu zag Sally Stewart er bang uit maar Juffrouw de Vloed niet, die liep met een schor lachje om de woorden die op het bord stonden naar Sally, tikte haar zachtjes tegen haar achterhoofd en gaf haar een zetje richting haar stoel.

Juffrouw de Vloed duwde het bord wat omhoog en las nog eens wat Sally erop had geschreven. Hier en daar zette ze een accent op een e, ze trok een krijtstreep door *le maladie français* en schreef er *la maladie vénérienne* boven. Toen duwde ze het schoolbord helemaal omhoog en schreef in grote letters, armbanden klingelend in de stilte, de woorden Bezie De Wereld Met Liefde. Toen ging ze achter het bureau zitten.

Schrijf dat op, zei ze, schrijf dat helemaal over. Met gebogen hoofd schreven jullie het op in jullie hanepoten, de woorden Bezie de wereld met liefde, toen keken jullie allemaal naar elkaar en gingen verder met de woorden op het bord, de sekswoorden die Sally in het woordenboek had gevonden. Jullie schreven totdat de Ark plotseling het woordenboek met een klap dichtsloeg en luid en duidelijk zei: En nu eruit. Kom op, zei ze toen niemand bewoog, ga maar, jullie kunnen gaan, eruit. Langzaam, onzeker pakte iedereen zijn boeken en vertrok, achterin de klas moesten ze zich een weg banen door het web van touw tussen de tafeltjes, pas op de gang keek je je vriendinnen met grote ogen aan en trokken jullie rare gezichten naar elkaar alsof je Mijn God! zei maar pas toen je de bocht van de trap had bereikt durfde je hardop te zeggen: Mijn God, wat was dat allemaal! en er brak luid gelach los terwijl de hele klas wild van de trap afrende, zo luidruchtig dat de secretaresse uit het kantoor van de rector kwam om te zien wat er aan de hand was en de hele klas bij elkaar werd gehaald en op de vloer van de gang moest gaan zitten totdat het volgende uur zou beginnen, een aantal van je vriendinnen werd er zelfs persoonlijk door de rector over ondervraagd maar jij niet. Juffrouw de Vloed bleef drie maanden van school weg en toen ze terugkwam had je geen les meer van haar maar je glimlachte altijd wel even naar haar op de gang, ook al was ze overduidelijk een beetje vreemd. En met die golf van herinneringen komt onwillekeurig ook bovendrijven wat je echt was vergeten, de donkere Laura Watt, die je ooit van school helemaal naar huis volgde; terwijl je op je racefiets op een veilige afstand bleef, zag je dat ze bij een huis kwam, het pad opliep, in haar zakken naar een sleutel zocht, de deur

opende en weer achter zich dicht deed, een half uur lang bleef je bij haar huis aan de overkant van de straat achter een heg staan en fietste toen weer naar huisje hart bonkend in je keel.

Laura Watt, aan wie je heel vaak had moeten denken. Je werd er zelf bang van, zoveel als je aan haar dacht, en hoe je aan haar dacht. Je dacht aan haar met woorden die je een onbenoembaar gevoel bezorgden in het staartje van je ruggegraat en diep in je buik. Omdat je die woorden niet eens tegen jezelf kon zeggen, maakte je er lijsten van in een schrift en dat schrift verborg je in een Cluedo-doos onder je bed. Voor het geval iemand het zou vinden schreef je FRANSE WOORDJES op de kaft en je vulde het met woorden voor de handen, de armen, de schouders, de nek, de mond. Woorden voor de lippen, de tong, de vingers, de ogen, de ogen bruin, het haar donker, de schaduw donker (grapje). Woorden die je je alleen maar kon verbeelden, woorden als strelingen, *les cuisses*. Dat woord alleen al bracht je drie dagen in vervoering, in het niets starend boven je avondeten, je moeder geïrriteerd, die vroeg wat er met je aan de hand was, en jij die boos antwoordde dat er helemaal niets aan de hand is met je, je vader en je moeder die veelbetekende blikken wisselen en vervolgens die hele avond extra lief voor je zijn.

's Nachts als iedereen sliep, ging je bladzijde voor bladzijde, van a tot z door je handwoordenboek en schreef ieder woord dat toepasselijk zou kunnen zijn in je schrift. *L'amie, l'amour, l'anarchie, l'anatomie, l'ange, être aux anges, anticiper*. Je cijfers voor Frans werden nog beter, de nieuwe lerares, een aardig meisje uit Glasgow dat een beetje op Nana Mouskoun leek, nam je apart (zij begreep die dingen) om je te vertellen dat je de enige in de klas was die snapte hoe je de conjunctief moest gebruiken. Ze schreef op het bord: als het zou gebeuren. Je schreef het allemaal over, je keek naar de gebogen hoofden, het gebogen hoofd drie rijen voor je, jullie schreven allemaal de woorden over. Als ik zou zeggen. Als jij zou zien.

Uiteindelijk was je de beste van de klas en de enige van de hele school die een A haalde voor de eindtoets je kreeg de prijs voor de vijfdeklassers en koos *Het meisje en de zigeuner* van D.H. Lawrence omdat er naakte mensen op de cover stonden en je vrienden en jij dachten dat het grappig zou zijn om het gezicht van het Schoolhoofd te zien als hij het je moest overhandigen op de avond van de prijsuitreikingen. Maar op de avond van die ceremonie was het Schoolhoofd een beetje aangeschoten, hij verwarde de bladzijden van zijn toespraak en

haalde de volgorde van de prijzen door elkaar, waardoor je toen jij aan de beurt was om op het podium te komen terwijl iedereen klapte een boek kreeg met de titel *Varen met kleine zeiljachten* en je later met alle andere prijswinnaars op zoek moest naar het goede boek en naar de eigenaar van het boek dat je had gekregen.

Laura Watt speelde viool tijdens de prijsuitreiking, ze was de beste in muziek en zou het gaan studeren aan de universiteit. Een van de muziekdocenten begeleidde haar op de piano, ze speelde iets van Mozart, het was onvoorstelbaar hoe snel en levendig haar vingers over de snaren bewogen en hoe de muziek als elektriciteit door je heenging, ze was echt goed, iedereen klapte, je klapte zo hard als je kon, Dat was echt fantastisch, wilde je na afloop tegen haar zeggen je ging naar haar toe en ze liet je het boek zien dat ze van het Schoolhoofd had gekregen, het was *Het complete tropische vissenhandboek*. Ik heb geen tropische vissen, zei ze, ik had een Agatha Christie gekozen. Jullie lachten samen, en je zei: Toch gefeliciteerd, ze glimlachte en zei: Jij gefeliciteerd, je bent echt heel goed in Frans, hè? Je keek wat weg opzij, verlegen en betrapt, je wilde in lachen uitbarsten of zo, en je zei: Ja, ik geloof het wel.

Onthoud dat moment dan, nu, terwijl je besmuikt lachend in de regen stilstaat, leunend tegen de muur van een grijs kantoorgebouw in deze prachtige stad. Zie opnieuw verwonderd waar je bent en herinner je die eerste nacht jaren geleden toen je buiten liep met je prijsboek onder je arm en haar muziek nagloeiend in je lichaam, en je de hele weg terug naar huis de bomen in je opnam en hoe hun takken hun bladeren raakten, het gras aan de rand van de stoep onder je voeten, de verweerde lantaarnpalen die van de grond naar de vroege nachtlucht reiken; je stond stil en ging zomaar op de stoeprand tussen twee auto's zitten en je herkende de wielen, de geur van olie, het rioolputje vol met afval vlak naast je, het puttige oppervlak van de straat en boven je de weidse hemel waarin een wolk voorbijtrok, terwijl de woorden voor ieder afzonderlijk ding dat je in de wereld rondom je bespeurde, door je hoofd schoten in de tongval van een andere taal, vanonder oplichtend als kwikzilver.

De verkeerde gang
Philip Snijder

De bebaarde monnik die me bij de trappen naar de catacomben van het kapucijnenklooster een entreekaartje verkoopt, geeft me er een foldertje in het Italiaans bij. Hij heeft ze ook in het Engels, Duits en Frans op zijn tafeltje liggen, zie ik. Terwijl ik de eerste uitgesleten stenen treden begin af te dalen, stel ik vast dat de *Giornale di Sicilia* die ik onder mijn arm draag en die inmiddels behoorlijk doordrenkt van zweet is, zijn werk heeft gedaan.

Het is een gênante, ijdele truc die ik nu al jaren gebruik in Italië. Als ik me reizend of wandelend waar dan ook onder de mensen begeef, zorg ik ervoor dat ik duidelijk zichtbaar een Italiaanse krant bij me draag, het liefst een plaatselijke. Ik vouw het papier dan zo dat de bovenaan de voorpagina prijkende, herkenbaar vormgegeven letters van de naam direct in het oog springen. De bedoeling is dat autochtone voorbijgangers of medepassagiers niet met één snelle keurende blik over mijn gestalte me achteloos kunnen indelen bij de standaardcategorie Noord-Europese toeristen met wie het niet de moeite waard is te proberen een woord te wisselen. Met de opgevouwen krant - die ik natuurlijk opzichtig uitspreid en met geboeide blik ga lezen zodra ik kan gaan zitten op het strand, een terrasstoel of een plaats in het openbaar vervoer - etaleer ik mijn belangstelling voor wat er omgaat in de leefwereld van de mensen tussen wie ik vakantie houd. Tegelijk is de krant die ik bij me draag een uithangbord dat reclame maakt voor mijn beheersing van het Italiaans. Belangstellenden kunnen zich dus vrij voelen om hun nieuwsgierigheid over mijn persoon verbaal aan mij voor te leggen. Ze hoeven niet bang te zijn dat hun gebrek aan kennis van andere talen pijnlijk aan het licht komt. Ik ben niet als al die andere toeristen, wil ik zeggen met mijn krant. Misschien draag ik net zulke lelijke kleren, beweeg ik me even lomp en heb ik precies zo'n rode, vervellende neus, maar ik heb jullie land en taal officieel bestudeerd aan een universiteit. Ik ben doctorandus in jullie. Kijk maar: ik weet welke krant je hier hoort te hebben, en ik kan hem nog echt lezen ook!

Toen ik ouder werd ben ik me iedere keer dat ik het land bezocht wat meer beschaamd gaan voelen over dit publieke vendelzwaaien met

mijn krant. Het deed me denken aan het gedrag van een schoolkind dat met gesloten lippen driftige zoemgeluiden maakt en zijn netjes over elkaar liggende armen wild op en neer beweegt om de juf duidelijk te maken dat hij het antwoord weet. En des te groter werd mijn schaamte naarmate, in de loop van de laatste tien jaar ongeveer, mijn ergernis over veel in dit land zich begon te ontwikkelen, soms tot weerzin aan toe. Hoe was het toch mogelijk, vroeg ik me vol zelfverwijt af, dat ik mij met dit soort snobisme steeds maar weer wilde vernederen, terwijl ik voor 'het Italiaanse' in de verste verte niet meer de onderworpen bewondering voelde die mij zo in zijn greep had in jongere jaren? Waarom zou een man van zevenenveertig, die zich verbeeldt met enig zelfbewustzijn in het leven te staan, zich nog steeds op zo'n kinderachtige manier willen opdringen aan een volk dat elke zomer meer zelfingenomen, kortzichtig en oppervlakkig lijkt te zijn geworden? Waarom kwam ik eigenlijk nog in dit land?

Maar komen doe ik nog steeds, en wanneer ik kom is een van de eerste dingen die ik doe het kopen van een *Gazzettino* of *Resto del Carlino* om die achteloos in mijn hand te dragen of uit mijn tas te laten hangen.

Een uur geleden ben ik uit het aan de zuidkust gelegen Agrigento, waar ik met mijn vrouw en dochters twee weken verblijf in de woning van een Siciliaans gezin met wie we voor de vakantie van huis hebben gewisseld, met de bus in Palermo aangekomen. Het is nu bijna half een, zie ik op mijn mobiele telefoon, en vanavond om zeven uur vertrekt de laatste *pullman* die me nog naar Agrigento terug kan brengen. Dat maakt de 'dag Palermo' die ik voor mezelf had opgeëist wel erg kort. Op z'n hoogst vijf uur heb ik om iets te eten (en daarbij zoveel wijn naar binnen te krijgen dat ik me kan overgeven aan de loeiende hitte, en de ongegeneerd nieuwsgierige blikken in het stadsleven als aangenaam ga ervaren en die durf te beantwoorden), een paar Sandroplekken te bezoeken, en - dat is immers de reden dat ik hier ben - die *busto* te vinden: dat door de gemeente Palermo aangeboden borstbeeld van *onze betreurde grote journalist*. Daarvoor, heb ik vanmorgen op een kaart gezien, moet ik met een stadsbus naar een verre nieuwbouwwijk.

Vijf uur maar heb ik voor dat alles. Waarom ga ik dan nu tijd verspillen in de grafkelders van het kapucijnenklooster? Pas een kwartier geleden, toen ik van het aperitief-moment in de inloopbars (schaaltjes gratis olijven en zoutjes op de glimmende togen) gebruik maakte om

twee glazen sterke witte wijn achterover te slaan, heb ik dit uitstapje in mijn programma ingelast. Enige aanleiding daarvoor kan ik niet achterhalen. Het is niet meer dan zo'n wilde maar onontkoombare aanvechting, die gulzig geconsumeerde alcohol op een lege maag je kan bezorgen. Je moet naar die catacomben! En wel nu! Met Sandro heeft deze plek in elk geval niet veel te maken.

Onderaan de trappen slaat de vochtige koelte me tegemoet. De enige keer dat ik hier eerder was is meer dan vijfentwintig jaar geleden, maar de huid van mijn gezicht en blote armen herkent onmiddellijk de typische atmosfeer in dit volgepakte gangenstelsel. Toen met Inge liepen we na een kwartier te rillen in onze T-shirts. Maar nu, na mijn voettocht van het busstation hiernaartoe, met de martelende zon recht op de kale plek bij mijn kruin, heb ik bij het naar binnen stappen het gevoel in een weldadig fris bad te glijden.

Het is al vele jaren een van de toeristische attracties van de stad. Aan de bakstenen wanden van de gangen onder het klooster zijn tot in het begin van de twintigste eeuw gemummificeerde lijken opgehangen. Notabelen uit de stad en hun gezinsleden, van wie de lichamen met een alleen aan de monniken van het klooster bekende techniek geconserveerd zijn. Honderden zijn het er, keurig naast elkaar, soms in twee rijen, de bovensten met hun voeten iets boven de hoofden van de ondersten. Om hun botten dragen ze de met het stof van eeuwen overdekte kledij van hun waardigheid. Velen hebben hoeden op hun vleesloze hoofden.

Het eerste waar mijn blik op stuit is niet een mummie, maar een grof, langwerpig hek bestaande uit dikke, tralieachtige ijzeren spijlen. Het is een meter of drie lang en twee hoog. Eraan aansluitend, links en rechts, staan andere hekken. Ze zijn vastgeklonken in betonnen klompvoeten, zodat ze niet van hun plaats kunnen worden getild, en op een onhandige manier aan elkaar gebonden met stukken zwart elektriciteitsdraad. Het is het soort afzetting dat je ziet bij een bouwplaats of bij werkzaamheden aan de openbare weg. Het hek loopt, op anderhalve meter afstand, evenwijdig met de muur mee. Achter het hek, zichtbaar door de spijlen, hangen in onafzienbare rijen de aangeklede doden. Het hek moet ze ongetwijfeld beschermen tegen oneerbiedige aanrakingen, grappen of misschien zelfs de diefstal van hun kleding of schedels.

Terwijl ik langzaam langs het hek begin te lopen, schiet ik half in de lach bij het idee dat deze maatregel misschien wel is genomen direct na dat bezoek van Inge en mij. Van een hek of een andere afscherming van de mummies was toen geen sprake. We konden onze wijsvingers huiverend over de botjes van een hand laten glijden, onze neuzen tegen half vergane jurken en mantels leggen. Misschien hingen er wel geschreven oproepen tot piëteit en respect, maar met ons Italiaans van toen konden we die niet begrijpen. We probeerden onder de zwaarte van dat waarmee we omringd waren - er was geen enkele andere bezoeker die middag - uit te komen door te doen alsof we in niet meer dan een enge kermisattractie rondliepen, in een overdreven volgestouwd, ongeloofwaardig spookhuis. Door het opwekken van onze slappe lach probeerden we de beklemming en de angst die we voelden te neutraliseren. We hebben foto's gemaakt van elkaar, staand tegen de muur naast een van de hangende mummies, onze onzeker grijnzende hoofden quasi intiem opzij geknikt tegen de doodskop van een paar honderd jaar daarvoor gestorven burgemeester of notaris. ‘Leuk, zo'n badmutsie!’ had Inge gekraaid over het hoofddeksel van wat misschien een achttiende-eeuwse vrouw van adel was. Maar plotseling kon ze dan weer boos en angstig worden als ik zei dat er, toen ze even niet keek, een mummie met zijn tong uit zijn mond naar haar had geknipoogd: ‘Nou ophouden...!’

Steeds meer weet ik me nu, slenterend langs het hek, van dat bezoek te herinneren. Ook nu ben ik trouwens, in de gang waarin ik loop, nog niemand tegengekomen. Waarschijnlijk zijn er in andere delen van het complex meer bezoekers, maar op deze plek bereiken hun geluiden mij niet. Ik hoor alleen mijn eigen geschuifel en het gezoem van de tl-buizen boven me. Net als toen zijn er nergens suppoosten of surveillerende monniken. Onwillekeurig probeer ik door de ijzeren spijlen heen te zoeken naar dat ene hoedje, maar er blijken tientallen mummies te zijn met badmutsen op hun hoofd.

Sandro had ons die middag in zijn auto hiernaartoe gebracht en voor de ingang afgezet. Hijzelf wilde niet mee naar binnen. ‘Dies, for tourist...’ had hij lachend gezegd, toen we het hem vroegen. Als geestelijk leider van de Palermitaanse jongerenrevolte, als bewonderd ideoloog van de plaatselijke tegencultuur, als *Sandro Tito*, ging je natuurlijk niet rondlopen in de door bejaarde monniken beheerde dode geschiedenis van je stad. Maar toen hij ons op de afgesproken tijd weer had

opgehaald en ik hem nog wat naproestend vertelde over onze baldadigheid daar onder de grond, reageerde hij niet zoals we verwacht hadden - met een imitatie van zo'n mummiegrimas, of van een monnik die ons met wapperende pij zijn klooster uit kwam jagen -, maar leek hij in verlegenheid gebracht door zijn eigen gevoelens van afkeuring van wat we hadden gedaan. Hij glimlachte wat verkrampt, en stapte snel van het onderwerp af.

Vanaf de gewelfde plafonds zetten de tl-buizen de mummies in een schel, trillend licht, dat ze pijn lijkt te doen. Doorwandelend laat ik mijn blik van het ene hoofd naar het andere gaan. Door het geheime procédé dat de monniken hebben gebruikt om de lichamen te preparen, zijn op veel neuzen, konen en kinnen nog stukken van de tot vliesdun karton verdroogde huid overgebleven. Bij sommige mummies is het hele gelaat nog bedekt, al gapen boven en onder steeds wel de donkere leegtes van de oogkassen en mondholtes. Ik zie uitdrukkingen die sprekender en indringender zijn dan je bij een levend mens ooit zal vinden. Er hangen doden tussen die me hun drie eeuwen oude smarten lijken toe te schreeuwen, die de botten van hun armen om mijn nek lijken te willen slaan om bij me uit te huilen en steun te zoeken. Anderen kijken me, met een glimlach van behaaglijkheid, volkomen sereen en tevreden aan. Weer anderen lijken ook na zo'n lange tijd nog te koken van razernij over wat de dood hun heeft aangedaan. Ze staan op scherp om, als het moment daar is, krijsend van de muur los te springen, over het hek te klauteren en het mij te laten bezuren dat ik onder hun ogen levend durf te zijn.

Ik merk dat mijn blik niet meer zonder enig systeem van hoofd naar hoofd wipt, maar dat ik aan het zoeken ben geslagen naar bepaalde trekken in die gehavende gezichten. Bij elke nieuw in beeld verschijnende doodskop vraag ik me nu af of die misschien op iemand lijkt die mij bekend is. Bij Gerrit Komrij, vijf mummies geleden, is dat begonnen. En hier, waar ik nu sta, hangt een naar de dood hunkerende prins Claus naast mijn tante Alie, die ik als jongen ooit op het Bickerseiland tegenkwam nadat ze ‘opgegeven’ was. Vanuit haar door kanker weggeteerde gezicht probeerde ze toen, zich bewust van haar eigen schrikaanjagende voorkomen, geruststellend naar me te glimlachen.

Ook deze tweede keer dat ik hier ben, vijfentwintig jaar ouder, lijk ik te moeten uitwijken naar een spel, naar het verkleden van de werkelijkheid, om deze plek te kunnen verdragen.

Een hysterisch krijsende Hitler, mijn vader tijdens een epileptische aanval, dikke Janna op de rand van een orgasme, Marco van Basten die net heeft gescoord, mijn pasgeboren dochtertje met buikkrampen, de homo-barman die mij een uur geleden met één blik een heel pakket aan verschillende boodschappen toeflitste bij het inschenken van mijn tweede glas wijn. Ik kom bij een T-splitsing en sla af naar rechts.

Voor een figuur in een lange jurk of pij, van wie het gezicht niet is te zien omdat het hoofd te ver naar voren is geknikt, blijf ik stilstaan. De mummie draagt een slappe muts, waarvan de punt op zijn borst hangt. Muts en pij zijn van hetzelfde vale grijsblauw, de kleur van ijskoud steen. Ik leg mijn *Giornale di Sicilia* tegen de ijzeren spijlen van het hek, en zak door mijn knieën. Zo kan ik alleen het borststuk en de muts zien. Een *busto*. Ik probeer Sandro's hoofd en bovenlijf erop te projecteren. De wilde zwarte krullen, de geprononceerde konen, de rechte schouders. Maar dan bedenk ik dat hij 45 was toen hij, drie jaar geleden, stierf. Het beeld dat ik straks ga opzoeken in dat gebouw van de gemeente Palermo zal hem ongetwijfeld weergeven als de oudere man die ik nooit heb gekend. Nu probeer ik, op mijn knieën gezeten, mijn ogen half toegeknepen van concentratie, de twintiger Sandro in mijn hoofd te laten verouderen. Mijn eigen aftakeling van de laatste vijfentwintig jaar leg ik als een stoffige, afgedragen sluier over hem heen. Hij verliest zijn haarweelde en houdt wat wanhopig vechtende plukken over, zijn voorhoofd krijgt diepe rimpels die permanente zorgelijkheid in zijn blik brengen, het vlees van zijn gezicht wordt zwaar en zakt uit in grauwe, vermoeide lellen, zijn lippen versmallen tot een verkrampte spleet waar zijn lach nog maar met moeite doorheen weet te breken, zijn kin...

'*Non si sente bene?*'

De mummies aan de muur lijken net zo te schrikken van de zacht galmende, heldere stem als ik. De krant valt uit mijn handen. In een reflex probeer ik die weer te grijpen en tegelijkertijd rechtop te komen, waardoor ik mijn evenwicht verlies en onmachtig op mijn billen terechtkom. De stem laat een bezorgd kreetje horen. Snel trek ik me aan het hek overeind en draai me om.

De persoon die dacht dat ik geknield zat omdat ik onwel was geworden, blijkt een jongen van een jaar of twintig. Met zijn fronsende gezicht dicht bij de spijlen om mij goed te kunnen zien, staat hij achter het hek aan de overzijde van de gang. Aan de verboden kant, die van

de mummies. In het tl-licht fonkelt metaal bij zijn wenkbrauwen en onderlip. Zijn *oversized* T-shirt en spijkerbroek hangen wijd en met uitgezakte plooien om zijn lijf. Niet veel anders dan de pijen van de doden achter hem. Weer zegt hij iets tegen me.

'*Si è fatto male?*'

Alhoewel ik onder in mijn rug wel degelijk een brandende pijn voel van de bruuske bewegingen die ik heb gemaakt bij het haastig opkrabbelen, schud ik mijn hoofd, mompel: 'No, no...' en probeer wat te grijnzen. De jongen lacht vriendelijk terug en strijkt met een verlegen gebaar zijn haar achterover. Hij staat zich duidelijk af te vragen of deze buitenlander zijn taal wel verstaat, ook al heeft hij dan een *Giornale di Sicilia* bij zich. Snel kijk ik even om me heen of er inmiddels soms meer bezoekers zijn komen aanlopen, maar ik zie niemand. In de directe nabijheid zie ik ook geen opening of doorgang in het hek waardoor de jongen naar de andere kant kan zijn gekomen. Ik doe een paar passen in zijn richting en vraag dan zo duidelijk mogelijk wat hij daar doet. Mijn hand laat ik wijzend langs de rijen mummies achter hem gaan. Het feit dat ik Italiaans tegen hem spreek, ontlokt hem een opgeluchte lach.

'Ik *werk* hier.' Zijn stem is nu ontspannen en heeft het uitnodigende timbre van de Siciliaan die van plan is de tijd te nemen om met je te praten. Hij legt me uit dat hij voor zijn opleiding aan de universiteit van Palermo een stage doet bij dit klooster. Hij moet alle mummies in de catacomben grondig bestuderen en beschrijven, hun uiterlijke kenmerken, hun kleding. (Achter hem zie ik nu inderdaad een metalen keukentrappetje bij een van de hangende figuren staan.) Met behulp van de gegevens in oude catalogi van de monniken probeert hij daarna vast te stellen om welke Palermitaanse notabele het gaat. Vervolgens zoekt hij, in het gemeentearchief en op het internet, alle historische informatie die er te vinden is over die persoon. Dat alles vat hij samen in een kort overzicht, voor elke mummie één. En van elk lid van het gezelschap maakt hij een foto.

'Ik maak een website! Je klikt op de afbeelding van een van onze vrienden daar en kan dan lezen wie ze waren, wat ze deden, waar ze woonden in de stad. Ik moet er nog maar een paar.' Enthousiast knikt hij me toe.

Hij heeft vrij lang, zwart haar, dat als een glimmende helm op zijn hoofd zit en uitloopt in naalddunne bakkebaarden die in zijn mond-

hoeken prikken. Boven zijn oren zijn twee stroken zorgvuldig kaal geschoren. Bij zijn linkeroor is in die haarloze zone een tatoeage aangebracht: een kunstig weergegeven bliksemschicht. Behalve in zijn wenkbrauwen, draagt hij ook in zijn kin een piercing, een die ik nog nooit heb gezien. Het is een soort zilveren pijl of priem van een centimeter of vijf die, in tegenspraak met zijn zachtaardige oogopslag, agressief uit zijn vlees vooruit steekt. Er zit zo te zien een scherpe punt aan. Even vraag ik me af hoe lastig dat is op een eiland waar ook vage bekenden elkaar bij een ontmoeting op straat om de hals vallen en kussen met de innigheid van een moeder die haar van het front thuiskomende zoon mag weerzien.

Ik stap nog wat dichter naar het hek dat ons scheidt en begin hem te vragen of hij het niet moeilijk vindt om de hele dag in deze lugubere omgeving te moeten vertoeven. Maar dwars door mijn eerste woorden heen komt hij met een vraag aan míj, de vraag die in dit land nooit langer dan een paar uitgewisselde zinnen op zich laat wachten.

‘Hoe kan het dat u Italiaans spreekt?’

Mijn antwoord is al sinds jaar en dag vrijwel woord voor woord hetzelfde, relativerende glimlachjes en bestudeerde haperingen om te zoeken naar bescheiden formuleringen incluis. Universitaire studie in de taal en cultuur, werk in Amsterdam tussen Italianen, in de loop der jaren vaak in het land geweest, Italiaanse vrienden. Een gepolijst bolletje Italiaanse informatie rolt er inmiddels uit mijn mond na die vraag, zo reflexmatig dat ik me er nauwelijks nog van bewust ben wat ik zeg.

Maar deze keer is het anders. Misschien komt het omdat ik vaag de gewaarwording heb dat niet alleen de jongen aan de andere kant van het hek, maar ook de tientallen achter hem hangende lijken hun oren gespitst hebben om mijn antwoord te horen. Dat ze allemaal hun hoofden uit de naar voren gebogen houding wat hebben opgeheven om beter te kunnen horen wat ik te vertellen heb.

‘Dat heeft Sandro Tito me geleerd,’ hoor ik mezelf zeggen.

Ik vraag de jongen achter het hek of de naam die ik heb genoemd, Sandro Tito, hem iets zegt. Hij trekt het beleefd nadenkende gezicht met het bijbehorende vage geknik van de Siciliaan die je niet botweg wil teleurstellen.

‘Tito... Tito... ja, misschien wel...’ prevelt hij. Hij laat zijn blik langs de mummies aan de muur gaan, alsof een van die liploze monden

hem het antwoord zou kunnen souffleren dat de buitenlander tevreden kan stemmen.

‘Hij was een bekend journalist in Palermo,’ zeg ik. ‘Hij werkte voor *L'Ora,* die krant hier. Ken je die?’

Nu lijkt hij van blijde herkenning en opluchting over het feit dat ons gesprek weer in elkaar grijpt, wel over het hek te willen komen klimmen. In zijn enthousiasme praat hij veel te hard en opgewonden voor de plek waar we ons bevinden. Maar hoe talrijk ons gezelschap aan de muren ook is, nog steeds lijken wij tweeën hier de enige lévende aanwezigen te zijn.

‘De beste krant die er hier ooit bestaan heeft op Sicilië,’ galmt de jongen terwijl hij zijn tegen elkaar gelegde, gestrekte handen heftig naar me op en neer laat schommelen. ‘Écht onafhankelijk, van de politiek, van de corruptie, van de maffia... Hélden, die journalisten. Maar ze hebben ze er toch onder gekregen. Twee jaar geleden hebben ze de boel moeten sluiten. Toch nog doodgeknepen. Failliet. Sandro Tito van *L'Ora*... ja, ik geloof tóch dat ik wel eens...’

Sandro werkte er toen niet meer, weet ik sinds een maand. Sinds een maand weet ik dat hij al drie jaar dood is.

Een maand of twee geleden werd zeker dat onze vakantiebestemming deze zomer Sicilië zou worden. De afspraken met het gezin in Agrigento over de huizenruil waren via e-mail en telefoon gemaakt, over en weer hadden we elkaar onze sleutels toegestuurd, de vliegreis was geboekt. Zo zou ik dus, na zo'n lange tijd, weer op het eiland van de Sandrojaren komen. Dan wel niet in Palermo zelf, maar de stad was toch goed bereikbaar vanuit Agrigento. Ik begon erover na te denken of ik hem zou willen dan wel durven ontmoeten. Of híj dat zou willen. Om te beginnen moest ik achterhalen of hij überhaupt nog in Palermo woonde. Daarvoor bestaat het internet. Het digitale telefoonboek van Palermo meldde bij de naam Tito alleen het adres van zijn ouderlijk huis. Nog steeds hetzelfde adres, zag ik, waar Inge en ik zo vaak verdwaasd en koortsig in het lawaai en de wervelende chaos van een gezinsmaaltijd aan de keukentafel hadden gezeten. Geen andere Tito's. Ik voerde zijn voor- en achternaam in een zoekmachine in, en verwachtte vele vermeldingen. Maar het waren er maar enkele, allemaal van ongeveer drie jaar geleden. Geen artikelen van hem, geen columns, geen interviews. Geen letter van de journalist Sandro Tito leek het internet gehaald te hebben. De gedachte kwam bij mij op dat

het natuurlijk niet onmogelijk was dat hij zijn schrijvende carrière had afgebroken ver voor het digitale tijdperk. Misschien was hij, kort na ons laatste contact, toen er van computers - zeker op Sicilië - nog geen sprake was, wel een heel andere weg ingeslagen, en had alles wat hij in de jaren daarvoor had getypt geen duurzamer vorm gekregen dan smalle kolommen op broos krantenpapier. Maar wat ik wél vond op het internet waren drie min of meer gelijkluidende korte persberichten óver hem, van de gemeente Palermo. En daaruit bleek dat hij wel degelijk was verdergegaan, en naam had gemaakt, in de Siciliaanse journalistiek. Tot zijn 'onverwachte en diep bedroevende overlijden' in augustus 2000 aan toe.

'Het is iemand die ik lang geleden goed heb gekend hier,' zeg ik door het hek heen tegen de jongen. 'Maar nu is hij net zo dood als jouw studieobjecten daar. In zijn tijd was hij hier in de stad trouwens ook minstens zo *notabel* als zij. Hij had hier best een plaatsje verdiend.'

De jongen neemt het - uit beleefdheid of naïveteit, dat is niet duidelijk - serieus. Om met zachte stem tegen me te kunnen spreken, brengt hij zijn gezicht zó dicht bij de spijlen van het hek dat de vooruitpriemende piercing in zijn kin met een net hoorbaar geluidje even het metaal raakt. Hij kijkt me aan met grote warme ogen.

'Er worden al meer dan honderd jaar geen mensen meer bijgeplaatst, hier in de catacomben,' legt hij uit. 'Uw vriend zou hier nooit...'

Weer laat hij zijn blik langs de rijen gaan - toch op zoek naar een leeg plekje, lijkt het.

Ik vertel hem over het borstbeeld dat de gemeente Palermo kort na Sandro's plotselinge dood, drie jaar geleden, van hem heeft laten maken. Dat het zich, volgens de communiqués erover die ik op het internet heb gelezen, in de perszaal van het stadsbestuur moet bevinden.

'Bij de onthulling van dat beeld, is die zaal naar hem vernoemd: Sala Sandro Tito. Drie jaar geleden was hij kennelijk dus toch nog wel bekend. Ik wil er vanmiddag heen, kijken of ik word binnengelaten. Weet jij of het ver is?'

Terwijl ik de naam van de straat uitspreek, zie ik aan zijn gezicht dat ik hem in verlegenheid heb gebracht. Hij denkt dat ik me beledigd voel omdat hij, jong en onnozel, mijn beroemde grote vriend niet kent - beroemd, nota bene, in zijn eigen stad. Hij begint me de weg uit te leggen, maar ik hoor al snel dat hij ervanuit gaat dat ik met de auto ben. (Hoe vaak is dat niet eerder gebeurd in Italië? Mannen van mijn

leeftijd die zich verplaatsen zonder auto worden in dit land gezien als wereldvreemde zonderling, als onaangepaste engerd bij wie je je kinderen weghoudt. Dat ik zelfs geen rijbewijs bezit, heb ik al vele jaren geleden geleerd te verzwijgen hier.) Als ik hem heb gewezen op het misverstand, is zijn verlegenheid nog groter geworden. Toch legt hij me uit dat ik dan een bus moet nemen, en waar ik, vanaf de uitgang van de catacomben, de halte kan vinden.

Terwijl hij praat begin ik van het ene moment op het andere over mijn hele lijf te rillen. Alsof mijn lichaam zo geprogrammeerd is dat ik een exact afgemeten tijdspanne de vochtige kilte van deze gangen aan de buitenkant van mijn huid uit kan houden, en dat dat aantal minuten op mijn inwendige eierwekker nu is verlopen. Het is tijd voor wijn. En voor een amaro na het eten word je hier ook niet vreemd aangekeken. Ik denk trouwens te zien dat de jongen een houding heeft aangenomen en een uitdrukking op zijn gezicht heeft gelegd waarmee hij mij wil duidelijk maken dat hij het gesprek graag zou beëindigen.

‘Je moet weer aan het werk,’ zeg ik, mijn geklappertand onderdrukkend.

Hij knikt, kijkt dan over mijn schouder naar de muur achter mij, en lacht breed.

‘Hém heb ik trouwens al gedaan,’ zeg hij.

Niet begrijpend wat hij bedoelt, kijk ik de jongen vragend aan. Hij knikt in de richting waarin hij kijkt en steekt een hand tussen de spijlen door om te wijzen. ‘Die meneer daar, bij wie u...’ zegt hij terwijl hij de lach van zijn lippen probeert weg te trekken. Ik draai me om en kijk weer naar de figuur in de grijsblauwe pij, met de voor zijn gezicht gezakte muts, bij wie ik door de knieën was gegaan en omgetuimeld. Mijn model voor het bovenstuk van Sandro, dat ik vanmiddag in steen zal zien.

‘Ik heb hem gedáán. Voor de website,’ verduidelijkt de jongen.

Het liefst zou ik nu, in plaats van hem verder aan te horen, meteen weglopen. De plotseling mijn lichaam binnengeslagen natte kou lijkt het onverdraaglijke besef met zich meegebracht te hebben van het compleet onwerkelijke van deze hel verlichte gangen met hun honderden geluidloos kermende of schaterende lijken, van die nog steeds totale afwezigheid van andere bezoekers, van de ontmoeting met deze achter zijn hek opgesloten jongen, van wie de vriendelijkheid mij nu opeens vals en sinister voorkomt, en mij angst aanjaagt. Ik heb de

gewaarwording alsof ik dit alles ervaar als tijdens de gruwelijke periode in mijn zestiende levensjaar, toen het onvoorbereid consumeren van slechts een paar trekken onbekende, zware hasjiesj mijn puberale geesteswereld in enkele seconden zo zeer had ontregeld, dat ik door een crisisdienst uit Paradiso moest worden weggehaald, en ik vele maanden de dagelijkse werkelijkheid van school, ouders en seksblaadjes, vanuit de matglazen capsule van een razende angstpsychose beleefde. Toch vraag ik de jongen wie het dan is, wie het dan *is geweest*, die figuur aan de muur tegenover ons.

'Een soort dichter,' zegt hij, 'een dichter met nogal opmerkelijke gedichten.' Weer die half ingehouden grijnslach, waarin ik nu een kwaadaardige trek meen te zien. Ik begin te vermoeden dat zijn lachspieren niet worden geprikkeld door het beeld van mijn achterover rollende lijf - wat ik dacht -, maar door wat hij weet over de persoon onder die muts daar. Waarom weet ik niet, maar ook deze gedachte beangstigt me. Ik wil nu echt weg, maar ben wel verplicht nadere uitleg aan hem te vragen.

'Wat voor gedichten? Hoe heette hij?'

'Domenico Tempio,' doceert de jongen op dicteersnelheid, 'maar hij werd ook wel Micio Tempio genoemd. Eind achttiende eeuw. Hij is vooral bekend om zijn, ja... *pornografische* gedichten.'

La minchia 'ntra lu sticchiu. Het citaat is vijfentwintig jaar uit mijn hoofd weg geweest, maar nu hoor ik het Sandro weer uit volle borst declameren bij zijn ouders thuis aan tafel en zie ik de, ten behoeve van ons, buitenlandse gasten, quasi gegeneerde, maar duidelijk ook van de grove taal genietende gezichten van zijn moeder en Katia. Natuurlijk begreep ik toen niet meteen wat de woorden betekenden, maar ik herinner me nu dat ik, door de reacties rond die eettafel, en misschien door bepaalde gebaren van Sandro, wel een vermoeden had van iets scabreus. Het was de eerste keer, ook dát weet ik opeens weer, dat ik Sandro het vette, door een luie en opgezwollen tong geproduceerde Siciliaans hoorde spreken dat Inge en ik hadden leren kennen bij de groep vissers die we hadden ontmoet in het dorpje dicht bij Palermo, waar onze camping was. Het klonk als een mediterrane omzetting van het plat Amsterdams van mijn familie.

De naam die de jongen heeft genoemd herken ik niet, en wie zal zeggen hoeveel van dit soort dichters er zijn geweest op Sicilië, maar deze, voor wie ik geknield heb, móét die favoriete dichter van Sandro

zijn. De zekerheid die ik daarover voel, het idiote toeval van mijn keuze voor juist déze mummie halt te houden om er Sandro's borstbeeld van te maken: het zou een mooi verhaal kunnen zijn om vanavond in Agrigento aan mijn vrouw en dochters te vertellen, een anekdote, een rare vakantiebelevenis in Palermo. Maar op dit moment - terwijl de jongen nog over Tempio vertelt dat zijn karkas dan wel hier in de Palermitaanse catacomben een plaatsje heeft gekregen, maar dat hij eigenlijk uit Catania kwam - doet het mijn tot nu toe nog sudderende angst in brandende hevigheid oplaaien. Het lukt me niet langer mijn wantrouwen jegens de jongen te onderdrukken. De afstandelijke nuchterheid die ik mezelf tot nu toe heb kunnen afdwingen, en waarmee ik het bijna een uur uur heb kunnen volhouden in dit massagraf, ontglipt me van het ene op het andere moment. Een angstgolf rolt onstuitbaar aan vanuit mijn onderbuik, zet in het voorbijgaan mijn hart aan het bonken, en spat uit elkaar in mijn hoofd. De mummies overal om mij heen kijken me nu ingehouden smekend aan, als gevangenen in een concentratiekamp op stommefilm-beelden. Hoezeer ik het in mezelf ook probeer weg te lachen, het idee neemt bezit van me dat ik na mijn binnenkomst hier door een noodlottige ingeving een verkeerde of verboden gang ben ingelopen - vandaar dat er geen andere bezoekers zijn - en zo mezelf in een val heb gestort. Dat ik de hand die de jongen nu door de spijlen van het hek mij ten afscheid toe steekt (‘*Beh, torno al lavoro...*’), in geen geval moet vastpakken, omdat ik anders, nét als al zijn hier aan de muren hangende eerdere slachtoffers...

Ik leg kort mijn hand tegen de zijne, mompel een groet en ga er met onzekere passen vandoor. De hele weg terug naar de trap kijk ik strak naar mijn haastige voeten en niet naar de mummies links en rechts naast mij. In mijn hoofd hoor ik, in continue herhaling, de woorden van Domenico Tempio. Eerst is het de stem van Sandro, zoals die had geklonken aan de eettafel, toen. Maar als ik een hoek omsla, en opeens het zonlicht kan zien dat vanuit de openstaande deur boven, bij de kaartjesverkopende monnik, met felle kracht op de onderste treden van de trap schijnt, lijkt de ritmische declamatie te worden overgenomen door een krijsend koor van vele verschillende stemmen. Op de drenzende toon van een groep pestende kinderen op een schoolplein jagen ze de versregel achter mij aan de trap op. *La minchia 'ntra lu sticchiu...*

Acht ZKV's
A.L. Snijders

Fongers

Ton Schimmelpennink vroeg of ik het bal van de boekhandelaars wilde openen. Ik kende hem niet, maar ik zei toch ja. Hij heeft een boekhandel aan de Weteringschans, naast de boekhandel van meneer Schreurs. Ze haten elkaar niet, ze gunnen elkaar het licht in de ogen, ze werken samen. Ton zette op zijn website dat ik iets zou zeggen over het belang van de boekhandel en dat ik een zkv zou schrijven voor de gelegenheid. Ik schreef een zeer kort zkv en reed naar Amsterdam. Het zaaltje was vol, vrouwen in de meerderheid, ze hadden stippeltjesjurken aan - dat had Ton gevraagd. Ik las het zkv voor van een streepje papier.

> In de jaren vijftig had ik een fiets van het merk Fongers. Een degelijke fiets met trommelremmen die niet via kabels werden bediend, maar met stangetjes. Ik heb vier herinneringen aan die fiets: 1 De koele minnaar. 2 De cheque van mijn oma. 3 De incunabel. 4 De verdwijning op de Oudezijds Achterburgwal.

Daarna vertelde ik dat ik in 1952 voor het eerst een literair boek las, Iskander van Couperus. In diezelfde tijd koos ik een boekhandel, Postma voorheen Balkema, in het Huis op de drie grachten. Ik fietste altijd naar die boekhandel op mijn Fongers en legde het gekochte boek op de bagagedrager onder de snelbinder. Toen ik De koele minnaar van Hugo Claus had gekocht, was ik zo begerig dat ik heel hard naar huis ben gefietst om het meteen te kunnen lezen - leeshonger. Meneer Postma was een strenge boekverkoper, hij wilde niet dat ik Bij nader inzien van Voskuil las, omdat daar heel vaak het woord mieters in voorkwam, een woord dat volgens hem niet in de literatuur thuishoorde. Ik las het niet, ik las ook nooit een ander boek van Voskuil, dat had meneer Postma bereikt.

Mijn oma, die in Paterson woonde, stuurde mij ieder jaar met kerstmis een cheque van tien dollar. Ik reed op mijn Fongers met de cheque naar het Damrak, waar het bureau van American Express gevestigd was. Daar gaf men mij in ruil f 37,50. Tien jaar lang, iedere kerstmis hetzelfde bedrag. Daardoor vestigde zich bij mij het idee dat geld een

vaste waarde had. Dit heeft mij ongeschikt gemaakt voor de werkelijkheid.

In de jaren zestig deed ik mee aan een incunabelonderzoek in de stadsbibliotheek van Haarlem. De professor gaf mij opdracht een eigendomsautograaf van een incunabel te laten onderzoeken in het Rijksmuseum. Ik wikkelde het grote en zware boek in een krant en vervoerde het onder de snelbinders naar het Rijksmuseum. Bij het oversteken van de Weteringschans viel de incunabel op de trambaan. De krant werd door de wind gegrepen en het boek lag opengeslagen als een gewonde vrouw tussen de rails. Ik dacht: het heeft een waarde van dertigduizend gulden, ik hoop dat het onbeschadigd is, want anders word ik ontslagen. De tram naderde, het boek werd door mij gered.

Toen ik op de Oudezijds Achterburgwal woonde, stond de Fongers in een fietsenstalling schuin aan de overkant. Ik gebruikte hem niet vaak, want ik had in die tijd een motorfiets. Toen de stalling werd opgeheven liet de bewaker weten dat we de fietsen moesten ophalen. Ik deed het niet, ik was verlamd, ik wilde het wel doen, maar ik kon het niet. Zo is de Fongers uit mijn leven verdwenen. Ik denk nog wel eens aan hem - wat zou er van hem geworden zijn?

Bloem der natie

Zondag 15 maart 2009 ga ik met meneer Alosery naar Westerbork, hij rijdt, ik zit ernaast. Op 3 mei 1945 worden in de Lübecker Bocht drie schepen - de Cap Arcona, de Thielbek en de Athen - gebombardeerd door Britse jachtbommenwerpers. De schepen zijn volgeladen met concentratiekampgevangenen. Aan boord van de Cap Arcona en de Thielbek bevinden zich respectievelijk 5000 en 2800 gevangenen. Slechts 300 van hen brengen het er levend vanaf. Van de Nederlanders is meneer Alosery de enige nog levende overlevende van de Cap Arcona. We zijn vroeg en eten een uitsmijter in Hooghalen, ik wil betalen, maar dat wil meneer Alosery niet. Ik ken hem al vele jaren, maar ik heb nooit met hem gegeten - hij bidt voor de uitsmijter.

In Westerbork wordt hij geïnterviewd in een afgeladen zaaltje met nabestaanden. Hij heeft een stelregel: geen gruwelverhalen.

Wat hij wel vertelt is dit: Toen hij na de Duitse capitulatie met tien andere Nederlandse overlevenden uit Neuengamme in een verzamelkamp in Hamburg stond te wachten, klonk uit een luidspreker in het Nederlands: ‘Wil de bloem der natie zich melden.’ Alosery ging kijken en zag een groep weldoorvoede, goedgeklede Nederlandse officieren, krijgsgevangenen. Ze zagen eruit ‘alsof ze met vakantie waren geweest,’ ze stonden lachend bij elkaar en rookten sigaretten. Alosery ging terug naar zijn geraamten, zij behoorden niet tot de bloem der natie.

Gat

Drie bosarbeiders hoog in de bomen, klimhaken, motorzagen. Je kunt niet zeggen dat het stil is in het bos, maar het is er wel eenzaam, want mijn kleinzoon en ik zijn de enigen die toekijken. Hij is zeven, ik zeventig - toeval. Als de kruinen eruit gezaagd zijn komen twee arbeiders naar beneden, een blijft achter. We zien iets wat we niet geloven: hij vliegt naar de top van een andere boom, en vandaar weer naar een andere. Hij heeft grote vleugels gekregen, hij is een engel geworden. Wij rennen op de grond met hem mee, we horen het zware ruisen boven ons hoofd. Aan de rand van het bos houdt hij in, dan gaat hij recht omhoog, tot we hem niet meer zien. Ik kijk naar mijn kleinzoon, die er rustig bij staat, alsof we iets gewoons hebben gezien. Ik vraag hem wat er gebeurd is. Hij zegt: ‘De man is ontsnapt, er zat daar een gat in de lucht.’ Daarna lopen we rustig naar huis en praten er niet meer over.

Etgras

Omdat ik het woord niet ken, zoek ik het op. Etgras, het eerste lid komt van het Latijnse etiam (ook). Ik ken nog een paar Latijnse woorden van school, etiam hoort daarbij. De vraag waarom je eigenlijk naar school moet, is makkelijk te beantwoorden: om de hermneringsvreugde van vijftig jaar later. Grasgewas dat na het maaien van de eerste (ook wel na de tweede snede) opschiet. Synoniem: nagras, nasnede.

Ik lees het woord voor het eerst in het gedicht De Aardappelsorteermachine van H.H. ter Balkt.

Tegen het einde, ik vermoed niks, ik ben nietsvermoedend, lees ik etgras en denk aan een zet-, schrijf-, of drukfout. Maar de uitgave is zo onberispelijk dat ik steun zoek bij Van Dale.

> Het regende altijd als hij kwam.
> Het was een koninklijke machine.
>
> Want ook de regen viel dan plechtiger,
> of hij viel aan een koninklijk hof.
>
> Ik betreur hem niet, de aardappelregenmachine.
> Ik denk soms aan hem.
>
> Hij was de gedeuktste onder de werktuigen.
> Parcival: bespot door 't elegant etgras.
>
> Maar de wolken hadden een zwak voor hem
> en de regen haalde hem in als een hoeder.

In het eerste deel van het gedicht staan de mooiste regels. Zoals gewoonlijk kan ik niet precies zeggen waarom ik juist die de mooiste vind. Misschien omdat we zelf Jozozout gebruiken en ik inderdaad wel zeven of acht bijlen bezit. Dit lijkt me echter niet afdoende, er moet een heel klein beetje meer zijn (het deel van de kunst waarom je uitgelachen kunt worden). Hoe dan ook, de mooiste regels zijn:

> In de kasten stond oud Jozo-zout
> en in het bos leunden bijlen.

Nu het vreemdste van alles. Dit gedicht is de keuze van de sociaaldemocratische senator Rudi Rabbinge. De bundel heet *Waarom wordt in de senaat niets gedaan?*, in 2003 samengesteld door Elske ter Veld en Willem Witteveen. De senaatsfractie van de PvdA besloot iedere vergadering met een gedicht. Die zijn verzameld met commentaar van de dienstdoende senator. Wat een prachtig boek als je belangstelt in de ziel van de sociaal-democraten. Ik heb altijd op ze gestemd, maar de laatste keren niet meer. Misschien keer ik terug als ik de gedichten en vooral de commentaren ernstig bestudeerd heb.

Herbert Frank en Anthony Typhon

Aanvankelijk dacht ik dat Herbert Frank de enige was. Zijn vader vroeg gemelijk wat hij nu eigenlijk met zijn leven ging doen, Herbert zei dat hij schrijver werd, zijn vader wilde het niet, hij zag er geen brood in. Duitsland tussen de twee oorlogen, Herbert en zijn vader waren joden, de vader was rijk, Herbert wilde schrijver worden. De vader kocht in Tel Aviv voor Herbert een volledig ingerichte sigarenwinkel. Herbert ging per schip vanuit Hamburg naar de winkel. Hij hing gordijnen voor de ramen en 'Gesloten' voor de deur. Daarna rookte hij alle sigaren en sigaretten op. Later, toen de oorlog was afgelopen, heb ik hem enige malen ontmoet. Hij had zijn diploma op een Duits gymnasium gehaald, dat kon je merken, hij kon duizenden verzen uit de Ilias uit zijn hoofd opzeggen. Ik was zo geïmponeerd dat ik hem vergat te vragen hoe het vooroorlogse leven in Palestina was, de boulevards, de stranden, de meisjes, de lome, mediterrane avonden. Eigenlijk kan ik dat zelf wel verzinnen (zijn romance met de dochter van een Russische gewerenmaker.) Maar wat nooit te achterhalen is: hoe lang heeft hij erover gedaan zijn winkel leeg te roken. Dat had ik echt graag willen weten, ik kan wel dingen verzinnen, dat is geen kunst, maar om die rooktijd te weten moet je kunnen rekenen.

In 1925 schreef George Antheil een verhandeling over de heilzaamheid van verwarring. Een jonge schrijver, Anthony Typhon, was hierover zo enthousiast dat hij voorstelde Antheil een onderscheiding te geven. Maar hij behoorde tot een groep die gruwde van elke vorm van decoratie, eerbetoon of onderscheiding - hij werd uitgestoten en vluchtte naar Martinique, waar hij in een klein dorp een kantoorboekhandel opende. Niemand kon daar echter lezen of schrijven, Anthony Typhon stierf er jong.

Formulieren

Jan wordt geslagen door Piet. Deze zin staat in de lijdende vorm. Grammaticaal is Jan het onderwerp, maar gevoelsmatig is hij lijdend voorwerp, hij wordt immers geslagen. Daar praatte ik graag over toen ik leraar was. Ik sprak ook graag over de eerste pagina van *Villa des Roses* van Willem Elsschot. Daar stond een zin die ik vanaf mijn jeugd

koesterde: *Alleen het gras had het onder die omstandigheden weten uit te houden, het gras dat weliger tiert naar gelang men er minder naar omkijkt en dat een vriend is van vergeten stenen en bouwvallen in wording*. Ik onderwees: als er iemand zou zijn die het boek toevallig zou lezen, moest hij op de laatste twee zinnen letten, dan zou hij meteen voor altijd weten wat schrijven was.

Aan mijn derde kapstok hing Anthonis de Roovere, Vlaams dichter uit de vijftiende eeuw. Van hem moesten de leerlingen Van der Mollenfeeste uit het hoofd leren. Uit het hoofd! Ik was op dit punt heel streng, ik wilde dat ze één vamtas-gedicht intensief zouden lezen zodat Nicolaas Matsier later niet in de krant zou schrijven 'dat ze niets meer wisten.' Ouders protesteerden vergeefs bij de directeur, en toen ik na enige tijd toch ontslagen werd, was het niet vanwege het vanitasgedicht, maar om een mij onbekende bureaucratische regel: laatst erin, eerst eruit.

Het was bijna dertig jaar geleden, de economie bloeide niet, er waren veel werklozen, ik was een van hen. Ik had een uitkering die niet eeuwigdurend was, en een eigen huis. Tot mijn schrik bestond er ook een regel dat ik na enige tijd dat huis moest opeten. Voorlichtingsambtenaren gebruikten deze term zonder lachen. Ik lachte ook niet, ik had zorgen en slapeloze nachten. Waar ik wel om lachte waren de formulieren. Die zeiden dat ik me moest melden bij de autoriteiten als ik de gemeentegrens overschreed, want 'ik moest beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt.' Ik schreef sollicitatiebrieven en werd vaak uitgenodigd voor een gesprek. Altijd op katholieke scholen, want ik las de personeelsadvertenties in de Volkskrant, een krant die officieel niet meer katholiek was en inderdaad heidense journalisten in dienst had, maar met een achterban die niet vergeten kon hoe de ouweltjes smaakten, de wierook geurde en de kapelaan in de biechtstoel prevelde. Tijdens de gesprekken vertelde ik over de passieve zin, Villa des Roses en Anthonis de Roovere, maar ik verzuimde nooit mijn mening te geven over het katholicisme (mijn moeder had me altijd op het hart gedrukt niet te liegen). Ik werd nooit aangenomen.

Voordat ik de gemeentegrens passeerde, belde ik de diensthebbende ambtenaar om het te melden. Na twee keer zei de man dat niemand dat deed en dat ik het ook niet moest doen. Maar ik bleef het doen omdat het in de formulieren stond, ik wilde rechtschapen blijven. Dit duurde een paar jaar, de maaltijd met het huis op mijn bord naderde.

Enige weken voordat ik de eerste hap moest nemen, kreeg ik bericht van het arbeidsbureau. Ik moest solliciteren bij een openbare politieschool. Daar kon het niemand iets schelen wat ik van het katholicisme dacht, ik werd aangenomen. Gebleven tot mijn pensioen, huis onaangetast.

> Van de kredietcrisis begrijp ik niets. Ik schreef enige jaren een wekelijks stukje voor De Stentor (Wegener), maar werd ontslagen wegens de kredietcrisis. Er was geen geld meer. Nu ben ik aangenomen bij Tubantia (ook Wegener), ondanks de kredietcrisis. Zulke dingen begrijp ik niet. De nieuwe opdrachtgever heeft een klein plaatsje voor me, 150 woorden. Ik ga het wereldraadsel verklaren in 150 woorden. Bij Handgeld (mijn eerste bijdrage) ging dat zo. Ik zag iets op een pleintje in Deventer. Ik schreef op wat ik zag. Daarna telde ik, 174 woorden. Ik snoeide wat op de bonnefooi, er bleven er 157 over. Toen dacht ik over ‘voornamelijk uit’ en ‘uit voornamelijk’. Ik koos de laatste, zonder harde argumenten. Ik stuurde het weg, de redactrice aanvaardde het overschot van 7 woorden zonder morren:

Handgeld

Een volksbuurt - het volk bestaat uit voornamelijk Turken. Ze zitten op bankjes en roken sigaretten. Voor de Lidl zit een Turk accordeon te spelen achter een schoenendoos. Er nadert een mooie, jonge vrouw met twee kleine kinderen, zij stuurt het jongetje met geld naar de schoenendoos. De muzikant bedankt met overgave. Als ze in de winkel verdwenen zijn, pakt hij het muntstuk uit de doos en drukt het als een scheerkwast van oor tot oor langs kaak en kin. Ik heb met mijn antropologische oog een ontdekking gedaan! Mijn vrouw is niet onder de indruk, ze zegt dat het handgeld is, het eerste geld van de koopman, zo wordt het gezegend. In Holland gebeurt dat ook. Ik ga naar de Turk toe. Hij verstaat me niet, hij is een Bulgaar. Hij zegt: ‘Iek niet werken, iek moesiek.’ Ik zeg: ‘Muziek maken is werken.’ Dat verstaat hij, hij spat uit elkaar van vreugde, hij concurreert met de zon.

Richard Minne

Lunchcafé Walry bevindt zich aan de Zwijnaardsesteenweg, op nummer 6, achter de boekhandel, achter een ommuurde tuin met geschoren heggetjes. We zijn in Gent, de stad van Richard Minne. We zijn in de middeleeuwen, in het epicentrum van de Nederlandse literatuur, hier is alles begonnen, in deze streek heeft de vos de passie gepreekt en hier zijn de vogels begonnen met hun nesten (behalve jij en ik). Het is vrijdag 24 april 2009, 20 uur, Paul Luyten, de boekhandelaar, zegt dat hij de avond aan iemand gaat opdragen - zoiets heeft hij nog nooit gedaan, maar nu doet hij het, hij draagt de avond op aan Martin Bril. Daarna speelt Frans Grapperhaus Bach op zijn cello, prachtig, en vertelt prof. dr. Ronald Soetaert verbazingwekkend geleerde dingen over de stukjes van A.L.Snijders, ten slotte lees ik enkele stukjes voor. Later op de avond vertelt een toehoorder me dat hij in mijn woonplaats, Lochem, ontmaagd is. Ik vraag hem of het een wederzijdse ontmaagding was. Hij denkt na, en in dat nadenken schuilt voor mij een grote bevrediging, ik zie de hand van de tijd, die alles achteloos uitwist. Nog later praat ik met een literair hoogstaande vrouw. Ze is verbijsterd als ik haar vertel dat ik met mijn caravan op de camping sta. ‘U bent toch geen burgerman?’ ‘Ja, mevrouw, ik bèn een burgerman en ik hààt hem.’ Op de terugweg mompel ik de regels van Richard Minne:

> Werk zonder mate of plan
> maar spied door alle luiken;
> veracht de burgerman,
> doch ledig zijne kruiken.

De Anna-orde
Anton Tsjechov
(Vertaling Anne Stoffel)

I

Na de huwelijksinzegening was er niet eens een klein hapje; het bruidspaar dronk ieder een glas leeg, verkleedde zich en reed naar het station. In plaats van een vrolijk bruiloftsbal en een souper, in plaats van muziek en dans - een bedevaart van tweehonderd werst. Velen keurden dat goed, ze zeiden dat Modest Alekseïtsj al een positie had en niet jong meer was, en dat een luidruchtige bruiloft misschien niet helemaal fatsoenlijk zou kunnen lijken; wat zou je ook naar muziek luisteren als een ambtenaar van tweeënvijftig trouwt met een meisje van nog maar net achttien? Ze zeiden ook dat Modest Alekseïtsj, die een man van regels was, die reis naar het klooster eigenlijk had bedacht om zijn jonge vrouw te verstaan te geven dat ook in het huwelijk de godsdienst en de zedelijkheid voor hem op de eerste plaats kwamen.

Het bruidspaar werd uitgewuifd. Een menigte collega's en verwanten stond met glazen in de hand te wachten tot de trein zou vertrekken, om hoera te roepen, en vader Pjotr Leontjitsj, met hoge hoed op en in leraarsrok, al dronken en al heel bleek, stak aldoor zijn glas naar het raam uit en zei smekend: ‘Anjoeta! Anja! Anja, één woord maar!’

Anja boog zich uit het raam naar hem over en hij fluisterde haar iets toe, haar met een wijnkegel omgevend, blies in haar oor - er was niets van te verstaan - en bekruiste haar gezicht, borst, handen; daarbij beefde zijn adem en blonken er tranen in zijn ogen. Anja's broertjes, de gymnasiasten Petja en Andrjoesja, trokken van achteren aan zijn frak en fluisterden gegeneerd: ‘Papaatje, hou nou op... Papaatje, niet doen...’

Toen de trein zich in beweging zette, zag Anja hoe haar vader nog even met de wagon meeliep, wankelend en wijn morsend, en wat een zielig, goedhartig, schuldbewust gezicht hij had.

‘Hoera-a-a!’ schreeuwde hij.

Het bruidspaar was alleen. Modest Alekseïtsj keek rond in de coupé, legde hun bagage in de rekken en ging glimlachend tegenover zijn jonge vrouw zitten. Hij was een ambtenaar van gemiddelde grootte, tamelijk gezet, mollig, heel welgedaan, met lange bakkebaarden en

zonder snor, en zijn gladgeschoren, ronde, geprononceerde kin leek op een hiel. Het meest karakteristieke aan zijn gezicht was het ontbreken van een snor, die pas geschoren, kale plek die geleidelijk overging in de vette, als gelei trillende wangen. Hij gedroeg zich degelijk, zijn bewegingen waren niet vlug, zijn manieren zacht.

'Ik moet ineens aan iets denken,' zei hij glimlachend. 'Vijf jaar geleden, toen Kosorotov de orde van Sint Anna tweede klasse had gekregen en kwam bedanken, toen drukte Zijne Doorluchtigheid zich zo uit: "Dus nu hebt u drie Anna's, een in uw knoopsgat en twee om uw nek." In die tijd was namelijk juist Kosorotovs vrouw teruggekomen, een kijverige en lichtzinnige dame die Anna heette. Ik hoop dat Zijne Doorluchtigheid, als ik de Anna tweede klasse krijg, geen reden zal hebben tegen mij hetzelfde te zeggen.'

Hij glimlachte met zijn kleine oogjes. En zij glimlachte ook, verontrust bij de gedachte dat deze man haar ieder moment met zijn volle, vochtige lippen kon gaan zoenen en dat ze niet meer het recht had hem dat te verbieden. De zachte bewegingen van zijn mollige lichaam joegen haar schrik aan, ze was bang en ze walgde. Hij stond op, nam bedaard zijn ordelint van zijn hals, deed zijn frak en vest uit en en trok een kamerjas aan.

'Ziezo,' zei hij terwijl hij naast Anja ging zitten.

Zij dacht terug aan de huwelijksinzegening, hoe akelig het was geweest dat het leek of de priester en de gasten en alle anderen in de kerk bedroefd naar haar keken: waarom, waarom trouwt zo'n lief, knap meisje met die oude, oninteressante meneer? Vanochtend was ze nog verrukt geweest dat alles zo goed geregeld was, maar tijdens de plechtigheid en nu in de trein voelde ze zich schuldig, bedrogen en belachelijk. Nu was ze dan getrouwd met een rijke man, maar toch had ze geen geld, haar trouwjurk was op de pof genaaid en toen haar vader en haar broers haar vandaag uitwuifden, had ze aan hun gezichten kunnen zien dat ze geen kopeke bezaten. Zouden ze vanavond wel wat eten? En morgen? En om een of andere reden geloofde ze dat haar vader en de jongens nu zij weg was honger hadden en zich net zo ellendig voelden als de avond na de begrafenis van hun moeder.

O, wat ben ik ongelukkig! dacht ze. Waarom ben ik zo ongelukkig?

Met de onhandigheid van een degelijk man die niet gewend is aan de omgang met vrouwen raakte Modest Alekseïtsj haar taille aan en klopte haar op de schouder, en zij dacht aan geld en aan haar gestorven

moeder. Na de dood van haar moeder was haar vader, Pjotr Leontjitsj, leraar schoonschrijven en tekenen aan het gymnasium, begonnen te drinken en nu leden ze gebrek; de jongens hadden geen laarzen en geen overschoenen, haar vader had bij de vrederechter moeten komen, toen kwam de deurwaarder de meubels beschrijven... Wat een schande! Anja moest haar dronken vader verzorgen, de sokken van haar broers stoppen, naar de markt gaan, en wanneer men haar schoonheid, jeugd en elegante manieren prees, dacht zij dat de hele wereld haar goedkope hoedje zag en de gaatjes in haar schoenen die met inkt waren dichtgesmeerd. En 's nachts de tranen en de niet aflatende bezorgde gedachte dat haar vader wel gauw ontslagen zou worden om zijn zwakheid en dat hij dat niet zou verdragen en net als haar moeder zou sterven. Maar toen kwamen bevriende dames in het geweer en begonnen een goede man voor Anja te zoeken. Algauw vonden ze deze Modest Alekseïtsj, niet jong en niet knap, maar met geld. Hij had honderdduizend op de bank en een familielandgoed, dat hij verpachtte. Hij was een man van regels, die goed aangeschreven stond bij Zijne Doorluchtigheid; hij kon gemakkelijk, zo werd Anja verteld, van Zijne Doorluchtigheid een briefje aan de rector van het gymnasium en zelfs aan de inspecteur krijgen zodat Pjotr Leontjitsj niet ontslagen zou worden...

Terwijl zij zich deze details voor de geest haalde, klonk er ineens muziek, die samen met het geluid van stemmen het raam binnendrong. De trein was gestopt op een tussenstation.

Achter het perron werd in een grote groep mensen ijverig gemusiceerd op een harmonica en een goedkope krijsende viool, en voorbij de hoge berken en populieren, voorbij de maanverlichte datsja's speelde zo te horen een militaire kapel: vermoedelijk was er in het datsjadorp een dansavond. Op het perron flaneerden datsjabewoners en stedelingen die hier met het mooie weer een frisse neus kwamen halen. Daar was ook Artynov, de eigenaar van dit hele datsja-oord, een rijke man, groot en gezet, met bruin haar en bolle ogen, die van gezicht op een Armeniër leek en merkwaardig was uitgedost. Hij droeg een opengeknoopt hemd en hoge laarzen met sporen, en om zijn schouders hing een zwarte mantel die als een sleep over de grond slierde. Achter hem liepen met de scherpe snuiten omlaag twee borzois.

In Anja's ogen blonken nog tranen, maar ze dacht al niet meer aan haar moeder, aan geld of aan haar bruiloft, maar drukte de handen van

gymnasiasten en officieren die ze kende, lachte vrolijk en zei vlug: ‘Hallo! Hoe gaat het ermee?’

Ze liep naar het balkon en ging in het maanlicht zo staan dat ze met haar prachtige nieuwe jurk en haar hoedje op in haar geheel te zien was.

‘Waarom staan we hier stil?’ vroeg ze.

‘Er is hier een inhaalspoor,’ antwoordde iemand, ‘ze wachten op de posttrein.’

Toen ze merkte dat Artynov naar haar keek, kneep ze koket haar ogen tot spleetjes en begon ze luid Frans te spreken, en doordat haar stem zo mooi klonk en er muziek was en de maan in de vijver scheen, en doordat ze begerig en nieuwsgierig bekeken werd door Artynov, de bekende Don Juan en levensgenieter, en doordat iedereen vrolijk was, werd ze plotseling blij, en toen de trein zich in beweging zette en de officieren die ze kende ten afscheid naar haar salueerden, neuriede ze de polka mee die haar achterna werd geblazen door de militaire kapel die ergens achter de bomen schetterde; ze kwam terug in haar coupé met een gevoel alsof ze er op het tussenstation van overtuigd was geraakt dat ze ondanks alles beslist gelukkig zou worden.

Het bruidspaar bleef twee dagen in het klooster en ging toen terug naar de stad. Daar woonden ze in een ambtenaarswoning. Wanneer Modest Alekseïtsj naar zijn werk was, speelde Anja piano, of huilde ze van verveling, of lag ze op de sofa romans te lezen of een modeblad te bekijken. Aan tafel at Modest Alekseïtsj heel veel en hij praatte over politiek, over benoemingen, overplaatsingen en onderscheidingen, en dat een mens hoorde te werken, dat het gezinsleven geen genoegen was maar een plicht, dat veel kopeken een roebel maken en dat hij aan religie en zedelijkheid het hoogste belang ter wereld hechtte. En zijn mes in zijn vuist klemmend als een zwaard zei hij: ‘Ieder mens moet zijn verplichtingen hebben!’

Anja hoorde hem aan, was bang en kon niet eten en stond gewoonlijk met honger van tafel op. Na het eten rustte haar man luid snurkend uit en ging zij naar haar familie. Haar vader en de jongens keken haar op een bepaalde manier aan, alsof ze haar voordat ze kwam juist hadden veroordeeld omdat ze om het geld was getrouwd met een saaie zeurpiet van wie ze niet hield; zij voelden zich verlegen en gekrenkt door haar ruisende jurk, haar armbanden en haar hele damesachtige voorkomen; ze raakten een beetje van de wijs in haar bijzijn en wisten

niet waarover ze met haar moesten praten; maar ze hielden nog steeds van haar en waren er nog niet aan gewend zonder haar te eten. Zij ging zitten en at mee van de koolsoep, de grutten en de aardappelen die gebakken waren in lamsvet dat naar kaarsen rook. Pjotr Leontjitsj schonk met bevende hand uit een karafje en dronk snel uit, gretig en afkerig, daarna een tweede glas, en een derde... Petja en Andrjoesja, magere, bleke jongens met grote ogen, pakten het karafje en zeiden bedremmeld: ‘Niet doen, papaatje... Genoeg, papaatje...’

En Anja deed ook bezorgd en smeekte hem niet meer te drinken, maar hij vloog plotseling op en sloeg met zijn vuist op tafel.

‘Ik laat me niet onder toezicht stellen!’ schreeuwde hij. ‘Jongetjes! Een klein meisje! Ik zet jullie allemaal de deur uit!’

Maar in zijn stem klonken zwakte en goedheid door en niemand was bang voor hem. Na het eten ging hij zich gewoonlijk opdoffen; hij stond bleek, met scheerwondjes op zijn kin, de magere hals gestrekt, een heel half uur voor de spiegel zijn uiterlijk te verfraaien, kamde zijn haar, krulde zijn zwarte snor op, besprenkelde zich met parfum, strikte zijn das, waarna hij zijn handschoenen aantrok, zijn hoge hoed opzette en privéles ging geven. Als het een feestdag was, bleef hij thuis en schilderde of speelde op het harmonium, dat siste en gromde; hij probeerde er gave, harmonische klanken uit te persen en zong erbij, of maakte zich kwaad op de jongens: ‘Mispunten! Boeven! M'n orgel kapotgemaakt!’

's Avonds ging Anja's man kaarten met collega's die woningen hadden in hetzelfde ambtenarenhuis. Tijdens het kaarten kwamen ook hun echtgenotes bijeen, lelijke, smakeloos opgedofte vrouwen, grof als keukenmeiden, en er begon een geroddel dat net zo lelijk en smakeloos was als de dames zelf. Soms ging Modest Alekseïtsj met Anja naar de schouwburg. In de pauzes liet hij haar geen stap van zijn zijde wijken, maar liepen ze gearmd door de gangen en de foyer. Wanneer hij iemand groette, fluisterde hij direct tegen Anja: ‘Staatsraad... is ontvangen door Zijne Doorluchtigheid...’ of: ‘Bemiddeld... eigen huis...’ Wanneer ze langs het buffet kwamen, kreeg Anja veel trek in iets zoets; zij hield van chocola en appeltaart, maar had geen geld en durfde het niet aan haar man te vragen. Hij pakte een peer, kneep erin en vroeg onzeker: ‘Hoeveel kost die?’

‘Vijfentwintig kopeke.’

‘Toe maar!’ zei hij en legde de peer terug; maar omdat het gênant was om door te lopen zonder iets te kopen, vroeg hij om seltserwater en dronk de hele fles in zijn eentje leeg, en hij kreeg tranen in zijn ogen en Anja haatte hem op dat moment.

Of hij werd plotseling vuurrood en zei vlug tegen haar: ‘Groet die oude dame!’

‘Maar die ken ik niet.’

‘Dat doet er niet toe. Dat is de vrouw van het hoofd van het departement van Financiën! Groet haar, zeg ik!’ bromde hij koppig. ‘Je hoofd zal er niet afvallen.’

Anja gaf een knikje en haar hoofd viel er inderdaad niet af, maar het was akelig. Ze deed alles wat haar man wilde en was kwaad op zichzelf omdat ze zich als een dom gansje had laten bedriegen. Ze was alleen om zijn geld met hem getrouwd, maar ondertussen had ze nu minder geld dan voor haar huwelijk. Vroeger gaf haar vader haar nog wel eens wat muntjes, maar nu had ze geen stuiver. Het stiekem pakken of erom vragen kon ze niet, ze was bang voor haar man, doodsbang. Het was alsof ze de angst voor deze man al heel lang met zich meedroeg. In haar kindertijd was de indrukwekkendste en vreselijkste kracht, die kwam aanstormen als een donderwolk of een locomotief die haar ging verpletteren, voor haar altijd de rector van het gymnasium geweest; nog zo'n kracht, waarover thuis altijd werd gepraat en die om een of andere reden gevreesd werd, was Zijne Doorluchtigheid; dan waren er nog een stuk of tien mindere krachten, waaronder de gladgeschoren gymnasiumleraren, streng en onverbiddelijk, en nu dan ten slotte Modest Alekseïtsj, een man van regels, die zelfs van gezicht op de rector leek. En in Anja's verbeelding vloeiden al die krachten samen en stormden ze in de vorm van één kolossale, verschrikkelijke ijsbeer af op de zwakken en de schuldigen, op mensen als haar vader, en ze durfde niets tegen te werpen, en glimlachte geforceerd, en deed of ze genoegen ervoer wanneer ze grof werd geliefkoosd en bezoedeld met omhelzingen waar ze van gruwde.

Slechts eenmaal had Pjotr Leontjitsj het gewaagd hem vijftig roebel te leen te vragen, om een bepaalde zeer onaangename schuld te betalen, maar wat een lijdensweg was dat geweest!

‘Goed, ik zal het u geven,’ had Modest Alekseïtsj na enig nadenken gezegd, ‘maar ik waarschuw u dat ik u niet meer zal helpen zolang u niet stopt met drinken. Een man in overheidsdienst zou zich moeten

schamen voor die zwakheid. Ik moet u wijzen op het algemeen bekende feit dat veel capabele mensen bezweken zijn aan deze hartstocht, terwijl zij bij onthouding misschien mettertijd hooggeplaatste personen hadden kunnen worden.'

Er volgden lange volzinnen: 'naarmate... ervan uitgaande dat... gezien het zojuist opgemerkte,' en de arme Pjotr Leontjitsj leed onder de vernedering en kreeg een hevige dorst.

En als de jongens bij Anja op bezoek kwamen, meestal op kapotte laarzen en in afgedragen broeken, moesten zij ook vermaningen aanhoren.

'Ieder mens moet zijn verplichtingen hebben!' zei Modest Alekseïtsj tegen hen.

Maar hij gaf geen geld. Wel gaf hij Anja ringen, armbanden en broches en zei dat het goed was om die dingen te hebben als appeltje voor de dorst. En hij maakte vaak haar commode open om te inspecteren of alles er nog lag.

II

Het was intussen winter geworden. Al lang voor kerstmis was in de plaatselijke krant aangekondigd dat op 29 december in de adelsvergadering het gebruikelijke winterbal zou 'plaatshebben'. Iedere avond na het kaarten fluisterde Modest Alekseïtsj opgewonden met de ambtenarenvrouwen, waarbij hij bezorgde blikken op Anja wierp, en daarna liep hij lang in gedachten te ijsberen. Eindelijk bleef hij laat op een avond voor Anja staan en zei: 'Je moet een baljurk laten maken. Begrijp je? Alleen, ga alsjeblieft overleggen met Marja Grigorjevna en Natalja Koezmmisjna.'

En hij gaf haar honderd roebel. Zij nam het aan, maar overlegde met niemand voordat ze de baljurk bestelde, ze praatte alleen met haar vader en probeerde zich voor te stellen hoe haar moeder zich voor een bal zou hebben gekleed. Wijlen haar moeder had altijd de laatste mode gevolgd en zich altijd met Anja beziggehouden, ze had haar elegant, als een pop gekleed, haar Frans leren spreken en voortreffelijk de mazurka leren dansen (voordat ze trouwde had ze vijf jaar als gouvernante gewerkt). Anja kon net als haar moeder van een oude jurk een nieuwe maken, handschoenen in benzine wassen, *bijoux* huren en wist net als haar moeder haar ogen neer te slaan, brouwend te spreken, mooie

houdingen aan te nemen, als het moest in verrukking te raken, droevig en raadselachtig te kijken. En van haar vader had ze haar donkere haar en ogen, haar nervositeit en haar gewoonte zich altijd op te doffen.

Toen Modest Alekseïtsj een half uur voor hun vertrek naar het bal in hemdsmouwen bij haar binnenliep om voor haar spiegel zijn ridderorde om te hangen, krabde hij betoverd door haar schoonheid en de glans van haar frisse, luchtige gewaad zelfvoldaan in zijn bakkebaarden en zei: 'Kijk eens aan... kijk mijn vrouw eens aan! Anjoeta!' vervolgde hij, plotseling in een plechtige toon vervallend. 'Ik heb jou gelukkig gemaakt, en vandaag kun jij mij gelukkig maken. Wil je je alsjeblieft aan de vrouw van Zijne Doorluchtigheid voorstellen! Om godswil! Via haar kan ik referendaris worden!'

Ze reden naar het bal. Daar was de adelsvergadering en de ingang met de portier. De vestibule met de kapstokken, bontjassen, gedienstige lakeien en gedecolleteerde dames die zich met hun waaiers tegen de tocht beschermden; het rook naar lampegas en soldaten. Toen Anja terwijl ze aan de arm van haar man de trap opliep muziek hoorde en een gigantische spiegel zag die haar geheel reflecteerde, door vele lampen verlicht, ontwaakte er vreugde in haar ziel en kreeg ze hetzelfde voorgevoel van geluk als op die maanverlichte avond op het tussenstation. Ze liep trots en zelfverzekerd door, voelde zich voor het eerst geen meisje meer maar een dame en bootste onwillekeurig in haar manier van lopen en haar gebaren haar overleden moeder na. En voor het eerst in haar leven voelde ze zich rijk en vrij. Zelfs de aanwezigheid van haar man hinderde haar niet, want toen ze de drempel van de vergadering over stapte, had ze instinctief begrepen dat de nabijheid van een oude echtgenoot haar niet in het minst vernederde, maar integendeel, haar het stempel van pikante geheimzinnigheid gaf waar mannen zo dol op zijn. In de grote zaal schetterde het orkest en begon het dansen. Na de ambtenaarswoning geheel in de ban van het licht, de kleuren, de muziek, het lawaai wierp Anja een blik door de zaal en dacht: O, wat heerlijk! en direct onderscheidde ze in de menigte al haar kennissen, iedereen die ze vroeger op avondjes en partijtjes had ontmoet, al die officieren, leraren, advocaten, ambtenaren, landeigenaren, Zijne Doorluchtigheid, Artynov en de dames uit de gegoede kringen, in vol ornaat, zwaar gedecolleteerd, mooi en lelijk, die hun posities in de kraampjes en stalletjes van de liefdadigheidsbazar al hadden betrokken om handel te gaan drijven ten behoeve van de armen. Een reus-

achtige officier met epauletten - ze had hem leren kennen in de Oude Kiëvsestraat toen ze op het gymnasium zat, maar nu wist ze zijn naam niet meer - leek uit de grond op te rijzen en vroeg haar ten dans, en ze walste weg van haar man en had een gevoel alsof ze bij zware storm op een zeilboot voer, terwijl haar man ver weg aan de wal stond... Ze danste hartstochtelijk, in vervoering, een wals, een polka, een quadrille, ging van hand tot hand, bedwelmd door de muziek en het lawaai, Russisch met Frans mengend, brouwend, lachend en nergens aan denkend, niet aan haar man, aan niemand en niets. Ze had succes bij de mannen, dat was duidelijk, en het kon ook niet anders, ze hijgde van opwinding, klemde krampachtig haar waaier in haar handen en had dorst. Haar vader, Pjotr Leontjitsj, kwam in zijn gekreukte frak die naar benzine rook op haar af en stak haar een schoteltje met rood ijs toe.

'Je bent betoverend vandaag,' zei hij, verrukt naar haar kijkend, 'en ik heb het nog nooit zo jammer gevonden dat je zo vlug getrouwd bent... Waarom? Ik weet het, je hebt het voor ons gedaan, maar...' - hij haalde met bevende handen een pakje geld te voorschijn en zei: 'Ik heb vandaag lesgeld gekregen en kan mijn schuld aan je man terugbetalen.'

Zij duwde het schoteltje in zijn handen en zwierde, door iemand opgepikt, ver weg; vluchtig zag ze over de schouder van haar cavalier hoe haar vader over het parket gleed, een dame omvatte en zich met haar door de zaal bewoog.

Wat is hij lief als hij nuchter is! dacht ze.

De mazurka danste ze met dezelfde reusachtige officier; hij liep deftig en zwaar, als een vleesklomp in uniform, met zijn schouders en borst te deinen, waarbij hij maar nauwelijks zijn voeten verplaatste - hij had helemaal geen zin om te dansen - terwijl zij om hem heen fladderde, hem uitdagend met haar schoonheid, haar onbedekte hals; haar ogen schoten vuur, haar bewegingen waren hartstochtelijk, maar hij werd steeds onverschilliger en strekte zijn handen genadiglijk naar haar uit, als een koning.

'Bravo, bravo!' zeiden omstanders.

Maar langzamerhand raakte ook de reusachtige officier op dreef; hij kwam tot leven, begon te bewegen, gaf zich over aan de betovering, kreeg de smaak te pakken en danste licht en jong, terwijl zij alleen sluw kijkend haar schouders bewoog, alsof zij nu de koningin was en hij een slaaf, en op dat moment had ze de indruk dat de hele zaal naar

hen keek, dat al deze mensen vergingen van afgunst. Nog maar net had de reusachtige officier haar bedankt of de mensen weken plotseling uiteen en de mannen strekten zich op een vreemde manier uit, de armen omlaag... Daar kwam Zijne Doorluchtigheid op haar af, in een frak met twee sterren. Ja, Zijne Doorluchtigheid kwam inderdaad op háár af, want hij keek haar recht aan en glimlachte zoetsappig, waarbij hij met zijn lippen smakte zoals hij altijd deed bij het zien van knappe vrouwen.

'Aangenaam, zeer aangenaam,' begon hij. 'Ik zal uw man laten opsluiten omdat hij zo'n schat al die tijd voor ons verborgen heeft gehouden. Ik ben hier in opdracht van mijn vrouw,' vervolgde hij, terwijl hij haar een hand gaf. 'U moet ons helpen... M-ja... U zou een schoonheidsprijs moeten krijgen... zoals in Amerika... M-ja... De Amerikanen... Mijn vrouw wil u heel graag zien.'

Hij nam haar mee naar een kraampje, naar een dame op leeftijd, bij wie de onderste helft van het gezicht buiten proporties was uitgedijd, zodat het leek of ze een grote steen in haar mond hield.

'Komt u ons helpen?' zei ze zangerig, door haar neus. 'Alle knappe vrouwen werken op de liefdadigheidsbazar, alleen u bent om een of andere reden aan de zwier. Waarom wilt u ons niet helpen?'

Ze liep weg en Anja nam haar plaats in bij de zilveren samowar met de kopjes. Onmiddellijk barstte de handel los. Voor een kopje thee vroeg Anja niet minder dan een roebel, en de reusachtige officier liet ze drie kopjes drinken. De rijke Artynov met de bolle ogen kwam erbij, buiten adem, alleen niet meer zo merkwaardig uitgedost als Anja hem in de zomer had gezien, maar in frak zoals alle heren. Zonder zijn ogen van Anja af te wenden dronk hij een glas champagne leeg en betaalde honderd roebel, daarna dronk hij wat thee en gaf nogmaals honderd - en dat alles zwijgend, want hij had astma... Anja lokte klanten en nam geld van ze aan in de heilige overtuiging dat haar glimlachjes en blikken deze heren niets anders verschaften dan veel genoegen. Ze begreep nu dat ze uitsluitend geschapen was voor dit luidruchtige, schitterende, lachende leven met muziek, dans en aanbidders, en haar vroegere angst voor de aanstormende kracht die dreigde haar te verpletteren vond ze nu belachelijk, ze was voor niemand meer bang en miste alleen haar moeder, die zich nu samen met haar verheugd zou hebben in haar succes.

Pjotr Leontjitsj kwam, al bleek maar nog vast op zijn benen, naar het kraampje en vroeg om een glas cognac. Anja verwachtte dat hij iets

ongepasts zou zeggen en bloosde (ze schaamde zich al dat ze zo'n gewone, arme vader had), maar hij dronk uit, gooide tien roebel uit zijn pakje neer en liep zonder een woord te zeggen gewichtig weg. Even later zag ze hem met een danspartner in de *grand rond* meelopen; ditmaal wankelde hij wel en schreeuwde iets, tot grote verlegenheid van zijn dame, en Anja herinnerde zich dat hij drie jaar tevoren op een bal net zo had gewankeld en geschreeuwd, wat geëindigd was met een veldwachter die hem naar huis bracht om te slapen, en de volgende dag had de rector met ontslag gedreigd. Wat kwam die herinnering ongelegen!

Toen in de kraampjes de samowars waren gedoofd en de vermoeide weldoensters hun verdiensten hadden afgestaan aan de bejaarde dame met de steen in haar mond, gaf Artynov Anja een arm en nam haar mee naar een zaal waar een souper werd opgediend voor alle deelnemers aan de liefdadigheidsbazar. Er waren zo'n twintig eters, meer niet, maar het was erg lawaaiig. Zijne Doorluchtigheid sprak een toast uit: 'Deze luxueuze kantine is de juiste plaats om te drinken op de bloei van de goedkope kantines waaraan de bazar van vandaag was gewijd.' Een brigadegeneraal stelde voor te drinken op 'de kracht waar zelfs de artillerie niet tegenop kan' en allen staken hun glas uit om te klinken met de dames. Het was heel erg gezellig!

Toen Anja naar huis werd gebracht, begon het al licht te worden en liepen de keukenmeiden naar de markt. Blij, dronken, vol nieuwe indrukken en doodop kleedde ze zich uit, plofte in bed neer en viel onmiddellijk in slaap...

Tegen twee uur in de middag wekte het dienstmeisje haar met de mededeling dat mijnheer Artynov op bezoek was gekomen. Zij kleedde zich vlug aan en liep naar de salon. Kort na Artynov kwam Zijne Doorluchtigheid bedanken voor haar deelname aan de liefdadigheidsbazar. Hij keek haar zoetsappig en smakkend aan, kuste haar handje, vroeg haar toestemming om nog eens te komen en vertrok, en zij stond middenin de kamer, verbluft, betoverd, en kon niet geloven dat deze verandering in haar leven, deze wonderbaarlijke verandering, zo snel was gegaan; juist op dat moment kwam haar man binnen, Modest Alekseïtsj... Ook tegen haar trok hij nu het kruiperige, zoetelijke, slaafs-eerbiedige gezicht dat ze zo vaak bij hem had gezien in het bijzijn van de machtigen en voornamen, en met verrukking, veront-

waardiging en verachting, overtuigd dat ze dit straffeloos kon doen, zei ze, ieder woord duidelijk articulerend: ‘Ga weg, malloot!’

Daarna had Anja niet één vrije dag meer, want nu eens deed ze mee aan een picknick, dan weer aan een wandeling, dan aan een theatervoorstelling. Ze kwam elke dag tegen de ochtend thuis en ging in de salon op de grond liggen, waarna ze iedereen roerend vertelde hoe ze onder de bloemen had geslapen. Ze had heel veel geld nodig, maar ze was niet bang meer voor Modest Alekseïtsj en gaf zijn geld uit alsof het van haar was; ze vroeg niet, ze eiste niet, maar stuurde hem alleen rekeningen of notities: ‘aan toonder dezes 200 r.’ of ‘onmiddellijk 100 r. voldoen.’

Met Pasen kreeg Modest Alekseïtsj de Anna-orde tweede klasse. Toen hij kwam bedanken, legde Zijne Doorluchtigheid zijn krant opzij en nestelde zich dieper in zijn fauteuil.

‘Dus nu hebt u drie Anna's,’ zei hij, zijn blanke handen met de roze nagels bestuderend, ‘een in uw knoopsgat en twee om uw nek.’

Modest Alekseïtsj legde voorzichtigheidshalve twee vingers tegen zijn lippen, om niet luid in lachen uit te barsten, en zei: ‘Nu is het wachten tot er een kleine Vladimir ter wereld komt. Ik zal me verstouten Uwe Doorluchtigheid te vragen om de peetvader te zijn.’

Hij doelde op de Vladimir-orde vierde klasse en stelde zich al voor hoe hij overal zou vertellen van deze gevatte, vermetele en dus geslaagde woordspeling, en hij wilde nog iets zeggen dat net zo geslaagd was, maar Zijne Doorluchtigheid verdiepte zich met een hoofdknik weer in zijn krant...

En Anja reed maar in trojka's rond, ging op jacht met Artynov, speelde in eenakters, soupeerde en kwam steeds minder bij haar familie. Zij aten nu zonder haar. Pjotr Leontjitsj was meer gaan drinken, geld hadden ze niet en het harmonium was allang verkocht om een schuld te betalen. De jongens lieten hem niet meer alleen de straat opgaan en letten aldoor op dat hij niet zou vallen; en toen Anja hen eens tegenkwam in de Oude Kiëvsestraat achter een tweespan met een extra zijpaard en met Artynov op de bok in plaats van een koetsier, nam Pjotr Leontjitsj zijn hoge hoed af en wilde iets roepen, maar Petja en Andrjoesja gaven hem ieder een arm en zeiden smekend: ‘Niet doen, papaatje... Hou nou op, papaatje...’

Roderick*

Sana Valiulina

En nu over Roderick, een van de drie aardige jongens, Rolands beste vriend. Die Roderick dus, een sympathieke, luidruchtige kakker uit een sjieke, om zijn bloeiende verenigingsleven bekend staande voorstad van Amsterdam, met wie Roland samen wel eens 's nachts in de gracht stond te pissen. Vader - jongensachtige verschijning, een of andere consultant, moeder - een sportieve blondine, parttime onderwijzeres, zuster Claartje - heldere blik, opgeruimd, vriendelijk als een ochtendbriesje in juni. Wanneer begon de ellende? Ergens in de vijfde. Nee, de belangrijkste vraag was, met wíe begon de ellende? Juist ja, met Aklilu Deresa, de minderjarige asielzoeker uit Congo. Ja, wist Roland, de ellende begon op het moment dat deze AMA - 'AMA? Je had zijn ballen moeten zien, man, die bungelen tot zijn knieën,' zei Roderick toen de spanning al voor de poort van hun landhuis was te snijden en niemand van de betrokkenen, behalve die Aklilu dan die even onverstoorbaar rondliep als voorheen, nog enige moeite deed om de schijn op te houden, 'die vent is minstens vijfentwintig.' - voor het eerst zijn voet had gezet in de lichte, hoge hal van 'Buitenlust' waar de familie Rijnders resideerde.

Het mocht een wonder heten dat deze jongen met zijn woeste haardracht, het sombere, matte schijnsel van zijn ogen vanonder de dreadlocks, zich er meteen thuis voelde. Volgens mevrouw Rijnders 'just call me Hetty,' was deze bliksemadaptatie te danken aan de reikiverbouwing van hun huis. 'Als de energiestromen in de ruimte op een juiste manier op elkaar zijn afgestemd, dan ontdooien zelfs de meest getraumatiseerde zielen,' en 'alle blokkades worden opgeheven, de

* *Dit is een fragment uit de roman* Honderd jaar gezelligheid, *die in januari 2010 bij Prometheus zal verschijnen. De hoofdpersoon van* Honderd jaar gezelligheid *is Roland, een jongeman uit een welvarend milieu die breekt met zijn beschermde omgeving en afdaalt in de buitengewoon multiculturele onderbuik van de Nederlandse maatschappij waar hij ongewild medeplichtig wordt aan een gruwelijke misdaad. Het hier afgedrukt fragment uit het eerste deel van de roman staat betrekkelijk op zichzelf. Hoofdpersonen zijn Rolands beste vriend Roderick en diens ouders en zuster. Rodericks ouders zijn goed bevriend met Rolands ouders en verkeren in dezelfde kringen.*

getraumatiseerde ziel bevrijdt zich als het ware uit zijn kooi en is weer in staat om vrijelijk te stromen.'

Zou ze daarbij vertederde blikken werpen in de richting van de atletische borstkas van de AMA waarover een iets te krap T-shirt spande, vroeg Roland zich af als Roderick hem over zijn moeder vertelde. 'Ik herken haar niet meer, Rollo,' klaagde deze, 'je weet, ik ben geen moederszoontje, maar het is toch je móeder. Claartje heeft hetzelfde gevoel. En de consulten van mijn vader duren alsmaar langer.'

Mevrouw Rijnders had Aklilu leren kennen tijdens haar vrijwilligerswerk als lerares Nederlands. In een asielzoekerscentrum in de buurt van Hilversum. De zielige, beschadigde jongen over wie ze thuis maar niet uitgepraat raakte bleek een gespierde, glanzende zwarte God. 'Aklilu is heel verlegen,' fluisterde Hetty Rijnders tegen haar gezin toen iedereen die dag aan tafel schoof. Tussen de schalen prijkte een plat glazen vierkant van een vaas waar de gele rozen met kelk en al in waren gestoken. Aklilu's schroom had geen invloed op zijn eetgedrag. Tot afgrijzen van de vegetarische Claartje verorberde de gast wel vier ons biefstuk. Vader Rinus Rijnders die er evenals zijn dochter een diervriendelijk dieet op na hield, bleef stroef en een beetje verontschuldigend lachen, alsof deze onverbloemde viriliteit aan de overkant van de tafel zijn eigen mannelijkheid opeens in een ander, héél ander én pijnlijker, licht zette. Hetty Rijnders fladderde heen en weer tussen de eetkamer en de keuken. Leek het zo of was ze werkelijk een tig kilo's kwijtgeraakt in die paar weken dat ze zich over Aklilu had ontfermd, dacht Roland die als beste vriend van Roderick bij het kennismakingsdiner was uitgenodigd. Om Aklilu meer op zijn gemak te stellen en om onze Hollandse jongens in aanraking te brengen met andere culturen. 'Man, je had moeten weten,' vertelde Roderick later: sinds de komst van Aklilu legde hij een ongewone belangstelling voor zijn moeder aan de dag, 'hoeveel diëten heeft ze al niet uitgeprobeerd, tientallen! en niets hielp, tot die AMA in de picture kwam, en voilà, in no-time was ze tot de helft geslonken man, en ze had het zelf niet eens in de gaten.'

Het zal voor altijd onduidelijk blijven of Aklilu zich in de aanwezigheid van zijn leeftijdgenoten - nu ja, leeftijdgenoten, de hele leeftijdskwestie zou evenmin opgehelderd worden - op zijn gemak voelde, ondanks de vele etentjes die zouden volgen met of zonder Roland. En misschien, dacht Roland, bestond die hele categorie van zich op

zijn gemak voelen versus zich niet op zijn gemak voelen met alle gevoelsschakeringen er tussenin simpelweg niet in die vreemde cultuur. Misschien werd het gedrag van die vreemde culturen door hele andere condities aangestuurd. Het feit was, hoe dan ook, dat Aklilu geen spat was veranderd sinds hun eerste ontmoeting, terwijl de familie Rijnders na een halfjaar alle symptomen van een ernstige crisis begon te vertonen.

Maar tijdens de kennismaking was er nog geen vuiltje aan de lucht, iedereen deed zijn best om de omgang tussen twee culturen zo soepel mogelijk te laten verlopen. Aklilu was niet al te mededeelzaam.

'Komt door zijn verlegenheid en de taalbarrière,' herhaalde mevrouw Rijnders. Twee jaar primary school, de dichtstbijzijnde waterput op tien kilometer bergopwaarts, gewapende bendes, ging als wees in de stad zijn geluk zoeken. 'Your sisters and brothers?' - 'Lupus, everybody dead.'

'Hij is totaal geblokkeerd,' legde Hetty uit toen Aklilu naar de wc ging, 'hij heeft zulke erge dingen meegemaakt dat hij van binnen gestorven is. Bij Naturalisatie geloven ze hem niet omdat hij teveel stottert. En tijdens de interviews zwijgt hij. Hij is trots.'

Omdat Aklilu maar steeds niet terugkwam, ging Hetty hem zoeken. 'Hij is toch niet flauw gevallen?' Ze vond hem in de strijkkamer op de bovenste verdieping. De geplande rondleiding bleek overbodig, want Aklilu had het hele huis al bekeken. 'Wat schattig en wat wijs,' glunderde Hetty, 'het is ongetwijfeld een Afrikaanse traditie. Ze moeten zich een onbekend terrein eerst eigen maken, om veiligheidsredenen. Nu hij weet dat hier geen vijanden zitten, kan hij ons zijn volste vertrouwen schenken.'

Zijn volste vertrouwen. Roderick vertelde dat je Aklilu overal in het huis tegenkwam: in de ouderlijke slaapkamer, in de studeerkamer van meneer Rijnders, in de garderobekamer. Hij bleef ook vaak slapen, tegen alle regels in, maar dan belde Hetty Rijnders het asielzoekerscentrum op en zei dat Aklilu ziek was geworden. 'Voor ons wilde ze nooit liegen,' zei Roderick, 'nooit.'

Aklilu was overal: net trof je hem op de zolder, of hij zat alweer op zijn hurken in de wijnkelder naar de plafondbalken te turen, net dacht je zijn gestalte op de overloop van de derde naar de vierde verdieping ontwaard te hebben of je stapte al in zijn schaduw bij de serre op de

begane grond, en zat hij niet net in de hobbykamer terwijl je hem in de keuken tegen het lijf liep?

'Het lijkt alsof ons huis geen muren meer heeft en geen plafonds, of hij stapt er gewoon doorheen,' zei Roderick, 'ik begin het griezelig te vinden. Hij kan plotseling achter je opduiken, geruisloos je hoort echt geen bal omdat hij blootsvoets loopt. Laatst stond hij zomaar achter Claar, ze was net bezig om haar bh los te maken, en weet je wat die engerd zei toen Claartje riep dat hij op moest rotten en dat hij niet zomaar haar kamer mocht binnenkomen. "Don't ever never talk to me like this, miss Claartje, you are not the boss in this house," en nog iets over mijn moeder en het respect voor de ouders, en niets geen gestotter. Claar in tranen. En wat doet mijn moeder? Die zegt van "Ja, Aklilu heeft ons zijn volste vertrouwen geschonken en wij moeten dat nu ook doen, einde gesprek." Man, ik vraag je, waar slaat dat nou weer op, hè? Waarop? Claartje naar d'r vader, die zegt ik ga met die Aklilu praten, nou, dat moet hij dus nog steeds doen, maar ik vraag je, man, moet ik niet een paar geitenneukers huren om die vent zijn ballen af te laten rukken, ik moet er toch niet aan denken, man, dat die holbewoner boven op mijn moeder klimt.'

Bij Roderick begon en eindigde alles met neuken, niet dat dat zijn lijden er minder schrijnend op maakte. Aklilu neukte Hetty Rijnders, daar twijfelde Roland geen seconde aan, vooral als hij weer eens haar behuilde, radeloze ogen zag - ze nam niet eens meer de moeite om die voor hem verborgen te houden: hij was toch een beetje een lid van de familie - en haar slinkende gestalte. Van haar ooit zo blozende gezicht was nog maar de helft overgebleven, en ook die overgebleven helft werd steeds doorschijnender zodat het uiteindelijk Roland was die zijn ogen moest afwenden omdat hij haar aanblik niet kon verdragen. Een keer barstte ze in tranen uit - ze waren toen toevallig met zijn tweeën in de keuken. Claar was boven, vader Rijnders kwam de laatste tijd niet vóór middernacht naar huis, Roderick was nog niet terug van hockey en Aklilu was voor de verandering van de vloer, maar aan hem had ze toch niets: een man die je neukt val je niet lastig met dingen die er verder niet toe doen - 'mijn gezin laat me in de steek, ik heb me nooit zo eenzaam gevoeld, Aklilu maakt iets in me los waarvan ik niet eens het vermoeden had dat ik... die gevoelens zijn nieuw voor mij, ik kan ze niet eens benoemen, maar mijn gezin heeft me in de steek gela-

ten, ze willen dat hij weggaat maar ik kan hem niet aan zijn lot overlaten, hij heeft mij nodig.'

Hij neukt haar, wist Roland. Zo ziet een vrouw eruit die omver wordt gegooid en genomen, genadeloos en langdurig. Alleen neukte hij haar niet in het daarvoor uitverkoren orgaan, nee, dat zeker niet, mocht iemand dat soort platvloerse gedachtes er op na houden, dan vergiste hij zich. Nee, het proces vond plaats op een hoger niveau: mevrouw Rijnders werd in haar hóófd geneukt, in haar hersenen, en die feilloze, nietsontziende stoten bereikten tenslotte haar hart dat leeg bleek te zijn ondanks de volheid van haar leven, dat leven als een overvolle kamer waar je geen stap meer kon verzetten, met al die clubjes en etentjes en borreltjes en reisjes en cursusjes en kennisjes en plantjes en antieke meubeltjes en goede werken en leuke shopadresjes.

Dat herontdekte hart dat geen weestand kon bieden aan die geweldige stootkracht spatte telkens weer uit elkaar om vervolgens zichzelf te bewenen, maar zodra het maar even geheeld was moest het weer uit elkaar gerukt worden om die leegte te vergeten. Hetty Rijnders wílde genomen worden, de hunkering in haar ogen die er nu naast de wanhoop huisde, loog er niet om, en dat vond Roland nog het ergste. Zeker, Aklilu had haar nodig - ze correspondeerde en ze belde met de Naturalisatiedienst, ze ruziede met de medewerkers van het asielzoekerscentrum, ze overlegde met de vreemdelingenrechtadvocaten, ze leerde Aklilu Nederlands, ze kocht nieuwe kleren voor hem, maar had zij hem niet even hard nodig, die onverstoorbare vreemdeling, die als enige haar hart kon laten exploderen en die haar zo voorzag van een twijfelachtige maar des te tastbaarder reden voor haar bestaan.

Intussen zaten Roland en Roderick in de zesde. Er moesten plannen gemaakt worden voor de toekomst, de eindexamens kwamen steeds dichterbij, maar mevrouw Rijnders was nog altijd niet voor rede vatbaar. Ze had ontslag genomen om zich volledig aan Aklilu te kunnen wijden. Er waren twijfels ontstaan over zijn papieren en ook zijn minderjarige status boezemde de IND opeens geen vertrouwen meer in. 'Hij mag in geen geval terug naar zijn vaderland, ik laat die klootzakken hem niet rechtstreeks de dood injagen,' zei Hetty Rijnders.

Ze straalde weer als vanouds toen ze Aklilu net had leren kennen en ze barstte van de energie. 'Desnoods duikt hij hier onder. Kunnen we eindelijk iets goeds doen met al die ruimte,' en 'In de oorlog had mijn opa ook onderduikers in huis.'

In ‘Buitenlust’ werd al tijden niet meer samen gegeten, behalve die twee dan in de keuken, vertelde Roderick, ook geen bezoek, geen feestjes meer. Toen barstte het los, vlak nadat vader Rijnders een week op reis was geweest. ‘Hij kwam terug als een ander mens. Ik heb hem nooit zo uitgemergeld gezien en zo daadkrachtig.’

Drie weken later werd Aklilu naar Schiphol gebracht. Eigenlijk voltrok het hele losbarsten zich in alle stilte en op een veilige afstand van ‘Buitenlust’. Of en in welke mate Aklilu zich tijdens zijn uitzetting verzette bleef eveneens in het ongewisse.

Het leven begon mondjesmaat weer zijn oude vertrouwde vorm aan te nemen, de eerste krokusjes fleurden het fletse parklandschap op, de boomtakken schudden de winterse stijfheid van zich af en zwollen op, gestuwd door hun levenssappen, de ramen en de deuren van ‘Buitenlust’ werden grondig gelapt om het nieuwe, maagdelijke lentelicht optimaal naar binnen te laten toen de waarheid over de zaak Aklilu uitlekte en Hetty Rijnders haar man met een briefopener te lijf ging.

De moeder yan Kristian, die de zuster van meneer Rijnders kende, wist te vertellen dat hij een Congolese asielzoeker geld had gegeven in ruil voor een verhaal over deelname van Aklilu Dereza aan de plunder- en verkrachtingstochten in Oost-Congo. Om zijn gezin te redden, zei ze, en geef hem daar nou eens ongelijk in. En de vader van Roland parafraseerde Aristoteles. ‘Het gaat er niet om wat er werkelijk is gebeurd maar wat had kunnen gebeuren naar alle waarschijnlijkheid of noodzakelijkheid.’ Aangezien niemand ooit te weten zou komen wat de AMA allemaal in het land van herkomst had uitgespookt, redeneerde hij verder, was de klassieke gedachte in deze context misschien niet helemaal ongegrond. Natuurlijk waren het allemaal verzinsels die niet bewezen konden worden, maar gold dat niet evenzeer voor het tegenovergestelde? Bovendien, het schijnt dat Congolees-nummertwee voet bij stuk bleet houden, die wilde al lang de waarheid aan het licht laten komen, maar durfde het niet, tot meneer Rijnders hem benaderde. De hele affaire gaf in ieder geval genoeg stof tot speculaties, die niet allemaal in het voordeel van Kongolees-nummer-één uitpakten.

De moeder van Roland wilde vooral weten hoe meneer Rijnders opeens de geest had gekregen om zoiets te ondernemen? ‘Thunderborn.’ ‘Thunderborn?’ ‘Thunderborn. Nee? Nooit van gehoord? Echt niet? Hou je het wel allemaal bij, Eev? Ria heeft het gedaan, en Marc

had er ook baat bij, en Anna en Natasja, zelfs Lex overweegt het al, en je kent hem toch, die eeuwige scepticus? Nu ja, Thunderborn dus. Een kei- en keiharde bliksemshocktherapie. Herboren in vijf dagen. Het geheim is - je mag niets ophopen, alles moet eruit, van al die ophopingen krijg je alleen maar kanker. Je moet je letterlijk binnenste buiten keren, en - let op! - en public, in het bijzijn van honderden andere deelnemers. De trend is kei- en keihard, niets geen sofa of ander soft gedoe maar vijf dagen op brood en water. En het werkt! Kijk naar Rinus.' De vader van Kristian nam het stokje over. 'Uiteraard, je kunt je terecht afvragen of wat Rinus heeft gedaan door de beugel kan, maar dat is weer een ander verhaal, hij moest tenslotte zijn gezin redden, niet waar, maar het feit is - het werkt. Zonder Thunderborn was hij nooit tot actie overgegaan en mijn voorstellingsvermogen schiet tekort als ik eraan denk wat er dan in "Buitenlust" was gebeurd.'

De vader van Roland kon het natuurlijk niet laten op te merken dat een vrouw in de overgang tot heel wat krankzinnigheden in staat was, waarop hij aangevallen werd door zijn vrouw en de moeder van Kristian die hem een gore seksist noemden en hem verzochten zijn hand in zijn eigen gulp te steken - hoe stond het eigenlijk met zijn penopauze - maar dat maakte geen enkele indruk op hem want hij etaleerde zich graag als een gore seksist en vrijdenker, die wars was van politiek correcte denkbeelden. Het gesprek kabbelde nog eindeloos door, over de invloed van chemische processen op het menselijk gedrag en of wij, dit in aanmerking genomen, ons wel de term vrije wil konden permitteren en ook dat er geruchten de ronde deden dat Hetty Rijnders Aklilu achterna was gereisd, en iedereen hoopte nu vurig dat ze dan tenminste nog aan de nodige vaccinaties had gedacht.

Macht
David Veldman

De man zat op de eerste rij. Naast hem zat een meisje van een jaar of vijftien, zestien, vermoedelijk zijn dochter. Het meisje zat verveeld om zich heen te kijken, maar de man ging helemaal op in mijn verhaal. Hij drónk mijn woorden, zijn ogen (vriendelijke ogen waren het) - zijn ogen gefixeerd op de papieren waaruit ik voorlas.

Het was sowieso een dankbaar publiek, die avond. Geen gefluister, geen gegiechel, geen mobiele telefoons, de meesten, op dat meisje na dan, leken werkelijk geïnteresseerd in wat ik te vertellen had.

Hoe verder mijn verhaal vorderde, hoe grauwer het gezicht van de man werd. Op zijn voorhoofd verschenen glimmende druppeltjes zweet, hij maakte ongecontroleerde slikbewegingen, hapte naar adem.

Zijn dochter was ondertussen druk in de weer met haar mobieltje.

Ik ben een ramptoerist. Als ik hulpdiensten bezig zie, parkeer ik mijn auto in de berm en ga kijken. Heen en weer schoot mijn blik, van mijn tekst naar dat gezicht, dat steeds gekwelder keek, en weer terug. Het zweet gutste van zijn voorhoofd, hij hapte naar adem, zocht met trillende handen naar zijn zakdoek.

Maar toen ik een paar seconden pauze inlaste om een slokje water te drinken, klaarde het gezicht van de man meteen weer op, zijn wangen kregen kleur, zijn handen hielden op met trillen. Ik hervatte mijn verhaal en jawel, alles begon van voren af aan.

Het fragment dat ik voorlas was autobiografisch. Het ging over de dag dat ik een pistool kocht. Van een Turk. De Turk zat naast me aan de bar en vroeg of ik een pistool wilde kopen. Alsof hij me een kistje tulpenbollen aanbood. Waarom niet, dacht ik. De Turk zette zijn zonnebril op en nam me mee naar een steegje achter het café. Ik gaf hem honderdvijftig euro, hij gaf me het pistool en slenterde weg, fluitend. Het was warm. Ik stopte het pistool in mijn tas en ging naar huis.

Pas 's avonds haalde ik het weer tevoorschijn. Ik stond voor het raam van mijn woonkamer, keek uit op de winkelstraat drie verdiepingen lager, ik woog het wapen in mijn hand, vouwde mijn vinger om de

trekker en richtte op zomaar een voorbijganger, een man van dertien in een dozijn, het enige wat opviel was zijn paarse windjack. Het gevoel dat me bekroop, de macht, de álmacht - maar één kleine beweging van mijn wijsvinger en er zou iets onomkeerbaars plaatsvinden, het verhaal daar beneden op straat zou afgelopen zijn, uit.

Toen de man mijn schootsveld dreigde te verlaten, pakte ik mijn jas en rende naar beneden. Ik volgde hem door de lege, nog warme straten, mijn pistool verborgen in mijn jas. Ik volgde hem helemaal naar zijn huis. Ik verborg me in zijn tuin, sloop langs de ramen, bespiedde hem in zijn keuken, zijn woonkamer. Hij warmde een diepvriespizza op, vergat de tijd, de oven rookte, het brandalarm ging af, hij brandde zijn hand aan de oven, vloekte en sloeg van schrik zijn hand voor zijn mond, hield zijn hand onder de koude kraan. Hij at zijn verkoolde pizza op de bank voor de televisie, keek met een zorgelijk gezicht naar een film met Laurel & Hardy, dronk een glaasje aanmaaklimonade. Klokslag half tien schonk hij zich een bodempje rode port in. Toen hij een kwartier later zijn glas bijschonk morste hij, hij hobbelde naar de keuken, kwam terug met een rol keukenpapier, depte het glazen blad van de salontafel, de onderkant van zijn glas.

Hij was alleen, maar overal stonden fotolijstjes. Een vrouw, een meisje, moeilijk te onderscheiden. Misschien was hij gescheiden, misschien waren zijn vrouw en dochter uit logeren.

Ik probeerde me zijn leven voor te stellen.

Een man die wanneer hij in de bus te vroeg op het knopje drukt toch uitstapt. Een man die de supermarkt niet in durft omdat hij bij de drogist al tandpasta en shampoo heeft gekocht en bang is dat de caissière hem van diefstal zal betichten. Zijn vrouw houdt zielsveel van hem, juist vanwege dat bangelijke. Zijn dochter minacht hem erom. Maar zelfs zij kan niet altijd weerstand bieden aan de vertedering die hij oproept.

Ik omvatte de kolf van het pistool met twee handen, vouwde mijn rechter wijsvinger om de trekker, strekte mijn armen, richtte op het voorhoofd van de man en drukte af.

Klik, zei het pistool.

Kogels waren helaas niet bijgeleverd.

Mijn debuut, een verhalenbundel, was toen een half jaar uit. Ik was al gewaarschuwd dat ik me er niet te veel van moest voorstellen - een

korte, minzame recensie in een dagblad of desnoods op internet, een berichtje in het stadsblad, een aankondiging in het alumniblad van de universiteit waar ik jaren geleden was afgestudeerd. Maar zelfs dat was te optimistisch. Zowel de dagblad- als de hobbyrecensenten negeerden mijn boek volkomen, de lokale pers toonde geen belangstelling en het alumniblad liet weten dat het komende jaar helaas al helemaal vol was gepland.

Wel werd ik regelmatig gevraagd voor optredens, tijdens literaire avondjes in bibliotheken of dorpshuizen, soms zelfs in een klein theater, maar altijd als opwarmertje voor een aansprekender auteur of het lokale goochel-, zang- of cabarettalent.

‘Volhouden,’ had mijn uitgever gezegd, op het jaarlijkse auteursdiner. ‘Leopold was ook al tien jaar bezig toen hij zijn eerste klapper maakte.’ Hij kneedde mijn schouder en stond op, begroette Leopold Depla, zijn sterauteur, die, veel te laat natuurlijk, binnen was komen wandelen, aan zijn arm een hoogbenige blonde jongedame. Ik herkende haar, op het internet circuleerden talloze foto's, genomen toen ze zonder slipje uit een taxi stapte.

Ik dronk mijn glas leeg.

‘De werkelijkheid,’ klonk het van de overkant van de tafel.

Het was de redactieassistent, een tweeëntwintigjarige jongeman die filosofie én algemene literatuurwetenschappen studeerde, een literair tijdschrift en een filosofisch café had opgericht, een literair festival had georganiseerd, modellenwerk deed en tussen de bedrijven door de uitgeverij draaiende hield. Telkens als ik hem sprak, voelde ik me oud en lui.

‘Pardon?’

‘De werkelijkheid,’ zei hij alsof hij zijn opa inlichtte over de iPhone. ‘Dé nieuwe trend in boekenland.’

Ik hief mijn lege glas. ‘Op de werkelijkheid,’ riep ik.

Mensen keken me meewarig aan. De vriendin van de sterauteur, Sophie heette ze geloof ik, schoot in de lach.

‘Wat ik bedoel,’ zei de redactieassistent, ‘is dat er twee recepten zijn voor succes. Of je schrijft een bekentenisroman, liefst zo gênant mogelijk. Of je schrijft een boek dat de wereld moet veranderen.’ Hij schonk mijn glas bij. ‘Waar erger je je aan?’

‘Files,’ antwoordde ik. ‘De Euro. Pedante redactieassistenten.’

Hij glimlachte. ‘Geëngageerd verkoopt beter, is mijn ervaring.’

‘Komt een vrouw op het slagveld.’

‘Bijvoorbeeld.’

Ik trok een vies gezicht.

‘Begrijp me goed,’ zei de redactieassistent, ‘ik lees ook liever Nabokov. Of Joyce.’

‘Nou dan.’

De redactieassistent knipoogde naar de jonge dichter naast hem die belangstellend had zitten luisteren. De jonge dichter fluisterde iets in zijn oor. De redactieassistent lachte, keek naar mij, draaide weer naar de jonge dichter, fluisterde iets in zijn oor, nu lachte de jonge dichter.

Ik leegde mijn glas en stond op.

‘Victor!’ riep mijn uitgever. ‘Je gaat er toch niet al vandoor?’

‘Ik wil mijn trein niet missen.’

‘Het is pas half tien.’

Ik trok mijn jas aan, gaf mijn uitgever een hand.

De volgende dag kocht ik dat pistool.

Later die week liep ik nog even langs het huis van de man. De lichten brandden, het gezin zat rond de eettafel. Ze speelden een bordspel, met kaarten, dobbelstenen. De man dronk limonade, net als zijn dochter. Zijn vrouw dronk rode wijn.

Ik ging naar huis, zette mijn computer aan en schreef:

‘Dit verhaal heeft een man gedood. Zeg niet dat ik u niet heb gewaarschuwd.’

Binnen een week zat ik op tienduizend woorden.

Die man, zijn gezin, zijn leven. Al snel wist ik niet meer waar de werkelijkheid ophield en mijn fantasie begon. Was zijn haar inderdaad slootwaterbruin? Begon hij zijn dag eigenlijk wel met Brinta? En die stapel Playboys die hij onder het kruipluik had verborgen? Alleen dat paarse windjack, daarvan was ik zeker.

‘Jullie willen werkelijkheid?’ schreef ik. ‘Dan krijgen jullie werkelijkheid! Onversneden. Geen dubbele bodems, geen literaire trucs. Alsof je er naast staat.’ Ik kocht kogels, ik beschreef dat ik kogels kocht. Ik plande een moord, ik beschreef dat ik een moord plande. Ik zou teruggaan naar dat huis, ik zou aanbellen, hij zou opendoen en ik zou schieten. Ik wist alleen nog niet wanneer. Vlak voor of vlak na het verschijnen van mijn boek.

Iedere avond testte ik mijn verhaal op mijn publiek. Ik bestudeerde de gezichten, de reacties. Natuurlijk waren ze geschokt, maar begrepen ze wat er gebeurde? Zagen ze de consequenties? Niet alleen voor die ene man, maar voor iedereen, ook voor henzelf? Begrepen ze dat ze getuige waren van een revolutie? Dat de literatuur nooit meer hetzelfde zou zijn? Alsof Frits van Egters aan zijn haren naar een tv-studio wordt gesleept, geen personage meer, maar een offer aan de werkelijkheid. Of aan de literatuur, het is maar hoe je het bekijkt. Zijn gruwelijke dood spat van het scherm, uit talloze huiskamers klinken kreten van afschuw en toch zet niemand zijn televisie uit.

Die man op de eerste rij leek het te begrijpen.

De anderen hadden nog een zetje nodig.

Het pistool was zwaarder dan ik me herinnerde. Ik strekte mijn arm, richtte op het ene na het andere gezicht. De mensen in de zaal waren zo verbluft dat ze vergaten te gillen, weg te duiken, weg te rennen. Ze vergaten zelfs te ademen.

Mijn eerste verhalen schreef ik tijdens mijn studie. Mijn voorbeelden waren Hermans, Claus, soms ook Mulisch en natuurlijk Joyce, Musil, Proust. Maar ik wilde niet imiteren, ik wilde aemuleren. Ik zou de literatuur een trapje hoger tillen en dan, als ze er even niet op bedacht was, zou ik haar laten vallen, de duizelingwekkende diepte in.

In die eerste verhalen dwaalden personages doelloos rond in posters, of ze woonden in een film. Wie die personages waren, wat ze daar deden, hoe ze daar terecht waren gekomen - het kon me niet schelen. Laat de schrijvers van gisteren die vragen maar beantwoorden, smaalde ik. De literatuur van morgen kan prima overleven zonder plot, zonder achtergrond. De literatuur van morgen heeft aan haar superieure stijl genoeg.

Helaas was ik de enige die er zo over dacht.

Mijn vaste voornemen personages nooit bij naam te noemen, maar alleen aan te duiden met ‘hij’ of ‘zij’ sneuvelde als eerste. Vervolgens begon ik ze te voorzien van een geschiedenis. In het begin verzon ik die, later ging ik er toe over echte mensen te beschrijven, mensen die ik kende uit verhalen van vrienden en vriendinnen. Heel, heel soms, maar nooit van harte, nam ik mezelf als onderwerp. En zo veranderde ik langzaamaan in een doodgewone verhalenschrijver, publicabel, maar ook niet meer dan dat.

Tot ik dat pistool kocht.

Ik stond daar voor die muisstille zaal. Ik was gelukkig. Tot het gefluister begon, het onderdrukte gegiechel. En de harde waarheid tot me doordrong.

De mensen dachten dat ze naar een voorstelling zaten te kijken. Een enge voorstelling, dat wel. Van iemand die zich misschien iets te veel inleefde in zijn rol, zich net te veel had verdiept in de waanzin die hij wilde verbeelden. Maar toch. Een voorstelling.

Tevreden lieten ze zich achterover zakken.

Straks gingen de lichten aan, de deuren open, misschien nog een drankje in de lobby, maar dan moesten ze toch echt op huis aan.

Alleen die man, de man op de eerste rij.

Hij keek me aan, smekend. Op zijn voorhoofd stonden glimmende druppeltjes zweet, zijn handen trilden. Hij boog voorover, pakte iets onder zijn stoel vandaan, vouwde het uit. Het was een windjack, een paars windjack. Hij viste een zakdoekje uit een zijzak, depte zijn voorhoofd.

Zijn dochter, die de hele avond verveeld om zich heen had zitten kijken, leek eindelijk te merken dat er iets mis was. Ze fluisterde iets in haar vaders oor. Hij antwoordde niet. Ze kneep in zijn hand. Geen reactie. Ze knoopte het bovenste knoopje van zijn overhemd los, met een papieren zakdoekje veegde ze het zweet van zijn voorhoofd.

Haar vader pakte haar hand, kneep hem bijna fijn, zijn gezicht dichtbij het hare, asgrauw, drijfnat.

‘Help me,’ bracht hij steunend uit, ‘alsjeblieft, help me...’

Het meisje legde haar hand op de wang van haar vader.

De man kreunde.

Hulpeloos keek het meisje omhoog, naar mij, die aansteller met zijn speelgoedpistool.

‘Help me,’ mimede ze.

Maar ik las verder.

Over het bloed op de muren, het tapijt. Het gegil van zijn vrouw, zijn dochter. De radeloze recensenten, de Kamervragen, de duizelingwekkende verkoopcijfers, de copy-cats, de villa die ik zou kopen, in Toscane, de boeken die ik daar zou schrijven, maar nooit zou publiceren, de pelgrims die buiten de poorten hun tenten op zouden slaan, de journalisten die me zouden smeken om een interview.

Het trillen was gestopt. Hij zat daar maar, doodstil, lijkbleek, en ondertussen zakte zijn hoofd steeds dieper tussen zijn schouders.

Ik vouwde mijn papieren op en bedankte het publiek, dat beschaafd applaudisseerde. En terwijl de presentator het podium op rende om me een bos bloemen te overhandigen en Leopold Depla aan te kondigen, gleed de man op de eerste rij tergend langzaam van zijn stoel. Zijn dochter deed verwoede pogingen hem tegen te houden, maar tevergeefs, hij was te zwaar. Even was ze met stomheid geslagen, toen begon ze te gillen, te krijsen; de mensen naast haar, die eerst dachten dat het een grap was, dat het bij de act hoorde, snelden toe, iemand probeerde de man te reanimeren, een ander belde het alarmnummer, weer een ander trok de dochter weg.

En ik - ik stopte de bloemen in mijn tas, schudde de hand van de organisator van de avond, die zich omstandig verontschuldigde voor dit einde in mineur, en verliet het pand via de achterdeur. Toen de ambulance arriveerde, stapte ik op mijn fiets en reed naar huis, ik zette mijn computer aan en begon aan het laatste hoofdstuk van mijn roman.

Afterparty
Pieter Waterdrinker

Een stropdas en een leugen, en de wereld ligt aan je voeten. Ik wandelde op een late meiavond van de Tsjaikovski-concertzaal terug naar huis, nauwelijks bevattend hoe zoel de lucht kon zijn; hoe geurig de grassen tussen de zingende fonteintjes in de parken. Een sonate van Chopin zat nog steeds in mijn hoofd; alsook het lieve koppie van het meisje - net negentien - dat helemaal met het vliegtuig uit de Oeral was overgekomen om de hoofdstedelijke muziekliefhebbers met haar spel te behagen.

Wat is dat toch, talent? dacht ik. En waarom was het, evenals schoonheid, zo karig onder ons stervelingen verdeeld? Die natuurlijke selectie van Darwin had ik nooit begrepen: als schoonheid en talent de mens beter deden overleven - en dat doen ze - waarom liepen er op de aardbol dan zoveel incompetente lelijkerds rond? Waarom waren die nooit weg geselecteerd? Me dunkt, de *homo sapiens* had daarvoor toch miljoenen jaren lang de tijd gehad.

Met deze onzinnige gedachten kuierde ik terug naar huis, in mijn beste pak, een zwarte zonnebril op mijn voorhoofd - het stofvizier voor mijn arme harde lenzen. En met die stropdas dus, losjes om mijn hals.

Nadat ik de schim van de oude vestingpoort had gepasseerd, bleef ik even stilstaan bij het standbeeld van Marx - hij zal de wind van de geschiedenis opnieuw in de zeilen krijgen, let op mijn woorden - en liep onder een baaierd van straatlantaarns omhoog naar het Ljoebankaplein, waar de nieuwe garde van de oude KGB de wind van geschiedenis allang weer mee had: ik woonde vlak achter het hoofdkwartier en had hun autopark in een paar jaar tijd zien veranderen van zielige Lada's in BMW's en Bentley's.

Ik stapte voort, wriemelde nog even aan de uiterst modieuze zonnebril op mijn voorhoofd en toen gebeurde het: in een orgie van geluid - motorgebrom, gejoel, getoeter - stond een stoet cabrioletten, uitpuilend van in dronken extase verkerende jonge meiden, met piepende remmen langs de smetteloos wit geverfde stoeprand naast me stil.

‘Hé, kijk eens wat vrolijker! Van vrienden van Aleksandr Pavlovitsj zijn we wel anders gewend!’ Ik voelde een paar blote armen om mijn lijf en werd in een kolk van bewegingen en menselijk geluid - als in Felliniscène - door een stel meisjes van de lauwwarme straat zomaar het koele marmer van een zij-mgang van Hotel Metropole ingevoerd.

‘Waar is Club Luxor?’ Een portier in een kersenrode jas met gouden epauletten stond onder een kroonluchter als bevroren.

‘Rechtdoor, dames,’ kwam hij toen tot leven.

‘Rechtdoor en dan de trappen af. Er wordt op u gewacht.’

Ik schatte het aantal meisjes dat mij als een octopus had omarmd op vijftien, misschien wel twintig. Ogen als toverbollen, met hele meren oogwit. Ze hadden prachtige haren en gebitten, waren stuk voor stuk dun als prille berkjes en zongebruind, maar zeer divers gekleed. Ging de één gehuld in een gaasachtige jurk - bijna een babydoll - de ander was in minirok, weer een ander droeg een spijkerbroek. Allen waren echter op hoge hakken die galmend tikten, als in de gangen van een Petersburgs paleis.

‘Oehoe!’ joelde er eentje.

‘Een eerste plaats voor Natasja. Hoe is het mogelijk! Maar we moeten blij voor haar zijn. We moeten ons niet laten kennen.’

Via een wenteltrap werd ik een donker hol in geperst. Mijn ogen werden even verblind, maar al snel onderscheidde ik een kopergoud oplichtend metershoog Nefertitemasker aan de wand, alsook dat van Toetanchamon. In glazen zuilen bubbelde oceaanblauw water omhoog, terwijl een laser jadegroene Egyptische tekens het duister in slingerde. Ik stond even stil, hoorde toen:

‘Hé, schatje, meekomen!’ en een paar tellen later plofte ik neer in een van de zachte banken die in een cirkel rond een podium stonden opgesteld. In een hoek van de zaal werden door koks met witte schoorstenen op hun hoofd op sacrale wijze flamberende taarten binnengedragen en op tafels met stellages neergezet.

Uit de conversatiekreten begreep ik dat ik verzeild was geraakt op de Afterparty van een privé-Missverkiezmg, georganiseerd door ene Aleksandr Safronov. Dat was zo'n beetje de laatste mode onder de mannelijke elite. Je liet je vrouw voor de kick optreden in een film met Hollywoodsterren - ze hadden er miljoenen dollars voor over - en als je geen vrouw had, of haar op een originele manier wilde bedriegen,

stuurde je haar naar Florida of de Arabische palmen, en organiseerde zelf intussen een Missverkiezing.

Safronov was een zestiger met een Assyrisch kapsel en felle ogen. Omringd door zijn lijfwachten zat hij in een witte smoking apart van het gezelschap op een stoel. Hij speelde met een stok. Toen zag ik dat hij een been miste. Hij had geen prothese, maar een in stof gehulde stomp.

De lichten gingen uit. Op het podium verscheen een man in een zilveren jasje die ik kende van tv. Hij leek op een aap, maar dan op een knappe aap. Vrouwen houden van knappe apen. Vanaf twee kanten kwamen jongemannen in Egyptische gewaden op muziek uit Aida dienbladen met bokalen champagne aandragen, Toen spoot achter hun rug vuurwerk los, met de tekst: *Miss Safronov 2007!* De tv-kerel blèrde in de microfoon:

‘Zijn hier mooie dames?’

‘Jaah!’ gilden de meisjesstemmen vanuit het donker.

‘De allermooisten van Moskou?’

‘Jaah!’ weerklonk het weer.

‘En de intelligentste?’

‘Jaah!’

‘En de meest seksuele?’

‘Jaah!’

Wat een krankzinnige bedoening, dacht ik, en stak voor de zoveelste maal een sigaret op. Ondertussen gluurde ik naar het meisje naast me, een brunette van ergens begin twintig - ze droeg een geel jurkje - die afwisselend naar de beenloze invalide en het podium opkeek.

Het zilveren jasje riep: ‘Natasja Papanina! Op het podium graag! Miss Safronov 2007!’ en opnieuw weergalmde de Aidamuziek.

De keuzes van jury's bij dit soort idioterie had ik nooit begrepen: de langbenige blondine was mooi, maar had een borstloos voorkomen - een ‘kippetje met twee ruggen’ - en was niet beter noch slechter dan de verbijsterende genenpool naast me. Ik had in de gauwigheid Tataarse, Oekraïense en zelfs Kirgizische schoonheden ontwaard. Het was uiteindelijk allemaal een kwestie van smaak, net als in de kunst.

‘Zeventiende plaats! Niet de vierde of de vijfde, maar de zeventiende plaats! Ze-ven-tien-de!’ hoorde ik het gele jurkje mompelen tegen haar buurvrouw, een zwartharig schepsel met een roofzuchtig profiel, waar een glimmende zweetlaag overheen lag. ‘O, ik wil dood!’

‘Niet zeuren, Lina. Dan had je vanavond bij het onderdeel badmode maar in een string moeten verschijnen. Wie draagt er nou zo'n ouderwets badpak! Waarom deed je dat eigenlijk?’

De meiden gooiden hun tengere armen in het duister omhoog en slaakten opnieuw verrukte kreetjes. Zodra de huldigmgsceremonie afgelopen was, draafden ze collectief naar de lange buffettafels. Behalve de inmiddels uitgedoofde taarten stonden er schalen met rode en zwarte kaviaar, pannenkoekjes met zure room, gemarineerde paddestoelen, opengereten granaatappels, gerookte en gekookte steur, in warme boter drijvende zalmen, lamsvlees en varkenssjaslik - een echt Russisch buffet.

De sjerp met haar titel in zilveren letters ‘*Miss Safronov 2007*’ ritselde om het vrijwel naakte lichaam van de winnares die ondanks de lange benen eigenlijk nog het lichaam van een kind had. Ze mocht als eerste de feestdis beroeren. Ze schepte een bord vol met zwarte kaviaar en liep er onder applaus mee naar de invalide in zijn stoel, die haar vaderlijk begroette. Ze zeeg bij hem neer op zijn schoot, drukte haar tong in zijn linkeroor, en begon hem vanaf het bord met een beschilderd houten lepeltje te voeden.

‘Bedankt Aleksandr Pavlovitsj!’ riep iemand opeens.

‘Ja, bedankt, Aleksandr Pavlovitsj!’ galmden nu alle meiden in koor. Vervolgens wierpen ze zich als hongerige wolven op de tafels, alsof ze in geen eeuw hadden gegeten. Ze vraten en zopen - letterlijk. Sommigen wierpen geile blikken naar drie knappe mannen die vanaf een verhoging op Egyptische luiten stonden te spelen. Het waren ingehuurde Armeniërs.

‘*Privet*, ik ben Lina.’ Het meisje in het gele jurkje stond ineens naast me en liet een zalmhapje met kleverige rode kaviaar tussen haar lippen verdwijnen. ‘Hoe lang ken je Aleksandr Pavlovitsj al?’

‘Lang,’ verzon ik.

‘Zit je ook in de olie?’

Ik schudde mijn hoofd.

‘Wat doe jij dan?’

‘Communicatie.’

‘Communicatie?’

‘Ik schrijf.’

‘O, voor welk modeblad? Vika, hoor eens!’ Ze draaide haar hoofd om naar het meisje met het roversprofiel. ‘Deze buitenlander! Hoe heet je eigenlijk? John? O, John hier schrijft voor glossybladen. Ook voor de Cosmo? Wat fantastisch!’ Ze drukte een kus op mijn wang, waarbij een oranje kaviaarkorreltje, dat ik in haar mondhoek had zien zitten, op mijn wang bleef plakken. Ik veegde het met een snelle beweging weg.

Ik schepte zelf wat van de schalen - heerlijke rendierbout, met bosbessen en wildsaus -, liet mijn glas door een Rus in een witte voorschoot met chablis bijschenken, totdat opeens *It's raining men* door de ruimte schalde. De dansvloer stroomde vol en ik voelde een ruk aan mijn arm.

Safronov droop na het derde nummer al af. Hij hinkte weg op krukken, gesecondeerd door zijn lijfwachten, in gezelschap van de blonde miss die hij als jurylid voor een week, voor een maand, misschien wel voor de eeuwigheid - wie wist het? - voor de nacht had uitgekozen.

‘Hij schijnt vroeger in de Kaukasus een beest te zijn geweest.’ In witte rook, die af en toe de dansvloer werd opgespoten, danste ik onder de manische flikkeringen van een stroboscoop met Lina. Voor de grap legde ze mijn stropdas over haar schouder, krulde hem toen om haar nek, haar gezicht vertrekkend, alsof ze werd opgehangen of een orgasme kreeg.

‘Wie?’

‘Safronov natuurlijk. Toen het daar nog oorlog was. Daarna is hij binnen een paar jaar tijd in de oliehandel schatrijk geworden. Maar je kent hem toch?’ Ze nieste, en haalde diep adem. ‘De zeventiende plaats! Niet de zesde, of zevende! Maar de zeventiende! En die Natasja met haar sprinkhaanpoten en blonde kapsoneshaar rijdt morgen in een nieuwe BMW rond. Zeg, je vindt me toch niet lelijk? Voor mij is het de eerste keer. Sommige meiden draven iedere week bij een vertoning als deze op. Dat gaat via een speciaal bureau. Die kunnen de opdrachten niet aan. We krijgen ieder vijfhonderd dollar presentiegeld. Ik had het geld nodig, voor een... Nou ja... Dus je kan ervoor zorgen dat ik in de Cosmo kom? Ik heb al een hele portfolio... Hé, recht blijven! Waarom zijn er vanavond zo weinig mannen? Recht blijven staan jij... Kom, ik haal nog een glaasje wijn voor je.’

De nachtelijke hemel boven Moskou behoort tot de mooiste ter wereld. Vooral in het late voorjaar als een melkachtige weerschijn, die heel in de verte doet denken aan het parelmoer van de Petersburgse witte nachten, boven de gebouwen hangt. En wat een mensen nog zo laat op straat! Wat een verkeer! Wat een beweging!

'Waar is je chauffeur?' Lina tuimelde bij iedere stap die ze deed bijna om. Mijn dronkenschap was ineens omgeslagen in volslagen nuchterheid.

'Ik heb hem naar huis gestuurd.' Sinds ik in een vlaag van verstandsverbijstering definitief had gekozen voor de literatuur, en de neergang in mijn leven pas goed was ingezet, had ik niet alleen geen auto met chauffeur - waarover in Moskou zo'n beetje iedere koekenbakker beschikte - maar zelfs helemaal geen eigen vervoer meer.

'Bel hem op!' gebood ze lallend. 'Snel, maak hem wakker!'

'Duurt zeker een halfuur voordat ie hier is.'

'O ja, dat is waar... Waar woon je?'

Ik zweeg.

'Een vriend van Safronov, maar zijn chauffeur is er vandoor. En ik ben zeker ook niet welkom bij meneer thuis? Je hebt natuurlijk een vrouw en kinderen, hè?? Al die schoften die ik hier in Moskou tegenkom hebben een vrouw en kinderen. Nou, ga dan maar met mij mee... Maar je bent toch geen kunstenaar, hè?? Ik haat kunstenaars...'

'Ik draag een stropdas,' zei ik droog.

'Dat klopt...' Ze giechelde. 'Stom dat ik daaraan niet heb gedacht. Kunstenaars met stropdassen, die bestaan niet!'

Ik stak een hand op. Ik propte de achtenveertig kilo van Lina op de achterbank van een Wolga en klom er zelf naast. We zeilden vervolgens naar het adres aan de Koetoezov Prospekt dat ik met enige moeite - ze viel onmiddellijk in slaap - nog uit haar had weten te krijgen.

Ter hoogte van het Smolensk Plein gingen haar ogen als van een pop ineens mechanisch open. En ze deelde ijzig kalm mee dat ze moest kotsen. De chauffeur trapte vloekend op zijn rem, stoof naar buiten, trok het zijportier open en een tel later stond Lina met gebogen rug onder een straatlantaarn.

Ik stapte uit om haar bij te staan, maar met handen als vinnetjes gebaarde ze kreunend van haar weg te blijven.

'Het lukt niet...' zei ze, toen ze in de auto klom, en de chauffeur meteen daarna weer wegstoof. 'O jee, ik schaam me. Je vindt me zeker

een vreselijk wijf. Die klotenverkiezing... Ik deed het puur voor het geld... O, mijn leven is afschuwelijk, afschuwelijk... Ik heb eens gelezen dat een toevallige geur, een oogopslag of de vorm van een mond of neus niet alleen het lot van een mens, maar zelfs van een heel volk kan bepalen. Zoals de neus van Cleopatra, die daar in dat Luxor aan de wand hing... Wat zeg je?'

'Nefertite,' corrigeerde ik voor de tweede maal zachtjes. 'Wat daar in de nachtclub aan de wand hing was het beroemde profiel van Nefertite...'

'Wat maakt dat nou uit? Maar alles in het leven hangt af van onbenulligheden... Alles, hoor je? Alles! Als ik vanavond tijdens het onderdeel badmode gewoon een string had gedragen... Als ik niet getroffen was door dat vreselijke ongeluk. Ja, dan zou ik... Oorlogen worden verloren door een ontstoken teen, een griepje of aambeien... Kijk maar naar Napoleon... Hé, je denkt toch niet dat ik dom ben? Mijn vader was leraar geschiedenis op een metaalnijverheids-instituut, in Brjansk. En als ik zelf niet op mijn zestiende van school was gestuurd... Chauffeur, stoppen!... Stoppen hier! Hé? koetsier, stoppen!... We zijn er!'

Het trappenhuis van het woonblok uit de Chroestsjovtijd was de gebruikelijke bende. Binnen was het niet veel anders. In Lina's huurkamertje hing wasgoed aan een soort spinnenweb van vliegertouw bij het raam te drogen. Ik had dit al zo vaak gezien. Danskoninginnen, geurend naar Chanel en in kleding van Gucci, woonden op krappe mestvaalten. Hun ijskastjes waren altijd leeg. Ze verzorgden hun lichamen met de duurste zepen en shampoos. Maar hun badkuipen hadden roestsporen, in de kleur van verse poep.

'Sorry, John,' Lina trapte onmiddellijk haar schoenen uit. 'Je hebt zo'n bende zeker nog nooit gezien? Maar ik ben pas een halfjaar in Moskou... O, als ik maar eens werk had... Maar ik ga niet voor vijfhonderd dollar een hele maand in zo'n stomme winkel staan.' Ze greep naar een aangebroken fles witte wijn op tafel. Ze schonk twee waterglazen vol, en hield ze omhoog. 'Kom, eerst nog wat drinken. Wat is proost in jouw taal?'

'Dood aan Holland!' zei ik.

'Dot an Cholland!' Ze nam een slok, verwrong haar mond en ontstak in een hysterisch gehuil. 'Je wilt natuurlijk met me neuken, hè?? Goed, we gaan neuken.' Ik ben mooi, dacht je dat ik dat niet wist? Veel

mooier dan die krokodil die er met de hoofdprijs vandoor is gegaan! Maar er is één ding... Ik wil eerst dat je dit ziet.' Lina boog zich voorover, schoof haar jurkje omhoog en trok een zwart slipje hoekig weg. Op haar linkerbil zat een moedervlek. Het was een tamelijk grote moedervlek. Ongeveer zo groot als een ouderwetse vaderlandse rijksdaalder. En hij was met zwarte haartjes dicht begroeid. Net een vies rond kokosmatje.

'Dit is de reden dat ik geen string kan dragen. Anders was ik vanavond zeker tweede of derde geworden. Als het niet de eerste plaats was! Ik wil hem al jaren laten verwijderen, maar het kost geld. Veel geld... Het liefst laat ik het in een kliniek in het buitenland doen. Met een laser. De Franse artsen zijn de beste. Sommige meiden gaan voor een vlekje op hun ooglid zelfs naar Cannes of Nice! Maar dat kost duizenden euro's... Hoe kom ik aan duizenden euro's? En in zo'n winkel staan ga ik niet. Zeg, je vindt me toch niet goor, hè?? Ik heb desnoods ondergoed met zo'n gat aan de voorkant... Dan zie je niks... Maar porno doe ik niet. Ze hebben me vaak genoeg gevraagd. Mannen zijn nu eenmaal vuilbakken.' Lina maakte een serie trapbewegingen met haar blote voeten. Ze was kennelijk vergeten dat ze haar schoenen al uit had. Daarna verdween ze naar de badkamer.

Ik nam een slok van de wijn. Het was als lauwe urine, maar ik slikte alles door. Ik las het etiket: Moldavisch. Vervolgens liep ik naar het raam. Buiten lag de straatweg er stil bij. Het was volle maan. Hij hing recht boven de overwinningspoort van 1812, onze eigen Arc de Triomphe.

'De zeventiende plaats!' galmde het vanuit de badkamer, terwijl de hete stoom door een kier een uitweg zocht. 'Maar ik laat hem binnenkort weghalen... En dan komt alles goed. Zeg, jij bent net zo'n mislukkeling als ik, hè?? Heet je eigenlijk wel John? Volgens mij ben je helemaal geen kennis van die Safronov. Ik wist het toen ik met je op de dansvloer stond. Dat pak van jou is volkomen verkeerd. En die stropdas al helemaal. Ik wezen val ik alleen op mannen in Versace. Maar ik vond je meteen aardig... Zo trapt het vrouwelijke geslacht iedere keer weer in dezelfde val. Maar wat doe je eraan? Wacht, nog even, nog even. Dan mag je bij me in bad. O, verdomme... Wat is dat nou? Bloed. Zeventiende plaats! En dan word ik, twee dagen voor tijd, ineens nog ongesteld ook! Hé, schatje, waar ben je? Waarom zeg je nou helemaal niks?'

Ik had de deur zo stilletjes mogelijk in het slot laten vallen.

En liep de trappen af.

Buiten knikte ik even naar de maan.

Toen hield ik een hand omhoog naar een taxi, en gleed even later over de lege wegen terug naar huis.

‘Mag ik roken?’

‘Natuurlijk mag je roken, vriend.’ De chauffeur haalde ostentatief zijn zwetende mopsneus op. ‘Ik ruik parfum, op pad geweest soms?’

Even later reden we langs Hotel Metropole. De lichten bij de ingang van Club Luxor brandden nog steeds.

In Moskou branden de lichten altijd.

O zelfingenomen, domme mensen, wanneer beginnen jullie dit nu eindelijk eens te begrijpen?

Muffin
L.H. Wiener

‘Aan iemands tuin kan je zien hoe hij in het leven staat,’ zei Geert van Oorschot mij ooit, in het jaar 1975. Een levenswijsheid die ik moeilijk op mezelf kon toepassen, aangezien ik toen woonde op een flat, dertien hoog, te Schalkwijk, met uitzicht over het winkelcentrum.

En nu?

Nu heb ik een tuin.

*

‘Sedert enige tijd loopt hier bij mij in de tuin een konijn rond, Muffin genaamd, een dier dat wel een zeer uitgesproken karakter heeft en mijn poes, genaamd Lolitapoes, die eerder de supervisie over de tuin had, zelfs het huis injaagt. Niet aardig, nee. Muf is een onaardig vrouwtjeskonijn met een sterke eigen wil. Zo heeft zij nu definitief besloten niet meer te willen verblijven in het toch zo fraai uitgevoerde hok met schuin dak, ruim stro en apart slaapgedeelte, dat ik voor honderd veertig euro voor haar heb aangeschaft. Ook kijkt zij nog nauwelijks om naar die geperste groene staafjes, die als konijnenvoer bedoeld zijn. Zij ziet meer in knabbelstokken of het duivenzaad, dat ik op een schoteltje voor de tortels uitstrooi en dat zij springend via een tuinstoel en het kozijn bereikt. Als ik de tuin in kom, dan zet ze het soms ineens op een lopen, alsof ze voor haar leven vreest, maar dat is allemaal komedie. Ze is verzot op reuring en gevaarlijk leven, daar gaat het om. Onder het hakhout heeft zij een particulier holenstelsel gegraven, waar zij des nachts verblijft. Over gevaarlijk leven gesproken. Als ik niet ingrijp loopt zij binnenkort grote kans onder boomstammen bedolven te worden in een wereld die zijzelf gemaakt heeft en tegelijkertijd tart. Dit konijn zou zo weggelopen kunnen zijn uit een verhaal van Anton Koolhaas, want haar gedrag is in geen biologieboek te vinden, maar het bestaat wel degelijk, net zoals ook alle dieren uit Koolhaas’ verhalen bestaan, in het echt of op papier, hetgeen voor een auteur hetzelfde is. ‘Over de biologie van een schrijver’, luidt de ondertitel van de lijvige studie van het werk van Anton Koolhaas: *Koolhaas' dieren*, dat

onlangs verscheen. Deze dieren bestaan literair en zijn in de meest letterlijke zin ‘uniek in hun soort’

Bovenstaande regels schreef ik ongeveer zo, als opening van een boekbespreking voor NRC, waarbij ik middels enkele beschouwingen aangaande het konijn Muffin de toon en teneur van mijn stuk trachtte te treffen, in de wetenschap dat ik vanaf het moment dat ik daarin geslaagd was dit dier weer los moest laten om mij te verdiepen in de overwegingen en de observaties van de auteur die zich met zijn boek op zijn beurt had begeven in de literaire wereld van weer een andere auteur, de grootste op dit gebied. Zo verblijft iedere auteur in zijn eigen wereld, gemodelleerd naar zijn vrije wil, twijfelend aan zijn keuzes en worstelend met zijn talent, en zo keer ik nu terug naar de kleine tuin van mijn huis aan een plantsoen te Haarlem en neem daar plaats in een van de twee robuuste tuinstoelen uit de nalatenschap van mijn moeder, die ze als in standen verstelbare fauteuils binnenshuis gebruikte en staar naar het door scherpe konijnenpis uitgebeten vierkant in het gras, waar tot vorig jaar de perenboom heeft gestaan en gebloeid. Precies op die vaste plek ontlast Muffin zich, alsof het haar privaat betreft, zodat er op die plaats niks meer groeien wil, terwijl ik dat akelige litteken juist had willen wegwerken met drie zakken tuinaarde en een vierkante meter nieuw rolgras.

Dit konijn is aangeschaft op 1 april 2008, bijna een jaar geleden inmiddels, bij DIERENSPECIAALZAAK Hoeben in de Generaal Cronjéstraat te Haarlem. Het betreft hier volgens de aankoopbon een KONIJN, HANGOOR, VROUW à € 23,50. De aansporing: *Ruilen binnen 8 dagen mits met bon* is destijds aan mijn aandacht ontsnapt en nu is het te laat.

Zij heeft een overwegend grijze pels, met witte poten en een witte pluimstaart. Wat zij verder nog aan wit vertoont is symmetries over haar lichaam verdeeld, met als opvallendste kenmerk dat zij over haar kop, van snuit tot oren, een witte tekening heeft in de vorm van een kruis. Maria zou wel een passende naam voor haar kunnen zijn.

Hoe dan ook, Muffin is uniek in haar soort en wordt in dit autobiografiese verhaal door mij voor altijd gefictionaliseerd, met een collegiale buiging naar A. Koolhaas, *il miglior fabbro*.

Er zijn maar twee vrouwen in zijn leven van wie een man niet winnen wil, schreef ik ooit, in een onbewaakt moment van helderheid: de ene is zijn moeder en de andere is zijn dochter. Alle anderen zijn natuurlijke vijanden: seks is oorlog. En toen ik mij na veel soebatten en slinkse beloftes van mijn dochter Hannah (*Ik betaal het konijn zelf, van mijn spaargeld, jij hoeft alleen het hok te kopen!*) met de volledige steun en inzet van Quirina (*Ach, toe, eentje maar*) dus, ten langen leste, had laten overhalen een konijn voor haar te kopen, voelde ik me even zoals de heer Wormold zich gevoeld moet hebben, hoofdpersoon in de roman *Our Man in Havana* van Graham Greene, nadat hij voor zijn dochter een paard had gekocht. Na veel soebatten harerzijds en de geruststelling dat zijzelf al voor een zadel had gespaard.

Muffins hok heeft aanvankelijk gestaan op de kamer van mijn dochter, maar al gauw kwam de verzorging neer op mij, niet omdat Hannah slechts drie dagen per week bij mij verblijft, maar hoofdzakelijk omdat Muf veel minder aanhankelijk bleek te zijn dan Hannah en Quirina hadden gehoopt. Nu ik eraan denk... Quirina krijgt nog steeds drieëntwintig euro van mij. Ik had het hok betaald en zij het konijn. Binnenkort in orde maken. Geld mag bij de beëindiging van een omgang geen rol spelen, maar doet het bijna altijd.

Quirina Taselaar is een van mijn vroegere leerlingen, tweeëntwintig jaar oud nu en uitblinkend studente verpleegkunde aan de Hoge School van Amsterdam. Eerder fungeerde zij als een van de hoofdpersonages uit een boek van mijn hand, waarin mijn alter ego Victor van Gigch zijn verering voor haar uitspreekt (omdat ik mijzelf daaraan niet wagen kon) en in de context van een literaire beleving hoopt, zeg maar gerust smeekt, dat zij ‘in haar reine begeerlijkheid’ als een soortement van godin tot hem zal komen om hem te absolveren, in de nadagen van zijn leven, hem alsnog te louteren van de bezoedeling opgelopen in zijn Zandvoortse jeugd. Een bede die vervolgens nog verhoord werd ook in mijn boek *Eindelijk volstrekt alleen*, waardoor de liquidatie van Victor van Gigch onvermijdelijk werd, want Quirina vertoonde zich niet in zijn leven, maar in het mijne, in het echt dus. Voor zo lang als het duren kon, natuurlijk. Een jaar? Twee? We kwamen anderhalf jaar overeen, dat zou voldoende zijn om daarna het laatste deel van mijn leven, vrij van enige vorm van misogynie, in evenwichtige een-

zaamheid af te bouwen. *Solitude,* niet *loneliness*. Weg te zeilen op mijn boot, de Noorderzon, een gerestaureerde Koopmans, vroeger de Jantine 1, *and to go and watch the sun set on the horizon of the eternal sea*. Ooit was ik leraar Engels, vandaar.

Ik had ons afscheid al eerder beschreven, want soms loopt mijn werk op mijn leven vooruit, getuige ook de titel van het boek. De fictionele autobiografie opgerekt tot over de grenzen van de tijd, in onze uitgestelde werkelijkheid. Ik verzon aan het eind dat zij mij had ingeruild voor een jongeman met een hele grote lul, ene Jochem, van beroep kok, met wie ze zich op een etage te Zandvoort zou gaan vestigen. Maar deze Jochem bestond nog niet, ik had hem slechts nodig om in stijl afscheid van Quirina te kunnen nemen, dat vereiste de compositie van het boek. Ik had de naam Jochem gekozen omdat een vroegere levensgezellin het destijds een aardige naam had gevonden voor een hond, een jonge boxer, die ze na enkele maanden weer wegdeed. Ik ben vergeten waarom. En het beroep van kok, voor Jochem? Ach, die gast moest nu eenmaal een baan hebben, want etages in Zandvoort zijn niet goedkoop. Quirina's zus, bijna even mooi als zij, woonde toentertijd samen met een kok. Vandaar. De werkelijkheid is een grote grabbelton, de schrijver pakt wat van zijn gading is en maakt naar eigen luim en smaak een kijkdoos in woorden. Een nieuwe werkelijkheid, een nieuw zooitje ongeregeld. De echte Jochem noem ik dokter Kildare, omdat ik zijn echte naam niet wil weten. Zo laf ben ik ook nog wel. Dr. Kildare is arts, in het AMC, waar Quirina gedurende enkele maanden stage liep. En die lul bestaat, wis en waarachtig. Dit was zo voorspelbaar. En ik heb er vrede mee, echt waar; in feite was dit afgesproken werk. Tussen ons, bedoel ik. Het is wel even wennen, toegegeven, maar dat dit zou gebeuren wist ik al drie jaar geleden.

Drie jaar, godskolére!

Dat was te lang!

Je gaat je dan toch veel te veel hechten, aan zo'n wicht!

De haatbaarheidsfactor van vrouwen wordt bepaald door hun vertrek!

Oefenen in alleen-zijn, dat is de eis die de ouderdom aan ons stelt!

Ik ben tegenwoordig vierenzestig!

Wat uiteindelijk resteert zijn de dieren!

Rustig nu!
Rustig,
Get back to your fucking story.

Ik schrijf dit *in a warring absence*, zoals de dichter Dylan Thomas het zou zeggen. De correcte dichtregel luidt: *I make this in a warring absence* en ik denk hem vaak. Het is een regel waarvan men de betekenis eerder moet voelen dan trachten te vertalen. Eigenlijk weet ik niet eens precies wat er staat, maar ik weet wel dat hier aan de kern van mijn leven wordt geraakt. Het adjectief doet het hem: *warring*, afgeleid van het obsolete werkwoord *to war*.

Terug nu:

Muffins 'aaibaarheidsfactor' bleek te laag, zou men kunnen zeggen, zo laag zelfs dat Hannah weldra haar interesse verloor in dit als levende knuffel aangeschafte dier, dat in het geheel niet op schoot genomen wilde worden, zodat mij niets anders te doen stond dan me zelf over haar ontfermen. En zo belandde het hok in de tuin, waar ik het konijn zo nu dan vrij het rondlopen in een wereld die voordien nog niet voor haar had bestaan, maar wel ogenblikkelijk herkend werd door haar neurologies systeem, zoals een zojuist geboren en onder het warme zand vandaan gekropen zeeschildpadje het instinctief rechtstreeks op een lopen zet in de richting van de oceaan waarin het thuishoort. Dit was wel wat anders dan de grote glazen bak van Dierenspeciaalzaak Hoeben, met die rinkelende deurbel, die krijsende beo, die autistiese parkieten en de weeë geur van cavia's, marmotten, hamsters en andere gelaten lotgenoten. Een eigen solide behuizing en uitzicht op een verwarmmgsradiator en een computertafel, was al een hele verbetering geweest, maar nu aanschouwde ze dan eindelijk *the green green grass of home*, nooit eerder gezien, noch geroken, maar in haar genen vastgelegd als het beloofde land.

En daar kon natuurlijk geen hok tegenop, ook al bestond het uit twee compartimenten, een nacht- en een dagverblijf, compleet met ruif, hooi, vers stro op de krant van gisteren, en had het een schuin aflopend waterdicht dak van rubberpapier en was al het houtwerk ook nog eens smaakvol geschilderd in de kleuren, crème en groen. Aanvankelijk lukte het Quirina nog wel om Muf met een bloemkoolstronk naar zich toe te lokken, maar al gauw liet het konijn zich niet meer

pakken en hobbelde het dier steeds net onder de naar haar uitgestrekte hand weg. Als konijnen kwaad worden laten ze een licht grommen horen, een soort geknor. Ze sliep het liefst onder het hakhout, waar zij inmiddels verschillende ondergrondse verblijven voor zich had uitgegraven.

Ik noem het beest soms Muf, ja, sorry. Of zelfs Muffelt, nog erger. Tja, het is zo en waarom het ontkennen? Als ik des ochtends de tuin in kom, gaat onze eenzijdige conversatie ongeveer zo: 'Dag konijn, bent jij daar?' En helemaal eerlijk gezegd spreek ik haar niet aan met het woord konijn, maar met de troetelvariant 'kenijne'. Dat wordt dan dus: 'Dag kenijne, bent jij daar? Of: 'Hebbe de kenijne nog trek in *ein Knäcker*?' Een 'knäcker' is een knabbelstok van Duitse makelij, die ik koop bij de VOMAR en dan in het gaas hang van het openstaande deurtje van haar hok. Als ze me ziet aankomen reageert ze met een klein schokje van haar kop, het stilzetten van haar neus en een lichte verstrakking van haar lijf. Nader ik haar ongezien van achteren dan reageert ze op mijn vrolijke begroeting in het geheel niet, want ze is doof, stokdoof. Dat vermoedde ik al een poosje, maar kon ik met zekerheid vaststellen toen ik eens een dunne plexiglas plaat van een afgedankte kinderprent samendrukte, tot het zeer flexibele materiaal uiteindelijk met een geweldige knal in tweeën brak, vlak achter Mufs rug, die in het gras zat te grazen en niet op of om keek. Sedertdien nader ik haar altijd met een grote boog, zodat ze me bijtijds kan zien aankomen en niet teveel schrikt als ik plotseling achter haar sta.

*

Mijn tuin is een kleine tuin, maar het is onmiskenbaar een tuin en niet een door sierbestrating gevormd 'plaatsje' met hier en daar nog een randje begroeiing, zoals zo goed als al mijn buren hier in deze nieuwbouwwijk prefereren. Mijn tuin is in zijn geringe omvang niettemin een maximale tuin, een stukje natuur waarover ikzelf de rentmeester ben, de goede huisvader, de tuinman.

De tuinman en de dood.

Zo heb ik in een dronken opwelling het perenboompje, de perenboom inmiddels, tweeëntwintig jaar geleden bij de oplevering van dit huis samen met mijn toenmalige levensgezellin bij de HEMA in

Schalkwijk gekocht en ook samen geplant, omgezaagd. Jarenlang had ik er rond kerstmis lichtjes in gehangen en ieder jaar opnieuw stond hij wonderschoon in bloei, als bewijs dat de natuur ons opnieuw vergeven had. En dan, plotseling, in een kwade dronkenschap, zaag ik hem om. Onbegrijpelijk. Zoals *the ancient mariner*, zonder enige reden, met zijn kruisboog op Gods schepping begint te schieten en een onschuldige albatros, nota bene symbool van voorspoed en *fine weather*, uit de zaling knalt en doodt.

'Zorg ervoor dat uw kinderen deze tuin niet vernielen,' luidde de vermaning op de bordjes in de openbare parken van de Mexicaanse stad Quauhnahuac in Malcolm Lowry's meesterwerk *Under the Volcano*. Die aan het eind van het boek nog eens apart afgedrukte waarschuwing wordt door het gehele boek herhaaldelijk genoemd en dringt zich daardoor geleidelijk als een symbolies beeld op. De gemeentelijke parken representeren niet slechts wat ze feitelijk zijn: natuurlijke rustpunten in een stedelijke bebouwing, groene harten binnen de chaos van vervuilend verkeer, zij zijn meer nog dan een hart, zij zijn de ziel, niet alleen van de stad, maar de ziel van de mens zelf, die in zijn koortsachtig en tumultueus bestaan beschadigd raakt en verloren gaat. De kinderen dan zijn het reine in de mens dat behoed moet worden en geleid, wil het niet gecorrumpeerd raken en verworden tot een vernielende instantie. Zoiets, ja hoe zeg je het? De tuin als paradijs, dat is ook zo gek nog niet. *The garden of Eden*, zegt de Engelsman, niet voor niets. Om deze passage in mijn verhaal te kunnen citeren heb ik hem nog eens opgezocht. Ik bezit verschillende edities van dit favoriete boek, zoals de oude grijze *penguin*, met de gebroken rug en de stukgelezen katernen, waarbinnen de pagina's op meerdere plaatsen los liggen en uitsteken en waarin het niet gemakkelijk bladeren is. In de *hardcover* editie van uitgeverij Jonathan Cape uit 1984 vond ik bij de tweede keer dat ik de pagina's onder mijn duim liet doorwaaieren wat ik zocht, op pagina 128:

LE GUSTA ESTE JARDIN?
QUE ES SUYO?
EVITE QUE SUS HIJOS LO DESTRUYAN!

Maar ik hoef mij geen zorgen te maken over mijn kinderen, zij zullen mijn tuin niet vernielen, dat doe ikzelf wel, tezamen met dit konijn. Ieder ander mens zou dit beest toch bij zijn lurven grijpen en het in zijn hok opsluiten? En menigeen zou het dier, waarschijnlijker nog, doodmaken en consumeren, bij voorkeur met kerstmis. Mijn drie levenspartners, mijn exen dus, kwamen en gingen, zoals het exen betaamt. De eerste verloor haar kinderen en daarmede zichzelf, de tweede verwijderde haar kinderen en daarmede mij en de derde, oh onpeilbaar lot, liet mij een dochter en een zoon, Hannah en Nathan. *All's well that ends well*.

Mijn tuin meet slechts zestig vierkante meter, vierenzestig om precies te zijn, en dat is te weinig voor een konijn met een onstilbare vraatzucht, om over haar graafzucht nog maar te zwijgen. De regenton is al verzakt en de fundamenten van de schuur zijn op verschillende plaatsen zichtbaar, zoals ook de zware wortels van de esdoorn die langs het ondergrondse beton hun weg zoeken. De gehele dag door hobbelt ze rond en besnuffelt ze werkelijk alles met die onophoudelijk bewegende neus van haar. Grasmaaien hoeft niet meer en geen plant heeft een kans. Ook niet in de bloembak die ik achter een opgemetselde rand langs de schutting had gebouwd. Van een aantal bloeiende begonia's werd zo goed als al het loof opgeknabbeld en ook de blaadjes van een redelijk enthousiaste kamperfoelie bleken een lekkernij. Tot op veertig centimeter van de grond is de klimop rondom kaalgevreten, maar toen de hortensia's in de bloembak aan de beurt waren greep ik in door een zestig centimeter hoge afrastering van groen geplastificeerd gaas rond de bak te plaatsen, wat de aanblik niet ten goede is gekomen, maar mijn tuin nog enigszins spaart.

De schade die Muffin heeft toegebracht aan mijn have en goed is aanzienlijk. Zo durft de poes Lolitapoes al bijna de tuin niet meer in, nadat Muffin haar had gebeten. Ik heb het zien gebeuren en het was eigenlijk een misverstand. Lolitapoes keerde terug van een terreininspectie op het schuurdak en belandde daarbij op het hok van Muffin, die daarvoor in de zon zat te soezen. En toen Lolita onverwachts vlak naast haar op de grond sprong, schrok Muffin zo dat ze Lolitapoes aanviel. Die vluchtte terug naar het klapluikje in de keukendeur, maar Muffin zette de achtervolging in en beet haar hard in haar achterpoot. De felheid waarmee ze dat deed verbaasde me. Een poos lang, toen het

's nachts vroor, heb ik de schuurdeur opengelaten, zodat het konijn daar wat beschutting kon zoeken tussen het gereedschap dat ik daar in twee oude linnenkasten bewaar, maar ook mijn zeiluitrusting sla ik daar op en pas vorige week constateerde ik een aantal rafelige gaten in de zeilzak van mijn Genua. En tot mijn ergernis bleek Muffin zich niet alleen door het canvas van de zak te hebben geknaagd, maar ook door drie lagen zeildoek. Reparatiekosten: € 75,- bij de firma Dekker te Zaandam. Om nog maar te zwijgen van alle schuimrubber bolletjes die ze van de muur in mijn schrijfhok heeft gebeten, toen ik een keer vergeten was de deur te sluiten.

Waarom haar niet gewoon opsluiten in haar hok, zoals tienduizenden andere konijnen in Nederland? Op iedere boerderij wel een paar. Welnu, juist daarom. En zelfs als ik haar zou willen pakken, zou me dat niet eens zo gemakkelijk afgaan. Pakken is trouwens niet eens het goede woord, dat is vangen. In die zin heb ik zelfs eens een schepnet gebruikt, dat tot mijn visgerei behoort, maar toen ik haar tweemaal hard raakte met de metalen rand, zonder haar daarbij uit de tuin te vissen, heb ik die methode opgegeven.

Muffin. Die naam was voor Hannah bedacht door haar moeder. Volgens mij is een muffin een lekkernij, een Engels cakeje, maar volgens Quirina was het in het Amerikaans een synoniem voor de bargoense bijbetekenis van het woord *beaver*. Pelsje, poesje, dat werk, dat kutwerk, zeker bedoeld als *practical joke*. Nu ja, het zal het Mufkonijn zelf een zorg zijn, want ze luistert naar geen enkele naam.

Een maand geleden ongeveer besloot ze zomaar ineens om weer in haar hok te gaan slapen en dat was niet omdat haar etensbakje daar stond en haar drinkflesje daar hing, een in het gaas ophangbare plastic flacon met een tuitvormig mondstuk, waarin een los kogeltje de vloeistoftoevoer afsloot, maar waarom het dan wel was, bleek toen ik het deurtje van het nachtverblijf opende en een nestje zag, vervaardigd van bijeen geduwd stro en plukken vacht.

‘Die is schijnzwanger,’ zei Bea resoluut, nadat ik haar over het gedrag van Muffin had ingelicht. In de Gierstraat te Haarlem bevindt zich niet alleen de firma Van der Pigge, de beroemdste drogisterij ter wereld, maar ook BEA'S DIERENBOETIEK, waar een bruin hangoorkonijn

zich in een glazen bak in de etalage stierlijk zat te vervelen. Wij schrijven nu begin april 2009.

‘Ja, zoiets vermoedde ik al,’ zei ik.

En ik voegde eraan toe dat ik het wel een beetje sneu vond.

‘Je mag die daar lenen,’ zei Bea direct. ‘Dat is een man.’

Ze wees in de richting van de etalage.

Ik antwoordde dat ik dat een heel aardige geste van haar vond.

‘Maar weet u wel zeker dat het een mannetje is?’

Bea liep naar de bak toe, tilde het konijn aan zijn nekvel op en keerde hem half om.

‘Hier, daar heb je zijn ballen, zie je wel. Kijk eens even, allemachtig. Als ik een nieuwe vriend heb kijk ik daar ook altijd eerst. Voor de zekerheid, weet je wel.’

Ze hield haar hoofd scheef, trok glimlachend haar wenkbrauwen een paar keer op en keek me daarbij schalks aan, maar ik ben niet gek op dit soort kazernehumor.

‘Ik denk dat je de gok meestal wel kunt wagen,’ antwoordde ik maar.

Hier ging ze niet op in, maar streek nu de haren van het konijn op zijn onderbuik plat weg.

‘Hier, kijk, dat is zijn dingetje, zie je wel?’

Even vreesde ik daarbij opnieuw commentaar uit haar eigen leven, maar dat bleef gelukkig uit. Ze verdween met het konijn door een deur achter in de zaak en kwam even later terug met een kartonnen doos.

‘Hou die flappen maar goed dicht, want dit is een rakker, hoor.’

Voor de zekerheid verzegelde ze de bovenkant met twee strippen plakband.

‘Het beste kun je wat aftershave op je handen doen en die beesten daarmee insmeren. Konijnen gaan erg op geur af en als ze allebei hetzelfde ruiken heb je de minste kans op ruzie.’

Wij kwamen overeen dat ik het konijn een week mocht houden.

*

Bij thuiskomst zette ik de doos op tafel en begaf me naar de badkamer, waar ik een korte toef *Opium* van Yves Saint Laurent tegen de binnenkant van mijn hand spoot. Die nogal prijzige en veel te sterke *déodorant*

parfumé was een presentje geweest van een vroegere vriendin en kwam nu toch van pas. Ik wreef de geur in mijn handen door ze in de lucht te wassen en begaf me weer naar beneden. Daar scheurde ik het plakband van de doos, pakte het leenkonijn rond zijn lijf en begon hem over zijn rug te aaien. Hij was een slag kleiner dan Muffin, maar onmiskenbaar gespierder dan zij. Vooral de achterpoten waren krachtig en stonden zichtbaar los van het lijf, terwijl Muffin meer een rond konijn was.

'Dag Leendert,' zei ik. 'Ik heb een verrassing voor jou, jongen. Jij gaat vandaag naar de hoeren en niet zo'n beetje ook, *banging beaver*, zoals Randolph McMurphy deze mannelijke hobby placht aan te duiden. Ik betaal.'

Muffin zat half onder de grond bij het hakhout en was druk doende een nieuwe tunnel te graven, waarbij ze het zand onder haar poten door naar achteren zwiepte.

'Hallo Muf!' riep ik geestdriftig. 'We hebben bezoek!'

Ik zette de doos op het kort geknaagde gras, kantelde hem voorzichtig en trok hem langzaam onder Leendert weg.

'Muffelt, kijk eens!' riep ik opnieuw. 'Hier is Leendert!'

Een van de allermooiste verhalen die aan de pen van A. Koolhaas zijn ontvloeid heet 'De liefde schuilt in een doublet van hazen' (*Alle dierenverhalen* pp. 207-27) met de onvergetelijke openingszin: '"Ik ben dan ook altijd op de vlucht, ook!" riep de haas Leendert ineens uit.'

Nu was dit konijn dan wel geen haas, maar hij heette wel degelijk Leendert.

Ik sloeg met mijn vlakke hand op het gras om Muffins aandacht te trekken, maar zonder succes. Pas toen ze zich omkeerde om het achter haar almaar opwippende pluimstaart opgehoopte zand met haar snuit te verspreiden, zag ze ons. Haar kop kwam met een schokje omhoog en haar oren rezen tot een horizontale stand. Daar zat een zeer verbaasd konijn, dat viel duidelijk te zien.

'Dit is Leendert, Muffelt,' herhaalde ik. 'Leendert is een mannetje en hij komt met je kennismaken, als je daar tenminste geen bezwaar tegen hebt.'

De rest ging snel, heel snel, misschien wel dankzij de homofiele opium van Yves Saint Laurent, waarvan ik nog juist bijtijds iets op Muffins vacht kon aaien. De twee konijnen ontmoetten elkaar *halfway*, want Leendert had Muffin ook opgemerkt. Ik stapte weg en nam plaats

in een der tuinstoelen. Het begon met snuffelen, aan elkaar snuffelen en rondjes draaien. Het was seks op het eerste gezicht, dat viel duidelijk te zien. In het draaien kwam een meer golvende beweging, totdat een van de dieren de ander beklom. Het vreemde hierbij was dat het Muffin was die achterop Leendert klom en begon te doen waarvoor hij eigenlijk gekomen was. Hun instinct moest nog even worden afgeregeld, dacht ik. Een eenvoudig geval van *fine-tuning*. En ja hoor, daar verrees Leendert uit zijn ondergeschikte positie en strekte Muffin zich tegen de grond liggend uit. Het ging er vervolgens niet zachtzinnig aan toe. Leendert greep Muffin met beide voorpoten vast en veranderde in een soort van op hol geslagen pneumatiese boor. Muffin besloot dat het beter was om deze razernij nu maar te dulden en bleef stil liggen. Vijf seconden later beet Leendert zich grommend in haar pels vast en trok hij haar half op haar zij. Toen hij losliet vlogen de pluizen van Muffins rug. Deze procedure herhaalde zich die dag nog enkele malen, met onvermoeibare energie van beide mededingers, die zonder meer naar de volgende ronde doormochten.

Maar na twee dagen zag ik een verandering in Muffins houding. Zij begon de avances van Leendert te ontlopen en had duidelijk genoeg van dit hitsige gedoe. Leendert had dit niet goed door en bleef haar maar achtervolgen. Ik denk dat Muffin als vrouwtje onder mannelijke hangoorkonijnen hoog zou scoren, vergelijkbaar met Susan Smit onder mannelijke schrijvers.

Op de derde dag ging het mis. Leendert zat op het pad langs de bloembak en veerde lichtjes op en neer op zijn gespierde achterpoten. Daarbij kon ik zijn balletjes onder zijn achterlijf zien hangen, die in zijn voortplantingsdrift kennelijk opgezwollen waren geraakt.

Hij had er weer behoorlijk zin in, zag ik.

Even later lagen de twee konijnen te vechten, plat op het pad, rondtollend en blazend als katten. Het gevecht was van korte duur en ondanks zijn gespierde bouw moest Leendert het onderspit delven. Hij was dan misschien wel sterker, maar hij was ook kleiner en het ging bij moord en doodslag vaak om het psychologiese moment. Ik bedoel, Muffin moest dit gevecht wel winnen en Leendert moest het wel afleggen, tegen beider hormonen, zou men kunnen zeggen. Maar wat ik toen zag sneed mij door het hart.

Muffin was weggelopen naar de regenton en keurde Leendert geen blik meer waardig, vond hem maar een lastpak en een viespeuk, terwijl

Leendert even stil bleef zitten op het pad, maar toen zijn kop omhoog bracht en begon te krijsen zoals ik niet voor mogelijk had gehouden. Het was het krijsen van een varken die de strot wordt doorgesneden, *sticking a pig* is Engels voor wreed slachten, maar misschien is het krijsen van een biggetje dat onverdoofd zijn ballen wordt afgesneden dichter bij de waarheid. Hoe dan ook, Muffin moest Leendert wel heel venijnig gebeten hebben. En dat zij drachtig was viel wel met zekerheid aan te nemen.

De volgende dag heb ik Leendert naar Bea teruggebracht en haar eerlijk verteld wat er was gebeurd.

'Ja, wat kunnen ze gillen, hè,' was haar commentaar. 'Net speenvarkens.'

'Geef Leendert maar een knabbelstok, van mij,' opperde ik.

'Onzin, die rommel verkoop ik niet. Trouwens, hij is het allang weer vergeten, hoor.'

Voor haar had ik een bos bloemen bij me.

Zoals ik wel kon raden was Hannah door deze hele gang van zaken danig in de wolken en zij sms-de haar stiefzuster Quirina dienaangaande meteen. Quirina, met haar *god-given ass*, die mij via de mobiele telefoon van mijn dochter in retour complimenteerde met mijn ondernemingslust. Het zou wat. Wat zij niet wist was dat ik inmiddels bij notariskantoor Hoogenboom en Wieringa, hier aan de Dreef, testamentair vijftienduizend euro op haar naam had gezet, zodat ze tenminste flink zou moeten janken als ikzelf dood was.

Dat Muffin moeder zou worden was al na twee weken onmiskenbaar. Zij was dikker en haar graaflust was niet te stuiten. Mijn hele tuin stond onder druk, maar ik begreep dat het ging om een veilige plek voor haar jongen, die zij dus gewoon had in het nachtgedeelte van haar hok Via internet leerde ik dat de draagtijd van een konijn vier weken is en zo heb ik haar vorige week met een list gevangen (zij is verzot op de broccoli van de VOMAR) en haar in het hok vastgezet. Wat dacht ze wel, honderd veertig euro. En ik had zelfs de poten op maat afgezaagd om het naar binnen springen te vergemakkelijken. Deze interventie nu bleek een gouden greep. Ze kwam in het hok tot rust en ik

merkte dat ze het stro, dat ik dagelijks ververste, voor een deel versleepte naar het slaapgedeelte, de kraamkamer zogezegd.

Het werden vijf jongen.

De eerste twee lagen drie dagen geleden in het dagverblijf, twee langwerpige roze lijfjes, waarvan niet te zeggen viel of het ratten zouden worden of konijntjes, maar het zouden konijntjes worden, dat wist ik zeker. En hun vader heette Leendert, die blij was dat hij geen haas was.

Gelul. Shit, alle vijf dood.

Vandaag geconstateerd, nadat er al drie dagen geen teken van leven meer was geweest. De eerste twee bleken de volgende dag naar het nachthok te zijn verplaatst, wat op zich wel een goed teken was. Maar ik vond Muffin in de dagen daarna zenuwachtig en anders, aardiger en liever en kwetsbaarder. Een echt konijn, eigenlijk, dat niemand kwaad zou doen. Zelfs Leendert niet, dat neukorgel. Mannen willen maar één ding.

En toen ik daarnet, ten langen leste, het deurtje van het nachthok opende en het nest doorzocht (hoog opgedrukt stro, opgevuld met pelsbont) zag ik wat ik niet wilde zien, vijf dode worstjes met nagels. Netjes schoongelikt en voor de dood gerangschikt. Naar wat hier is misgegaan kan men slechts raden.

Ik schuif mijn hand onder de krant waarop het nestje zich bevindt, rol alles bijeen en maak zo het nachthok in één handeling leeg. Muffin zit dan naast me en volgt mijn bewegingen. Ik kom overeind en loop met uitgestrekte armen en afgewend hoofd in de richting van de keukendeur. Ze hobbelt met me mee langs de rand van de opgemetselde bloembak, tot halverwege de afvalcontainer. Daar blijft ze zitten.

Ik open de deksel van de bak.

Ze gromt kort, tweemaal.

'Bad luck, Muf,' zeg ik, en ledig mijn handen.

'I know the feeling,' voeg ik nog toe, maar weet dat ze dat niet kan horen.

De dame met het hondje

Stefan Wimmer[*]

(Vertaling Ralph Aarnout)

'Wat is heilzamer dan een hondentong?
Likt een hond de wonden van een
gekwetst man, zoo helen deze gezwind.
Want waren het niet de honden
die den armen Lazarus zijne zweren
en zijne open wonden likten,
en deze met hunne tong heelden?'

Ignatius Ertl, *Barokpreek*

'In de auto voor me rijdt een mooi meisje,' heette het in een schlager uit 1977 die uitgroeide tot een loflied op de eenzame trucker. In de auto voor mij, die net van de achtbaans periférico plotseling een duistere zijstraat insloeg, zat geen mooi meisje. En ook geen meisje dat met de nodige moeite nog voor mooi had kunnen doorgaan. In de auto voor mij zat een volkomen aan lagerwal geraakte kerel, wiens koortsige en van onrust vertrokken gezicht ik nu *en profil* te zien kreeg. Het gezicht was mij welbekend, want het behoorde aan niemand anders toe dan mijn zuipmakker Frazetti. Wij hadden overduidelijk hetzelfde doel.

Ik liet mijn taxichauffeur dezelfde afslag nemen en droeg hem op een paar keer te toeteren.

Frazetti reageerde, herkende me in zijn achteruitkijkspiegel en stopte langs de kant van deweg. Ik had mijn chauffeur letterlijk moeten dwingen om me naar deze achterbuurt van Mexico City te rijden;

* *Stefan Wimmer (1969) is journalist en schrijver te München. Na zijn studie germanistiek, romanistiek en volkskunde vertrok hij met een onderzoeksbeurs naar Mexico. De journalistiek en de literatuur trokken hem meer dan de wetenschap. Naar aanleiding van zijn tijd in Mexico schreef Wimmer twee schelmenromans over een Duitse desperado in Mexico. 'De dame met het hondje' is een hoofdstuk uit Wimmers debuut* Die 120 Tage von Tulúm. *Over* Der König von Mexiko *schreef de Frankfurter Allgemeine Zeitung: 'Om te brullen van het lachen. Zulke onderhoudende en goedgeschreven romans lees je zelden.' Wimmer werkt inmiddels aan een derde roman.*

hij had er dan ook niets op tegen dat ik nu uit zijn taxi sprong om van gezelschap te veranderen. Ten afscheid stootte hij een grommend geluid uit, waarschijnlijk om me geluk te wensen. Frazetti wachtte in zijn auto op me. Frazetti was kunstschilder, maar met zijn knokige lijf, zijn haviksneus en zijn warrige, naar alle kanten uitstaande haardos leek hij meer op een manisch-depressieve roofvogel. De brillenglazen van min twintig die hij bij het autorijden droeg, maakten zijn heen en weer schietende ogen.reusachtig groot. Sinds een paar maanden - om precies te zijn: sinds een algehele staking aan de universiteit mijn onderzoeksproject had weggevaagd - was Frazetti een trouwe begeleider geworden op mijn odyssee langs de cantina's en de feesten van Mexico City.

‘Man! Eikel!’ lachte hij, en hij trok op. ‘Als ik had geweten dat je vanavond dezelfde plannen had als ik, dan was ik je natuurlijk op komen halen.’

We slipten door de smalle zijstraat naar beneden, links en rechts van ons waren enkel barakken. Nergens brandde licht, je zou denken dat we door een tunnel reden. Alleen de maan hing boven ons als een bom die elk moment naar beneden kon komen. Frazetti minderde vaart en draaide zijn portierraampje omlaag. Aan het eind van de straat sloegen we een onverharde weg in. Volkomen onverwacht doemde er in de nachtelijke woestenij een oase op. Langs de weg hingen een paar jongens op een uitgewoonde bank - bewegingloos, verstard, als insecten - in de vuilgele lichtkegel van een lantaarnpaal. De jongens staken hun handen in hun broekzakken, alsof ze allemaal op hetzelfde moment behoefte kregen naar hun sigaretten te grijpen. Langzaam hobbelden we langs de bank. Een van de jongens stond op, liet twee pakjes in Frazetti's uitgestoken hand vallen en nam de beide briefjes van tweehonderd peso aan. Al op de terugweg naar de periférico werkte Frazetti een deel van zijn portie zijn neus binnen, gebruikmakend van een telefoonkaart. Hij ademde op.

‘Eigenlijk is het een schande dat we nou al helemaal naar Santa Ursula Xitla moeten rijden om spul te kopen. Zag je wat voor verlopen gasten dat waren? Een perfecte naam voor deze wijk, trouwens - Xitla.’ Er stonden speekselbelletjes in zijn mondhoeken, maar hij was wel wat tot rust gekomen.

‘Waar gaan we naartoe?’ wilde ik weten.

‘Kan me niet schelen, zolang het de *Centenario* maar niet is.’ We zaten te dubben op welk station we als eerste zouden afkoersen.

‘Naar de *Rexo*!’ krijste Frazetti. ‘De *Rexo* heeft de mooiste toiletten.’ Dat was een overtuigend argument.

‘Wat veiligheid, functionaliteit en design aangaat, zijn de toiletten bij de *Rexo* onovertroffen.’ Dat moest ik onderschrijven. ‘Eigenlijk moesten wij samen eens een *Grote Toilettengids voor Mexico City* schrijven. Kun je voor zoiets in Duitsland geen opdracht in de wacht slepen?’

‘Ik vrees van niet.’

‘Maakt ook niet uit,’ zei Frazetti. ‘Los van die toiletten - in de *Rexo* lopen tenminste geciviliseerde vrouwen rond, niet van die bezopen sloeries als in de *Centenario*.’ Ook daarin had hij gelijk, dus sloegen we af richting Roma Norte. Frazetti raakte ondertussen steeds meer in de ban van zijn eigen woorden:

‘Had ik je al verteld over die Cubaanse studente die ik in de *Centenario* had opgepikt? Twee maanden lang heeft ze in mijn huis gebivakkeerd, heb ik haar mogen bekoken en bedienen, en haar trips en haar roezen mogen bekostigen. Gaat ze er uiteindelijk met een Belg vandoor, vind ik *zo'n* telefoonrekening op mijn deurmat, met alsmaar Cuba, Cuba, Cuba erop - en Cuba libre (=gratis telefoneren met Cuba) ho maar, dat mag je van me aannemen!’

Protserige filmspots verlichtten de entree van de *Rexo Cocktail Lounge*. Een kleine menigte mensen stond te wachten om binnengelaten te worden, door de deur drong zacht *easy listening* naar buiten. Niet alleen de verlichting in de *Rexo* was over de top. Bij de eigenaar van de tent, de Amerikaanse kunsthandelaar Joshua Buchheimer, sloeg de distinctiedrift zowaar om in nichterigheid. Zijn clientèle bestond uit mannen met glimmende gelhelmen en drukdoenerige gebaartjes, de vrouwen in hun gezelschap hadden een Sahel-postuur en een expressionistische oogopslag waarvan zelfs Lil Dagover, mimekoningin van de stomme film, nog had kunnen leren. De kleerkast bij de ingang herkende ons en wenkte ons naar binnen. Toen we ons langs de entreeloge naar binnen wurmden, wankelde de eerste - in Frazetti's woorden - ‘geciviliseerde vrouw’ ons tegemoet. Ze hield haar mobiele telefoon stijf tegen haar oor gedrukt en knalde als een Robocop tegen ons op.

‘Alles okay, darling?’ schreeuwde ze in haar telefoon. ‘Nee, nee, we zitten niet in de *Melitón*, we zitten met Jérôme in de *Rexo*. Het is hier

ontzettend druk, volgens mij komen jullie hier niet meer naar binnen. Ja, dan zien we jullie nog wel bij *Frederic's*!' Terwijl ze verder wankelde en een paar andere bezoekers begroette, werkten Frazetti en ik ons naar voren door een woud van witte overhemden, citroengele blazers, crèmekleurige vesten en viooltjesblauwe colbertjasjes. Zenén, de Indiaanse barkeeper, stond in zijn nauwsluitende, zwarte *Rexo*-kloffie tegen de muur achter de bar geleund. Hij grijnsde, zijn wenkbrauwen cynisch, hoog opgetrokken, en trommelde op de maat van de muziek met zijn cocktaillepels op de glazen. Hoewel Zenén een eersteklas barkeeper was, gaf Joshua Buchheimer hem hetzelfde salaris als zijn andere medewerkers: een dagloon van omgerekend twee Dry Martini's.

'Wanneer is dat scenario van jou nou eindelijk eens klaar, Zenén?' vroeg Frazetti.

'Wanneer zou ik dat ooit moeten afmaken,' steunde Zenén. 'De *Rexo* slokt al mijn tijd op.'

'Dan vergaat het jou hier zoals het ons met de *Centenario* vergaat,' lachte Frazetti. Ik bestelde een cuba libre, omdat dat het goedkoopste was wat je in de *Rexo* kon krijgen en Zenén de glazen altijd tot de rand vulde met *Havana Club*. Ook Frazetti bestelde een cuba libre, misschien om dezelfde reden, maar misschien ook wel om zijn trauma met de Cubaanse te verwerken. Stijf tegen de bar gedrukt namen we de omringende drukte in ons op, met de scannerblik waarmee we in een fractie van een seconde de bereidwilligheid van het vrouwenbestand konden doorlichten. Ik liet mijn scanner 360 graden roteren en liet hem de aanwezige objecten tot in de verste uithoeken aftasten: een korte vloedgolf aan informatie, en op mijn mentale monitor werd het resultaat opgehoest: '1 object(en) gevonden.'

Een kleine blondine, ergens begin twintig, met dunne, hunkerende lippen wierp een blik in mijn richting. Eigenlijk was haar eerste blik nog niet helemaal voor mij bedoeld. Hij dwaalde eerst nog ongericht door het onuitputtelijke wildreservoir van de *Rexo*, om vervolgens eventjes op mij te blijven rusten. Ik nam haar wat nauwkeuriger op: ze droeg een kort, lichtblauw jasje, een strakke, donkerblauwe zijden doek om haar hals, een beige kilt en laarzen. Haar gelaatsuitdrukking berustte op een merkwaardig driestappenplan. Als ze praatte, had ze iets jachtigs en opgejaagds rond haar mondhoeken. De manier waarop ze glimlachte was daarmee volledig in tegenspraak: charmant, stralend en mooi. Maar schaterde ze, dan klonk er een gemeen geblaf. Wie met

haar praatte moest dus niet te grappig zijn. Maar dat gevaar bestond in de *Rexo* sowieso niet.

De blondine stond met een vriendin aan de bar, beiden klampten zich vast aan een nagenoeg leeg glas. Aan dat beeld was ik gewend geraakt, want uit wat voor laag van de bevolking ze ook kwamen, Mexicaanse vrouwen zouden voor geen goud meer dan één drankje zelf betalen. Haar glas moest dus binnen afzienbare tijd op kosten van een man bijgevuld worden, en die man, zo vermoedde ik, zou ik wel eens kunnen zijn. Bij het tweede oogcontact veegde het meisje haar geblondeerde lokken achterover en stak ze haar kont een stukje naar achteren. De leer van Sammy Molcho zei me dat dit een goed teken was. Ik bestelde bij Zenén nog een cuba libre, zette me af van de bar en slenterde langs het meisje in de richting van het toilet. Nu schonk ze me een prachtig stralende glimlach. Langzaam begon de avond zinvolle contouren aan te nemen.

Ik deed de toiletdeur op slot. Van buiten drong de percussie van *easy listening* het toilet binnen. Ik haalde het pakje tevoorschijn, testte een klein beetje en zoog gekweld mijn longen vol lucht. Met wat voor poeiertje hadden ze ons nou weer afgescheept? De witte brokken moesten voor *flakes* doorgaan, maar waren hemeltergend *fake*. Ik herinnerde me hoe er in München een tijd geleden wondercoke had gecirculeerd: kristallen die flonkerden als de sneeuw in *Die weiße Hölle vom Piz Palü*. Ze waren zo samengeperst en van zo'n fabelachtige dichtheid dat zich bij het verpulveren een wonder van materialisatie voltrok. Uit één miniem kruimeltje kon je de ene lijn na de andere leggen. Deze wondercoke was zo kristalzuiver dat je het op één pakje weken uithield en dat op cokefeestjes - om met Lucas 9:17 te spreken - *'allen aten en verzadigd werden, en zij raapten het overschot op: twaalf manden met brokken...'*

Lijdzaam stopte ik en jaste de rest van de neplijn mijn neus in. Want wat schoot je immers op met dat 'vroeger' en 'ooit'...? Achter dit soort gedachten lag de waanzin op de loer. Ik zat nu in Mexico City in een bar die de *Rexo* heette, waar aan de tap een verslaafde op mij wachtte die naar de naam Frazetti luisterde, en als ik geluk had ook een meisje met geblondeerde lokken en een lichtblauw babyjasje - ik had me op een toilet verschanst om een brok amfetamine te verpoeieren, en elke keer dat ik erop inhakte nam hij snel in volume af in plaats van te groeien.

Toen ik terugkwam van het toilet, klonken de bekkens van het slagwerk tenminste wat helderder en hadden de voorwerpen de gebruikelijke scherpe contouren. Ook de vrouw was een paar klassen knapper geworden. In haar lichtblauwe jasje en met de donkerblauwe strik om haar hals zag ze eruit als een cadeautje dat erop wachtte uitgepakt te worden. Heel wat anders was het gesteld met Frazetti, die zich nu richting toilet spoedde en wiens gezicht mij herinnerde aan een kop in de *Reforma*: 'Chers gezicht stort in!' Ik wist maar al te goed dat hij met elke lijn coke ongenietbaarder werd. In mijn bijzijn had hij eens bij de Duitse directeur van het Goethe-instituut om coke gebedeld en de man, toen die onthutst zei dat hij niets had, een 'asociale, fascistische vrek' genoemd. 'Dat zijn de grofste leugens sinds de Neurenbergse processen!' had Frazetti's stem indertijd door de *Rexo* geloeid, terwijl ik van schaamte door de grond zakte en de directeur van het Goetheinstituut snel zijn geld bij Zenén op de toog smeet en de bar uit vluchtte - 'Geef nou gewoon toe, man, dat je kilo's coke op zak hebt!' Om onverklaarbare redenen had Frazetti zich vastgebeten in het idee dat de als serieus bekend staande directeur, die ongetwijfeld nog nooit met ook maar een vinger drugs had aangeraakt, heimelijk gigantische voorraden coke oppotte, maar ze hem uit kwaadaardigheid niet gaf.

Nu kwam Frazetti terug naar de bar en was hij tot tekstgenerator gemuteerd.

'Wil je weten,' knarste hij tussen zijn tanden, 'wat de domste bewering ter wereld is? Dat drugs problemen verergeren in plaats van ze op te lossen. Hebben de demagogen die dat beweren het zelfs niet over de "vicieuze cirkel", waar je met verdovende middelen in verzeild zou raken? Dat is toch allemaal niet waar! De wereld gaat sowieso elke dag verder naar de knoppen, daar zijn echt geen drugs voor nodig. Wij zijn volstrekt onschuldig.'

'Frazetti, kerel, daal eens een eindje neer,' lachte Zenén, die deze monologen al kende. Er kwam bijna stoom uit Frazetti's mond.

'Nee, laat me uitpraten, ik geef je een voorbeeld. Een half jaar geleden stond er in de *Reforma* dat ex-dictator Banzer opnieuw de macht dreigt te grijpen in Bolivia. Een maand later sla ik diezelfde krant open en wat lees ik? Het Boliviaanse volk heeft Banzer tot president gekozen. De man die zeven jaar terreur en derderangs politiek theater op zijn geweten heeft! En nog weer een maand later heeft hij in dezelfde krant nota bene een column en filosofeert hij over de "uitdagingen van

de democratie in het derde millennium”! Je moet je gewoon bij elke gebeurtenis voorstellen wat het ziekste, ellendigste vervolg zal zijn, en even later wordt precies die film ingestart.’

Frazetti knalde zijn lege glas op de bar. Zenén zette een nieuwe cuba libre voor zijn neus en knipoogde naar me.

‘Wat lachen jullie nou?’ vroeg Frazetti. ‘Ben ik grappig zonder dat ik het zelf in de gaten heb? Geloof me, ik zit er bijna doorheen.’ Met zijn ogen opengesperd als een helderziende staarde hij ons door zijn brillenglazen aan. ‘De hele wereld gaat naar de kloten en wij vergooien onze tijd op feestjes waar alleen maar verslaafden rondhangen - en dat zijn we nota bene zelf. Het is tragisch!’

‘Luister nou eens, Frazetti,’ probeerde ik hem te troosten. ‘Het lijkt voor jou alleen maar of alles op zijn einde afstevent. In werkelijkheid loopt deze avond uit op een triomf! Je moet er alleen in geloven. De zin van het leven daalt nog vanavond regelrecht op ons neer!’

Ik drukte Frazetti aan mijn borst, en keek over zijn schouder naar de twee meisjes die nog altijd aan de bar stonden, zich aan hun lege glas vastklampten en naar ons keken. De aanblik van de lege glazen wekte bijna nog meer medelijden bij me op dan Frazetti.

‘Ik zal eens even contact leggen met die twee vrouwen aan de overkant,’ fluisterde ik hem in zijn oor, ‘dan zul je zien hoe fantastisch deze avond gaat eindigen.’

Frazetti's gezicht klaarde op en er verscheen een bittere glimlach; hij zag er nu uit als de kapitein van een onderzeeër die zich verheugt op een torpedering. Met een paar stappen had ik de meisjes bereikt.

‘Wat mag ik jullie aanbieden?’ vroeg ik.

In de ogen van de meisjes tekende zich een kerstachtige glinstering af - een bepaald onbehaaglijk voorteken voor mijn portemonnee. Meteen bestelden ze allebei ‘een Schotse maltwhisky met cola.’ Ik kende de drankkaart niet uit mijn hoofd, maar durfde te wedden dat het het duurste drankje was dat je in de *Rexo* kon krijgen. De gnuivende lach waarmee Zenén ons de drankjes bracht, leek die indruk te bevestigen. De meisjes namen hun maltwhisky in ontvangst, verminkten hem eerst met een paar ijsklontjes en gaven hem met de colafles het genadeschot.

‘Zeg, maar wat doe jij hier eigenlijk in Mexico?’ vroeg de blonde me. Met die *bodycheck* had ik rekening gehouden.

‘Ik ben - producer,’ zei ik en knikte kort.

‘Oooh!’ deed de brunette. ‘Aaah!’ deed de blonde. ‘En wat produceer je zoal?’

Nu werd het lastiger. Ik keek snel naar Frazetti, die zijn telefoonkaart als een slagersbijl in zijn hand hield en langs ons naar het toilet beende - ongetwijfeld om zich op een paar nieuwe brokken te storten.

‘*Formats* van de toekomst’ murmelde ik. ‘*De baas in huis, Koken met sterren, Uit de school geklapt*. Dat soort dingen.’

‘Nee, echt?’ riep de blonde, en ze stortte zich geestdriftig op me. ‘Maar dan werk je in dezelfde branche als wij!’

‘Kan zijn. Wat doen jullie zoal?’

‘Creative director bij *TV Azteca*,’ siste de blonde trots.

‘Product manager bij *Televisa*,’ knalde de brunette er overheen.

‘Oooh!’ deed ik, en vervolgens deed ik: ‘Aaah!’ De blonde stootte haar maltcola-bocht tegen mijn cuba libre en vroeg:

‘Maar dan ken je Jimmy natuurlijk ook?’

‘Nee,’ zei ik.

‘Ken jij *Jimmy* niet? Jimmy van *Cactus Productions*? O mijn god!’ krijste de blonde.

‘Jimmy... Jimmy...’ peinsde ik, maar ik kende niemand in Mexico City met een dergelijke onnozele naam. ‘Moet ik die kennen dan?’

‘Ja natuurlijk!’ riep de blonde, en knipperde bezeten met haar ogen. ‘Jimmy geeft de tofste feesten van Polanco! Als Jimmy je niet uitnodigt, dan kun je wel inpakken!’

‘Ach natuurlijk, *de* Jimmy!’ riep ik en sloeg me tegen mijn voorhoofd. ‘Hèhè, ja natuurlijk! Jimmy uit Polanco! Waar zat ik met mijn gedachten!’

‘Maar - ken je Jimmy nou echt?’ vroeg de blonde. ‘Hoe ziet ie eruit dan?’

‘Hij ziet eruit... Nou ja, als Jimmy natuurlijk,’ raadde ik. ‘Blond, met licht krullend haar, een leuke, speelse, jongensachtige lach en fonkelende blauwe ogen...’

Ik sloeg de reactie van de blondine gade. Ze knikte tevreden, ik durfde er nu alles onder te verwedden dat ze niet helemaal goed snik was. Maar ik was nu eenmaal met het spel begonnen, en spelletjes waren er om uitgespeeld te worden. Frazetti, die na zijn terugkeer van het toilet een tijdje om ons heen had gedraaid, benutte de gesprekspauze om in actie te komen.

‘Hoe maken de dames het?’ zei hij en sloeg zijn arm om de brunette. Hij had opnieuw een stemmingswisseling ondergaan; inmiddels spatte de blijdschap van zijn gezicht. Als een gek knikte hij bij elke zin die we zeiden of die hij meende te horen. Ook ik ging opnieuw naar het toilet en toen ik terugkwam, stond de brunette te vertellen over het nieuwe appartement dat ze had betrokken in Pedregal.

‘Echt een buitenkansje,’ zei ze terwijl ze met haar vinger in de lucht priemde. ‘Moet je nagaan. Recht naast mij woont Biby Rubín van *Timbiriche*! Ze heeft pas helemaal een eigen geluidsstudio laten inrichten, 's nachts hoor ik haar weleens *Wat ben ik toch een warhoofd, Jij maakt me gek*, of Een *generatie voor altijd* zingen!’

Biby Rubín was de zangeres van de kinderband Timbiriche, die in de jaren tachtig miljoenen platen had verkocht. Platenmaatschappij *Multifono* dwong de leden nog altijd met wurgcontracten om in kruippakjes en felgekleurde overalls reünieconcerten te geven. Als ik had moeten kiezen tussen vijf minuten Biby Rubín-herrie midden in de nacht in mijn woning, en twaalf uur historische opnamen van Adolf Hitler - dan had ik voor het laatste gekozen.

‘En waar woon jij?’ vroeg ik aan de blonde.

‘Direct naast de Ajusco-vulkaan,’ zei ze en glimlachte me van achter haar glas toe.

‘Toch niet naast Ilse Betancourt van de *Puddings*, mag ik hopen?’

‘We hebben geen buren,’ antwoordde de blonde zonder een spoortje ironie. ‘Daar is de villa van mijn ouders te groot voor.’

‘Woon je nog bij je ouders dan?’

‘Natuurlijk niet!’ De blonde schudde haar hoofd als een moeder voor haar spijbelende zoon. ‘Mijn ouders wonen al jaren in Genève. Ik heb het huis aan de Ajusco voor mezelf.’

De Ajusco-vulkaan torende diep in het zuiden uit boven de verkeersader van Pedregal de Santa Teresa. De rijken bouwden hun villa's op de hellingen van de vulkaan. Ons, binnenstadpunks, was alleen zicht op de uitgedoofde krater vergund als er geen smog was. Hetgeen betekende: nooit.

‘Ik zou de Ajusco ontzettend graag eens zien,’ zei ik en wachtte de reactie van de blonde af.

‘Als een half uurtje met de auto je niet te ver is,’ zei ze, ‘valt er wel wat te regelen.’

Ik had rekening gehouden met succes, maar niet met zulk snel succes. Frazetti en ik wisselden elkaar nu af bij het bestellen van rondjes maltwhisky en cuba libre. De drank steeg me steeds meer naar mijn hoofd, maar ik liet de roes gelaten opkomen. Wanneer ik maar wilde kon ik me immers met een extra *line* uit de alcoholnevels naar het felle licht laten schieten. En bovendien, dacht ik, zou het niet de eerste keer zijn dat ik volslagen lam gezopen een robbertje had geneukt.

'Laten we gaan,' zei de blonde. 'Als je meer wilt drinken - cuba libres heb ik thuis ook wel...'

Ik sloeg mijn laatste beetje cuba libre achterover en gaf Zenén het briefje van 500 peso dat me op het toilet zulke trouwe diensten had bewezen. Nu keerde het terug in de kapitaalcirculatie, waar het met zijn bloederige randen uitstekend op zijn plaats was. Voor ik met de blonde naar haar auto liep, wierp ik nog een laatste blik op Frazetti. Met zijn lichaam hield hij het bruinharige meisje tegen de bar gedrukt, met zijn armen versperde hij haar de uitweg. De brunette zat onwrikbaar aan hem vastgeklonken; alleen een pneumatische hamer kon haar van hem verlossen. Al speeksel sproeiend praatte hij op haar in, terwijl hij om de paar seconden naar de bar wees, waar hij de sigarettenpakjes, de asbak en de cocktailglazen als een Roemeense balletje-balletjespeler heen en weer schoof. Er was iets wat hij de bruinharige wilde uitleggen - misschien wel de achterbakse, doortrapte goocheltruc waarmee de directeur van het Goethe-intituut hem met zijn coke had belazerd. Het was het laatste beeld dat ik van de *Rexo* meekreeg, en ik vond het prima zo. De brunette viel werkelijk niet te benijden.

In de auto van de blonde jakkerde ik de Tlalpan-verkeersader af, het Monza-circuit van Mexico City, de weg die naar het zuiden, naar Ajusco voerde, langs een hele stoet tippelaarsters en de drommen bezopen kerels die om hen heen hingen. De blonde jakkerde zo hard dat de oneffenheden in de weg me uit mijn stoel schudden. Inderdaad duurde het maar een half uur voor we de Ajusco bereikten. Op de hellingen van de vulkaan prijkten enorme villa's, die vanuit de dalen al bijna omsingeld raakten door de voortwoekerende golfplaten barakken van de illegale kolonisten. We sloegen de snelweg af en reden zwijgend over een kronkelweg naar boven. In de modder langs de kant van de weg stonden Indianen uit aardewerken flessen pulque te zuipen en ons hatelijk aan te staren. Na nog meer haarspeldbochten bereikten

we een gigantische muur van beton met glasscherven, waarachter zich kennelijk de villa van haar ouders bevond. Het meisje drukte op een knop op het dashboard en geruisloos schoof er een stalen hek open.

'Daar zijn we dan,' zei ze.

We stonden voor een immens witgekalkt blok beton, een soort Californische afkickklmiek, strak uitgelicht, midden op een glooiend gazon. Terwijl we over de oprit reden, zag ik hoe een enorme herdershond vanaf het gazon op mijn kant van de auto afstoof. Het meisje lachte, stapte uit en legde de hond, die op het punt stond de auto in te springen en mij te grazen te nemen, aan een ketting.

'Braaf, Apollo!' zei ze, terwijl ze het beest aaide. 'Het is al goed, schat, het is allemaal in orde!'

Apollo hield er andere ideeën op na. Moorddadig grommend hapte hij naar me.

'Je kunt maar beter meteen naar binnen gaan!' zei de blonde. 'Ik hou Apollo wel even vast, dan kan er niks gebeuren.'

Ik ging naar binnen en zocht meteen het toilet op, waar ik mezelf een laatste dosis gaf. In deze dodelijke omsingeling - het geblaf van het Apollomonster drong door tot diep in de villa - was alles me om het even. Vervolgens liet ik me in de woonkamer op de bank voor de televisie vallen en wachtte af. Een paar minuten later kwam het meisje met twee immense glazen cuba libre uit de keuken. Ze kroop tegen me aan op de bank, nam de afstandbediening ter hand en zapte een paar zenders af. Ik zag een gedrogeerde, in elkaar gezakte Paus ergens een preek houden en zag George W. Bush een nog senielere indruk maken dan de man met mijter. Zonder hoofddeksel waren de twee niet van elkaar te onderscheiden geweest. Op een reclamezender zag ik een man die moest doorgaan voor een indiaanse sjamaan in een grote kookpot een grauwgroen slijm bij elkaar koken dat *Cre C* moest heten - *Montezuma's magische haargroeimiddel*. En als klap op de vuurpijl zag ik hoe een presentator en een presentatrice, verkleed als een worst en een ham, de laatste Oscaruitreiking in Hollywood van commentaar voorzagen.

'Dat programma hebben wij geproduceerd,' riep het meisje. 'Vleesfabriek *Carnimex* was de sponsor, zie je, daarom hebben ze worstpakjes aan!' Bliksemsnel draaide ik me om, bracht haar met een kus tot zwijgen en schoof mijn hand onder haar rok. Ik probeerde niet langer naar

het televisiescherm te kijken, waarop het hamvrouwtje - blanke huid, zeurderige stem en een jaarinkomen van 200.000 dollar - de Verenigde Staten beschuldigde Mexicaanse producten stelselmatig van hun markt te drukken, terwijl het worstmannetje haar bijviel: ‘Zo is het precies! Het Noord-Amerikaanse racisme benadeelt onze nationale filmindustrie al decennia, want ook dit jaar weer werden hartverwarmende Mexicaanse comedy's als *Seks, schaamte en tranen* en *De idioot van Huatulco* gewoon genegeerd!’ Uit alle macht probeerde ik alle ‘hartverwarmende comedy's’ uit mijn gedachten te bannen, die alle eventuele zelfmoordkandidaten in de bioscoopzaal zonder enige twijfel de trekker hadden doen overhalen, en concentreerde me enkel nog op het achterwerk van het meisje, op het lichte dons dat daarop groeide, op het roze hartjesmotief van haar slip, en op dat wat achter die hartjes bonsde. Ik strekte mijn hand uit naar de hartjes en in de tuin hief Apollo een protesterend gejank aan, dat onze geluiden minutenlang overstemde.

's Ochtends werd ik wakker van de kou die door de muren van de villa de slaapkamer binnendrong. Ik tastte het bed af en stelde vast dat ik alleen was. De blonde was nergens te bekennen. Ik krabbelde overeind en keek rond in de kamer die ik de avond ervoor maar vaag had waargenomen. Het was de kamer van een jong meisje, met de meubels en spullen die bij meisjeskamers hoorden. In dit geval bepaalde het thema ‘hond’ de inrichting. Tegen de muur stond een open kast vol pastelkleurige rokjes, wollen jackjes en sokken, met aan de deurknop een leren riem. Daarnaast stond een toilettafeltje waarop een heel assortiment aan flesjes en zeepjes in de vorm van honden uitgestald was. Naast het raam hing een boekenplank, die, zoals ik bij nadere beschouwing geschrokken vaststelde, gevuld was met boektitels als *Zelf hondenkaakjes bakken, Likkende honden - genezende tongen, Als honden te veel liefhebben, Maak meer van je hond* en *Het geheime leven van de reu*. Ik nam een van de boeken, bladerde er wat in, en werd letterlijk door een leger honden omver gewalst. Uit het boek stormden duizenden weimaraners, Duitse herders, teckels, saluki's, collies en Rhodesische ridgebacks op me af. ‘Ondernemende’, ‘dominante’, ‘gezellige’, ‘enorm nieuwsgierige’, ‘eigenwijze’ en ‘buitengewoon energieke, volhardende’ honden buitelden van de pagina over me heen: honden die te veel liefhadden, honden die als gekken slobberden en likten, speurhonden,

snuffelhonden jachthonden, en surrealistisch, als Snoop Doggie Dogg, Vorst Bismarck, Liz Taylor en gegrilde reuzencavia's uitgedoste honden, en terwijl al die honden me opjoegen, moest ik denken aan André Breton, die in Mexico voor het eerst aan zijn grote idool Leo Trotski was voorgesteld. Na de ontmoeting zou Breton vol ontzetting gestameld hebben: 'Trotski heeft een hond... Staat dat beest een keer naast hem en kijkt hem aan, zegt Trotski tegen me: "Kijkt die hond niet uit zijn ogen als een mens?" Stel je voor! Hoe kan iemand als Trotski nou zoiets doms zeggen?'

Ik zette het boek terug op de plank en liep naar het raam. Hierboven op de vulkaan was de lucht koud en helder. In het dal onder me woekerde Mexico City voort - met de snelheid en de grootheidswaan van een bacteriekolonie. De stolp van uitlaatgassen boven de stad was zo dicht dat je zelfs de wolkenkrabbers amper zag. Ik stak een ochtendsigaret op en gaf me voor het raam over aan enkele filosofische overpeinzingen betreffende de afgelopen nacht. Dat duurde niet lang, want Apollo moest de weerspiegelingen achter het glas opgemerkt hebben. Hij stormde vanuit de tuin op me af, maakte een paar sprongen van blijdschap om ons weerzien, en zette zijn poten tegen het raam. Ik keek een tijdje toe hoe zijn druipende, dinosaurische gebit naar me hapte en hoe zijn lippen slijmerige vegen achterlieten op de ruit. Kennelijk was hij zijn aversie tegen me de afgelopen nacht niet kwijtgeraakt.

Plotseling, alsof hij zich had bedacht, hield Apollo op met springen, spreidde zijn achterpoten en perste een fikse worst op de grond. Ik herinnerde me de hondenpedagogische geschriften die ik zojuist vluchtig had bekeken - 'Betrapt u uw hond op heterdaad, wijs dan op hetgeen hij heeft geproduceerd, dreig met uw vinger en zeg afgemeten 'Nee!' - stak mijn vinger omhoog en riep:

'Nee! Nee! Nee!'

Apollo het een grommende, gestoorde lach horen, haalde met zijn poot uit als een voetballer bij een penalty en slingerde zijn kak tegen het raam, waaraan deze in kleine stukjes verspreid bleef kleven. Ik raadpleegde opnieuw de boekenplank en bladerde door het hoofdstuk *Als uw reu straf verdient*, maar vond geen toereikende straf. Het zou natuurlijk gepast zijn mijn volstrekt inferieure coke in zijn neus te wrijven, maar ik had de rest van het pakje immers zelf nog nodig.

Ik schoot mijn spijkerbroek en mijn overhemd aan en verliet de slaapkamer - klaar om een nog duivelser plan ten uitvoer te brengen. De blonde was al aangekleed en stond in de keuken de glazen van de avond ervoor af te wassen. Ze droeg nu geen lichtblauw, maar een roze jasje. Als ochtendgroet drukte ik een kus in haar nek.

'Apollo deed helemaal raar vanochtend,' murmelde ze terwijl ze haar hoofd over de afwasbak boog. 'Hij kan het gewoon niet uitstaan als ik bezoek heb.'

'Echt?' zei ik, en trok een onthutst gezicht. 'Tegen mij was ie heel lief zonet, maar ik heb ook echt geprobeerd me in hem in te leven.'

De blonde wreef de glazen glimmend en liet het water door de afvoer wegkolken.

'Van andere mensen raakt hij gewoon overstuur,' zei ze weer, alsof ze tegen zichzelf sprak.

'Hij raakt in paniek als er iemand zijn territorium binnendringt, en dan gaat hij aan zichzelf twijfelen.'

Ik wendde mijn hoofd af en wierp een onderzoekende blik door de glazen schuifdeur naar het terras, waar Apollo - kennelijk verscheurd door zelftwijfel - was verschenen, en sloeg langzaam mijn arm rond het achterwerk van de blonde. Ze kromp ineen alsof ik haar met een brandijzer aanraakte.

'Niet op klaarlichte dag!' fluisterde ze. 'Straks ziet hij ons!'

'Dat maakt toch niks uit,' zei ik, en loerde opnieuw naar het terras, waar Apollo, die elk woord dat we zeiden leek te horen, razend van jaloezie heen en weer sprong en met zijn poten *swings* en *uppercuts* in de lucht maakte. 'Laat hem toch! Ik bedoel, hij begrijpt toch niets van wat wij hier doen.'

'Wel waar!' riep de blonde en ze probeerde mijn hand weg te duwen, die inmiddels al onder de zoom van haar rok geglipt was. 'Dat ruikt hij! Hij ruikt schuld! Wat moet hij wel niet van me denken?'

Ik drukte de blonde tegen het aanrecht, waar ze zwaar begon te ademen.

'Maar er is toch niets verwerpelijks aan, als hij ons ziet,' fluisterde ik. 'Seks is toch iets heel natuurlijks?'

'Nee!' hijgde ze. 'Nee! Ik moet...'

'Je mag niet toestaan,' bezwoer ik haar, 'dat een viervoeter je chanteert. Jij staat aan het hoofd van de roedel!'

‘Nee! Ja! Nee!’ steunde de blonde, terwijl ze zich over het aanrecht kromde.

‘In sommige situaties moet je het negeren als een hond om aandacht bedelt. Dominantieafhankelijke agressie kan echt een probleem worden. Dat staat immers in alle boeken.’

‘Nee, we mogen dit niet,’ hijgde de blonde, die inmiddels op het punt stond haar zelfbeheersing te verliezen. ‘Ik moet toch... Ik moet...’

‘Wel godskolere,’ bulderde ik. ‘Wat moet je? Nou?! Zeg dan!’

‘Ik moet Apollo's anaalzakken vanavond nog schoonmaken!’

Bij het woord ‘anaalzakken’ stoof Apollo opgetogen jankend op, draaide rond zijn as en volbracht op de veranda bijna een driedubbele rittberger.

‘Sorry?’ vroeg ik en klampte me aan de koelkast vast om mijn evenwicht niet te verliezen. ‘Wát moet je nog doen?’

‘Zijn anaalzakken schoonmaken,’ zei de blonde. Toen ze zag hoe blij Apollo was, liep ze naar het raam van de veranda en deed de schuifdeur open. Langzaam, met een uitdagende, bijna gigoloachtig zwierende tred en zijn kop geaffecteerd achterover, kwam de hond de woonkamer binnen. Ergens (was het bij Marlon Brando in *The Wild One*, of bij Elvis Presley in *Jailhouse Rock*?) had ik deze tred eerder gezien. Zonder enig vertoon van agressie hupte Apollo op de bank, gooide een poot over de leuning en stak, met iets wat op een ironisch tandenblikkeren leek, kort zijn anaalzakken tussen zijn gespreide poten naar achteren.

Drie gedichten
Driek van Wissen

Voor de veiligheid

Bij alle onheil, bij elk ongeval,
Bij elke brand die waar dan ook hier woedt
Is hij ter plekke met bekwame spoed,
Want kijk maar, daar is meester Pieter al
Die alles haarfijn onderzoeken zal
En dat geeft de gewone burger moed:
Hij zoekt het heus wel uit, dat komt wel goed,
Hij staat voor onze veiligheid steeds pal.

Wij zijn dan ook geneigd om te geloven
Dat, mocht de wereld binnenkort vergaan,
Daar ook goed onderzoek naar wordt gedaan:
Zelfs dan komt door de heer Van Vollenhoven
De laatste steen die onder ligt nog boven.
Wij kunnen tot het eind van hem op aan.

De week van de geschiedenis

Hoewel ik ooit gezond was als een vis
En af en toe het vrouwvolk naar mij keek
Omdat het al met al nog best wat leek
Ben ik nu echt niet meer zo dubbelfris.

Door alcohol, tabak en cannabis
Oog ik nu zwak en pafferig en bleek,
Vaak laat mij mijn geheugen in de steek
En verder is er ook van alles mis.

De toekomst was en blijft nog ongewis,
Maar niet de tijd die al voor mij verstreek.
Ofschoon ik er ongaarne over spreek
Weet ik maar al te goed hoe waar het is:
Wij worden allemaal van week tot week
Tot onze spijt steeds meer geschiedenis.

Hampelman

Hoewel ik lang de indruk heb gewekt
- En daar heb ik het naar gemaakt helaas -
Dat ik een hansworst ben, een houten klaas
Die willoos trekkebeent en trekkebekt,

Toch ben ik allerminst zo'n brave dwaas
En wie er nu nog aan de touwtjes trekt
Bereikt dan ook een averechts effect,
Want ik blijf welbewust mijzelf de baas.

Ik hing de pias uit, de ledenpop,
Een samenstel van losse onderdelen
Waar ieder naar believen mee kon spelen,

Maar daar houd ik van nu af aan mee op.
Ik laat mij door geen mens meer iets bevelen
Al kost het mij uiteindelijk de kop.

Drie rijmschema's
Ivo de Wijs

Ik zit nu bij een groep die mij weldra
Verlossen zal van alcoholica

*

Agneta kwijnt en Benny had een Tia
En Björn hangt elke avond in een pub
En Annifrid, de vierde van de club
Beziet de rest en mompelt: Mamma Mia

*

De eerste les in Algebra
Vond ik het toppunt van getob
Dus ik bekeerde mij ad hoc
Tot Taal en Teksten, en hoera
Al veertig jaar doe ik mijn job
Met ballpoint en notitieblok

Kijken voor mijnheer Carducci
Frans van Zoelen

1

Pas in het tweede jaar dat ik voor mijnheer Carducci werkte, leerde ik Milena kennen.

Die dag hadden de zeelucht en de geluiden van het strand er lang over gedaan om zich door de platanen heen een weg naar de boulevard te vechten. Pas laat in de middag was de wind gaan draaien en kon ik de zee ruiken.

Carducci zag er afgemat uit, en misschien had dat haar overmoedig gemaakt. Ze had de hele winkelplank met chocoladerepen in een plastic tas laten verdwijnen, wat ik pas zag bij haar laatste greep. Toen draaide ze zich om en zag mij zitten. Heel even bleef ze staan en heel even aarzelde ik.

Haar donkerblonde haar viel over haar schouders, en had dezelfde tint als haar mild gebruinde huid. Ik wist zeker dat dit het resultaat was van gedisciplineerd zonnebaden en het gebruik van een exclusief zonnebrandproduct dat alleen maar aanslaat op de huid van een godin. En met evenveel zekerheid wist ik dat wat ik zag nooit meer overtroffen zou worden, hoe lang ik ook zou leven. Iedereen wordt geboren met de belofte eenmaal volmaaktheid te zien, en mijn belofte werd die middag ingelost.

Ik schudde heel langzaam mijn hoofd en keek haar net zo lang aan tot zij haar verlies nam. Zij liet de tas uit haar handen glijden en liep snel langs mij heen de boulevard op. Door de combinatie van de hoge jukbeenderen en de iets bewegende volle lippen, was haar sfinxachtige glimlach dweperig brutaal. Dat dit Milena was bleek pas de volgende dag toen zij in Hotel Confort's strandtent naast mij kwam liggen.

‘Zo, dus jij bent Carducci's kijkertje. We hebben elkaar vorig jaar gemist.’

‘Jij bent Milena.’

2

Ik was opnieuw naar Rimini gegaan om gedurende de zomer voor mijnheer Carducci te werken. Het geld kon ik goed gebruiken, want ik woonde sinds kort op kamers in Rotterdam, de stad waar ik medicijnen studeerde.

Ik had mij verheugd op het weerzien van mijnheer Carducci en was benieuwd of hij zijn uitbreidingsplannen tot een goed einde had weten te brengen. Maar Carducci leek verrast door mijn komst. Zijn haar stak alle kanten uit alsof hij nog maar zojuist uit bed was gestapt. Zijn vrouw was er niet en hij sjorde zelf een tafel naar buiten. Ik sprong toe om hem te helpen en rekende het vanaf die dag ook tot mijn taak Carducci te helpen bij het uitstallen en 's avonds weer naar binnen brengen van de tafels en de carrousels met zonnebrillen. Ook plaatste ik nu zelf iedere ochtend het kijkstoeltje heel precies langs de straatrand.

De eerste dagen snapte ik winkeldieven bij de vleet. Het was een wonder dat Carducci's winkel niet was uitgeplunderd. Na een week was ik ervan overtuigd dat er in Carducci's winkel niet meer werd gegapt, en dat mijn gezag als kijker opnieuw was gevestigd.

Ik genoot weer van de geur van espresso's die zich in de loop van de ochtend over de boulevard verspreidde, de lange rustpauzes aan het strand, de lachzieke Foligno's, Carducci's winkelburen, en van het gesnor van hun naaimachines waarmee zij zwierige initialen borduurden op strandlakens en badjassen.

3

Carducci had mij het jaar daarvoor aangenomen vanwege de topdrukte in de zomermaanden waarin hij proletarisch winkelend publiek vreesde. Hij kon niet overal tegelijk zijn en wilde ook wel eens naar achteren, zo had hij omstandig uitgelegd. Hij wilde dat ik de leeglopers uit het plaatsje zelf en het stelende gespuis uit Bologna, Rome en Turijn in de gaten hield.

Mijn zomerse verblijf in Rimini werd uitgewerkt in een driehoeks-arrangement tussen mijnheer Carducci, mijn ouders en de eigenaar van Hotel Confort. Carducci was bereid mij in dienst te nemen onder de voorwaarde dat mijn ouders deelden in de kosten van Hotel Con-

fort. De hoteleigenaar kon een aantrekkelijk tarief bieden als akkoord werd gegaan met iets sobers. Ik werd ondergebracht op de etage waar de familie en het hotelpersoneel sliepen. Vlak onder het platte dak was het benauwd en ook 's nachts koelde het er nooit helemaal af.

De Carducci's woonden in een klein huis met donkergroene luiken die meestal gesloten waren. Het huis was gespaard tijdens de moderniseringsgolf die Rimini teisterde in de zeventiger jaren van de vorige eeuw. Het okerkleurige huis hield zich fier staande tussen de witgepleisterde hotels en pensions aan de Viale Boccaccio, de straat waaraan ook Hotel Confort lag. De enkele keer dat er een luik van Carducci's huis openstond, luierde er een zwartbonte kat in de vensterbank. Naast hem lag een ballon die met een touwtje aan zijn nek was verbonden. Als de kat de tuin insloop volgde de ballon met nerveus schokkende bewegingen.

Mijn eerste werkdag had ik mij stipt om half tien gemeld bij *Carducci, un po' di tutto*. Carducci was druk in de weer om samen met zijn vrouw het laatste schap naar buiten te sjouwen. Pas nadat hij heel bedachtzaam een stoel langs de kant van het trottoir had geplaatst, kwam hij naar mij toe. Later zou ik begrijpen dat het positioneren van de schappen en de tafels op wieltjes in combinatie met de stoel, precisiewerk was. Het moest zo gebeuren dat degene die op de stoel zat, goed zicht had op de uitstalling en op wat er zich binnen in de zaak afspeelde.

Carducci was een rijzige man met strak achterover gekamd haar, en hij droeg een bril met getinte glazen die donkerder kleurden naarmate de zon feller scheen.

Rond het middaguur werden de schappen met zeildoek afgedekt en nam Fabio, Carducci's zoon, de wacht over. Ik werd om vier uur terugverwacht om aan een stuk door te werken tot sluitingstijd. Het kon voorkomen dat ik 's avonds moest helpen om de schappen naar binnen te brengen. Op zaterdag werd mijn loon uitbetaald onder aftrek van Carducci's aandeel in de kosten van Hotel Confort, en op zondag was ik vrij.

Het kernassortiment van Carducci's detailhandelszaak was in de zaak zelf te vinden: sigaretten, filmrolletjes, zonnebrandartikelen, exclusieve zoetwaren en vruchtensappen, likeuren en dessertwijnen, speciaal gebrande koffie, kranten en tijdschriften uit alle windstreken, en ook gebruiksartikelen zoals glaswerk, tafelplastics en strandtassen.

Buiten lagen uitgestald kleine lederwaren, teenslippers, zwemvliezen en duikbrillen, op kinderen gerichte lokkertjes zoals pistolen in holsters aan koppelriemen, glanzend blauwe Italiaanse politieauto's, en in hard plastic verpakt dokterspeelgoed. De uiterste zijden van Carducci's territoir werden afgebakend door de carrousels met zonnebrillen.

Het eerste jaar waren vooral Carducci en de hitte aanwezig op het kleine stukje terrein dat ik bewaakte.

Carducci regeerde oppermachtig in zijn winkel. Vond het een voorrecht dat men bij hem geschenkdozen met badschuim, manicuursetjes en staatsloten kon kopen. Hij blafte klanten af die in zijn ogen ten onrechte iets wilden ruilen.

Ik leerde wat het betekent als de temperatuur van de Italiaanse zomer naar meedogenloze hoogten kruipt. Al vroeg in de ochtend werd het drukkend warm, en het drooggevallen straatriool verspreidde een irritante lucht die naarmate de dag vorderde, werd verdreven door de pikante geur van weggespoelde espressofilters.

Fabio, Carducci's zoon die mij tussen de middag afloste, had sluik recht over zijn voorhoofd vallend haar. Hij droeg T-shirts met de naam van Amerikaanse universiteiten erop die tot ver over zijn dijen reikten. Ik vond hem net als zijn ouders erg bleek voor Italianen die permanent in een badplaats wonen, en net als zijn vader droeg hij een bril met getinte glazen.

4

Dat eerste jaar had ik geen glimp van Milena te zien gekregen. Volgens mijn ouders was de oudste dochter van de eigenaar van Hotel Confort een sportief en intelligent meisje, het fascinerende product van Italiaans strand en de opleiding aan een nonnenschool.

's Avonds ging ik vaak naar het dakterras waar de hotelwas te drogen hing, alleen maar om langs Milena's kamer te kunnen lopen. Een enkele keer meende ik gefluister en gestommel te horen waardoor ik niet durfde aan te kloppen.

Milena werd dat eerste jaar niet meer dan wat ik mij van haar voorstelde tijdens het dommelen in de lange middagpauzes. Meestal ging ik naar de strandtent die Hotel Confort aan het personeel ter beschikking had gesteld. In de rechthoekige uit oranjekleurig doek opgetrokken

tent waarvan alle luifels waren geopend om elk briesje binnen te laten, stonden ligstoelen die waren voorzien van grote hotelhanddoeken.

5

In dat tweede jaar ontmoetten Milena en ik elkaar iedere middag in de strandtent. Ik had slapeloze nachten door de onzekerheid over wat zij van mij verlangde. Moest ik naar haar kamer sluipen en aankloppen? Ik maakte mezelf wijs dat zij dat juist niet wilde, en dat ze blij was eindelijk eens iemand ontmoet te hebben die het rustig wilde opbouwen. Dat stelde me gerust tot de knagende twijfel terugkwam en ik gelach uit haar kamer meende te horen.

Het laatste uur van mijn middagpauze wandelden we langs het strand. Over de glinsterende smalle lijn die nog net wordt geraakt door de uitlopers van de golven. Ik wende er maar moeilijk aan dat iedereen uiteen week en gesprekken verstomden als wij naderden. Het was een bijna eerbiedige stilte die ons omringde.

6

Tijdens onze wandelingen vroeg ik Milena waarom Carducci zo was veranderd. Vorig jaar had hij zijn mond vol gehad over uitbreidingsplannen. Hij had zelfs de winkel van de Foligno's willen annexeren. Milena vertelde dat zijn vrouw en zoon hem onder druk zetten om zijn zaak te verkopen. Zij verweten hem grootheidswaanzin met zijn uitbreidingsplannen.

‘Maar laten we ophouden over Carducci,’ zei Milena plotseling. ‘Kijk liever naar die hond die het water uitkomt.’

De labrador schudde zich uit en heel even werden de uit zijn glanzend zwarte vacht wegspringende druppels gevangen door een regenboogeffect. Milena keek er verrukt naar.

‘Weet je dat wij samen een koningskoppel vormen?’ Ze was voor mij komen staan om haar armen om mijn hals te slaan en zette haar voeten op mijn wreven. We wankelden en ik pakte haar stevig vast toen een terugstromende golf het zand rondom onze voeten wegzoog. Het was de eerste keer dat zij toeliet dat ik haar kuste. We liepen verder weg van de zee en toen mijn linkerhand om haar billen gleed, rukte zij zich van mij los.

‘Alles lukt ons. Ik leid ze af, en jij steelt de chocoladerepen, ik heb minstens een halve kuub nodig. Dat is voor jou geen probleem, want je kent alle trucjes.’

Het drong langzaam tot me door dat ze serieus was.

‘Later leg ik je dat wel uit,’ antwoordde zij als ik vroeg wat zij met al die chocola aan moest.

‘Later,’ zei zij ook als zij mijn hand wegduwde die ik op ontdekkingstocht langs haar lichaam liet gaan. ‘Eerst moet mijn kijkertje mij maar eens helpen.’

Als mijn jagende handen bleven aandrmgen, kwam zij voor mij staan en vroeg of ik enig idee had hoe het voelde om jarenlang dag-in-dag-uit bekeken te worden. Of ik misschien enige notie had van de pijn die zij voelde. Er klonk woede in haar stem.

7

Ik gaf toe, en in plaats van langs het strand te wandelen, bezochten we kleine supermarkten die werden bemand door slaperige Italiaanse uitbaters. Het kostte ons geen enkele moeite om honderden repen chocolade van het grootste formaat bij elkaar te stelen. Zij stond erop dat ik steeds pure chocolade nam, anders werkte het niet.

Zonder problemen kon ik het vak leeghalen als Milena bij de kassa een praatje maakte. Af en toe bewoog zij even haar lichaam, waardoor haar vrij hangende borsten net even anders in de stof van haar jurkje grepen. Wat zij deed was geraffineerder dan striptease. Ze daagde de kijker uit zijn fantasie te gebruiken om het beeld te vervolmaken. In de tijd dat een winkeleigenaar dit beeldschone naïeve meisje zo lang mogelijk aan de praat probeerde te houden, had ik de hele zaak leeg kunnen halen.

Milena bleef vertellen over hoe het haar hinderde altijd geobserveerd te worden. Wat het betekent als je nooit ergens onopgemerkt kunt zijn. Haar vijanden waren overmoedige mannen van middelbare leeftijd die nog niet gewend waren aan het idee hun jeugd achter zich gelaten te hebben, en jongensachtig geklede vrouwen. Zij verweet hen haar erotisch af te romen. Ja, zo noemde zij het, erotisch afromen. Zij voelde zich door hun gulzige blikken bezoedeld en vies.

‘Maar ik weet nog niet zeker of ik de laatste stap met je aandurf. Of mijn kijkertje iemand is die ik kan vertrouwen en nergens voor terugdeinst, begrijp je?’

Het ergste vond Milena de nonnen van haar internaat. Zij was ervan overtuigd dat zij haar met opzet er steeds uitpikten om iets naar de paters aan de overkant te brengen. Het ging niet om wat zij haar meegaven, een boek dat terug moest, of een boodschap in een envelop die moest worden overhandigd. Het ging om het krediet dat de moederoverste opbouwde door haar aan te bieden.

‘En altijd sturen ze mij er 's avonds op uit. Als de zon laag staat en recht de consistoriezaal in schijnt. Middenin dat licht laten ze mij een tijdje staan, en één voor één komen die habijtdragers uit hun afzondering tevoorschijn om naar mij te kijken. Ik ben het presentje van de nonnen, een soort cadeautje als gedachtegoed voor hun nacht. Ik bevolk hun wildste dromen.’

8

Die zaterdagavond was ik eerder op het terras dan Milena.

De aanlandige wind was die dag al in de ochtend komen opzetten. De vertrouwde aroma's werden in de war gestuurd en de zon was de hele dag schuilgegaan achter laag hangende Hollandse wolken. Milena had ineens achter mij gestaan om mij in mijn nek te zoenen. Ze was erg opgewekt en haar lippen glansden van de lipgloss die ik haar had gegeven. Ze praatte gejaagd en was ervan overtuigd dat dit haar dag was. Ik moest me niet ongerust maken als zij vanmiddag niet op het strand zou zijn, en niet naar haar op zoek gaan. Om 10 uur vanavond tijdens het optreden van *De accordeonvirtuoos uit Riccione*, de wekelijkse attractie van Hotel Confort, zouden wij elkaar zien op het terras van het hotel.

De accordeonist was een oude man die een bril droeg met een geblindeerd glas aan de kant waar zijn gezicht een wijnrode kleur had. Hij kwam op met aangegorde accordeon en een stoel die hij achter zich aansleepte. In het midden van het hotelterras maakte hij een buiging, ging zitten en wendde zijn gezicht in de richting van de zee. Als hij een attaque had gehad, dan was de motoriek van zijn armen en handen wonderwel gespaard gebleven. Zijn dikke vingers dansten soepel over het klavier.

Milena kwam op als een filmster. Ze droeg een zwarte strapless jurk die net over haar knie viel in een plooi die aan een kant iets langer reikte. Maar wat haar betoverend maakte was haar omhoog gestoken haar. Haar nek en blote schouders werden er door geaccentueerd en staken af tegen de donkere stof van haar jurk.

Bij het horen van de eerste maten van een langzame wals, drukte de oude vrouw die tegenover ons zat zich uit haar stoel omhoog. Het was Milena's oma die ik vaak door het hotel had zien dwalen.

Iets moest het omaatje het idee hebben gegeven dat er een partner was verschenen die haar ten dans vroeg. Op het moment waarop zij een eerste pas deed, maakte Milena zich van mij los. Ze was net op tijd om haar grootmoeder in haar armen te laten vallen. Onder het voortdurend toefluisteren van geruststellende woordjes danste zij voorzichtig met de oude vrouw.

9

In haar kamer stonden een hotelbed, een kledingkast waarvan de deuren ontbraken zodat de systematisch gesorteerde zomerkleding voor het grijpen was, een kaptafeltje en een gewone tafel. Op het nachtkastje stond een doos hoteltissues van het merk *Solo*. Het bed was afgedekt met brede repen zilverfolie die tot over de vloer reikten. Er heerste een ordelijkheid alsof Milena op het punt stond deze kamer te verlaten om terug te keren naar haar nonnenschool voor het nieuwe schooljaar. Het enige dat ze nog moest opruimen waren de rondom de spiegel van de kaptafel bevestigde ansichtkaarten. Vakantiegroeten van haar klasgenoten die er deze zomer wel op uit waren getrokken.

De grote gamel zag ik pas toen zij de tafel waar hij onder stond, had weggeschoven. Het rode lampje van het verwarmingselement onder de ketel brandde. Milena roerde met een houten lepel die zij met beide handen vasthield, door de gesmolten chocolade.

‘Kijk, hierin is je buit verdwenen. De chocola is in een ideale conditie om te verwerken. Voldoende vloeibaar en warm genoeg om kristalvorming te voorkomen. Maar eerst ga ik mijn kijkertje verwennen.’

Ze maakte mijn broeksknoop los, sjorde mijn broek naar beneden en duwde mij achterover. Door de gladde folie gleed ik van het bed af, maar Milena hield mij met een hand behendig tegen. Met haar andere hand trok zij de rits onder haar oksel naar beneden om het topje van

haar jurk tot op haar middel te laten vallen. Haar borsten veerden boven mij naar voren. Milena knielde tussen mijn benen en begon met haar linkerhand mijn penis te masseren.

Maar ik wilde haar zien zoals ik haar al die tijd had gezien. Wilde dat zij haar donkerblonde haar over haar schouders liet vallen. Mijn handen zochten naar de spelden in haar haar. Ik schrok van de irritatie waarmee zij haar hoofd terugtrok. Misschien typeert dit nog het meest de doelgerichtheid waarmee zij die avond te werk ging: dat zij haar haar opgestoken liet zitten.

Ze greep een tissue om de lipgloss af te vegen en boog zich voorover. Ik dreigde weer van het bed te glijden. Eén voor één pakte ze mijn handen en leidde die naar haar schouders, waardoor ik steun had en mee kon gaan met haar bewegingen. Op het moment waarop ik mij het allerlaatste beetje ruimte achter in haar gehemelte wilde toe-eigenen, liet ze mijn penis uit haar mond floepen, en werd het haar vaardige hand waarin ik klaar kwam. Daarna sprong ze op en gooide mij de doos tissues toe.

Ze stroopte haar jurkje vanaf haar middel verder naar beneden. Ze droeg een kinderlijk slipje, met beertjes en clowntjes die bijna vervaagd waren door het wassen. Het dons van haar venusheuvel stak meisjesachtig af tegen haar volwassen, volle borsten.

Ze ging op haar buik in de zilverfolie liggen. ‘Het is heel eenvoudig, eerst moet je de achterkant van mijn lichaam insmeren.’

Milena wilde dat ik een coating van pure chocolade op haar hele lichaam aanbracht. Ik schoof de gamel naast het bed en verdeelde met de houten lepel klodders chocolade over haar kuiten en knieën. Die masseerde ik langzaam naar boven uit over haar strak tegen elkaar gehouden dijen. De chocolade was aangenaam warm en hechtte zich moeiteloos aan Milena's huid. Langzaam veranderde ik haar in een aangespoelde zeemeermin met een glinsterende donkerbruine staart.

‘Vloeibare chocolade doet er een etmaal over om af te koelen. Daarom moet je mij straks in het zilverfolie wikkelen en in bad leggen. In koud water hardt chocolade sneller uit.’

‘Milena, deze modder stolt niet. Afkoelen ja, maar uitharden nee.’ Ik wist me met Milena's vastberadenheid geen raad. Ik sprak haar ruzieachtig tegen, al wist ik niets over het stollingsproces van chocolade.

‘Ik heb het beneden in de keuken gevraagd,’ zei Milena fel. ‘Door het afkoelen ontstaat kristalvorming en wordt de chocoladesmurrie weer hard. Uitharden dus, versta je me? Morgen zal de chocolade mij als een harnas omhullen.’

Tot aan haar nek, vlak onder de grens van het opgestoken haar, bracht ik de tweede huid aan. Voorzichtig rolde ik haar om, en begon weer vanaf haar voeten de chocolade als warme balsem uit te smeren.

‘Lief kijkertje, herinner je je hoe die hond aan het strand haar vacht uitschudde? Zo wil ik mij ook in een keer van alles ontdoen. Morgen wil ik diep mademen en mijn borsten en spieren aanzetten. Ik wil mijn armen en benen uitslaan om mij in één beweging van alles bevrijd te voelen. Zeg me dat dat mogelijk is!’

‘Je wilt uit een chocolade ei kruipen om helemaal opnieuw te beginnen!’ lachte ik. ‘Kan ik niet beter de douche voor je aanzetten om die modder van je huid te spoelen? Superbevrijdend lijkt me dat!’

Naarmate de gamel leger werd en het verwarmingselement onder de bodem dichterbij kwam, werd de chocolade bijna te heet om nog te verwerken. Toch wilde Milena dat ik door ging. Als laatste bracht ik op haar gezicht een masker van chocoladepasta aan. Het enige dat ik vrij hield was een kleine opening bij haar mond.

Heel voorzichtig bakerde ik haar in de zilverfolie. Het bovenste deel vouwde ik terug tot een capuchon. In het nachtkastje lag tape waarmee ik de folieranden op haar rug dichtplakte. Als laatste vouwde ik het uiteinde bij haar voeten dicht, waarna Milena een waterdichte zilveren mummie was geworden.

Ik beurde haar voorzichtig op om haar in het koude badwater te leggen. Op de badrand lag een opgevouwen handdoek als hoofdsteun. Ik pakte een stoel om naast haar te zitten, maar ze schudde langzaam haar hoofd.

‘Morgen,’ fluisterde ze, ‘kom morgen om negen uur terug.’ Het roerloze badwater reikte tot halverwege haar zilveren hals.

10

Ik werd wakker van het lawaai op de gang. Op het groezelige identiteitsbewijs van de politieman in burger die op mijn deur had gebonsd, las ik dat hij Ramiro Lombrici heette.

De rechercheur bleef in de deuropening staan terwijl ik mij aankleedde. Ik vroeg wat er aan de hand was. In plaats van te antwoorden, lachte hij mij bemoedigend toe.

Hij nam mij mee naar een hotelkamer een verdieping lager. Op het balkon stond een geüniformeerde agent een sigaret te roken.

De rechercheur vertelde dat er geen reden was om mij zorgen te maken, want hij wilde mij als getuige en niet als verdachte verhoren. Men had mij gisterenavond met Milena het terras zien verlaten, en ik was vermoedelijk degene die haar het laatst had gezien. Hij was benieuwd of ik iets wist van die chocoladegeschiedenis.

'Er is dus iets met Milena?'

'Ze is dood. Haar grootmoeder heeft haar gevonden. Iedere ochtend om zes uur wekt de oude vrouw haar kleindochter om ervan verzekerd te zijn dat zij haar medicijnen neemt.' De rechercheur wees naar een stoel terwijl hij dit zei. Nadat ik was gaan zitten en een sigaret had afgeslagen, vertelde hij dat Milena gisterenavond haar grootmoeder had gesmeekt de volgende ochtend niet te komen. Milena had haar bezworen dat zij zich sterk genoeg voelde om haar tabletten de volgende dag over te slaan. Maar de oude vrouw had het niet vertrouwd.

'Haar kleindochter had te opgewekt geklonken om te geloven dat zij haar ritmonal niet hoefde te slikken. En dus klopte zij op de gebruikelijke tijd bij Milena aan, begrijp je?'

De rechercheur wilde uitleggen wat ritmonal was, maar ik onderbrak hem.

'Ritmonal wordt voorgeschreven om grote stemmingswisselingen te dempen.' Ik dreunde het toonloos op. 'Ik studeer medicijnen,' voegde ik er zacht aan toe.

De rechercheur riep zijn collega op het balkon en vroeg hem de politiearts te halen. Misschien had hij mij onzeker gevonden en wilde hij mij op mijn gemak stellen met de aanwezigheid van een toekomstig vakgenoot.

Terwijl we op zijn collega wachtten, haalde hij een stukje zilverpapier uit de koelkast en pakte dat voorzichtig uit.

'Kijk, hier heb je de moordenaar.' Hij toonde iets dat nog het meest weg had van een plastic zadeltje van een van Carducci's speelgoedpaarden.

'De in haar mond gelopen chocolade stolde in haar keel.' Het was het eerste dat de politiearts zei, nog voordat hij de deur achter zich had

dichtgedaan. ‘En wat je ziet is het perfecte afgietsel van haar huig in chocolade.’

Voorzichtig nam de arts het zilverfolie met het chocolade stolsel van mij over om het terug in de koelkast te leggen. De drie flesjes bier die hij uit de koelkast pakte, opende hij met een metalen instrument dat uit het zijvak van zijn dokterstas had gestoken. Het had de vorm van een roeispaan waarvan hij de zijkant achter de kroonkurken plaatste om ze open te wippen.

‘Je weet wat dit is?’ vroeg de arts terwijl hij met het metalen instrument een aantal keren in zijn open linkerhand sloeg.

Ik wist het. Het instrument was ontworpen om de kracht van een beheerste slag evenwichtig over het huidoppervlak te verdelen. Het werd gebruikt om een gewricht terug op zijn plaats te dirigeren of een spastische spier tot de orde te roepen.

Plotseling realiseerde ik mij dat het instrument waarmee nu bierflesjes geopend werden, even eerder Milena's huid beroerd moest hebben. De politiearts had het gebruikt om een voorzichtige slag tegen haar hals te geven, om daarna met een pincet het klompje chocolade achter uit haar mond te peuteren.

Ik stortte mij op de arts en rolde met hem over de vloer. De rechercheur en de agent moesten te hulp schieten en konden met moeite hun collega uit mijn handen bevrijden.

Biron, Araktsjejev - machtige gunstelingen van de Russische tsarendynastie

[Nummer 3]

Voorwoord

Dit Herfstnummer staat in het teken van Verraad & Bedrog. In *Nederlands proza* zijn zes verhalen over dit onderwerp bijeengebracht: Amy Bais beschrijft bedrog en verraad in de wereld van glamour en gossip, Christoph Blans laat zien hoe bedrog fataal afloopt in de wereld van fitness en commercie, Arjaan van Nimwegen schetst verraad onder scholieren, Monika Sauwer verraad tegenover een vaderhuis. A.L. Snijders draagt vijf ZKV's bij over het thema en Thomas Verbogt schildert het verraderlijk samengaan van seks en sollicitatie.

In *Nederlandse poëzie* geven zeven dichters (Engelhart, Hennis, Janssen, Kuipers, Cornelia Stoel, Renée van Riessen, Wap) hun subtiele visie op vormen van verraad en bedrog, en in *Light Verse* doen zeven andere dichters dat op hun manier; wij signaleren bedrieglijke poses bij Beemster, bijbels verraad bij Bosman, elf vormen van literair bedrog bij Van den Born, vermeend verraad bij Kästner/Van Wissen, een bedrieglijke dominee bij Judy Elfferich, positieve kanten van verraad bij Drs. P en het verraad door de tijd bij Patty Scholten.

In *Essay* getuigt Reilingh van Goethes zelfverraad en onderzoekt Gerard de Vries verraad als literair thema. *Vertaald proza* laat tien auteurs aan het woord over het onderwerp, afkomstig uit zeven landen (Angola, Duitsland, Zuid-Afrika. Griekenland, de VS, Oostenrijk en Rusland): aan de orde komen verraad in de Afrikaanse en Amerikaanse politiek (Agualusa en Taylor), verraad door honger (Borchert), verraad onder senioren (Gordimer), verraad uit passie (Karagatsis), bedrog om het goede doel (Lenz), huwelijksbedrog en verraad van vriendschap (Schnitzler), huwelijksverraad en wanhoop (Tsjechov) en necrologisch bedrog (Wolff).

In *Vertaalde poëzie* bieden wij een voorproeve uit Bolands volgend jaar te verschijnen nieuwe vertaling van Poesjkins ‘Jevgeni Onegin’, toegesneden op het verraad van Onegin tegenover zijn vriend Lenski.

Redactie

Nederlands proza

Diva in koprol
Amy Bais

Haar mail eindigt met de vraag: ‘Wanneer kom je weer?’ Ik denk: Nooit, nunca, never, nooit, niet meer, maar antwoord: ‘We hadden toch voor vrijdagavond afgesproken? Zie je dan.’ Je moet opdrachtgevers te vriend houden en geduld met ze hebben, ook al heb je schoon genoeg van hun ijdelheid, arrogantie, egomanie, zelfingenomen partners en verwende kinderen.

Mariska leent, nee, huurt mijn stem en straks vertelt ze in mijn zorgvuldig gekozen bewoordingen haar levensverhaal in boekvorm. Ze heeft goedbeschouwd weinig te zeggen, want haar introspectie is doorwaadbaar en haar belevenissen zijn tot nu toe niet echt spectaculair, op het ongeluk na dan. Maar de uitgever gelooft in de wens van een tweelettergrepig publiek zich te schurken aan beroemdheden en wil die bevredigen. Uiteraard niet uit naastenliefde. En ik ben ook maar een broodschrijver die doet wat ze kan om de inflatie voor te blijven, dus heb ik mij voorgenomen mijn bescheiden talent ten volle in te zetten om haar verhaal met respect voor de feiten en liefde voor het woord vorm te geven. Ik zal haar laten brullen als een leeuw, laten zingen als een leeuwerik en laten zuchten als een sofa, al naar gelang. Het is een bescheiden vorm van macht, maar de enige waarover ik beschik.

Mijn onderwerp is beroemd bij een bepaald deel van het Nederlandstalige publiek door haar rol in een kennelijk populaire soap die ik nooit gezien heb, wat wel iets zegt, want zo televisieschuw ben ik niet. Maar goed, ze is beroemd aan de rechterkant van de culturele afgrond, rijk en zelfbewust. Iedereen ziet goud in samenwerking met haar, zo ook de uitgever die ons aan elkaar koppelde.

‘Ja, ik weet het, ze is pas 32, maar zo'n ongeluk hakt erin, en ze heeft een moeilijke jeugd gehad, toen een wonderbaarlijk snelle carrière, bovendien: lekker ding met een vlotte babbel.’

Bij onze kennismaking ter uitgeverij kwam ze als rechtgeaarde diva te laat en met charmante praatjes binnenzeilen. Zonnebril op tegen de laaghangende bewolking. Ze is heel mooi en heeft uitstraling, moet ik toegeven. Een meisje met een missie. We maakten afspraken voor gesprekken, wisselden kaartjes uit en toen moest ze weer snel weg, opna-

me van het een of ander. Ter voorbereiding van het werk vertelde de uitgever in het kort wat hij van haar wist: geadopteerd toen ze vier was, al heel jong begonnen elk beschikbaar podium te bestormen, wilde fotomodel worden, was geen licht op school en werd toen ze veertien was ontdekt door een veel oudere fotograaf met wie ze een verhouding kreeg, op haar zestiende beviel ze van een kind dat ze ter adoptie afstond. De bevruchtende fotograaf was vrij gauw uit beeld, maar toen had ze al een bloeiende poseerpraktijk. Twee jaar later werd ze ontdekt door een geile televisieproducent die haar met groot succes in zijn soap duwde. Zoveel jaar verderop heeft ze inmiddels een man, een ook al populaire vertolker van het Nederlandstalige lied (in de trant van ‘Ik verlang zo naar je toe’) en twee kindjes die er verder ook niets aan kunnen doen, maar kennelijk de schrik van elke supermarkt zijn. De uitgever was een week eerder bij haar op bezoek geweest en had nauwelijks twee coherente zinnen achter elkaar kunnen uitspreken. Chaos. Vorig jaar heeft ze een afschuwelijk ongeluk gehad: ze reed telefonerend op de A2, schampte eerst een bus, week geschrokken te ver uit en reed toen in op een auto met vier mensen erin, van wie er nu twee voor het leven invalide zijn verklaard. Het boek is ook enigszins bedoeld als berouwvolle kniebuiging. Zelf heeft ze maanden in een revalidatiecentrum doorgebracht tot ze weer kon lopen en niet te vergeten dansen. Het is nog een wonder dat ze er zo goed af is gekomen. In die periode heeft ze een dagboek bijgehouden en wat bandjes ingesproken die als basis voor mijn tekst zouden kunnen dienen. Ik kreeg ze mee.

Thuis ben ik meteen nieuwsgierig gaan lezen en luisteren: veel gejubel over haar lieve man die zo goed voor de kinderen zorgt en vaak langskomt met rozen en bonbons, veel geklaag over personeel dat haar niet op haar wenken bedient of net niet het juiste drankje in huis heeft. En bovendien niet altijd in staat is de bladenmannen met hun camera's op afstand te houden. In het dagboek staat ook keurig bijgehouden wie er wanneer op bezoek is geweest. Het leest als de aftiteling van een showprogramma ter gelegenheid van een nationale feestdag. Ze is overigens met te betrappen op een inval die getuigt van enige fantasie

Al meteen bij onze eerste afspraak bleek haar vlotte babbel een groot struikelblok op weg naar de autobiografie. Ze dook, sprintte

linksom, keek grijnzend over haar schouder en huppelde moeiteloos het struikgewas in. Ik ben geen psychiater en gaf me bij elke bocht meteen gewonnen. Andere keer beter. Misschien eens wat drank erin gooien. En als ze echt niet wil praten, best, wordt het een oppervlakkig boek en de fans die het kopen zullen het niet merken.

Haar moeder is het enige lichtpuntje in de hele onderneming. mijn bezoek lagen de plakboeken en jeugdfoto's in een doos klaar op tafel en twee uur later was het materiaal voor de eerste hoofdstukken al vrijwel persklaar. Patricia is een vrolijke, dikke vijftiger zonder spatjes, die in haar eentje in een rijtjeshuis vol aandenkens aan diverse mannen en haar twee kinderen woont. Ze schenkt sterke koffie en is een boeiend verteller. De aan Mariska's successen gewijde plakboeken hoefden we niet door te nemen, die mag ik thuis bestuderen. Omdat er over het algemeen weinig gefotografeerd wordt als de zon niet schijnt, opende de fotodoos het zicht op een vrolijke jeugd, met veel pretparken en feestmaaltijden. Er waren ook kiekjes van een zingende Mariska met een speelgoedmicrofoon, en een mooi verklede kleine Mariska op hoge hakken van Patricia.

‘De eerste week dat ze bij ons woonde, ze was toen vier, had ze zich op een middag helemaal opgemaakt, niet eens slecht gedaan. Het showelement heeft er altijd in gezeten.’

‘Kent Mariska haar biologische ouders?’

‘Nee, ze heeft ook nooit de behoefte gevoeld te gaan zoeken. Mijn eerste man en ik hebben haar meegenomen uit een weeshuis in Roemenië waar ook niemand wist wie haar ouders waren. Geen geboorteakte, niks. Eigenlijk gingen we er alleen speelgoed brengen, maar ze was er zo ellendig aan toe dat we haar daar niet konden achterlaten.’

‘Hoe zou ze het vinden als haar eigen geadopteerde kind opeens voor haar neus zou staan? Die zal nu iets van zestien zijn?’

‘O, maar ze weet waar hij zit en heeft af en toe contact met hem. Hij is een grote fan van haar.’

Ze beschreef Mariska's moeizame puberteit als een les in geduld en liefde: ‘Het ergste was haar zo ongelukkig te zien. Niet te helpen ook. Iedereen moet kennelijk het wiel weer zelf uitvinden. En daar sta je dan, je hebt de antwoorden, maar alleen voor jezelf, niet voor haar. Ik

kon alleen maar vertrouwen dat de lieve Mariska zoals ik haar kende de drugs, de foute mannen en haar afkeer van zichzelf zou overleven.'

Patricia ging verse koffie halen en ik neusde verder in de foto's: Patricia met opeenvolgende partners, babybroertje op een schapenvaçhtje, broertje trots met een voltooid Legokasteel, peuter Mariska aan de hand van een tante - maar, hallo, daar was ze nog lang geen vier jaar, misschien was dat dan wel haar echte moeder. Zou dat kunnen? Achterop stond 'Lena en Mariska'. Ik legde de foto apart.

Er stond een klagelijk miauwende kat met zijn voorpoten omhoog tegen de tuindeur en ik riep: 'Mag de kat naar binnen?' 'Zeker,' zei Patricia en kwam de kamer in met koffie. Terwijl ik de kat entree gaf, hoorde ik Patricia hartgrondig 'shit!' zeggen: een omgevallen mok met heet vocht. Net niet over de foto's. Ze veegde ze met een paar snelle bewegingen bij elkaar, terug in de doos en ging toen met een doekje in de weer.

'We zullen ooit wat foto's moeten meenemen ter illustratie van het boek, is dat goed?' 'Tuurlijk,' zei ze.

Afspraken met Mariska zijn inmiddels gebeurtenissen waar ik erg tegenop zie, omdat ze niet kan luisteren, eigenlijk ook niets wil zeggen maar wel doorpraat, over niets, met meanderende bijzinnen die nauwelijks te volgen zijn. Een uur praten levert soms maar twee bruikbare uitspraken op. Als ik op vrijdagavond bij Mariska aanbel voor ons vierde gesprek, is ze in hevig gevecht verwikkeld met haar kinderen die niet naar bed willen. Ik deel ongevraagd wat opvoedkundige adviezen uit die natuurlijk verloren gaan in het gekrijs en ga dan maar op de bank de krant zitten lezen tot de stilte wint. Na een uur komt Mariska uitgeput beneden en zet ik de bandrecorder aan. Maar haar mobiel gaat. Ze antwoordt, loopt ermee naar de keuken, vanwaar ik haar even later hoor roepen: 'Nee! Nu niet en nooit niet meer!'.

Ze ziet er wat ontdaan uit als ze terugkomt. 'Zal ik maar weggaan?' zeg ik.

'Nee, ben je mal. We gaan gewoon aan het werk'.

Ze herstelt zich inderdaad snel. Ik vraag of ze zich iets herinnert van haar tijd in het Roemeense weeshuis. Inmiddels ken ik haar goed genoeg om te zien wanneer ze de actrice aanzet, zoals nu. Ze geeft een bloemrijke beschrijving van wat vage scènes, tot en met de ontmoe-

ting met haar nieuwe ouders: '...heel grote blonde mensen die een beer voor me meebrachten...'

'Ik zag een foto van jou toen je nog maar twee of drie was, met een vrouw die Lena heet. Wie is dat?'

'Foto van mij? Zo klein? Nee, je hebt je vast vergist. Er zijn helemaal geen foto's van mij op die leeftijd. De naam Lena zegt me ook niks. Misschien een jeugdvriendin van Patricia?'

Tijdens ons gesprek gaat haar mobiel nog een paar keer. Ze kijkt wie er belt en besluit niet op te nemen. Als ik van de wc terugkom, heeft ze alle gordijnen dichtgetrokken en praat ze met haar man, die onderweg is naar huis. 'O, gelukkig, tot zo.'

De gesprekken met Mariska blijven moeizaam verlopen, en als mijn tekst eenmaal klaar is, heeft ze van alles op en aan te merken. Ik had, op basis van informatie van Patricia, een betrekkelijk kort hoofdstuk over haar relatie met broer Otto ingevoegd, maar dat moest en zou eruit, want 'dat voegt niets toe aan het beeld van mij'. Bovendien had ze eigenlijk altijd alleen maar last van 'die slijmbal' gehad. Hoezo? 'Altijd jaloers, altijd mokken omdat ik meer aandacht kreeg.' Ze is het volstrekt oneens met mijn overtuiging dat geen enkel verhaal, geen enkel leven, alleen bestaat uit 'leuk, hip, vrolijk stemmend'. 'Ik wil een positief verhaal. Het is al erg genoeg dat ik spijt moet betuigen ten opzichte van de mensen die door mijn schuld invalide zijn geraakt. Trouwens, als zij niet zo hard gereden hadden, waren de gevolgen minder ernstig geweest.' Er zijn meer onenigheden, maar de uitgever laveert ons er doorheen. Broer Otto heeft het in de definitieve versie echter niet gered.

Het boek is verschenen en Mariska kwettert in elk praatprogramma naar hartelust. Alle aandacht geeft haar huid gloed. Haar hele wezen licht op in de buurt van luisterende oren of microfoons. Cameralenzen kunnen haar uitstraling nauwelijks aan. Ik kijk toe en zie hoe ze krimpt als de uitzending is afgelopen, de aandacht afneemt, hoe er hongersnood in haar ogen ontstaat. Dan is ze even een verwaarloosd kind dat mijn hart in sluipt.

Ik had natuurlijk alerter moeten zijn en moeten bedingen dat mijn naam als co-auteur vermeld zou worden, maar dat leek me zo vanzelfsprekend dat ik pas op het moment van verschijning merkte dat ik uit-

sluitend als ‘eindredacteur’ in het colofon vermeld stond. Beginnersfout en eigen schuld, dikke bult. Uiteraard eist Mariska alle eer op voor zichzelf, dat had ik kunnen bedenken. Toen ik een keer meeging naar een tv-optreden, stelde ze me voor als ‘Paula, zij is ook schrijfster’. Ook. Men roemt inmiddels haar veelzijdige talent. In interviews geeft ze uitgebreid antwoord op vragen naar de ambachtelijke kant van het schrijven. Het is een fraai staaltje acteren en zelfs inleving, dat mijn liefde voor haar niet voedt.

Dankzij alle publiciteit gaat de verkoop zo goed, dat de uitgever al snel overweegt een tweede druk te laten opleggen. Ik bel hem op over een correctie van mijn naamsvermelding, desnoods alleen binnenin, als hij zich geen nieuw omslag wil permitteren. Nee, helaas, hij is contractueel met Mariska overeengekomen dat ze als enige auteur vermeld zou worden. Hij begrijpt mijn irritatie, maar ik zie hopelijk wel in dat hij geen kant op kan. Ik spreek Mariska erop aan, die al mijn bezwaren wegwuift en zegt: ‘Het is belangrijk voor mijn carrière dat ik het boek zelf geschreven heb. Trouwens, wat heb jij nou meer gedaan dan wat gesprekken met mij uittikken en mijn dagboek overschrijven?’

Het meisje woont op de maan, en zo niet, dan is ze heel beperkt slim en heel beperkt goed.

Op een avond ga ik de in het boek gebruikte foto's terugbrengen naar Patricia, die blij is met het eindresultaat, me uitgebreid complimenteert en een fles champagne klaar heeft staan. We installeren ons in de tuin, waar de zoele zomeravond het effect van de alcohol versterkt, en nemen het leven door dat onze generatie heeft geleid. Er is al een wat giechelige sfeer ontstaan als, op het moment dat de tweede fles bijna leeg is, de telefoon gaat. Patricia antwoordt, is dan een tijdje stil en neemt haar mobiel mee naar binnen. Ik kan nog net verstaan dat ze zegt: ‘Dat kan Lena niet weten,’ vóór ze buiten gehoorsafstand is.

Als ze terugkomt, zegt ze: ‘Dat was Mariska. De jongste heeft hoge koorts en ze maakt zich ongerust. Het zal wel loslopen.’ Ze heeft een fles koude Chablis bij zich en schenkt nog eens in, ondanks mijn weigering.

‘Dan blijf je toch gezellig logeren?’

We praten over de ziekten van onze kinderen toen ze klein waren en zijn vooral blij dat ze nu groot zijn. Opeens herinner ik me Lena.

‘O ja. ik zag in jouw doos een foto van Lena en Mariska. Wie is Lena?’

Patricia grijnst en kijkt me schattend aan.

‘Ach ja, het boek is toch al klaar, nu kan ik het je wel vertellen. Het weeshuisverhaal is de publiciteitsversie van Mariska's leven. Lena is mijn zus en Mariska's moeder. Lena was een wilde meid, die al jong de wereld in trok en met heel foute types omging. Toen Mariska vier was, werd Lena in Thailand betrapt op drugsbezit en veroordeeld tot twintig jaar gevangenisstraf. Ze kwam al na tien jaar vrij, maar pakte meteen haar oude leven weer op, nu alleen professioneler. Ze werd een grote handelaar. Ik was niet op de hoogte van hoe groot, wist alleen dat ze in het criminele circuit zat. Een paar jaar geleden werd haar bende hier in Amsterdam opgerold en nu zit ze weer minstens tien jaar vast. Toen Lena uit Thailand kwam, hebben we gezamenlijk besloten dat Mariska, al ernstig aan het puberen, beter bij ons kon blijven. We hadden haar inmiddels ook officieel geadopteerd en ze had dus al een andere achternaam.’

Ze is even stil.

‘Je begrijpt dat dit verhaal koren op de molen van de roddelpers zou zijn, dus hou er alsjeblieft je mond over.’

Ik ben met stomheid geslagen en knik alleen maar.

Die nacht slaap ik niet. Mijn brave ik en mijn slechte ik slaan elkaar onbeheerst met argumenten om de oren en jagen elkaar door mijn bloedbanen op. Zal ik? Zal ik niet? Kan ik dit Patricia aandoen? Ik zou natuurlijk kunnen volstaan met dreigen. Ik hoef het niet echt te doen. Het ochtendgloren treft me recht tussen de ogen en ik vertrek voordat Patricia haar gastvrouwkunsten op het ontbijt heeft kunnen botvieren. Laat een briefje achter: ‘Dankdankdank. Je bent een lieve schat. We bellen.’

Maar we bellen voorlopig niet, want mijn slechte ik heeft gewonnen en ik ben nu een ghostwriter met een missie. Naar Mariska.

‘Wat?! Zo, jij bent tuig, zeg!’

Het is een oprechte reactie, er wordt nu eens niet geacteerd. Ik knik. Ze heeft gelijk.

Nog voor de tweede druk in de boekhandel ligt, met mijn naam als co-auteur groot op de omslag en de titelpagina, verschijnt er een arti-

kel in de *Nieuwe Revue,* waarin Mariska's afkomst tot in details uit de doeken wordt gedaan, met de kop ‘Mariska dochter van zware crimineel Lena M.’ De hel breekt los. Mariska belooft terroristen op me af te sturen en Patricia belt ontzet op: hoe ik haar vertrouwen zo heb kunnen beschamen? Ik ben minstens zo ontzet als zij en protesteer dan ook. Vergeefs. Ze gelooft me niet.

Alle bladen nemen het nieuws over. Nederland is te klein voor de kapitalen van de koppen: MARISKA DOCHTER DRUGSBARONES. WAAR HAALT MARISKA HAAR NEUS VOOR OP? MAN VAN MARISKA ZINGENDE KOERIER?

Twee weken later is er bericht van Patricia in mijn mailbox met verontschuldigingen: ‘Sorry, Otto was de boosdoener. Hij heeft hier een middag zitten snikken over alle vermeende verwaarlozing als gevolg van Mariska's ambitie en onze aandacht voor haar. Ik had het misschien moeten zien, maar hij heeft wel gelijk dat we altijd erg druk bezig waren met Mariska en haar projecten. Toen hij het boek gelezen had, was hij zo woedend dat hij er nauwelijks in voorkwam, dat hij in een roes *Nieuwe Revue* gebeld heeft.’

Ik controleer of ik mijn misschien al te meelevende mailtje aan Otto wel gewist heb en zet de computer uit.

Ars moriendi
Christoph Blans

> ‘Elle est retrouvée.’
> A.R.

Julien was gewend om met hoofdpijn wakker te worden, hij was gewend aan het glas water en het vertrouwde beeld van de twee tabletjes, de trillende handpalm. Hij was aan ongemak gewend. Hij stond zich voor de wastafel te scheren en keek in het kleine spiegeltje. Maar hij bleef ontevreden over zijn uiterlijk, en met name zijn gezicht. De baardgroei liep ver naar boven door, tot over zijn jukbeenderen, zodat dagelijks scheren meer dan noodzakelijk was. Hij had een grote moedervlek rechts en twee kleurloze bulten op de andere wang; zijn wenkbrauwen waren zwaar en trokken dicht naar elkaar toe. Hij was echt een man voor bruine ogen, maar zijn ogen waren niet bruin. Zijn ogen waren waterig en blauw, heel licht blauw.

Hij had zijn broek al aan, en een singlet en bretels. Met blote voeten stond hij op de houten vloer. Een overhemd, een stropdas en zijn jasje hingen over de leuning van de stoel. Hij nam de handdoek en veegde de zeepresten van zijn gezicht. Het raam naast de spiegel was opengeschoven. Een witte plaat met de ‘L’ van HOTEL hing naast het raam haaks op de buitenmuur. De dorpsstraat was grijs, ondanks het vroege zonlicht. Hij hoorde stemmen in de straat en de echo van gehinnik in de verte.

In het café nam hij een broodje en een koffie en even later stapte hij in de auto om naar zijn afspraak te gaan. Naar Arromanches was het zo'n drie uur rijden, er was dus voldoende tijd. De bossige omgeving veranderde al snel in glooiend land met eindeloze velden met zonnebloemen en zo mogelijk nog grotere velden met koren.

Julien verkocht fitnessapparatuur aan sportclubs: fietsen, roeiers, loopbanden... Tijdens zijn studie taalwetenschappen bedacht hij dat cultuur tegenover commercie stond, de schone zaak en de noodzaak als het ware, en in het tweede jaar had hij na een kort moment van twijfel de studie afgebroken om iets commercieels te kiezen, het echte werk. En zo kwam hij bij ‘de zaak’ terecht. Bij de afdeling ‘sales’ naderde het

einde van zijn proeftijd inmiddels. Het jaar ervoor had hij nog op kantoor gewerkt, maar vanaf het begin met de ambitie naar ‘sales’ te gaan, de buitendienst, hij wist niet precies waarom, maar het woord zei het al: op pad, onderweg, en wat ook telde: je kreeg er een goed salaris en daar nog een bonus bovenop. Hij reisde nu het hele land door, van Charlesville tot voorbij de Mont Ventoux en soms zelfs een stukje Noord-Spanje in. Maar de proeftijd verliep niet voorspoedig. Hij had trainingen gehad en na afloop van elke afspraak belde zijn chef Carlo om het verloop te evalueren, maar zijn verkoopafspraken eindigden te vaak in een mislukking, het liep steeds weer vast, en juist bij de grote orders. Een grote order was zelfs nog nooit tot stand gebracht. Tijdens de onderhandelingen vroegen klanten om te hoge kortingen, ze brachten hem aan het twijfelen en ze dreigden met de concurrent.

Hij was nu op weg naar de stad Caen in Normandië, of eigenlijk naar dat dorp aan de kust, Arromanches, waar de eigenaar van de sportclub woonde, hooguit nog een uur gaans. Het was niet een nieuwe klant, maar het ging om de uitbreiding van een bestaande club, een aanbouw van 300 m^2. En omdat het een bestaande klant betrof achtte hij de kans reëel dat deze flinke order sowieso kon worden genoteerd. Julien had hoop. Ook het weer zat mee, want na de grijze start was het een mooie dag aan het worden, en de hoofdpijn was bijna weg en de kater verdwenen, kortom, ideale omstandigheden om het bewijs te leveren dat de voorgaande tegenslagen alles te maken hadden gehad met onervarenheid. Het was wennen. Alle begin was immers moeilijk.

Het landschap werd kleinschaliger, de wegen leeg. Boeren oogstten op het land en de zon begon te branden. Op de radio was een praatprogramma waarin de moderator de ‘ars moriendi’ als een middeleeuwse hype aan de luisteraar presenteerde. De kunst om goed te sterven... Julien dacht aan de kunst om níet te sterven. Tijdig zijn target halen was nog mogelijk. Hij moest scoren, zoals dat heette, en als het goed was zou deze afspraak daar het begin van zijn. Als hij vervolgens nog twee of drie orders kon binnenhalen, dan zou Carlo hem misschien niet al te stipt aan het streefbedrag houden. Toen de telefoon ging was dat Carlo natuurlijk, altijd Carlo. Julien nam aan. Zijn chef opende met gladde praatjes, elk telefoontje hetzelfde: ‘Al iemand een hand gegeven vandaag? Deze prachtige dag? Behalve jezelf natuurlijk... ha!’ Wat moest hij daar nu op antwoorden? ‘Nee, want ik ben alleen’ of ‘Ja, m'n zwager’? Onbegrijpelijk, slappe grapjes, altijd weer. ‘Het is druk

op de weg,' antwoordde hij geïrriteerd. De weg was leeg. Waarom zei hij dit? Carlo werd al zakelijk: 'Hoe laat heb je die afspraak, elf uur zoiets? Guy Dupont: je denkt natuurlijk dat het een makkelijke afspraak is: praatje, kop koffie. Maar ik waarschuw je, Dupont heeft een probleem. In het oosten van de stad, van Caen, zit een grote concurrent van Dupont, Flammarion, tien clubs in Normandië, ik ken hem al jaren en hij zegt dat Dupont op zwart zaad zit. Je weet toch dat-ie van de verkeerde kant is? Dupont? Dit terzijde. Hij kan dus willen bijbouwen en uitbreiden, maar hij redt het niet. 't Is maar dat je het weet. Hoor je me?' 'Ja, best.' 'Nou, Flammarion kan het weten, want hij heeft het van de bank, via z'n broer: die dub loopt leeg. Wat mij betreft hoef je dus niet te gaan. Dupont tekent toch niet. Ik weet, het is een mooie order, zo een heb je nog niet eerder gehad. Wat is het, eens kijken, drie ton toch? Denk er over na, want als je niet gaat dan haal je je target niet, maar ja, eigenlijk is dat ook nu al een uitgemaakte zaak, of je gaat of niet. Hij heeft wel onderpand, dat weet ik best, maar hij redt het niet, verspilde moeite dus, hij is gek als ie tekent, z'n ondergang, dan kan-ie je net zo goed meteen z'n onderpand geven, een huis of zo, een jacht misschien, je weet niet wat die mietjes zoal hebben in Normandië. Ben je daar nog? Hoor je me?' 'Ja, ja, ik hoor je, het is druk hier, ik hoor je. Ik ben er al zowat, ik rij nu door.' 'Is goed. Dan wens ik je succes, het is aan jou, "nee" heb je. En kijk even in de spiegel voor je uitstapt, en bel me straks, als je geweest bent...' Toen was het stil, Carlo had verbroken.

Julien reed langs tennisbanen met kleurige vlaggen en hij volgde de straat die door het kleine dorp naar de boulevard leidde waar op nummer 12 het huis van Dupont was. Aan de overkant van de weg strekte een breed zandstrand zich uit naar de zee. Het leek eb. In de verte zag hij een aantal grote blokken in het water liggen, als schepen zo groot. Een soort pontons die deels scheef, als een vergeten ketting, een zinloze rij vormden. Langs de dorpsboulevard waren souvenirwinkeltjes met ijs en ansichtkaarten. Wat vakantiegangers liepen ongehaast, de mannen met halflange, overmaatse broeken aan, de vrouwen met slappe stofhoedjes en roze gezichten.

De deur werd opengedaan door een grote man met een gebruind gezicht, heel vriendelijk. 'Ik kom voor Dupont,' zei Julien, 'voor de sportclub.' De man heette Tim. 'Ik ben zijn vriend, kom binnen. Guy

is vroeg vertrokken vandaag, heel plotseling, een sterfgeval, familie... kom toch verder...'

De inrichting was niet chic, niet rijk, boeken, zo op het eerste gezicht mooie boeken, maar verder was de inrichting gewoon. Hij dacht het dreigende faillissement te ruiken. Hij nam plaats aan de eettafel, zijn tas naast de stoel. 'Hadden jullie een afspraak?' vroeg Tim. 'Jawel, ik had een afspraak om kennis te maken, in de eerste plaats, de afspraak is nog door mijn voorganger gemaakt, het betreft verder een formaliteit nog, het is in verband met de uitbreiding.' 'Ja, de uitbreiding... Thee? Misschien een glaasje wijn?' Julien weifelde kort. 'Een glaasje wijn is eigenlijk een goed idee, ja een glas wijn graag. U bent mede-eigenaar?' 'We hebben elk de helft, Guy en ik, maar het is zijn zaak. Hij doet alles, Ik weet er amper iets van, ja de uitbreiding, dat wel, een hele toestand.' 'Het betreft een formaliteit,' hernam Julien, 'u bent tekenbevoegd neem ik aan?' Hij pakte zijn tas en haalde de twee uitdraaien van het contract te voorschijn. 'Mijn voorganger, die heeft alles al met Guy besproken, het is meer een formaliteit. Ik kom om kennis te maken, in de eerste plaats - zo'n goede relatie, al zo lang. En een mooi contract, dat doe je niet per post, ook al gaat het om een krabbel, meer niet. Ik meen dat Guy haast had? De voortgang, de opening, de levertijd...'

Hij nam gulzig een slok en hij spiedde afwisselend naar het contract dat hij de vriend van Dupont had toegeschoven, en naar het gebogen hoofd. Tim bladerde wat, leek een stukje te lezen, duwde tegen de brug van zijn bril en nipte van zijn wijn: 'U moet weten,' zei Tim, 'Guy doet alles wat de club betreft, maar als dit al is doorgesproken... Ik neem aan dat het goed geregeld is?' Hij keek op en glimlachte. Julien zette zijn glas neer. 'Het is volledig voorbereid en uitgewerkt.' zei hij, '...alleen nog het tekenen, zogezegd, wij hoeven alleen nog het zware werk te doen.' En hij lachte en reikte zijn pen.

Toen de handtekeningen waren gezet nam Julien weer een flinke slok en hij zei: 'Ik heb de bouwtekeningen gezien. Het wordt mooi hoor, maar ik zag ook dat er nog een aantal vierkante meters onbenut zijn.' 'In de club?' Tim stond op om de fles te pakken. Juliens glas was al bijna leeg. 'In de club, ja. Ik heb de tekeningen er nog eens bijgenomen, van de aanbouw, ik doe mijn werk graag grondig zie je, en ik zag die hoek links van het zitje met de automaten. En nu kan ik daar met dertig procent korting trilplaten plaatsen. Het zou toch een leuke ver-

rassing voor Guy zijn? Ik bedoel... het is maar een idee, we kunnen het er zo bijschrijven, paraafje ernaast, dertig procent is echt een uitzonderingsaanbod, zo'n percentage heb ik nog niet eerder kunnen geven. Betalen na een jaar, renteloos, voor de snelle beslisser. Een actie omdat het moederbedrijf vijfentwintig jaar bestaat, echt heel speciaal. Wat denk je, is dat wat? Het mocht van m'n baas, voor de enkele, de bijzondere klanten...' Hij hief zijn glas. 'Proost!' Hij had het warm. Tim nam een slok en wreef zich toen over zijn wang, en toen over zijn kin. 'Dat lijkt me heel veel, dertig procent.' 'Dat is het ook. En het zou een leuke verrassing zijn.' Julien keek de ander verwachtingsvol aan. Tim glimlachte en zijn stem klonk als een echo: Het zou een leuke verrassing zijn.'

Julien kreeg het steeds warmer en hij dronk nog een derde glas wijn. Ook Tim nam er nog een. De hele meeting duurde niet langer dan dertig, veertig minuten. De vijf trilplaten werden toegevoegd en ook een loopband en twee fietsen werden op de laatste, grotendeels lege bladzijden van de twee contracten, tegen de adviesprijs minus 30%, bijgeschreven en door Tim en Julien geparafeerd.

'Je blijft nog in Arromanches of ga je alweer door?' vroeg Tim, 'Ik had je graag even naar Caen gereden en de club getoond, maar nu Guy weg is verandert alles en zijn er wat dingen verschoven en ...' 'Geen probleem, ik ben hier vaker in de buurt, ik neem snel weer contact op, ook in verband met de leverdatum, dat gaat trouwens allemaal automatisch, vanuit het kantoor. Geen probleem dus, écht geen probleem.'

Hij stak de straat over en ging zitten op het trappetje dat naar het strand leidde. Hij belde Carlo. Er werd met opgenomen, maar hij kon een boodschap inspreken. Hij vertelde over de afwezigheid van Dupont, over Tim die getekend had, over de extra trilplaten, de loopband en de fietsen. Hij was trots. Toen drukte hij de telefoon uit en borg hem weg. Hij trok zijn veters los, schopte zijn schoenen uit en rolde zijn broekspijpen tot zijn knieën. De wind koelde zijn behaarde benen en de wind koelde zijn bezwete gezicht. De zee leek ver weg. Een van de pontons lag, los van de rest en iets dichter bij de kust, als een omgevallen flatgebouw in het zand. Badgasten, met meer dan twee streepjes, stonden naast de kolos die deels groen was van zeewier. Meeuwen krijsten in lange halen, slierten geluid die onderbroken werden door korte intervallen, alsof ze adem moesten bijpompen, ze cirkelden en

maakten glijvluchten. Het licht was fel: hij nam zijn zonnebril uit de aktetas. Een eind verderop landde een vogel. Het was een grote meeuw, misschien een albatros. Het beest liep onbeholpen een rondje, de lange vleugels uitgestrekt en slungelig naast het lijf, eigenlijk amper in staat om op z'n poten te staan, als verloren op het houten dek van een schip en beschimpt en bespogen door matrozen, belachelijk gemaakt Het beest draaide onzeker nog een rondje, gebouwd om te vliegen door de stormen boven zee. Onhandig zoals Julien op het schoolplein had gestaan, wankele prooi, tot de jongens hem hadden opgemerkt en het pesten kon beginnen.

Hij maakte een kort armgebaar in de richting van de vogel, maar het beest was te ver weg. Julien keek naar de zee. Hij dacht weer aan het contract. Hij had het contract. Een bindende afspraak, zwart op wit... tja...

Hij stond op, liet de tas en de schoenen staan en begon naar de zee te lopen. Ging dat zomaar? Ja dus. Drie en een halve ton. En de bonus: nieuw pak kopen, schoenen, boeken, dure wijn. Dit contract was een begin. Carlo zou het eerst niet geloven. Julien een groot contract, niet een kleintje, een losse crosstrainer of een enkele loopband, maar een echt contract, eerste van een reeks. Het ging lukken. Pure winst. Ene Tim, vriend van Dupont, had het contract met hem getekend, wat ook de consequenties zouden zijn.

Het natte zand masseerde zijn voeten, hij greep er met zijn tenen in. Hij draaide half en liep nu achterwaarts naar de zee, zag ver weg de huizen van het dorp.

Hij draaide zich weer van de huizen af en zag de immense zee. Behalve de enkele ponton vlakbij, was er rechts in de verte nog de rij andere pontons, verder niets. Een en al leegte, en de wind. Hij rook het zilte water. Dit was waar het allemaal om ging, toch? Hij zakte op zijn hurken als was hij de vlakte zelf. De zee was hier zo dichtbij dat het water uit het zand omhoog kwam en zich rond zijn voeten sloot. Het was strand noch zee, een warme oermodder van water, zout en zand. Er liepen nu tranen over zijn wangen, een soort ontroering, hij liet het gaan, deze oneindigheid liet het toe. Hij was een compacte bol, met zijn armen om zijn knieën, op zijn hurken... een compacte bol die zijn vrijheid hervond, een bol die nu uiteen zou moeten spatten, naar alle kanten... Hij stond weer op en liep verder. De zonnehitte brandde en het zeewater was koel. Dichtregels kwamen in hem op,

of meer nog een ritme. Hij had vroeger gedichten geschreven Waarom schreef hij geen gedichten meer? Was er misschien iets verloren gegaan? Hij was een mens. Hij was toch een mens van een sterk ras? Daarbij was Duponts failliet van geen belang. Hij hief steeds zijn voeten uit het laagje water en stapte met gespetter. Het was van geen belang. Hij was vlak bij de ponton en keek terwijl hij er voorbij liep omhoog tegen de steile wand. Uit de metershoge gaten in de groenige muur kwam een zware lucht van rotting. Het zeemos lag als uitslag over het beton. De zon verdween achter de schuine wand. Hij bleef nog even staan, in de schaduw. In de gaten was het donker. De stank was ondraaglijk. Hij moest verder. Zijn opgerolde broekspijpen werden nat. Hij voelde aandrang om te plassen. Hij liep nog een stukje en opende zijn gulp. Met een boog plaste hij in zee, de straal dook in het water. Hij sloot weer zijn gulp. Het was goed zo... Toen raakte hij even helemaal weg... De zee... was het de wijn, was het de zon? Hij keek om zich heen. Hij deed nog een paar sappen. Het overviel hem nu, de tranen. Waar kwam dit vandaan? Hij huilde. Hij liep verder de zee in. Hij huilde nu meer en meer... en hij zei: ‘Ik wil niet!’ Maar was het angst, of was hij kwaad? En toen riep hij het heel fel, alsof een diepe, onbekende kracht hem dwong: ‘Ik wil niet!’

Hij bleef staan, geschrokken, tot zijn knieën in het water. Hij kalmeerde weer, hij snikte nog. Hij kon niet doorlopen, want hij was bang, bang voor de zee. En hij draaide zich om en keerde terug.

Hij ging weer op het trappetje zitten waar hij zijn schoenen en zijn tas had achtergelaten, de ellebogen op de knieën, de kin in de handen. De zee kwam dichterbij. Tim ging naast hem zitten: ‘Je bent nog gebleven?’ Hij keek niet op. ‘Ik ben een eind de zee in gelopen.’

‘De zee is gulzig voor deze kust,’ zei Tim. Mijn vader kwam hier in 1944, met de bestorming van Normandië, hij kwam met z'n broer, maar die haalde de kust niet. Ze gingen allemaal dood, zijn hele eenheid, behalve mijn vader.’ Tim was stil. De meeuwen jankten en vlogen voorbij. Een kind rende het strand op, liet een blauw emmertje vallen en begon te graven in het zand. Een kuiltje en nog een kuiltje en een sleuf ertussenin.

‘Kom!’ zei Tim, ‘dan schenk ik nog een glas wijn.’ Ze stonden op, Julien nam zijn spullen en ze staken de zanderige straat over.

Hij keek naar de kasten met boeken. In een verlichtte nis lag een oud boek schuin tegen de muur. Tim zette de glazen op tafel en nam het uit de nis: ‘Guy houdt van boeken... een speciaal exemplaar, middeleeuws, over de dood en de kunst van het sterven.’ Julien nam het boek en sloeg het open. ‘Ik heb hierover gehoord.’ Het boek was stug. Er was een afbeelding van een man die in een bed lag, een duiveltje ernaast. ‘...Het beschrijft hoe je goed moet sterven,’ vervolgde Tim, ‘hoe je kunt zorgen klaar te zijn voor de dood, een middeleeuwse mode was het, volgens Guy dan, die weet er meer van. Een soort hobby die boeken. Hij is een zakenman met een hobby, zo'n boek kost misschien wel een fortuin. Ik weet het niet, maar als je het mij vraagt is het een duur boek.’ Julien gaf het terug en Tim zette het weer in de nis en veranderde van onderwerp: ‘Is het hele land jouw werkterrein, of is dat per regio verdeeld?’

Julien bleef stil. Tim nam een slok en keek voor zich uit. Hij vroeg niet verder. Buiten waren de meeuwen te horen, het gekrijs, soms kwam er een auto voorbij. Julien hield nu zijn handen voor zijn gezicht en hij snikte zachtjes. Tim schoof dichterbij en legde zijn grote hand op de schouder van Julien.

‘Nee,’ zei Julien en duwde de hand weg. Hij stond op. Hij keek Tim niet aan, maar nam zijn tas en zijn schoenen en verliet het huis.

Julien stak opnieuw de straat over. Het was heet, het asfalt en het zand brandden aan zijn voeten. Hij liep de trap af, het strand op. Hij liep, zonder acht te slaan op de enkeling die op een handdoek lag, een stel dat lachend een bal overgooide.

Met zijn voeten liep hij al door het water toen zijn telefoon ging. Het was Carlo: ‘Ik heb je boodschap ontvangen. Leuk van die extraatjes, maar dat is toch echt half werk hoor, hàlf wèrk. Die man is helemaal niet tekenbevoegd, snap je? Dat zijn dingen van belang...’ Julien schreed door het water. ‘... tekenbevoegdheid, snap je? Kom nu maar eerst naar kantoor. Bij de juridische afdeling kunnen ze er wel wat mee, we zullen zien. Die twee hebben een soort huwelijkscontract - kom nu maar naar kantoor, ze moeten een verklaring van je. Hoor je me?’ ‘Ja... ik hoor je...’ Hij herhaalde het zelfs: ‘Ik hoor je.’ Maar hij wist niet waarom hij het zei, dat hij iets zei ontging hem. De schoenen had hij bij de trap in het zand laten vallen, de tas stak nog onder zijn arm. ‘En Julien,’ vervolgde Carlo, ‘ga even langs bij die club, je rijdt

toch over Caen. Bij faillissement nemen wij de club over, Flammarion wil hem pachten. Ga even langs, poolshoogte nemen. Dupont is er toch niet, zeg dat je voor het onderhoud komt...' Julien voelde hoe zijn knieën langzaam nat werden en hij ging verder. Het water kabbelde rond zijn benen, '...vraag naar de bedrijfsleider: Samuel. Vraag naar cijfers, gewoon een beetje aftasten, niet te nadrukkelijk. De sfeer, weet je, en bel me, bel als je geweest bent en kom gelijk naar kantoor.'

Carlo had de verbinding verbroken. Het werd nu dieper. Zijn middel was al onder water en ook de onderkant van zijn jasje. Ook zijn tas, die hij nu voor zich hield was onder water. De zon weerkaatste in de rimpeltjes van de uitgestrekte vlakte, het was een dans, tot ver weg, misschien wel tot aan de horizon, een dans van lichtjes, kleine fonkelingen die sprongetjes maakten op het eindeloze water en die weerkaatsten in de ogen van Julien, in zijn waterige, lichtblauwe ogen.

Rolfs passie
Arjaan van Nimwegen

Weer buig ik me over de zaterdagkrant en trek me terug in andere werelden. Verre, papieren oorlogen. Theatervoorstellingen die ik nooit zal zien. Brieven van mensen die boos zijn over afwijkend gespelde woorden. Onbekende maar betreurde namen binnen zwarte randen. En dan een bekende. Godsamme.

Daar zat ik weer voor op zijn fiets, op de stang, links en rechts een benige arm en boven me uit een schorre stem die soms uithaalde, als er weer een emotie gespeeld moest worden. Dat gebeurde vaak, de dingen kregen hun hevigheid door gestandaardiseerde uitroepen. *Jezus. Mozes. Godsamme*. Rolf Johansen, en nu was hij dood.

Veel dieper ging de emotie niet, want ik was hem al lang kwijt zonder hem te missen. Op een schoolreünie had iemand me hem moeten aanwijzen. ‘Ken je die nog?’ Nee, geen idee. En dat was dan Rolf. Ik kon niet zeggen dat hij veranderd was, want ik besefte op dat moment dat ik nauwelijks meer een beeld van hem met me meedroeg. Hij was een aanwezigheid, een schorre lach, een harde stem en een zelfverzekerdheid die zich uitte in verontwaardiging over bijna alle zaken die ik als vaststaand en onontkoombaar beschouwde. Leraren. Lesstof. Schoolrituelen. In te leveren briefjes en aan te melden absenties. *Jezus, is dat allemaal nodig? Mozes, wat een gezeik. Godsamme*.

Al de eerste dag, toen ik met een kurkdroge keel achter mijn veel te grijze, veel te stalen tafeltje zat, klonk dat getier van schuin achter me. Achterom kijken durfde ik haast nog niet, maar hij had nergens last van. Hij had voor deze school al een jaar op het gymnasium gezeten, en wist van de wereld en haar valstrikken. Hij maakte echte grappen met leraren, maar stond toch duidelijk aan onze kant. Dat zag je aan het mededogen in die enorme ogen in dat benige gezicht, en je hoorde het ook: nooit zakte die eeuwige verontwaardiging af tot het machteloze smalen dat bijna iedere jongen deed. Rolf was niet zuur, hij was ontdaan. Hij sloeg de gekwetste toon aan van hem wie onrecht is aangedaan en wiens geloof in de mensheid telkens weer op de proef gesteld wordt, zonder dat het zijn hart ooit zou verbitteren. Niemand kon eraan twijfelen dat hij een goed mens was, en ik was ervan overtuigd dat hij veel geleden had, al maakte hij daar nooit enige toespeling op.

En ik zat daar, onbeschut en omringd door kille ogen en dorre stemmen. ‘Ik heb dat duidelijk genoeg gezegd.’ ‘Noteer dat dan ook in je agenda.’ ‘Bij iedere keer dat dit nogmaals gebeurt, kost het je een punt.’ ‘Waarom heb je dat niet bij je?’

‘Mozes,’ riep Rolf dan weer, en we lachten en dan leek het allemaal weer minder erg. Dat kon hij. Hij was een bijzondere jongen die ongetwijfeld nooit kinderachtig bang was of hij wel met de goede pen schreef of voldoende kantlijn had opengelaten, zaken die mij met ontzetting konden vervullen.

♦

Ik heb nooit geweten hoe het kwam dat hij zich over me ontfermde, want zo kon je het toch wel noemen. Ik had graag een vriend in hem gezien, ook achteraf, maar ik denk dat ik zelfs in die dagen aanvoelde dat voor echte vriendschap gelijkwaardigheid vereist is.

Ik reed mee op de stang van zijn fiets, want er was iets kapot aan die van mij. Die rare positie, die me bij ieder ander in verlegenheid zou hebben gebracht, was bij Rolf alweer even vanzelfsprekend. Ik zat daar of ik er hoorde, tussen die twee magere armen in, met boven me die tetterende stem die demonen op de vlucht joeg. De lichamelijke nabijheid leidde tot confidenties - over zijn ouders die gescheiden waren (wat hem ook al weer volwassener en wereldser maakte), over zijn oude school waar hij van af had gemoeten - waarom wist hij ook niet. En over meisjes. Hij begon er zomaar over, maar voor ik de kans kreeg om me ongemakkelijk te voelen, bleek dat er geen vettige toespelingen op geslachtelijke handelingen op het programma stonden. Wel zei hij *meiden,* maar dat scheen niet anders te kunnen.

‘Aan meiden kun je veel hebben,’ zei hij. ‘Ik heb een verdomde leuke meid gehad, maar haar ouders wilden het niet. Daar kon je goed mee praten, jongen. Alles kon ik daaraan kwijt.’ Hij klakte met z'n tong.

Ik luisterde ademloos. Het was dus mogelijk om over meisjes te praten zonder ofwel een zalvende, ofwel een vulgaire toon aan te slaan. Het verbaasde me niet dat het Rolf was die die enig juiste nuance wist te treffen, en hoe ongelooflijk ook, even later hoorde ik mezelf het onvertelbare vertellen over Inge Ruurs, die ik al van de Franse les op de lagere school kende, en die nu zowaar in een parallelklas zat, zo dichtbij en toch nog altijd even onaanraakbaar.

Het dichtst was ik haar het jaar daarvoor genaderd, toen ik, opgehitst door een paar sensatiebeluste klasgenoten, haar een hartvormig snoepje met het opschrift *Ik bemin u* had overhandigd. Dat had toen tot veel gejoel en geduw geleid, en mijn positie tegenover haar geen goed gedaan. Ik wist op het moment zelf ook al niet meer vanuit wat voor balorigheid ik tot zoiets ongehoords had kunnen komen, en nam mij voor om mij bij de eerstkomende gelegenheid het leven te benemen. Maar daar moet toen iets tussen gekomen zijn.

Ze was tenger, kwikzilverig en blond, en haar hoge jukbeenderen en brede, beweeglijke mond verhieven haar boven de zwerm onopvallende grauwe ganzen die van de Roomse meisjesschool de HBS was binnengewaggeld. Bovenal had ze zwembadogen: haar oogharen zaten in kleine piekjes aan elkaar geplakt, zodat haar wat bleekblauwe ogen door een stralenkrans werden omgeven. Ik dacht vaak aan die ogen, ondanks de gêne over mijn beschamende misstap van destijds en de weinig hoopgevende nasleep daarvan. En over haar vertelde ik aan Rolf.

Hij was er zelfs even stil van. ‘Vind je dat gek?’ vroeg ik benepen.

‘Welnee,’ zei hij, ‘verliefd zijn is heel gewoon. En het is een verdomd leuke meid.’

Een tijdje zwalkten we zwijgend over de Sprengenparklaan.

‘Wat was je nou van plan?’ vroeg hij opeens met nadruk.

Ik had daar nog geen bespiegelingen aan gewijd. Inge was weliswaar sterk aanwezig in mijn wereld, maar lijfelijk contact met haar leek mij even illusoir als profaniserend.

Ik haalde mijn schouders op.

‘Nee,’ zei Rolf langzaam, ‘het moet voor mij nu een vrouw zijn. Dat is toch wat anders, hoor. Meisjes, ach.’ Hij lachte vertederd. ‘Eartha Kitt,’ zei hij, ‘Ken je die? Dat type, de oervrouw. Het ewigweibliche. Dat katachtige, zo'n zwarte panter. Dat soort vrouwen maakt een man gek.’

Ik kende die zangeres wel van foto's, en vond haar een beetje verontrustend. Zou dat echt wel wat voor Rolf zijn?

‘Ik vind Inge Ruurs anders ook heel knap,’ zei ik, maar Rolf schudde zijn hoofd. ‘Passie,’ zei hij, ‘hartstocht. Dat mis ik.’

‘Ja, als je het zo bedoelt,’ zei ik, want ik begon de draad een beetje kwijt te raken en Rolf verzonk in diep gepeins dat duurde tot we zijn huis bereikten, waar we ons samen zetten aan het vervaardigen van een Rad van Avontuur voor de fancy fair ten bate van het leerlingenfonds.

Hij maakte een constructie op basis van een fietswiel, en ik verzorgde een ingenieuze decoratie, want in zulke dingen was ik goed. ‘Mozes, wat goed zeg,’ zei hij, hij was echt onder de indruk. Hij liet me zijn sobere, ascetische kamer zien met de lichte vooroorlogse houten meubels en het strenge rijtje oude boeken. ‘Dit moet je lezen,’ zei hij, en hij gaf me een dik boek mee dat *De Mantel* heette. ‘Jezus, wat is dat goed.’

Onder de indruk fietste ik naar huis. Ik had een vriend die mij boeken leende, die mij waardeerde om wat er uit mijn handen kwam, die zijn hart voor me ontsloot en aan wie ik zaken voorlegde waarvan ik had gemeend dat ze voor eeuwig in het mijne opgesloten zouden blijven. Het was levensgevaarlijk. En hij had me nog iets verteld, toen ik hem tenslotte had durven zeggen - hoe, dat kon ik me inmiddels al niet meer voorstellen - dat ik zijn onbekommerdheid bewonderde en benijdde.

‘Het leven is een schouwtoneel,’ zei hij, want dat had hij ergens gelezen, ‘maar je moet zorgen dat je niet meespeelt. Of alleen zolang het leuk is. Anders ga je gewoon in de zaal zitten.’ Deze even beknopte als bruikbare levensvisie presenteerde hij met dezelfde natuurlijke losheid als waarmee hij het lerarenkorps of de Wet van Buys Ballot besprak, alsof het alleen maar *zijn* mening was, alsof hij elke andere opvatting welwillend wou aanhoren. Maar hij wist wel beter. Hij was een heel ongewone jongen, Rolf.

De gedachte die hij ontvouwd had sprak mij wel aan, al was het maar omdat ik hem van Rolf had. De noodzaak om mee te spelen in het absurde drama om mij heen ontging ook mij vaak genoeg, maar dat had tot nu toe bij mij nog niet tot een zorgeloze houding geleid. Integendeel. Rolf had me geopenbaard dat er trucs bestaan om de wereld te bedotten en het lot te omzeilen, gedachteconstructies, gedragscodes, afspraken met jezelf om je af te schermen tegen al dat andere. En die je onkwetsbaar maken voor hoon en minachting, zolang je maar zorgt dat je niet door de mand valt. Het was een spel.

♦

Rolf was een anker. In de dagen die volgden kwam er wat zelfverzekerds in mijn houding, en soms werd me gevraagd om een verklaring voor die vreemde glimlach om mijn mond. Je moest zo uitkijken met

die dingen. Maar voor het eerst voelde ik, vanuit mijn nieuwe kracht, de behoefte om zelf op vriendenwerving uit te gaan. Een vriend moest vrienden hebben. Vanuit mijn plaats in de klas, halverwege de eerste rij, keurde ik het potentieel.

Kees Wagenaar was er, de voornamelijk uit ledematen bestaande jongen met het opgeknipte hoofd, die met een nog langere broer en twee gigantische ouders aan de Loseweg woonde. In dat huis met vele glas-in-looderkers had ik nog wel eens sombere spelen met hem proberen te spelen in de tijd dat ik door die buurt zwierf. We deden dan iets met schoenendozen, die in grote aantallen voorhanden waren, want de enorme broer werkte in de naastgelegen schoenenzaak, waar hij mij menige molière heeft aangemeten. De herinnering aan de zinloosheid van de schoenendogen en het kliederige vel op de chocolademelk in de al even kolossale kommen verdrongen mijn vluchtige sympathie voor Kees.

Het vid niet mee. Even overwoog ik de gemakkelijkste weg te kiezen door de bereikbaarste jongens te ronselen: de schuwe, onzekere kinderen die, net als ik, hunkerden naar houvast. Zo was er het kleine jongetje dat Rikkie Portugaal heette en aan het tafeltje achter me vaak wat voor zich uit zat te hummen. Hjj had heel glad, zwart haar en een te groot hoofd voor zijn fragiele lijfie, en met gym werd hij meestal nog later gekozen dan ik. Eens fietste ik een eind met hem mee, en stelde wat algemene vragen over het schoolleven, om te testen of er wat muziek in het ventje zat. Op drie vragen antwoordde hij: Ja, dat weet ik niet, hoor,' en na de vierde keek hij me aan als een hert in doodsnood en zei: 'Ik moet nog boodschappen doen, hoor.' Zonder groet spurtte hij weg. Met Rikkie Portugaal moest ik uitkijken. Voor ik het wist zou ik in zijn moeras van onbeduidendheid worden meegezogen.

Maar mijn pas verworven driestheid kende geen grenzen. Een nieuw perspectief opende zich. Deze meisjes, hier op deze nieuwe school, zouden bereid kunnen zijn om met jongens als ik verbintenissen aan te gaan die het lenen van een gummetje overstegen. Ik dacht daarbij niet zozeer aan Inge Ruurs, die schoof ik nog maar even voor me uit.

Het kon Ellie Neubron zijn, die voor mij zat en giechelde als ik in haar nek kietelde. Dat ik dat durfde, verbaasde me zo nu en dan, maar het had iets heel natuurlijks, losstaand van broeierige dan wel romantische gevoelens die meestal in de buurt van meisjes ontstonden, als de

pure angst tenminste niet overheerste. Ze giechelde wel harder dan nodig leek, als ik weer eens in dat kuiltje kriebelde, en dat prikkelde mij toch tot meer onbesuisde handelingen. Ze had tenslotte een aardig, wat smal gezicht, bruine ogen met lange wimpers, en het wat muisachtige kinnetje werd goedgemaakt door haar grote bos donkere krullen, die dat prettige nekje bloot lieten. Ook haar tengere schouders waren vanaf de plek waar ik zat heel plezierig om naar te kijken. Ze voelden trouwens ook heel lekker aan. Pas op dat moment merkte ik de doodse stilte in de klas.

In het grauwe namiddaglicht, bij een voortneuzelende verhandeling over de *progressive form*, zat ik met overgave de schouderbladen van Ellie Neubron te kneden, onder de gefascineerde blikken van dertig leeftijdgenoten. Niemand lachte of fluisterde, ook Ellie vertoonde geen reactie, en pas toen ik met een schok mijn handen terugtrok, brak er een kleine storm los. Gehinnik en gebulder, duwen in mijn rug en propjes tegen mijn achterhoofd, een geïrriteerde leraar die niet door had wat er gebeurd was, en Ellie die zich nu pas omdraaide en met een rood hoofd 'viezerik' zei. Gelukkig was ze zo schor dat alleen ik het kon verstaan.

'Wat was dat nou?' vroeg de leraar.

'Passie,' zei Rolf, 'Hartstocht. Mozes.'

'Ga jij er maar uit, Johansen,' zei de leraar, en Rolf trok zijn lange benen onder de tafel uit, sprong kwiek overeind, tikte mij even op de schouder en liep welgemoed de klas uit, alsof hij hiermee niet alleen de schuld, maar ook het hele incident zelf op zich had genomen.

En het was of iedereen dat vond. Niemand sprak mij erop aan, de kwestie werd besproken als betrof het een van de huzarenstukken van Rolf, en mijn aandeel werd vermoedelijk zo onwaarschijnlijk geacht, dat het uit ieders bewustzijn verdrongen was. Behalve uit dat van Ellie, die mij voortaan meed en korte tijd later op haar verzoek een ander tafeltje kreeg, ver van het mijne. Voor mij kwam de kleine jongen Rikkie Portugaal te zitten, en bij hem had ik geen aanvechtingen om te gaan kneden.

♦

Het was inderdaad meer iets voor Rolf geweest dan voor mij, dat hadden we allebei goed begrepen. Ik besloot het allemaal zo snel mogelijk te vergeten en ik wist zelf ook wel dat me eigenlijk maar één ding te

doen stond. Ik zou Inge moeten benaderen. De schrik sloeg me om het hart.

Ik besprak de kwestie met Rolf, waarbij ik nauwlettend de aanvaarde terminologie hanteerde. Verliefdheid, leuke meid, dat soort uitdrukkingen kon ik tegenover Rolf gerust gebruiken.

'Ik weet het niet,' zei hij, 'een meid als Inge, dat ligt gevoelig. Ik vraag me af of ze er al aan toe is. Ik heb me ook wel eens vergist in een meid die nog niet zo ver was.'

Ik had geen idee waar hij het over had, maar aan een vriend kun je dat rustig vragen.

'Rijpheid,' legde hij uit. 'Vooral geestelijk, bedoel ik dan, want borstjes heeft ze wel.' Het woord *borstjes* klonk echt veel aardiger, genoeglijker haast dan het gebruikelijke *tieten*, maar toch vond ik dat het gesprek een bedenkelijke wending nam. Dit was niet helemaal wat ik bedoelde, en toen hij aanbood om eens met haar te praten, wees ik dat haastig van de hand. Ik zou wel zien. Wat maakte het ook uit? Meiden. Dat fluisterde ik tegen mezelf, om andere, dwingender gedachten te overstemmen. Dat ze mooi was en dat ik haar moest *hebben*, al had ik geen duidelijk idee van wat dat in de praktijk zou moeten inhouden.

En er kwam een noodlottige dag waarop ik het etui van Inge vond, zomaar op de gang, onder de kapstok, haar naam stond erin. Haar handschrift. Het was zaterdagmorgen en ze was al naar huis. Ik wist dat ik dit aangevertje van het lot niet mocht negeren, en fietste in de middag met lood in de schoenen naar haar huis. Ze woonde ver weg, achter op Ugchelen, in een villa, die in mijn herinnering groter, witter en door weelderiger groen omringd is dan hij in werkelijkheid geweest zal zijn. Maar er was wel degelijk een oprijlaan, en mijn fiets knerpte veel te hard over het grind. Stel dat ze me hoorde. En zag. Al kwam ik daar voor.

Maar ze deed niet open. Haar vader zette de deur op een kier en zei: 'Ja?'.

'Inge d'r etui,' zei ik. 'Dat was ze vergeten.'

'Ik zal het haar geven,' zei hij, en hij pakte het aan.

Ik kon echt geen woord uitbrengen.

'Was er nog iets?' vroeg hij.

'Nee, meneer. Dag.'

Zachtjes kreunend pakte ik mijn fiets en verstijfde toen de deur opnieuw open ging.

‘Nog bedankt voor de moeite,’ zei meneer Ruurs, en hij stak hartelijk zijn hand op.

Op de weg naar huis kon ik alleen maar grommen. ‘Ogottegottegot,’ herhaalde ik aan een stuk door binnensmonds, en ik was vervuld van een grondeloze rampzaligheid. Nooit zou dit uitgewist worden. Hoop was er niet meer. Star naar het wegdek kijkend nam ik de verkeerde weg terug, zodat ik in een onbekend weilandengebied terechtkwam, waar landarbeiders bezig waren met het verbranden van afval, een oude traditie in het Veluwse. Aan beide zijden van de weg, die kaarsrecht naar iets onbekends voerde, stegen schuine rookpluimen op, die krampachtig probeerden iets te betekenen. Maar ik kon het niet zien. Het was niet voor mij bedoeld.

Een kleine, domme jongen fietste over een kale weg tot aan het Dierens Kanaal, een hol gevoel achter zijn borstbeen omdat hij stom was en nooit iets goed deed of zou doen. Een toneelstuk. Doen of je niet meespeelt, in de zaal gaan zitten. Veel meer dan woorden waren het niet. Pas in de buurt van Lieren herkende ik de omgeving. Ik kom daar nog steeds niet graag.

Thuis las ik in *De Mantel,* het boek dat ik van Rolf had geleend en waar ik maar niet door kon komen. Het was geschreven door een buitenlander, en de vertaling zat vol met *reeds, doch* en *echter*, woorden die de ernst van het onderwerp benadrukten, maar mij niet sympathiek waren. Het verhaal speelde in vroegchristelijke tijden, en er viel mij een cynische Romein op, die ergens zei: ‘Ge moet het leven beschouwen als een Griekse tragedie. Ge kunt de hoofdrol op u nemen, verstandiger echter is het terzijde te staan als reizanger. En als ge ook dat moe zijt, wel, ga dan zitten op de banken van het theater.’ Ik legde het boek maar weg.

‘Had Inge nog wat?’ vroeg Marijke, die zoals altijd meer vermoedde dan ze wist, want ze was mijn zusje. Ik ontweek de vraag, beseffend dat alles wat ik zei tegen me gebruikt kon worden.

♦

De fancy fair was een week daarna in een paar ontruimde klaslokalen, waar slingers van zelfgemaakte vlaggetjes waren opgehangen. Iemand bediende een platenspeler met muziek voor jonge mensen, en het schoolbord werd aan het oog onttrokken door de *vrolijke keuken*, een

attractie waar bezoekers tegen betaling ballen mochten gooien naar afgedankt vaatwerk, dat met onaangenaam gekletter van planken stortte. Marijke had de supervisie over de stand, en soms hoorde ik haar stem wervend uitschieten.

Zelf was ik stiller dan ooit. Ik zat naast ons mooie Rad van Avontuur en wachtte gelaten op klanten. Rolf stond aan de andere kant en zette zo nu en dan een harde, schorre stem op om mensen te lokken. Hij gebruikte daarbij echte kermisuitdrukkingen als ‘komt dat zien’ en ‘waag een kans’, maar het klonk allemaal wat hol in het druilerige lokaal, waar het maar niet vol wou worden. Schuin aan de overkant zag ik Inge, die met een vriendinnetje het touwtjestrekken beheerde, en met een sierlijk gebaar de bos met touwtjes voorhield aan de klanten. Haar glimlach, en vooral die ogen, trokken heel wat meer belangstelling dan de sombere jongen naast zijn fietswiel, en Rolf had al eens geprikkeld gezegd dat ik ook wel eens wat mocht doen.

‘Ach,’ zei ik, en verzonk weer in melancholiek gepeins. Ze had me niet bedankt voor het terugbrengen van haar etui, en dat was ook eigenlijk maar het beste. Er was geen enkele reden om aan te nemen dat een meisje als Inge van een jongen als ik iets anders zou verwachten dan dat hij zo'n etui gewoon langs komt brengen. Meisjes als Inge onttrokken zich aan de wetten van de correcte omgangsvormen. Het was een andere wereld, waartoe alleen een heel speciaal soort jongens ook toegang had, en iemand als ik al helemaal niet. Meisjes als Inge deden verontwaardigd als je leuk wou zijn, lachten als je ernstig wou zijn, en als je dan maar helemaal niets wou zijn, zeiden ze: ‘Nou, jij zegt ook niet veel.’ In het land van Inge was ik een vreemdeling.

Rolf had het opgegeven en was rond gaan kijken. Ik draaide zo nu en dan aan het rad, als iemand zijn kwartje had betaald, en dronk een glas limonade. Het moest maar gauw voorbij zijn.

Maar dat was het niet. Na een uur kwam Marijke naar me toe.

‘Gaat het een beetje?’ vroeg ze, en ze wachtte niet eens op antwoord. ‘Ik vind het wel lullig dat je het allemaal alleen moet doen. Rolf heeft geloof ik belangrijker dingen aan zijn hoofd. Het is kennelijk nogal dik aan.’ *Dik aan*. Die uitdrukking kende ik wel. Maar met wie dan?

‘Met Inge,’ zei ze, ‘of is dat voor jou ook nieuw?’

Ik had niet gedacht dat mijn hart nog dieper kon zinken, maar dat viel tegen. Inge was niet bij haar kraampje. Ik had haar eigenlijk al een

hele tijd niet meer gezien. Kees Wagenaar stond te wuiven en te wenken achter zijn kraampje voor ringwerpen, maar voor hij zich wist vrij te maken en opgewonden naar me toe holde, had ik het al begrepen.

‘Ze stonden te zoenen,’ zei hij hijgerig, ‘Rikkie heeft het genen toen hij naar de wc ging. In het gangetje, Rolf en Inge Ruurs. En hjj zat ook overal aan, maar ik weet niet of dat echt zo is. Vraag maar aan Rikkie.’ Daar had ik nu helemaal geen zin in. Br zat trouwens een bijzonder grote prop in mijn keel die elke conversatie zou verhinderen.

‘Te zoenen, te zoenen,’ gilde hij, en met een rood hoofd maakte hij zo'n gek rondedansje, dat ik niet verder kon komen dan de gedachte: Wat doet Kees Wagenaar raar. Wat is dat een rare jongen. Wat zijn dit allemaal voor belachelijke mensen. Ik liep langzaam vol met een troebele, taaie weerzin tegen deze hele namaakuitgelatenheid, en die stakerige Kees Wagenaar, fladderend met zijn knokige ledematen als de Dood van Pierlala, wekte meer afkeer dan deernis bij me op.

‘Jezus,’ zei ik hees, en gaf zo'n harde slinger aan het rad dat het van de as schoot en ongelukkig terechtkwam op de voet van Kees Wagenaar. Ik vond het zijn verdiende loon. En het maakte trouwens niet zo veel uit. Het was allemaal toch bijna afgelopen. Rolf kwam er ook al weer aanslenteren.

‘Ha, daar hebben we Rolf Johansen,’ riep Kees, woedend van de pijn en de frustratie, want het was duidelijk dat hij de voortvarendheid van Rolf als een persoonlijke belediging opvatte. ‘Was het lekker in het gangetje, Rolf?’

‘Godsamme, man, rot op,’ mompelde Rolf, ‘Klein kind, ga naar huis.’ Wrokkig ging hij naast de kapotte installatie zitten.

‘Zo,’ zei hij.

‘Lullig van je,’ zei ik. ‘Ik moest het allemaal alleen doen.’

‘Luister,’ zei Rolf, ‘Ik zal het je uitleggen. Ik had het eigenlijk al eerder willen zeggen, maar ik had de kans nog niet gehad.’ Hij praatte nog een hele tijd door en zijn stem werd steeds kalmer, zekerder, Rolfachtiger. Geruststellender. Over dingen die ik later zou begrijpen. Over begrip en vriendschap, maar daarnaast ook passie. Hartstocht. ‘Mozes, man, die dingen kunnen je zo aanpakken. Machteloos sta je.’

Hoofdschuddend viel hij stil en keek me van opzij aan met die grote ogen vol affectie in dat bottige hoofd, dat mechanisch heen en weer schudde op die aandoenlijk dunne hals. Was die hoekige bult van zijn adamsappel me ooit eerder zo opgevallen? Ik had een sterke aandrang

om hem te troosten. Maar dat deed je niet. En wat viel er eigenlijk te troosten? Het was trouwens tijd om de stands af te breken en het geld te tellen. De laatste limonade werd opgemaakt, de jongens werden stomperig en de meisjes gillerig, en het was zaak om zo snel mogelijk een goed heenkomen te zoeken nu de avond ging vallen en de fietsdynamo's slipten door het natte wegdek.

♦

Ik had inmiddels voldoende boeken gelezen om te beseffen dat hier sprake was van klassiek verraad, en dat, waar wraak misschien wat theatraal leek, tenminste verbittering op zijn plaats zou zijn. Maar het lukte me niet. Ik had het gevoel dat mijn zwaarmoedigheid meer te maken had met het algemeen besef van het anders-zijn van meisjes, met mijn door het lot bepaalde plaats buiten het hek van die wereld, waar behalve het lieve en zachte ook het grillige en verwarrende woonden in witte villa's, omringd door eeuwig groen geboomte, stovend in de zomerzon en gonzend van vlinderachtigheid. Dat mij een loer gedraaid was, was eerder iets van de gewone wereld die ik kende, en dat gaf het hoe dan ook iets vertrouwds.

Het was vervelend, dat vond ik wel. Ik stond een beetje voor gek, vooral voor mezelf, want behalve Rolf wist niemand met zekerheid iets van mijn genegenheid voor Inge. En dat hij, die grote jongen met die grote wereld in zijn kielzog, een brug sloeg naar dat meisje, dat over een even verheven en ontoegankelijk gebied heerste - dat lag eigenlijk wel in de loop der dingen. Passie, oerachtigheid en het ewigweibliche behoorden weliswaar tot een verderaf gelegen terrein, maar waren evenzeer *terra incognita*, een aanpalend gebied dat ooit bezocht zou worden door superieure wezens. De Rolfen. De Inges. Maar niet door mij.

♦

Op het plein stond Rolf in een groepje en besprak een oneerlijke onverwachte schriftelijke overhoring. ‘Mozes, Godallemachtig wat een klerestreek. Dat mogen we niet pikken, jongens. Ik maak hier werk van.’

Maar hij zei zomaar wat, dat wist ik ook wel. Hij maakte nergens werk van, en alles wat hij zei, over het leven en meisjes en waar het om

draait en dat theater, waar je rustig in de zaal kon gaan zitten, het was allemaal niet waar. En ik vond het niet eens erg. Het was geen liegen, zoals hij het zei was het alleen mooier dan het was en het gaf je het gevoel dat je deel uitmaakte van een grotere, serieuzere en meer geordende wereld. Rolf speelde die wereld en hij deed het virtuoos. Ik had een tijdje meegespeeld als figurant, en nu moest ik maar eens een plaatsje in de zaal gaan opzoeken.

De Mantel heb ik hem teruggegeven, na bladzij 50. ‘Godsamme, goed boek,’ zei ik nog. Tussen hem en Inge is het trouwens nooit iets meer geworden dan wat mij die middag was gemeld. Het bestond allemaal niet echt, geloof ik, al heeft ze na die tijd nog jaren heel springerig en lacherig gedaan tegen mij. Of verbeeldde ik me dat? Die ene keer, decennia later, zat ze tegenover me in de trein. We herkenden elkaar en deden alsof dat niet zo was. Zwembadogen, die had ze niet meer.

Verraden huis
Monika Sauwer

‘Wat moet er straks met het huis als ik hier niet meer kan wonen?’ had Herman Vester al een paar keer gevraagd. ‘Wil jij er niet in?’ ‘Nee, ik wil in geen geval weg uit Amsterdam,’ had zijn dochter Myra gezegd.

Een moeilijk onderwerp, het huis. Myra's overgrootvader had het in 1896 laten bouwen, haar grootmoeder was er opgegroeid en afgezien van zijn jaren aan de kunstacademie had haar vader er zijn hele leven gewoond. Hij had er ook grondig aan verbouwd en geknutseld.

‘Mijn grootvader wilde per se dat het in de familie bleef,’ zei Vester.

‘Maar jij hebt die man toch nooit gekend?’

‘Daar gaat het niet om.’ Haar vader werd ongekend fel. Met zijn stok stampte hij op de vloer om zijn woorden kracht bij te zetten. ‘Denk erom. Wat er ook gebeurt, nooit verkopen! Zo'n plek krijg je nooit meer terug.’ Hij werd woedend bij het vooruitzicht van ‘wildvreemde mensen’ in zijn huis. Myra moest sussen. Ze kreeg een idee.

‘Dan richten we toch een stichting op,’ verzon ze. ‘Dan kunnen we het huis tijdelijk verhuren als dat nodig mocht zijn.’

Haar vaders ogen begonnen te glimmen. ‘Goed idee!’ riep hij uit. ‘Maak er een cultureel centrum van. Of een galerie. Als het maar in de familie blijft.’

Een galerie in een stille villabuurt? Herman Vester was zakelijk genoeg om beter te weten.

De dag na haar vaders begrafenis kwam Myra het ouderlijk huis binnen. Het inbraakalarm begon hartverscheurend te piepen. Het huis wilde haar niet, dat leek duidelijk. Geschrokken schakelde ze het alarm uit. Dat ging door het geboortejaartal van haar grootmoeder in te toetsen. Ze hing haar jas aan de kapstok naast de blazer van haar moeder en haar vaders windjack, zijn geruite pet en das. Met een gebaar van verzoening legde ze de lege mouw van het jack om de schouders van de blazer heen, maar het huis bleef vijandig. Nu hield het zich juist opvallend stil alsof het iets in zijn schild voerde.

Myra kreeg de neiging op haar tenen te lopen om de geesten niet te storen. De woonkamer en keuken liet ze voor wat ze waren. Ze koos de vertrekken waar ze zich altijd het meest had thuis gevoeld, de werk-

ruimte van haar vader en zijn atelier in de serre. Daar stonden zijn schildersezel en een groene aarden pot met oren rondom, vol kwasten in velerlei dikten.

De serre was licht, met aan drie kanten glas, en uitzicht op de tuin, het grasveld met het perkje pampagraspluimen en de ligusterhaag. Daarachter lag het vierkante witte huis van de overbuurman, de organist Koopman. In de zomer was het vaak te warm in de serre, in de winter ondanks een elektrisch kacheltje te koud, maar op demi-saisondagen was het er goed toeven. Op de ezel stond een onvoltooid schilderijtje van een zomertuin, lijkend op die waar de serre op uitkeek, maar dan in zijn weelderigste gedaante. Geen wit buurhuis op de achtergrond maar wildernis. Bloemen, jasmijnstruiken, bomen, gras, alles bloeide en botte uit, en dat met maar één doel: het vrouwenfiguurtje in witte zomerjurk en zonnehoed dat met de rug naar de toeschouwer gekeerd de struiken in liep, liefdevol te omvatten. Myra's moeder, gekoesterd door groen en bloemen. Bloesemtakken weken uiteen om haar door te laten. Zo liet ze de mensenwereld achter om voorgoed terug te keren tot de natuur. Nu zijn ze weer samen, kon Myra niet nalaten te denken. De rechter bovenhoek van het schilderijtje was nog wit, het wit van de gessolaag waarmee het plaatje triplex was geprepareerd, zodat ze goed kon zien hoe haar vader te werk was gegaan. Anders dan de vlotte kwasters die overal tegelijk op het vlak bezig zijn werkte hij vanuit het midden, streekje voor streekje naar de randen toe. Ze keek van dichterbij of ze potlood- of houtskoollijntjes zag. Nee, geen spoor van een óndertekening.

Wanneer had hij hier voor het laatst zitten werken? In juni waarschijnlijk, toen de jasmijn in bloei stond. Nu zou de rechterbovenhoek van het paneeltje voor altijd wit blijven. Als ze hem had gevraagd hoe hij het had willen afmaken zou hij zijn schouders hebben opgehaald. ‘Ach, ik zie wel.’

‘Met vegetatie, denk je? Of een stukje blauwe lucht?’

‘Zoals het uitkomt.’

Over zijn schilderijen was Herman Vester nooit mededeelzaam geweest. Schilderen was zijn hobby, naast zijn werk als hoofd ‘Packaging and Design’ bij Philips. Myra herinnerde zich nog hoe één doek haar als kind hevig geboeid had. Nog steeds hing het boven de eettafel. Een geheel groen tafereel, alsof je door de bodem van een wijnfles keek. In een flesgroene kamer stond een gedaante, een nazaat van een

voorwereldlijke hagedis, met zijn rug naar de kijker gekeerd uit een klimop omrankt raam te kijken.

‘Wie is dat, pa?’

‘Dat is de Geest van Meju.’

‘Wie is Meju?’ Herman Vesters antwoorden riepen altijd nieuwe vragen op, maar de toon van zijn karige woorden smoorde een derde vraag in de kiem. Zijn schilderijen signeerde hij zelden, alsof ze niet meetelden en het echte werk nog komen moest. Meestal wisten zijn schaarse bezoekers weinig anders te doen dan goedkeurend mompelen, O en A en Wat mooi roepen. Hij was slecht in het incasseren van complimenten. Achteraf relativeerde hij de geoogste bijval: ‘Ze kunnen zich toch moeilijk walgend afwenden?’

‘Nee, dat kunnen ze niet. Maar als je reacties wilt uitlokken die verder gaan dan O wat prachtig, moet je er wat bij vertellen,’ zei Myra dan.

‘Ik zou niet weten wat.’

‘Je denkt toch wel eens aan iets terwijl je zit te schilderen?’

‘Niet dat ik weet.’

‘Als je nog eens wilt exposeren moet er wel degelijk tekst bij,’ zei Myra. Een oud gesprek. ‘Je moet de mensen op een spoor zetten. Anders weten ze niet hoe ze moeten kijken.’

Ach, exposeren hoefde hij niet zo nodig, en dat verhaal moesten de mensen zelf maar bedenken, daar ging hij niet over. Myra vermoedde dat hem bij het schilderen wel degelijk van alles door het hoofd was gegaan, maar hij vond blijkbaar dat dat niemand wat aanging. Of hij dacht in beelden die zich zonder de omweg van woorden en zinnen in verfstreken vertaalden. Het voorrecht van de schilder: al doende droomde hij zich een wereld.

‘Denk erom. Wat er ook gebeurt, nooit verkopen!’

De zon brak door. Myra keek langs de verwassen vitrage de wintertuin in en zag opeens een baaierd van kleuren. Het gras met nog hier en daar sneeuwresten was geel uitgebeten van de vorst, de bruinzwarte ligusterhaag vrijwel bladerloos, het huis van organist Koopman wit als een krijtrots met mosgroene luiken. De fijnvertakte seringen en jasmijnstruiken langs het gazon laaiden groengoud en naar de hoogste twijgen toe roodgoud op tegen de blauwe vrieslucht. Feestelijk was het buiten, stralend, maar zichtbaar koud. Het uitzicht dat haar vader

zo vaak geschilderd had. Ze sloot de schuifdeuren van de serre achter zich en ging in de aangrenzende werkkamer op zoek naar het tekenpennetje dat hij op zijn ziekbed had willen hebben om nog een krabbeltje te kunnen maken. Toen had ze het niet kunnen vinden, zoals zoveel niet. Hier waren alle muren bedekt met schilderijen, op z'n negentiende-eeuws in twee, drie lagen boven elkaar. Zelfs boven de deur en boven de boekenkast had haar vader er nog een paar weten op te hangen. Tegen de muren stonden de vele nog niet ingelijste panelen en doeken. ‘Wat moet er met jullie gebeuren?’ vroeg Myra zich hardop af. ‘Moet ik hier soms gaan wonen om op jullie te passen?’ Ze ging aan Vesters overvolle werktafel zitten en knipte de bureaulamp aan om de lades, bakjes, glazen potten en vaasjes met pennen, penselen, ballpoints en vulpotloden na te zoeken op dat ene fijne tekenpennetje. Hij had lang niet meer met pen getekend maar het, verzwakt als hij was, toch willen proberen. Tekenen is genot en troost voor de geoefende hand, zelfs al is die hand door ziekte onbestuurbaar.

Op zijn werktafel lagen twaalf al dan niet schrijvende vulpennen, telde Myra, een stuk of dertig lege of bijna lege ballpoints en tientallen waterverfpenselen. Dan vijf vulpotloden en niet minder dan twaalf tekenpennen, waarvan er tien een botte of verbogen punt hadden. Waarom had hij die niet weggegooid? De twee gave stak ze in haar tas samen met een nog voor driekwart leeg schetsboekje uit de stapel op zijn werktafel.

Naast de stapel lag een langwerpig, hoog schrift dat haar vader nauwgezet volgeschreven had met capita selecta uit een of meer kunstschilderhandboeken. De compact geschreven tekst was ordelijk in alinea's en hoofdstukjes verdeeld.
‘Damarvernis. Vernisverdunner die niet vergeelt: 1 deel gewreven damarhars op 4 delen terpentijn. Hars in neteldoek, dichtbinden met katoenen draad en in terpentijn hangen. Lost in 2 à 3 dagen op. Zakje af en toe bewegen. Bewaren in luchtdichte pot.’

Waar zou je damarhars kunnen kopen? Myra was onder de indruk van het ingewikkelde recept. Had hij het ooit uitgevoerd? Zo stonden er nog veel meer in het schrift, voor het maken van schellakvernis, standoliemedium, bijenwas-en-oliemedium, emulsiegrond, huidbeenderlijm en konijnenlijm, oliegrond, gessogrond, bister en siccatief. Een intieme wereld van vakmanschap waarin haar vader zich thuis gevoeld moest hebben.

Van achter zijn tafel keek ze recht in de ogen van het portret dat hij van haar, zes jaar oud, had gemaakt. Hoewel ze het niet voor het eerst zag schrok ze weer van de starre, licht waanzinnige blik van het kind. Ze hoefde zich niet aangesproken te voelen, dit vreemde wezen was zij nooit geweest. Ook haar moeder had gevonden dat het niet leek. De ogen stonden te wijd uit elkaar, de kin was te puntig. Maar nu opeens zag ze dat haar vader toch iets had vastgelegd dat ze liever was vergeten. Wat was het? Ze tuurde. Het was hun beider ongemakkelijkheid. Zij in haar zondagse jurk van wijnrode wollen kriebelstof, verstrakt door het lange stilzitten dat poseren heette. Tijdens het poseren mocht ze niet met haar ogen knipperen, had haar vader haar wijsgemaakt, want anders zou het schilderij mislukken. Nog voelde ze het branden van haar oogleden en de prikkende wollen stof op de blote huid van haar hals en op haar ribbenkast onder het gebreide hemdje, dat wolletje genoemd werd. In de koude winters van vóór de centrale verwarming was het wolletje bittere noodzaak. Ze zag er ongelukkig uit. Maar ook haar vader had zich kennelijk niet op zijn gemak gevoeld met zijn dochter als model. Waar hij zijn vrouw een paar keer goed had weten te vangen in portretten en in totalen, wist hij zich met dat stugge kind van hem geen raad. Vanwege dat kind had hij moeten trouwen. Het had hem, een jongeman van drieëntwintig, zijn vrijheid gekost. Het kind zat erbij of het een bezemsteel had ingeslikt. Als ze geen foto's had die anders lieten zien zou Myra zich alsnog moeten schamen voor eigen lelijkheid. Ook nu nog moest ze in haar zakspiegeltje kijken om zich ervan te overtuigen dat de werkelijkheid meeviel. Wel had ze kringen onder haar ogen. Maar volgens het schilderij had ze die op haar zesde jaar ook al gehad, dus was er, afgezien van het feit dat haar ouders nu dood waren en zij oud, niets wezenlijk veranderd. Het huis stond al meer dan honderd jaar borg voor een illusie van onveranderlijkheid.

Myra stond op en viel weer terug omdat haar been sliep. Een slapend been, een afwezige aanwezigheid. Hoe had ze moeten voelen wat ze niet voelde?

Ze stampte op de grond als de driftige kleuter die ze ooit was, ging op de radiator bij het raam zitten en voelde de scherpe hete richels tegen haar dijen. Voorzichtig leunde ze met haar rug tegen het koude vensterglas. Zo had haar vader vaak gezeten. De maanden voor zijn ziekte had hij het in huis altijd koud gehad, ondanks bodywarmer,

alpinopet en de thermostaat op dertig graden. Nu ze op zijn plaats zat hoorde ze hem weer praten.

‘Zo'n plek krijg je nooit meer terug.’

Tegenover het atelier lag de kleine kamer, oftewel de kamer van Oude Oma. Jarenlang werd de zieke oude dame hier door Myra's grootmoeder verpleegd. Vanuit haar bed regeerde ze het huis dat wijlen haar man had laten bouwen. Myra's moeder die kort na de oorlog met haar kind was komen inwonen op de bovenverdieping mocht in het geïmproviseerde keukentje daar niet koken of zelfs maar een ei bakken, want dan zouden er etensluchtjes in het keurig gestreken lijf- en beddengoed in Oude Oma's linnenkast kunnen trekken. En dat terwijl Myra's moeder volgens haar zeggen de ‘godganse dag’ in de opstijgende geuren van het petroleumstel met suddervlees, kamillethee en kliekjes van de dames beneden zat. Vele jaren later was Oude Oma's kamer haar naaikamertje geworden.

Hier moest Myra een paar planten water geven. Een wel erg fallische harige cactus kreeg niets. Die zou maar verwekelijken van teveel vocht. Twee naam- en karakterloze bladplanten in gele sierpotten kregen elk een bescheiden scheutje op hun droge aarde. Diep in haar hart haatte Myra de kamerplant met zijn stomme duldzaamheid maar daar hoefde dit drietal toch niet onder te lijden?

Op de schoorsteenmantel stond een bos droogbloemen, naast foto's in lijstjes en een schilderij van haar moeder op twintigjarige leeftijd, ook al van Herman Vesters hand. Zijn eerste schilderij van haar, zomer 1944. Hij had zijn vriendin afgebeeld met heel grote donkere ogen in een hartvormig gezichtje, lang golvend homngbruin haar en een matbruine huid. In de loop van ruim zestig jaar was de vernis opgedonkerd en ook daardoor leek het maar in de verte op haar foto's uit die tijd. Tot het einde was Herman Vester verliefd op zijn vrouw geweest. Nog in haar doodkist met glazen deksel had hij haar getekend, in deze zelfde kamer, waar de kist met koeling had staan zoemen. Haar asbus had onder de schoorsteenmantel gestaan, waar vroeger de Salamander potkachel brandde, voor nieuwsgierige hulp-in-de-huishoudingsogen verstopt achter de haardplaat. Nu was haar as mee begraven in zijn kist. Toch gaf Myra de verlepte rode rozen in een kristallen vaas op de vloer vlakbij de haardplaat een scheut te drinken. Toen ze die een week geleden kocht leefde haar vader nog. Ze knielde even neer

voor de nu lege haard. Vreemd hoe gemakkelijk haar vader, niet Rooms maar niks, toch een katholiek altaartje met bijpassende rituelen had geschapen. Alsof zoiets vanzelf sprak.

‘Geen wildvreemde mensen in mijn huis.’

Na lang wikken en wegen zette Myra het huis te koop. Het was te groot en te duur voor haar en wat moest ze in een villabuurt?

De schilderijen werden afgevoerd in grote plastic tassen. Voorlopig wist ze geen betere bestemming voor ze dan haar zolder in Amsterdam.

Terwijl ze het huis aan het leegruimen was voelde ze zich een indringer. Het bleef haar verwijten maken, ze kon geen goed doen. Binnen zijn muren was ze gejaagd en onhandig. Het kruipen door het stof van de zolder en de schimmel van de kelder zou voldoende boetedoening moeten zijn maar ze bleef zich schuldig voelen. Haar lijf deed er pijn van, haar spieren stonden strak van ongemakkelijkheid.

Ondanks de uitgewoonde staat en de recessie werd het huis snel verkocht aan een enthousiast ouder echtpaar dat het in originele staat wilde herstellen. Haar vrienden feliciteerden haar met de verkoop en zelf vond ze ook dat ze geluk had gehad.

Maar hoewel ze haar vader niets beloofd had voelde ze zich toch een verrader. Eigenlijk had ze in zijn huis moeten gaan wonen om het in zijn stijl op te knappen en het te laten schilderen in de ooit door hem gekozen kleuren. De rest van haar leven had ze het werk van zijn handen moeten onderhouden, al zou ze er zelf onder zijn bezweken.

Weer hoorde ze hem, zittend op de radiator hardop tobben over het huis waaraan hij zoveel had geverfd en vertimmerd dat het een deel van hem zelf was geworden, een tweede, beschermende huid. Ze had hem getroost met het idee van een stichting, een galerie. Had hij er in geloofd? Of was hij te moe geweest om verder te piekeren?

Vijf ZKV's
A.L. Snijders

De leeftijd van je leven

Als je twintig bent, verraad je je beste vriend, met wie je sinds de lagere school bevriend was. Je maakt een meisje zwanger en laat haar zitten. Je verloochent je hardwerkende ouders als je in een interessant, artistiek gezelschap belandt, waar grappen worden gemaakt over heilige dingen.

Als je veertig bent word je nog niet verteerd door schuldgevoel, maar je krijgt een vermoeden. Het mensenleven is in grote, algemene perioden opgedeeld, waaraan niemand ontkomen kan. Je vermoedt dat je op je zeventigste last krijgt van de verraden vriend, het zwangere meisje en je brave ouders. Je bent in *medio vitae*, je kijkt terug en vooruit, je vreest de 70-jarige die je wordt. Zo bedoelde ik de zin ‘Ik begreep dat je de misstappen uit je jeugd graag wil vergeten als je oud geworden bent, maar ik wist niet hoe je dit vooruitzicht uit je hoofd moest zetten.’

Vergelijk: je leest als twintigjarige ‘het ergste komt nog,’ een opmerking van Schopenhauer die je amusant vindt. Maar lees hem nog eens als je zeventig bent.

Schandaal

Zkv's worden geschreven en vergeten, er gebeurt niets. Pas als ze (jaren later) bijeengedreven worden en bekeken door beroepslezers, zie je iets van de schrijver. Pieter Steinz & Martje Breedt Bruyn ontdekken dat ik erg vaak over overspel schrijf (bedrog, leugens), het is misschien wel een thema. Aanvankelijk ontken ik het (‘ik heb überhaupt geen thema's, dat is iets voor de universiteit, in het dagelijks leven komt het thema niet voor’), maar later, herlezend, moet ik het erkennen, overspel komt wel erg vaak voor in mijn verhalen. Ik ga er zelfs over nadenken, hoe zou dat komen? Ik kom er niet achter, mijn innerlijk, het deel waar Freud een kijkje wil nemen, is ommuurd. Maar het brengt me gelukkig wel weer een overspelverhaal in herinnering.

Marius Verlinden, een jongen die bij mij om de hoek woonde, in de Titiaanstraat, is de hoofdpersoon. Wij voetbalden op het veldje voor de deur, we zaten niet op dezelfde school. Er was veel keus in onze buurt, hij zat op het Amsterdams Lyceum. Later studeerde hij geschiedenis en trouwde een dag na zijn doctoraalexamen. Hij werd leraar in Den Helder en was het schoolvoorbeeld van een jarenzestigleraar, hij kon goed praten, hij had verbeelding, hij had mooie lange haren, hij was een kenner van *The soft machine*. Dat wilden de meisjes horen, zo moest een minnaar zijn, ze wilden Marius allemaal (ze tutoyeerden hem - ter vergelijking: ik was in dezelfde tijd leraar, mij mocht niemand tutoyeren, ik ben altijd meneer of meester gebleven, ik heb geen schuld aan het ontsporen van het onderwijs).

Marius koos het mooiste meisje uit de hoogste klas, zij kusten elkaar in de fietsenkelder van de school, en al gauw gingen zij verder. Zij was achttien, hij drieëndertig. Het bleef niet lang geheim. De rest laat zich raden. Ik ben Marius uit het oog verloren, tot twee dagen geleden, in Boymans van Beuningen. Hij was er met zijn vrouw, het meisje uit de fietsenkelder, vijfenvijftig jaar, hij was zeventig. Ik herkende ze, zij herkenden mij. We hadden elkaar niet veel te vertellen, ‘weet je dat we voetbalden op het veldje in de Raphaëlstraat,’ zulke schaapachtige herinneringen.

Bij het schandaal waren verschillende partijen betrokken: Marius en het meisje, de vrouw van Marius, de ouders van het meisje, de rector, de onderwijsinspectie. Maar de interessantste partij bestond uit drie jongens uit de klas van het meisje. Zij waren verontwaardigd dat een leraar haar uit de markt had gehaald. Zij zonnen op wraak. Zij wachtten Marius op een vrijdagmiddag op en achtervolgden hem met een kleine auto. Marius merkte het, maar ze waren geen partij voor zijn pk's. Hij stuurde een Citroën DS, waarschijnlijk de mooiste auto ooit gemaakt, hij was er erg trots op. Hij liet zijn achtervolgers dichtbij komen en gaf dan gas - dat deed hij meerdere keren, de jongens werden razend, zij hadden geen antwoord in hun armzalige japannertje. Maar 's nachts gebeurde het, ze reden naar het huis van hun leraar (dat dreig je in de opwinding te vergeten, hij was behalve rivaal ook hun leraar) en renden met z'n drieën over de kostbare Citroën. Over het dak en de motorkap, heen + terug, niet één keer... tien keer, twintig keer, flink stampen, tot de onherstelbaarheid.

Ik zou Pieter Steinz en Martje Breedt Bruyn willen vertellen dat het me om dat beeld gaat, drie gekrenkte jongens die na middernacht in een stille straat in Den Helder een prachtige auto grondig vernielen. Ik wil echt meewerken met het literatuuronderzoek, maar ik kom niet verder dan de vreemde esthetiek van het tafereel.

Roem

In Het Parool vertelt Harry Mulisch aan een interviewster over zijn maagkanker. Ze moet hem natuurlijk vragen hoe hij een boek schrijft, maar ze vraagt naar zijn maagkanker. Als die ontdekt is, is de dokter erg ongerust, het is een gevaarlijke ziekte die onmiddellijk ingrijpen eist. Hij pakt zijn agenda en zegt dat hij over veertien dagen geopereerd wordt. Mulisch zegt: 'Nee, morgen.'

Het gebeurt inderdaad de volgende dag. Mulisch zegt tegen de interviewster van Het Parool: 'Dat is het voordeel van beroemd zijn.' Ik heb altijd erg tegen communisten opgezien, hun hoge idealen van menselijke gelijkheid, hun heldhaftig pogen een maatschappij van gelijkheid te stichten, hun opvatting dat alle mensen gelijk zijn en gelijke rechten hebben. Ik herinner me dat Mulisch op de tv zei dat het in het communisme niet om vrijheid gaat, maar om rechtvaardigheid. Ik vond het mooi gezegd. Ik achtte hem ook hoog omdat hij het communisme nooit verloochend heeft: 'Ik spuug niet in de bron waaruit ik gedronken heb.' Dit alles stortte in toen ik las wat hij zei over het voordeel van beroemdheid.

Ik ben in Amsterdam, mijn oren zitten dicht. Bij het Kruidvat in de Bilderdijkstraat koop ik druppels. In de winkel lopen zeer veel vrouwen met hoofddoekjes. Ik zie er een die ook haar neus en mond bedekt heeft, ik zie alleen haar ogen. Niqaab. Ik zie voor het eerst in mijn leven een vrouw in levenden lijve met een niqaab. Er gaat niets boven het echte leven van geluiden en geuren en bewegende beelden, wat een prachtige ochtend in de Bilderdijkstraat, ik voel me opgetogen. Ik bezoek de uitgeverij, ik zit tegenover de redactrice. Ze praat tegen mij, ik antwoord niet, want ik hoor niet wat ze zegt, de druppels hebben niet geholpen. Ze zegt dat ik mijn oren moet laten uitspuiten, ik lees haar lippen. Ze zegt dat de buurman dokter is, ze staat op en gebiedt me haar te volgen. Hoewel ik erg aarzel zit ik vijf minuten

later op een krukje in een behandelhokje. De dokter kijkt in mijn oren en zegt dat de assistente het gereedschap in orde komt maken. De assistente komt binnen en kijkt mij aan. ‘Bent u niet meneer Snijders?’ Ze weet heel wat van me. Het verbaast me. Ze vertelt dat ze iedere maandag naar Cantina luistert en dat ze door de inleidende gesprekken van Jan Donkers en mij heel wat van ons weet. Dan komt de dokter weer, die mijn oren uitspuit, zodat de buitenwereld weer schril aanwezig is. De assistente neemt mijn gegevens op voor de rekening en zegt terloops tegen de dokter dat meneer Snijders een beroemde schrijver is. De dokter heeft weliswaar nog nooit van deze schrijver gehoord, maar hij zegt meteen: ‘Dan hoeft hij niet te betalen.’ Buiten is het nog steeds prachtig weer, de regen is niet gekomen, de zon schijnt. Ik barst uit elkaar, ik heb een niqaab gezien en ik hoef niet te betalen omdat ik beroemd ben! Maar nog voordat ik de tuin uit ben is mijn trots verdwenen en komt het verstand terug - ik ben godverdomme net zo'n lul als Harry Mulisch.

1910

Mijn oma (die later in de Van Baerlestraat zou wonen tegenover wat later café Wildschut zou heten en boven wat later boekhandel Het Martyrium zou zijn) werd door haar echtgenoot bedrogen, maar heeft hem ook een keer de horens opgezet. In november 1909 was er in Amsterdam een internationaal congres, waar zij als vertaalster een tijdelijke betrekking had. Hier ontmoette ze Camille Flammarion, een beroemde astronoom en geofysicus. Ze raakte van hem gecharmeerd en hij wilde het ook wel met haar doen. Toen hij terugging naar Parijs maakte ze een desperaat gebaar, ze legde een afscheidsbriefje op de keukentafel en volgde Camille. Deze was juist in die tijd op de top van zijn roem - hij had met wetenschappelijk aplomb voorspeld dat de komeet Halley, die één keer in de eeuw langs de aarde scheerde, in 1910 een baan zou beschrijven waarbij het cyaan in zijn staart zich zou vermengen met de atmosfeer van de aarde. Het gevolg: blauwzuurgas! De aarde zou verstikt worden, iedereen zou sterven. In Europa en Amerika kochten vele mensen gasmaskers en wachtten aldus gewapend op de catastrofe. Mijn oma en haar minnaar droegen op de avond van de passage ook een gasmasker. Toen Halley voorbij was en de

voorspelling een zeepbel bleek, danste de bevolking op straat. Mijn oma wilde ook buiten dansen, maar Camille Flammarion durfde niet de straat op, hij was bang dat hij gelyncht zou worden. Kort daarna is mijn oma weer naar Amsterdam gereisd, waar ze zich bij haar man en kinderen voegde. Veertig jaar later (ik was toen al net zo nieuwsgierig als nu) heb ik haar vaak gevraagd of ze bij Camille Flammarion was gebleven als ie niet zo'n lafaard was geweest. Daar gaf ze nooit antwoord op, maar ze glimlachte flauw en keek dromerig.

Streek

In Zutphen woont een jongen die in God gelooft. Iedereen weet dat, want hij vertelt het aan iedereen. Toen zijn broer op zijn snelle motorfiets verongelukte, was de jongen erg boos. Bij het graf hield hij een gepassioneerde rede waarin hij God tot de orde riep. Die had immers beloofd dat zijn broer weer levend zou worden als hij (de jongen) maar genoeg geloofde. Dat deed hij, maar God liet niets van zich horen, de motorrijder bleef dood. De jongen zegt dat God hem een streek heeft geleverd. Hij zegt ook dat het grootste deel van de bijbel bedrog is, hij heeft alle bladzijden met bedrog verwijderd, er is een dun boekje overgebleven (zie Wilders en de koran).

Hij heeft in de vogeltuin van Zutphen een groot houten sprookjeshuis voor de dieren gebouwd, waarvan elke plank met de beitel versierd is, hij vertelt je desgevraagd hoeveel uur hij hieraan heeft besteed. Hij eet geen vlees. Vlees eten is een merkteken - wie vlees eet gelooft niet in God, want alle levende wezens zijn gelijkwaardig. Hij zegt: Ik weet waarover ik praat, want mijn vader was slager.

Ik wilde je alleen even zien
Thomas Verbogt

‘Johnny,’ zegt ze.

Het is al heel lang John, hij wil zich niet eens meer herinneren wanneer er iemand Johnny tegen hem zei. Johnny is een jongen die verdwenen is. Soms doemt hij in dromen op, dromen waarin hij ook soms een bijna leeg schoolplein in de vroege ochtend ziet en een kleine kamer met muren vol donkere, onduidelijke foto's en een raam met daarachter een sneeuwwit, onheilspellend uitzicht. Hij kan haar niet corrigeren. Ze noemt hem Johnny.

‘Margreet,’ zegt hij.

Natuurlijk wist hij dat hij een gesprek zou hebben met Margreet R. Prager, maar het was niet in hem opgekomen dat ze de Margreet was uit de tijd voordat Johnny John werd. Aan niemand die hij kende uit die jaren had hij de afgelopen twintig jaar gedacht, natuurlijk was dat niet bewust, nee, ze waren ongemerkt verdwenen in de mist van het verleden, zelfs de goede vrienden en vriendinnen uit zijn schooltijd, de mensen met wie hij zo nu en dan feestte en een enkele vakantie doorbracht. Margreet hoorde daar niet eens bij, zij hoorde bij een andere groep, een hogere, de jongens en meisjes van zijn school die toen al voor een stralend leven bestemd waren, en dat zorgde ervoor dat ze ver weg van hen waren, ‘het tuig’, de bewoners van de schrale buitenwijk, dat niemandsland dat anoniem tegen het grote industrieterrein aanschurkte. Ze gingen natuurlijk niet met elkaar om, deze groepen, ze deden voor elkaar alsof ze niet bestonden, ze zaten niet in dezelfde klas wat geen toeval kon zijn, ze kwamen nauwelijks in eikaars buurt behalve op die ene avond die nu woedend de kop opsteekt, de revue aan het eind van het een-na-laatste jaar, het begin van de zomer voordat alles ernstig werd en iedereen moest gaan blokken voor het eindexamen en er eindelijk een toekomst in zicht kwam. Het was zijn idee geweest, het lied over de ideale leerling. Dat hij Margreet koos, lag voor de hand. Hij kon nooit naar haar kijken zonder weerzin te voelen. Haar arrogantie interesseerde hem niet eens, het was haar volmaaktheid die hij beledigend vond. Zijn vader tekende de levensgrote pin-up, meer een cartoon van een pin-up, een super playmate, met háár hoofd, het ijdele hoofd van Margreet Prager, met de grote ogen en de brede, smalende

mond. Hij schreef een tekst op *Sunny*, een oud liedje dat zijn moeder vaak zong, zo vaak dat het werkbaar in zijn gedachten zat. Sunny werd Greetje, het domme meisje dat alleen maar mooi hoefde te zijn en van wie vooral alle leraren spannende gedachten kregen.

Na afloop van de avond had ze 'lui' tegen hem gezegd, zacht, bijtend. Hij had gezien dat haar vriendinnen om haar hadden moeten lachen, net als de hele zaal, maar het was hem vooral te doen geweest om die vriendinnen, de makke schapen die vol adoratie tegen haar opkeken. Het jaar daarop zag hij haar weinig en nadat de uitslagen van de eindexamens bekend waren gemaakt en iedereen naar school ging om het diploma op te halen, was ze op het schoolplein naar hem toe gelopen, langzaam en waardig, al gekleed om een wereldreis te maken.

'Weet je, Johnny, jongetjes met die humor van je worden héél nare mannen, van die mannen die vrouwen met brains alsjeblieft nooit willen tegenkomen. Ik ben zo blij dat ik je nooit meer zie. Lul!'

Hij had nog gezegd dat het alleen maar een grapje was en weer zei ze 'lul'.

Margreet R. Prager die vrolijk naar hem kijkt vanachter haar grote, matwitte bureau had twintig jaar geleden drie keer 'lul' tegen hem gezegd en nu staat ze op en loopt langzaam naar hem toe met uitgestoken hand. Ze houdt de zijne nog even vast als hij de hare al wil loslaten. Ze merkt dat, ze geeft met haar ogen te kennen dat ze dat merkt, even worden die een fractie groter dan ze al waren, er blinkt spottende verbazing in. Zo is de verhouding hier, dat is duidelijk. Margreet R. Prager is hier de macht, de koningin. Dat was ze toen ook al en hij beledigde haar, majesteitsschennis is in sommige gevallen ernstig. Ze heeft zijn naam herkend, dat is zeker. Met hem zijn er nog twee kandidaten overgebleven. Het hoofd personeelszaken, een vriendelijke man met een Italiaanse uitstraling, zei dat zijn papieren goed waren, dat het alleen nog maar ging om de indruk die mevrouw Prager van hem zou hebben. Het ging haar altijd alleen maar om een indruk, voegde hij eraan toe, over de mate van bekwaamheid moesten hij en zijn medewerkers maar oordelen. Een gesprek kwam er vaak niet eens van, daar had mevrouw Prager het ook te druk voor.

'Zeg ik *je*?' vraagt hij.

Ze knikt.

'Iemand die me zo goed kent zegt *je*,' zegt ze, nog steeds met grote ogen. Het lijkt alsof ze een beetje met hem flirt.

‘Oké. Vind je dat het zin heeft dat we met elkaar praten?’ Hij moet dit vragen. Ineens irriteert het hem dat hij hier staat, het irriteert hem dat hij zich hierop niet heeft voorbereid.

‘Of het zin heeft? Johnny, ik kreeg de drie rapportages, ik zag je naam, ik wist meteen weer wie je was. Ik had kunnen zeggen: die alsjeblieft niet. Maar dat zei ik niet. Het is niet eens de bedoeling dat we praten. Ik heb iets anders aan mijn hoofd dan de hele tijd met iedereen praten. Ik wilde je alleen even zien. Wist jij dat je mij zou treffen hier?’

‘Nee.’

‘Minpuntje, Johnnyboy, minpuntje. Zoiets hoor je te weten.’

‘Natuurlijk had ik je naam...’

‘Je had mijn naam zien staan of gehoord, maar er geen moment bij stilgestaan dat ik je oogappeltje van vroeger was. Geen moment was het in je opgekomen dat die arrogante trut van toen het ver had geschopt. En nu denk je natuurlijk: dat heeft ze met haar kut gedaan. Zeg dat je dat denkt, Johnny.’

‘Dat denk ik niet.’

‘Dat dacht je niet, want je dacht niks, maar nu je me ziet, denk je het. Kom op, niet laf zijn, gewoon zeggen dat je denkt dat mijn kut me naar de top geholpen heeft.’

‘Ik kan moeilijk iets zeggen wat ik niet denk.’

Hij wil weg, hij heeft van het hoofd personeelszaken gehoord dat ze zich zelden laat zien, ze is er als eerste, ze gaat als laatste weg, niemand kent haar goed, via haar adjunct geeft ze haar orders. Hij wil zo min mogelijk met haar te maken hebben, ze moet voor hem even vaag worden als voor iedereen die hier werkt.

‘Maar ik verwacht hier dat je ook doet wat moeilijk is.’ Ze kijkt even in haar agenda en glimlacht. ‘Zeg het, Johnny.’

Hij moet een krachtige indruk maken. Dat begreep hij van het hoofd personeelszaken. Het gaat alleen maar om een indruk. Die moet overtuigend zijn. Alles wat hier goed is heeft met kracht te maken, survival of the fittest.

‘Je kut heeft je vast geholpen op weg naar de top,’ zegt hij. Hij voelt die woorden hoog in zijn borst, het lijkt alsof ze daar groter worden.

Ze knikt, kijkt hem bestuderend aan. Sommige vrouwen blijven er het grootste deel van hun leven hetzelfde uitzien. Margreet is nauwelijks veranderd. Hij ziet een klein litteken in haar hals. Had ze dat toen al?

‘Dat denk je dus?’ zegt ze.

‘Jij wil graag dat ik dat denk.’

‘Je wil toch niet zeggen dat je je laat voorschrijven wat je moet denken. Dat soort kunnen we hier niet gebruiken. En ik denk, Johnny, dat we je hier goed kunnen gebruiken. Je reputatie is uitstekend, begreep ik. Ik las het niet alleen in de rapportage, maar ik heb ook over je gehoord. Je onbevangen benadering van problemen wordt nogal geprezen. Daar hou ik van. Dat levert originele oplossingen op. Maar laten we het nog even over mijn kut hebben. Daar heb je blijkbaar een mening over. Toen ook al, als ik vragen mag?’

‘Toen?’

‘Waaraan je moet wennen is dat we hier niet houden van vragen naar de bekende weg. Waaraan denk je als ik het over toen heb? Aan de jaren dat je me niet zag?’

Hij voelt bewondering voor haar, voor haar rechtstreeksheid die hem ook kwetsbaar maakt. Misschien kan hij zich hier alleen handhaven als hij met gelijke munt betaalt, maar hij is zo'n bejegening niet gewend. Hij is niet iemand die gewend is veel te zeggen, meestal alleen wat strikt noodzakelijk is. Hij denkt plotseling aan Manon, zijn vrouw, aan haar zachtmoedigheid die hem al fascineerde toen hij haar voor het eerst ontmoette op een receptie van MasterMusic, vlak voordat hij daar wegging, vijftien jaar geleden. Ze zei iets over het lawaai in de ruimte, of hij zin had even mee te gaan naar een van de balkons, ze hadden uitgekeken over de stad die er in de vroege avondzon betoverend uitzag, Manon zei: ‘Je zou zeker moeten weten dat je herinneringen meteen voor altijd opslaat. Dit is een belangrijk moment, ik weet het zeker.’ Deze woorden verbaasden hem, terwijl hij aanvoelde wat ze bedoelde. In de manier waarop ze elkaar aankeken toen ze zojuist aan elkaar werden voorgesteld, zuchtte opluchting. Vanochtend had ze hem een Boeddhabeeldje ter grootte van een duim gegeven. Dat moest hij in zijn zak steken, dat zou hem geluk brengen, dat zou ervoor zorgen dat hij de baan kreeg. Met de twee meisjes had ze hem naar het station gebracht. Ze stonden op het perron te zwaaien toen de trein vertrok. Voordat hij was ingestapt had ze gefluisterd dat ze zo blij was dat ze in hun huis konden blijven wonen. ‘Maar ik ben er nog niet,’ had hij gezegd. Ze had zacht in zijn arm geknepen en blij geknikt.

‘Je bent toch geen smoesje aan het bedenken?’ Margreet gaat op de rand van haar bureau zitten. Hij kijkt naar haar lange benen die bruin

zijn en glanzen. Ze heeft een dunne witte jurk aan die hem aan kostbaar papier doet denken. ‘Hoe dacht je er toen aan? Dacht je: daar wil ik weleens aan zitten. Of in zitten.’

Hij weet het juiste antwoord niet. Hij knikt.

‘Als je het wil weten, dat dácht ik,’ zegt hij. ‘Dat dachten we waarschijnlijk allemaal.’

‘Maar je kreeg de kans niet.’

‘We waren niet vaak bij elkaar in de buurt, in eikaars nabijheid, bedoel ik.’

‘Waarom niet?’

‘We leidden andere levens.’

‘Hoezo? We zaten op dezelfde school, hadden dezelfde leraren, moesten dezelfde dingen doen.’

‘Je had toch allerlei groepen. Groepjes.’

‘Ik was anders helemaal niet moeilijk.’

Hij beseft dat hij ongemakkelijk lacht. Daar zou hij iets aan moeten doen. Zijn verlegenheid handiger camoufleren. Hoeft misschien alleen maar een kwestie van oefening te zijn. Bijvoorbeeld gewoon een lach paraat hebben.

‘Ik hield ervan,’ gaat ze door. ‘Nog. Dat mannen aan me zitten. Is daar iets op tegen, vind je?’

‘Nee.’ Aan de muur links van hem hangt een groot schilderij waarop inktzwarte paarden staan te paren in veel te fel zomerlicht. Ze ademen vlammen uit.

‘Ben blij dat je dat vindt. Weet je wat het is? Ik doe mijn werk graag, ik concentreer me graag, ik hou van intensiteit. Ja, daar draai ik op, op intensiteit. Het kan eigenlijk niet, de hele dag, maar ik kan het. Weet je wat het is, intens leven, alles intens doen?’

‘Misschien. Ik sta er niet bij stil. Ik weet niet of ik het besef.’

‘Dat wéét je van jezelf. Je bent bijvoorbeeld een plan aan het formuleren, een goed plan, een plan dat moet overtuigen en stimuleren. Het kost tijd zoiets te maken. Ik wil dat graag in één keer doen, mijn ervaring is dat het alleen zo de beste spanningsboog heeft. Een plan moet immers ook een spanningboog hebben. Degene die het leest moet bij de laatste punt tevreden knikken, mijn plan moet hem als het ware overkomen zijn. Goed, daaraan zit ik dus te werken en als ik dan op mijn horloge kijk zie ik dat er een paar uur zijn verstreken zonder dat ik dit in de gaten had. En dan heb ik zin in spanning. Zin in seks,

Johnny, intense seks, hoeft niet lang te duren, moet alleen intens zijn. Vanochtend heb ik een nieuw plan geschreven voor een televisieprogramma waarin we participeren. Vlak voordat je binnenkwam was het klaar. Ik had er een paar uur aan gewerkt. En ik zag in mijn agenda staan dat jij kwam, Johnny, Johnny van lang geleden, en ik dacht: dát komt goed uit.'

Ze wipt van de tafel, loopt naar hem toe, legt even de rug van haar hand tegen zijn wang en gaat dan naar een boekenkast schuin tegenover haar bureau. Ze zet haar handen in haar zij en dan draait ze zich om. Hij ziet het onmiddellijk: ze staat in precies dezelfde houding als de pin-up van de revue.

'Ik wist dat je dat niet vergeten was,' zegt hij.

'Dat wilde ik best, maar ik vergat het niet. Jammer dat je niet kunt regelen wat je vergeet en wat niet. Ik dacht er weer aan toen ik je naam zag staan. Johnny, de humorist. Binnen dit bedrijf is helaas niet veel tijd voor humor, maar je had waarschijnlijk ook niet verwacht dat je hier de humorist kon uithangen.'

De humorist uithangen. Hij probeert de jongen van toen ik zijn gedachten te krijgen, de verdwenen jongen. Was die humoristisch? Of brutaal? Nee, eerder een wat vaag iemand, onzeker, verlegen, dat ook. Het leek wel alsof hij in die revue in een ander persoon kroop en als het die dan zou lukken wat er moest lukken, wat dat dan ook was of moest voorstellen, dan had de onzekere, vage en verlegen jongen misschien een richting in zijn leven, was hij misschien op een spoor gezet.

'Ik hou van hard, Johnny. Snap je wat ik bedoel, hárd? Je mag je jasje wel uit doen. Is dat je carrièrepak?'

Dat had Manon vanochtend ook gezegd: 'Je moet je carrièrepak uit de kast halen.'

Hij trekt zijn jasje uit.

'Heel goed,' lacht ze. 'Ik hou van gehoorzame mannen. En ik ben gek op het beest in gehoorzame mannen. En op hard.'

Dan zwijgt ze. Het is stil in de kamer, ineens ook stil in het gebouw waarin deze kamer zich bevindt, het lijkt alsof ze hier alleen zijn, alsof er om hen heen niet overal gewerkt wordt. Hij kijkt naar haar bureau, naar het raam achter haar bureau, hij ziet in de verte een hijskraan, daar komt de hoogste kantoorflat van Nederland.

'Niemand ziet ons, Johnny. Niet bang zijn.'

'Ik ben niet bang.'

‘Laat dat maar zien dan.’

Hij loopt naar haar toe. Ze kijkt hem aan, bijna grimmig. Hij moet haar naar zich toe trekken, hard. Dat wil ze. En misschien wil hij het ook wel. Ze zet een stap terug.

‘Scheur alles weg,’ fluistert ze.

‘Maar...’

‘Doe wat ik zeg. Ik verzet me, maar dat vind ik lekker.’ Haar stem is nog zachter dan zojuist.

Met een arm pakt hij haar bij haar bovenarm en met de andere de bovenkant van haar jurk, hij haalt diep adem, en geeft er dan een ruk aan. De jurk lijkt inderdaad van papier, hij scheurt die tot haar navel open, ze draagt geen beha, haar borsten zijn kleiner dan hij dacht. Hij perst zijn lippen op de hare, ze probeert hem weg te duwen, maar hij verstevigt zijn greep, hij voelt haar tanden tegen zijn lippen, met zijn tong probeert hij tussen haar tanden te komen, hij proeft iets zoets, ze kreunt onverstaanbare woorden, hij gaat met zijn rechterhand onder haar jurk, voelt haar billen die strak zijn, hij zet zijn nagels erin, ze kreunt harder, ze kan het hebben zoals ze het wil, het kan hem niets meer schelen.

Dan schopt ze hem met volle kracht tegen zijn rechter onderbeen, vlammende pijn jaagt in hem omhoog, hij laat haar los, deinst terug, hij ziet hoe ze haar knie buigt en die naar voren stoot, het is net alsof al zijn adem uit hem wordt gejaagd, hij zakt op zijn knieën, zijn handen voor zijn kruis. Ze heeft hem bij zijn haar vast en trekt zijn hoofd naar achteren, ze staat hoog boven hem, haar hoofd weerloos, bijna elegant gebogen, een uitgeputte danseres.

‘Je had het toch niet echt gedacht?’ Ze spreekt die woorden langzaam uit, een beetje hijgend, nog steeds zacht. ‘Je hebt 't je toch geen seconde in je hoofd gehaald?’ Ze trekt zijn hoofd nog verder naar achteren. Zijn hele lichaam doet pijn.

Dan begint ze te schreeuwen. Het trilt in zijn oren. Hij wil zijn hoofd schudden, maar dat kan niet, zo stevig heeft ze hem bij zijn haar vast. Ze schreeuwt nog harder, zo hard dat het net is alsof het voorlopig niet meer op zal houden. Hij kijkt naar haar gezicht. Ondanks haar geschreeuw ziet dat er rustig uit, bijna kalm. Alsof schreeuwen nog het enige is dat ze hoeft te doen.

Nederlandse poëzie

De grote architect die het plan heeft uitgedacht
Kees Engelhart

Met feilloze zekerheid leidt de architect de basis
Naar de plaats van definitieve vestiging

De buitenstoffelijke bouwmeester die zichzelf
In staat acht het ondenkbare te verwezenlijken
Kent noch bescheidenheid noch ijdelheid

In staat om te scheppen schept hij
Ook al weet hij waartoe het leiden zal
Hij schept hij moet scheppen
De buitenstoffelijke bouwmeester kan niet anders

We kunnen met recht vermoeden dat hij tot het
Machtige eindpunt toe begrijpen zal dat wat hij
Geschapen heeft tot niets anders leiden zal dan verbazing
En bewondering voor zijn fenomenale grootheid en
Onkenbaarheid

Het zal wel immer een raadsel blijven maar iedereen
Zal het er over eens zijn
Zij die nog leven aan het eind van de tijd die dan nog rest
Dat het best knap was zo een beetje allemaal
Maar ook dat het behoorlijk heet geworden is zo ondertussen
En al met al zo een lolletje niet meer

Voorzeker zal de buitenstoffelijke bouwmeester dan
Een antwoord paraat hebben
Dat weet hij met grote stelligheid te menen
Er is nog tijd genoeg zegt hij

Zijn doel is dat er rust zal heersen in de grote ruimte
Eeuwige stilte en niets dan koude hemellichamen die in eindeloze
Banen om elkaar heen draaien
Dat uiteindelijk heeft de buitenstoffelijke bouwmeester zo ongeveer
Voor ogen
Verder niets

Waarlijke leugen
Kees Hermis

Hard als een blauwe kiezel lag
de leugen fonkelend op tafel,
zolang ik ernaar keek, geloofde
ik wat ik zag, het deed geen pijn
maar heilzaam was de gloed die
door de staat van liegen trok
waarin ik mij bevond -
geen andere waarheid stond voor
de duur van deze ogenblikken

hoe werkelijk is de leugen
die geen bewijs behoeft

Een oogwenk flitste onverhoeds
kiezel en tafel weg, traag dreef
een zwavelgeur door de bedrogen
lucht, de weg erheen smolt samen
met de weg terug en niets weersprak
hoe waar dit was gelogen

Verraad
Piet Janssen

ik wil je haken
uit mijn oog,
de ketting los waarin
we vicieus cirkelen,
de ring uit

blindelings
spring je,
maar het vangnet
dat ik nooit stevig
tussen mijn open armen
gespannen had
houd ik niet meer

om staande te blijven
laat ik je vallen

je slaat te pletter
op de grond
die ik gevonden heb

Zeezicht
Jan J.B. Kuipers

Het ergst vind ik de oevervallen, uw stiekem
knagen aan de wering onder 't oppervlak.
De dijk verzinkt, daar kolkt u binnen;
't geeft opgezwollen koeien, rommel, ongemak.

Op de woede van uw vloeden valt geen staat
te maken, hun frequentie verraadt totaal geen zin.
Jaren van drenkeldood en braken, terwijl u op
uw bodem nieuwe vis had moeten maken

- door het quotum stortte wél ons bedrijfje in.
Nu pel ik peinzend uw garnalen. Wat had uw tij
toch met mijn vrouw te maken? Waarom

bedisselt vloed geboorten, eb de dood? Ik breng
hierbij ook uw ouwe moer de Maan ter sprake,
schelpkleurig zwellend boven onze nood.

Twee gedichten
Cornelia Stoel

Januskop

Vrienden praten luidruchtig over je terugkeer
ik stel me je lichaam voor dat lucht verdringt
weet waarom je vluchtte
ken de schaduw aan je voeten verdicht
je dubbelgezicht
ik verstik je mond met kussen word geslagen
met stomheid
wil je niet dragen wens in mijn achterhoofd
ogen
hoewel zij mij belogen
die onbetrouwbare bondgenoten
verschoten en verbleekt ben ik keek jij mij aan
januskop
kon ik maar gaan terwijl jij staan bleef
onbelast zijn ongestoord
vol leegte zijn je afdoen
een overbodige rugzak
een doorgekrast woord

Bedrog

De dag was nog warm
toen je bleke brief het blauw vervaalde
door bladeren kraste
en wat één geschenen had openhaalde
een gaai krijste rauw

grauw daalde schaduw in snippers gescheurd
verlaagde de tuin ontkleurde het gras
kaal stonden struiken en bloemen banaal
zoals het was is het niet waar gebeurd.

Verraad
Renée van Riessen

Er moet iets gebeurd zijn
hoe kon ik anders glimlachen, praten,
mijn handen naar het vuur uitsteken
de gloed van ‘ik ken hem niet’?

Terwijl daar, buiten de lichtkring
niet ver van die plaats, er moet iets
gebeurd zijn, jij werd geslagen
en ik zag je gezicht

precies het gezicht dat ik
wilde vergeten. Bijna gewist
keert het terug, in de vlek op mijn raam
aarzelend op het punt van vertrek

alsof het mij roept, alsof ik iets
zou moeten zeggen, nu, en als ik
zwijg verdwijnt het. Voorgoed
misschien, zo blijf ik kijken

zonder mij te bewegen, ik adem
zonder te spreken en hier
tussen mond en handen
eindigt nu jouw gezicht,

er moet iets gezegd zijn waardoor ik
uit alle macht probeer
niet te horen.

List of bedrog
Hans Wap

In een vies oud colbertje
en met een gore lap om het schilderij
onder zijn arm
liep Bruce Chatwin door de douane
in zijn andere hand
hield hij een schilderskist
vol half uitgeknepen tubes olieverf
gekocht op de lokale rommelmarkt
in Cannes
Je suis un peintre, mompelde hij
toen de man hem vanonder zijn pet aankeek
Een kenner zou weten
dat Cézanne zijn doeken nooit signeerde
de beambte wist van toeten nog blazen
en zei: doorlopen, de volgende
Chatwin kwam in Londen met het werk van C.
voor de veiling van de postimpressionisten
Wie heeft het recht te bepalen
of dit een bedrieglijke list was
of listig bedrog
De Franse staat
kon er bij nader inzien allerminst om lachen
bij het veilinghuis Sotheby
verliep de carrière van Chatwin
als de lancering van een raket

Light Verse

Twee gedichten
Maarten Beemster

In het restaurant

Ik luister stiekem mee naar wat hij zegt.
Hij heeft niet alles uit zijn duim gezogen,
het is ook vast niet helemaal gelogen,
hij meent het ongetwijfeld ook oprecht,

toch denk ik dat hij haar wél heeft bedrogen.
Zijn alibi is nog niet eens zo slecht;
dat hij het er zo dik heeft opgelegd
bewijst het overtuigend in mijn ogen.

Dan kijk ik naar zijn wijs geworden vrouw
voor wie hij zich niet mooier maken kan
omdat ze elke truc meteen herkent.

Misschien is hij dan toch geen charlatan
want ik zie in haar blik een leuke vent.
Wat is het toch dat ik hem niet vertrouw?

Veritas

We konden hele nachten debatteren,
niets was in onze ogen zomaar waar;
in elke waarheid zagen wij een maar
en ieder argument was om te keren.

We kwamen laatst nog één keer bij elkaar:
acht stakkerige, kalende meneren
die hoorden hoe het eeuwig discussiëren
voorgoed voorbij was, maar nog lang niet klaar.

Want geen van ons hield vast aan onze lijn;
we namen elk een eigen flauwe bocht.
De leugens die we vroeger als te klein
terzijde schoven werden nu verkocht.

We hebben al die tijd voor niets gezocht,
dát zou wel eens de waarheid kunnen zijn.

Bijbelse verzen
Hendrik Jan Bosman

II Samuel 17:24

Opstand en hoogverraad!
Koningszoon Absalom
Roept zich tot vorst uit, maar
Dat breekt hem op:

Eén terebint kost de
Kapsalonfähige
Prins in het slotbedrijf
Coup, coupe en kop

Rechters 16:1-31

Ik weet nog heel goed dat hij voor me stond
Langharig jodentuig, zag ik direct
Ik heb die terrorist niet afgebekt
Maar lokte hem, met honingzoete mond

Ik maakte sfeer met kaarslicht, dadels, sekt
En hij sloeg door, door liefdespijn gewond
Zijn haardos lag al spoedig op de grond
Een schaartje had de superheld genekt

Verraderlijk, vindt u? Moreel niet pluis?
Maar zeg nu zelf, was wat ik heb gedaan
Geen daad van liefde voor mijn vaderland?

't Zou landverraad zijn om die infiltrant
Te sparen en zijn gang te laten gaan
Ik wil het Filistijnse Erekruis!

Jozua 2

Jericho zoekt twee spionnen
Rachab helpt hen uit gevaar
Heldendaad? Collaboratie?
Hoer of heilig? Zeg het maar...

Rachab gokt, kiest voor de winnaars
Wordt geëerd, behoudt haar huis
Maar geldt onder autochtonen
Als verachtelijk gespuis

Ja, zo is dat met verraad:
't Is maar net met wie je praat
En hoe of de oorlog gaat...

Matheüs 26:47-50

Nóg zo'n verraderstiep:
Judas Iskariot
Maar aan hem ga ik
Stilzwijgend voorbij

Daarover bieden mijn
Literatuurbroeders
Hier wel voldoende
Aan lightverserij

Elf onzijnen over literair bedrog
Jaap van den Born

Bij ons op Formosa*

Je mag bij ons de vrouwen heel hard slaan
En mochten ze soms overspelig zijn
Dan is het toegestaan ze op te eten

We hebben ook een God: een brok venijn
De stilte wordt verscheurd door kinderkreten
We offeren er duizenden per jaar

Het is een prachtig land hoor, zeker weten
De messingmijnen die zijn wonderbaar!
Ach; geeft u mij die rauwe biefstuk aan

Hoezo bestaan die messingmijnen niet?
Bent u soms ook zo'n vuile jezuïet!

* *In 1703 werd in de Londense society een echte, rauw vlees etende heiden geïntroduceerd die zich Psalmanazer noemde en zei Formosaan te zijn, ontsnapt aan de jezuïeten die hem Latijn leerden om zijn stamgenoten te bekeren. Hij beschikte over papieren in een 'Japans' schrift om zijn verhaal te staven en werd een gevierd man. Zijn boek over geschiedenis, zeden en gewoonten van Formosa werd een bestseller en (ook in het Nederlands) vertaald. Een wantrouwige jezuïetenpater die op Formosa was geweest en tal van leugens aantoonde in zijn verhaal sprak hij eenvoudig vierkant tegen. Na zijn dood vond men zijn memoires waarin hij diep berouw toonde over zijn leugens, zijn ware, eenvoudige komaf onthulde en zijn overigens boeiende leven als huursoldaat in Europa beschreef. Zijn ware naam noemde hij ook hierin niet*.

Ossians klacht*

Dar-Thula's zoon, gesneefd op Caros' berg
Werd meegevoerd in Calthons woeste stroom
Bij Croma ligt zijn trotse lijk gebroken

Cath-Loda, in ruig Keltisch idioom
Heeft Colmal van Suls heldendood gesproken
En Fingal met Lumon, zijn vlammend zwaard

Heeft Carrics bloed aan Oithona gewroken
Cuthullin trok Sul-Malla aan de baard
En Clutha kwetste Mor tot in het merg

En Odin hoog verheven op zijn troon
Riep ‘Shit!’ in zijn mobiele telefoon

* *James Macpherson ‘vertaalde’ in 1760 vele verzen van de derde-eeuwse bard Ossian uit het Schots-Gaelic toen men met een romantisch floers voor de ogen terugblikte op die tijd. Het boek was razend populair in heel Europa en Macpherson mocht Goethe en Napoleon tot zijn bewonderaars rekenen, hoewel er vanaf het begin ook sceptici waren, zoals Samuel Johnson (die van het woordenboek). In Nederland vertaalde Bilderdijk hem. Pas aan het eind van de negentiende eeuw werd het boek definitief als vervalsing ontmaskerd. Als u iets van de sfeer wilt proeven moet u* Deirdre en de zonen van Usnach *van Adriaan Roland Holst maar eens lezen*.

Oorsprong*

Het is een waar maar wonderlijk verhaal:
Al wat er is aan kennis en cultuur
Dat danken wij alleen aan Oude Friezen

Die kenden lang geleden rust noch duur
Je vond ze overal met hun valiezen
Hun Hochkultur ging heel de wereld rond

En pakten ze daarna dan weer hun biezen
Dan bleek dat die nog jaren voortbestond
In mythen en legenden en in taal

Een voorbeeld maakt dit feit onloochenbaar:
Neptunus was neef Teunis: zonneklaar!

* *Het Oera Lindaboek is met stip dé vervalsing uit onze vaderlandse geschiedenis. Dit 'oeroude', in onbekend schrift geschreven manuscript werd in 1867 door de scheepstimmerman Cornelis over de Linden, die beweerde dat het al eeuwen familiebezit was, aan de rijksarchivaris Eelco Verwijs overhandigd en ontcijferd en vertaald door J.G. Ottema van het Fries Genootschap, die van de echtheid overtuigd was. Het bevatte de geschiedenis van Friesland tot zo'n 5000 jaar terug, waaruit bleek dat het Friese volk de bodem had gelegd voor alle grote beschavingen, de Griekse democratie en het boeddhisme. Kern van de Friese beschaving was Texel, waar de 'eremoeder' zetelde, afstammelinge van Frya de Oermoeder, geschapen door Wralda (de 'Oeroude'). Sporen hiervan vinden we in mythen en legenden over de hele wereld. Atlantis was 'Altland' (het Oude Land). Nog steeds zijn er er lieden die in de echtheid geloven. De auteur is altijd onbekend gebleven maar moet beschikt hebben over grote eruditie, humor en een zee van tijd. Als verdachten werden beschouwd François Haverschmidt (Piet Paaltjens), Eelco Verwijs, de jurist G.J. van der Meij en de Friese taalkundige Joost Hiddes Halbertsma*.

De man die Arizona stal (1880)*

Het kostte hem wat inkt en perkament
En steels gesluip in menig stadsarchief
De voorbereiding duurde vele jaren

Maar ja, hij was dan ook geen kruimeldief
'Heel Arizona' liet hij openbaren
'Is mijn bezit, van mijn tot oliebron'

Waarna hij een fortuin wist te vergaren
En jarenlang poseerde als baron
Helaas heeft dit verhaal geen happy end

Want diefstal van een land dat is een daad
Die enkel maar vergund is aan de staat

* *James Addison Reavis pleegde in 1880 de grootste zwendel uit de geschiedenis door jarenlang zorgvuldig vervalste geboorteakten en grondeigendomsbewijzen in archieven te planten voor een Mexicaanse familiegeschiedenis die generaties omspande, tot in Spaanse archieven toe. Met deze papieren eiste hij de staat Arizona op en wist met deze paniek zaaiende claim, die tot jarenlange processen leidde, vele geldschieters te trekken en multimiljonair te worden. Hij huwde de laatste afstammelinge uit zijn verzonnen geslacht (een van niets wetend weesmeisje dat hij met zijn documenten overtuigde van haar adellijke afkomst) en noemde zich baron van Arizona. Het duurde meer dan 15 jaar nauwgezet speurwerk om zijn werk te ontrafelen en hem naar het gevang te sturen, waarna hij in armoede overleed (ook met het weesmeisje liep het slecht af). Verfilmd in 1950 met Vincent Price in de hoofdrol als* The baron of Arizona *(waarin het wél goed afloopt)*.

Loflied*

Sta op, sta op en jubel luid voor God!
Al wat op deze aarde adem heeft
Tone Hem eer! Laat ons met blijdschap juichen!

Aanbidt de Heer die alles leven geeft!
Naar Hem alleen wil alle knie zich buigen
Hij die Zijn Zoon voor ons ten offer nam!

Eert God alleen, wil steeds Hem dank betuigen
En prijst Zijn Zoon, het Bloedbevlekte Lam!
Roept luid Zijn Naam, gehoorzaam Zijn gebod!

Stijg op, mijn lied, tot Hem die alles schiep
Tot Hem die alle ding tot aanzijn riep!

* *Aleister Crowley (1875-1947) ook wel genoemd Het Beest 666, oprichter van occulte genootschappen, satanist, magiër en leider van een liederlijk leven, schreef een godvruchtig lied dat vroom gezongen werd tot men ontdekte dat het een acrostichon was en de beginletters, van boven naar beneden gelezen, een scabreuze tekst opleverden.*

For your eyes only*

De vrede is geen na te streven doel
En hoogst gevaarlijk voor het staatsbelang
Dus zorg dat steeds een vijand valt te duchten

Als vrede dreigt maak dan de burgers bang
En schep een vijand: dus verspreidt geruchten
Van buitenaardse dreiging in de nacht

Van zure regen, vieze wolkenluchten
Organiseer desnoods een heksenjacht
Geef bloed en spelen, schep een haatgevoel

Bestendig zo de functie van de strijd
Dat garandeert de staatsstabiliteit

* *Victor Navasky en Leonard Lewin van het satirische vod* Monocle *bedachten in 1968 een geheimzinnige groep geleerden die in atoomvrije bunkers in de bergen een paar jaar brainstormden over 'de aard van de problemen waarmee de V.S. geconfronteerd zou worden als een toestand van permanente vrede zou uitbreken'; ze stellen een programma op om met zo'n eventualiteit om te gaan. Hun rapportage, bekend als het* Iron Mountain Report *was een kil, in militair-analytisch jargon gesteld advies om in zo'n geval kunstmatige dreigingen te creëren als vliegende schotels, milieurampen of een wereldomvattend politiestaatcomplot om de massa's te mobiliseren. Mocht dat niet genoeg zijn, dan konden moderne vormen van slavernij ingevoerd worden of bloederige spektakels georganiseerd 'op de wijze van de Spaanse Inquisitie en de heksenprocessen uit andere geschiedenisperioden.' Ondanks de vermelding 'fictie' bij de eerste druk werd en wordt op grote schaal geloof gehecht aan het bestaan van dit rapport door complottheoriedenkers, Holocaustontkenners, antisemieten en rechtse milities. De gepensioneerde luchtmachtkolonel L. Fletcher Prouty, een van de belangrijkste adviseurs bij Oliver Stones* JFK *en auteur van een boek waarin de moord op Kennedy wordt toegeschreven aan geheime diensten, citeert ruimhartig uit het rapport om zijn claim te onderbouwen*

De last van de roem*

Dan ben je dood en nóg heb je geen rust
Nog steeds wil men maar vragen aan mij kwijt
'Hoe gaat het en wat doe je in de hemel?'

Het antwoord geven kost een eeuwigheid
De meeste vragers komen met gezemel
Heel soms geef ik een diepte-interview

Maar meestal is het niets dan dom gefemel
Ik wens ze allemaal een ziekte toe
Want zo vergaat me wél de levenslust!

Ik draai met glaasjes en planchette, ik klop..
Daar gaat-ie weer: ze roepen me weer op!

* *Godfried Bomans verviel na zijn dood in 1971 niet in een passief zwijgen. Hij voerde lange gesprekken via automatisch schrift met Roma Hijneman, die hiervan verslag deed in* Het boek Godfried *waarin hij uitgebreid verhaalde over zijn leven in het hiernamaals. De familie van Bomans nam uiteraard afstand van dit boek en betitelde het als kletskoek. Vooral broer Jan Bomans wond zich op en noemde het boek 'malligheid'. Hij wist waarover hij het had, want hij had net zelf een boek geschreven,* In de stoel van Godfried, *waarin hij uitgebreid vertelde hoe hij met hulp van het Engelse medium Leslie Flint contact had gelegd met de geest van Godfried*.

Tovenaar*

Die Harry Potterboeken zijn niet waar
Het is verzonnen, nou dat snapt een kind
Maar zoiets is mij ook eens overkomen!

De waarheid is iets wat je niet verzint!
Ik had wat champignonsoep ingenomen
Van zo'n onwijze oude indiaan

Die was te wow! Ik kreeg de mooiste dromen
Ik denk dat hij er iets had ingedaan
Ik vloog de lucht in als een adelaar!

Ik kon het echt! Ik heb niets aangedikt!
En u vliegt er óók in als u dit slikt

* *Carlos Castaneda (1925-1998) verkreeg een doctorstitel met de beschrijving van zijn geheel verzonnen avonturen met de indiaanse tovenaar Don Juan die hem zogenaamd inwijdde in de magische kunsten door middel van geestverruimende paddenstoelen. Zijn boeken hierover (o.a.* The teachings of Don Juan *en* Journey to Ixtlan*) werden internationale bestsellers. Richard de Mille ontrafelt al zijn verhalen in het boek* Castaneda's journey - The power and the allegory. *Veel van wat hij beschreef is aantoonbaar onjuist en de rest is een samenraapsel van Wittgenstein, Edgar Allan Poe en zenboeddhisme. Zijn ex-vrouw beschreef hem als introvert, humorloos (wat ik me nauwelijks kan voorstellen) en als 'iemand die je graag wat op de mouw spelt' (wat ik me wél kan voorstellen). De indiaanse cultuur in het zuidwesten van de V.S. waar alles zich zou hebben afgespeeld wordt nu geteisterd door New Age-toeristen.*

Lief dagboek*

Het was weer eens een waardeloze dag
Vanmorgen bij het plassen bleef mijn kruis
Gemeen en pijnlijk aan mijn koppel haken

Ook heb ik weer eens last van oorgesuis
Die luide kreten die ik steeds moet slaken
En dat gebrul verpesten mijn gehoor

De jodenkoeken willen mij niet smaken
Het Moskovisch gebak dat smaakt ook goor
En Eva toont opmerkelijk gedrag

Ze noemde me een klootzak en een kwal
En schopte me geniepig in mijn bal

* *In 1983 sleet Herbert Kujau 62 delen door hem vol gepende 'dagboeken van Hitler' aan* Der Spiegel *die hem miljoenen betaalde, ze met veel tamtam de wereld in slingerde en de rechten voor goud verkocht. De inhoud had hij overgeschreven uit een standaardwerk (inclusief fouten) en aangevuld met intieme ontboezemingen als 'niet vergeten kaartjes te kopen van de Olympische Spelen voor Eva Braun.' De gerenommeerde historici Hugh Trevor-Roper en David Irving stonken erin maar de vervalsing kwam al spoedig aan het licht*. Der Spiegel *had de echtheid laten controleren door een grafoloog het handschrift te laten vergelijken met dat van een brief van Hitler waarover ze beschikten. Die brief hadden ze gekocht van Herbert Kujau. Ironisch genoeg verscheen een boek over de affaire tijdens zijn gevangenschap onder zijn naam waarvan hij heftig ontkende de auteur te zijn*.

Het masker afgerukt*

Eén woordje in zijn tekst kwam dikwijls voor
Opvallend vaak! Dat was het woordje ‘het’
Dat vond ik uit na nachtenlang gereken

Het werk van Komrij heb ik nauwgezet
Op dit merkwaardig fenomeen bekeken
En hem óók op dit woordgebruik betrapt

Statistisch-analytisch is gebleken
Dat Gerrit hiermee lelijk is gesnapt
Hij is er gloeiend bij: ik heb hem dóór!

Mijn wetenschappelijk getuigenis
Bewijst dat Komrij Harry Mulisch is!

* *In 1990 verscheen* De ondergang van Nederland, *zogenaamd van de moslim Mohammed Rasoel, waarin ons land gewaarschuwd werd voor een aanstaande overheersing door fanatieke moslims. De Pakistaans-Nederlandse variétéartiest Zoka van A. werd veroordeeld tot tweeduizend gulden boete maar was waarschijnlijk niet de schrijver van deze Nederlandse* Protocollen van Sion. *Teun A. van Dijk, hoogleraar tekstwetenschap aan de Universiteit van Amsterdam en specialist in de analyse van racistische teksten, meende aan te tonen dat het Gerrit Komrij geweest moest zijn, onder meer omdat hij in beide teksten overeenkomsten vond als homoseksualiteit en het voorkomen van honden en spiegels (Komrij: ‘Dikwijls, te dikwijls ben ik zo met tweeën.’ Rasoel: ‘...maar zal ook een beeld van zichzelf in de spiegel werpen.’ Komrij: ‘Veertig ben ik heden geworden en een zwerfhond.’ Rasoel: ‘De gemeente, die tot taak had zwerfhonden op te pakken...’). Als klap op de vuurpijl gebruiken beiden het woord ‘stompzinnig’ voor hun tegenstanders. Als u dacht dat in ons land geen topwetenschap bedreven wordt bent u nu wel overtuigd. In eigen beheer gaf de wetenschapper nog een kloek boek uit over de affaire, waarin hij een warrige theorie over ‘eliteracisme’ verkondigt en stelt dat Komrij zo agressie hoopte uit te lokken om zich met Salman Rushdie te identificeren.*

De Grenzen Overschrijden: Naar een Transformatieve Hermeneutica van Quantum-Graviteit*

De oude gravitatietheorie
Die non-euclidisch en zeer lineair
Door Riemanns equitaties is beschreven

Is wel significant maar arbitrair:
Een assumptief discontinu gegeven
De quantumtheorie heeft ons onthuld

Dat Galtons postulaat is opgeheven
En dat maakt perturbatie hier occult
Maar strookt met Bohr en Doyles' topologie

En als u deze regels luid beaamt
Dan wordt het toch eens tijd dat u zich schaamt

* *Alan D. Sokal vulde in 1994 een groot aantal pagina's met hoogdravende onzinzinnen en citaten van postmoderne filosofen en voegde elf pagina's met 'geraadpleegde literatuur' toe met klinkende namen en een onafzienbare hoeveelheid absurde voetnoten* ('Perspectivisme, of wetenschappelijk relativisme, is nooit gerelateerd aan een subject: het bevat geen relativiteit of waarheid maar, integendeel, een waarheid van de relativiteit, dat wil zeggen, van variabelen welker processen het ordent overeenkomstig de waarden die het uit hen abstraheert in zijn coördinatensysteem' - *voetnoot 10). Dit alles om aan te tonen dat postmoderne filosofen allerlei wetenschappelijke termen gebruiken zonder te weten wat die betekenen. Hij stuurde het naar* Social Text, *een vakblad voor postmoderne sociologen en filosofen. Het werd moeiteloos geplaatst*.

Drie ollekebollekes
Frits Criens

Woordsluier

Arts en slechtnieuwsgesprek
Eigentijds Nederlands
Kanker in lymfklier
Chirurg is aan zet

In het verbloemende
Oncologiejargon
Noemt men zijn ingreep
Een okseltoilet

Nep

Hartstocht en listigheid
Liefdesbranche doorgelicht
Slecht is de service
Bezopen de prijs

Graaiend en vals biedt het
Flikflooierijbedrijf
Wellust zo heet als
Een diepvries vol ijs

Shownieuws

Ophef in glamourland
Babe moet met billen bloot
Foto's van playmate
Retouche in kwadraat

Woordcombinaties als
Boerengezichtsbedrog
Spotten met meer dan
Alleen haar gelaat

À la Annie M.G.

Judy Elfferich

TE DROMMEL, kloeg de dominee, vannacht kon ik niet slapen!
Mij kwelden honderd muggen met demonisch luid gezoem.
De torenklok sloeg drie, sloeg vier - en ik, ik telde schapen.
Ik woelde en ik woelde en ik dacht aan J.C. Bloem...

Insomnia! De hele lange nacht bleef ik aan 't tobben
over die ene regel, van Der Doodsklaroenen Stoot.
Ik kreeg opeens zo'n trek in een kroketje van Van Dobben.
Of twee kroketjes. Maar er was alleen maar suikerbrood.

O! antwoordden de dames Groen. En die Parijse wafels?
We vroegen ons al af waar die gebleven konden zijn...
Als wij niet kunnen slapen, repeteren we de tafels
van dertien en van zeventien, vanwege onze lijn.

We worden altijd zo nerveus van 't tikken van de wekker;
daar zetten we dan meestal onze theemuts overheen.
Maar ja, dan hoor je hem weer níet. Dan slaap je ook niet lekker.
De Leegte! sprak de dominee. Luguber fenomeen!

Zeg, zei het schaap Veronica en keek in de beschuitbus,
dit ziet er óók luguber uit. En waaro is de zjem?
't Is algemeen bekend dat ik geen krekkers en geen fruit lus!
verkondigde de dominee met overslaande stem.

Zo? zei de ene dame Groen. En vast ook geen sardines?
De andere dame Groen zei: En geen glaasje o de vie?
Ahum, zei 't schaap Veronica. Die Belgische pralines,
die zijn ook op. En gisteren toen waren er nog drie.

De dominee werd langzaamaan zo rood als een pioen.
Eh... zei hij toen. Zal ík dan straks de boodschappen maar doen?

Het lijden van de barviolist
*Erich Kästner**
(Vertaling Driek van Wissen)

Ach, wat had ik graag in bed gelegen!
Mijn Marie slaapt weer alleen vandaag.
Ik had mijn viool gauw klein gekregen
als mijn strijkstok dienen kon als zaag.

Waar Marie nu uithangt, geen idee.
Elke avond sta ik hier te spelen.
Ik blijf thuis, dat zegt ze, maar o wee:
vrouwen deugen niet, tenminste vele.

Steven hamert stevig op de toetsen.
Zou het nou zo gek zijn als ik ging?
Wees gerust, ik zal de plaat niet poetsen,
Nee, heer waard, ik blijf hier en ik zing:

‘De Dietse meisjes zijn de mooiste
Die God in heel de wereld schiep!
Hoera voor deze blonde meisjes,
Hiep hiep hoera, hoera hiep hiep!’

Ik wantrouw haar. Ze liegt. Dat weet ik wel.
Maar als ze liegt, kan zij zo eerlijk kijken.
Het lijkt of ik hier vastzit in de cel.
Toch blijf ik om mijn centen op te strijken.

Eenmaal laat ik niets meer van mij horen.
In de kist gaat dan mijn instrument.
Steven hamert door, maar unverfroren
stap ik op en ik verlaat de tent.

En de gasten en de waard en Steven
Zullen zwijgen tot ik buiten sta.
Maar dan blijkt Marie niet thuis te geven!
En wat moet ik dan daarna?

Stehgeigers Leiden

Ach, wie gern läg ich in meinem Bette!
Nacht für Nacht schläft Hildegard allein.
Wenn mem Fiedelbogen Zähne hätte,
sägte ich die Geige kurz und klem.

Kernen Abend weiss ich, was sie treibt.
Jeden Abend steh ich hier und spiele.
Ob sie, wie sie sagt, zu Hause bleibt?
Schlechte Frauen gibt es ziemlich viele.

Grässlich haut der Krause aufs Klavier.
Wie sie staunten, wenn ich plötzlich ginge!
Keine Angst, Herr Wirt, ich bleibe hier,
geige mir die Buckel schief und singe:

‘Die deutschen Mädchen sind die schönsten.
Hipp hipp hurra, hipp hipp hurra!
Denn bei den blonden Deutschen Mádchen
ist alles da, ist alles da!’

Ich trau ihr nicht. Sie lügt. Ich habe Proben.
Ach, wenn sie lügt, sieht sie so ehrhch aus.
Wie im Gefängnis stehe ich hier oben.
Ich muss verdienen und darf nicht nach Haus.

Eines Tages pack ich meine Geige,
denn sie ist mein einziges Gepäck.
Krause spielt Klavier. Ich aber steige
schnell vom Podium und laufe weg.

Und die Gäste und der Wirt und Krause
werden schweigen, bis ich draussen bin.
Und dann seh ich: sie ist nicht zu Hause!
Und wo gehe ich dann hin?

Drie onzijnen

Drs. P[*]

Verraad van iets dat men je toevertrouwt -
In zaken, politiek of militair -
Men kan het plaatsen in diverse kaders

Persoonlijk, religieus, zelfs literair
De N.S.B. betoogde: ‘Landverraders?
Nou ja. Maar *volks*verraders zijn we niet!’

Hetzelfde bloed stroomt door gelijke aders
De een is trouw, de ander hypocriet
Verraad - het is maar hoe je het beschouwt

Het wordt allicht veroordeeld als een kwaad
Maar is het soms juist nodig? Inderdaad

*

't Is goed dat nu eens aandacht wordt besteed
Aan hem die ergens werkt, en van de top
Waarneembaar wangedrag wenst aan te klagen -

Corruptie, malversatie, noem maar op
(Een klokkenluider, heet dat dezer dagen) -
Uit haat en in het algemeen belang

Hij moet daarvoor veel pesterij verdragen
Verraad! Misschien belandt hij in 't gevang
Omdat hij zoiets onfatsoenlijks deed

Al zij 's mans inborst niet geheel naar wens
De klokkenluider doet zijn plicht als mens

* *Wij feliciteren Drs. P met zijn negentigste verjaardag!*

*

U kent het spreekwoord *Dromen zijn bedrog*
Maar Freud zei: ‘Neen, ze delen zeer veel mee
(Symbolisch) over seksuele zaken’

Dit was een moedig, inhoudrijk idee
Waardoor hij snel carrière wist te maken
Zijn droomuitleg was slim, onloochenbaar

Al kon hij zijn systeem ook luchtig wraken
‘Ach, soms is een sigaar gewoon sigaar’
Hij stierf. Nu rest zijn reputatie nog

Inhalig? Onoprecht? Ons lijkt van niet
Hij was bezeten, geenszins jezuïet

Verraad
Patty Scholten

'k Was sterk en jong. Geen mens die mededeelde
dat je ooit oud en gammel worden zou.
Je dacht alleen, bejaarden zeuren gauw
over hun makken, echte, ingebeelde.

Opeens was het zover. Ik had een weelde
van blonde krullen, die verflensten grauw.
Pijn in mijn rug als ik een reistas sjouw.
Verdoemd de tijd die spataders penseelde.

Er is een oplossing. Elk mens wordt tachtig,
maar zonder kwalen, ziektes, iets verdachts.
En daarna sterven we spontaan, eendrachtig.

Een groots verjaardagsfeest. Men speecht welsprekend.
De laatste gast komt pas om twaalf uur 's nachts.
Het is de dood. Je hebt op hem gerekend.

Essay

Verraden Goethebeeld
Wim Reilingh

Zo'n uitvoerig gedocumenteerd leven als dat van Goethe kent natuurlijk ook een aantal momenten die min of meer in strijd zijn met het gekoesterde Goethebeeld - er valt zelfs iets te zeggen voor de opvatting dat dit voor het overgrote deel uit zulke momenten bestaat, zonder dat het overigens ten koste gaat van het *Gesamtkunstwerk* dat Goethes bestaan al met al geweest is - zelf sprak hij van 'die Pyramide meines Daseins'; in dit verband als beeld nog toepasselijker want er moet heel wat gebeuren voordat een piramide niet meer als piramide herkenbaar is. Schijnbare ontluisteringen blijken daardoor vaak eerder een verrijking, hoewel niet altijd.

Een voorbeeld van zo'n verrijking - wat mij betreft althans - is een passage in Klaus Siegels roman *Winterkoren,* waarin de bejaarde Goethe zich in Marienbad met wellustig ontblote jongeheer aan Ulrike von Levetzow presenteert, welk tafereel het lieve meisje van ontzetting doet overgeven. Het is jammer dat dit voorval verder niet in de literatuur valt terug te vinden, want het heeft in hoge mate de verdienste dat het Goethe van een papieren monument in een enigszins schunnige maar volkomen menselijke bejaarde verandert. Hetzelfde geldt voor anekdotes over zijn drankgebruik; ze relativeren de in de 19de eeuw geschapen reputatie van onaantastbare hoogheiligheid die het effect heeft van een nauwelijks te doordringen pantser. Zonder een zekere mate van ontluistering heeft Goethe de neiging om onuitstaanbaar te worden. 'Een Apollo van gips' noemde A. Roland Holst hem.

Het menselijkst - en daardoor boeiendst - is Goethe wanneer zich situaties voordoen die hij niet begrijpt of niet in de hand heeft, zoals op 15 juni 1828: Goethe heeft een huis vol gasten, die echter plotseling de een na de ander het huis verlaten of door zijn zoon August de straat op worden gejaagd. Goethes beste en oudste vriend, groothertog Carl August, is dood en het hele gezelschap is op de hoogte gebracht, behalve de heer des huizes. 'Goethe kann das wunderliche Eilen und drängen seines Sohnes nicht begreifen und wird darüber verdriesslich.' In razende vaart wordt het huis ontruimd om de jonge Goethe in staat de stellen zijn vader in alle rust van de 'unselige Eröffnung' op de hoogte te brengen '"So geht denn," sagte Goethe,

indem er bedenklich den Kopf schüttelte, “aber ich begreife euch nicht.”’

Een andere gelegenheid waarbij van zijn anders zo moeilijk doordringbare monumentaliteit weinig wordt overgelaten is de nacht na de slag bij Jena, wanneer Goethe door dronken Franse tirailleurs uit bed wordt gesleept, mishandeld en bedreigd, tot hij uiteindelijk door zijn vrouw en wat huisgenoten wordt ontzet. Het zijn momenten waarop Goethe schijnbaar zichzelf niet is - en daardoor juist in de allerhoogste mate zichzelf, zonder dat men daarbij overigens het idee heeft dat daarbij *verraad* wordt gepleegd aan het gebruikelijke Goethebeeld.

Het thema van dit nummer vraagt om een voorval waar dat wél het geval is; waar Goethe willens en wetens verraad pleegt aan alles wat hem tot Goethe - de Dichtervorst, de Universalgeist, de Piramidebouwer - maakt en er niet anders dan een lul of een hufter overblijft. Het eerste is moeilijker definieerbaar dan het tweede en ook subjectiever: ik bedoel daarmee dat over mijn voorbeeld van Goethes *hufterigheid* vrijwel geen meningsverschil kan bestaan, terwijl dat wat ik beschouw als zijn moment van meest beschamende *lulligheid* door anderen (waaronder Goethe zelf) met evenveel gemak als een moment van grote glorie kon worden aangemerkt.

Ik heb het over zijn ontmoeting met Napoleon in 1808, twee jaar na de slag bij Jena dus, toen dezelfde Napoleon verantwoordelijk was voor de plundering en gedeeltelijke verwoesting van Weimar, het doodslaan van Goethes vriend, directeur van de Weimarer tekenacademie Georg Melchior Krauss, het uitschudden van zijn andere kunstvriend Johann Heinrich Meier van wie bovendien een groot deel van zijn oeuvre verwoest werd - en niet te vergeten Goethes eigen kwalijke avontuur in het holst van de nacht. Weliswaar zijn deze feiten voor enige nuancering vatbaar (men kan bovendien volhouden dat de twee dronken soldaten niet door Napoleon persoonlijk naar het Frauenplan waren gestuurd), maar niettemin droeg hij als initiatiefnemer van al die veldtochten en veldslagen de uiteindelijke verantwoordelijkheid voor alle aangerichte ellende, inclusief Goethes aanranding.

Misschien was het de minister in Goethe die zich uit politiek opportunisme over alle persoonlijke ressentimenten heen zette, maar dat verhinderde hem niet om zich aan de keizer in de eerste plaats als de auteur van *Werther* te presenteren. Dat merkwaardige, schijnbaar on-

mogelijke dualisme - dichter/politicus - vertroebelt de situatie enigszins, maar uit Goethes eigen herinneringen aan de audiëntie blijkt geen spoor van lulligheidsbesef of het gevoel zich ter wille van het landsbelang diep door het stof te hebben moeten wentelen aan de voeten van een oorlogszuchtige dwerg.

Op 2 oktober 1808 om tien uur in de ochtend betreedt Goethe in zijn hofkleding, gepoederd en al, de kamer in de Erfurter Stadhouderij waar Napoleon audiëntie houdt. De keizer zit dan aan het ontbijt (een dag eerder had ook Wieland een invitatie ontvangen 'mich nach Hof zu verfugen, um Seine Majestät frühstücken zu sehen'). Wanneer Goethe binnentreedt legt hij mes en vork terzijde en wenkt hem naderbij te komen.

'Voilà un homme!' zegt hij met volle mond. Op zich misschien geen volslagen belediging - de homoseksuele kant in Goethe was sterk genoeg ontwikkeld om hem een zeker behagen te doen scheppen in zijn manlijkheid - maar niettemin had hij wat mij betreft alle recht en reden om zich tóch beledigd te voelen. De kwalificatie op zichzelf doet daarbij eigenlijk niet ter zake; wél de enorme zelfgenoegzaamheid waarmee Napoleon de dichter - en erger: het Dichterschap - binnen de grenzen van zijn eigen bevattingsvermogen weet te sleuren. Strikt genomen is dat tevens zijn excuus: hij kon een man van een mietje onderscheiden, maar verder reikte zijn inzicht niet. Het is Goethe die met zijn gepoederde hoofd en zijden kousen voor joker staat, dezelfde Goethe die dichtte:

> *Wenn zu den Reihen der Nymphen, versammelt in heiliger Mondnacht*
> *Sich die Grazien heimlich herab vom Olympus gesellen:*
> *Hier belauscht sie der Dichter und hört die schönen Gesänge,*
> *Sieht verschwiegener Tänze Geheimnisvolle Bewegung.*
> *Was der Himmel nur herrliches hat, was glücklich die Erde*
> *Reizendes immer gebar, das erscheint dem wachendem Träumer.*
> *Alles erzählt er den Musen, und das die Götter nicht zürnen,*
> *Lehren die Musen ihn gleich bescheiden Geheimnisse sprechen.*

Er vallen duizenden regels te citeren die mijn opvatting illustreren, maar in deze hexameters wordt wat ik onder Goethes verraad versta het duidelijkst onderstreept. Verraad aan het bezongen sprookjesland,

verraad aan de goden en de gratiën, verraad aan de muzen en de wakende dromers, verraad aan de eeuwigheid en vooral verraad aan zichzelf als vertegenwoordiger van een universum dat oneindig ver verwijderd is (en hoort te blijven) van de wereld waarin Napoleon keizer kraaide. In Goethes eigen verslag van het bezoek luidt de formulering overigens 'vous êtes un homme', wat de zaak er niet beter op maakt.

'Ich verbeuge mich.' 'Hoe oud bent u?' informeert de keizer. 'Zestig jaar.' 'Dan ziet u er nog goed uit voor uw leeftijd.' In feite was Goethe op dat moment negenenvijftig. Waarom hij zichzelf dat extra jaar toeschreef valt niet met zekerheid te bepalen maar het lijkt me niet uitgesloten dat hij - van de zenuwen of uit verzwegen ergernis - niet meer wist wat negenenvijftig in het Frans was. Wat mij betreft had hij in elk geval reden genoeg zich te ergeren. Als klankbord voor Napoleons zouteloosheden fungeerde een gezelschap politici en tafelhoeren wier hoofse geschater hem sterk het gevoel moet hebben gegeven dat hij publiekelijk voor aap werd gezet, en helemaal na de impertinenties over zijn leeftijd.

Vervolgens moet Goethe het zich laten welgevallen dat hem de les gelezen wordt over *Die Leiden des jungen Werthers*. 'Er hat ihn studiert wie ein Kriminalrichter Seine Akten,' zou hij meer dan twintig jaar later tegen Eckermann zeggen, 'und in diesem Sinne sprach er auch mit mir darüber.' 'Wie ein Kriminalrechter seine Akten...' De ontmoeting in Erfurt wordt beschouwd als een dialoog tussen twee genieën van min of meer vergelijkbaar formaat; in werkelijkheid was er helemaal geen sprake van een dialoog maar werd Goethe door een figuur die zich alleen maar laat omschrijven als een botte parvenu op de pot gezet en *aan de tand gevoeld*.

'Napoleon behandelte die Welt wie Hummel seinen Flügel,' zei Goethe bij dezelfde gelegenheid tegen Eckermann. De vergelijking is alleen al onzinnig omdat Hummels carrière geen lang en breed spoor van verschroeide en aan stukken geslagen piano's heeft nagelaten, en wat hij in de eerste plaats uit het oog verliest, is dat het resultaat van Napoleons inspanningen allesbehalve muziek is geweest.

Tot zover de lullige Goethe, althans naar mijn oordeel - ik schreef al dat lulligheid een uiterst subjectief begrip is, wat van de hufterigheid, die zich voornamelijk in de politicus J.W. von Goethe manifesteert, beslist niet gezegd kan worden. Dat blijkt het eenduidigst en ongena-

digst uit het proces tegen Anna Catharina Höhn, waar de vierendertigjarige Goethe in zijn hoedanigheid van Geheimrat officieel bij betrokken was. De zaak is niet erg bekend: de meeste biografen zwijgen erover en misschien terecht. Wanneer er - dit lijkt me een zuivere vergelijking - plotseling een map met geniale gedichten van Joseph Goebbels opdook zou er evenmin reden zijn om dat aan de grote klok te hangen: het is de biografie zélf die een dergelijke ongerijmdheid uitkotst.

Anna Catharina Höhn was een door haar verleider in de steek gelaten meisje dat in 1783 om vergelijkbare redenen als Margarete in Faust haar pasgeboren kind vermoordde. Een commissie, bestaande uit de heren Schnauss, Fritsch en Goethe, had de taak om te beslissen of de misdadigster ter dood of tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld zou worden. Schnauss stemde voor de doodstraf, Fritsch tegen - Goethes stem was doorslaggevend. In redelijkheid kan men eigenlijk niet anders dan enige coulance verwachten, niet eens in de eerste plaats uit hoofde van het dichterschap, maar wel van de schepper van het ongelukkige Gretchen - 'Heinrich! Mir graut's vor dir!' Maar met een bureaucratisch gemak dat de zaak misschien wel vóór alles te pijnlijk maakt om te vermelden, liet Goethe de commissie weten: 'Es möge räthlicher seyn die Todtesstrafe beyzubehalten' en op 28 november 1783 werd Anna Catharina Höhn met het zwaard *'vom Leben zum Tode gebracht'*.

Verraad, bedrog of zelfbedrog?
Gerard de Vries

Het leven van Marie Antoinette wordt geassocieerd met exorbitante luxe. Niet minder extreem waren de gedepriveerde omstandigheden van haar laatste levensjaar. Met het lot van haar man voor ogen - onthoofding door de guillotine - bracht ze haar laatste maanden eenzaam door in een vochtige kerker van de Conciergerie, drie bij drie meter, waar ze werd bewaakt door twee mannelijke cipiers. Al wat haar aan privacy restte waren de beschimmelde kleren die ze droeg. Haar gezondheid was geruïneerd. Aan het eind van het schijnproces dat aan haar dood voorafging en dat achttien uur in beslag nam, alleen onderbroken voor een halfvol kopje soep, zei Marie Antoinette dat ze dorst had. Haar bewaker op dat moment, luitenant De Busne, bracht haar toen een glas water. Toen ze later de trap naar haar kerker afdaalde, dreigde ze te struikelen van uitputting, waarop De Busne haar ter ondersteuning zijn arm aanbood. Een andere bewaker gaf zijn collega aan vanwege het glas en de arm, zodat De Busne onmiddellijk kon worden gearresteerd. Verhinderen dat iemand van de trap valt mag een impulsieve reactie lijken, maar doordat hij die niet onderdrukte, pleegde De Busne verraad jegens de regels die voor Marie Antoinette golden. Bijna iedereen die over deze fase van haar leven schrijft, vermeldt dit voorval, alsof een betere illustratie van de meedogenloosheid van het revolutionaire regime niet denkbaar is. Maar het laat ook zien dat verraad een ambigu begrip is. Nu zal iedereen menen dat De Busne's medebewaker een verrader is, maar in Parijs anno 1793 deelde vrijwel niemand die opvatting.

Verraad brengt een aantal verschillende emoties teweeg. Ten eerste is er het verlies door schade die door het verraad wordt teweeggebracht. Dan komt het geschokte vertrouwen in degene die het verraad pleegde. Voorts is er het knagende zelfverwijt, omdat men te goed van vertrouwen is geweest. En tenslotte zijn er dan nog de motieven van de verrader die niet altijd zo volkomen verwerpelijk zijn als men zou wensen. Deze veelheid van emoties is moeilijk te hanteren. Een evenwichtige beoordeling vergt dat men zich van elk van die gevoelens rekenschap geeft en dat is meer dan men van gekwetste mensen kan

verwachten. Het is dan het verleidelijkst te kiezen voor wraakgevoelens die het leven weer helderheid en richting geven.

Vanuit een preventief oogmerk is het derde hierboven genoemde gevolg het meest interessant. Als men de wederpartij beter had ingeschat, zou immers een hoop ellende zijn voorkomen. Wat beter observeren en wat minder onnozel zijn, lijkt de aanbevolen route. Maar dit soort advies kan alleen goed werken bij mensen die in een voortdurende staat van alertheid verkeren. James Bond wordt nooit verraden. Hoe innig de omhelzing van een exotische schone ook is, altijd blijft James vanuit zijn ooghoeken waakzaam en nauwelijks heeft zijn beminde een minipistool of injectienaald te voorschijn gehaald of zij ligt al met een geknakte halswervel in een bevallige pose naast het bed. James Bond heeft vele voorgangers. De oudste is wellicht de IJslander Grettir die leefde van 996 tot 1031 en wiens avonturen in de dertien-de-eeuwse *Saga van Grettir de Sterke* worden verhaald. Eenmaal vogelvrij verklaard woont Grettir in een zelfgemaakte hut op een weidse vlakte. Een zwerver, die is omgekocht om hem te doden, vraagt hem om onderdak. Omdat het leven alleen in een wildernis ook risico's heeft, stemt Grettir in het verzoek toe. De huurmoordenaar, Grim, heeft weinig kans van slagen want Grettir is steeds op zijn hoede, de wapens binnen bereik. Maar na vele maanden denkt Grim eindelijk een geschikte kans te zien. Hij is vroeg teruggekeerd van de visvangst en merkt dat Grettir zo diep slaapt dat hij niet reageert op het lawaai dat hij maakt. Grim grijpt een zwaard en als hij wil toeslaan ‘springt Grettir overeind, pakt het zwaard met één hand, Grim met de andere, en slingert hem op de grond.’ Zodra Grim bijkomt, dwingt Grettir hem een bekentenis af en doodt hem. Maar wie wil zo in het leven staan, als een soort van explosief dat je op elk moment kunt laten detoneren?

Kinderen en jeugdigen leiden doorgaans een leven waarin wantrouwen en argwaan nog een plaatsje moeten krijgen. Hier treffen we dan ook de meest pure vormen van verraad aan. Knap beschreven zijn de psychologische omstandigheden die leiden tot het lage verraad in *The Kite Runner* van Khaled Hosseini. Hassan is een jongetje voor wie vriendschap en loyaliteit onvoorwaardelijk zijn, waarmee hij respect verwerft bij de vader van zijn vriendje Amir. De afgunst die daardoor ontstaat, leidt ertoe dat Hassan op pijnlijke wijze wordt verraden en

bedrogen door Amir. Onervarenheid speelt hier tweemaal een rol, bij Hassans trouwhartigheid en bij Amirs verraad. Als ze ouder zouden zijn geweest, zou Hassan meer afstand hebben bewaard en zou Amir niet zijn toevlucht hebben genomen tot maatregelen die hem later zo kwellend zouden achtervolgen.

Piet Paaltjens geeft mooi uiting aan dit enigszins pueriele gevoel van verraad in ‘Immortelle XVI’ van zijn *Snikken en grimlachjes*, dat gaat over zijn vriend met ‘goudblonde lokken en knevel’, ‘vergeetmenietblik’ en ‘tenorstem’ die sigaren rookt die hij ‘gewoonlijk bij Blaauw’ kocht:

> Ruik ik opnieuw die sigaren,
> Dan word ik eensklaps zo raar.
> Is 't omdat hij ze rookte,
> Of was de tabak mij te zwaar?

En in ‘The violet’ bewondert Walter Scott het azuren blauw van een viooltje dat glinstert onder een dauwdruppel, maar waarvan de glans toch achterblijft bij de blauwe ogen van zijn verloren jeugdliefde:

> The summer sun that dew shall dry
> Ere yet the day be past its morrow;
> Nor longer in my false love's eye
> Remain'd the tear of parting sorrow.

Maar ook voor wie meer van het leven heeft gezien, blijft het moeilijk om karakters te beoordelen. Dat ‘men niemand kan vertrouwen’ is een gevleugelde uitspraak waarmee bedoeld wordt dat het zó moeilijk is om betrouwbare mensen van onbetrouwbare te onderscheiden dat men er maar beter aan doet om niemand in vertrouwen te nemen. Eenzelfde onmacht spreekt uit het gezegde dat liefde blind maakt. De gevoelens die mensen ertoe brengen anderen voorgoed hun hart te schenken, zouden tegelijkertijd de kwaliteit van die keuze ernstig aantasten. Dat klinkt onwaarschijnlijk en dat is het ook. Mensen kiezen een partner om meer redenen dan alleen de karaktereigenschappen die een duurzame verbintenis de moeite waard maken. Iemand kan sociaal vaardig zijn, of fysiek aantrekkelijk, of geslaagd in zijn opleiding of beroep, of domweg bereid om te trouwen. Als een huwelijk spaak

loopt omdat de een de ander in de steek laat, komt dat dan omdat de liefde blind maakt of omdat men in dit opzicht juist een oog heeft toegeknepen? Een aardig voorbeeld van het misplaatste gevoel bedrogen te zijn treffen we aan bij de anders zo trefzekere William Hazhtt in zijn essay *On the Knowledge of Character*:

> De grootste hypocriet die ik ooit heb gekend was een jong, zedig, leuk en bescheiden ogend meisje, met timide neergeslagen ogen waar een zachte betovering van uitging; het enige waardoor je iets kon vermoeden van haar ware aard was een koude, stuurse en waterig-glazige oogopslag waarin ze liefst geen uitdrukking legde om verder oogcontact te voorkomen. Ik had in het glinsterend, roerloos oppervlak van die ogen de rotsen en het drijfzand kunnen vermoeden die me daaronder zouden wachten.

Zonder twijfel dacht Hazlitt toen hij dit schreef aan de ontmoeting met de negentienjarige Sarah Walker (hij was toen zelf tweeënveertig jaar) die bij hem een allesoverheersende hartstocht deed oplaaien, wat al snel tot hysterische taferelen leidde. Een van de meest betoverende kanten van Sarah Walker schijnt haar manier van lopen te zijn geweest *(what's in a name?)*, precies zoals dat blijkbaar ook Marie Antoinettes grootste fysieke charme was, met dit verschil dat Sarah zweefde en Marie Antoinette schreed. Is Hazlitts constatering na afloop van de affaire nu illustratief voor de stelling dat liefde blind maakt? Het was toch geen liefde die hem ertoe bracht om die rotsen en dat drijfzand te negeren? Natuurlijk, Sarah heeft hem vaak genoeg voor de gek gehouden, maar dat was toch een peulenschil vergeleken met het zelfbedrog waar hij aan toegaf?

Als er verwijdering ontstaat in een relatie die van één kant komt, valt vaak het verwijt van verraad, zeker wanneer de verwijdering wordt veroorzaakt door toenadering tot een ander. Als iemand een relatie begint met een derde is het, zo luidt het gezegde, de partner die dit als laatste te weten komt. Renate Rubinstein vertelt in haar verslag van haar echtscheiding, *Niets te verliezen en toch bang,* dat er maar liefst achtenzeventig mensen op de hoogte waren, die het toch allemaal voor haar verzwegen. Daarover is ze ‘woedend’, maar tegelijkertijd merkt ze op dat ze de waarheid waarschijnlijk niet had kunnen verdragen. Dit komt omdat die waarheid niet alleen het einde van de relatie

betekent, maar ook het onvermogen aan het licht brengt om dat te hebben kunnen voorzien. Het is dat laatste, schrijft zij, dat ‘je zelfvertrouwen ondermijnt’.

In *Over de liefde*, de roman van Doeschka Meijsing, zien we, in de passages waarin de hoofdpersoon de scheiding met haar partner beschrijft, dezelfde combinatie van verwijt en zelfverwijt. De hoofdpersoon beklaagt zich over ‘het perfide dubbelleven’ van de partner waar ‘Kim Philby en de hele Britse M 16 een puntje aan konden zuigen’. Maar ze realiseert zich ook dat ze ‘duidelijke tekenen aan de wand ... niet eens opmerkte’, waardoor ze zich achteraf als een ‘geblinddoekte koorddanser’ had gevoeld. Net als Hazlitt en Scott beschuldigt zij achteraf de ogen van haar ex-geliefde die ‘oceanen van blauwe vertes’ leken te beloven, maar in feite ‘bedrieglijke wateren’ bleken te zijn.

Toch is het de vraag in hoeverre zulk zelfverwijt terecht is, want het alternatief, een relatie waarin men de tegenpartij voortdurend met argwaan gadeslaat, lijkt nauwelijks te verkiezen boven een openlijke breuk.

Een te kritische instelling werkt in een bestaande relatie dus niet, maar ook niet in de fase die eraan voorafgaat. Het is immers niet verstandig om te wachten op ‘de ware’ als je niet weet of die wel bestaat. Het is zeer de vraag of de afwerende houding van Elizabeth Bennett jegens de trotse Mr. Darcy wel zo verstandig was, want de kans op een *happy end* is in de werkelijkheid veel kleiner dan in de romans van Jane Austen. Meisjes wier opvoeding meer voorstelde dan hun banksaldo konden zich in haar tijd nauwelijks veroorloven kieskeurig te zijn. Nu dat dankzij de vrouwenemancipatie wel mogelijk is, zien we in plaats van betere huwelijken vooral meer alleenstaanden en dat is eigenlijk teleurstellender dan dat een huwelijk werd aangegaan uit vrees over te blijven. Daar kon tenminste nog wat moois uit voortkomen.

Als we de hierboven genoemde criteria strikt van toepassing achten (er wordt schade berokkend door een plotseling afwijkend, niet te motiveren gedrag waarop je niet had kunnen anticiperen) wordt het erg moeilijk om pure vormen van verraad te ontdekken. De verrader bij uitstek, Judas, verdient dan onmiddellijk rehabilitatie. Als penningmeester van het gezelschap van Jezus' discipelen mocht men een bovenmatige pecuniaire belangstelling bij hem veronderstellen. Bovendien sprak hij alleen de waarheid (die Petrus later bij het kraaien van de haan zou verzwijgen), zij het, toegegeven, slecht getimed. Ook was de

gedupeerde volledig op de hoogte, zodat de consequenties van Judas' handelen hem bezwaarlijk kunnen worden aangerekend. Dat Judas onmiddellijk na zijn daad uit schaamte zelfmoord pleegde wordt ten onrechte eerder gezien als schuldbekentenis dan als boetedoening. Die man moet zijn verdienste hebben gehad, hoe had hij anders deel kunnen uitmaken van het exclusieve gezelschap van apostelen? En bovendien leefde Judas in woelige tijden. De volksaanhang van Jezus riep revolutionaire krachten en tegenkrachten op.

Ten tijde van de Franse revolutie wisselden de machthebbers elkaar zo snel af, dat gewaardeerde wrekers al heel snel de rol van hun slachtoffers (de eerdere verraders) kregen toebedeeld. Ruim tien jaar nadat Karel I van Engeland was onthoofd, volgde zijn zoon Karel II de voor regicide verantwoordelijke Cromwell op. Wie in eerste instantie zijn hoofd had weten te behouden, raakte het vervolgens alsnog kwijt. Een wisseling van de macht maakt verschillen tussen loyalisten en opportunisten duidelijk die anders onzichtbaar zouden zijn gebleven. Toen het Duitse oorlogsgeweld dichterbij kwam, daalde de aanhang van de NSB van het aanvankelijke hoogtepunt van 50.000 leden in 1936. Maar na de bezetting steeg dit aantal tot 100.000 in 1943. Omdat de misdaden van de bezetter na 1940 volop zichtbaar waren (bombardement van Rotterdam, deportatie van Joodse burgers, represaillemaatregelen) moet worden geconcludeerd dat dit veel mensen er niet van weerhield om te wedden op het winnende paard.

De normvervaging die tijdens oorlogen optreedt leidt er ook toe dat verraad wordt ingezet om verraders te bestrijden. De Schotse koning Jacobus II werd tijdens zijn regeerperiode (1437-1460) hevig gedwarsboomd door de graaf van Douglas die hem openlijk zijn koningsschap betwistte. Ten einde raad verzocht de koning de graaf hem te komen bezoeken, met de verzekering van een vrijgeleide. De graaf aanvaardde de uitnodiging. Het diner verliep genoeglijk en na afloop nam de koning de graaf apart en verzocht hem zijn verzet op te geven. Toen de graaf dit weigerde zei de koning: ‘Milord, als u uw verzet niet wilt staken zal dit het wellicht doen,’ en hij stak hem een dolk in de borst. Het Schotse parlement veroordeelde de koning niet, ondanks diens vrijgeleide, want men was de mening toegedaan dat ‘de graaf zich, door geen weerstand te bieden aan de verleidelijke woorden van de koning, schuldig had gemaakt aan zijn eigen dood.’

Eloquentie als instrument van verraad is treffend beschreven in het verhaal *Boule de suif* van Guy de Maupassant. In bezettingstijd (1870) rijdt een gezelschap per koets door Normandië. Er is een corpulente dame bij, een vrouw van lichte zeden. Haar medereizigers zijn hoogst gegeneerd doordat ze in haar gezelschap moeten verkeren en geven daarvan openhartig blijk. Maar de sociale afstand verdwijnt als de dame in kwestie haar rijk gevulde proviandmand met iedereen deelt. Ook haar anti-Duitse opvattingen zijn bepaald steviger dan die van haar metgezellen. In het dorp waar ze overnachten worden ze door de dienstdoende Duitse officier vastgehouden. Het blijkt dat hij gevallen is voor de dame en het gezelschap kan pas weer verder als zij zijn avances heeft beantwoord. De dame moet daar natuurlijk niet aan denken, maar zij wordt om die reden al snel kieskeurig genoemd. De druk op het arme schepsel wordt erg groot. Twee nonnen die ook willen doorreizen, stellen dat toegeeflijkheid in deze zaak beschouwd kan worden als een daad van vaderlandsliefde. Als zij eindelijk wordt overreed en het gezelschap verder reist is hoon en minachting haar deel. Niet eerder zat er zoveel harteloosheid in een enkele koets.

Verraad wordt in dit verhaal stevig op de korrel genomen. Maar dat je er ook heel anders naar kunt kijken, blijkt uit het oeuvre van Graham Greene, waarin verraad, bedrog en spionage voor de vijand de dominante thema's vormen. Greene neemt het graag op voor de verrader of misdadiger, die immers zoveel meer te overwinnen hebben om te komen tot iets goeds, of minder slechts. In zijn eerste roman *The Man Within* is het meteen al raak, want hierin verraadt een lid van een smokkelbende zijn maten. Ook overspel is een geliefd thema van Greene, zoals in *The End of the Affair* en *The Heart of the Matter*. Greene citeerde graag Robert Browning, zoals de volgende regel uit het gedicht *Before:*

> Better sin the whole sin, sure that God observes

Ofwel, het is beter een groot zondaar te zijn, want dan is er meer aanleiding voor de genade Gods. Vijftien regels verderop schrijft Browning: ‘So much for the culprit’ waarmee hij aangeeft dat de eerdere gedachte aan een schuldig brein is ontsproten, maar dat heeft Greene er niet van weerhouden om de spreuk tot de zijne te maken. In *The Power and the Glory* beschrijft hij het doffe bestaan van een verlopen priester

met een ernstige drankverslaving die zijn taak als zielzorger in de steek laat en zich evenmin bekommert om het kind dat hij heeft verwekt. Greene suggereert dat zo iemand, meer dan een ander en beter mens, het eeuwige leven verdient. Dit is een mooie christelijke gedachte, ware het niet dat in die leer pas genade wordt verleend nadat berouw is getoond. Maar van berouw wil Greene niet weten, hij wil de kool en de geit sparen. Greene kon meeslepend schrijven en dat wellicht mede omdat hij ervaringsdeskundige was. Als scholier verried hij een medeleerling die daardoor van school werd verwijderd. Zijn vrouw bedroog hij langdurig met een ander die op haar beurt weer bedrogen werd met nog weer een andere vrouw. Greene was ook nauw bevriend met Kim Philby, Engelands bekendste landverrader. Philby was Greenes directe chef toen ze beiden bij de Engelse geheime dienst werkten. Toen Philbys spionage voor de Sovjet-Unie duidelijk werd, nam Greene ontslag om Philby niet te hoeven ontmaskeren en tegelijk om het verwijt van medeplichtigheid te voorkomen. Philby, die de dood van vele Engelse en geallieerde geheime agenten op zijn geweten heeft, stond model voor de hoofdpersoon van *The Third Man*. Greene hield erg van blanke bolsters met een rotte pit. Een andere versregel van Browning die hij citeerde (ditmaal uit *Bishop Blougram's Apology*) was:

> Our interest's on the dangerous edge of things,
> The honest thief, the tender murderer

Het is natuurlijk nobel als men het opneemt voor minder fortuinlijke lieden, maar het is overtuigender als dat gebeurt door iemand die zo'n verdediging zelf minder nodig heeft. Ook in *The Human Factor* is de held een landverrader, wiens tobberige karakter waarschijnlijk moet suggereren dat de man onderhevig is aan vele vormen van gewetenswroeging. De verrader codeert zijn boodschappen met behulp van telkens weer een ander deeltje uit de *World's Classics*, en persoonlijk zou ik de mooiste reeks die ooit is uitgegeven (*pace* de bewonderaars van de Pléiade-reeks) liever in respectabeler handen zien.

Wie nooit mild over verraders zal oordelen is het slachtoffer van verraad, want die wil meestal alleen maar wraak. In het *Nibelungenlied*, volgens bewonderaars het Noord-Europese pendant van Homerus' *Ilias,* draait alles om wraak. Siegfried, een trotse en schier onoverwinne-

lijke koning van de landen langs de Noordzee, sluit vriendschap met Gunther, die over landen in Midden-Europa regeert. Siegfried trouwt met Kriemhild, de zus van Gunther, en wint voor hem Brunhilde als bruid (zoals Cyrano de Bergerac het hart van Roxane verovert voor zijn vriend Christian). Tussen beide dames ontstaat rivaliteit. Hagen, een vazal van Gunther, ziet met lede ogen Siegfrieds superioriteit, die afbreuk doet aan Gunthers positie, en stelt voor hem te vermoorden. Gunther, met de bezittingen van Siegfried in het vooruitzicht, stemt in met het voorstel. Na de verraderlijke moord door Hagen gaat de rest van het verhaal over de wraakzucht van Kriemhild. De vraag is evenwel wie de aanstichter is van deze ellende. Gaat Kriemhild die op aanmatigende wijze de confrontatie zoekt met Brunhilde, helemaal vrijuit? Is Hagen niet vooral loyaal aan zijn koning en is Gunther niet zelf de eigenlijke boosdoener, ook al is duidelijk dat er zonder de '*Macher*' Hagen geen moord zou zijn gepleegd?

De vele kanten die aan verraad kleven komen het uitgebreidst aan de orde in het werk van Shakespeare. Zijn grootste tragedies *Hamlet, Othello, King Lear* en *Macbeth* handelen alle om verraad. Hamlets moeder trouwt met de moordenaar van zijn vader.

Othello laat zich door een van zijn officieren, Iago, op de mouw spelden dat Desdemona, zijn vrouw, hem ontrouw is en vermoordt haar. Men kan Othello als een te gemakkelijk slachtoffer beschouwen, maar Iago is een geduchte tegenstander, een omnibus van slechte eigenschappen. Kwaadwilligheid, haatdragendheid, frustratie, dominantiedrift en jaloezie zijn enkele van de meest opvallende, maar alles blijft verhuld achter een bedrieglijke welsprekendheid. Het is aannemelijk dat Hazlitt, die nooit om een citaat verlegen zat, bij *Othello* te rade ging om de onbetrouwbaarheid van Sarah Walker te illustreren, want de rotsen en het drijfzand achter haar oogopslag lijken op die welke Othello als kapitein bedreigden:

> De hoge zee, de storm en 't windgehuil
> De uitgeholde rotsen en zandbanken
> Loerende op de schuldeloze kiel
> (*Othello*, 2, 1; Burgersdijk & Buddingh')

In *Macbeth* is het Lady Macbeth die koning Duncan (nota bene te gast in haar kasteel) vermoordt, al worden de dolksteken toegebracht door haar man. Maar zij kan evenmin de schuld van deze daad op haar man afschuiven als hij op zijn dolk. En King Lear meent te worden verraden door zijn dochter Cordelia, maar weldra blijkt op onthutsende wijze dat het juist zijn twee andere dochters zijn die hem naar het leven staan.

Het meest klassieke geval van verraad is wellicht de moord op Julius Caesar die door zijn voormalige vrienden met dolksteken om het leven wordt gebracht. Een hunner is Brutus en Caesar is zo verbaasd hem onder de moordenaars aan te treffen dat hij hem toeroept: 'Ook gij, Brutus?' Brutus is een vooraanstaand en alom gerespecteerd burger van Rome. Caesar had een machtspositie verworven waardoor willekeur en dictatuur dreigden. Naar de mening van Caesars vrienden pleegde hij daarmee verraad aan hun aanvankelijke gemeenschappelijke idealen. Of, in de woorden die Shakespeare Brutus in de mond legt:

> En als die vriend dan vraagt, waarom Brutus tegen Caesar opstond
> dan is mijn antwoord: Niet, omdat ik Caesar minder liefhad, maar
> omdat ik Rome meer liefhad. Hadt gij liever, dat Caesar in leven
> was, en gij allen als slaven zoudt sterven?
> (*Julius Caesar*, 3, 2; vert. B. & B.)

Brutus wil er niet aan meewerken om Antonius, een bondgenoot van Caesar, ook om het leven te brengen. In ruil daarvoor vraagt Brutus hem om de eenheid in Rome te helpen herstellen. Maar Antonius wreekt Caesars dood, waarbij ook Brutus om het leven komt.

Verraad komt niet onaangekondigd. Handlangers van Marie Antoinette waren al eerder veroordeeld, Hassan was voor het fatale verraad al vaker slecht behandeld, Sarah Walker had Hazlitt al ontelbare malen voor de gek gehouden, Renate Rubinstein bezocht al voor de echtscheiding een psychiater voor een relatietherapie, Boule de Suif had de pijnlijke beledigingen al eerder ondergaan, en Brutus was uitgebreid gewaarschuwd voor Antonius. Geen verraderlijker begrip dan 'verraad'.

Vertaald proza

Simultaanverrader
*José Eduardo Agualusa**
(Vertaling Harrie Lemmens)

‘En dit is mijn verrader,’ stelde de president hem voor. De vertaler was gewend aan het grapje. ‘Simultaanverrader,’ zei hij dan en iedereen lachte. Het was een bescheiden, innemende man met een bijzondere voorkeur voor donkere maatpakken en zonnebrillen. Zelfs 's avonds bij vrienden thuis zette hij maar zelden zijn zonnebril af. Dat excentrieke gaf voedsel aan een hele reeks wilde geruchten. ‘Hij is blind,’ verzekerden sommigen. ‘De president heeft zijn ogen laten uitsteken,’ voegden anderen eraan toe, ‘zodat hij niet kan zien wat er allemaal gebeurt in het paleis.’

De vertaler volgde de president overal waar deze heen ging, en hij nam daarbij altijd nauwgezet de door het protocol voorgeschreven afstand van exact vijftig centimeter in acht. ‘Hij is mijn schaduw,’ schertste de president. De vertaler vertaalde: ‘Ik ben zijn schaduw,’ en iedereen lachte.

De president cultiveerde het image van een kalme, beheerste man. Hij had techniek gestudeerd aan de Patrice Lumumba Universiteit in Moskou, maar hij sprak een perfect Portugees, zo helder, zo verzorgd dat iedereen de aangepaste biografie geloofde die het paleis na de val van de Berlijnse Muur had verspreid. Volgens die biografie was hij gepromoveerd in Coimbra, waar hij zich had onderscheiden als een van de briljantste studenten van de generatie van '60 en tegelijk actief was geweest in de bevrijdingsbeweging.

Door de gedwongen intieme omgang maakte de vertaler zich mettertijd het moederlandaccent van de president en diens rust en geduldige manier van praten eigen. Vanaf een bepaald moment kon niemand nog aan de stem zeggen wie wie was.

* *José Eduardo Agualusa, in 1960 geboren in Huambo, de centrale hoogvlakte van Angola, studeerde bosbouw in Lissabon, maar begon zich al tijdens zijn studie toe te leggen op het schrijven: romans, verhalen, gedichten en reportages. In Nederland zijn drie romans in vertaling verschenen bij Meulenhoff:* Een steen onder water, De handelaar in verledens *en* De vrouwen van mijn vader. *De vertaling van zijn nieuwste roman,* Barroco Tropical, *komt uit in 2010. Agualusa woont afwisselend in Angola, Portugal en Brazilië. Hij kreeg een aantal literaire prijzen (onder andere de Independent Foreign Fiction Prize) en wordt beschouwd als een van de belangrijkste Portugeestalige schrijvers van dit moment*.

Buiten het land werd met de nodige verontwaardiging opgemerkt dat de president een van de rijkste mensen ter wereld was geworden. In het paleis werd hetzelfde gezegd, maar vol trots. Buiten het land was de president bekend als Meneer Twintig Procent, de waarde van de commissie die hij ontving voor elk vat aardolie, elke diamant en iedere aanschaf van oorlogsmaterieel. In het paleis werd hij, uiteraard eveneens vol trots, President Twintig procent genoemd.

Op vergaderingen met generaals en ministers en bij ontmoetingen met collega-staatshoofden of de directeurs van de grote oliemaatschappijen zag de president af van adviseurs. De vertaler merkte toen dat hij zonder enig gevaar alles kon zeggen wat hij wilde. Als je mocht geloven wat er achter de hand gefluisterd werd, begon hij de woorden van de president heel subtiel zo te verdraaien dat hij er zelf profijt van had. Gesterkt door de zekerheid dat hij toch ongestraft zou blijven, negeerde hij de ander later zelfs gewoon en onderhandelde rechtstreeks met de buitenlandse leiders.

Een groep officieren bestormde op zekere ochtend volkomen onverwacht het paleis en arresteerde de president. Twee dagen later werd hij gefusilleerd op de luchtplaats van een van de vele gevangenissen waar hij in de loop der jaren honderden mensen naartoe had gestuurd. Sommige van zijn slachtoffers woonden achter de tralies het schouwspel van die ongelukkige dood bij.

Toen hij het vrijgekomen ambt aanvaardde, bedankte de vertaler de bevriende landen voor hun steun aan de operatie die het mogelijk had gemaakt de dictator te verslaan. ‘Het was geen staatsgreep,’ zei hij op de radio en toen ze hem hoorden dachten veel mensen ongelovig dat het de overleden president was, ‘want een staatsgreep veronderstelt het bestaan van een staat en wat hier bestond was geen staat. Het was hooguit een straat: het eigen straatje van de dictator. Thans zijn wij herboren voor een nieuw tijdperk, vrij van corruptie en open voor de zon van de democratie.’

De vertaler staat tegenwoordig in de landen die geholpen hebben bij het verslaan van de oude president bekend als Meneer Tien Procent. De middag waarop hij zijn ambt aanvaardde, reageerde hij zonder enig blijk van ergernis op de provocatie van een buitenlandse journalist die wilde weten of hij zich geen verrader voelde. ‘Verraad bestaat niet,’ legde hij uit met de zachte, verleidelijke stem die hij had geërfd van zijn voorganger, ‘er bestaan alleen maar verschillende gezichtspunten.’

Het brood
Wolfgang Borchert[*]
(Vertaling Ralph Aarnout)

Plotseling werd ze wakker. Het was half drie. Ze vroeg zich af waarom ze wakker was geworden. Aha! In de keuken was iemand tegen een stoel gestoten. Ze luisterde scherp naar geluid uit de keuken. Het was stil. Het was te stil, en toen ze met haar hand over het bed naast zich streek, was het leeg. Dat was wat het zo merkwaardig stil had gemaakt: het ontbreken van zijn adem. Ze stond op en ging op de tast door het donkere huis naar de keuken. In de keuken troffen ze elkaar. Het was half drie. Ze zag iets wits bij de keukenkast staan. Ze maakte licht. Ze stonden in hun hemd tegenover elkaar. 's Nachts. Om half drie. In de keuken.

Op de keukentafel stond een ontbijtbord. Ze zag dat hij een boterham had afgesneden. Het mes lag nog naast het bord. En op het kleed lagen broodkruimels. Als ze 's avonds naar bed gingen, maakte zij altijd de tafel schoon. Elke avond. Maar nu lagen er kruimels op het kleed. En er lag een mes. Ze voelde hoe de kou van de tegels langzaam omhoog kroop. En ze keek van het bord weg.

‘Ik dacht dat hier iets was,’ zei hij en keek in de keuken om zich heen.

‘Ik hoorde ook iets,’ antwoordde ze, en daarbij bedacht ze dat hij er 's nachts in zijn hemd toch al echt oud uitzag. Zo oud als hij was. Drieënzestig. Overdag zag hij er soms jonger uit. Ze ziet er toch al oud uit, dacht hij, in haar hemd ziet ze er toch al behoorlijk oud uit. Maar dat ligt misschien aan haar haar. Bij vrouwen ligt dat 's nachts aan het haar. Dat maakt ze dan opeens zo oud.

‘Je had schoenen moeten aantrekken. Zo met blote voeten op de koude tegels. Je vat nog kou.’

Ze keek hem niet aan omdat ze er niet tegen kon dat hij loog. Dat hij loog terwijl ze negenendertig jaar getrouwd waren.

‘Ik dacht dat hier iets was,’ zei hij nog eens en opnieuw keek hij zo doelloos van de ene kant naar de andere, ‘ik hoorde hier iets. Dus ik dacht dat hier iets was.’

* *Wolfgang Borchert (1921-1947), een van de belangrijkste vertegenwoordigers van de ‘Trümmerliteratur,’ is vooral bekend van zijn toneelstuk* Draussen vor der Tür, *waarin een onderofficier na de oorlog terugkeert in Hamburg en daar een mislukte zelfmoordpoging doet*. Das Brot *schreef Borchert in 1946, kort voor zijn beroemd geworden toneelstuk. Het verhaal verscheen enkele maanden voor zijn dood in literair tijdschrift* Das Karussell.

‘Ik hoorde ook iets. Maar het was vast niks.’ Ze zette het bord van tafel en tikte de kruimels van het kleed.

‘Nee, het was vast niks,’ echode hij onzeker. Ze kwam hem te hulp: ‘Kom maar. Het was vast buiten. Kom maar naar bed. Je vat nog kou. Op die koude tegels.’

Hij keek naar het raam. ‘Ja, het moet wel buiten geweest zijn. Ik dacht dat het hier was.’

Ze ging met haar hand naar de lichtknop. Ik moet het licht nu uitdoen, anders moet ik naar dat bord kijken, dacht ze. Ik mag toch niet naar dat bord kijken. ‘Kom maar,’ zei ze en deed het licht uit, ‘het was vast buiten. De dakgoot slaat altijd tegen de muur als het waait. Het was heus de dakgoot. Als het waait, klappert hij altijd.’

Ze gingen op de tast door de donkere gang naar de slaapkamer. Hun blote voeten kletsten op de vloer.

‘De wind immers,’ meende hij. ‘Er was de hele nacht al wind.’

Toen ze in bed lagen, zei ze: ‘Ja, er was de hele nacht al wind. Het was vast de dakgoot.’

‘Ja, ik dacht dat het in de keuken was. Het was vast de dakgoot.’ Hij zei het alsof hij al half sliep.

Maar ze merkte hoe onecht zijn stem klonk als hij loog. ‘Het is koud,’ zei ze en geeuwde zacht, ‘ik kruip onder mijn deken. Welterusten.’

‘Welterusten,’ antwoordde hij en ook: ‘Flink koud is het al, ja.’

Toen was het stil. Geruime tijd later hoorde ze hem langzaam en voorzichtig kauwen. Ze haalde met opzet diep en regelmatig adem, zodat hij niet merkte dat ze nog wakker was. Maar zijn kauwen was zo regelmatig dat ze er langzaam door in slaap viel.

Toen hij de volgende avond thuiskwam, schoof ze hem vier boterhammen toe. Anders waren er voor hem altijd maar drie geweest.

‘Je kunt er gerust vier nemen,’ zei ze en ging bij de lamp weg. ‘Ik verdraag dit brood niet zo goed. Neem jij maar eentje meer. Ik verdraag het niet goed.’

Ze zag hoe hij zich diep over zijn bord boog. Hij keek niet op. Nu had ze met hem te doen.

‘Je kunt toch niet maar twee boterhamen nemen,’ zei hij boven zijn bord.

‘Jawel. 's Avonds verdraag ik dit brood niet goed. Neem maar. Neem maar.’

Pas na een tijdje schoof ze weer aan tafel, onder de lamp.

Zonden voor senioren
*Nadine Gordimer**
(Vertaling Peter Verstegen)

Ze kwamen uit verschillende landen en leerden elkaar kennen in een derde land, tijdens de oorlog. Na de oorlog woonden ze in een vierde land, en trouwden daar en kregen kinderen die opgroeiden met een nationaal erfgoed en een vlag. De officiële naam van de oorlog was de Tweede Wereldoorlog, maar Peter en Mania noemden hem ‘onze oorlog’, kennelijk ter onderscheiding van de oorlogen die volgden. Ook werd er de wereld mee aangeduid waar hun leven samen begonnen was. Onder de linker manchet van het schone overhemd dat hij elke ochtend aantrok, had hij op zijn pols een mgebrand nummer; aan haar handen, waarvan de nagels wekelijks door een manicure werden verzorgd en gelakt met Dusty Rose No 1, was niets meer te zien van het wroeten - met bloedende handen die gebarsten waren door de vrieskou - naar bevroren knolrapen waarmee ze zich een tijd in leven had gehouden. Geen van twee hadden ze familie, afgezien van eigen kinderen, en natuurlijk elkaar. Ze hadden elkaar. Altijd hadden ze elkaar gehad in hun uiteindelijke leven - een jeugd die je niet bent ontgroeid, maar waar je uitgebarsten bent in het kruisvuur van legers, laat niets over van de theorie dat de jeugd de basis is waaraan de volwassen persoonlijkheid altijd weer wordt geijkt. De vernietiging van locaties, van plaatsen waar je hebt gewoond, vernietigt de toetssteen die ze vormden. Er stond geen kerk, school of boom meer overeind waar Peter en Mania een pelgrimage naar konden ondernemen. Er was geen gezicht waarin je de trekken terugvond van een gezicht dat je je herinnerde vanuit je positie als kind. Hun verleden was zonder stoffering, zonder mensen, maar ze hadden hun leven samen.

Het was een geslaagd leven. Het was ze niet zomaar overkomen, maar was zorgvuldig opgebouwd. Vanaf het eerste begin, toen ze geen

* *Nadine Gordimer (1923) is de grande dame van de Zuid-Afrikaanse literatuur, aan wie in 1991 de Nobelprijs voor Literatuur werd verleend. Ze debuteerde in 1949 met de verhalenbundel* Face to Face *en bleef haar leven lang korte verhalen schrijven. Door haar anti-apartheidsactivisme was een deel van haar werk in eigen land een tijdlang verboden. Naast een dozijn romans schreef Gordimer elf bundels verhalen. Dit verhaal is afkomstig uit de bundel* Something Out There *(1984)*.

geld hadden en een nieuwe taal moesten leren in dat vierde land dat ze hadden verkozen als hun land, hadden ze besloten nooit de controle over hun leven te verliezen, zoals dat had gemoeten in hun oorlog. Ze waren enthousiast, energiek, ijverig, op bescheiden schaal ambitieus en dit was onderdeel van hun liefde. Ze werkten met en voor elkaar, ze verbeterden hun greep op de taal terwijl ze praatten en streelden onder de afwas of bij het samen koken; ze fluisterden elkaar sussende leugentjes in als ze elkaar - hun stemmen gedempt door de kussens, tussen vrijen en slapen - problemen opbiechtten en de eenzaamheid waar ze mee te kampen hadden in hun werk.

Zij werkte als tolk bij een congrescentrum, hij zeulde met farmaceutische producten de spreekkamers af van artsen en tandartsen en studeerde volgens plan elektronica op een avondschool, in afwachting van de technologische expansie die kon worden voorzien. Toen de kinderen kwamen, verdeelden de jonge vader en moeder hun werkzame uren zo dat ze hun baan niet hoefden op te geven. Ze spaarden om een eigen flat te kopen, maar ze hadden te veel verlies achter zich om zich de enige zekerheid van directe genoegens te ontzeggen en ze legden iedere week een bedrag opzij om uit te gaan.

Met het verstrijken der jaren konden ze zich abonnementen veroorloven op concerten en de opera. Ze kochten iets beters dan een flat - een klein huis met een souterrain dat ze verhuurden aan een student. Peter werd salesmanager bij een multinational; Mania had nu en dan gelegenheid om te reizen met een groepje tolken dat naar internationale conferenties werd gestuurd. Hun kinderen kregen gitaarles, leerden skiën en kregen beurzen voor de universiteit, waar ze demonstreerden tegen oorlogen in Azië, Latijns Amerika, het Midden-Oosten en Afrika die ze zelf niet hoefden mee te maken. Deze zelfde kinderen werden meerderjarig en stemden tegen de regering van het land dat hun ouders gekozen hadden en dat volgens de kinderen autoritair was, neokoloniaal tegenover ‘gastarbeiders’ uit armere landen en hard op weg om fascistisch te worden. Hun ouders waren antiautoritair, antikoloniaal, antifascistisch - hoe konden ze anders zijn met hun achtergrond? Maar als er een socialistische regering aan de macht kwam, zouden de belastingen omhoog gaan en dus stemden ze voor de zittende regering. Iedereen boven de veertig weet toch dat niet de echte uitbuiters, de rijken en machtigen, de dupe zijn van maatregelen bedoeld om welvaart te spreiden en de samenleving rechtvaardiger te

maken, maar mensen uit de middenklasse, de voorzichtige plannenmakers die sparen voor een comfortabele en onafhankelijke oude dag.

Er werd heftig gediscussieerd aan de eettafel, waar de kinderen die niet meer thuis woonden vaak naar terugkeerden met hun partners, hongerig en bozig.

'Jullie zouden nooit geboren zijn zonder die fatsoenlijke sociale voorzieningen en het ziekenfonds waar de overheid de afgelopen twintig jaar voor gezorgd heeft.' Deze vaste uitspraak van Peter was bedoeld om een eind te maken aan alle discussies.

Het leidde tot verontwaardigde reacties over eigenbelang, zelfvoldaanheid, verloochening van principes. Eén keer kwam het tot luchtige spot. De lieveling, de enige dochter, was erbij aan tafel. Ze tuurde vanonder de beschutting van haar blonde lokken en koesterde haar borsten behaaglijk tussen haar armen, gevouwen over haar T-shirt. 'Zo mama, dan hebben jullie gelogen over hoe baby's worden gemaakt!' Mania viel Peter bij: 'Het is waar, we hadden ons jullie nooit kunnen veroorloven. In elk geval had je niet kunnen gaan studeren.'

Zelfs in het stadium waarin kinderen zich tegen je keren, hadden ze in elk geval altijd elkaar.

Mania's tolkenwerk had haar naar plaatsen gebracht zo ver van hun geplande leven als Abidjan (Ivoorkust, WHO-conferentie over drinkwater en ziekte), Atlanta, Georgia (internationaal bibliotheekcongres) en, sinds de jaren zeventig, meetings van de OPEC-landen in nieuwe steden die ze in lange brieven aan Peter beschreef als geklimatiseerde winkelcentra, neergezet in de woestijn. Maar ze was ook vele malen afgevaardigd naar Rome en Milaan, en Peter was meegegaan voor een plezierreisje als haar werkperiode samenviel met een lang weekend of zijn jaarlijkse vakantie. Dan huurden ze een kleine auto en maakten tochtjes, elke keer door een ander deel van Italië. Ze deelden het gangbare enthousiasme van noorderlingen voor Toscane en het Zuiden. Het was pas toen ze een keer vanaf Milaan een meanderende route namen vanaf de weg Turijn-Genua door de Alpes Maritimes, dat dit toeristisch genoegen, opgevat als iets dat samen met de vakantiekleren werd opgeborgen tot de volgende keer, veranderde in de mogelijkheid van een permanente band met een vijfde land.

Eerst was het zo'n visioen dat, als het begin van een liefdesaffaire, geboren wordt uit de vreemde bekoring van een middag doorgebracht

aan het plein van een plaatsje in Piemonte. Ze hadden er nooit van gehoord, waren er bij toeval beland. Ze zaten op dat plein waar uit mollengangen van straten provinciale Italianen opdoken die druk waren met hun eigen leven. Niemand ventte iets uit of bood zijn diensten aan als gids. Winkeliers joegen de luiken omhoog als ze hun zaak na de siësta weer openden. Kindertjes liepen op naar binnen gekeerde laarsjes van school naar huis en aten een koek. Op straathoeken vormden zich als schikgodinnen groepjes oude vrouwen in het zwart die langzaam de treden opklommen naar de kerk, waarbij elk been werd opgetild en neergezet als een paal. Om vijf uur, toen Peter en Mania tussen tonnen met geraniums een ijsje zaten te eten, verscheen de figuur van een Moriaan in wambuis, met gouden tulband op, die stijfjes tevoorschijn zwaaide vanonder een zwartgouden baldakijn op de top van de kerktoren en het uur sloeg met zijn heidense hand. Niemand verkocht ansichtkaarten met zijn beeltenis; om zes uur zaten Peter en Mania er nog steeds, maar ze waren van ijs overgegaan op camparisoda en zagen hoe de bewoners hun horloge afstemden op zijn punctuele nieuwe verschijning. Er was een soort koek te zijner eer, ontdekten de reizigers later; rond, met een deklaag bitterzoete zwarte chocola waar Mania het meest van hield; dit baksel stond bekend onder de naam ‘Ballen van de Moor’ en het was waar de brave kindertjes mee werden beloond.

Peter en Mama vonden een *pensione* met uitzicht op een kastanjebos en een horizon met kartelige pieken, glimmend van de sneeuw van vorig jaar, ver weg in plaats en tijd. Ze straalden een roze gloed uit in de avondschemering. Peter begon te praten. ‘Waar je ook zou wonen in deze streek, je zou altijd de bergen zien. Vanuit het kleinste stulpje.’ Mania had Italiaans geleerd om in aanmerking te komen voor promotie in haar baan. Ze maakte een praatje met de eigenaar van het *pensione* en luisterde naar zijn klaagzang over de dalende grondprijzen - het boerenvolk stierf uit en de jongelui verhuisden naar Turijn en Milaan. Toen Peter en Mania het volgende jaar terugkwamen in het stadje, naar het plein met *il moro* in zijn toren, en naar hetzelfde *pensione*, nam de eigenaar ze mee voor een bezoek aan zijn zwager die een boerderijtje bewoonde met een ijzeren pergola vol druiven; ze dronken eigengemaakte wijn op gele plastic stoeltjes te midden van kolossale courgettes die aan stelen bungelden en gele paddenstoelen die lagen te drogen.

Datzelfde jaar was Mania nog een keer in Milaan en in een vrij weekend ging ze met de trein en de bus naar het stadje, gewoon om wat tussen de bewoners te zitten op het plein en de Moor het verstrijken van de tijd te laten markeren (ze zou over enkele jaren met pensioen gaan), gewoon om een avond door te brengen op het balkon van de nu vertrouwde kamer in het *pensione*. De middelbare leeftijd maakte het haar moeilijk om van nabij iets te zien zonder bril. Ze werd steeds verziender, maar hier was haar blik vrij, reikte zo hoog en zo ver als de sneeuw uit het verleden die zich weldra zou verbinden met de sneeuw van de komende winter. De eigenaar die altijd een lang verhaal hield over de tegenspoeden in de familiekring vertelde nu dat de bezitting van zijn zwager moest worden verkocht. Mania zat die avond tot twee uur 's nachts in haar pensionkamer te cijferen met budgets en spaartegoeden van vele jaren die ze uit haar hoofd wist. Toen ze weer thuis was bij Peter hoefde ze enkel de cijfers voor hem op te schrijven, en hoe ze die berekend had. Hij rekende het zelf na; ze spraken er lang over welke marge ze moesten incalculeren voor het effect van inflatie op een vast inkomen. Hij was nu eind vijftig en mager geworden, terwijl zij was uitgedijd. Met kleren aan had hij de platte buik en smalle taille van een jongeling, maar naakt leek hij dichterbij de andere kant van het leven en hij werd doof. Zijn diepliggende ogen en lang geworden neus confronteerden haar met gelijkenis die ze nooit zou herkennen, omdat er geen foto's bewaard waren. Maar ze wist nu wat hij dacht, en hij zag het en glimlachte: hij dacht dat je vanuit elk huis, hoe klein ook, de horizon met de Alpen zou zien.

Ze namen een hypotheek op hun huis en kochten de boerderij in Italië. Het was geen droom, geen krankzinnig idee, maar deel van een plan voor hun oude dag, dat zondermeer praktisch was. Het Italiaanse boerenhuis was een koopje en als de tijd zou komen om hun huis te verkopen konden ze voldoende opbrengst verwachten om de hypotheek af te lossen en de verhuizing te financieren. Het leven was goedkoop in dat veilige, weinig in trek zijnde deel van Italië, ver van politieke kidnappings en mondaine internationale expats. Hun pensioen (zonder verlies over te boeken volgens de valutabepalingen, dat hadden ze uitgezocht) bood heel wat meer koopkracht dan in eigen land. Ze zouden een deel van hun voedsel zelf verbouwen en hun eigen wijn maken. Hij zou forel gaan roken. In de jaren dat ze hun tijd nog moesten beiden - in blijde afwachting - hadden ze een gratis vakantie-

huis. Toen ze eenmaal de moed hadden gehad de boerderij te kopen wisten ze dat dit, vanaf die eerste middag op het plein van *il movo*, de ene plaats ter wereld was die ze van plan waren geweest waard te zijn om ervan te genieten heel hun leven samen.

De voorbereidingen werden voortgezet: Detto, de eigenaar van het *pensione*, zou met zijn vrouw de boerderij en de tuin onderhouden in ruil voor de opbrengst van wat ze er zelf zouden verbouwen, en Peter en Mania brachten al hun vakanties door met schilderen, herstellen en renoveren. Tegen de tijd dat Peters pensioen in zicht kwam had Mania zelfs de door meeldauw aangetaste guirlandes in het fries onder de dakrand, met de boerse motieven van bloemen en vruchten, opnieuw in de verf gezet.

Peters pensioen ging achttien maanden eerder in dan dat van Mania. Het was allemaal meegenomen in de planning: hij zou als eerste verhuizen naar Italië en het huis bewoonbaar maken met de nodige spullen, terwijl zij nog in haar glazen tolkenhokje actief bleef en luisterde - elke keer dichter bij de laatste keer - naar de discussies en deliberaties van de wereld die haar oren hadden gevuld sinds het geluid van de bommen was opgehouden, lang geleden in het land waar zij en Peter waren begonnen. Ze spaarde op elke mogelijke manier geld bijeen. Die hele zomer bleef ze doorwerken. Hij was aan het houthakken, zei hij aan de telefoon, voor de wintervoorraad; hij had ontdekt dat er een kleine culturele kring was in het stadje en hij was zo flink geweest om lid te worden om zijn Italiaans te verbeteren. Zij werd afgevaardigd naar Washington en schreef dat ze God elke dag dankte dat het de laatste keer was; de hitte was iets uit de oertijd, het zou haar niet hebben verbaasd als ze krokodillen had zien luieren op de oevers van de Potomac - O, kon die lucht maar worden opgetild naar de Alpen! Hij schreef dat de culturele kring een stuk van Goldoni aan het repeteren was en dat hij - niet te trots - toneelknecht was, samen met jongens van vijftien! Het is altijd makkelijker om je emotioneel te laten gaan in een brief dan als je tegenover elkaar zit - de ontvanger hoeft in zijn reactie niets te veinzen. Ze schreef dat ze hem altijd bewonderd had om zijn gebrek aan pretentie, zijn bereidheid om te leren en zich aan te passen.

Zij wist dat hij wist wat ze bedoelde, hoe ze van hem hield om de dingen waar ze nog steeds staat op konden maken, al had zij dikke enkels en waren zijn soepele spieren weggeslonken op zijn botten.

Na Washington was het Sidney en toen in het najaar ging ze naar een kamer in het souterrain van het appartement van haar dochter, nu het huis in de stad was verkocht. Ze schraapte het zoetig ruikende matje van rottende natte bladeren af dat kleefde aan de hiel van haar schoenen: rond deze tijd volgend jaar zou ze in Italië wonen. Zij en Peter zouden in ouwe truien het stadje in lopen en hete koffie drinken en wachten tot de Moor twaalf uur zou slaan.

Die avond was ze juist van plan het *pensione* te bellen en voor Peter de boodschap achter te laten dat ze terug was (ze hadden in de boerderij nog geen telefoon), toen hij het appartement binnenstapte. Moeder en dochter hepen hem in hun opwinding bijna omver, als twee blonde schapendoezen. Hoeveel beter was dit dan een telefoontje! Het echtpaar was intussen wat te middelbaar om elke hereniging te markeren met een vrijpartij, maar toen zij in bed wilde beginnen aan een lang gesprek in het donker nam hij haar grote borsten, waardoorheen hij vroeger haar ribben had kunnen voelen, en beroerde de tepels welbewust als een combinatieslot dat hen beiden tot opwinding kon brengen. Na het vrijen viel hij in slaap en lag zij tegen zijn rug aan; ze hoopte dat haar dochter niets had gehoord.

De volgende morgen ging de dochter naar haar werk en aan een langdurig ontbijt verdiepten zij zich in praktische zaken betreffende het boerenhuis in Italië en hun vestiging daar - belastingen, vergunningen, opstal- en ziekteverzekering. De renovatie van het dak moest vroeger of later gebeuren en zou meer kosten dan was voorzien - ‘Goed dat ik deze zomer heb doorgewerkt.’ Maar Detto had gesuggereerd dat Peter het zelf kon herstellen. Detto had zijn hulp aangeboden - dankzij zijn vooruitziende blik had Peter het benodigde materiaal goedkoop gekocht en opgeslagen. ‘Laat het maar zo tot volgend jaar, dan ben ik er ook om te helpen - als je van de winter tenminste geen lekkage op je hoofd krijgt.’ ‘Afdekken met zwaar plastic, zegt Detto, dan glijden de pakken sneeuw er zo vanaf... Dat komt wel goed.’ En terwijl zij haar haren waste, ging Peter de stad in om uit te zoeken hoe je muren moest isoleren, iets waarover hij in Italië geen informatie had kunnen vinden - althans niet in het gebied waar de Moor de scepter zwaaide.

Mania was bezig met haar föhn toen ze hem hoorde terugkomen. Ze riep een groet, maar hoorde niet wat hij terugzei vanwege de storm die woei boven haar hoofd. Even later kwam hij de slaapkamer binnen met een handvol brochures en bleef staan in de deuropening.

Hij beduidde haar om de föhn af te zetten; ze glimlachte en deed het, klaar om te horen wat voor adviezen hij had verzameld over vochtinslag. Wat hij zei was: ‘Ik wil je zeggen waarom ik gekomen ben.’

Ze glimlachte weer en tegelijk had ze een instinctief gevoel van gêne om die glimlach en wat die inhield: er zijn als ik terugkom.

Hij kwam de kamer in alsof ze hem had gesommeerd; Mania zat daar met haar blond geverfde haar in de krullers gehesen en de föhn nog in haar hand.

‘Ik heb iemand ontmoet.’

Mania zei niets. Ze keek hem aan en wachtte tot hij verder zou spreken. Dat deed hij niet en haar blik werd onzeker, liet hem los; ze zag hoe haar grote boezem rees en daalde op haar steeds vluggere ademhaling. De föhn begon te wiebelen in haar hand. Ze legde hem op bed.

‘Bij dat toneelstuk. Ik heb toch verteld dat we een stuk van Goldoni repeteerden.’

Haar hersens waren ordelijk toegerust met duizenden woorden in vijf talen, maar ze kon niets bedenken om te zeggen, niets om te vragen. Ze knikte langzaam: van dat stuk heb je me verteld.

Hij wachtte tot *zij* iets zou zeggen. Ze waren twee nieuwe mensen, net in contact geraakt met de woorden *Ik heb iemand ontmoet*, en ze wisten niet waar ze het over moesten hebben.

Hij vocht om een teken van acceptatie. ‘Wat wil je gaan doen?’

‘Ik? Wat *ik* wil gaan doen?

Ze had een van de klemmen omhooggeduwd die de krulspelden op hun plaats hielden en hij zag de rode afdruk op haar roze voorhoofd.

Hij drong voorzichtig aan. ‘Alles is daar nu... meubels, alles. Het huis. De nieuwe spullen voor het dak.’

‘Wil je weggaan?’

‘Dat kan niet. Degene die - ze moet voor haar grootmoeder zorgen. En ze heeft een klein kind.’

Mania ademde snel met haar mond open, zoals ze wist dat gebeurde nu ze dik was, als ze samen een heuvel beklommen. Ze wist ook dat er toen ze een kind was op zo'n felle, diepe ademhaling tranen waren gevolgd. Ze moest vlug iets zeggen voor dat zou gebeuren. ‘Wat wil je dat ik doe?’

‘Het is zo moeilijk. Omdat alles al geregeld is... zo lang al. Alles verkocht hier.’

Hun leven was gestopt, ongeveer zoals de föhn was afgezet. ‘Ik zou spullen terug kunnen brengen.’

Hij keek naar de halve centimeter grijs die een streep vormde onder het geblondeerde haar dat om de krullers gewonden was. ‘Ik neem haar niet mee naar de boerderij.’

Mania had een beeld van hem zoals ze hem kende, huiselijk naakt in de slaapkamer; zijn dunne dijen - en voor het eerst ook van een jonge Italiaanse vrouw met zwart haar en een kruisje.

‘Waar komt ze vandaan?’

‘Waarvandaan? Je bedoelt waar ze woont... in het dorp. Gewoon in het dorp.’

Natuurlijk. Vlakbij het plein - de Moor sloeg toe, sloeg toe - al die kleine straatjes die naar het plein liepen, een van die straatjes achter het plein.

Plotseling vergat Mania al het andere; moest eraan denken. Haar gezicht zwol, dronken van schaamte. ‘Waarom heb je dat gedaan... vannacht. Waarom? Waarom?’

Hij stond daar en keek hoe ze het uitsnikte.

Ze vertelde niets aan haar dochter. De discussies over het boerenhuis, de Italiaanse bezitting, gingen gewoon door, zoals een bedrijf blijft functioneren onder bewindvoerders wanneer de eigenaars zijn overleden. Een paar kratten met boeken waren bij de expediteur, net als Mania's naaimachine - dat proces kon niet meer gestopt worden. Je kon de vochtdoorslag niet verder laten kruipen in de muren van het huis, wat er ook gebeurde - er zijn al wat bruine vlekken in je fries, had Peter opgemerkt, en hij had de nodige chemicaliën meegenomen om in het metselwerk te injecteren.

Zijn brieven en de hare waren bijna net zo als tevoren - hij wisselde zijn nieuws over het huis en de tuin uit met het hare over de volwassen kinderen en haar werk. Ze bleven ondertekenen met ‘je Peter’ en ‘je Mania’, want dit was blijkbaar een formule voor een band die lang expressie had gevonden in andere termen dan van bezit, en betekende op zichzelf niets. Ze stelde elke beslissing uit, elke gedachte aan een beslissing over wat ze zou doen als zij haar pensioen kreeg. Een jaar was een lange tijd, bleef de enige vriendin die ze in vertrouwen had genomen haar vertellen; er kon heel wat gebeuren in een jaar. Ze kreeg het advies, volgens aloude vrouwelijke wijsheid, de zaak te laten betijen.

Maar kort voordat het jaar voorbij was, kwam ze tot een beslissing die ze niet opbiechtte. Ze schreef Peter een brief waarin ze zei dat ze volgens plan naar Italië zou komen, als hij geen bezwaar had, en dat hij degene die hij had gevonden kon blijven zien (‘omgaan met’ was haar formulering). Zij zou zich er niet mee bemoeien en geen verwijten maken. Hij schreef terug en zei, nogal pijnlijk, geen woord over de vrouw, alsof dit een zo private en dierbare aangelegenheid was dat hij zelfs niet wilde dat ze die kant van zijn leven aanroerde, ook niet in verdraagzame bewoordingen. De wijze waarop hij zijn instemming formuleerde was de opmerking dat hij blij was alles nu min of meer op orde te hebben: ze zou merken dat alles met het huis en de tuin voor elkaar was.

Mania wist dat ze genoeg zelfdiscipline had - ze hield zichzelf nu staande, in een bepaald opzicht, als een militair die niet opgaf of als een matroos met zeebenen - om woord te houden inzake het niet maken van verwijten en het zich nergens mee bemoeien. Toen ze eenmaal met hem in de boerderij woonde, besefte ze dat dit voornemen nu ook moest gelden voor blikken of stiltes die iets konden betekenen, zelfs aspecten van persoonlijke gelatenheid - als ze door hoofdpijn geneigd was stiller dan anders te zijn, moest ze oppassen dat haar stemming niet een andere indruk maakte. Peter vrijde geen enkele maal meer met haar en ze verwachtte het ook niet. Die keer - dat was de laatste keer geweest.

Ze nam aan dat er een plek was waar ze elkaar ontmoetten. Misschien dat Detto, goeie simpele ziel als hij was en natuurlijk zelf een man, zo'n begripvolle vriend voor het buitenlands echtpaar, Peter iets aan de hand had gedaan, zoals dat ook gegaan was met de boerderij waaraan de verre exaltatie van de Alpen even huiselijk verbonden was als een huisdier op het erf. Peter moest een rendez-vousplaats gevonden hebben, als die vrouw een grootmoeder en een kind in huis had... maar vrome oude vrouwtjes in het zwart, kinderen met dikke kuiten in laarsjes geregen - gedachten daaraan waren verboden terrein voor een vrouw in een positie als van Mania. Ze stond zich ook niet toe om te zoeken naar tekens (wat voor tekens moesten dat zijn? Alle vrouwen hadden zwart haar en droegen een kruisje) bij de jonge vrouwen die ze zag lopen met een boodschappentas, bekroond met prachtige groenten, over het plein van de Moor.

Peter ging met haar mee als ze boodschappen deden in het dorp. Een plezierige ronde zonder veel afwisseling. Het postkantoor voor

postzegels en de bank waar een jonge klerk, gladjes als de filmsterren uit hun jeugd, miljonairsporties lires voor ze uittelde waar je net wat fruit mee kon betalen bij de oude man op de markt die ze altijd hun klandizie gunden, en wat brood bij de vrouw met het voortijdig grijze haar en de glimmende kaken die haar meelbestofte vader of echtgenoot terzijde stond. Het was herfst, ja, soms wandelden ze er inderdaad naar toe in hun oude truien. Ze dronken koffie op het terras als de zon scheen en sjouwden terug op het geëigende teken van *il moro* die twaalf maal met zijn stokje sloeg. Maar Peter ging niet alleen uit en de eerste paar weken na aankomst dacht ze dat het was uit een vreemd soort respect of plichtmatig eerbetoon: als ze eenmaal gesetteld was en hij wist dat ze zich geen nieuweling meer zou voelen in haar status als ingezetene, zou hij de draad weer oppakken die hij gevonden had.

Hij leek er eigenlijk geen zin in te hebben waar dan ook heen te gaan. Detto kwam langs en nodigde hem uit om paddenstoelen te gaan zoeken of in de bergen op wilde zwijnen te jagen, iets wat Peter gezegd had te zullen gaan doen (waarom niet?) in al de jaren van plezierige afwachting; hij geeuwde, op zijn pantoffels, en keek naar de zachte mist die het huis en de bergen in eenzelfde stilte hulde en keek de oude man na die daar alleen in verdween. Een van hun voornemens voor hun oude dag was geweest om te gaan langlaufen, daar hoefde je niet jong voor te zijn, en er was een bus die je in maar een uur naar een wintersportgebied bracht. De sneeuw kwam, zij stelde voor er een dag op uit te gaan. Hij glimlachte, blies tussen zijn tanden en legde het boek in zijn schoot bij deze onderbreking. Ze voelde zich als een kind dat zeurt om meegenomen te worden naar de speeltuin. Ze bleven thuis bij de TV die zijn flikkerlicht liet trillen, samen met het haardvuur.

Het was waar dat hij alles min of meer op orde had in hun bezitting. Toen zij vroeg wat zijn plannen waren - nieuwe wijnstokken planten of het bedoelde rookhok bouwen om de excellente forel uit de streek te roken - zei hij, zogenaamd als grapje: ‘Ik ben toch met pensioen?’ En toen het voorjaar kwam ondernam hij niets, hij keek nog steeds het grootste deel van de dag televisie. ‘Dat is goed voor mijn Italiaans.’ Zij hield zich onledig met het naaien van gordijnen en overtrekken voor de stoelen. Ze kleedde zich warm aan voor een wandeling en als ze thuiskwam verwachtte ze dat hij de gelegenheid zou hebben aangegrepen om uit te gaan. Maar nog voor ze het huis in ging zag ze door het raam het scherpe geïsoleerde licht dat uit de zwart-wit-televisie

stroomde, een aldoor opkomend en wegebbend getij vanuit het glazen scherm. Hij was er altijd.

Ze vond kleine witte viooltjes in het bos. Die dag liep ze op de stoel toe waar hij in zat en hield het broze boeketje, koud en liefelijk, onder zijn neus. Hij herleefde, keek haar aan; het leek of hij was bijgekomen vanuit een plaats even ver weg als de pieken waar de sneeuw nooit smelt.

Ze zette koffie en hij porde het vuur op. Ze zaten genoeglijk te drinken, zij roerde in haar kop en zei: ‘Ik had niet moeten komen.’

Hij keek op van zijn krant alsof ze iets over het weer had gezegd.

Het kostte haar moeite om door te gaan. ‘Je kunt naar haar toe gaan, weet je.’

Hij zei van achter zijn krant: ‘Ik heb die vrouw opgegeven.’

Ze voelde zich een verlatenheid binnengetrokken worden zoals ze nooit had gekend. Ze stond op, stil en tactvol, en liep naar de keuken als iemand die daar iets te zoeken had, maar wat ze die dag verder ook deed, het gevoel van verlies wilde haar niet verlaten. Ze dacht niet aan Peter. Alleen dat Peter, wat hij haar ook net had gezegd, niets voor haar kon doen; er viel niets meer voor haar te doen, al was de voorspelling van de vrouwelijke wijsheid uitgekomen. Ze ging door met wat ze zich voorgenomen had: maakte de gordijnen af en probeerde de stoelovertrekken uit, en er kwam een dag dat ze zich bevrijd voelde van wat er over haar gekomen was en dat ze niet begrepen had, en ze ging naar Detto's vrouw om te leren, zoals afgesproken, hoe je pompoenbloesems in beslag moest bakken. Een zwerfhond had gekozen voor Peter en haar en vergezelde haar blijmoedig op haar wandelingen. Het had geen zin om Peter mee te vragen; hij bleef in de boerderij terwijl een aannemer het dak herstelde, en luisterde naar Detto's verhalen terwijl Detto nieuwe wijnstokken plantte en de tuin onderhield. Ze gingen nog wel samen naar het dorp om boodschappen te doen en soms op een zomeravond zaten ze op het plein tot de Moor te voorschijn zwaaide om negen uur te slaan. Op een avond kwam de bakkersvrouw langs met twee ijsjes. ‘Dat was ze,’ zei Peter. Ze had geen zwart haar en droeg geen kruisje, het was de grote vrouw met de trieste glimmende kaken en het voortijdig grijze kortgeknipte pagehaar. Samen waren ze - Peter en Mania - dag in dag uit in de bakkerij geweest en hadden het brood gekregen uit haar handen, en er was nooit enig teken geweest van wat gevonden was en weer verloren gegaan.

Het water van de regen

M. Karagatsis[*]

(Vertaling Hero Hokwerda)

Mevrouw Anna Yannopoúlou wikkelde, zoals elke ochtend, haar man liefdevol in zijn zware overjas en controleerde met enige argwaan nog een keer of hij zijn trui wel aanhad. Daarna kuste ze hem aanminnig op de mond en deed hem uitgeleide tot de deur aan de straat.

‘Stavros,’ zei ze, ‘de wind is naar het noorden gedraaid. Hou je jas maar aan in de winkel. Ik heb je al duizendmaal gezegd dat je daar een binnendeur moet laten maken. Je kunt niet altijd maar de winter zo in de openlucht doorbrengen.’

Haar man keek haar met een harde, chagrijnige blik aan. Op zijn gezicht tekende zich een haast onmerkbare walging af, een heimelijke haat.

‘Ik kan mijn winkel toch niet veranderen. Er kan geen deur in. De vaten met gezouten vis en groenten in het zuur moeten buiten op het trottoir staan. Mijn zaak in tweeën delen, dat gaat nu eenmaal niet.’

Anna boog berustend het hoofd bij de gedachte aan haar man en heer.

‘Het is voor je bestwil dat ik het zeg,’ zei ze beduusd. ‘Ik wil niet dat je 't koud hebt...’

Stavros haalde zijn schouders op.

‘Ik heb het niet koud! Ik kan er wel tegen! Van kindsbeen af ben ik alle winters zo doorgekomen. Adieu.’

De vrouw bleef even in de straatdeur staan kijken hoe het silhouet van haar man zich verwijderde in het schemerlicht van de bewolkte ochtend. Van de Varásova-bergen[**] woei een koude noordenwind aan, die sneeuw aankondigde en akelig floot in de dorre takken van de bomen

* *M. Karagatsis (Athene 1908-1960) was een toonaangevend prozaschrijver van de Griekse ‘Generatie van '30’; zijn werk heeft een sterk naturalistische inslag. De voorletter van zijn pseudoniem schijnt te verwijzen naar de naam Mitia en daarmee een eerbewijs te zijn aan Dostojevski en zijn* De broers Karamazov; *de achternaam verwijst naar de iep waaronder de auteur als kleine jongen veel zat te lezen. Karagatsis is vooral bekend van romans als* Kolonel Lyapkin *(1933) en* Junkermann *(1940-41), maar heeft ook een aantal verhalen geschreven. Het hier vertaalde verhaal is afkomstig uit de bundel* Het water van de regen *(1950); het speelt zich waarschijnlijk af in de stad Patras (noordwestkust van de Peloponnesus).*

** *Ten noorden van Patras (aan de overkant van de Korinthische Golf).*

Na het bos, voorbij de daken van de ijskoude stad, strekte de zee zich donker en woelig uit tot aan de onbestemde einder in het westen.

Anna sloot de deur en liep, haar kleumende vingers onder haar oksels geborgen, terug naar het huis. Haar afgetrapte pantoffels sleepten zwaar over het grind van de kleine tuin en de wind wapperde een sliert van haar onopgemaakte haar over haar voorhoofd.

In de eetkamer probeerde de meid, gebogen voor de kachel, wanhopig het vochtige hout aan te blazen; het wilde maar geen vlam vatten. De kamer was donker en saai, zonder smaak gemeubileerd en met een kille, hopeloos symmetrische inrichting. Door het raam was een hoek van de armetierige tuin zichtbaar, grauw, zonder enige frisheid en met als enig sieraad een verdorde spar, die kreunde onder de wind.

Anna ging aan de tafel zitten, waar haar ochtendkoffie klaarstond. Haar ogen, zwaar nog van de slaap, keken dof en uitdrukkingloos voor zich uit. Haar hele lichaam scheen vermoeid van veertig jaar kleinburgerlijk leven. Bij het opstaan had ze een verschoten roze, katoenen duster omgeslagen, die bij de boezem openhing en zicht gaf op een kreukelig hemd. De ordinaire kousen hingen in plooien om haar kuiten.

Haar koffie dronk ze met kleine slokjes, nog verdoofd van de lange winternacht. Ze dacht nergens aan. Misschien verrichtte haar brein zijn werktuiglijke arbeid van alledag. Wat ze zou gaan koken, wanneer de ramen zemen, of ze maandag de was moest doen. Al die gedachten die oppermachtig rondmalen in het brein van een huisvrouw van middelbare leeftijd die verder niets in de wereld heeft om zich om te bekommeren.

Verveeld stond ze op en liep de slaapkamer in. Op een stoel lag een pak van haar man, dat hij daar klaargelegd had om te laten strijken. Gedachteloos, niet wetend wat ze moest, nam ze het kreukelige jasje en begon het uit te schudden. De revers voelden vettig aan en van het kledingstuk steeg een kruideniersslucht op. Voordat ze het de meid gaf om te strijken, doorzocht ze de zakken om te zien of haar man er niets in had laten zitten. En daar vond ze, in de linkerzak, een papier, een brief.

Zonder nieuwsgierigheid, uit willoze verveling, liep ze naar het licht van het raam en las de brief, die geschreven was in fijne, onregelmatige letters.

M'n Stavros,
Gisteren heb ik de hele dag niet met je kunnen spreken. Er was geen ogenblik zonder klanten in de winkel en de bedienden keken met nieuwsgierige blikken naar me. Ik ben bang dat ze iets in de gaten hebben.

Ik kan er niet meer tegen! Ik hou evenveel van jou als jij van mij. Ik hou meer van jou dan van wat ook op deze wereld. Ben je de hele dag vlak bij me, heb ik je naast me, en kan ik je niet eens aankijken zoveel ik wil, niet eens met je praten...!
En de keren dat we elkaar heimelijk ontmoeten, met wat een voorzorgsmaatregelen en wat een angst en beven! Om je in mijn armen te sluiten, om je mond te zoenen, betaal ik met duizend-en-een hartkloppingen.
Nee, Stavros. Aan deze geschiedenis moet een eind komen. Je moet van mij worden en alleen van mij. Als je dan niet van je vrouw kunt scheiden, blijft er niets anders over dan waar je het over had. Ik wilde er niet van horen, wilde die zonde niet op mijn geweten hebben. Maar ik hou het niet langer uit! Ze moet uit de weg, hoe dan ook. Doe maar wat je wilt. Maar doe het snel, om vrij man te zijn, om van mij te worden. Voor altijd van mij.
Met een zoen op je mond,
Katina

Eerst drong het niet tot haar door. Ze keek naar het gekreukelde vel papier alsof de vorm daarvan het raadsel voor haar moest oplossen. Plotseling verschoot ze van kleur. Een kriebeling deed haar knieën knikken en machteloos zeeg ze neer op het bed...

Daar op de omgewoelde lakens, nog warm van de nacht van de twee lichamen, herlas ze de brief woord voor woord, terwijl haar boezem schokte in een hikaanval van angstige spanning. Daarna sloot ze haar ogen. Ze begreep. Diep voelde ze de hele waarheid, de droevige waarheid die ze met haar lijdzame onverschilligheid wie weet hoe lang nu al van zich af had laten glijden. Ze bracht haar handen naar haar keel, waar een brok zat dat maar niet naar beneden wilde. Ze dacht dat een strop onder haar kin aangetrokken was, dat haar hart in haar binnenste omgewoeld werd, getroffen door een geniepige messteek, dat haar maag in brand stond, van streek door het vergif. Ze probeerde een keer diep adem te halen, maar voelde dat haar longen de klem om haar ribben niet konden losmaken. Van haar voorhoofd gutste koud

zweet over haar vermoeide gezicht, dat vertrokken was door de kwelling van krankzinnige vrees, van redeloze angst.

Haar oog ging naar de donkere hoek achter in de kamer, waar kalm de iconen hingen in het licht van het godslampje. Heel de paniek van haar ziel en heel de vreesachtigheid van haar achtervolgde lichaam richtten zich daarheen. Met knikkende knieën liep ze tot onder de gele heiligen, die haar met hun harde ogen aankeken - en met een diepe zucht, een reutel van wanhoop liet ze zich op haar knieën op de grond zakken.

Ze wilde wel bidden, maar vond geen woorden. Alleen iets als een kreet van een zwakke baby, als een onmachtig huilen, wist aan haar dichtgesnoerde keel te ontsnappen. Maar haar oogleden hadden geen tranen. Met hangende schouders en slappe handen keek ze naar het glazen kistje waarin hun bruidskransen lagen te verwelken, waarin de citroenbloesem binnen twee jaar uitgevallen was om tot grafbloemen te worden van haar dood. Van de dood die haar man voor haar in gedachten had.

Urenlang bleef ze daar zo op haar knieën op de koude vloer zitten. De tijd trok over haar heen zonder een indruk achter te laten, alsof de vleugel van een kwade nachtmerrie haar aanraakte. Haar verstand, haar zintuigen, haar gewaarwordingen waren tot stilstand gekomen, weggezonken in een diepe, hysterische kindsheid. Heel haar bestaan was ingestort met het wegvallen van de werkelijkheid waarin zij geloofde, met het wegvallen van haar armzalig geluk.

Het sputteren van het godslampje, dat doofde door het opraken van de olie, wekte haar uit haar psychische lethargie. Zwaar kwam ze overeind, en met slepende tred stelde ze zich, doelloos en zinloos, op voor de spiegel. Het karige licht van de bewolkte dag omringde vaag haar beeld in het glas. Een onaantrekkelijk, kleurloos, dof beeld, zonder meer lelijk. Voor het eerst bekeek ze zichzelf met een koel, objectief oog. Met de blik van een derde, van een vreemde observator die op zoek is naar de gebreken van een willekeurig iemand. Tot nog toe had ze zich nooit om zichzelf bekommerd. Nooit was in haar meisjesachtige lichaam de vrouw geheel en al ontwaakt. De puberteit, de jeugd en de zomer van het vlees waren voorbijgegaan in een wezenloze rust, in een pathologische onverschilligheid voor alles wat haar sekse betrof. Toen zij, een oude vrijster intussen, trouwde met die twee jaar jongere man, had ze dat gedaan zonder te begrijpen hoe, zonder dieper besef

van wat ze deed, gedreven door de maatschappelijke vrees dat ze een oude vrijster zou blijven. Heel haar hunkering lag erin besloten dat het verkeerd was een oude vrijster te blijven. Dat ze net als alle vrouwen moest trouwen. Maar haar ziel en haar vlees hadden nooit de man gezocht.

Bij de keuze van een man had ze dezelfde mentaliteit aan de dag gelegd die haar tot het huwelijk had gedreven. Ze hield er geen rekening mee - maar wist ook niet - dat de vereniging van twee mensen geregeerd wordt door duizend-en-een redenen, waarvan die ene alleen maar de logica is en de duizend andere, uitingen van berekening en smaak. Met een kille en enigszins slapende geest vond ze een kleine kruidenier, een knappe man die jonger was dan zij en intelligent, die zich met bezwaard gemoed aan haar geld verkocht. Want onbemiddeld was ze niet.

Het huwelijk bracht geen verandering in haar leven. Alleen ontwaakte mettertijd bij de aanraking van de man haar halfverlepte lichaam oppermachtig in een amoureuze nazomer. Als iemand zonder ervaring in het leven en de wereld gaf ze zich heel eenvoudig, natuurlijk en eerlijk aan de wellust over, niet voelend dat de liefde eigenzinnig, vreemd, redeloos is. Dat je, als je hem tot slaaf wilt hebben, voortdurend met hem moet vechten, je met hem moet afpijnigen.

Ze sloot zich op in haar huis, bij haar man, gelukkig met haar leventje zonder iets te zien, zichzelf niet eens heel goed, in klein-egoïstische zelfvoldaanheid. Ze sliep haar zware zieleslaap. En eenmaal vermoord zou ze daar pas uit ontwaakt zijn - om met Monsieur de La Palice te spreken -, als die brief haar niet in handen was gevallen.

Kijkend naar haar beeld in de spiegel vergat ze heel even de eerste aandrang van het instinct tot zelfbehoud: weggaan, verdwijnen, naar de politie gaan, de trein naar Athene nemen, in ieder geval aan de dood ontkomen. In haar oren suisde op een eentonig ritme een zin, dezelfde, aldoor dezelfde, alleen maar dezelfde. ‘Stavros houdt het met zijn caissière. En ze willen me vermoorden... me vermoorden.’ Ze meende dat ook de gedaante in het spiegelglas dezelfde woorden fluisterde met haar trillende lippen. De treurige gedaante die tegenover haar oprees, en die zijzelf was.

Haar ooit kastanjebruine haar had de verschoten gele kleur aangenomen die de voorbode is van het wit van de ouderdom. Provisorisch opgebonden, zoals ze het na het opstaan had, viel het in onregelmatige

slierten over haar voorhoofd en hals. Een uitdrukkingloos gezicht, vermoeid, gezwollen door het kwalijke vet van een goed leventje, met twee zakken onder de bruine ogen. De hals vormde zich vanaf de onderkin en zakte lillend af naar de weke borst, die rommelig verdween in de smoezelige, onelegante duster. En hopeloos hing die duster over de dikke buik en de uitpuilende dijen, om te eindigen boven de lompe kuiten met de gezwollen voeten.

En toen, in een flits, begreep ze. Begreep ze wat ze in alle veertig jaar van haar leven niet had beseft.

Een nieuw gevoel werd in haar geboren en doorstroomde haar hart. Een gevoel van zelfbehoud nog altijd, maar niet passief zoals eerst, nu vol energie. Ze wilde leven, méér nog: de moed niet laten zakken bij het complot tegen haar leven en haar geld. Ze zou de strijd aangaan en vechten met de uiterste wapens die de natuur haar had gelaten. En ze zou zegevieren. Ze zou én haar arme, teleurgestelde leven behouden, én het geld dat haar vader haar had nagelaten, én haar man, die trouweloze, die moordenaar - maar van wie haar hart was gaan houden, aan wie haar lichaam gewend was geraakt.

Met snelle en nerveuze bewegingen kleedde ze zich zo'n beetje aan. En ze ging de deur uit en liep de koude straat in, waar de noordenwind uit de Varásova-bergen doorheen blies.

♦

Stavros Yannópoulos ging 's middags niet naar huis om te eten, met het excuus dat hij door zijn werk geen moment uit de winkel weg kon blijven. En dáárin was niet de oorzaak gelegen dat hij zijn vrouw meed, het was alleen een aanleiding.

Toen er geen klanten meer in de winkel waren, gingen de bedienden naar het magazijn om te eten. Stavros liep langzaam naar de kassa toe, waar Katina haar hoed opzette om weg te gaan. Zonder iets te zeggen keek hij haar aan, met zijn ogen probeerde hij haar blik te trekken. Maar de jonge vrouw bleef koppig in haar spiegel kijken. Koket schikte ze de kleine hoed op haar platinablonde haar. En haar welverzorgde hand streelde zacht de lokken, die over haar oren hingen en alleen het roze lelletje onbedekt lieten.

‘Katina,’ zei hij zacht. ‘Ga je weg?’

De vrouw wendde haar blik niet van de spiegel af. Alleen haar lippen bewogen licht.

‘Ja,’ mompelde ze.

‘Zie ik je vanavond?’ vroeg hij weer.

Ze antwoordde niet meteen. Met de stift verfde ze haar lippen en ze leek helemaal in de spiegel op te gaan. Maar haar ogen verduisterden.

‘Nee,’ zei ze kortaf.

‘Waarom niet?’

Ze wendde haar knappe gezicht en keek hem aan. Ze had grote blauwe ogen, heel knap en heel kil, volkomen uitdrukkingloos.

‘Omdat ik er genoeg van heb,’ zei ze. ‘Ik kan niet altijd maar je minnares blijven.’

De man sprak niet. Bleek en met gekweld gelaat keek hij voor zich uit.

‘Hoor je me?’ vervolgde de vrouw. ‘Ik heb een dwaasheid begaan. Een vreselijke dwaasheid. Ik heb me zonder erbij na te denken aan je gegeven. Ik heb me aan je gegeven omdat ik van je hield. Je hebt me rein, als meisje, genoten. Ik verlang niets van je. Het is even hard m'n eigen schuld als die van jou. Maar ik kan mijn leven niet ruïneren omwille van jou. Als jij dan niet begrijpt wat je te doen staat...’

Hij keek haar wanhopig aan.

‘Hoe moet het dan, Katina? Hoe moet het dan?’

Ze bracht haar gezicht tot dicht bij het zijne. Met haar hand greep ze zijn vingers en omklemde die nerveus.

‘Dat weet je best,’ zei ze. ‘Ik heb het je al duizendmaal gezegd. En het je geschreven. Ik kan je niet met een andere vrouw blijven delen. Je bent van mij. Alleen van mij.’

Haar woorden raakten hem met alle kracht in zijn ziel. Zijn gelaatstrekken kregen een harde, gepijnigde uitdrukking.

‘Maar wat je vraagt is verschrikkelijk,’ fluisterde hij.

De vrouw liep in de richting van de deur. Maar voordat ze naar buiten ging, keerde ze zich om en keek hem met haar reusachtige ogen aan.

‘Denk erover na,’ zei ze.

En met snelle pas liep ze de straat in, naar boven.

Stavros bleef alleen. Hij ging achter de toonbank zitten en begon aan zijn middageten. Hij werkte de happen lusteloos naar binnen, werktuiglijk, met zijn gedachten ergens anders, slaaf van een koppig idee. Hij was volkomen in de greep van de hartstocht voor deze vrouw.

Het was de vreselijke liefde van de middelbare man voor het jonge meisje. Van de man die een jeugd zonder lust had doorgemaakt, voor de vrouw die deze in de schemeravond van zijn leven aan hem openbaarde.

Hij hield van haar en was een slaaf van haar blauwe ogen. Van haar ranke en nerveuze lijf met de prachtige proporties. Van haar dubbele ziel, met de maagdelijke frisheid en de hoerige berekening. In de ban van de vrouw, de eerste echte vrouw die op zijn weg was gekomen.

De liefde riep een onbedwingbare jaloezie in hem op. Als het aan hem lag, zou hij de jonge vrouw geen moment alleen laten. Een hogere macht dwong hem altijd bij haar te willen zijn, haar volkomen voor zichzelf te willen hebben. En, het voornaamste, van haar te genieten, in het genot te zijn van haar prachtige lijf met de lome bewegingen als van een kat. En langzamerhand schoot het idee, met beleid ingedruppeld door zijn minnares, in hem wortel, dat zijn vrouw het obstakel vormde voor zijn geluk. Anna moest uit de weg om hen in het genot van hun liefdesgeluk te laten.

Maar zo makkelijk was dat niet. Een scheiding loste niets op, want het geld was van Anna. Hij zou zijn winkel van de hand moeten doen om haar de bruidsschat terug te kunnen geven. Zelf bekommerde hij zich niet om geld. Hij zou wel werken, zich uitsloven, de dagen op brood en kaas doorkomen. Als hij Katina maar voor zichzelf had. Maar toen hij er op een dag tegen zijn minnares zo over sprak, zag hij haar gezicht betrekken. En daar had hij het toen maar bij gelaten.

Zo bleef alleen de andere oplossing over, de definitieve. Moreel gesproken stond zijn besluit vast. Hij liet zich niet weerhouden door menselijkheid of medelijden of wat ook. Het enige waar hij bang voor was - en verschrikkelijk bang voor was - waren de consequenties van gevangenis en misschien vuurpeloton. Dit moest met beleid worden aangepakt, vakkundig, zodanig dat niemand het in de gaten had of ook maar verdenking durfde op te vatten.

Over zijn sobere maaltijd gebogen dacht hij voor de zoveelste keer over dit alles na. Hij pijnigde zijn hersenen om een zeker plan te bedenken, een veilige manier. Onbewust was hij bang dat hij zich door zijn hartstocht zou laten verblinden en overhaast te werk zou gaan, niet alles goed zou berekenen. Hij wist dat de geringste fout zowel hemzelf als zijn minnares fataal zou worden.

Maar zijn gedachten konden niets bedenken, niets en niemendal.

♦

Toen de klok drie uur sloeg, begon hij gespannen de deur in het oog te houden. Het was het uur dat Katina terug moest keren. Elke minuut die ze mogelijk te laat zou zijn, betekende voor hem angstige spanning, een nachtmerrie, duizend-en-een verdenkingen...

De wolken hingen laag en dekten de dag vroegtijdig toe. De wind joeg ze in donkerkleurige flarden voort, vol dreiging van regen. Op straat liepen de mensen met opgestoken kraag en handen in de zakken haastig voorbij.

Tien over drie. Nog altijd geen Katina. Hij ging in de deur staan en keek ongerust de straat naar boven af. Een minuut of vijf bleef hij daar zo staan, en toen hij niets zag liep hij gemelijk terug naar achter in de winkel. De eerste klanten kwamen binnenlopen. Maar anders dan zijn gewoonte was, liet hij de zorg voor hen aan zijn bedienden over. Om de haverklap keek hij op zijn horloge en richtte dan ongerust zijn blik op de deur.

Tegen half vier, eindelijk, glipte een vrouwelijke schim de winkel binnen. Stavros deed alsof hij er geen acht op sloeg. Maar onopvallend liep hij in de richting van de kassa, waar de vrouw haastig had plaatsgenomen. En plotseling verschoot hij van kleur. Op de plaats van Katina zat Anna, zijn vrouw. Haar gekrulde haar was smaakvol opgemaakt. Haar wenkbrauwen had ze tot twee smalle strepen geschoren en haar ogen geaccentueerd met rimmel. Terwijl hij haar verbaasd aankeek, glimlachte zij hem verdrietig toe. Haar lippen staken felrood af tegen haar wit bepoederde gezicht.

‘Anna,’ zei hij zacht. ‘Wat doe jij hier? En waarom zie je er zo uit?’

Zijn vrouw trok haar handschoenen uit. Haar roze nagels blonken in het halfduister van de winkel. Ze keek hem met ingehouden angst aan.

‘Voortaan zit ik achter de kassa,’ zei ze. ‘Katina komt niet meer.’

Ze sprak zacht en eenvoudig, met een uiterste krachtsinspanning om haar onrust te verbergen. Haar man werd rood als een biet. Zijn gezicht kreeg een uitdrukking van wilde woede.

‘Ja, wat heeft dit te betekenen,’ zei hij. ‘Ik begrijp er niets van. Waarom bemoei je je met mijn zaken?’

Maar met een handgebaar maande ze hem tot rust, wijzend op de klanten in de winkel en de bedienden die verbaasd hun kant op keken.

‘Ik ben zelf naar haar toe gegaan,’ zei ze, ‘en heb haar gezegd dat ze niet meer hoeft te komen. Voor haar moeite heb ik haar schadeloos gesteld, ik heb haar tienduizend drachme gegeven. En ik heb haar een brief van haar laten zien die ik in de zak van je jasje had gevonden.’

Van rood verschoot hij nu naar lijkbleek. Onwillekeurig stak hij de hand in zijn zak, waar hij meende dat de brief was. Met dwaze ogen keek hij haar aan. Zijn hart schokte in zijn borst, in een onregelmatig ritme.

‘Ja,’ zei Anna weer. ‘In het jasje van je pak had ik een brief gevonden. Die heb ik aan haar laten zien, en ze zei niets.’

‘En wat heb je met die brief gedaan?’ vroeg hij zwakjes.

‘Die heb ik in een verzegelde envelop bij de notaris gedeponeerd, samen met een codicil bij mijn testament. In het codicil schrijf ik dat er, als ik doodga, sectie moet plaatsvinden. Als dan blijkt dat ik vermoord ben, moeten ze de envelop met de brief openmaken.’

Van zijn voorhoofd gutste koud zweet en hij keek haar met dodelijke haat aan. Hij zei niets. En met knikkende knieën liep hij naar achter in de winkel.

Buiten barstte de regen tomeloos los en de wind joeg druppels door de open deur naar binnen. Met doffe blik, in zwarte wanhoop weggezakt, keek Anna naar het water dat over de straat stroomde. Uit haar vermoeide ogen rolden twee tranen over haar wangen. En toen een vrouw die wilde afrekenen haar verbaasd aankeek, glimlachte Anna.

‘Dat is water van de regen,’ zei ze verlegen ter rechtvaardiging.

Vier stukken voor de linkerhand

J. Robert Lennon*

(Vertaling Peter Verstegen)

Typoscript

Een dichter uit onze stad met een niet geringe landelijke reputatie had een nieuwe bundel voltooid, maar het redigeren en publiceren ervan liep enige jaren vertraging op als gevolg van een reeks pijnlijke en scandaleuze persoonlijke problemen. Toen de revisie eindelijk was afgerond, typte de dichter de bundel nog eens in het net, stapte in zijn auto en reed naar de copyrette om een kopie te maken.

Onderweg werd hij evenwel aangehouden omdat hij door rood was gereden, waarna bleek dat hij dronken was. Als gevolg van een nieuwe en onbarmhartige wet op het rijden onder invloed in onze staat werd zijn auto in beslag genomen en zijn rijbewijs ingehouden.

Toen de dichter weer nuchter was, drong het tot hem door dat het typoscript met zijn gedichten nog in de auto lag en hij verzocht de politie het hem te terug te geven. Maar de politie hield staande dat de inhoud van de auto hem niet langer toebehoorde en weigerde. De weigering leidde tot een langdurig juridisch gevecht en terwijl dat nog aan de gang was, overleed onze beminde dichter, waardoor het lot van het typoscript ongewis bleef.

Maar de uitgever was er erg op gebrand om de bundel postuum te publiceren en sloot een deal met de politie: als iemand van de politie de definitieve gedichten aan de telefoon zou willen voorlezen, dan zou een redacteur van de uitgeverij ze opschrijven en zorg dragen voor publicatie in boekvorm, zonder dat het typoscript in andere handen hoefde over te gaan.

Tenslotte, zo redeneerde de uitgever, mocht het typoscript juridisch dan misschien toebehoren aan de gemeente, dat gold niet voor de inhoud, want die was buiten de auto van de dichter tot stand gekomen.

* *John Robert Lennon (1970) is een Amerikaans auteur die een vijftal romans op zijn naam heeft staan, plus een verzameling van honderd miniverhalen,* Pieces for the Left Hand *(2005), waarmee Lennon zich een tegenhanger betoont van A.L. Snijders. De vier hier vertaalde miniaturen komen uit deze bundel.*

De politie ging akkoord met dit plan, de declamatie aan de telefoon had plaats en de uitgave werd zeer gunstig ontvangen, waardoor de dichter een plaats kreeg in de literaire canon waarin hij bij leven niet was doorgedrongen.

Maar uiteindelijk werd het juridische gevecht gewonnen door de erven van de dichter en het oorspronkelijke typoscript werd geretourneerd. Het was voor iedereen een schok toen bleek dat het weinig overeenkomst vertoonde met de gepubliceerde bundel.

Het duurde niet lang eer de politieman opbiechtte dat hij nogal geïmproviseerd had toen hij het typoscript had doorgebeld. Zijn enige verklaring was dat hij mogelijkheden tot verbetering had gezien en de verleiding niet had kunnen weerstaan om hier en daar wat te veranderen. De politieman kreeg vrijwel meteen te horen dat hij het politiekorps diende te verlaten en de zo goed ontvangen bundel raakte totaal in diskrediet. Het echte typoscript werd gepubliceerd en kreeg lauwe kritieken.

De politieman is doorgegaan met het schrijven van poëzie. Men is algemeen van oordeel dat de kwaliteit hoog is, maar er is weinig kans dat iemand wordt gepubliceerd die heeft bewezen zo weinig integer te zijn.

Omwisseling

Op een avond toen mijn kat vredig snorrend op mijn schoot lag, zag ik dat zijn halsband een beetje gedraaid zat, en terwijl ik het ding begon recht te trekken, ving ik een glimp op van het naamplaatje dat eraan hing. Het was een afgesleten metalen schijfje met inscriptie die mij leerde dat de naam van de kat Fluffy was.

Onze kat evenwel heette Horace. Ik las de verdere informatie en ontdekte dat het plaatje niet ons vaste adres vermeldde, maar een adres in onze oude straat in een ver van ons gelegen stad waar wij tijdelijk hadden gewoond.

Ik liet hier enige tijd mijn gedachten over gaan en concludeerde dat er twee mogelijke verklaringen waren. De ene was dat de halsband van onze kat, toen wij in die verre plaats woonden, was omgewisseld met die van een andere kat, misschien bij wijze van practical joke. De andere was dat wij per ongeluk de kat van een ander in handen hadden gekregen en die van ons in de steek hadden gelaten.

Aanvankelijk wuifde ik de tweede mogelijkheid weg, omdat het vijf jaar geleden was dat we in die plaats hadden gewoond, terwijl de kat toch wel heel erg leek op die van ons en ook leek thuis te horen in de stad waar wij nu woonden. Maar toen ik erover nadacht besefte ik dat het omwisselen van halsbanden als practical joke wel erg onwaarschijnlijk was; tegelijk begon ik me bepaalde veranderingen in het karakter van onze kat te herinneren die dateerden uit de tijd van onze verhuizing; ze hadden ons destijds logisch genoeg het gevolg geleken van de verhuizing, maar nu leken ze opeens het gevolg van het feit dat het onze kat niet was.

In een opwelling stond ik op en belde het telefoonnummer dat op het plaatje stond. Een vrouw nam op. Ik vroeg haar of ze een kat was kwijtgeraakt met de naam Fluffy en na een lange pauze antwoordde ze dat dat inderdaad zo was, een hele tijd geleden, en of ik soms informatie over hem had? Ik zei haar dat ik de halsband gevonden had, maar zonder bijbehorende kat. Wilde ze dat ik de halsband zou opsturen? Na een dramatische pauze zei de vrouw dat ik dat maar moest doen en de volgende dag deed ik het ook. Tegelijk bestelde ik, uit de catalogus van een verzendbedrijf voor huisdierattributen, een nieuw plaatje waar de naam Horace op stond geprint.

Ik zie dit nu niet langer als een lafhartige daad, maar ik heb toen wel enige weken aan mijzelf getwijfeld. Zoals de zaken nu staan kan ik alleen maar hopen dat de oorspronkelijke Horace in een prettig gezin terecht is gekomen.

De obelisk van New Jersey

Een paar jaar geleden verscheen er een artikel in het krantje van een plaats die een mijl of wat ten noorden van de onze ligt, waarin werd gesteld dat een boer uit de omgeving een groot object had opgedolven waarvan de oorsprong moest worden gezocht bij een Indianenstam uit de precolumbiaanse periode of misschien zelfs wel bij de Vikingen. Het verhaal werd algemeen onwaarschijnlijk geacht, maar velen van ons maakten de trip naar het dorp in kwestie om met eigen ogen te gaan kijken. De meesten keerden terug met de overtuiging dat er bedrog in het spel was, maar haast niemand toonde zich teleurgesteld dat hij was gaan kijken. Bij uitstek bevredigend vond men de ontmoe-

ting met de beheerder, een bultige dwerg van een jaar of zeventig, die enthousiast vertelde hoe hij het ding had ontdekt achter zijn aardappelveldje en die zelfs een metalen onderdeel van zijn tractor liet zien dat volgens hem beschadigd was geraakt toen hij het object aan de oppervlakte had gebracht. Het ging om een vierkantige zuil van zo'n acht meter hoog, waarvan de hoeken bijeenkwamen aan de top die door de boer voorzien was van een speciaal gemaakt koperen plaatje waarop te lezen stond: DE OBELISK VAN NEW JERSEY.

Het duurde niet lang eer de obelisk de aandacht trok van een tweetal professoren aan onze universiteit, een antropoloog en een historicus die beiden binnen en buiten de grenzen befaamd waren om hun werk en wier boeken door collega's werden bestempeld als excellent. Deze twee maakten de trip naar het nabijgelegen dorp en constateerden tot hun ontsteltenis dat de obelisk uit beton was gegoten. Bovendien ontdekte de antropoloog, die zich achter de schuur had begeven om te urineren, de gietvorm van triplex, door de boer gebruikt bij het maken van de obelisk, waarvan hij clandestien enkele foto's nam.

Tot verbazing van de professoren werd hun ontmaskering met hoon ontvangen en ons eigen streekblad riep de boer uit tot volksheld aan wie een hele voorpagina werd gewijd, met een kleurenfoto waarop hij stond afgebeeld naast zijn creatie. De poging van de professoren om de man in diskrediet te brengen leek zijn populariteit alleen maar te hebben vergroot. Toen de professoren persisteerden in hun smaadcampagne werd er op de campus een protestactie georganiseerd, waarbij studenten en burgeringezetenen gelijkelijk riepen om hun beider ontslag.

De professoren waren diep gekrenkt en smeekten de actievoerders hun verstand te gebruiken. Ze hadden geen kwaad in de zin gehad, zeiden ze, maar enkel de feiten bekend willen maken. De boer had tenslotte gelogen.

De actievoerders antwoordden evenwel dat de boer een brave man was, terwijl de professoren vervelende spelbrekers waren. Toen dit hun ter ore kwam staakten de professoren hun campagne en de actievoerders lieten hen verder met rust. Vandaag de dag is de boer een lokale beroemdheid, zeer in tel bij de bewoners van ons district. De professoren hebben hun carrière voortgezet, niet anders dan voor de ontdekking van de obelisk, maar ze worden in onze hele streek met de nek aangezien.

Bedrieger

Een componist van musicals en filmmuziek wist dat hij enorm populair was, maar gekleineerd werd door zelfvoldane eigentijdse critici, terwijl hij juist voortdurend verlangde naar respect van hun kant. Na zijn dood ontdekte een biograaf tussen zijn papieren een verzameling muziekstukken, gedateerd in de jeugd van de componist, die leken te anticiperen op de moeilijke muzikale stijl die toonaangevend was ten tijde van zijn dood. Bij publicatie verwekten deze stukken grote opschudding, omdat het leek alsof de maker ze op het papier had gesmeten, maar daarna snel had verworpen ten gunste van de toegankelijke muziek waar hij bekend en bemind om was.

De nieuw ontdekte muziek werd uitgevoerd, juichend ontvangen en in de jaren daarna op grote schaal geanalyseerd in de academische wereld, met een ernst en een inzet die meestal voorbehouden blijven aan de grote kunstenaars van de eeuw. Bovendien werd het meer toegankelijke werk nu beschouwd in het licht van het zijn tijd vooruit zijnde vroege werk en hogelijk bewonderd om precies dezelfde eigenschappen die tevoren zoveel hoon hadden gewekt, omdat die eigenschappen nu leken te getuigen van een reactie op, in plaats van onbekendheid met de heersende muzikale ideeën.

Tien jaar lang groeide de reputatie van de componist, totdat een criticus aan onze universiteit, die altijd had getwijfeld aan de echtheid van het vroege werk, de partituren onderwierp aan een wetenschappelijk onderzoek waaruit bleek dat ze kort voor de dood van de componist waren geschreven, en niet in zijn jeugd zoals de datering had gesuggereerd. Het had er de schijn van dat de componist zijn levensavond had besteed aan het fabriceren van pastiches op eigentijdse muziek en dat hij de manuscripten vervolgens geantedateerd had om het nageslacht een oor aan te naaien.

De criticus publiceerde zijn bevindingen en schreef een revisionistische biografie van de componist, waardoor de criticus nu zelf een grote reputatie verwierf en de academische opinie over het werk van de componist weer kantelde. Kortgeleden is er echter een artikel gepubliceerd door de voormalige geliefde van de criticus, een gewezen doctoraalstudente die hij had afgedankt ten gunste van een jongere, wulpsere en devotere doctoraalstudente, waarin bewezen wordt dat het wetenschappelijke onderzoek van de criticus zelf op bedrog berustte.

Dit artikel herstelde de reputatie van de componist, besmeurde die van de criticus en bezorgde de ex-geliefde een hoge vlucht in academische kring. Een en ander heeft bovendien geleid tot het instellen van een nieuwe studierichting aan onze universiteit, gewijd aan het onderzoeken van onderzoek.

Naar het schijnt wordt nu onderzoek gedaan naar de integriteit van het onderzoek van de ex-geliefde. De resultaten daarvan zijn elk ogenblik te verwachten.

Zijn zesde verjaardag
Siegfried Lenz[*]
(Vertaling Klaus Siegel)

Alfred had het voorschot gekregen. Hij gaf het mij niet meteen toen hij van zijn werk kwam, maar had het geld op zak gehouden tot de volgende ochtend, en pas toen ik hem uitliet en hij bij de deur afscheid nam met een zoen, zoals vroeger, gaf hij me de open envelop. Ik spreidde de envelop met twee vingers, zag dadelijk dat het allemaal kleine coupures waren en wilde hem een biljet toesteken, maar hij schudde glimlachend zijn hoofd en tikte met zijn vingertoppen op zijn borstzak alsof hij zinspeelde op een geheim sommetje aan contanten dat hij achter de hand hield. Ik wist dat hij loog en wilde een biljet in de zak van zijn colbert stoppen. Hij hield mijn hand tegen, duwde hem terug en zei bedaard: 'Koop een cadeau voor hem, Maria, het mooiste dat je kan vinden. Vraag hem nog een keer wat hij het liefst wil hebben en koop dat voor hem. Ik zorg wel dat ze me de laatste uren vrij geven.'

Ik beloofde het hem en ik beloofde niets te zullen drinken op deze achttiende april, de dag die we samen hadden gekozen om Richards zesde verjaardag te vieren. Eerst hadden we zijn verjaardag begin mei zullen vieren, als Alfred zijn salaris zou hebben gekregen. Maar de dokter vond: hoe eerder hoe beter, en dus hadden we Richard er op woensdag mee verrast dat we vrijdag zijn verjaardag zouden vieren.

Natuurlijk raakte de jongen buiten zichzelf, hij praatte alleen nog over wat hij allemaal hebben wilde. Zijn verlanglijstje groeide maar, zonder dat er iets van afging. Ik was soms verbaasd hoe hij wist wat je allemaal aan cadeaus kon bedenken, ik was er nooit opgekomen, ik word altijd verlegen als ik moet zeggen wat ik graag zou willen hebben. Nadat Alfred was vertrokken maakte ik het huis aan kant, douchte, trok mijn blauwe mantelpak aan en liep de kinderkamer in, waar Jutta aan het voeteneind van Richards bed stond en zwijgend de bewegingen

* *De Duitse schrijver Siegfried Lenz (1926) debuteerde in 1951 met de roman* Es waren Habichte in der Luft, *waarna er nog vele volgden. Naast romans schreef hij verhalen, waarvan er tot op heden meer dan honderdvijftig zijn verschenen. Het hier vertaalde 'Zijn zesde verjaardag' ('Der sechste Geburtstag') verscheen oorspronkelijk in de verhalenbundel* Spielverderber: Erzählungen *(1965) en wordt tot zijn beste verhalen gerekend.*

van dieren nadeed die hij moest zien te raden. Natuurlijk probeerde Jutta hem goed te laten merken dat hij niet tegen haar op kon. Ze zorgde ervoor dat haar gebaren niet zonder meer duidelijk en voor één uitleg vatbaar waren, zodat het hem ook niet lukte het dier in kwestie te noemen. Ik onderbrak haar spelletje. Ik trok Jutta tegen me aan, voelde hoe ze zich als vanzelf heftig verzette, maar liet haar niet los en trok haar naar het hoofdeinde van het bed. Ze was enorm op haar qui-vive en liet een bijna vijandige waakzaamheid zien. Als mijn blik soms op haar gezichtje viel - ze was pas elf -, drong het tot me door hoe ouwelijk Jutta er uit zag. Ik hield haar stevig vast en hoorde Richard vragen: 'Wanneer begint mijn verjaardag?' en ik hoorde hoe ik antwoordde: 'Vanmiddag, als we allemaal thuis zijn.' 'Best,' zei hij, 'maar dan moet je wel zorgen dat er een rode tafeltelefoon bij is, want die staat ook nog op mijn verlanglijstje. Als die er niet bij is, wil ik net zo goed helemaal niks.' Ik knikte en ging er niet verder op in, ervan overtuigd dat hij zijn eerder geuite wensen al lang vergeten was. Ik vroeg Jutta bij hem te blijven en vertrok om inkopen voor de verjaardag te doen.

De tram was afgeladen, maar ik moest hem wel nemen, want de bus was net vertrokken. Een oud kereltje met een egelgezicht en kraaloogjes drong me door het gangpad voor zich uit. Hij kwijlde, zoog op een sigaar die hij geen moment uit zijn mond nam en pufte telkens wolkjes rook in mijn nek, terwijl hij zijn aktetas tegen mijn zitvlak duwde. Er hing een warme, bedompte lucht in de tram. Als hij optrok, schokte hij zo hard dat de staande passagiers tegen elkaar werden gedreven. Het oude mannetje duwde daarbij zijn elleboog tegen mijn heupen. Het kostte mij moeite mijn gezicht te vrijwaren van contact met een vochtige, nadrukkelijk riekende wirwar van veren die een vrouw voor me op haar hoed droeg. Mijn enkels werden dik, mijn lippen gloeiden. Op een reclameaffiche prees een kale kerel, vertrouwd met de genietingen des levens, de pluspunten van een bepaald matras aan. Ik keek omlaag en zag dat mijn hand trilde. Ik besefte waarom ik zo slecht was opgewassen tegen deze rit. Een enkel slokje, en ik had er beter tegen gekund.

Ik stapte niet te vroeg uit, maar reed helemaal mee tot het centraalstation. Daar verliet ik de tram en bestudeerde mijn gezicht vluchtig en niet ontevreden in de spiegel van een pepermuntautomaat. Op dat moment vloog er een handje zand tegen mijn benen, geel nogal synthetisch aandoend zand dat een jonge arbeider naar me had gegooid.

De knaap zat op zijn knieën in zijn zwarte manchesterbroek en was bezig straattegels te verleggen, cementkleurige zeshoekige tegels die hij voorzichtig op hun plaats tikte. Hij glimlachte naar me, vluchtig en vals, en ging meteen weer door met zijn werk.

Ik stak over naar de grote warenhuizen, zag in de etalageruit hoe ik op mezelf afliep en steeds groter werd en moest mijn ogen dichtknijpen in de stroom warme lucht die uit de ingang naar buiten drong. Een heer in stemmig kostuum, met strakke scheiding, kwam op me af. Ik verstond nauwelijks een woord en bleef aldoor naar zijn wit beslagen tong staren. Hij wees me de weg naar de speelgoedafdeling en hield de deur van de lift voor me open die me naar de derde verdieping bracht. Op die etage was ik minder in de war van de stemmen, het geloop en de bewegingen, ik kon er beter tegen. Het licht vormde glanzende plassen op de vloer van de immense ruimte. Een verkoopster schreed met ingehouden pas op me toe en keek me neerbuigend aan.

'Wat is er van uw dienst?' vroeg ze op een toon alsof ze mijn bezoek maar lastig vond. Ik zei: 'Dat weet ik nog niet. Mag ik even rondkijken?' Met een hautaine hoofdknik verleende ze mij haar toestemming en schreed zelfingenomen terug naar haar collega. Ze keurde me geen blik waardig toen ik de bakken met ballen passeerde, op weg naar de poppenafdeling en de vakken met pluchen dieren. Er zat tachtig mark in de witte envelop en ik was stellig van plan ze te besteden. Ik wist zeker dat het ook Alfreds bedoeling was.

Ik voelde me voor het eerst slap worden toen mijn blik op het sheriffuniform viel, de pistoolgordel, het mouwloze jack en de gouden ster. Dit was het uniform dat hij het liefst wilde hebben. Maar ik zag hem daarin geen veedieven op een hoop drijven, laat staan schoolplichtige bankrovers door het trappenhuis achterna zitten. Veeleer zag ik Richard in zijn uniform op bed liggen, een zeer weinig wegende, immobiele en apathische sheriff, zo verzwakt door de leukemie dat hij niet eens in staat was het pistool vast te houden. Ik kocht het uniform niet. Ik hield me vast aan de toonbank en kocht het niet.

De verkoopster keek nu in mijn richting. Ik wenkte haar naar me toe, liet me een xylofoon met gouden en zilveren staafjes tonen en vroeg alleen maar om iets te vragen of je dit instrument ook aan een zesjarig vroegwijs jongetje cadeau kon geven. Daarop overhandigde de verkoopster me zonder een woord te zeggen de hamertjes en nodigde me uit de klank uit te proberen. Ik liet de hamertjes op de staafjes

neerdalen en hoorde hoe helder de klanken door de ruimte zweefden. Ik kon toch niet tot de koop besluiten. De winkeljuffrouw liet me zonder veel animo een bouwdoos voor een schip zien. De inhoud moest Richard inspireren tot het uitknippen en op schaal in elkaar lijmen van het eerste door atoomenergie aangedreven vrachtschip ter wereld. Weer durfde ik de koop niet aan. Ik zag het in elkaar gelijmde bordkartonnen model in zijn kamer staan, zonder enig nut en zonder eigenaar, slechts een herinnering te meer. Dus zag ik ervan af.

Ik wist in welke omstandigheden het kopen me lichter zou zijn gevallen. Mijn flauwte kwam terug, een lichte ondefinieerbare misselijkheid. De haartjes op mijn huid gingen uit protest overeind staan, misschien wilden ze iets. Ik voelde het soort duizeligheid dat me bekend was. De verkoopster wendde zich ongeduldig af en keek naar de afdeling met pluchen dieren. Ineens kreeg ik de indruk dat ze wegdoken en zich tegen elkaar aan drukten uit angst door mij te worden gekocht.

Opeens vroeg de verkoopster: ‘Wat dacht u van treintjes? Die hebben nog nooit een jongetje teleurgesteld.’ ‘Hij heeft er ook om gevraagd,’ zei ik en het afkeurende glimlachje van de verkoopster drukte uit: Waarom zegt u dat dan niet meteen? Ze bracht me naar een tafelblad waarop een spoorbaan was gemonteerd en drukte onverschillig op een knop, waarna er zich treintjes in beweging zetten.

Signaalarmen klapten omhoog en er lichtten kleine peertjes op, maar toen had ik alweer alle belangstelling verloren: de spoorbaan kostte meer dan tweehonderd mark. Ik bedacht dat over een half of driekwart jaar, nadat gebeurd was wat de dokter had voorspeld, de hele installatie in een kist naar de zolder zou verhuizen en verdwijnen in een definitief schemerduister, in ongestoorde vergetelheid. Ik had geen zin een goedkoper model te kopen dat maar tweeënzeventig mark kostte. Ik weet niet meer waarom niet.

Mijn gedachten keerden terug naar Richard, de argeloosheid waarmee hij erop in was gegaan zijn verjaardag die op twee september viel op achttien april te vieren; geen aarzeling, geen bijgedachte, geen wantrouwen van zijn kant. Integendeel, toen we zeiden: vrijdag vieren we je verjaardag, begon hij zonder na te denken ijverig de dagen op zijn vingers af te tellen, keek naar ons op en knikte als werd er van hem verwacht dat hij met de datum akkoord zou gaan. Alleen Jutta was ingewijd; we hadden haar niet verteld waarom we de datum maanden naar voren hadden verschoven. We hadden haar alleen te

kennen gegeven dat het echt nodig was en zij was bereid te zwijgen en het spel mee te spelen.

Opeens begon ik eraan te twijfelen of ik hoe dan ook zou kunnen besluiten iets te kopen en ik vroeg me af of ik niet het beste Albert op zijn vertaalbureau kon bellen en vragen hierheen te komen. De uniformen, muziekinstrumenten en modelbouwdozen en treinen leken me niet langer als cadeau in aanmerking te komen. Zinloos, niet in overeenstemming met de toestand van onze jongen. Er was iets dat me belette te kopen wat Richard zelf het liefst wilde hebben; onverwacht maakte zich een gevoel van argwaan van me meester dat we ons schuldig zouden maken aan een ongepast geschenk. Omdat Alfred al van plan was de middag vrijaf te nemen gaf ik het plan weer op hem te laten komen. Ik ging nog een keer alle schappen en rekken langs, keek nog eens goed, verwierp alles, dacht nog eens na en wees elk idee opnieuw af tot ik in een houten vitrine de rode tafeltelefoon ontdekte.

Ik kocht het ding zonder naar de prijs te vragen. Bij de telefoon hoorde een vijf meter lang roodwit gevlochten snoer. Alles werkte op batterijen en je kon inderdaad met behulp ervan van kamer naar kamer telefoneren. De prijs was tweeënveertig mark.

Ik voelde me onverwacht opgelucht nu ik het eerste cadeau, het belangrijkste, had weten te bemachtigen. De onaangename spanning werd minder, de overgevoeligheid van mijn huid, en ik slaagde er zonder moeite in ook een schetsboek, een verfdoos en een spel - De kleine alpinist - te kiezen. Terwijl de cadeaus werden ingepakt betaalde ik en hield nog twaalf mark over. Ik besloot een kopje koffie te drinken voor ik naar huis ging.

Op de achtste verdieping was een restaurant in het warenhuis. Ik nam de lift naar boven en was verbaasd hoeveel bezoekers er 's ochtends al aanwezig waren en hoeveel mensen er 's ochtends al een warme maaltijd zaten te eten. Ik vond alleen nog een tafeltje in het midden, nam plaats en wachtte op de kelner terwijl ik de drankkaart bestudeerde. Dat duurde tot ik voelde dat ik intensief in de gaten werd gehouden. Wat kon er aan de hand zijn? Wat wilden ze allemaal van mij? Waardoor wekte ik hun belangstelling? Iedereen aan de tafels naast mij, kleine gezette vrouwen, oude mannen, zelfs kinderen bekeken me aandachtig, niet terloops of glimlachend, maar haast bevreemd, met verbaasde bevreemding. Ik had geen verklaring voor hun nieuwsgierigheid en kon er ook niets tegen doen. Ik moest slikken en mijn

gezicht brandde. Daar had je de kelner en ik hoorde mezelf ‘een koffie cognac’ zeggen, hoorde hoe hij mijn woorden onverschillig herhaalde. Ik trok de tas met cadeaus op mijn schoot en begon doelloos, terwijl niemand kon zien wat ik deed, te prutsen aan de pakjes.

Hun blikken werden nog strenger, hun belangstelling nog uitdagender toen de kelner me vanaf een plastic blad koffie en cognac serveerde: wat wilden ze in godsnaam van mij? Mijn hand bewoog zich naar het kopje; hij beefde maar ik was niet in staat de beweging af te remmen. Met kleine slokken dronk ik wat van de hete koffie, zette het kopje terug, keek naar het cognacglas op de rand waarvan de zachtjes deinende vloeistof een spoor als van trage olieachtige druppels had achtergelaten. Ik stak mijn hand niet uit naar het glas.

Ik betaalde en vertrok, nam de lift naar beneden, bekeek in een spiegel met reclame mijn gezicht en kon geen reden ontdekken voor de belangstelling die ik had opgewekt. In de bus die me naar huis bracht besteedde niemand enige aandacht aan mij. Zelfs Jutta, die me bij thuiskomst met haar zwijgend onderzoekende scepsis ontving, viel niets aan me op. Ze nam de tas van me over en verdween ermee in de keuken. Onmiddellijk daarna hoorde je papier ritselen en een onderdrukte uitroep die aangaf dat ze bezig was de cadeaus voor Richard uit te pakken. Ze was tevreden met de geschenken. Ze bevielen haar zo goed dat ze me vroeg om haar op haar verjaardag dezelfde presentjes cadeau te doen, inclusief het spel ‘De kleine alpinist’ met de dobbelstenen. Dat beloofde ik en toen gingen we samen het eten klaarmaken.

Alfred kwam op tijd. Hij had zelf ook nog iets gekocht, een zaklantaarn met rubberen omhulsel. Jutta legde de lamp meteen bij de andere cadeaus. Aan de deur kuste hij me als vroeger. Het leek alsof hij aan me kon zien dat ik mijn belofte had gehouden, in elk geval zag hij ervan af zich ervan te vergewissen. Veel van zijn manier van doen en van zijn houding herinnerde me aan vroeger. Hij hielp me in allerlei opzichten om deze dag, deze zesde verjaardag aan te kunnen. Na het eten kleedde Richard zich aan en werd uit de kinderkamer verbannen. Alfred bleef bij hem terwijl Jutta en ik de voorbereidingen troffen voor het verjaardagfeest. We veranderden de lamp in een lampion, hingen slingers op in de kamer, dekten de tafel en legden bloemen in een halve cirkel op de plaats waar Richard zou komen te zitten. Jutta stond erbij en keek toe bij de voorbereidingen. Onverwachts zei ze: ‘Misschien is hij niet eens blij.’ ‘Hoe kom je daar nu bij, waarom zou hij niet blij zijn?’ ‘Nou, als hij

in de gaten krijgt dat het vandaag helemaal niet zijn verjaardag is.' 'Hij heeft het zelf nagerekend,' zei ik, 'dus zal hij er niets op tegen hebben.' 'Maar de dag klopt niet, eigenlijk moet hij nog tot september wachten.' 'Hij kan niet wachten.' 'En wij dan?' vroeg ze. 'Wij doen gewoon wat hij het liefst heeft,' zei ik, 'we vieren zijn verjaardag.'

Het ontging me niet dat Jutta het niet eens was met ons besluit, dat ze een voorbehoud maakte en het liefst had geweigerd mee te vieren; niet omdat het haar moeite kostte Richard deze dag te gunnen, maar eerder omdat we de dag niet op de juiste datum wilden vieren. Ik moest haar smeken en zelfs vermanen mee te doen zoals het in onze bedoeling lag. Daarna voelde ik me zo duizelig dat ik naar de badkamer ging om water over mijn polsen te laten lopen. Ik controleerde of mijn geheime voorraad nog in zijn schuilplaats lag, maar ik raakte geen druppel aan.

Voordat het feest begon stak Jutta de kaarsen aan en haalden we Richard en Alfred op. Alfred moest van Richard onder ons toeziend oog en onder het geschater van het joch eerst een bloem opeten omdat hij een weddenschap had verloren. Hij at het ding terwijl hij uitgelaten kronkelde en zich in rare bochten wrong. Richard klapte erbij in zijn handen.

Toen was het tijd voor de cadeautjes, wat inhield dat we Richard naar zijn stoel brachten. Daar scheurde hij het papier er in minder dan geen tijd af, zei geen woord, keek niet om zich heen, werkte haastig en verbeten door, stopte geen moment als hij een cadeau had uitgepakt, maar greep meteen naar het volgende. Met een tevreden uitdrukking deponeerde hij zijn cadeaus op de vloer, haastig maar niet onachtzaam. Op het laatst pakte hij de rode telefoon uit. Op dat moment keek hij voor de eerste keer om zich heen. Hij ging op de vloer zitten, bracht de hoorn naar zijn oor, luisterde, beduidde ons dat we heel stil moesten zijn, vertrok zijn gezichtje, glimlachte en zei: 'Ik hoor hem. Ik hoor hem heel goed.' 'En wat zegt hij dan,' vroeg Albert. 'Nou, dat het prima met hem gaat,' zei Richard. Alfred bukte zich, luisterde en zei: 'Hij bedoelt dat we nu maar eens van de verjaardagstaart moeten proeven. Hij meldt zich pas weer als we ervan geproefd hebben.' Daarop luisterde Richard eventjes heel kort en bevestigde de mededeling. 'Ik wil hem ook horen,' zei Jutta. 'Nu even niet,' zei Richard, 'hij is weg.' Met een nijdig gebaar verbood hij haar de hoorn op te nemen en wij gingen

aan tafel, aten appeltaart en dronken koffie, terwijl Alfred naar mij knipoogde als vroeger. ‘Ik ga het snoer installeren tussen hier en de keuken,’ kondigde hij aan, ‘dan kunnen we met elkaar praten.’ ‘Nergens voor nodig,’ zei Richard, ‘ik hoor hem zo ook wel. Ik versta precies wat hij zegt.’ ‘Je kunt helemaal niets horen,’ zei Jutta, ‘want eerst moet de telefoon worden aangesloten. En er moet ook iemand met je praten.’ ‘Er heeft echt iemand met me gepraat, hoor,’ zei Richard, ‘hij zei dat het goed met hem gaat.’ Een geheimzinnige opwinding maakte zich van hem meester; hij weigerde nog iets te eten, wachtte weerspannig tot we klaar waren en hij terug kon naar zijn telefoon.

Daarop trokken Alfred en hij het roodwitte snoer over de vloer. Het was lang genoeg om over de gang tot in de keuken te reiken en het was ons onmogelijk om de vaat naar de keuken te brengen. We moesten doodstil blijven zitten en mochten niet praten toen de verbinding getest werd. Beide deuren gingen dicht en de gesprekspartners lagen op de vloer in de keuken en in de kinderkamer. Het volume waarop ze met elkaar communiceerden was genoeg geweest om door vier deuren heen te dringen. Met een glimlach reikte Alfred mij de hoorn aan, bleef gehurkt naast me zitten en terwijl ik bij Richard luid brullend informeerde hoe het weer bij hem was, ondersteunde Alfred mij en hield me in zijn armen. Op dat moment begon weer de druk op mijn maag. Ik liet het spreken verder aan hem over, kwam overeind, liep de gang in en opende behoedzaam de deur van de kinderkamer. Ik deed hem op een kier open en ging niet naar binnen, maar leunde met mijn hele lijf tegen de muur. ‘Nou ik een keertje,’ zei Jutta, ‘laat mij nou ook een keertje.’ Richard antwoordde niet en ik hoorde Jutta aandringen. ‘Asjeblieft, Richard, nou ben ik aan de beurt. Dan mag jij ook met mijn spullen...’ ‘Weg,’ zei Richard. ‘Ook goed,’ zei Jutta, ‘dan vertel ik je lekker iets dat jij niet weet. Je bent helemaal niet jarig vandaag! Er klopt niets van, er klopt niets van. Jij bent jarig in september!’

Ik ging niet bij ze naar binnen, wachtte ook niet op Richards antwoord. Mijn misselijkheid werd zo sterk dat ik de badkamer in ging, de deur niet eens afsloot, maar stomweg een slok nam, de fles meteen weer opborg en de gang weer in liep, waar ik Richard hoorde brullen, helemaal opgaand in zijn spel. Ik wiste mijn lippen af en stak een sigaret op toen Alfred glimlachend op zijn tenen uit de keuken op me toe kwam. Hij wilde iets fluisteren, maar deed het niet, liep toen gewoonweg langs me heen alsof hij me daar helemaal niet had zien staan.

De dood van de vrijgezel

Arthur Schnitzler[*]

(Vertaling Klaus Siegel)

Er werd op de deur geklopt, heel zachtjes, maar de dokter was meteen wakker. Hij deed het licht aan, stapte uit bed en wierp een blik op zijn echtgenote die rustig doorsliep, sloeg zijn ochtendjas om en ging het vertrek ernaast binnen. Hij herkende het oude vrouwtje met grijze omslagdoek dat daar stond niet meteen.

‘Meneer voelde zich opeens helemaal niet lekker,’ zei ze, ‘en of meneer de dokter zo goed wil zijn dadelijk te komen.’

Nu herkende de dokter de stem. Het was de huishoudster van zijn vriend, de vrijgezel. De eerste gedachte die in de arts opkwam was: Mijn vriend is vijfenvijftig, zijn hart is al twee jaar niet in orde; het zou wel eens iets ernstigs kunnen zijn.

‘Ik kom meteen,’ zei hij, ‘wilt u even op me wachten?’

‘Neemt u me niet kwalijk, dokter, maar ik moet nog vlug naar twee andere heren toe,’ en ze noemde de namen van de zakenman en de schrijver.

‘Wat moet u bij die twee doen?’

‘Meneer wil ze nog één keer zien.’

‘Nog - één keer - zien?’

‘Ja, dokter.’

Hij laat zijn vrienden roepen, ging het door de arts heen, hij voelt dat de dood nabij is... En hij vroeg: ‘Is er iemand bij meneer?’

Het oudje antwoordde: ‘Natuurlijk, dokter. Johann laat hem heus geen moment alleen, hoor.’ En ze verdween.

De arts ging terug naar de slaapkamer, en terwijl hij zich vlug en zo geruisloos mogelijk aankleedde, kwam er iets van bitterheid in hem op. Het was niet zozeer droefheid dat hij wellicht weldra een goede oude vriend zou verliezen als wel het pijnlijke gevoel dat het nu met

* *De Oostenrijkse schrijver Arthur Schnitzler (1862-1931) begon zijn loopbaan als arts, maar ging zich geleidelijk aan steeds meer wijden aan de literatuur. Met Hugo von Hofmannsthal geldt hij als de belangrijkste toneelschrijver uit de tijd van de Habsburgse monarchie. Maar naast toneelwerk schreef hij geruchtmakende romans en novellen. Het hier vertaalde ‘De dood van de vrijgezel’ (‘Der Tod des Junggesellen’) verscheen in 1907 en werd voor het eerst in boekvorm uitgegeven in de bundel* Masken und Wunder *(1912).*

hen alle drie zo ver gekomen was, en dat ze nog maar zo kort geleden jong waren.

In zijn open rijtuig reed de dokter door de milde, zoele lentenacht naar de nabijgelegen buitenwijk waar de vrijgezel woonde. Hij keek omhoog naar het slaapkamerraam. Het stond wijd open en een vaal schijnsel flakkerde vanuit de kamer de nacht in.

De dokter liep de trap op, de knecht deed open, groette ernstig en liet bedroefd zijn linkerhand zakken.

'Hoe is het?' vroeg de arts met hortende stem, 'ben ik soms te laat?'

'Inderdaad, dokter,' antwoordde de knecht, 'Meneer is een kwartier geleden heengegaan.'

De arts haalde diep adem en ging de kamer binnen. Daar lag zijn dode vriend dan. Zijn dunne, blauwige lippen waren half geopend en zijn armen lagen gestrekt over het witte laken. Zijn wat dunne ringbaard was warrig en over zijn voorhoofd, dat er bleek en klam uitzag, vielen een paar grauwe slierten haar. Vanaf de zijden kap van de elektrische lamp die op het nachtkastje stond, verspreidde zich een rossige schaduw over het beddengoed. De dokter bekeek de dode. Wanneer is hij voor het laatst bij ons thuis zijn geweest? bedacht hij. Ik herinner me dat het die avond sneeuwde. Dus dat was afgelopen winter. De laatste tijd zagen we elkaar nog maar weinig.

Van buiten kwam het geluid van schrapende paardenhoeven. De arts wendde zich af van de dode en zag aan de overkant dunne takken zachtjes bewegen in de nachtelijke lucht.

De knecht trad binnen en nu vroeg de dokter hem wat er precies was gebeurd.

Hij vertelde de arts een maar al te bekend verhaal: opeens had meneer zich niet goed gevoeld, benauwdheid, uit bed springen, heen en weer lopen in de kamer, naar zijn bureau draven en weer terug wankelen zijn bed in, dorst hebben en kreunen, een laatste poging overeind te komen en terugzinken in de kussens. De dokter knikte begrijpend en liet zijn rechterhand rusten op het voorhoofd van de overledene.

Er kwam een rijtuig voorrijden. De arts liep naar het raam. Hij zag de zakenman uitstappen en een vragende blik naar hem omhoog werpen. Werktuiglijk liet de arts zijn hand zakken, zoals eerder de knecht had gedaan die hem binnenliet. De zakenman wierp zijn hoofd in zijn nek alsof hij het niet wilde geloven, de dokter haalde zijn schouders

op, verwijderde zich van het venster en ging, moe opeens, op een stoel zitten aan het voeteneind van de dode.

De zakenman trad binnen. Zijn gele overjas hing open. Hij legde zijn hoed op een klein tafeltje vlak naast de deur en drukte de hand van de dokter. ‘Wat verschrikkelijk!’ zei hij. ‘Wat is er precies gebeurd?’ en hij staarde met wantrouwende blik naar de dode.

De arts bracht verslag uit van wat hij wist en voegde eraan toe: ‘Ook al was ik op tijd gekomen, dan nog had ik niets meer voor hem kunnen doen.’ ‘Moet u zich voorstellen,’ zei de zakenman, ‘het is vandaag precies acht dagen geleden dat ik hem voor het laatst heb gesproken in de schouwburg. Ik was van plan na de voorstelling met hem te gaan souperen, maar hij had weer eens een van zijn geheimzinnige rendez-vous.’ ‘Had hij die nog steeds?’ vroeg de dokter met een somber glimlachje.

Opnieuw hield er een rijtuig voor het huis stil. De zakenman liep naar het raam. Toen hij zag dat de schrijver uitstapte deed hij een stap terug. Hij was niet van plan het droeve nieuws te verraden door enige uitdrukking op zijn gezicht. De dokter had een sigaret uit zijn koker genomen en stond er verlegen mee tussen zijn vingers te draaien, ‘'t Is een gewoonte uit mijn ziekenhuistijd,’ zei hij verontschuldigend, ‘als ik 's nachts uit een ziekenkamer kwam, dan stak ik op de gang meteen een sigaret op, of ik nu een morfine-injectie had gegeven of als lijkschouwer had gefungeerd.’

‘Weet u,’ zei de zakenman, ‘hoe lang ik al geen dode heb gezien? Veertien jaar... sinds mijn vader op de baar lag.’

‘En uw vrouw dan?’

‘Mijn vrouw heb ik wel in haar laatste ogenblikken gezien, maar... daarna niet meer.’

De schrijver kwam binnen en gaf de anderen een hand, zijn aarzelende blik gericht op het bed. Daarop trad hij vastberaden naderbij en bestudeerde de dode met een ernstige blik, zij het dat daarbij een verachtelijk trekje om zijn lippen speelde. Hij dus, ging het door hem heen, want vaak had hij gespeeld met de vraag wie van zijn naaste bekenden voorbestemd was om als eerste de laatste weg te aanvaarden.

De huishoudster kwam binnen. Met tranen in haar ogen zonk ze neer voor het bed, snikte en vouwde haar handen. De schrijver liet lichtjes en troostend zijn hand op haar schouder rusten.

De zakenman en de arts stonden aan het raam, terwijl de donkere lentelucht langs hun voorhoofd streek.

‘Het is eigenlijk nogal vreemd,’ begon de zakenman, ‘dat hij ons alle drie heeft laten komen. Wilde hij ons rond zijn sterfbed verzameld zien? Had hij ons soms iets belangrijks te vertellen?’

‘Wat mij betreft was het zo vreemd niet,’ zei de arts met een wrang lachje, ‘omdat ik immers arts ben. En wat u betreft,’ wendde hij zich tot de zakenman, ‘u adviseerde hem toch zo nu en dan in financiële kwesties. Wellicht ging het om laatste wilsbeschikkingen die hij u persoonlijk wilde toevertrouwen.’

‘Dat zou kunnen,’ zei de zakenman.

De huishoudster had de kamer verlaten en de vrienden konden horen hoe ze in de vestibule met de knecht praatte. De schrijver stond nog steeds naast het bed, verdiept in een geheimzinnige dialoog met de overledene. ‘Hij daar,’ zei de zakenman zachtjes tegen de dokter, ‘had de laatste tijd nogal wat contact met hem, geloof ik. Misschien dat hij ons meer kan vertellen.’ De schrijver stond er bewegingloos bij; hij boorde zijn blik in de gesloten ogen van de dode. Zijn handen die zijn breedgerande grijze hoed vasthielden, hield hij achter zijn rug gekruist. De beide andere heren werden ongeduldig. De zakenman trad op de schrijver toe en schraapte zijn keel.

‘Nog maar drie dagen geleden,’ bracht de schrijver rapport uit, ‘heb ik nog twee uur met hem gewandeld. In de wijnheuvels even buiten de stad. Wilt u weten waar hij het over had? Over een reis naar Zweden die hij van plan was van de zomer te maken, over een map met Rembrandtlitho's die pas is uitgekomen bij Watson in Londen en tenslotte over Santos Dumont. Hij hield ook nog een mathematisch-natuurkundige uiteenzetting over bestuurbare luchtschepen, die ik eerlijk gezegd niet helemaal begrepen heb. Nee, aan de dood dacht hij om de drommel niet. Wat dat betreft zou het kunnen dat je op een bepaalde leeftijd ophoudt aan de dood te denken.’

De dokter was de zijkamer binnengestapt. Daar durfde hij het wel aan een sigaret op te steken. Het trof hem als vreemd, bijna spookachtig, dat hij witte as zag in de bronzen schaal op het bureau. En terwijl hij zich neerliet op de stoel voor het bureau vroeg hij zich af waarom hij nog langer bleef. Ik heb als eerste het recht te vertrekken, omdat ze mij kennelijk als arts hebben laten komen. Want onze vriendschap stelde nooit veel voor. Op mijn leeftijd, zette hij zijn gedachten voort,

is het voor een man als ik überhaupt niet mogelijk bevriend te zijn met iemand die geen beroep heeft en zelfs nooit gehad heeft. Als hij niet rijk was geweest, wat had hij dan ooit moeten beginnen? Waarschijnlijk had hij zich gewijd aan de schrijverij; aan esprit ontbrak het hem niet. - En hij moest denken aan menige boosaardige opmerking van de vrijgezel. Vooral over de boeken van hun gemeenschappelijke vriend, de schrijver.

De schrijver en de zakenman betraden de kamer. De schrijver trok een gekwetst gezicht toen hij de dokter op de verweesde stoel aan het bureau zag zitten. Deze hield de sigaret nog steeds tussen zijn vingers, opgestoken had hij hem niet. De schrijver deed de deur achter zich dicht. Hier waren ze in zekere zin in een andere wereld.

‘Hebt u enig vermoeden?’ vroeg de zakenman.

‘Hoe bedoelt u?’ vroeg de schrijver verstrooid.

‘Wat hem ertoe bewogen kan hebben ons te laten halen, juist ons!’

De schrijver vond het overbodig naar een speciale oorzaak te zoeken. ‘Onze vriend,’ legde hij uit, ‘voelde gewoon dat de dood nabij was, en al leefde hij nogal eenzaam, tenminste de laatste tijd, op zo'n moment wordt bij iemand die van oorsprong toch geschapen was voor de omgang met medemensen waarschijnlijk de behoefte wakker mensen om zich heen te zien die hem na hebben gestaan.’

‘Maar hij had in ieder geval een minnares,’ merkte de zakenman op.

‘Minnares,’ herhaalde de schrijver en trok zijn wenkbrauwen minachtend op.

Op dat moment drong het tot de arts door dat de middelste bureaula half open stond. ‘Misschien ligt zijn testament hier wel,’ zei hij. ‘Dat gaat ons niet aan,’ merkte de zakenman op, ‘zeker niet op dit moment. Overigens woont er een zuster van hem in Londen, daar is ze getrouwd.’

De knecht kwam binnen. Hij was zo vrij hun advies in te winnen over de rouwkamer, de begrafenis, de overlijdensadvertentie. Zover hij wist was er een testament gedeponeerd bij de notaris van meneer. Maar of daarin instructies stonden over dit soort zaken leek hem twijfelachtig.

De schrijver vond het bedompt en benauwd in het vertrek. Hij schoof het zware rode gordijn voor een van de ramen opzij en opende beide vensters. Een brede, donkerblauwe stroom lentelucht drong de kamer binnen. De dokter vroeg de knecht of hij enig idee had waarom

de overledene hen had laten roepen. Als hij er goed over nadacht was hij al jaren niet meer in zijn functie als arts in dit huis uitgenodigd.

De knecht reageerde op de vraag alsof hij hem verwacht had. Hij trok een dikke portefeuille uit de zak van zijn livrei, pakte er een vel papier uit en vertelde dat meneer al zeven jaar geleden de namen van de vrienden had genoteerd die hij rond zijn sterfbed wenste bijeen te roepen. Dat gold ook als meneer niet langer bij bewustzijn mocht zijn. Hij had zich daardoor gemachtigd gevoeld de heren te laten roepen.

De arts had de knecht het papier uit handen genomen en zag dat er vijf namen op stonden. Behalve de namen van de drie aanwezigen stond er de naam van een twee jaar geleden overleden vriend en die van een onbekende. De knecht legde uit dat laatstgenoemde een fabrikant was geweest bij wie de vrijgezel negen of tien jaar veel over huis was gekomen. Diens adres was in de tussentijd zoek geraakt en vergeten. De heren keken elkaar aan, met enige gêne en ergernis. ‘Hoe moeten we dat uitleggen?’ vroeg de zakenman. ‘Was hij soms van plan een redevoering af te steken in zijn laatste uur?’

‘Zijn eigen lijkrede,’ voegde de schrijver eraan toe.

De dokter hield zijn blik gericht op de opengeschoven la in het bureau en onverwachts staarden hem vanaf een envelop in grote drukletters de drie woorden ‘Voor mijn vrienden’ aan. ‘O!’ riep hij uit, pakte de envelop, hield hem omhoog en toonde hem aan de anderen. ‘Dit is voor ons,’ wendde hij zich tot de bediende en gaf hem met een knikje te kennen dat hij kon gaan. De knecht verliet de kamer.

‘Voor ons,’ zei de schrijver met wijd open ogen. ‘Het lijkt me zonder meer duidelijk,’ meende de dokter, ‘dat wij bevoegd zijn dit te openen.’

‘Verplicht,’ zei de zakenman en knoopte zijn overjas dicht.

De dokter had van een glazen schaal een vouwbeen genomen, opende de envelop, legde de brief voor zich neer en zette zijn pincenez op. De schrijver benutte dit ogenblik om het vel papier te pakken en open te vouwen.

‘Omdat het voor ons allemaal is bedoeld,’ zei hij luchtig en boog zich over het bureau, zodat het licht van de plafonnière op het papier kon vallen. De zakenman ging naast hem staan. De dokter bleef zitten.

‘Misschien kunt u de brief hardop voorlezen,’ zei de zakenman. De schrijver begon:

‘Voor mijn vrienden.’ Hij onderbrak zijn woorden met een lachje. ‘Ja, mijne heren, hier staat het nog een keer.’ En met loffelijke onbevangenheid las hij verder.

‘Ongeveer een kwartier geleden heb ik mijn laatste adem uitgeblazen. Jullie hebben je rond mijn sterfbed geschaard en treffen voorbereidingen deze brief gemeenschappelijk te lezen - tenminste als die er nog is in het uur van mijn dood, voeg ik eraan toe. Want het is niet ondenkbaar dat er weer een opwelling van goedheid over mij komt.’

‘Wat nou?’ vroeg de arts.

‘Een opwelling van goedheid over mij komt,’ herhaalde de schrijver en las verder, ‘zodat ik zou besluiten deze brief te vernietigen. Hij brengt immers geen enkel voordeel voor mij mee en het zou kunnen dat hij voor jullie in ieder geval een paar onplezierige uren tot gevolg zal hebben, als hij al niet voor tenminste een van jullie het leven ronduit zal vergiftigen.’

‘Het leven zal vergiftigen,’ herhaalde de dokter op vragende toon en poetste de glazen op van zijn pince-nez.

‘Vlugger!’ zei de zakenman met hese stem. De schrijver vervolgde: ‘Ik vraag me af welke eigenaardige gril me op dit moment naar mijn bureau jaagt en me woorden laat opschrijven waarvan ik de uitwerking toch niet meer op jullie gezicht zal kunnen lezen. En al zou ik dat kunnen, dan zou mijn plezier te gering zijn om als excuus te dienen voor de ongelofelijke laaghartigheid waaraan ik me zo-even, en dat ook nog eens met gevoelens van innig welbehagen, schuldig heb gemaakt.’

‘Wacht eens!’ riep de arts met een stem die hij niet herkende als de zijne. De schrijver wierp een haastige boze blik op de dokter en ging door met lezen, vlugger en toonlozer dan eerst.

‘Ja, het moet een gril en niets anders zijn, want au fond heb ik niets tegen jullie. Ik mag jullie allemaal zelfs heel graag, op mijn manier, zoals jullie mij ook mogen op jullie manier. Ik minacht jullie niet eens, en al heb ik jullie ook vaak bespot, ik heb jullie nooit belachelijk gemaakt. Niet één enkele keer, en al helemaal niet in die uren die voor jullie allen binnen enkele ogenblikken de meest levendige en pijnlijke fantasieën zullen oproepen. Waar komt die gril dan vandaan? Is ze misschien geboren uit een diepe en au fond nobele behoefte de wereld niet met al te veel leugens te verlaten? Dat zou ik me kunnen inbeel-

den als ik ook maar één keer het geringste spoortje zou hebben gevoeld van wat de mensen berouw noemen.'

'Leest u toch meteen het einde,' beval de arts met zijn nieuwe stemgeluid. De zakenman nam de schrijver, die een soort verlamming in zijn vingers voelde kruipen, de brief uit handen, liet zijn blik snel omlaag glijden en las de woorden: 'Beste vrienden, het was het noodlot en ik kan er niets aan veranderen. Ik heb met elk van jullie vrouwen iets gehad. Met allemaal.'

De zakenman hield ineens op met lezen en bladerde terug.

'Wat hebt u,' vroeg de arts.

'De brief is acht jaar geleden geschreven,' antwoordde de zakenman.

'Lees verder,' beval de schrijver. De zakenman las: 'Het waren natuurlijk relaties van uiteenlopende aard. Met de een leefde ik bijna als man en vrouw, maandenlang. Met de tweede was het ongeveer wat je doorgaans een dol avontuurtje noemt. Met de derde kwam het zover dat we met zijn tweeën uit het leven wilden stappen. De vierde heb ik van de trap gegooid omdat ze me met een ander bedroog. En één was maar bij één gelegenheid mijn minnares. Slaken jullie nu een zucht van verlichting, beste vrienden? Niet doen, hoor! Het was misschien het mooiste uur van mijn... en van haar leven. Dat was het dan, vrienden. Meer heb ik jullie niet te vertellen. Nu vouw ik dit papier dubbel, leg het in mijn bureau, en daar moge het rusten tot ik het bij een volgende gril vernietig, of het wordt jullie ter hand gesteld in het uur dat ik op mijn doodsbed lig. Vaarwel.'

De dokter nam de zakenman de brief uit handen en las hem, zo te zien geconcentreerd, van begin tot einde nog een keer door. Toen keek hij op naar de zakenman die met zijn armen over elkaar met iets van spot op hem neerkeek.

'Al is uw vrouw vorig jaar overleden,' zei de arts rustig, toch blijft het waar.'

De schrijver ijsbeerde door de kamer. Zijn hoofd schokte een paar keer heen en weer alsof hij kramp had. Plotseling siste hij tussen zijn tanden: 'De schoft' en keek zijn woorden na alsof ze een object vormden dat in de lucht oploste. Hij probeerde het beeld op te roepen van het jonge wezen dat hij eens als zijn bruid in zijn armen had gehouden. Andere voorstellingen van vrouwen kwamen naar boven, vaak opgeroepen maar naar hij dacht sinds lang vergeten. Het lukte hem niet degene om wie het ging voor zich te zien. Want het lichaam van

zijn vrouw was verlept en zonder bekoring voor hem. Het was lang geleden dat ze de betekenis van geliefde had gehad. Ze was voor hem iets anders geworden, meer en nobeler: een vriendin, een metgezellin, vervuld van trots op zijn succes, vol begrip voor zijn teleurstellingen, vol inzicht in zijn diepste wezen. Het leek hem volstrekt niet onmogelijk dat de oude vrijgezel in zijn boosaardigheid niets anders had gepoogd dan hem, de in het geheim benijde vriend, zijn levensgezellin te ontnemen. Wat hadden al die andere zaken nu helemaal te betekenen? Hij bracht zich bepaalde avontuurtjes van lang en minder lang geleden te binnen. Die waren hem in zijn rijke kunstenaarsbestaan niet bespaard gebleven. Zijn vrouw had er om geglimlacht of -gehuild. Wat stelde dat vandaag de dag nog helemaal voor? De herinnering was zo verbleekt als dat ver verwijderde uur waarin zijn echtgenote zich in de armen van die onbeduidende kerel had geworpen, zonder na te denken, misschien zonder het zich te realiseren; de herinnering was bijna zo uitgewist als de herinnering aan datzelfde uur in het dode hoofd dat daarbinnen op een pijnlijk verkreukelde peluw rustte. Wie weet was wat er in dit testament stond ook niets dan een grote leugen? De laatste wraak van een armzalig alledaags mannetje dat zichzelf tot totale vergetelheid veroordeeld wist, op een eminent man over wiens werk zelfs de dood geen macht was gegeven. Daar viel heel wat voor te zeggen. Maar zelfs als het de waarheid was, dan bleef het toch maar een kleinzielige vorm van wraak, stelde het niet veel voor en was het een mislukking bovendien.

De dokter staarde op het vel papier dat voor hem lag en dacht aan zijn ouder wordende, zachtaardige en zelfs goedige vrouw die nu thuis lag te slapen. Ook aan zijn drie kinderen dacht hij, aan zijn oudste die op het ogenblik een jaar vrijwillig in het leger diende, aan zijn oudste dochter die met een advocaat was verloofd en aan zijn jongste die zo lieftallig en bekoorlijk was dat een bekend kunstenaar haar onlangs op een bal had gevraagd haar te mogen schilderen. Hij dacht aan zijn gezellige huis en alles wat uit de brief van de overledene op hem af stormde leek hem in zekere zin niet zozeer onwaar, als wel in de eerste plaats van een raadselachtige, zelfs verheven onbeduidendheid. Hij had nauwelijks het gevoel dat hem op dit moment iets nieuws was overkomen. Een ongewone periode uit zijn leven, zo'n veertien of vijftien jaar geleden, kwam in hem op. Er hadden zich bepaalde onaangenaamheden voorgedaan in zijn medische carrière. Geprikkeld en ten-

slotte totaal van slag was hij van plan geweest de stad, zijn vrouw en zijn gezin te verlaten. In diezelfde tijd was hij begonnen aan een soort onbesuisd en lichtzinnig leven waar een zonderling, hysterisch vrouwspersoon zich had weten in te dringen. Ze had zich later omwille van een andere minnaar om het leven gebracht. Hij kon zich niet meer te binnen brengen hoe zijn leven daarna langzamerhand weer in het gareel was gekomen. Het lag voor de hand dat zijn vrouw hem had bedrogen in die pijnlijke periode, die even geniepig als een ziekte was opgedoken en weer verdwenen. Ja, zo moest het gegaan zijn. Het was hem duidelijk dat hij het eigenlijk altijd al had geweten. Had ze niet ooit op het punt gestaan haar affaire aan hem op te biechten? Zo'n dertien, veertien jaar geleden... Bij welke gelegenheid ook weer...? Was het niet in de zomer geweest, op een vakantiereis - laat in de avond op een hotelterras...? Tevergeefs trachtte hij haar woorden op te roepen.

De zakenman stond voor het raam en keek de milde, heldere nacht in. Hij was vast van plan om zich zijn overleden vrouw te binnen te brengen. Maar hoe hij ook zijn best deed de herinnering aan haar in zijn binnenste op te roepen, hij zag zichzelf eerst steeds weer op een grauwe ochtend in zwart pak tussen de stijlen van een uit zijn hengsels gelichte deur staan, terwijl hij deelnemende handen in de zijne nam en beantwoordde. Tegelijkertijd kwam de flauwe geur van carbol en bloemen in zijn neus. Pas na een poos lukte het hem het gezicht van zijn vrouw in zijn herinnering terug te roepen. Toch was het eerst niet meer dan de voorstelling van een schilderij. Want hij zag alleen het grote portret in gouden lijst dat thuis in de salon boven de vleugel hing en een trotse dame van dertig in een baljurk voorstelde. Toen pas verscheen ze als het jonge meisje, bleek en verlegen, dat bijna vijfentwintig jaar geleden zijn aanzoek in ontvangst had genomen. Daarna dook de verschijning voor hem op van een vrouw in de bloei van haar leven. Ze had samen met hem in hun loge getroond, haar blik op het toneel gericht, innerlijk ver weg. Vervolgens kwam het beeld van een smachtende vrouw hem voor de geest die hem met onverwachte gloed had verwelkomd toen hij van een lange reis teruggekeerd was. Direct daarna moest hij denken aan een nerveus, huilerig wezen met groenige matte ogen dat zijn dagen had vergald met steeds weer andere boze buien. Dan weer dook in een lichte ochtendjapon een bezorgde, tedere moeder op die waakte aan het bed van een ziek kind dat ook had

moeten sterven. Tenslotte zag hij het beeld voor zich van een bleke persoon die met van pijn neergetrokken mondhoeken en koude druppels transpiratie op bed lag. Dat was in een naar ether ruikend vertrek en het beeld had zijn ziel vervuld van martelend medelijden. Hij wist dat al deze beelden en nog honderd andere die op dit moment onvoorstelbaar vlug aan zijn geestesoog voorbijvlogen een en hetzelfde schepsel voorstelden dat men twee jaar geleden ter aarde had besteld en om wie hij tranen had vergoten en na wier dood hij zich bevrijd had gevoeld.

Het kwam hem voor dat hij uit al die beelden er een moest kiezen om te komen tot een weifelend gevoel, want nu fladderden schaamte en woede zoekend in een vacuüm rond. Besluiteloos stond hij aan het raam en bestudeerde de huizen aan de overkant in hun tuinen, die gelig en roodachtig in de maneschijn dreven en niet meer dan flauw afgetekende muren leken, waarachter enkel lucht was.

‘Een goede nacht,’ zei de dokter en kwam overeind. De zakenman draaide zich om. ‘Hier valt ook voor mij niets meer te doen.’ De schrijver had de brief gepakt, ongemerkt in zijn jaszak gestopt en opende nu de deur van de zijkamer. Hij liep langzaam op het doodsbed toe. De anderen zagen hoe hij zwijgend neerkeek op het lijk, met zijn handen op zijn rug. Toen verlieten ze de kamer.

In de vestibule zei de zakenman tegen de knecht: ‘Wat de begrafenis betreft, volgens mij is het toch wel mogelijk dat het testament bij de notaris nadere instructies bevat.’ ‘En vergeet u vooral niet,’ voegde de dokter eraan toe, ‘een telegram te sturen naar meneers zuster in Londen.’ ‘Beslist niet,’ antwoordde de knecht, terwijl hij de deur voor de heren openhield.

Terwijl ze de trap afliepen, haalde de schrijver hen in. ‘Ik kan u beiden meenemen,’ zei de dokter wiens koets op hem wachtte. ‘Bedankt hoor,’ reageerde de zakenman, ‘ik ga te voet.’ Hij drukte beiden de hand, liep de straat op, de stad tegemoet, en liet de milde nachtlucht om zich heen stromen.

De schrijver stapte met de dokter in diens koets. In de tuinen begonnen de vogels te fluiten. De koets passeerde de zakenman. De heren lichtten alle drie hun hoed, hoffelijk en ironisch tegelijkertijd, allen met dezelfde gelaatsuitdrukking.

‘Mogen we binnenkort weer eens iets van u in de schouwburg verwachten,’ vroeg de dokter, weer met zijn oude stemgeluid aan de

schrijver. Deze vertelde over de buitengewone moeilijkheden die zich hadden voorgedaan bij de opvoering van zijn meest recente toneelstuk. Hij moest wel bekennen dat het ongehoorde aanvallen op velerlei heilige huisjes bevatte. De dokter knikte en luisterde helemaal niet. Maar ook de schrijver hoorde zichzelf niet praten, want de al vaak geformuleerde zinnen vloeiden van zijn lippen alsof hij ze van buiten had geleerd.

Voor het huis van de arts stapten de heren uit en de koets reed weg. De dokter belde aan. Ze stonden er beiden zwijgend bij. Toen de stappen van de huismeester hoorbaar werden, zei de schrijver: ‘Welterusten, waarde dokter.’ En hij vervolgde langzaam, terwijl zijn neusvleugels trilden: ‘Ik zal het trouwens ook niet aan mijn vrouw verklappen.’ De dokter keek met een vriendelijke glimlach langs hem heen. De deur werd geopend, ze drukten elkaar de hand, de arts verdween de gang in, de deur viel dicht en de schrijver ging.

Hij voelde in zijn borstzak. Inderdaad, daar was het vel papier. Veilig opgeborgen en verzegeld zou zijn echtgenote het in zijn nalatenschap aantreffen. En met de unieke verbeeldingskracht die hem nu eenmaal eigen was, hoorde hij haar al aan zijn graf fluisteren: ‘Hoe mooi van je... hoe edel...’

Eerste vuurproef

Peter Taylor[*]

(Vertaling Martijn Boven)

Hij zette de airconditioning hoger en ging in zijn onderbroek op bed liggen. Maar het hielp niet. Hij had al twee keer een douche genomen sinds hij terug was van de middagzitting! Douchen had geen enkele zin. Toch zou hij er straks misschien nog een nemen als het zo doorging. Hij was werkelijk overmatig aan het transpireren. Misschien kwam het doordat hij gisteravond een extra slaappil had genomen. Normaal zweette hij nooit zo erg. Het was nogal verontrustend. Werkelijk waar. En met de airconditioning op volle kracht was het vragen om longontsteking.

Wat hij nu natuurlijk nodig had was een borrel, maar dat kon niet. Hij raakte geen druppel aan voordat zij er was. Hij had zich vast voorgenomen broodnuchter te blijven. Ze zou vanaf de incheckbalie naar boven bellen - of een van de publieke telefoons in de gang gebruiken. Hij ging er altijd vanuit dat ze direct vanaf de balie belde, op de een of andere manier gaf dat de waarschuwing een officiëler tintje. Maar altijd belde ze eerst, het zou immers kunnen dat hij zijn vaste kamer niet had. Dat was haar verklaring. Hij wist natuurlijk wel beter. Ze waren al vijftien jaar getrouwd maar thuis klopte ze nog altijd op de deur: op de deur van zijn studeerkamer, op de deur van de badkamer, zelfs op de deur van hun slaapkamer. Ook de kinderen had ze aangeleerd om eerst te kloppen, zelfs bij elkaar. Kon ze er niet gewoon van uitgaan dat hij wist dat ze onderweg was, wist dat ze onderhand al over de snelweg reed - met honderdtwintig of meer in haar oude stationcar - dat hij, al vond ze hem nog zo'n stomkop, nog zo'n rokkenjager, genoeg gezond verstand zou hebben om te zorgen dat alles op orde was voor zij aan zou komen? Maar wat zat hij nou te kletsen! Alsof hij niet *echt* een probleem had en er een moest verzinnen!

* *De Amerikaanse schrijver Peter M.H. Taylor (1917-1994) wordt door velen gezien als een van de belangrijkste verhalenschrijvers uit het zuiden van de Verenigde Staten. Hij schreef acht verhalenbundels, drie romans en nog enkele toneelstukken. Het hier vertaalde 'Eerste vuurproef' ('First Heat') verscheen oorspronkelijk in het tijdschrift* Shenandoah *(Winter 1968) en werd later opgenomen in* The Collected Stories of Peter Taylor *(1976)*.

Hij kon zijn eigen stem nog horen in de senaatszaal die middag. Niet de woorden, alleen zijn schuldige stem. Opeens sprong hij van het bed af en trok sprei, deken en bovenlaken terug. Hij liet zich achterover op het bed vallen, stak zijn benen in de lucht en trok zijn onderbroek uit. Die was doordrenkt met zijn verdomde transpiratie! Hij rolde de onderbroek tot een bal op en smeet hem, nog steeds op zijn rug liggend, met zijn benen nog in de lucht, tegen het plafond, waar hij een nauwelijks waarneembare vochtplek achterliet alvorens op de tapijtvloer te vallen. En zij - zij zou al weten wat zijn stem in de senaatszaal had gezegd. (Zijn benen nog steeds in de lucht). Ze wist hoe er gestemd was, wie wie had verraden, wie wie had laten zitten, wie welke wet die zonder aanpassingen had moeten worden aangenomen, had laten amenderen. Alles was al voorbijgekomen op het regionale nieuws, misschien zat er zelfs een soundbite tussen van de stem waarmee hij de woorden van verraad had uitgesproken. Ze had het op de autoradio kunnen horen, pal na haar vertrek, met haar avondjurk in de koffer naast haar. Misschien had ze zelfs wel rechtsomkeert gemaakt omdat ze vond dat ze bepaalde mensen op de receptie in het grote huis gewoonweg niet onder ogen kon komen... of omdat ze hem niet onder ogen wilde komen.

Nu - nu pas - liet hij zijn benen op het bed vallen, waarbij zijn voeten ver uit elkaar op het stevige, eersteklas hotelmatras neerkwamen. Hij gooide zijn armen opzij zodat op beide kussens van het tweepersoonsbed een hand belandde, met de palm naar boven. Hij *moest* zich ontspannen, hij *moest* een klein dutje doen. Maar uit iedere porie van zijn huid liep een nieuwe stroom zweet, op zijn voorhoofd, in zijn nek, in het zachte plekje boven zijn sleutelbeen, op de ontblote binnenzijde van zijn dijen en zijn enkels, zijn oksels en zijn boven- en onderarmen, zijn handpalmen en zijn voetzolen. Het leek of hij zich bewust was van elk oneindig klein druppeltje zweet dat uit elke porie op elk plekje van zijn lichaam stoomde. Op de een of andere manier voelde hij zich hierdoor volkomen naakt, naakter dan hij zich ooit eerder had gevoeld in zijn leven. Ja, en dit keer was het zweet er eerder dan de gedachte - net iets eerder dan de gedachte dit keer. De gedachte aan wat hij had gedaan en nagelaten inzake dat amendement, had gezegd en had verzwegen inzake het amendement, de gedachte aan de discrepantie tussen het standpunt waar hij zich publiekelijk voor had uitgesproken en het standpunt dat hij tijdens de senaatszitting had ingenomen, de gedachte aan *dat alles* leek iets secundairs en een afge-

leide van het zweet. Misschien was hij wel ziek, echt ziek! Misschien was het puur toeval dat hij zo'n ziekelijke zweetaanval had. Maar nee, dat was niet zijn stijl: om alles af te schuiven op een ziekte. Maar één ding stond vast, het zweet lag nu al als een laagje ijswater op zijn huid.

Hij zou nu eigenlijk op moeten staan om zich weer af te drogen. Er kriebelde iets in zijn keel. Hij hoestte er zelfs van. Hij zou de airconditioning juist *lager* moeten zetten. En hij zou iets anders moeten vinden om zich op te concentreren. Per slot van rekening had hij niet zijn land of familie verraden. En, God was zijn getuige, zijn kiesdistrict evenmin. Maakte hij zich dan alleen sappel om die ouwe Nat Haley? Hij had toegezegd Nat Haleys kanalenwet te steunen, had zich een uitgesproken voorstander getoond. Kranten uit heel de staat hadden hem geciteerd. En toen waren hem gisteren uit andere bron beloftes gedaan en die beloftes waren zozeer in het belang van zijn district dat hij er geen weerstand aan kon bieden. O God, dit was een van die dingen waarvan hij - *en* zij - had geweten dat hij er niet onderuit zou kunnen als hij zich kandidaat stelde voor het staatsparlement en verkozen werd, een van die dingen die hij voor lief moest nemen als hij de politiek inging, ook al had iedereen gezegd dat *hij* dat nooit moest doen. Op een dag hadden hij en zij elkaar eens diep in de ogen gekeken - lang voor hij zijn kandidatuur bekendmaakte - en toen hadden ze dat met zoveel woorden uitgesproken... Goed, op het laatste moment had hij zijn steun gegeven aan het amendement waarvan Nat Haley had gezegd dat het desastreus zou zijn en zijn wet tandeloos zou maken. Maar Nat Haley was zelf een van de ergste opportunisten. Dat was zelfs *hem* niet ontgaan. O ja, hij begon de politiek onder de knie te krijgen. Hij begon nu ook te begrijpen wat ‘iedereen’ had willen zeggen. Ouwe Nat Haley stond erom bekend dat hij deals sloot zonder ze na te komen. Iedereen wist hoe de zaken ervoor stonden met Nat Haley. Nat Haley zou er zelfs op het laatste moment niet voor terugdeinzen om zich tegen zijn eigen wet te verzetten als hij ontdekte dat het in zijn voordeel was.

Wie had hij dan verraden? Bovendien, het was niet eens een belangrijke wet.

Hij ging rechtop zitten en slingerde zijn benen over de rand van het bed. Zijn hand landde eventjes op de vochtige plek die zijn lichaam had achtergelaten op het verder strak gesteven hotellaken. Hij keek om, zag de vochtige schaduw van zichzelf, achtergelaten door zijn transpiratie, en wendde zich af. Maar terwijl hij zich afwendde van zijn silhouet op

het laken, zag hij zichzelf in al zijn naaktheid in de grote rechthoekige spiegel boven de toilettafel verschijnen. En direct daarna ook in de spiegel op de open badkamerdeur. Hij boog zich naar voren, pakte de handdoek die hij eerder op de vloer had laten vallen en begon zich af te drogen - te verschuilen. Hij stond op en wreef lukraak met de handdoek over zijn lichaam; toen zijn blik weer op de badkamerdeurspiegel viel, maakte hij een prop van de handdoek, net zoals hij met zijn onderbroek had gedaan, en smeet hem naar de deur. De handdoek raakte hem daar recht in het gezicht! Toen het ding viel besefte hij dat het dit keer niet - zoals meestal - het gezicht in de spiegel was waaraan hij zich ergerde. Het gezicht interesseerde hem niet. Hij kende dat gezicht maar al te goed, hij wist van elke rimpel, elke blik wat die betekende. Het was zijn lijf dat hem als nooit tevoren interesseerde, of in elk geval meer dan het in jaren had gedaan. Even leek het alsof hij iemand uit het verleden tegen was gekomen, iemand die hij vrijwel vergeten was: een oude vriend, een oude vijand. Het was - bijna - nog het lijf van een jonge man; hij was nog geen veertig, hij sportte nog evenveel als vroeger en hij at en dronk met mate. Het lichaam in de deurspiegel en in de grote spiegel boven de toilettafel zag er goed uit, rond het middel was hij maar iets dikker dan vroeger en zijn armspieren waren zelfs beter ontwikkeld dan op zijn twintigste. Kijkend naar de verschillende verschijningsvormen van het lichaam in de twee spiegels moest hij eraan denken dat hij tot in zijn studententijd was blijven schaduwboksen voor de spiegel, meestal met zijn gewone boxershort aan, zich verbeeldend dat het ding van zijde was en, met zijn naam, of de een of andere titel als *The Killer*, erop geborduurd, in paarse of oranje letters. Hij dacht er niet misprijzend aan terug. Toch nam hij nu zo'n houding voor de spiegel niet meer aan. Het lichaam in de spiegel zag er gespannen uit, alsof hij elk moment een dreun kon incasseren; hij keek ernaar met een objectieve blik, als een schilder of beeldhouwer, of als een dokter. Hij keek naar wat het lichaam zijn eigenheid gaf: het bescheiden eilandje van donker haar op de borstkas, dat zich versmalde tot een schiereiland en uitliep tot onder de navel, over de ietwat dikker wordende buik, en bijna doorliep tot aan het schaamhaar boven de al te onschuldig uitziende penis; de lange dijen, gespierde kuiten, bijna haarloze armen, zware, licht hangende schouders. Hij leek nu alleen nog anatomische belangstelling voor zichzelf te hebben. En meteen leek het alsof zijn ogen waren uitgerust met röntgenstralen. Hij kon onder de huid en het spierweefsel kijken en zag

de aders, de pezen en de spieren als koorden, het hart en de longen, de lever, de darmen, de testikels, evenals ieder botje en gewrichtje van het skelet. Vanachter hem en door hem heen leek nu het schijnsel van een jupiterlamp - nee, van een bovennatuurlijk licht - te stralen. Toen hij tenslotte zijn voet bewoog en zijn gewicht van zijn ene naar zijn andere been verplaatste, keerde het spierweefsel met de huid eroverheen terug. Was het een droom geweest? Een visioen? Hij kreeg nu het gevoel dat hij helemaal niet naakt was, of dat dit niet de naaktheid was die hij had gewild toen hij zijn kleren uitdeed. In elk geval was zijn lichaam opgehouden met zweten.

Hij liep terug naar het bed en ging op zijn zij liggen, met zijn rug naar de spiegels. Even voelde hij zich opgelucht. Het was alsof hij verder had gezien dan de loutere naaktheid van lichaam en geest, verder had gezien dan al die dingen die zijn eigenheid uitmaakten en zijn lichaam en leven betekenis gaven, menselijk maakten. Was dat de ultieme naaktheid? Ach wat, voor hetzelfde geld waren het de ingewanden van ouwe Nat Haley, die hij had gezien. Hij ontspande zich nu. Hij deed zijn ogen dicht... Maar toen begon het weer. Al had hij dit keer geen last van zweet. Er was alleen maar de expliciete angst voor het ogenblik - spoedig, heel spoedig - dat hij de deur voor haar open zou doen. Hij bedacht dat andere, oudere politici erom zouden lachen dat hij zich zat op te winden over zoiets onbenulligs. *Zij* wisten hoezeer de politiek de verkeerde keus voor hem was. Of misschien wisten ze dat hij, net als zij, *geknipt* was voor de politiek. Was dit niet gewoon het moment van zijn vuurdoop - in het verraad? Het ging in de politiek om het doel, dat moest wel. Niets anders was absoluut in de politiek. Als je loyaal was tegenover anderen, dan dreigde je al snel je kiezers te verraden. Of had hij het allemaal verkeerd begrepen? Nee, hij had gelijk, daar was hij heel zeker van. En was de senaat van zijn staat om diezelfde reden niet de grens voor hem, een grens die voor hem misschien al te ver ging. Vrienden hadden hem vooral gewaarschuwd voor de regionale politiek. Zijn vader had tegen hem gezegd: ‘Jij bent de meest atypische verkiezingskandidaat die ik ooit heb gezien.’ Maar zij en hij hadden de beslissing samen genomen en samen waren ze het er over eens geworden dat de politieke en de persoonlijke moraal niet altijd met elkaar te rijmen waren. Dat hadden ze ergens gelezen, toch? Hoe dan ook, je moest bereid zijn om die moraal voor lief te nemen... Terwijl hij tot op het bot verkild was begon het zweet nu toch weer te

stromen. Hij draaide zich om en probeerde de handdoek te pakken, zonder eraan te denken dat hij die naar de spiegel had gegooid. Hij stond op van het bed en met de hand waarmee hij de handdoek had willen pakken, reikte hij naar de muur en zette de airconditioning lager. Hij liep de badkamer in, pakte een droge handdoek en droogde zich af terwijl hij terugliep - of liever, zijn twee handen droogden hem af. Hij bleef staan voor de lange spiegel op de badkamerdeur, terwijl de handen hem af bleven drogen. Hij moest denken aan iets anders dat zijn vader eens tegen hem had gezegd, tijdens een vistochtje bij Tellico Plains. Hij was gaan zwemmen in de rivier en stond na afloop op een rotsige, platte steen langs het water, waar hij eerst zijn borst en zijn hoofd droogwreef met een handdoek die hij vervolgens gebruikte om zich van voren en achteren koelte toe te wuiven. Zijn vader keek toe hoe hij zichzelf koelte toewuifde met de handdoek en zei: ‘Je houdt nogal van je eigen lichaam, hè?’ Wat begreep zijn vader hem toch altijd slecht. Of misschien was het alleen maar wensdenken van zijn vaders kant. Misschien *wenste* zijn vader hem toe dat hij zich om dat soort dingen druk maakte. Och, *was* het maar zo dat zijn lichaam de grootste zorg en bekommernis van zijn leven was - zijn probleem! Dat was ongetwijfeld de betekenis van het zweten. Hij *wenste* dat het alleen maar een lichamelijk kwaaltje was!

In feite was hij er de man niet naar om zo, zonder kleren aan, rond te lopen lummelen - thuis niet en ook niet in een hotelkamer. Nu hij erbij stilstond was het niet alleen het zweet dat hem er vandaag toe had gedreven. Zodra hij de kamer was binnengekomen en de deur achter zich dicht had geslagen, was hij begonnen zijn kleren uit te trekken. Het scheen hem nu bijna toe dat het zweten pas begonnen was *nadat* hij zijn kleren had uitgedaan. Maar op dit moment kon hij zich niet precies herinneren of het begonnen was voor of nadat hij de kamer had bereikt. In ieder geval wist hij niet *zeker* of het voor die tijd begonnen was. Was dat zo? Waarom had hij zich anders onmiddellijk uitgekleed...? Hij ging weer op bed liggen en zijn oog viel op de zwarte telefoon naast het bed. Hij wist dat sommige mannen, zodra ze alleen in een hotelkamer waren, meteen naar de telefoon grepen om te regelen dat er een vrouw naar boven zou komen. Althans, dat had hij altijd begrepen. De kwestie was dat hij het zeker had moeten weten. Maar hij, hij zou tegenwoordig niet eens meer weten hoe hij zich had te gedragen tegenover zo'n vrouw. Hij zou nauwelijks weten wat hij

moest doen of zeggen als een van die schepsels de kamer binnen zou komen. Of zou hij het juist maar al te goed weten!? Ja, alles zou heel gemakkelijk gaan. Een groot genot, maar wat een beschamende vertoning zou het hem later toeschijnen. Wat zou hij zich zondig - onmiskenbaar zondig - voelen. Daar liggen ze dan, met zijn tweetjes in bed. Opeens wordt er op de deur geklopt. Hij moet haar verbergen. Zijn vrouw staat buiten in de gang. De oppas was iets eerder. Het verkeer was minder druk dan ze had verwacht. Door de nieuwe snelweg stelt een ritje van vijfenzestig kilometer niets meer voor. Hij heeft geen keus. Er staan hem geen andere opties open: hij moet het schepsel verbergen. Ze zal naakt achter het gordijn of in de kast moeten staan, met haar kleren in haar handen geklemd, terwijl hij en zijn vrouw zich omkleden voor de receptie ten huize van de gouverneur. Als... Maar op dat moment ging de telefoon, de echte, zwarte telefoon die op het echte nachtkastje stond.

Hij liet hem ongeveer dertig seconden overgaan. Uiteindelijk nam hij de hoorn van de haak. Hij zei niets, lag alleen op zijn zij en ademde in de hoorn.

‘Hallo,’ zei ze over de huistelefoon. Hij hoorde andere stemmen lachen en praten in de lobby.

‘Hallo,’ wist hij uit te brengen.

‘Ik sta beneden,’ zei ze, zoals ze altijd zei, wachtend tot hij haar zou vragen boven te komen. Hij vroeg het haar nu en zij antwoordde: ‘Gaat het wel? Je klinkt vreemd.’

‘Alles is in orde. Kom maar naar boven,’ zei hij. ‘Heb je naar het nieuws geluisterd?’

‘Ja, in de auto op weg hier naar toe.’

‘Ik ben van mening veranderd over die wet,’ zei hij.

‘Is Haley erg kwaad?’

‘Na afloop liep hij me straal voorbij op de trappen van het Capitool.’

‘Zoiets dacht ik al,’ zei ze. ‘Hij deed nogal kil toen ik hem zojuist in de lobby tegenkwam. Maar dat kan ik me ook verbeeld hebben.’

‘Heb je nog steeds zin om naar de receptie te gaan?’

Ze lachte. ‘Ja, natuurlijk. Je zult wel een goede reden hebben gehad.’

‘O ja, ik had zeker een goede reden.’

‘Zal ik dan maar naar boven komen?’

‘Doe dat,’ zei hij. Maar voor ze op kon hangen riep hij haar terug. ‘Wacht,’ zei hij. Hij zat op het bed en trok de lakens over zijn heupen.

‘Waarom wacht je beneden niet op me? Waarom gaan we niet eerst ergens wat eten en drinken voor we ons omkleden voor de receptie? Ik sterf van de honger.’

‘Ik ook,’ zei ze. ‘Om half vijf heb ik met de kinderen een tussendoortje gegeten, meer niet.’

‘Ik kom direct naar beneden,’ zei hij.

‘Nou...’ Ze aarzelde even en zei toen: ‘Nee, ik heb een koffer met mijn jurk bij me: mijn jurk voor vanavond. Ik wil hem op een hangertje hangen. Ik kom nu naar boven, als jij het niet erg vindt tenminste.’

‘Prima,’ zei hij.

‘Waarom drinken we boven niet gewoon wat? Dat is misschien makkelijker.’

‘Prima,’ zei hij.

Zodra ze de telefoon had neergelegd, sprong hij van het bed af en pakte in allerijl zijn bezwete onderbroek en de bezwete hotelhanddoeken. Hij begon tegelijk de kamer aan kant te maken en zijn kleren aan te trekken, met een wanhopige haast. Ze mocht hem hier niet zo vinden, ongekleed. Het zou te vreemd overkomen. En als het zweten terugkwam, was hij verloren, hield hij zichzelf voor. Hij zou het proberen te negeren, maar zij zou het opmerken en ze zou het weten... Op dit moment zou ze al in de lift staan, samen met de andere parlementariërs en hun echtgenotes. Echtgenotes die ook waren gekomen voor de receptie in het grote huis. Hij voelde zich volkomen leeg, alsof zijn inwendige al die aderen en pezen en botten en organen niet eens meer bevatte. Met alleen een overhemd, een schone onderbroek, zwarte sokken en met sokophouders aan, onderbrak hij het aankleden lang genoeg om het bed provisorisch op te maken. Hij gaf een ruk aan het laken en de deken, legde ze recht. Schudde de kussens op. Was er naast zijn lichaam nog maar iets anders tastbaars dat hij kon verbergen. Hij ving een glimp van zichzelf op in de spiegel, bloosde zedig en trok zijn broek aan om zijn blote benen te bedekken. Hij duwde zijn stropdas onder zijn boord en schoof tegelijk zijn voeten in zijn schoenen. Terwijl hij eerst zijn das strikte, vervolgens zijn schoenveters, luisterde hij of hij haar voetstappen al in de gang hoorde. O, als, als - als er nu maar een vrouw was, ook onder het zweet en nog nahijgend, die hij kon verbergen. Wat zou het dan allemaal onschuldig en simpel zijn geweest. Maar hij was de enige hier... Toen er op de deur geklopt werd, stond hij net zijn jasje aan te trekken. ‘Momentje,’ riep hij. Voordat hij de deur open-

deed liep hij, zonder dat er een reden voor was, naar het bureau met het glazen tafelblad waarop zijn geopende aktetas lag en sloot de flap, het slot klikte met een korte klik dicht. Daarna gooide hij de deur open.

Het was alsof er alleen een paar blauwe ogen - zonder lichaam, zelfs zonder oogleden - in de deuropening zweefde, die met draadjes aan de bovendorpel hingen. Hij interpreteerde de ogen, aangezien hij de stem aan de telefoon niet had kunnen interpreteren. Er stond geen beschuldiging in te lezen. Tijdens het luisteren naar de radio in de auto hadden ze ongetwijfeld beschuldigend gekeken. Nu stond er begrip en vergiffenis in te lezen... Hij boog naar voren en kuste de onvermijdelijke mond onder de ogen. Ook daar stuitte hij op begrip en vergiffenis. Hadden de mond en de ogen hem maar niet vergeven, nu nog niet. Hij wilde eerst hun afkeuring. Ze stapte met de koffer onder haar arm de kamer binnen en liep direct door naar de kast. Hij hield zijn adem in, zijn blik strak op de kast gericht. Met haar hand op de deurknop wachtte ze even en wierp hem over haar schouders een blik toe. Opeens begreep hij het medeleven dat ze voor hem voelde. Is het de vrouw of de tijger? leek haar aarzeling te zeggen. Was het maar zo, leek ze hem na te zeggen, was het de vrouw maar, naakt, de bundel met kleren tegen haar boezem gedrukt. Maar hij wist uiteraard, net als zij, dat het de tijger was, de tijger wiens tanden ze er van te voren al hadden uitgetrokken, wiens klauwen ze hadden afgevijld met hun gepraat over het verschil tussen wat persoonlijk en wat politiek was. De tijger was precies dat verschil, die discrepantie, en het ergste was nog dat ze nooit aan elkaar konden toegeven dat de discrepantie bestond. Ze confronteerden elkaar, volledig aangekleed.

Als zij tenslotte de kastdeur open zou doen, zou daar alleen zijn smoking hangen, wachtend om vanavond te worden gedragen ten huize van de gouverneur. Hij zou over haar schouders meekijken als ze de koffer opendeed en haar enkellange, witte avondjurk naast zijn smoking hing. Na verloop van tijd zouden de smoking en de avondjurk de hotelkamer samen verlaten, met de lift afdalen naar de lobby en per taxi de stad door rijden naar het huis van de gouverneur. En als de smoking en de avondjurk uit de taxi zouden stappen en de trappen naar het grote huis zouden bestijgen, om zich daar in de traag vorderende rij te scharen van mensen die de gouverneur wilden begroeten, zou niet ontkend kunnen worden dat hij en zij, wat er ook van kwam, in hun avondkleding zaten. Maar nadat de receptie was afgelopen en

de avondjurk en de smoking de trappen van het huis afdaalden, in een andere taxi stapten en terugreden door de stad naar hun lege hotelkamer, wie zouden er dan nog in zitten? Wie?

Een echtgenote

Anton Tsjechov[*]

(Vertaling Anne Stoffel)

‘Ik had u gevraagd om van mijn bureau af te blijven,’ zei Nikolaj Jevgrafitsj. ‘Als u het hebt opgeruimd, kan ik nooit iets vinden. Waar is dat telegram? Waar hebt u het gelaten? Wees zo goed het te zoeken. Het komt uit Kazan, het heeft een stempel van gisteren.’

De dienstbode, een bleke, heel dunne vrouw met een onverschillig gezicht, vond in de mand onder het bureau enkele telegrammen en overhandigde die zwijgend aan de dokter; maar het waren allemaal stadstelegrammen, van patiënten. Daarna zochten ze in de zitkamer en in de kamer van Olga Dmitriëvna.

Het was al na middernacht. Nikolaj Jevgrafitsj wist dat zijn vrouw nog niet gauw thuis zou komen, op zijn vroegst om een uur of vijf. Hij vertrouwde haar niet, en wanneer ze lang wegbleef kon hij niet slapen, hij leed en tegelijk verachtte hij zijn vrouw, en haar bed, en de spiegel, en haar bonbonnières, en die lelietjes-van-dalen en hyacinten die iemand haar elke dag stuurde en die door het hele huis de weezoete geur van een bloemenwinkel verspreidden. In zulke nachten werd hij pietluttig, wispelturig, vitterig, en nu dacht hij dat hij nodig het telegram moest hebben dat hij gisteren van zijn broer had gekregen, hoewel dat telegram niets anders bevatte dan een nieuwjaarswens.

In de kamer van zijn vrouw vond hij onder een doosje postpapier op het bureau een of ander telegram, dat hij vluchtig bekeek. Het was geadresseerd aan zijn schoonmoeder om door te geven aan Olga Dmitriëvna, uit Monte Carlo, ondertekend: Michel... Van de tekst begreep de dokter geen woord, aangezien het een vreemde taal was, zo te zien Engels.

Wie is die Michel? Waarom uit Monte Carlo? Waarom op naam van haar moeder?

* *Deze vertaling van een verhaal uit 1895 zal worden opgenomen in het binnenkort bij Uitgeverij van Oorschot te verschijnen vijfde en laatste deel van de nieuwe editie* Werken van Anton Tsjechov. *Tsjechov (1860-1904) was arts en had tuberculose, net als zijn hoofdpersoon; ook hij ging regelmatig kuren op de Krim of in Nice, maar hij trouwde pas in 1901, met een vrouw die hij in 1895 nog niet kende.*

Gedurende zeven jaar huwelijksleven was hij gewend geraakt aan verdenken, gissen, het bestuderen van aanwijzingen, en meer dan eens was het in hem opgekomen dat hij dank zij deze huisvlijt nu een uitstekende speurder zou kunnen worden. Toen hij terug was in zijn werkkamer en begon na te denken, herinnerde hij zich meteen dat hij zo'n anderhalf jaar geleden met zijn vrouw in Petersburg was geweest en bij Cubat had geluncht met een oude schoolkameraad, een verbindingsingenieur, en dat die ingenieur hem en zijn vrouw een jongeman van twee- of drieëntwintig had voorgesteld die Michail Ivanytsj heette en een korte, ietwat vreemde achternaam had: Ris. Twee maanden later zag de dokter in het album van zijn vrouw een foto van die jongeman met een opdracht in het Frans: ‘ter herinnering aan het heden en in de hoop op een toekomst’; daarna had hij de man zelf een paar maal ontmoet bij zijn schoonmoeder... En juist dat was de tijd geweest dat zijn vrouw zich vaak begon af te zonderen en om vier of vijf uur in de ochtend thuiskwam, en hem aldoor om een buitenlands paspoort vroeg, wat hij weigerde, en dat er hele dagen in hun huis zo'n oorlog was dat hij zich schaamde voor het personeel.

Een half jaar geleden hadden collega's vastgesteld dat hij een begin van tuberculose had en hem aangeraden alles op te geven en naar de Krim te gaan. Toen ze dat hoorde, had Olga Dmitriëvna gedaan alsof ze erg schrok; ze was lief tegen hem gaan doen en had hem aldoor verzekerd dat het op de Krim koud en vervelend was, dat hij beter naar Nice kon gaan en dat zij mee zou gaan en hem daar zou verzorgen, koesteren, vertroetelen...

En nu begreep hij waarom zijn vrouw zo graag uitgerekend naar Nice wilde: haar Michel woonde in Monte Carlo.

Hij pakte het Engels-Russische woordenboek en kwam vertalend en betekenissen radend stukje bij beetje tot de volgende zin: ‘Ik drink gezondheid van mijn dierbare geliefde, geef duizend kussen op haar kleine voetje. Verheug me op komst.’ Hij stelde zich voor wat een belachelijke, meelijwekkende rol hij zou spelen als hij met zijn vrouw mee zou gaan naar Nice, moest bijna huilen van gekrenktheid en begon in grote opwinding door alle kamers te lopen. Zijn trots, zijn plebejische preutsheid kwam in opstand. Zijn vuisten ballend en fronsend van afkeer vroeg hij zich af hoe hij, zoon van een dorpspope en gewezen seminarist, grove en rechtlijnige man, chirurg van beroep -

hoe hij zich tot slaaf had kunnen maken, zich zo schandelijk had kunnen onderwerpen aan dat zwakke, onbeduidende, veile, lage schepsel.

'Haar kleine voetje!' mompelde hij, het telegram verfrommelend. 'Haar kleine voetje!'

Van de tijd dat hij verliefd was geworden en zijn aanzoek had gedaan en de zeven jaar daarna herinnerde hij zich alleen nog lange, geurige haren, een grote hoeveelheid kant en dat kleine, inderdaad heel kleine en mooie voetje; ook nu nog leken zijn armen en zijn gezicht aan de vroegere omhelzingen een gevoel van zijde en kant te hebben overgehouden - en meer niet. Meer niet, afgezien van de hysterie, het gegil, de verwijten, dreigementen en leugens, de brutale, verraderlijke leugens... Hij herinnerde zich dat bij zijn vader op het platteland soms per ongeluk een vogel het huis binnenvloog die dan woest tegen de ramen begon te botsen en dingen omgooide, zo was ook deze vrouw, uit een totaal ander milieu, zijn leven binnengevlogen, waar ze een ware ravage had aangericht. De beste jaren van zijn leven waren voorbijgegaan als in een hel, zijn hoop op geluk was de bodem ingeslagen en bespot, zijn gezondheid was weg, zijn kamers waren ingericht met het proletige meubilair van een cocotte, maar van de tienduizend roebel die hij per jaar verdiende kon voor zijn moeder de popenweduwe nog geen tientje af en hij had al voor zo'n vijftienduizend schulden gemaakt. Zelfs als er in zijn huis een roversbende had gewoond, zou zijn leven volgens hem niet zo hopeloos en onherstelbaar zijn verwoest als met deze vrouw.

Hij begon te hoesten en kreeg het benauwd. Hij zou naar bed moeten gaan om warm te worden, maar dat kon hij niet, hij liep maar door de kamers of ging aan zijn bureau nerveus met een potlood zitten krassen en schreef machinaal: 'Schrijfproef... Haar kleine voetje...'

Tegen vijven zakte hij in en gaf alleen nog maar de schuld aan zichzelf, hij meende nu dat Olga Dmitriëvna, als zij met een ander getrouwd zou zijn, iemand die een goede invloed op haar kon hebben, misschien - wie weet? - uiteindelijk wel een goede, eerlijke vrouw had kunnen worden; hijzelf was een slechte psycholoog, hij wist niets van de vrouwenziel en was bovendien oninteressant en grof...

Ik heb niet lang meer te leven, dacht hij, ik ben een lijk en moet de levenden niet hinderen. In wezen zou het nu vreemd en dom zijn om me op rechten te gaan beroepen. Ik zal het met haar uitpraten; laat ze

maar naar haar geliefde toegaan... Ik zal toestemmen in een scheiding, ik zal de schuld op me nemen...'

Olga Dmitriëvna kwam eindelijk thuis, liep in haar witte mantel met haar muts nog op en haar overschoenen nog aan de werkkamer binnen en viel in de leunstoel neer.

'Dat walgelijke dikke jongetje,' zei ze hijgend, met een snik. 'Het is niet eerlijk, het is gemeen.' Ze stampte met een voet. 'Ik kan er niet tegen, echt niet!'

'Wat is er dan?' vroeg Nikolaj Jevgrafytsj, naar haar toelopend.

'Ik werd thuisgebracht door die student, Azarbekov, en hij is mijn tas kwijtgeraakt en daar zat vijftien roebel in. Die had ik van mama geleend.'

Ze huilde volkomen serieus, als een klein meisje, en niet alleen haar zakdoek, maar zelfs haar handschoenen waren nat van de tranen.

'Niets aan te doen!' zuchtte de dokter. 'Kwijt is kwijt, pech gehad. Bedaar, ik moet met je praten.'

'Ik ben geen miljonair, dat ik zo slordig met geld kan omgaan. Hij zegt dat hij het zal teruggeven, maar dat geloof ik niet, hij is arm...'

Haar man verzocht haar te bedaren en naar hem te luisteren, maar zij praatte maar door over de student en de verloren vijftien roebel.

'Ach, ik geef je morgen vijfentwintig, maar houd alsjeblieft je mond!' zei hij geërgerd.

'Ik moet me omkleden!' huilde ze. 'Ik kan toch niet serieus praten met mijn jas aan! Wat raar!'

Hij hielp haar uit haar mantel en overschoenen en al doende rook hij de geur van witte wijn, dezelfde die ze zo graag bij oesters dronk (ondanks haar luchtigheid kon ze heel veel eten en veel drinken). Ze liep naar haar eigen kamer en kwam even later omgekleed, gepoederd en met behuilde ogen terug, ging zitten en zonk geheel weg in haar lichte ochtendjas met kant, en in de massa roze golven onderscheidde haar man alleen haar loshangende haar en een klein voetje in een muiltje.

'Waar wil je over praten?' vroeg ze, schommelend in de stoel.

'Ik heb per ongeluk dit gezien...' zei de dokter en stak haar het telegram toe.

Ze las het en haalde haar schouders op.

'Ja?' zei ze, krachtiger schommelend. 'Dat is een gewone nieuwjaarswens, meer niet. Daar staan geen geheimen.'

‘Jij gaat ervan uit dat ik geen Engels ken. Dat is zo, maar ik heb een woordenboek. Dit is een telegram van Ris, hij drinkt op de gezondheid van zijn geliefde en kust je duizendmaal. Maar laten we dat maar vergeten...’ vervolgde de dokter haastig. ‘Ik wil helemaal geen scène maken of je iets verwijten. We hebben al genoeg scènes en verwijten gehad, daar moeten we mee stoppen... Dit is wat ik je wil zeggen: je bent vrij en je mag leven zoals je wilt.’

Ze zwegen even. Zij begon zacht te huilen.

‘Ik bevrijd je van de noodzaak te huichelen en te liegen,’ vervolgde Nikolaj Jevgrafytsj. ‘Als je die jongeman bemint, bemin hem dan; als je hem in het buitenland wilt opzoeken, ga dan. Jij bent jong en gezond, ik ben een wrak, ik heb niet lang meer te leven. Kortom... je begrijpt me wel.’

Hij kon van opwinding niet verder praten. Olga Dmitriëvna bekende huilend en met een stem vol zelfmedelijden dat ze van Ris hield, rijtoertjes met hem had gemaakt en bij hem thuis was geweest en dat ze nu inderdaad heel graag naar het buitenland wilde.

‘Zie je wel, ik verberg niets,’ zei ze. ‘Mijn hele ziel ligt voor je open. En ik smeek je nogmaals, wees grootmoedig, geef me een paspoort!’

‘Ik herhaal: je bent vrij.’

Ze ging op een andere plaats zitten, dichter bij hem, om naar de uitdrukking op zijn gezicht te kijken. Ze geloofde hem niet en wilde nu zijn geheime gedachten begrijpen. Ze geloofde nooit iemand, en hoe nobel iemands bedoelingen ook waren, zij zocht er altijd kleinzielige of laaghartige impulsen en egoïstische motieven achter. En toen zij hem vorsend in het gezicht keek, leek in haar ogen, als bij een kat, een groene vonk te blinken.

‘Wanneer krijg ik een paspoort?’ vroeg ze zacht.

Hij wilde plotseling zeggen: ‘Nooit,’ maar hield zich in en zei: ‘Wanneer je wilt.’

‘Ik ga maar voor een maand.’

‘Jij gaat voorgoed naar Ris. Ik stem toe in een scheiding, ik zal de schuld op me nemen, en dan kan Ris met je trouwen.’

‘Maar ik wil helemaal niet scheiden!’ zei Olga Dmitriëvna vlug en ze trok een verbaasd gezicht. ‘Ik vraag je niet om een scheiding! Ik wil een paspoort, meer niet.’

‘Maar waarom wil je niet scheiden?’ vroeg de dokter, die zich begon te ergeren. ‘Je bent een rare vrouw. Wat ben jij een rare! Als je

serieus voor hem voelt en hij ook van jou houdt, is er in jullie situatie niets beters te bedenken dan trouwen. Moet je werkelijk nog twijfelen tussen getrouwd zijn en overspel?'

'Ik begrijp u,' zei zij, van hem weglopend, en haar gezicht nam een kwaadaardige, wraakzuchtige uitdrukking aan. 'Ik begrijp u uitstekend. U hebt genoeg van me en u wilt me die scheiding opdringen, gewoon om van me af te zijn. Dank u wel, ik ben niet zo dom als u denkt. Ik zal een scheiding niet accepteren en ik ga niet bij u weg, o nee! Ten eerste wens ik mijn maatschappelijke positie niet te verliezen,' vervolgde ze vlug, alsof ze bang was dat ze niet zou mogen uitpraten, 'ten tweede ben ik al zevenentwintig, en Ris is drieëntwintig; over een jaar heeft hij genoeg van me en laat hij me vallen. En ten derde, als u het weten wilt, sta ik er niet voor in dat die gevoelens van mij lang zullen duren. Zo zit dat! Ik ga niet bij u weg.'

'Dan zet ik je mijn huis uit!' riep Nikolaj Jevgrafitsj en hij begon te stampvoeten. 'Je gaat eruit, slecht, gemeen wijf!'

'Dat zullen we zien!' zei ze en ging de kamer uit.

Het was allang licht buiten, maar de dokter zat nog steeds aan zijn bureau met een potlood te krassen en schreef machinaal: 'Geachte heer... Haar kleine voetje...'

Of hij liep rond en bleef in de zitkamer staan voor een foto van zeven jaar geleden, kort na de bruiloft, om er lang naar te kijken. Het was een familieportret: zijn schoonvader, zijn schoonmoeder, zijn vrouw Olga Dmitriëvna toen ze twintig was en hij zelf als gelukkige jonge echtgenoot. Zijn schoonvader, een gladgeschoren, mollige, waterzuchtige geheimraad, sluw en op geld belust, zijn schoonmoeder - een gezette dame met de fijne roofdiertrekken van een fret, die waanzinnig van haar dochter hield en haar in alles hielp; als haar dochter iemand zou wurgen, zou de moeder er niets van zeggen en haar alleen met haar rok afschermen. Olga Dmitriëvna had ook fijne roofdiertrekken, maar expressiever en brutaler dan haar moeder; dat was geen fret meer, maar een groter beest! Nikolaj Jevgrafytsj zelf was op die foto zo'n simpele ziel, zo'n goeie vent, zo'n fidele kerel; een goedhartige seminarieglimlach plooide zijn gezicht en hij geloofde naïevelijk dat dit gezelschap roofdieren, waar het lot hem toevallig in had geduwd, hem zou voorzien van poëzie en geluk en van alles waarvan hij gedroomd had bij het zingen van het studentenlied 'Niet beminnen betekent je leven bederven...'

En weer vroeg hij zich verwonderd af hoe hij, de zoon van een dorpspope, opgeleid aan een seminarium, eenvoudige, grove en rechtlijnige man, zich zo hulpeloos had kunnen uitleveren aan dit onbeduidende, leugenachtige, banale, kleinzielige, hem volstrekt wezensvreemde schepsel.

Toen hij om elf uur zijn jas aantrok om naar het ziekenhuis te gaan, kwam de dienstbode zijn werkkamer binnen.

'Wat wilt u?' vroeg hij.

'Mevrouw is opgestaan en vraagt om de vijfentwintig roebel die u mevrouw had beloofd.'

Stervelingen
Tobias Wolff
(Vertaling Guido Golüke)

De stadsredacteur riep mijn naam door de redactiezaal en wenkte me. Toen ik zijn kantoor binnenstapte zat hij achter zijn bureau. Hij had bezoek van een man en een vrouw. De man was nerveus blijven staan, de vrouw zat op een stoel met een waakzame uitdrukking op haar benige gezicht en hield de lussen van haar handtas met beide handen vast. Haar mantelpakje was van dezelfde blauwgrijze tint als haar kapsel. Ze had iets soldatesks. De man was klein van stuk, pafferig, rond. De gesprongen adertjes in zijn wangen gaven hem een vrolijk uiterlijk, tot hij glimlachte.

'Ik ben hier niet om een scène te maken,' zei hij. 'We vonden alleen dat u het moest weten.' Hij keek naar zijn vrouw.

'En of ik dat moet weten,' zei de stadsredacteur. 'Dit is de heer Givens,' zei hij tegen mij. 'Ronald Givens. Komt die naam je bekend voor?'

'Vagelijk.'

'Ik zal je een hint geven. Hij is niet dood.'

'Oké,' zei ik. 'Ik snap het.'

'Nog een hint,' zei de stadsredacteur. Daarna las hij, uit de krant van die ochtend, de necrologie voor die ik had geschreven naar aanleiding van het overlijden van de heer Givens. Ik had de dag ervoor een hele rits necrologieën gedaan, meer dan twintig waren het er, en van deze herinnerde ik me niet veel, behalve dat hij dertig jaar bij de belastingdienst had gewerkt. Ik had onlangs problemen gehad met de belasting, daarom was dat blijven hangen.

* *Tobias Wolff (1945, Birmingam, Alabama, VS) is auteur van talrijke korte verhalen, waarin leugens en schijn vaak een centrale rol spelen. De leugen is een manier om de werkelijkheid te nuanceren, kleur te geven of spannender te maken. De leugen is geen onwaarheid, maar een werktuig van de mens om het leven waar mogelijk naar zijn hand te zetten. Verzinsels zijn geen bedrog, maar een middel om de waarheid dichter te naderen, beter te doorgronden. In fictie vindt Tobias Wolff de waarheid. Het hier vertaalde 'Stervelingen' ('Mortals') komt uit* Our Story Begins: New and Selected Stones *en verscheen eerder in* The Night in Question. *Deze bundel verschijnt begin volgend jaar in de vertaling van Guido Golüke bij Amstel Uitgevers, onder de titel* Hier begint het verhaal.

Naar zijn necrologie luisterend keek Givens ons beurtelings aan. Hij was niet zo klein van stuk als ik aanvankelijk dacht. Het was een indruk die hij wekte door zijn schouders op te trekken en zijn nek naar voren te steken als een schildpad. Hij had zachte, rusteloze ogen die hij gebruikte als een boer, met vlugge, taxerende blikken vanuit een afgewend gelaat.

Hij lachte toen de stadsredacteur klaar was. ‘Nou, het klopt wel precies,’ zei hij. ‘Dat moet ik u nageven.’

‘Op één ding na.’ De vrouw keek me strak aan.

‘Ik moet u mijn verontschuldigingen aanbieden,’ zei ik tegen Givens. ‘Het lijkt erop dat iemand me een streek heeft geleverd.’

‘Verontschuldigingen aanvaard!’ zei Givens. Hij wreef in zijn handen alsof we net allemaal iets hadden ondertekend. ‘Je moet er de humor van inzien, Dolly. Wat zei Mark Twain ook alweer? “Het bericht over mijn overlijden is sterk overdreven”’

‘Goed, wat is er gebeurd?’ zei de stadsredacteur tegen mij.

‘Ik wou dat ik het wist.’

‘Dat is niet goed genoeg,’ zei de vrouw.

‘Dolly is er behoorlijk ondersteboven van,’ zei Givens.

‘Daar heeft ze ook alle reden toe,’ zei de stadsredacteur. ‘Wie heeft het bericht van overlijden doorgebeld?’ vroeg hij mij.

‘Om u de waarheid te zeggen kan ik me dat niet meer herinneren. Ik neem aan iemand van de begrafenisonderneming.’

‘Heb je ze teruggebeld?’

‘Ik geloof het niet, nee.’

‘Heb je het nagetrokken bij de familie?’

‘Dat heeft hij zeer zeker niet gedaan,’ zei mevrouw Givens.

‘Nee,’ zei ik.

De stadsredacteur zei: ‘Wat doen wij voor we een necrologie plaatsen?’

‘Het bericht natrekken bij de begrafenisonderneming en de familie.’

‘Maar dat heb je niet gedaan?’

‘Nee, meneer. Ik denk het niet.’

‘Waarom niet?’

Ik maakte een hulpeloos gebaar met mijn handen en probeerde gepaste ontzetting te tonen, maar ik moest het antwoord schuldig blijven. De waarheid was dat ik me nooit aan die procedures hield. Er gingen voortdurend mensen dood. Ik zag er het nut niet van in bij hun

familie na te vragen of ze echt dood waren, of begrafenisondernemers terug te bellen om te controleren of die begrafenisondernemers echt hadden gebeld. Al dat gedoe met die procedures was tijdverspilling, had ik besloten; het leek niet mogelijk dat iemand er plezier aan kon beleven valse overlijdensberichten te verzinnen en zich voor begrafenisondernemer uit te geven. Nu zag ik dat dit dom van me was, en getuigde van een fundamenteel gebrek aan inzicht in de diversiteit van het menselijk vermaak.

Dat was niet het enige. Aangezien ik bij de stadsredactie nog op de onderste trede stond, schreef ik heel veel necrologieën. Soms had ik de keuze tussen necrologieën en huwelijksaankondigingen, maar meestal deed ik uitsluitend necrologieën, de ene na de andere, van negen tot vijf. Na vier maanden van dit werk was mijn bewustzijn doortrokken van de dood. Ik was erdoor vergiftigd. Ik zwol van morbide snobisme, het gevoel dat ik een geheim kende waarvan verder niemand ook maar het bestaan vermoedde. Het gaf me een vermoeide filosofische kijk op de waarde van geloof, passie en hard werken, in een tijd waarin mijn leven al die zaken hard nodig had. Ik werd er depressief van.

Ik had ontslag moeten nemen, maar ik wilde niet terug naar het soort baantjes dat ik had gehad voor de vader van een vriend me aan dit werk had geholpen - baantjes als ober meestal, of als nachtwaker in appartementencomplexen, zolang ik overdag maar tijd had om te schrijven. Drie jaar had ik zo geleefd, en wat had het me opgeleverd? Een paar verhalen in literaire tijdschriften die niemand las, ikzelf ook niet. Ik begon mijn zelfvertrouwen te verliezen. Ik had een hoop opgegeven om te kunnen schrijven, en ik kreeg er niets voor terug - geen aanzien, geen geld, geen liefde. Dus toen ik deze baan kon krijgen nam ik hem. Ik haatte mijn werk en deed het slecht, maar ik wilde die baan wel houden. Op een dag zou ik doorschuiven naar politie en misdaad. Het zou allemaal wel beter worden.

Ik hoopte dat de stadsredacteur nu zijn gram gehaald had en me zou laten gaan, maar hij bleef me in het nauw drijven met vragen, waarschijnlijk om indruk te maken op Givens en zijn vrouw, om ze te laten zien hoe een echte nieuwsjager tewerkgaat. Uiteindelijk was ik gedwongen om toe te geven dat ik die dag ook geen andere begrafenisondernemers of families had gebeld, dat ik dit in feite al geruime tijd niet meer had gedaan.

Nu hij zijn antwoord had, leek de stadsredacteur niet te weten wat hij ermee aan moest. Op zo'n resultaat had hij kennelijk niet gerekend. Aanvankelijk zat hij er maar wat. Toen zei hij: ‘Even voor alle duidelijkheid - Hoe lang worden er in deze krant al necrologieën geplaatst naar aanleiding van onbevestigde berichten?’

‘Zo'n drie maanden,’ zei ik. En terwijl ik dit toegaf, voelde ik een glimlach om mijn lippen die er al was voor ik hem kon verbijten of verbergen. Het was een grimas van paniek, de glimlach waarmee ik mijn moeder had aangekeken toen ze me vertelde dat mijn vader was overleden. Dit wist de stadsredacteur natuurlijk niet.

Hij boog zich naar voren in zijn stoel en schudde even zijn hoofd, zoals een paard dat doet. Toen zei hij: ‘Ga je bureau leegruimen.’ Ik denk dat hij niet van plan was geweest me te ontslaan; hij leek verrast door zijn eigen woorden. Maar hij nam ze niet terug.

Givens keek ons om beurten aan. ‘Ho eens even,’ zei hij. ‘Laten we het nou niet te hoog opblazen. Dit is een leermoment. Niet iets wat iemand zijn baan moet kosten.’

‘Dat was ook niet gebeurd,’ zei mevrouw Givens, ‘als hij zijn werk goed gedaan had.’

Daar viel niets tegen in te brengen.

Ik ruimde mijn bureau leeg. Toen ik het gebouw verliet zag ik Givens bij de kiosk, met zijn ogen op de deur gericht. Zijn vrouw zag ik niet. Hij liep naar me toe, hief zijn handen op en zei: ‘Wat kan ik zeggen? Ik heb er geen woorden voor.’

‘Zit er maar niet over in,’ zei ik tegen hem.

‘Het was echt niet mijn bedoeling u te laten ontslaan. Het was niet eens mijn idee hier naartoe te komen, als u het weten wilt.’

‘Laat maar. Het was mijn eigen schuld.’ Ik had een doos vol blocnotes, mappen en boeken bij me. Hij was zwaar. Ik schoof hem onder mijn andere arm.

‘Luister,’ zei Givens, ‘kan ik u op een lunch trakteren? Wat zegt u daarvan? Dat is wel het minste wat ik kan doen.’

Ik keek naar weerskanten de straat af.

‘Dolly is al naar huis,’ zei hij. ‘Lijkt het u wat?’

Ik wilde niet direct met Givens gaan lunchen, maar voor hem leek het erg belangrijk te zijn, en ik voelde me nog niet klaar om naar huis te gaan. Wat moest ik daar? Ja hoor, zei ik, dat leek me prima. Givens

vroeg me of ik ergens in de buurt een redelijke tent wist. Er was een Chinees een paar huizen verderop, maar daar zat het altijd vol journalisten. Ik wilde niet zien hoe ze zouden proberen sympathie te tonen voor mijn situatie, terwijl ze erom zouden lachen zodra ik weg was, al nam ik ze dat niet kwalijk. Ik stelde voor naar Tad's Steakhouse bij het eindpunt van de tram te gaan. Daar kon je een steak van tweehonderd gram met salade en een aardappel uit de oven krijgen voor $1,29. Dat was in 1974.

‘Zo arm ben ik ook weer niet,’ zei Givens. Maar hij protesteerde niet, en daar gingen we naartoe.

Givens prikte wat in zijn eten, schoof toen het bord van zich af. Toen ik vroeg of zijn steak wel in orde was, zei hij dat hij niet veel trek had.

‘Nou,’ zei ik, ‘wie heeft dat bericht doorgebeld, denkt u?’

Hij zat er met gebogen hoofd. Hij keek naar me op van onder zijn wenkbrauwen. ‘Tja, daar vraagt u me wat. Het is een mysterie.’

‘U zult toch wel enig idee hebben.’

‘Nee. Helemaal niet.’

‘Denkt u dat het iemand kan zijn met wie u hebt gewerkt?’

‘Neu.’ Hij schudde een tandenstoker uit het bakje. Zijn handen waren bleek en pezig.

‘Het moet iemand geweest zijn die u kent. U hebt toch wel vrienden?’

‘Ja.’

‘Misschien hebt u ruzie gehad, zoiets. Misschien is er iemand kwaad op u.’

Hij schermde met één hand zijn mond af terwijl hij met de andere de tandenstoker hanteerde. ‘Denkt u? Het leek mij eerder een grap.’

‘Nou, het is wel een behoorlijk serieuze grap, doorbellen dat iemand is overleden. Dat is behoorlijk bedreigend. Ik zou me wel bedreigd voelen, als het mij was overkomen.’

Givens bekeek de tandenstoker, liet hem toen in de asbak vallen. ‘Zo had ik het nog niet bekeken,’ zei hij. ‘Misschien hebt u wel gelijk.’

Ik zag dat hij hier niets van geloofde - dat hij geen idee had wat er gebeurd was. Er was een doodvonnis over hem uitgesproken, en nu zou zijn leven zich afspelen in relatie tot dat bericht, in een falend verzet ertegen, tot hij zich gewonnen moest geven en het bericht werkelijkheid werd. Zo zag ik het in elk geval.

‘U weet zeker dat het niet een van uw vrienden is,’ zei ik. ‘Het zou om een kleinigheid kunnen gaan. U hebt met kaarten een paar flinke slagen binnengehaald en bent toen vroeg opgehouden, voor hij de kans had het terug te winnen.’

‘Ik speel geen kaart,’ zei Givens.

‘En met uw vrouw? Zijn er op dat terrein problemen?’

‘Nee.’

‘Alles rozengeur en maneschijn, hè?’

Hij haalde zijn schouders op. ‘Hetzelfde als altijd.’

‘Waarom noemt u haar Dolly? Die naam stond niet in de necrologie.’

‘Daar heb ik geen speciale reden voor. Ik noem haar altijd al zo. Iedereen noemt haar zo.’

‘Ik vind haar niet het type dat je Dolly zou noemen,’ zei ik.

Hij gaf geen antwoord. Hij zat me onderzoekend op te nemen.

‘Stel dat Dolly kwaad op u is, echt kwaad... Ze wil u een signaal geven - buiten de gebruikelijke kanalen om.’

‘Uitgesloten.’ Givens zei het zonder zijn stekels op te zetten. Hij probeerde me niet te overtuigen, daarom ging ik ervan uit dat hij gelijk had.

‘U laat een dochter achter, ja toch? Hoe heet ze ook alweer?’

‘Tina,’ zei hij met enige tederheid.

‘O ja, Tina. Hoe gaat het tussen u en Tina?’

‘We hebben wel problemen gehad. Maar ik kan u verzekeren dat zij het niet is geweest.’

‘Nou, god zal me liefhebben,’ zei ik. ‘Iemand moet het toch gedaan hebben.’

Ik at mijn steak op en keek naar het schouwspel buiten: dronkaards, evangelisten, polipatiënten, hoeren, nephippy's die oregano verkochten aan toeristen met witte schoenen aan. Puur theater, tot en met de lucht van popcorn die uit Woolworth naar buiten walmde. Richard Brautigan kwam hier vaak. Als een rijzige uil boog hij zich over zijn bord en at langzaam, elke hap peinzend herkauwend, zijn ogen op de straat gericht. Er gebeurden hier rare dingen, en ook vreselijke dingen. Brautigan registreerde het allemaal en hield geen moment op met eten.

Ik vertelde Givens dat we aan het tafeltje zaten waar Richard Brautigan ook weleens zat.

‘Pardon?’

‘Richard Brautigan, de schrijver.’

Givens schudde zijn hoofd.

Ik was klaar om naar huis te gaan. ‘Oké,’ zei ik, ‘vertel eens. Wie wil u dood hebben?’

‘Niemand wil mij dood hebben.’

‘Iemand stelt zich voor dat u dood bent. Speelt met de gedachte. De wens is de vader van de daad.’

‘Niemand wil mij dood hebben. Uw probleem is dat u denkt dat alles een betekenis moet hebben.’

Dat was een van mijn problemen, dat kon ik niet ontkennen.

‘Het is maar nieuwsgierigheid,’ zei hij, ‘maar wat vond u ervan?’

‘Waarvan?’

‘Mijn necrologie.’ Hij boog zich naar voren en begon met de peperen zoutvaatjes te spelen, tikte ze tegen elkaar en schoof ze om elkaar heen als danspartners bij een quadrille. ‘Ik bedoel, gaf het u enig gevoel wie ik was? Wat voor iemand ik ben?’

Ik schudde mijn hoofd.

‘Was er niets dat u opviel?’

Ik zei van niet.

‘Aha. Misschien zou u me dan eens willen vertellen wat het precies is dat maakt dat u zich iemand herinnert.’

‘Luister eens,’ zei ik, ‘als je de hele dag necrologieën schrijft, gaan ze zo'n beetje door elkaar heen lopen.’

‘Ja, maar sommige moet u zich toch herinneren.’

‘Sommige wel, ja. Zeker.’

‘Welke?’

‘Schrijvers die ik goed vind. Grote honkballers. Filmsterren waar ik verliefd op was.’

‘Met andere woorden, beroemdheden.’

‘Soms, ja. Niet altijd.’

‘Je kunt ook een goed leven leiden zonder beroemd te zijn,’ zei hij. ‘Mensen met grote namen zijn niet altijd grote persoonlijkheden.’

‘Dat is waar,’ zei ik, ‘maar dat is een beetje de waarheid van de kleine man.’

‘Is dat zo? En wat bent u dan?’

Ik gaf geen antwoord.

‘Als een grote naam het enige is dat indruk op u maakt, bent u echt een dwerg. Zo zie ik het tenminste.’ Hij keek me strak aan en om-

klemde de peper- en zoutvaatjes als een mitrailleurschutter die op het punt staat erop los te knallen.

‘Dat is niet het enige wat indruk op mij maakt.’

‘O nee? Wat dan nog meer?’

Ik liet de vraag even op me inwerken. ‘Morele distinctie,’ zei ik.

Hij herhaalde de woorden. Ze klonken hoogdravend.

‘U weet wel wat ik bedoel,’ zei ik.

‘U moet me maar corrigeren als ik ernaast zit,’ zei hij, ‘maar ik heb het gevoel dat het niet echt uw terrein is, die morele distinctie.’

Ik ging hier niet tegenin.

‘En u bent duidelijk geen beroemdheid.’

‘Nee, duidelijk niet.’

‘Wat bent u dan wel?’ Toen ik geen antwoord gaf, zei hij: ‘Denkt u dat u zich uw eigen necrologie wel zou herinneren?’

‘Waarschijnlijk niet, nee.’

‘Laat dat waarschijnlijk maar weg. U zou er nooit meer een seconde aan denken.’

‘Oké, absoluut niet.’

‘U zou er nooit meer een seconde aan denken. En daar zou u verkeerd aan doen. Want waarschijnlijk hebt u andere eigenschappen die u zouden opvallen als u aandachtig zou kijken. Goede eigenschappen. Iedereen heeft wel iets. Wat vindt u goed aan uzelf?’

‘Ik ben een overlever,’ zei ik. Maar ik dacht niet dat die bewering veel gewicht in de schaal zou leggen in een necrologie.

Givens zei: ‘Bij mij is het loyaliteit. Loyaliteit is een heel duidelijke lijn in mijn leven. U zou dat hebben opgemerkt als u goed had opgelet. Als u leest dat iemand zijn land heeft gediend in tijd van oorlog, dat hij tweeënveertig jaar met dezelfde vrouw getrouwd is gebleven, altijd in dezelfde betrekking heeft gewerkt, mijn God, dat zou u toch iets moeten zeggen. Dat zou u toch een bepaald beeld moeten geven.’

Hij zweeg even om zijn eigen woorden knikkend te bevestigen. ‘En het is niet altijd even makkelijk geweest,’ zei hij.

Ik moest lachen, vooral om mezelf, dat ik zo had zitten suffen. ‘U was het,’ zei ik. ‘U hebt het gedaan.’

‘Wat heb ik gedaan?’

‘U hebt dat bericht van overlijden doorgebeld.’

‘Waarom zou ik dat doen?’

‘Vertelt u dat maar aan mij.’

‘Daarmee zou ik zeggen dat ik het gedaan heb.’ Givens kon een glimlach niet onderdrukken, zo trots was hij op zijn eigen sluwheid.

Ik zei: ‘U bent volkomen getikt,’ maar ik meende het niet echt. Er was niets aan Givens handelwijze dat ik niet kon begrijpen, ik kon er schoorvoetend zelfs bewondering voor opbrengen. Hij had een manier bedacht om naar zijn eigen begrafenis te gaan. Hij had zijn laatste kostuum aangepast, zogezegd, hij had zichzelf met rouge op zijn wangen in zijn kist zien liggen en naar zijn eigen lofzang geluisterd. En het mooiste was dat hij erna was herrezen. Daar ging het eigenlijk om, al dacht hij dat hij het gedaan had om Dolly aan het schrikken te maken of zijn deugden te etaleren. Wederopstanding, daar was het om te doen, en die belastinginspecteur had eens gekeken hoe dat voelde. Het was bijbels.

‘U bent een raar heerschap, meneer Givens. U bent echt een raar heerschap.’

‘Ik ben hier niet gekomen om me te laten beledigen.’

‘Rustig maar,’ zei ik tegen hem. ‘Ik ben niet kwaad.’

Hij schraapte zijn stoel achteruit en stond op. ‘Ik heb wel wat beters te doen dan hier naar beschuldigingen te zitten luisteren.’

Ik liep achter hem aan naar buiten. Ik was nog niet bereid hem te laten gaan. Hij was me nog iets verschuldigd.

‘Geef toe dat u het gedaan hebt,’ zei ik.

Hij wendde zich af en begon weg te lopen door Powell Street.

‘Geef het nou gewoon toe,’ zei ik. ‘Ik zal het u niet kwalijk nemen.’

Hij bleef doorlopen, met zijn hoofd weer als een schildpad naar voren gestoken laveerde hij door de menigte. Hij was aalglad en snel. Uiteindelijk pakte ik hem bij zijn arm en trok hem een portiek in. Zijn spieren zwollen op onder mijn vingers. Hij rukte zich bijna los, maar ik verstevigde mijn greep en zo stonden we daar in een verstarde worsteling.

‘Geef het toe.’

Hij schudde zijn hoofd.

‘Ik breek uw nek als het moet,’ zei ik tegen hem.

‘Laat me los,’ zei hij.

‘Als u nu iets overkwam, zou het bericht van uw overlijden goed nieuws zijn. Dan zou ik mijn baan terug kunnen krijgen.’

Hij probeerde zich weer los te rukken, maar ik hield hem stevig vast.

‘Het zou een prachtig verhaal opleveren,’ zei ik.

Zijn arm verslapte. Toen zei hij, bijna onhoorbaar: ‘Ja.’ Alleen dat ene woord.

Meer ging ik niet uit hem krijgen. Het moest maar genoeg zijn. Toen ik zijn arm losliet draaide hij zich om, trok zijn hoofd tussen zijn schouders en voegde zich in de stroom voorbijgangers. Ik liep terug naar Tad's om mijn doos op te halen. Vlak voor me werd een jonge patser in een driedelig kostuum gevolgd door een grappenmaker die het zelfverzekerde air van zijn voorganger, die verwaand geheven kin, feilloos wist te imiteren. Een meisje lachte schor. De patser keek om en de grappenmaker verstijfde. Hij stond nog in die pose toen ik hem passeerde. Ik stopte hem een kwartje toe in de hoop dat hij me zou laten lopen.

Vertaalde poëzie

Dubbel verraden onschuld
(fragmenten uit Jevgeni Onegin)
Alexandr Poesjkin[*]
(Vertaling Hans Boland)

Vriendschap en liefde, en dus ook verraad en bedrog, spelen een hoofdrol in Poesjkins werk, zijn 'roman in verzen' Jevgeni Onegin *niet uitgezonderd. In hoofdstuk 2 komt Lenski na een langdurig verblijf in Duitsland terug op zijn landgoed dat grenst aan dat van Onegin:*

[Nederlands]

Langharig en geëxalteerd
Was hij naar huis teruggekeerd.
[...]
Daar zocht hij met Jevgeni hechter
Contact. Het scheen in het begin
Of hij zijn tijd met hem verspilde,
Omdat hij meer van hem verschilde
Dan steen van water, ijs van vuur,
Lyriek van proza. Op den duur
Konden de twee elkaar wel lijden.
Ze zochten na die eerste flop
Elkaar ten slotte telkens op
En gingen dagelijks uit rijden.
Men doet - ikzelf ga niet vrijuit -
Vaak *niets*, wanneer men vriendschap sluit.

[Russisch]

Всегда восторженную речь
И кудри черные до плеч.

С Онегиным желал сердечно
Знакомство покороче свесть.
Они сошлись. Волна и камень,
Стихи и проза, лед и камень
Не столь различны меж собой.
Сперва взаимной разнотой
Они друг другу были скучны;
Потом понравились; потом
Съезжались каждый день верхом,
И скоро стали неразлучны.
Так люди (первый каюсь я)

* *Poesjkins 'roman in verzen'* Jevgeni Onegin *is onder meer vertaald door het driemanschap Ginzburg, Huisman en Catz, door W. Jonker en door F.J. van Agt. Mijn vertaling verschijnt in het voorjaar van 2010 als deel 5 van Poesjkins volledig verzamelde werk. Voor de Tweede Ronde heb ik er de strofen uitgelicht waarin zich het verhaal van de 'dubbel verraden' Vladimir Lenski ontvouwt, en deze van het hoogst noodzakelijke commentaar voorzien. (HB)*

От *делать нечего* друзья.

Vervolgens maken we kennis met Lenski's buurmeisjes: Tatjana, die Onegins grote liefde zal worden, en haar jongere zusje Olga, Lenski's geliefde. In hoofdstuk 3 neemt Lenski zijn vriend mee naar de meisjes. Als ze door de nacht naar huis rijden vraagt Jevgeni:

[Nederlands]

‘Wie van de twee was nou Tatjana?’
‘Die aan het venster zat, zo triest,
Er kwam geen woord uit, net Svetlana,*
Zo een die altijd treurt en kniest.’
‘Je bent een dichter en toch voel je
Meer voor haar zusje?’ ‘Hoe bedoel je?’
‘Nou, Olga heeft zo'n leeg gezicht,
Nietszeggend, niks voor een gedicht.
Zo'n rond rood hoofd - Van Dycks Madonna
Komt, zou je wedden, daarvandaan.
Ze bootst precies die domme maan
Daar aan die domme horizon na.’
Vladimir reageerde stug
En zweeg de hele weg terug.

[Russisch]

Скажи: которая Татьяна?’
- Да та, которая грустна
И молчалива, как Светлана,
Вошла и села у окна.-
‘Неужто ты влюблён в
меньшую?’
- А что? - ‘Я выбрал бы
другую,
Когда б я был как ты поэт.
В чертах у Ольги жизни нет.
Точь в точь в Вандиковой
Мадонне:
Кругла, красна лицом она,
Как эта глупая луна
На этом глупом небосклоне’.
Владимир сухо отвечал
И после во весь путь молчал.

In de voorlaatste strofes van hoofdstuk 4 laat Onegin zich bij een fles wijn door Lenski overhalen naar een feestje bij de buren te gaan. (Olja is een koosnaam van Olga, Tanja van Tatjana.)

[Nederlands]

‘Hoe gaat het eigenlijk met Olja,
Die kleine schattebout van jou?
Wil je nog wat?’ ‘Maar niet te vol, ja,
Genoeg, ho.’ ‘En met Tanja?’ ‘Nou,
Het gaat ze goed, ze doen de groeten,

* *De heldin van de gelijknamige ballade van Poesjkins oudere tijdgenoot Vasili Zjoekovski*

Je zou eens op visite moeten.
Ze is nog nooit zo mooi geweest -
Een hals, een borsten!... en een geest,
Een ziel!... Als ik je mee kan slepen
Dan zijn ze wat je noemt content.
Wat ben je ook een rare vent,
Je bent 'm als een dief geknepen
Nadat je twee keer... ach, verdomd,
Wat stom, ze vragen of je komt,

[Russisch]

‘Ну, что соседки? Что Татьяна?
Что Ольга резвая твоя?’
- Налей еще мне полстакана...
Довольно, милый... Вся семья
Здорова; кланяться велели.
Ах, милый, как похорошели
У Ольги плечи, что за грудь!
Что за душа!.. Когда-нибудь
Заедем к ним; ты их обяжешь;
А то, мой друг, суди ты сам:
Два раза заглянул, а там
Уж к ним и носу не покажешь.
Да вот... какой же я болван!
Ты к ним на той неделе зван.-

[Vervolg Nederlands]

Aanstaande zaterdag. Ze vieren
Tatjana's naamdag, en mama
Nodigt je uit. Het zou je sieren
Als je je neus liet zien.' 'O ja?
Een feest met van die dubieuze
Provincialen lijkt me reuze...'
'Nee, heus niet, kom nou maar, echt waar,
Het blijft gewoon onder mekaar,
In kleine kring, het wordt heel knusjes.'
'Oké, ik kom.' 'Ja echt? Te gek!'
Hierna bracht Lenski het gesprek,
Nadat hij op de beide zusjes
Het glas geheven had, weer vlug
Op zijn aanbedene terug.

[Vervolg Russisch]

'Я?' - Да, Татьяны именины
В субботу. Оленька и мать
Велели звать, и нет причины
Тебе на зов не приезжать.-
'Но куча будет там народу
И всякого такого сброду...'
- И, никого, уверен я!
Кто будет там? своя семья.
Поедем, сделай одолженье!
Ну, что ж? - 'Согласен'. - Как
ты мил!-
При сих словах он осушил
Стакан, соседке приношенье,
Потом разговорился вновь
Про Ольгу: такова любовь!

In hoofdstuk 5 wordt het feest beschreven, dat in de ogen van Onegin helemaal niet 'knusjes' en wel degelijk ondraaglijk 'provinciaal' is. Bij de wals krijgt Jevgeni de kans zijn vriend betaald te zetten voor het feit dat hij hem hierheen heeft meegesleept.

[Nederlands]

[...]
Eenvormig, buiten zinnen, vluchtig
Als nieuw, jong leven, is de wals:
Een wervelwind, wild en luidruchtig,
Die alles meesleurt. Nogal vals,
Slinks, gaat Onegin Olga vragen -
Het uur der wrake heeft geslagen.
Hij danst met haar, hij zwaait en zwenkt,

En na een aantal rondes brengt
Hij haar terug. Vervolgens blijken
Zij heel gezellig met elkaar
Te babbelen. Dan danst het paar
Opnieuw een wals. Men staat te kijken,
Want wat is dit nu weer voor geks?
En Lenski zelf? Die staat perplex.

[Russisch]

Однообразный и безумный,
Как вихорь жизни молодой,
Кружится вальса вихорь шумный;
Чета мелькает за четой.
Онегин, втайне усмехаясь,
К минуте мщенья приближаясь,
Подходит к Ольге. Быстро с ней
Вертится около гостей,
Потом на стул ее сажает,
Заводит речь о том, о сем;
Спустя минуты две потом
Вновь с нею вальс он продолжает;
Все в изумленьи. Ленский сам
Не верит собственным глазам.

Na de wals volgt de mazurka, de lievelingsdans van Boejanov (de zogenaamde neef van de dichter).

[Nederlands]

Mijn neef - vol vuur, zo niet losbandig -
Leidt de twee zusjes bij de hand
Naar onze held, die fluks en handig
Met Olga quasinonchalant
De dans begint en - zo innemend! -
Iets in haar oortje fluistert, flemend
Maar stijlloos, en haar handje drukt...
Het ijdeltuitje is verrukt
En meer dan ooit blozen haar wangen.
Vladimir zag het allemaal
Jaloers, getergd aan. Zijn rivaal
Moest hij zijn lief zien af te vangen
Na de mazurka - krijgen kon
Hij haar nog voor de cotillon.

Helaas, ze kan niet. Hè? Hoezo dan?
Ze heeft Onegin al beloofd.
Hoe is het mogelijk! Bij Wodan!
Hoe kan zij zoiets... je gelooft
Het niet! Dat is toch al te dol ja!
Net uit de luiers gaat zijn Olja
Al vreemd, ze is gewoon een slet,
Doortrapt en hoerig tot en met!
Wat een vileine capriolen,
De schone kunne is gemeen!
‘Mijn paard, en gauw wat!’ Hij snelt heen...
Door een paar kogels en pistolen
Zou simpelweg, voor hij het wist,
Over zijn lot worden beslist.

[Russisch]

Буянов, братец мой задорный,
К герою нашему подвел
Татьяну с Ольгою; проворно
Онегин с Ольгою пошел;
Ведет ее, скользя небрежно,
И наклонясь ей шепчет нежно
Какой-то пошлый мадригал,
И руку жмет - и запылал
В ее лице самолюбивом
Румянец ярче. Ленский мой
Всё видел: вспыхнул, сам не
свой;
В негодовании ревнивом
Поэт конца мазурки ждет
И в котильон ее зовет.

Но ей нельзя. Нельзя? Но что же?
Да Ольга слово уж дала

Онегину. О Боже, Боже!
Что слышит он? Она могла...
Возможно ль? Чуть лишь из
пеленок,
Кокетка, ветреный ребенок!
Уж хитрость ведает она,
Уж изменять научена!
Не в силах Ленский снесть удара;
Проказы женские кланя,
Выходит, требует коня
И скачет. Пистолетов пара,
Две пули - больше ничего -
Вдруг разрешат судьбу его.

De volgende dag - we zijn inmiddels in hoofdstuk 6 - stuurt Lenski zijn buurman Zaretski, een intrigant van het zuiverste water, naar Onegin met een schriftelijke uitdaging voor een duel.

[Nederlands]

De stijl verried hoe edelmoedig
De schrijver was van dit cartel:
Hij daagde streng, correct, koelbloedig
Zijn makker uit voor een duel.
Omslachtigheid was niet van node:
Onegin antwoordde de bode
Je zou haast zeggen impulsief
Dat hij ‘bereid was’. Prompt verhief
Zaretski zich en toen verdween-ie -
Hij had, zo zei hij, nog een boel
Te doen in huis. Maar het gevoel
Dat overheerste bij Jevgeni
Was dat hem iets niet lekker zat
En hij geen schoon geweten had.

Met recht en reden: aan de feiten
Viel niet te tornen. Welbeschouwd
Was het alleen aan hem te wijten,
Hij zat van alle kanten fout.
Hij had gespeeld met Lenski's liefde
- Zo pril, zo schuchter - en dat griefde,
Vanzelf. Soms deden dichters maf,
Maar achttienjarigen voor straf
Zo treiteren? Hij was de jongen
Met heel zijn wezen toegedaan.
Waarom had hij zich laten gaan
En zijn frustratie niet bedwongen?
Stom, onvolwassen, lichtgeraakt
Had hij zijn plicht, zijn eer verzaakt,

[Russisch]

То был приятный, благородный,
Короткий вызов, иль картель:
Учтиво, с ясностью холодной
Звал друга Ленский на дуэль.
Онегин с первого движенья,
К послу такого порученья
Оборотясь, без лишних слов
Сказал, что он всегда готов.
Зарецкий встал без объяснений;
Остаться доле не хотел,
Имея дома много дел,
И тотчас вышел; но Евгений
Наедине с своей душой
Был недоволен сам собой.

И поделом: в разборе строгом,
На тайный суд себя призвав,
Он обвинял себя во многом:

Во-первых, он уж был неправ,
Что над любовью робкой, нежной
Так подшутил вечор небрежно.
А во-вторых: пускай поэт
Дурачится; в осьмнадцать лет
Оно простительно. Евгений,
Всем сердцем юношу любя,
Был должен оказать себя
Не мячиком предрассуждений,
Не пылким мальчиком, бойцом,
Но мужем с честью и с умом.

[Vervolg Nederlands]

En door zijn stekels op te zetten
Gefaald, beschamend primitief.
Hij had het joch moeten beletten
Zo boos te worden, agressief.
Helaas, het tij was niet te keren,
Ze moesten nu wel duelleren.
‘Zaretski,’ dacht hij, ‘is een ploert,
Hij intrigeert, hij ouwehoert.
Ik wou dat ik gewoon niet meeging
In dat verachtelijk gezwets -
Maar het gesmiespel, het geklets...’
Ziedaar de openbare mening:
Je goede naam, een god van hout
Die deze wereld gaande houdt!

[Vervolg Russisch]

Но мог бы чувства обнаружить,
А не щетиниться, как зверь;
Он должен был обезоружить
Мдадое сердце. ‘Но теперь
Уж поздно; время улетело...
К тому ж - он мыслит - в это дело
Вмешался старый дуэлист;
Он зол, он сплетник, он речист...
Конечно, быть должно презренье
Ценой его забавных слов,
Но шопот, хохотня глупцов...’
И вот общественное мненье!
Пружина чести, наш кумир!
И вот на чем вертится мир!

De volgende ochtend vindt het duel plaats:

[Nederlands]

De beide secondanten trokken
Zich eerst terug voor overleg.
Een eindje verder langs de weg
Gingen de vijanden staan wrokken:
Zwijgzaam en met hun blik elkaar
Vermijdend, stonden ze daar maar.

Vijanden! Sinds wanneer? Zij dorsten
Op dit moment naar blinde wraak,
Twee zo gelijkgestemde borsten!
Ze aten samen, hadden vaak
Samen plezier bij wat ze deden -

Om heden in de ring te treden,
Als erfvijanden, wreed en kil?
Of is het een absurde gril,
Een angstdroom? Laten ze toch scheiden
Als vrienden, lachend, heel gewoon,
Hun handen immers zijn nog schoon,
Geweld is nu nog te vermijden!
Maar stel dat *men* erover praat?...
Wie haat is als de dood voor smaad.

[Russisch]

Пока вдали
Зарецкий наш и честный малый
Вступили в важный договор,
Враги стоят, потупя взор.

Враги! Давно ли друг от друга
Их жажда крови отвела?
Давно ль они часы досуга,
Трапезу, мысли и дела
Делили дружно? Ныне злобно,
Врагам наследственным подобно,
Как в страшном, непонятном сне,
Они друг другу в тишине
Готовят гибель хладнокровно...
Не засмеяться ль им, пока
Не обагрилась их рука,
Не разойтиться ль полюбовно?..
Но дико светская вражда
Боится ложного стыда.

[Vervolg Nederlands]

[...]
‘Verlaat uw plaatsen, start!’ Kloekmoedig
Lopen de vijanden terstond
Op elkaar toe, bedaard, koelbloedig,
Met het pistool nog naar de grond.
Vier passen, vier fatale schreden
Zijn zij al naderbij getreden:
Dan komt Jevgeni's arm omhoog.
Ook Lenski heeft zijn linkeroog
Nu toegeknepen om gerichter
Te kunnen knallen. Allebei
Komen nog vijf pas dichterbij...
Onegin schiet, waarna de dichter
Zijn eigen wapen vallen laat,
Beseffend dat zijn doodsuur slaat,

Terwijl hij naar zijn hart grijpt, zwijgend,
Zijn blik vertroebeld niet door pijn
Maar door de dood, ter aarde zijgend.
Zo, blinkend in de zonneschijn,
Rolt er een sneeuwklomp naar beneden
Die van een heuvel komt gegleden.
Onegin is, met een bekneld
Gemoed, al op hem toegesneld.
Hij kijkt, hij roept, het mag niet baten;
De zanger vond een vroege dood.
De bloem moest bij het ochtendrood,
Nog in de knop, het leven laten;
De storm is van zijn kracht beroofd,
Het altaarvuur is uitgedoofd.

[Vervolg Russisch]

[...]
‘Теперь сходитесь’.
Хладнокровно,
Еще не целя, два врага
Походкой твердой, тихо, ровно
Четыре перешли шага,
Четыре смертные ступени.
Свой пистолет тогда Евгений,
Не преставая наступать,
Стал первый тихо подымать.
Вот пять шагов еще ступили,
И Ленский, жмуря левый глаз,
Стал также целить - но как раз
Онегин выстрелил... Пробили
Часы урочные: поэт
Роняет молча пистолет.

На грудь кладет тихонько руку
И падает. Туманный взор
Изображает смерть, не муку.
Так медленно, по скату гор,
На солнце искрами блистая,
Спадает глыба снеговая.
Мгновенным холодом облит,
Онегин к юноше спешит,
Глядит, зовет его... напрасно:
Его уж нет. Младой певец
Нашел безвременный конец!
Дохнула буря, цвет прекрасный
Увял на утренней заре,
Потух огонь на алтаре!..

[Vervolg Nederlands]

Daar ligt hij, onbeweeglijk, vredig,
Met een vreemd, lusteloos gelaat.
Nog dampt het bloed waar zijn volledig
Doorboorde borst plotsklaps in baadt
Maar dat zijn bruisend hart zo-even
Nog voedde, toen het werd gedreven
Door woede, liefde, hoop... Voorgoed
Is de bezieling leeggebloed
En zwijgt dit hart, alsof er ergens
Een huis ontruimd is: alles zit
Potdicht, de vensters zijn gewit,
De blinden dichtgespijkerd - nergens
Hoeft iemand naar een nieuw adres
Te zoeken van de meesteres.
[...]
Een pummel op de kast te jagen
Met een brutaal, raak epigram,
Te zien hoe hij met onbehagen,
Zijn hoorns opstekend als een ram,
Toevallig in de spiegel kijkend,
Moet toegeven: het is gelijkend,
Geeft veel voldoening - die nog groeit
Wanneer hij ‘Dat ben ikke!’ loeit.
Je voelt je nóg een stukje beter
Door op zijn bleke smoel je lood
Te richten, voor een mooie dood,
Als heer, op zo-en-zoveel meter -
Terwijl het je toch minder doet
Als hij zijn voorouders begroet.

[Vervolg Russisch]

Недвижим он лежал, и странен
Был томный мир его чела.
Под грудь он был навылет ранен;
Дымясь из раны кровь текла.
Тому назад одно мгновенье
В сем сердце билось вдохновенье,
Вражда, надежда и любовь,
Играла жизнь, кипела кровь;
Теперь, как в доме опустелом,
Всё в нем и тихо и темно;
Замолкло навсегда оно.
Закрыты ставни, окна мелом
Забелены. Хозяйки нет.
А где, Бог весть. Пропал и след.

Приятно дерзкой эпиграммой
Взбесить оплошного врага;
Приятно зреть, как он, упрямо

Склонив бодливые рога,
Невольно в зеркало глядится
И узнавать себя стыдится;
Приятней, если он, друзья,
Завоет сдуру: это я!
Еще приятнее в молчаньи
Ему готовить честный гроб
И тихо целить в бледный лоб
На благородном расстояньи;
Но отослать его к отцам
Едва ль приятно будет вам.

[Vervolg Nederlands]

Stel, u hebt zelf een goede kennis,
Een jonge jongen, omgelegd
Omdat hij teut was en er stennis
Ontstond: hij had iets fouts gezegd,
Of fout gekeken, of hij voelde
Zich van zijn kant gekrenkt en koelde
Uit pure trots wat al te snel
Zijn driftaanval met een cartel.
Wat denkt u dat zoiets betekent
Voor uw gemoedsrust, met zijn lijf
Pal voor uw ogen, roerloos, stijf,
Zijn voorhoofd door de dood getekend...
U roept wanhopig maar u krijgt
Geen antwoord - hij is doof en zwijgt...

[Vervolg Russisch]

Что ж, если вашим пистолетом
Сражен приятель молодой,
Нескромным взглядом, иль
ответом,
Или безделицей иной
Вас оскорбивший за бутылкой,
Иль даже сам в досаде пылкой
Вас гордо вызвавший на бой,
Скажите, вашею душой
Какое чувство овладеет,
Когда недвижим, на земле
Пред вами с смертью на челе,
Он постепенно костенеет,
Когда он глух и молчалив
На ваш отчаянный призыв?

Ook Olga zal Lenski's liefde maar al te snel verraden, zoals we vernemen in hoofdstuk 7:

[Nederlands]

Dwars door een bos van lindebomen
En grazig-groene weiden, windt
Een beek, alvorens uit te stromen
In de rivier, zich als een lint
Tussen de heuvels door. Het water
Bedauwt de hondsroos, zijn geklater
Verweeft zich met het minnelied
Van nachtegalen. Onbespied
Ligt Lenski's graf tussen twee dennen.
Voor wie er rondzwerft meldt de steen:

‘In het jaar zoveel ging hij heen.
Hij heeft het einde leren kennen
Der dapperen, hem toebedacht
Als dichter-jongeling. Rust zacht!’

[Russisch]

Меж гор, лежащих полукругом,
Пойдем туда, где ручеек
Виясь бежит зеленым лугом
К реке сквозь липовый лесок.
Там соловей, весны любовник,
Всю ночь поет; цветет шиповник,
И слышен говор ключевой,-
Там виден камень гробовой
В тени двух сосен устарелых.
Пришельцу надпись говорит:
‘Владимир Ленский здесь лежит,
Погибший рано смертью смелых,
В такой-то год, таких-то лет.
Покойся, юноша поэт!’

[Vervolg Nederlands]

De nederige grafzerk sierde,
Bevestigd aan een kromme tak,
Alleen een krans, die lichtjes zwierde
Als 's morgens vroeg de wind opstak.
Ooit kwamen hier twee meisjes wenen,
In nachten door de maan beschenen,
Onder de stille bladerkrans,
In innige omhelzing... Thans
Poogt niemand hier meer door te dringen;
Het graf is dichtgegroeid, de steen
Vergeten en, net als voorheen,
Hoor je de schaapherder er zingen.
[...]
Mijn arme Lenski! Olga treurde
Om hem en zij gevoelde smart,
Maar in haar wee om het gebeurde
Heeft zij niet heel erg lang volhard.
Een ander, die al haar gedachten
Opeiste, kwam haar leed verzachten
Met lieve woordjes. Een ulaan
Betoverde haar hart.- Zij staan
Al voor het altaar, voor de zegen
Over dit heilige verbond.
Een glimlachje speelt om haar mond;
Haar ogen gloeien, maar verlegen
Dwingt zij zichzelf ze neer te slaan.
Haar hart behoort nu de ulaan.

[Vervolg Russisch]

На ветви сосны преклоненной,
Бывало, ранний ветерок
Над этой урною смиренной
Качал таинственный венок.
Бывало, в поздние досуги
Сюда ходили две подруги,
И на могиле при луне,
Обнявшись, плакали оне.
Но ныне... памятник унылый
Забыт. К нему привычный след
Заглох. Венка на ветви нет;
Один под ним, седой и хилый,
Пастух попрежнему поет
И обувь бедную плетет.

Мой бедный Ленский! изнывая,
Не долго плакала она.
Увы! невеста молодая
Своей печали неверна.
Другой увлек ее вниманье,

Другой успел ее страданье
Любовной лестью усыпить,
Улан умел ее пленить,
Улан любим ее душою...
И вот уж с ним пред алтарем
Она стыдливо под венцом
Стоит с поникшей головою,
С огнем в потупленных очах,
С улыбкой легкой на устах.

[Vervolg Nederlands]

Mijn arme Lenski! Vond hij, toevend
Waar doffe eeuwigheid regeert,
De tijding desondanks bedroevend?
Heeft het verraad de bard gedeerd
Of nimmer vat op hem gekregen?
Was de vergetelheid een zegen
Die hem gevoelloos had gemaakt
En werd hij nergens door geraakt?
Vergeten is een goede gave
Die men pas met de dood verkrijgt,
Wanneer de hele wereld zwijgt,
Vriend, vijand, minnares. Je have,
Niks anders, zorgt voor gekrakeel -
De hele meute eist zijn deel.

[Vervolg Russisch]

Мой бедный Ленский! за могилой
В пределах вечности глухой
Смутился ли, певец унылый,
Измены вестью роковой,
Или над Летой усыпленный
Поэт, бесчувствием блаженный,
Уж не смущается ничем,
И мир ему закрыт и нем?..
Так! равнодушное забвенье
За гробом ожидает нас.
Врагов, друзей, любовниц глас
Вдруг молкнет. Про одно именье
Наследников сердитый хор
Заводит непристойный спор.

Erratum:

In het zomernummer is er iets misgegaan met een van de drie rijmschema's van Ivo de Wijs op p. 180. Hierbij het gecorrigeerde rijmschema:

De eerste les in Algebra
Vond ik het toppunt van getob
Dus ik bekeerde mij ad hoc
Tot Taal en Teksten, en hoera
Al veertig jaar doe ik mijn job
Met ballpoint en notitiebloc

[Nummer 4]

Voorwoord

Dit vrije Winternummer is het laatste DTR-nummer-Oude stijl. Vanaf Lente 2010 wordt het blad herdoopt in KortVerhaal; Kort Verhaal zal voor het overgrote deel bestaan uit de beste verhalen uit binnen- en buitenland. Het wordt iets dunner en de losse nummers worden goedkoper (€ 10.-). De redactie wordt bij deze overgang versterkt met Thomas Verbogt en L.H. Wiener, twee van de beste korte verhalen-schrijvers in Nederland. Er blijft een band met het verleden, doordat de Lente- en Herfstnummers nog één vertaalde dichter zullen bevatten, de Zomer- en Winternummers een selectie Light Verse. Het doet pijn de rijke verscheidenheid van de oude formule te moeten loslaten, maar de gestage afname van de oplaag dwingt ertoe. Alle literaire bladen hebben hun abonneebestand de afgelopen vijftien jaar tot een-derde zien inkrimpen; wij hebben besloten nieuwe lezers te zoeken in het NRC Next-segment van het lezerspubliek. De extra-verkoop van de Zomernummers, die zich beperkten tot verhalen en LV, lijkt uit te wijzen dat die aanpak kan aanslaan. Wij hopen dat onze trouwe abonnees zich niet zullen afmelden.

Deze metamorfose na dertig jaar is nabij, maar dit laatste nummer volgens de traditie is nog van een verrassende variëteit. In *Nederlands proza* acht auteurs, onder wie twee veelbelovende debutanten, Wiebe Brouwer en Paulo van Vliet; we begroeten Hilbert Kuik en Annemarie Oster als nieuwe medewerkers. In *Nederlandse poëzie* acht dichters, onder wie een opvallende (en opvallend jonge) debutante, Mieke van Zonneveld. Ook in *Light Verse* acht dichters, allen beproefd, van wie de nu negentigjarige Drs. P sinds 1980 aan ons blad heeft meegewerkt. Hij wordt dan ook geëerd met een verhelderende analyse van zijn werk in *Essay*, de rubriek die verder aandacht besteedt aan Reve (bij monde van L.H. Wiener), aan Tristan Corbière (Martin de Koning) en aan Emily Dickinson (Sarah Hart). Corbière en Dickinson zijn ook vertegenwoordigd in *Vertaalde poëzie*, naast twee Britse dichteressen (Helen Dunmore, Libby Houston), twee Russen (Boenin, Mandelstam), één Duitser (Enzensberger) en één Argentijnse (Alfonsina Storni). Wij verwelkomen L.Th. Lehmann, bijna zo bejaard als Drs. P, die voor het eerst meewerkt als vertaler. *Vertaald proza* bevat twee verhalen, van Siegfried Lenz en William Trevor, plus een brief van Malcolm Lowry die deze auteur van een geheel nieuwe kant laat zien.

Wij wensen u veel leesgenot.

Redactie

Nederlands proza

Flight Control
Wiebe Brouwer

Toen Wildervanck ons allemaal naar de kantine riep met geen ander doel dan wat ideetjes over deze spannende tijd te spuien, wist ik al dat het fout zat. Zo lang als ik bij onze bank werkte had Wildervanck nog nooit zijn personeel naar de kantine laten roepen. Wij zagen die hele Wildervanck nooit, alleen met Kerstmis als hij het personeelsfeest opende of die paar tellen dat hij toevallig net uit zijn dienstauto was gestapt, maar dan beende hij direct naar de centrale hal om zich met een snelle lift omhoog te laten hijsen naar de drieëntwintigste verdieping van ons marmeren kantoor.

Nu wij daar met ons duizenden voor hem zaten keek Wildervanck wat ongemakkelijk. Je kon wel zien dat hij liever op zijn eigen verdieping was gebleven. Toch was hij, volgens eigen zeggen, vol vertrouwen. Waarschijnlijk, zei hij, zou het tij zich nog ten goede keren. De uitgangspositie van onze bank was zonder meer uitstekend en als het economische klimaat nu eventjes wat aantrok, dan loodste hij ons allemaal ongeschonden door de crisis. Nee, vervolgde Wildervanck, hij wou niet somberen. Niemand van ons had nu al reden om bezorgd te zijn. Trouwens, bij een crisis hoorden niet alleen risico's, er waren ook kansen. Daarom moesten wij allemaal op zoek naar uitdagingen. Als ieder van ons zich wat meer als ondernemer zou opstellen, dan kwam het zeker goed.

Na afloop was Evert Kuiper de enige die nog durfde door te vragen. Evert, die lid was van de ondernemingsraad, vroeg of er soms ontslagen dreigden. Op hetzelfde moment werd het doodstil in onze gezellige kantine. Nee, antwoordde Wildervanck, niet als alles ging zoals hij wou. Maar als het anders ging? Wildervanck zweeg. Tien ongemakkelijke tellen later besloot Rijsenhout om in te grijpen. Rijsenhout was ons afdelingshoofd. Normaal zat hij in een glazen cabine, in een hoek van onze zaal. Nu stapte hij snel naar voren. Waren er verder nog vragen? Niet? Dan werden wij voor onze komst bedankt.

We stonden zwijgend op. Dat was het dus. In elk geval waren we gewaarschuwd. Niet dat het ons zou helpen. Niemand ging zijn leven beteren. Natuurlijk niet. Hoe moesten wij ons nou tot ondernemers omtoveren?

Zelf werkte ik in de hoek van de nostro-administratie, vlakbij het kopieerapparaat. Mijn taak bestond uit het bewaken van de saldi op schaduw-rekeningen. Ik moest controleren of al die saldi in onze eigen boeken sloten met hun tegenhangers in de buitenwereld en als dat niet zo was moest ik de verschillen snel traceren.

‘Het wordt spannend,’ verklaarde Peter toen wij samen de afgeladen kantine waren uitgeschuifeld, ‘nog een paar weken en één op de drie mensen vliegt er uit.’

‘Denk je?’

‘Zeker. Die Wildervanck weet al lang dat er klappen moeten vallen.’

Ik knikte. Hij had vast gelijk. Peter plofte op zijn stoel en presenteerde mij de pot met drop.

‘Weet je,’ vervolgde Peter, ‘de meesten hoeven voorlopig nog niet bang te zijn. Die zitten hier voor vast. Maar de zestien tijdelijke contracten, die sneuvelen straks het eerst. En wie zijn dat?’

‘Dat zijn wij.’

Ik keek mijn vriend in de ogen. Het was waar. Peter en ik waren pas vier maanden geleden aangenomen. Wij hadden een jaarcontract.

‘Hoe weet je dat het er zestien zijn?’

‘Ik heb ze geteld.’

Peter schoof een bureaula open en liet zijn voeten rusten op de rand.

‘Toch ben ik niet bang.’

Hij zag er inderdaad vervaarlijk uit. Zoals hij daar nu achter zijn bureau zat, met zijn benen gestrekt, leek hij op een held uit een detectiveserie. In zijn la lag een pistool en die hele Wildervanck legde hij moeiteloos om met een paar welgemikte schoten.

‘Waar het vanaf nu om gaat is uitstraling. Zou jij jouw beste mensen de straat op flikkeren?’

‘Liever niet,’ antwoordde ik.

‘Precies,’ vervolgde Peter, ‘de besten mogen zeker blijven. Maar onze bank heeft één probleem. Niemand weet wat wij hier doen. Toch moeten er slachtoffers gekozen worden. En dan weet ik wel wat ons lot bepaalt: achterklap en vooroordeel.’

Maar hoe kon een mens zich daar tegen wapenen? Peter keek plechtig.

‘Mij kan niets gebeuren want ik laat bij iedereen een goede indruk na en dat is het enige wat telt. Ik grijns de hele dag en doe alsof ik heel

hard werk, zelfs als ik helemaal niets om handen heb. Ja, Albert, deze tijd wordt ook voor jou heel leerzaam. Jij moet gaan begrijpen dat de kwaliteit van ons werk absoluut bijzaak is. Wie kan het wat schelen of jouw saldi sluiten?'

Niemand, gaf ik toe, maar dat kwam wel doordat ze altijd klopten.

'Sukkel!' riep Peter. 'Bij mijn vorige bank hadden ze een half jaar niet naar het grootboek omgekeken. Toen ontdekten ze plotseling tienduizend niet-kloppende journaalposten en een verschil ter grootte van een ton. En weet je wat ze daarmee deden?'

Ik wist dat niet.

'Die journaalposten gooiden ze weg en die ton hebben ze ijskoud afgeboekt. Daarna was alles weer op orde.'

Blijkbaar keek ik wel wat erg onthutst, want Peter sloeg me op de schouder. Ik was naïef, verklaarde hij. Mijn geploeter was volkomen onbeduidend. Wat maakte het uit of ik een enkel duizendje verkeerd boekte als ze een paar deuren verderop, in de dealing room, elke dag een miljard het ravijn in schoven?

Ik staarde hem verbijsterd aan. Eerlijk is eerlijk, zo had ik het nog nooit bekeken.

'Goedemorgen, mijnheer Albert, namens de directie van onze luchthaven heet ik u van ganser harte welkom in uw nieuwe functie.' De volgende morgen was ik nog maar net bij de bank gearriveerd of Peter stond al naast mijn bureau. In zijn hand hield hij een kleine standaard met een vlaggetje. 'Mijnheer Albert, onze luchtverkeersleiding prijst zich heel gelukkig dat het u heeft behaagd haar gelederen te versterken.'

Ik keek hem verwilderd aan.

'Vergist u zich niet, de taak van een luchtverkeersleider is niet eenvoudig. Ieder jaar melden zich bij ons aan de balie tientallen, wat zeg ik, honderden kandidaten. Slechts een enkeling wordt uitverkoren.'

'Peter, wat is dit?'

Peter ging op mijn bureau zitten. 'Beste Albert, dit ding,' en hij wees op het vlaggetje, 'is mijn remedie tegen piekeren. Telkens als de werkzaamheden ons eventjes wat ruimte bieden, gaan wij niet zitten prakkiseren. Integendeel op zo'n moment - en ook wanneer de werkdruk ons naar de keel mocht vliegen - zullen wij ons van nu af wijden aan een interessante nevenfunctie: de taak van luchtverkeersleider op onze

afdeling Security Services. Zoals je weet werken er bij ons talloze aantrekkelijke jongedames. Het zijn natuurlijk volwassen vrouwen en daarom heeft onze directie hun toestemming gegeven om vrijuit over onze verdieping heen en weer te lopen. Dat kan ook best. In principe bestaat er tegen zo'n vrije wandeling geen enkel bezwaar, maar desalniettemin lijkt het me beter als wij hen bij elke verplaatsing begeleiden door middel van een paar goed gekozen commando's.'

'En dan?'

'Dan niks. Dan komt alles goed. Neem Nienke bijvoorbeeld. Je zou toch niet willen dat die per ongeluk tegen een bureau zou botsen?'

Nee, dat zou ik inderdaad niet willen. Nienke haar verschijning was van een onbegrijpelijke schoonheid en ook al mocht zij dan voor ons sloebers volkomen onbereikbaar zijn, toch moesten wij alles in het werk stellen om haar glans voor eeuwig te behouden.

Drie kwartier later, net toen ik mij in mijn dagelijkse werkzaamheden compleet had ingegraven, ging de telefoon. Ik nam op. Een nasale stem tetterde mij tegemoet.

'Goedemorgen commandant Halbersma, verzoek tot overname van ranke vogel in sector zeven.'

Ik keek op. Nienke had een stapel papieren onder haar arm en ze liep mijn kant uit. Ze was het bureau van Peter al gepasseerd en nu zweefde ze kalmpjes langs de optiedesk.

'Let goed op, collega, het schijnsel van deze vogel kan verblindend zijn.'

Daar was niets mee miszegd. Waar Nienke verscheen hield de natuur haar adem in. Zo was het ook vandaag. Tot dusverre was het een grauwe dag geweest, maar net nu, terwijl ik naar haar keek, zag ik hoe een zonnestraal door de wolken piepte en haar blonde haren in een betoverende gloed zette.

'Kom op, collega! U zit te dromen. Maak verbinding met het toestel!'

Ik keek naar Peter, zoals hij daar vijftien meter bij mij vandaan vrolijk achter zijn bureautje zat. Toen draaide ik mij om, stak mijn hand op en woof naar Nienke. Nienke keek op, lachte verbaasd en woof terug. Peter had gelijk gehad. Dankzij zijn luchtverkeersleiding kon mijn dag nu al niet meer stuk.

Mijn werkzaamheden bij de luchtverkeersleiding namen snel een flink deel van mijn tijd in beslag. Na een weekje speelde ik mijn rol als loods

al lang niet meer uitsluitend voor de meest betoverende medewerksters, maar verleende ik mijn diensten ook aan het gewone volk. Onnodig te zeggen dat de reconciliatie van de nostro-rekeningen daar onder leed. Maar wat gaf dat? Wat betekenden mijn zorg en betrokkenheid als ze boven bij personeelszaken mijn contract al zaten uit te vlooien?

Ook Peter had zijn angsten en zijn twijfels. Vanzelfsprekend had hij die, wat hij ook beweren mocht. Maar híj kon zijn toevlucht zoeken in zijn zelfverworven rol als hoofd van de luchtverkeersleiding. Behalve mij had hij nog drie andere verkeersleiders aangenomen, die allemaal om het uur moesten worden opgebeld. Elke keer dat ik naar hem keek viel het mij op dat hij niet werkte. Hij zat onafgebroken te telefoneren en te lachen en wanneer hij eventjes de hoorn had neergelegd keek hij uit het raam, nipte van zijn plastic koffiebekertje en babbelde met collega's die hij vroeger nooit had aangekeken.

Toen dat een week zo was doorgegaan vroeg ik hem toch maar eens hoe hij op die manier de settlements van onze bank beheren kon. Die vraag viel héél slecht.

‘Hoe kom je daar nou op? Ben je soms gestuurd?’

Ik schudde van nee.

‘Nou, maak je dan geen zorgen. Ik ben prima in staat om meerdere dingen tegelijk te doen.’

Maar dat was natuurlijk niet zo. Ons werk mocht dan onnozel lijken, je moest er toch bij opletten. Dat ik daar gelijk in had bleek al een week later toen ik het saldo op onze dollarrekening bij Brown Brothers Harriman vergeleek met de stand op de schaduwrekening. De linkerhelft van mijn scherm was gevuld met een window waarmee ik bij Brown Brothers was ingelogd en rechts had ik de saldiopgaven uit ons eigen systeem. Wat zag ik? Keek ik goed? Bij de dollarstanden stonden twee totaal verschillende bedragen. Als het maar een kleine afwijking was geweest, had ik mij nog nergens over opgewonden. Kleine verschillen waren er wel vaker. Maar dit was ongekend. Tussen de getallen op de linker- en de rechterhelft van mijn scherm zat een verschil van anderhalve ton.

Anderhalve ton! Vier maanden lang had ik iedere dag braaf honderd saldi vergeleken, had ik mij iedere morgen opgewonden over minuscule prutsverschillen van tien, twintig, voor mijn part duizend dollar - of euro, wat maakte het nog uit? - en nu ineens dit. Wat moest ik? Ik

was als een brandwacht die na jaren suffen in de coulissen plots van zijn krant opkijkt en ontdekt dat de hele schouwburg in lichterlaaie staat. De kans dat dit ooit zou gebeuren, vormde de zin van mijn bestaan. Maar nu het zover was gekomen, stond ik aan de grond genageld.

Gelukkig wordt van een backoffice-medewerker - anders dan van een brandweerman - geen slagvaardigheid verlangd. Het duurde wel een kwartier voordat ik voldoende was gekalmeerd. Pas toen kon ik weer verder. Stap voor stap vergeleek ik alle betalingen op de nostro-rekening met hun tegenhanger in onze eigen boeken. Tien minuten later kende ik de bron van het verschil. De hele afwijking was terug te voeren tot één grote obligatietransactie. De prijs waartegen die was afgewikkeld lag een volle punt hoger dan wat in onze eigen administratie stond geboekt. Eén van die twee prijzen moest dus fout zijn. Maar welke?

Ik ging naar de wholesale desk en vroeg om de transactieticket die door de handelaar was uitgeschreven. Daar bleek niets mee mis. De prijs op de ticket klopte keurig met de prijs in ons systeem. Toen zocht ik naar de settlement-instructie, de opdracht aan Brown Brothers om de door ons gekochte stukken in ontvangst te nemen. Die prijs was wel één procentpunt hoger. De tegenpartij, zag ik, had die veel te hoge prijs schaamteloos bevestigd. Waarschijnlijk was dat de laatste keer geweest dat een mens er naar had gekeken, want daarna was alles automatisch afgewikkeld. Nu ik dat wist restte mij niets anders dan uit te zoeken wie bij ons die fatale instructie had ingevoerd. Dat was gemakkelijk genoeg. We waren een grootbank. In onze systemen werd bij elke invoer de naam van de betrokken medewerker netjes vastgelegd. Ik drukte op de knop voor meer details en daar verscheen de naam van de schuldige. Ik schrok. Het was Peter.

‘Albert, doe mij een lol. Boek het af. Wis het, deel het door tien. Het maakt mij niet uit hoe je het doet, maar rapporteer dit niet.’

‘Maar Peter, ik moet dit wel rapporteren. Dat is mijn werk.’

‘Luister Albert, geen hond kijkt naar deze saldi. Als jij niks zegt duurt het wel tot het eind van het jaar voordat er iemand over valt. Maar als jij het dadelijk meldt, in deze tijd, zonder dat ik word beschermd door een vast contract, sta ik nog voor de middag met mijn lunchtrommeltje hier buiten op de stoep.’

Hij zweeg. Zijn ogen, zag ik, waren groot.

‘Kun je niet tot morgen wachten?’

‘Nee Peter, dat is raar.’

‘Waarom?’

‘Het is dan net alsof ik iets achterhoud.’

Dat beviel hem niks.

‘Als ik iets wil rapporteren, Peter, moet het beslist vandaag. Verschillen die zo groot zijn moeten direct worden gemeld. Hoe eerder zoiets bekend is, des te groter de kans dat iemand er nog wat aan kan doen. Het kan zelfs niet tot vanmiddag wachten, want om twaalf uur heeft Rijsenhout een lunchafspraak. De rest van de dag is hij weg.’

Peter was ondertussen naast mij gaan zitten. Ik begon mij ongemakkelijk te voelen, maar ik begreep niet waardoor dat kwam. Er was iets. Ik keek om me heen, maar ik zag niks bijzonders. Wat was het dan? En toen ineens, toen wist ik het. Het was niet iets wat ik kon zien, ik kon het ruiken. Het was de geur van zweet. Voor het eerst van mijn leven rook ik de geur van een mens in nood.

Peter pakte mijn arm.

‘Luister Albert, ik weet dat jij alleen je plicht wilt doen. Maar ik vraag het je toch. Laat die fout zitten, Albert. Alsjeblieft. We zijn toch vrienden?’

Vrienden, dat had hij gezegd. Geen collega's, vrienden. Ik hoor het hem nog zeggen. Maar had hij daar gelijk in? Waren wij dat wel? En was onze vriendschap dan zo'n overtreding waard? Ik was hier immers aangenomen om die rekeningen te controleren. Wat had het voor zin om elke dag alle rekeningen af te vinken als ik het enige echte verschil doelbewust liet zitten? In andere tijden had ik zeker niet getwijfeld. Dan had ik de fout gewoon gemeld en dan had Peter een standje gekregen. Maar vandaag lag het natuurlijk anders. Als ik er nu mee naar Rijsenhout ging bracht ik Peter in gevaar. Voor de bank was elk ontslag op dit moment mooi meegenomen.

Wat nu? Twijfels, twijfels, gek werd een mens er van. Ik moest nodig even lopen. Daarom stond ik haastig op, vulde een willekeurig mapje met blanco papieren - zodat het leek alsof ik ergens iets bezorgen moest - en banjerde zonder enige bestemming de gang op. Daar wachtte net een lift. Ik stapte in. Ik keek naar het glanzende knoppenbord en koos nummer negentien. Waarom negentien? Ach, alleen omdat ik ooit met een meisje was gegaan dat negentien als huisnummer had gehad. Niet dat zij mij veel geluk had geschonken. Na een week had ze mij al gedumpt in ruil voor

de tennisleraar, waarmee ze later was getrouwd. Inmiddels waren ze alweer gescheiden. Maar ja, daar had ik nu niets meer aan.

Ook dit keer rustte op nummer negentien weinig zegen. Tot mijn niet geringe schrik kwam ik terecht op de afdeling Personeelszaken. Nauwelijks was ik uit de lift gestapt of ik zag overal kartonnen displays vol montere jongelui die geen groter genoegen kenden dan over onze bank de lof te zingen. De deuren van de kamers, zag ik, waren allemaal gesloten. Dat verbaasde mij niet. Als ik een eigen deur had gehad, zou ik hem ook dicht hebben gedaan. De zegeningen van een open-deurbeleid heb ik nooit begrepen. Een gesloten deur geeft een mens de gelegenheid om eens rustig in zijn kruis te krabben. Maar door al die dichte deuren leek het hier wel uitgestorven. Alleen aan het einde van de gang, bij een hoog, rond tafeltje, ontdekte ik een man. Hij stond te roken.

'Verstoten?' vroeg ik.

'Natuurlijk,' antwoordde hij terwijl hij stevig aan zijn sigaret zoog, 'mensen zijn bang voor de dood.'

Ik knikte. Met deze constatering had hij ongetwijfeld gelijk. Ik ging bij hem aan het tafeltje staan. 'De dood zelf,' bralde ik omdat ik toch wat zeggen moest, 'boezemt mij totaal geen angst in. Ik ben bang voor het sterven.'

Daar kon de man zich iets bij voorstellen. Hij knikte en gunde mij een glimlach vol toenadering. 'Ach,' repliceerde hij, 'een mooie uitvaart heeft toch ook wel wat. Kom je met de lijsten?'

'Inderdaad,' antwoordde ik, hoewel ik geen idee had waar hij eigenlijk op doelde.

'Het zijn er dit keer veel,' peinsde hij, 'alle zestien, wie had dat ooit gedacht.'

Ik kreeg een schok. Wat zei hij? Had ik het goed verstaan? Waar had deze man het over? Zestien, dat getal kende ik maar al te goed.

'Macro-economisch schijnt het goed te zijn.'

Ik moest toch iets terug zeggen. Gelukkig werd mijn antwoord meteen geaccepteerd. De man knikte weer. Ik was op dreef. Dit zinnetje moest ik vooral onthouden, voor later, voor verjaardagen. Macroeconomisch was altijd alles goed. Jammer alleen van dat onbehaaglijke gevoel. Ik kon het niet garanderen, maar ik had wel een sterk vermoeden om welke zestien namen het hier ging.

'De afdeling Securities is erg groot,' blufte ik. Ik keek hem aan. 'Is er voor één van deze zestien nog iets aan te doen?'

‘Ach,’ reageerde hij en haalde zijn schouders op.

Dat was het dus. Ik had het geraden. De lijst die ik volgens deze man in handen had bevatte ongetwijfeld ook mijn eigen naam. Mijn keel werd droog. Toch liet ik niets merken. Zonder iets te zeggen liep ik naar de waterkoeler en schonk mijzelf een bekertje in.

‘Is het ooit wel eens voorgekomen dat mensen van zo'n lijst toch nog konden blijven?’

De man keek mij schattend aan. Ineens, kreeg ik het gevoel dat hij iets vermoedde. ‘Niet vaak,’ antwoordde hij. ‘Hoezo?’

‘Ach, zo maar,’ verklaarde ik, ‘ik wilde het eens weten.’

‘Tja,’ vervolgde mijn gesprekspartner, ‘om iemand van zo'n lijst te schrappen moet er wel een hele goede reden zijn. Maar soms is die er.’

‘Zoals bij een controleur,’ reageerde ik, ‘dat lijkt mij een goed voorbeeld van iemand die volkomen overbodig lijkt. Maar als hij dan ineens iets vindt...’

‘Misschien,’ antwoordde hij. ‘Het zou kunnen. Maar zoiets is tijdens mijn loopbaan nog nimmer voorgekomen.’

Ik wist genoeg. Ik gaf hem snel mijn mapje en vluchtte haastig weg. Ik was op tijd. Nog voor mijn aanzegger had ontdekt dat de papieren blanco waren zat ik alweer beneden. Niet alleen Peter en ik, wist ik nu, maar alle zestien medewerkers van Securities zonder vast contract zouden binnen een paar weken worden afgevoerd. Voor Peter bestond er al geen hoop meer. Alleen ik had nog een kansje, maar dan moest ik wel meteen naar meneer Rijsenhout. Ik keek naar zijn kamertje. Op dit moment zat hij achter zijn bureau te werken. Aan de muur achter hem hing een grote, ronde klok. Het was tien voor twaalf.

Recht tegenover mij, vlakbij de kamer van Rijsenhout, was de werkplek van Peter. Hij hield me in de gaten, zag ik. Omdat ik niet wist wat ik moest doen en omdat ik nu eenmaal toch iets moest doen tuitte ik vergoelijkend mijn lippen. Peter zag het. Hij deed me na. Het zag er stom uit. Ik glimlachte. Peter glimlachte ook.

Onwillekeurig gleed mijn blik van het bureau van Peter naar de tientallen andere bureaus van de medewerkers van Security Services. Moest ik Peter nu verlinken alleen om hier te blijven? Wilde ik hier eigenlijk wel blijven? Ik begreep niet waarom ik het deed, maar ineens bad ik om een teken. Dat was vreemd, zeker voor mij, want ik geloofde daar helemaal niet in. Ik geloofde in niks en ik kon mij onmogelijk

voorstellen dat er ergens boven een afdeling vol engelen bestond die was belast met zoiets raars als het geven van tekens en het organiseren van bovennatuurlijke verschijningen. Maar toch bad ik om een teken. En zoals iedere atheïst weet die dat ook wel eens heeft gedaan wordt zo'n gebed altijd op slag verhoord. Was het een film geweest, dan had er direct een zoet gezang geklonken. Helaas gebeurde dat nu niet. Maar het teken kwam. In de persoon van Nienke.

Ik zag haar ineens in de opening van de gangdeur, links van mij. Ik weet niet hoe het kwam, maar deze ochtend was ze nog betoverender dan alle andere keren. Kwam het door die hoge, zwarte laarzen? Of was het die donkerblauwe jurk van zachte stof die rond haar slanke lichaam zwierde? Hoe het ook zij, haar sex appeal was beslist voldoende om niet alleen mijn getob, maar ook het belang van het werken voor deze giga-grootbank, de verering van Wildervanck, de internationale kredietcrisis en het overleg der monetaire autoriteiten tot hun ware, onbeduidende proporties terug te brengen. Ik was een man. Zij was een vrouw. Dat was alles.

Nienke had een stapeltje papieren in haar hand waarmee zij in de richting van Rijsenhout wandelde. Op datzelfde moment ging de telefoon.

‘Attentie, attentie, dit is de luchthaven met een verzoek aan Flight Control. Wij verzoeken u tot overname van 's werelds allermooiste vogel!’

Het was Peter. Ik draaide mijn hoofd weg van Nienke en keek hem aan. Om er voor te zorgen dat zij hem niet kon verstaan had hij zijn mond vlakbij de hoorn gehouden met zijn hand als een beschermende toeter eromheen. Op zijn bureau stond net zo'n vlaggetje als ik van hem gekregen had. Peter lachte. Zelfs nu, op het moment waarop ik hem dreigde aan te geven, had hij nog genoeg flair, vrolijkheid en levenslust om met nieuwe onzin voor de dag te komen.

Ineens begreep ik waardoor ik tot dusverre bij deze bank had willen werken. Dat kwam door Peter. Zonder hem zouden alle uren hier hun glans verliezen. Dan zou deze bank er ineens heel anders uitzien. Dan resteerde alleen een stel zaaltjes waarin wij op de mooiste uren van de dag bijeen werden gedreven voor de administratie van een vreemd, duf kansspel. Want dat was de handel in effecten. Een hanengevecht, een paardenrace, goed voor een gigantische bedrijfstak met duizenden wedkantoren, maar dan zonder hanen en zonder paarden.

En Nienke? Na het vertrek van Peter zou Nienke geen kwetsbare vogel meer zijn die dagelijks door ons vakmensen veilig naar de luchthaven moest worden geloodst. Dan was zelfs Nienke weer gewoon een secretaresse.

Terwijl ik dat allemaal bedacht zag ik hoe Rijsenhout zich vanachter zijn pc verhief. Hij pakte de leren schooltas, die al die tijd naast hem op de grond had gestaan, en zette hem voor zich op het bureaublad. Hij zocht iets, keek even om teneinde een blik op de klok te werpen en zocht vervolgens haastig verder. Dit was mijn laatste kans, besefte ik. Nu kon ik nog net haastig bij hem binnen lopen. Hij zou me wegsturen, maar dan had ik hem toch op tijd gewaarschuwd. Als ik echt bij de bank wilde blijven moest ik nu overeind komen. Waarom deed ik dat dan niet? Was het trouw? Liefde voor Peter? Of gewoon onvermogen om te handelen? Ik hijgde, mijn handen tintelden. Toch deed ik nog steeds niks. Rijsenhout, zag ik, had ondertussen gevonden wat hij zocht. Voldaan stak hij het papiertje in zijn rechter binnenzak.

‘Hallo, Flight Control, waarom antwoordt u niet? Bent u daar? Over.’

Rijsenhout liep naar de kapstok. Op dat ogenblik kwam Nienke zijn kamer binnen. Ik zag dat Rijsenhout iets mompelde. Nienke knikte, legde haar papieren op zijn bureau en stapte weer naar buiten. Rijsenhout pakte zijn jas.

‘Hallo Flight Control. Bij deze nogmaals ons verzoek tot overname van 's werelds mooiste vogel.’

De stem van Peter trompetterde nog altijd even welgemoed. En ineens wist ik wat ik doen moest. Het tintelen van mijn handen stopte net zo plotseling als het was begonnen. Ik boog mij voorover, bracht de hoorn naar mijn mond en vormde met mijn vrije hand een toeter, precies zoals Peter had gedaan.

‘Attentie, hier Flight Control voor luchthaven. Onze excuses voor dit late antwoord. Uw verzoek is zojuist geaccepteerd. Over!’

‘Dank u wel. Alles kits. Ik zou zeggen: Over en sluiten.’

‘Inderdaad. Over en sluiten!’

Pas daarna, toen wij luchtverkeersleiders de hele procedure correct hadden afgewikkeld, keek ik weer op. Ik zag dat Peter lachte. Ik lachte terug.

En Rijsenhout?

Rijsenhout was weg.

Della Robbia
Inge Cohen Rohleder

Temidden van fluisterende, grijze dames op leeftijd, die veruit de meerderheid vormden van het publiek dat zich in het kleine museum aan de gracht had verzameld om de renaissancebeelden te zien, viel me een man op. Hij zat bewegingloos op een van de vier stoelen die als een klaverblad midden in de zaal waren opgesteld voor bezoekers die de grote majolicabeelden langere tijd wilden bekijken of in de catalogus wilden lezen. Zijn handen lagen gespreid op zijn dijen, de panden van zijn regenjas hingen op de grond. Er was een kale plek op zijn schedel, temidden van een menigte dichte, zwarte krulletjes. Vanachter een zwaar montuur waren zijn donkere ogen gericht op het beeld.

Een Madonnabeeld, ruim een meter hoog, het kind staande op haar rechterknie. Met haar smalle linkerhand hield ze zijn linkervoetje vast, zodat hij zijn evenwicht kon bewaren. Haar blonde haar viel los onder een witte hoofddoek, waarvan de uiteinden om de heupjes van het kind waren geslagen - zijn balletjes staken er net onderuit. Met zijn vingers maakte hij een zegenend gebaar, de toeschouwer recht aankijkend. Maar zij, de Moeder Gods, hield de ogen neergeslagen in een dromerige glimlach.

De kleuren van het majolica glansden: blauw voor Maria's mantel, groen voor de naar buiten omgeslagen voering, geel voor haar pantoffeltjes. Maar het was een gedempte glans onder het schrale neonlicht van de museumzaal. Deze kleuren wilden schitteren in het zonlicht van Florence, aan de gevel van smalle straatjes in het oude centrum. Jezus zag eruit als een gewone peuter, die niet lang stil kan staan. Zijn linkervoetje wilde stappen, weglopen, van die schoot af, misschien wilde het voetje ook wel dansen, ronddraaien, zodat de handjes zich om de hals konden vouwen en het kleine gekroonde hoofd zich kon verbergen tegen de groene voering. Ondertussen glimlachte zijn moeder en leek nog altijd te peinzen over de raadselachtige wijze waarop dit kind naar haar toe was gekomen.

Ik zag de lippen van de man bewegen. U vergist zich, meneer, wilde ik zeggen, dit is een museum. Maar misschien vergiste ik me niet: het is de Maagd immers om het even waar ze haar neerzetten. Wie zich tot haar wil wenden kan dat doen, altijd en overal. Op dat moment kreeg

hij door dat ik niet de apostel op de kubus verderop maar hém observeerde en hij draaide zijn hoofd in mijn richting. De donkere ogen stonden treurig. Ik voelde me betrapt en liep zo snel als ik kon naar de volgende zaal.

In de koffiekamer, een lichte ruimte aan de tuinkant, zag ik hem weer. Hij zat aan het raam en keek naar de druipende conifeertjes buiten, terwijl hij in zijn kopje roerde. Omdat ik me geneerde voor mijn overhaaste vlucht en het goed wilde maken, ging ik bij zijn tafeltje staan en vroeg of hij er bezwaar tegen had als ik bij hem ging zitten.

'Neemt u plaats,' glimlachte hij. 'U was geloof ik onder de indruk van dat Mariabeeld in zaal twee...' begon ik aarzelend. Wilde hij wel met me praten?

'Ja, dat heeft u goed gezien. En weet u waar het vandaan komt?' Ik schudde mijn hoofd maar gokte: 'Florence?' 'Daar is het gemaakt, in de ateliers van Della Robbia, maar het is gekocht door een familie uit Lucca, voor de aanstaande bruid van hun oudste zoon, als verlovingsgeschenk.' 'Wat weet u nog meer van dat beeld, ik ben er ook door geïntrigeerd,' zei ik, en ik meende het. Het blauw dat het zachte moedergezicht omgaf stond nog op mijn netvlies. Zijn donkere ogen, die dit gezicht leken te fixeren, trouwens ook. Nu waren ze totaal anders, levendig, grijsgroen als de sokkel van het beeld.

'Ik zal het u vertellen, maar gaat u eerst koffie halen, het is een heel verhaal.' We installeerden ons aan het tuinraam.

'U moet weten,' zei hij 'dat dit beeld een kleine fout heeft, waarschijnlijk ontstaan tijdens het tweede proces van emailleren. Door een verkeerde verhouding in de metaallegeringen, die gebruikt werden om de terracotta te kleuren, is het groen van de voering te blauw geworden. Dit hebben de leerlingen in de werkplaats van Della Robbia willen oplossen door het over te schilderen met glanzende verf, maar zoals u hebt kunnen zien is die op verschillende plaatsen afgebladderd. Degene die de opdracht had gegeven - wie dat is weten we niet - heeft het eindproduct geweigerd. Later is het verkocht aan die koopmansfamilie, de Pazzi. De huwende zoon heette Lauro, en de bruid kwam uit een adellijke familie, verarmd, anders was ze nooit zo ver beneden haar stand uitgehuwelijkt. Ze heette Miranda, was vijftien jaar toen ze trouwde, sprak Frans en speelde luit, maar was volkomen onbekend met de meer intieme aspecten van de echtelijke staat.' De laatste zin sprak hij uit als een arts die de patiënt voorzichtig op de

hoogte stelt van zijn aandoening. Zijn grijze ogen glinsterden. Nu niet in de war raken, dacht ik. We voeren een kunsthistorisch gesprek. Ik nam een slok koffie.

'Ze had vanaf haar tiende jaar op een meisjesinternaat gezeten,' vervolgde hij, 'dat geleid werd door dominicanessen, die haar veel godsvrucht en weinig kennis van het leven hadden bijgebracht. Miranda was een jonge renaissancevrouw zoals die er volgens moderne kunstliefhebbers uit hoort te zien, of liever zoals we die kennen van schilderijen uit de 14e en 15e eeuw: blond, met een hoog voorhoofd, fijn getekende wenkbrauwen, een smalle neus en een nauwelijks te onderscheiden glimlach om de lippen. Geen Monna Lisa-glimlach, maar echte verlegenheid. Een bleek kind dat te schuw was om een echte schoonheid te worden, dat de indruk maakte nog steeds geschrokken te zijn van haar plotselinge overgang, de kloosterschool uit en de wereld in.' Zou hij zelf een uitgetreden monnik of zo zijn, vroeg ik me af? Een pater die verliefd is geworden of gewoon de geloftes niet meer volhoudt? Het klooster uit en de wereld in. Geen Babylon trouwens, daar buiten de poort; wel koffie op een zaterdagmiddag met een vreemde vrouw.

'De familie Pazzi nam genoegen met een kleine linnenuitzet en het vooruitzicht op haar vaderlijk erfdeel, enige olijfgaarden iets ten zuiden van Lucca - dat was het enige dat nog over was van het ooit uitgestrekte grondbezit van Miranda's familie. De jonge Pazzi, voluit Lauro Alexandra Cosimo, was een zwaargebouwde man, vijfendertig jaar, die, afgezien van zijn moeder, vrouwen alleen kende uit bordelen. Dat had hij het liefst zo gehouden, maar er moest, zoals u begrijpt, een erfgenaam komen.'

Mijn tafelgenoot zweeg en staarde de verregende tuin in. Ik zag zijn profiel, half van mij afgewend. Een gebogen neus, die me tot dan toe niet was opgevallen, gaf hem iets aristocratisch. Strenge mondhoeken hingen omlaag en onder het oor krulde het haar grijs om. Alles leek zich echter te willen verbergen achter het zware montuur. Als hij pater was, dan vast Jezuiet.

'De eerste nacht met hem vreesde ze, na sommige toespelingen van haar vriendinnen, meer dan al het andere,' ging hij door, 'en klappertandend wachtte ze af in het hoge zijden bed, waar haar kleine gestalte bijna in verdween. Laura van zijn kant was alleen maar ongeduldig, niet omdat hij verlangend was van zijn huwelijkse rechten gebruik te

maken, maar om er zo snel mogelijk van af te zijn. Tijdens de bruidsnacht raasde hij met zijn harige, gespierde lijf over en door haar heen...' (ik wilde interrumperen met iets als 'goeiedag!' maar dacht opnieuw aan kunstgeschiedenis) '... totdat hij het genoeg vond en zich aankleedde om zijn vertrouwde vriendinnen weer op te zoeken. In de vroege ochtend raapte Miranda haar gekneusde ledematen bij elkaar en schuifelde bijna geluidloos naar de tuinkamer, naar haar beeld van de Moeder Gods.'

Maria Toevlucht, schoot me te binnen. Is dat niet in Heiloo? De magische waterput en zo. Of zijn het de trappisten. Zou hij trappist zijn? Vraag het hem dan, dacht ik. Maar zo'n vraag leek wel intiemer dan de hard-core huwelijksnacht van jongeheer Pazzi.

'Ondanks de vele daaropvolgende, verwoede pogingen heeft Lauro het eerste jaar van hun huwelijk geen kind bij haar kunnen verwekken.' Mijn verteller keek me voor het eerst recht aan, de donkere ogen gingen onrustig heen en weer. Zijn bovenlip was naar binnen getrokken. Kwam er nu temidden van het gerinkel van kopjes en zacht pratende dames een uitbarsting van medelijden, verachting?

'Miranda weet dat ze tekortschiet ten opzichte van haar echtgenoot en dat ze voort moet maken, anders loopt ze risico's. Lauro beheerst zijn woede, maar soms voelt ze zijn koude ogen op haar buik gericht, dan denkt ze aan het grote, gezonde Christuskind dat op de knie van Maria staat, aan de voetjes die in háár schoot hadden moeten trappelen onder de tevreden blik van haar heer ("heer" dacht ik, hij durft wel, die al dan niet uit het geestelijk leven gevluchte renaissanceprofessor) en ze voelt hoe alles in haar verstijft en samenkrimpt tot één afschuwelijk woord: onvruchtbaar. Van het personeel hoort ze op gefluisterde toon over de bastaards die hij verwekt heeft, maar daar zal hij alleen maar last mee krijgen, dat zijn geen erfgenamen maar parasieten. Iedere avond vraagt ze, devoot maar zonder hoop, de Madonna om haar voorspraak.'

'En hoe liep het af, heeft de familie haar teruggestuurd?'

'Nee, ze is uiteindelijk zwanger geworden... Een vreemde geschiedenis. Het kwam door dat bladderen van het email waar ik u over sprak, en de slordige afwerking überhaupt die steeds duidelijker werd.

Men had iemand uit de werkplaats van de Della Robbia's ontboden omdat het beeld barsten begon te vertonen die met verf bijgewerkt moesten worden. Het was een routineklusje waarvoor niet de maestro zelf kwam maar één van de leerlingen, een jongen nog. Het was in het

vroege voorjaar, een heel slecht voorjaar: koud, met wekenlang onweer en hagelbuien. Monna Miranda stond in de tuin, staarde afwezig naar de loden lucht die het lichte groen van de uitlopende boompjes deed oplichten. Ze had net haar avondmaal gegeten, zo goed als niets, ondanks de overdadige schotels die men haar voorzette. Ze bracht zoals gewoonlijk het laatste halve uur voordat Lauro bij haar zou komen en vreugdeloos, met ruwe gebaren, zijn echtelijke plicht zou vervullen alvorens de stad in te gaan, door op haar terras, vóór de opengeslagen deuren van de tuinkamer. Een rukwind kondigde het volgende noodweer aan en sloeg een deur dicht, ze trok haar kleding vaster om zich heen en liep naar binnen. Daar knielde ze voor het beeld en begon werktuiglijk aan dezelfde litanie als iedere avond: ‘Heilige maagd, zuivere bron, witte lelie, roos zonder doornen, toren van David, gesloten hof, voorspreekster, bid voor mij -’ maar opeens hoorde ze lichte voetstappen achter zich. Iemand kwam binnen en toen ze zich omdraaide zag ze dat het een kind was zoals zij, een blonde, baardeloze jongen die een leren foedraal neerzette. Opnieuw keek ze op naar het beeld om haar gebed af te maken, en tot haar verbijstering zag ze de ogen van de Maagd wijd open gaan. Toen knikte het beeld haar glimlachend toe, als om haar aan te moedigen.

Miranda werd plotseling volkomen helder. In drie stappen was ze bij de deur, die ze zorgvuldig grendelde. Toen draaide ze zich om naar de jongen die haar met zijn blauwe ogen wild aanstaarde - hij had kennelijk ook de beweging van de Madonna gezien - en fluisterde: ‘Snel!’ Ze nam zijn handen, trok hem naar zich toe en kuste hem op de mond. Daarna ging ze vóór hem op de grond liggen, trok haar kleed omhoog en spreidde haar benen. Hij werd vuurrood en bleef staan, op haar neerkijkend. ‘Kom, kom,’ fluisterde ze. ‘Snel!’ Ze zag hem naar adem happen, toen stortte hij zich bovenop haar en deed binnen enkele seconden wat ze van hem verwachtte. De Moeder Gods had haar ogen weer neergeslagen en hield de kleine koning, die van haar schoot af leek te willen dansen, stevig vast bij zijn linkervoetje.

Na enige tijd bleek Miranda in gezegende omstandigheden te verkeren en tussen Kerst en Nieuwjaar werd een flinke zoon geboren, die de namen Lauro Cosimo Francesco kreeg. Hij was niet zo donker als zijn vader; men vond hem nog het meest op de grootvader van moederskant lijken.’

De verteller had zich weer van mij afgekeerd en staarde naar de inmiddels schemerige tuin. De drijfnatte conifeertjes glommen, ze leken op uitroeptekens. Ik dronk mijn koffie op en zei:

‘Ik dank u heel hartelijk voor dit verhaal, en nu wil ik het beeld nog even zien.’

‘Ik ga met u mee.’

We liepen net de paar treden op naar de zalen toen een suppoost kwam aanlopen om te zeggen dat het bijna sluitingstijd was. Mijn metgezel keek de man aan, die hem leek te herkennen.

‘Ik geef u nog tien minuten omdat u het bent,’ zei hij glimlachend.

Even later stonden we weer bij het klaverblad stoelen. We keken tegelijk omhoog naar de beschroomde glimlach, het golvende blonde haar onder de witte hoofddoek, de blauwe en groene mantel, de gele pantoffeltjes en de vrolijke kleuter die ons zegende vanaf haar schoot. Toen ik me even afwendde zag ik dat hij me van opzij aankeek, ik voelde het aristocratische profiel met de gebogen neus opeens heel dichtbij en ik schrok. Vergiste ik me of had de Moeder Gods, bijna onmerkbaar, geknikt?

Schim
Hilbert Kuik

Hij zag een witte kamer met twee merkwaardig hoge ijzeren ledikanten. In het ene lag een persoon die van voeten tot en met hoofd was afgedekt met een dikke witte sprei, in het andere lag een oude man. Prachtig golvende grijze haren had hij, maar verder was hij grauw en mager en had hij meer weg van een spook. Zijn benen werden nog net door het omlaag geschoven laken bedekt, maar er was duidelijk te zien dat het rechter bijna tweemaal zo dik was als het linker. In het halfdonker was het spook onrustig in de weer een moertje los te wurmen van een boutje aan de zijkant van het ledikant. Kon dat: een spook dat aan een moertje draait? Ja, dat kon: het moertje viel met een tik op de grond. Op hetzelfde moment floepte het grote licht aan en stond er een reuzin in de kamer, verkleed als verpleegster.

‘Even een injectie, meneer Bronbeek, tegen de pijn,’ riep de reuzin het spook opgewekt toe. Geroutineerd stak ze de naald omhoog, spoot een straaltje tegen de pijn in het milieu, depte de linkerdij met een vochtig watje en stootte de naald er in. Te gehaast om het licht weer uit te doen verdween ze weer.

Klaarwakker zat de oude man rechtop in bed. Hij had al zo zijn vermoedens, maar het inzicht dat hij zelf dat spook was, kwam toch als een onaangename verrassing. Tussen duim en wijsvinger hield hij het boutje omhoog. En hij zag nu ook het gat in de buis waar het gezeten had ter ondersteuning van de wegklapbare eet- en leesplank. Dat moertje moest hij koste wat het koste terugvinden! Anders gingen ze hem straks nog van diefstal beschuldigen; of beschamender: van vernielzucht. Moeizaam werkte hij zich met zijn gezwollen been het bed uit en begon kruipend over de vloer te zoeken. Altijd hetzelfde met die rotmoertjes. Ze rolden weg en je vond ze niet meer terug. Net voor zijn ergernis het absolute kookpunt bereikte, bedacht hij dat er in zijn gereedschapskist vast nog wel een ander passend moertje zat. Maar die kist stond thuis. Of nee, die stond natuurlijk nog in het huis van zijn zoon waar hij tot zijn ontvoering naar dit ziekenhuis het kamertje van zijn kleindochter aan het verbouwen was geweest.

Hij zag een oude man met nog een prachtige grijze haardos op zijn sloffen door de gangen van een groot gebouw hinken. Hij was gekleed in een blauwe pyjama met daaroverheen een grijs colbertje. Mensen, veelal in witte jassen, passeerden, maar niemand hield hem tegen.

Het was buiten een benauwde zomerse nacht. Bij de draaideur verloor hij de schim - meer was hij kennelijk niet; niemand die hem zag, en hij gaf ook al geen schaduw - uit het oog, maar even later zag hij hem weer hinken over een geasfalteerd pad. Wuivende bomen langs een brede vaart aan de ene kant en weidse zandvlakten met grazende bulldozers aan de andere.

Een hinkende schim in een spookachtige wereld.

‘Eens kijken of ik echt niet te zien ben,’ hoorde hij de schim mompelen toen er een fietser aankwam. Wijdbeens met zijn arm omhoog stelde hij zich op, midden op het pad. Tot zijn verbazing stopte de fietser. Het was dan ook een rare jongeman die met zijn lange haren, wild-gegroeide baard en rode jack meer iets had van een doorgeschoten kabouter.

‘Jongeman,’ begon de schim, ‘u rijdt hier mooi zonder licht.’

De kabouter was niet onder de indruk van deze mededeling. Hij bleef de schim nieuwsgierig bekijken alsof die zelf in overtreding was. Zijn ogen gleden van de sloffen aan zijn voeten langs zijn dikke been omhoog.

‘Zo laat nog op pad?’

De schim knikte beschaamd.

‘U kon de slaap zeker niet vatten en toen bent u maar een eindje gaan lopen?’

‘Om de drommel kan ik de slaap wel vatten. Maar ik ben nu even op weg naar mijn gereedschapskist. Die staat in het huis van mijn zoon.’

De kabouter keek om zich heen, zoekend naar een huis op de zandvlakte.

‘Dat is nog een eind lopen en zo loops bent u niet.’

‘Gaat nog prima, hoor. Ik heb net iets tegen de pijn gehad. Dus ... Trompstraat 22 moet ik zijn.’

‘Dan loopt u ook nog eens de verkeerde kant uit.’

De schim draaide zich om. Daar lag de stad met haar lichten en huizen.

‘Kom op, Trompstraat, ik kom erlangs.’ Zonder verdere plichtplegingen schoof de kabouter zijn fiets naar voren en tilde de

schim - als had die ondanks dat gezwollen been geen gewicht - op de bagagedrager.

Zo zag hij ze - de schim en de kabouter - zonder licht de stad inglijden.

‘Mijn zoon zou nooit voor mij stoppen en mij achterop nemen,’ mijmerde de schim.

De kabouter trapte stevig door zonder op deze woorden te reageren.

‘Altijd woorden! Vinnige woorden. Nooit eens gewoon. Hij weet altijd alles beter dan een ander. Ben je mooi klaar mee,’ vervolgde de schim zijn mijmering. ‘Zijn vader is er alleen maar om niet naar te luisteren. Hij koestert alleen maar minachting voor wat zijn vader te zeggen heeft. En even op bezoek komen, ho maar. Ben ik toch al een week ziek met dit been, maar je moet niet denken dat hij zijn zieke vader even opzoekt. Hij zal zijn hoofd nog wel eens hard gaan stoten. Reken maar.’

De kabouter keek even om, maar deed er het zwijgen toe.

‘Ik krijg altijd pijn in mijn been als hij komt,’ ging de schim na een korte stilte verder.

‘Maar zonet zei u dat hij nooit op bezoek kwam,’ merkte de kabouter alert op.

‘Dat klopt ook. Ik bedoel dat ik al pijn in mijn been krijg als hij in mijn gedachten komt.’

‘U denkt wel aan hem, maar hij denkt nooit aan u.’ De kabouter zei het achteloos.

‘Ja, ja!’ reageerde de schim enthousiast ‘Dat zegt u goed. Ik ben voor hem niet de moeite waard om aan te denken. Zo is het precies.’

‘Trompstraat 22,’ riep de kabouter. Hij tilde de geringe last van zijn fiets en zette hem op het trottoir.

De schim trok een sleutelbos uit de zak van zijn colbert en kreeg de voordeur zonder moeite open. De vreemde geur en de aanblik van de rommel in de nog steeds niet schoongemaakte hal deden hem terugdeinzen.

Klaarwakker stond hij nu - toch weer onverwacht - zelf op de plaats van de schim. Aan zijn ergernis over wat hij rook en zag in de hal herkende hij het huis van zijn zoon.

‘Jongeman!’ riep hij, terwijl hij zich omdraaide.

De kabouter die net wegreed, zwenkte en kwam terug.

‘Neem mij niet kwalijk dat ik helemaal vergeet u te bedanken. Ik dacht dat ik droomde, maar u heeft mij echt helemaal hier naar toe gebracht. Ik waardeer dat bijzonder en wil u graag wat geld geven voor uw moeite,’ zei hij terwijl hij tevergeefs in zijn zakken zocht naar zijn portemonnee.

‘Hoeft niet. Graag gedaan. Ik ben allang blij dat u het hier hebt gevonden.’

‘Laat mij dan uw licht repareren. Haal ik boven mijn spullen even.’

‘Niks hoor. Ik ga naar huis. Het beste met uw zoon. En met uw gereedschapskist. En sterkte met uw been.’

Hij bleef de jongeman nakijken tot hij de straat uit was.

Hij rook de hal van het huis van zijn zoon. Er stond een oude stiekeme man met een gezwollen been en prachtige grijze haren. Er brandde licht achter het matglas van de keukendeur en er klonk druk gepraat. Als een dief in de nacht hinkte de stiekeme man de trap op. Even later zag hij hem terug in de rommelkamer boven. Hij opende de gereedschapskist die daar stond. Vervolgens bekeek hij de planken, die er naast stonden, keurig gezaagd en glad geschaafd en van schroefgaten voorzien. Die stiekeme man wist natuurlijk niet dat die voor het bureautje van zijn kleindochter waren bestemd. Alhoewel, daar zag hij de stiekeme man zomaar haar kamertje binnengaan. In het hoge bed lag zijn kleindochter in diepe slaap. Haar lange blonde haren lagen gespreid over het kussen. De stiekeme man gleed met beide handen over de mooi glad geschaafde balken van het bed. Ook even met de rug van zijn hand langs de wang van het kind en met zijn vingers door haar haren op het kussen. Het kind zuchtte diep en draaide zich om in haar slaap. ‘Brootje,’ mummelde zij met een diepe zucht. De stomme klootzak! Begreep die stiekeme schoft dan niet dat hij het kind wakker maakte?

Hij schrok er zelf van wakker, zo woedend werd hij van wat hij zag. Het duurde even voor tot hem doordrong dat hij zelf die stiekeme klootzak was die bijna een slapend kind had gewekt. Omdat hij verdomme alweer dacht dat hij droomde. Bureautje! Het kind droomde van een bureautje. Natuurlijk! Hij had het haar beloofd. En verdomd, het stond al bijna klaar in de rommelkamer. Het hoefde alleen nog maar in elkaar gezet.

Het idee zette zijn hoofd in vuur en vlam. Hij was hier helemaal niet om een zoekgeraakt moertje op te halen. Hij was hier om het boutje te brengen. Hij haalde het uit de zak van zijn colbertje te voorschijn. Het was precies het formaat boutje dat hem vorige week ontbroken had om het bureautje piekfijn in elkaar te kunnen zetten. Wat een toeval! Of toeval? Daarom had hij zich natuurlijk zo ingespannen om het los te krijgen van zijn bed in het ziekenhuis.

Snel sloop hij weer terug naar de rommelkamer. Na enig zoeken vond hij inderdaad een passend moertje in zijn gereedschapskist. Hij moest zich inhouden om niet luid te gaan zingen. In een mum van tijd was het bureautje in elkaar gezet. Mooi bureautje, al zei hij het zelf. Op de groei gemaakt. Door vier boutjes los te schroeven en in andere gaten weer vast te draaien kon je het telkens verhogen.

Hij hoorde een geluid op de gang. Was zijn kleindochter door zijn lawaai toch nog wakker geworden? Doodstil bleef hij bij de deur staan luisteren. Ze was kennelijk naar beneden gegaan want ze werd nu weer door haar moeder naar boven gebracht.

‘Dat heb je maar gedroomd dat opa er was,’ hoorde hij zijn schoondochter zeggen.

‘Denk je dat opa gauw komt om het brootje af te maken,’ vroeg het kind.

‘Je weet toch dat opa in het ziekenhuis ligt.’

‘Ja, maar als hij eruit komt.’

‘Opa is erg ziek.’

Erg ziek? Dat was nieuw voor hem. Een te dik been. Dat was alles. Moest alleen weer even dun worden. Hij hoorde de dokter nog lachen om zijn opmerking dat hem dat veel makkelijker leek dan een te dun been weer dik te maken. Of droomde hij toch? Zonder ook maar een geluid te maken ruimde hij zijn gereedschap op en schoof het bureautje door de gang naar zijn plaats onder het bed waar zijn kleindochter alweer lag te slapen.

De pijn in zijn been kwam terug. Het was zaak zo snel mogelijk terug te gaan naar het ziekenhuis voor een nieuwe injectie tegen de pijn. In de spiegel beneden tegenover de trap zag hij de schim van een oude man met prachtige grijze haren weer terug. Verborgen achter het glas stond hij daar het gesprek binnen af te luisteren. Mocht eigenlijk niet, maar daar trok de schim zich niets van aan. Schimmen mogen alles.

‘Weet hij het zelf?’ De stem kwam hem niet bekend voor. Bezoek? Midden in de nacht nog? En straks moesten ze weer naar hun werk!

‘Hij heeft geen idee,’ hoorde hij luid en duidelijk de stem van zijn zoon, ‘vanmiddag begon ik erover dat het niet zo best met hem ging. Maar hij reageerde op zijn ouderwets nukkige manier. ‘Niet zo best? Wat weet jij daar nou van! De doktoren zeggen dat het prima gaat. Over een paar dagen kom ik gewoon het kamertje afmaken.’

‘Hij wil het niet weten.’ Dat was de stem van zijn schoondochter.

Met ingehouden adem bleef hij de schim in de spiegel aanstaren.

‘Zodra ik zijn kamer binnenkom begint hij te kermen en roept hij de zuster om een injectie omdat zijn been zo'n pijn doet. Hij wendt zich van me af met zijn hoofd onder het laken. Hij wil mij niet zien of met me praten, alleen onder zware verdoving.’

‘Ik denk dat hij bang voor je is. Hij beseft op een of andere manier dat jij weet dat hij stervende is en hij is bang dat jij dat tegen hem gaat zeggen. Maar hij wil dat zelf niet weten. Hij wil daar niet over praten. Met jou niet. Dat is te intiem. Of te bedreigend. Hij wil horen dat hij naar de hemel gaat en dat God hem zal ontvangen met muziek, liefde en jubel en erkenning voor alles wat hij tijdens zijn leven gedaan heeft. Jij weet niet meer te zeggen dan dat hij straks de grond in gaat en dat je hem zult missen als hij er niet meer is.’

‘Daar zit iets in,’ klonk de onbekende stem.

‘Ja,’ zei zijn zoon, ‘daar zit zeker iets in.’

Hij keek de schim strak in de ogen. ‘Stervende?’ fluisterde hij.

De schim in de spiegel knikte ernstig terug.

‘Niet zo ernstig, man. Alleen maar een ouwe man overboord.’

De schim glimlachte.

‘Zonde van die haren,’ glimlachte hij mee.

‘Nou ja,’ klonk opnieuw de stem van zijn zoon, ‘ze stoppen die man vol met morfine. Die kan nergens meer over praten. Ook niet als hij dat zou willen. Die droomt alleen nog maar.’

Hij keek de schim in de spiegel verbaasd aan. Die wist ook niet wat hij hoorde, zag hij wel. Hij kreeg ‘wat tegen de pijn’. Over morfine had niemand iets gezegd. Waar haalde zijn zoon het vandaan? Wat een vreselijke fantast was het toch. Dat was nog netjes gezegd. Een leugenaar was hij. Hij was iemand die alles omlaaghaalde onder het mom dat hij alleen maar de realiteit beschreef. Meneer had een abonnement op de realiteit. Niemand had dat, een abonnement op de realiteit, maar hij wel hoor.

Daar stond hij ineens knipperend met de ogen in het scherpe ochtendlicht in de Trompstraat. Helemaal helder in zijn hoofd. En met steeds heviger pijnscheuten in zijn rechterbeen. Hij moest als de bliksem terug. Een taxi? Maar hij had geen cent op zak. Een politieauto kwam hem tegemoet gereden en bleef staan. Twee agenten namen hem op alsof zijn licht het niet deed.

'Alles oké, opa?'

'Ja,' zei hij, 'het enige is dat deze meneer mooi dood gaat maar eerst nog helemaal naar het ziekenhuis moet.'

Over deze mededeling moest telefonisch overlegd worden. Maar toen mocht hij instappen en werd hij voor het ziekenhuis afgezet. Er was niemand die hem op weg naar zijn kamer tegenhield of hem zelfs maar aansprak. Alsof hij inmiddels onzichtbaar was geworden.

Doodop en krimpend van de pijn in zijn rechterbeen zat hij net weer in bed toen dezelfde robuuste zuster van vannacht met een nieuwe injectie binnenkwam.

'Heeft u de hele nacht met het licht aan geslapen?' vroeg ze.

'Dood,' zei hij terwijl de naald in zijn linkerdijbeen gestoten werd, 'deze meneer gaat straks mooi dood. Mijn zoon zit er tot diep in de nacht met anderen ernstig over te praten en ik moet er om grinniken.'

'Nou, ik vind dat anders niet iets om over te grinniken, meneer Bronbeek.'

'Ach kindje, weet je ...' Hij stokte omdat hij ineens zo een mooi visioen had: zijn kleindochter die bij het bureautje staat; haar verbaasde gezicht en de vreugde die er op doorbreekt.

'Maar meneer Bronbeek, het lijkt warempel wel of u zich hier ligt te verkneukelen bij de gedachte dat u gaat sterven.' Ze zei het te streng, al bedoelde ze het waarschijnlijk minder streng dan het hem in de oren klonk. Bijna had hij haar deelgenoot gemaakt van zijn laatste gedachte.. Hij zag zijn zoon de kamer binnenkomen en naar het bureautje staren als naar een wonder. Een godswonder! En dat in zijn huis.

Hij verborg zijn schuddende hoofd onder het laken, waar het verkneukelen nog een tijd doorging, maar uiteindelijk afzwakte en tenslotte ophield.

Promeneuse in de Haarlemmerhout
Lisette Lewin

Als jongeman, lang voordat hij wereldberoemd werd en zijn schilderijen op veilingen tonnen opbrachten, lang voordat van zijn zachte zwarte krullen slechts een wit staartje restte aan een kale kop, wist Arturo Garcia Lopez niet precies wat hij met zijn leven wilde. Hij was muzikaal, speelde viool, piano en studeerde zang aan de muziekschool van Barcelona. Het najaar van 1922, na de dood van zijn vader, die een bekende flamencozanger was geweest, besloot hij met zijn erfdeel een muzikale reis door Europa te maken, waarbij hij zijn tekenblocnote niet vergat.

In Den Haag nam hij de trein naar Haarlem, waar de beroemde sopraan Aaltje Noordewier-Reddingius in de Philharmonie zou optreden. Onderweg daarheen liep hij in de Lange Begijnensteeg achter vijf jonge dames, vrolijk koutend met een jongmens dat stijf gearmd liep met een meisjesachtige blondine. Een van de andere dames, de jongste zo te zien, vertederde hem op het eerste gezicht. Blonde krulletjes sprongen uit haar kapsel als sneeuwklokjes in februari uit de grond en ze had een blanke hals, die hij wel eens zou willen kussen. Die blonde meisjes zijn hier toch veel liever dan bij ons, overpeinsde hij. Mienie was al achtentwintig maar ze zag er tien jaar jonger uit dan ze was, achteraf tot haar ongeluk.

De zangeres, met een vriendelijk, boers gezicht, omlijst door dik golvend donkerblond opgestoken haar, bracht de cantate *Süsser Trost, mein Jesus kommt* van Johann Sebastian Bach ten gehore. In de pauze besloot Arturo de jonge dames aan te spreken, eerst de oudste maar, die een kordate indruk maakte. De conversatie verliep in het Frans, waarmee de dames, zusjes uit de gegoede burgerij, heel aardig uit de voeten konden. Ze woonden in het huis van wijlen hun ouders aan de Oude Gracht. De jongeman was hun broer Jan, een nakomertje met zijn verloofde Mies. Het was een muzikale familie, hun vader, een onderwijzer, had viool gespeeld en alle zusters zongen of speelden piano. Jan speelde dwarsfluit en zijn achttienjarige verloofde wilde zangeres worden. Zo hadden de twee jongelui elkaar leren kennen; Mies had les gehad van de oudste zuster, die weer in de leer was geweest bij Aaltje Noordewier.

Na de pauze zong de sopraan *Het viel een hemelsdouwe,* een arrangement van haar begeleider Anton van der Horst en als toegift Schuberts *Im Abendrot*. Onder de indruk liep Arturo naar zijn hotel. De volgende avond at hij in een restaurant, vatte moed en belde aan op de Oude Gracht bij de familie Houtkoper om te vragen of hij een paar piano-en zanglessen kon nemen. De zusjes heetten Tinie, Jannie, Bettie, Annie en Minie.

Het beviel Arturo zo goed in Haarlem dat hij bijna een jaar bleef. Hier ontdekte hij dat schilderkunst zijn roeping was. Hij nam les bij Henri Boot, bij wie hij op het atelier mocht overnachten en waar hij de toen al vermaarde Kees Verwey ontmoette. Bijna elke avond kwam hij bij de gezusters eten, vegetarische, gezonde kost. Voordat hij erheen wandelde, verorberde hij steevast een biefstuk in zijn hotel, met een paar glazen wijn. Dat wist alleen Jan, die af en toe bij Brinkman een borreltje dronk. In het hotel prijkt nog altijd Garcia's portret op een ereplaats.

Elke zondagmiddag wandelden hij en Minie samen in de Haarlemmerhout en dan dronken ze een kopje thee in een uitspanning. Vanzelfsprekend waren de avonden gewijd aan muziek. In het album van de zusjes vond ik foto van hem, een jonge, slanke prins in het wit, met zwarte krullen tot op de schouders en een viool, bijna te mooi om waar te zijn. Er werden ook stichtelijke liederen gezongen, die Arthur graag begeleidde, al was hij van huis uit rooms-katholiek en de zusjes remonstrants.

Hij bekwaamde zich snel in de schilderkunst, aquarelleerde landschapjes, stadsgezichten, portretteerde in olieverf, werk waarvan hij in later jaren niets meer wilde weten en expositie verbood. Daardoor komt zijn ‘Haarlemse periode’ in catalogi nauwelijks voor.

Op een avond bracht hij een veel groter schilderij in olieverf, als dank voor de gastvrijheid, zoals hij verklaarde. De volgende ochtend heel vroeg zou hij in de trein naar Brussel stappen en vandaar naar Madrid. Hij bleef dan ook niet eten. De zusters waren overrompeld. Vooral Minie leek verpletterd. Wat er tussen hen precies is voorgevallen zullen we nooit weten.

Veel later, na de oorlog, verscheen op een dag een Franse kunstkenner met een camera, die vroeg of hij alleen het grote schilderij mocht fotograferen. Het prijkt in een catalogus onder de titel: Jeune promeneuse au ‘Haarlemmerhout’. Het stamt uit zijn impressionistische perio-

de. Hij ontwikkelde zich daarna in abstracte kunst, golvende strepen en vlekken in felle kleuren, met nu en dan een figuur of een vreemd profiel, zoals je ook wel eens in wolken herkent. Ik heb weinig verstand van beeldende kunst en een burgerlijke smaak. Het grote schilderij dat in Haarlem en later in Aerdenhout hing, vind ik veel mooier dan het latere werk, dat in Europese musea te zien is.

De zusters bleven ongetrouwd en altijd bij elkaar. Ik ken ze alleen als ‘de tantes’. Dat waren ze van mijn buurmeisje en hartsvriendin Julia en haar oudere broer Jurriaan, de kinderen van Jan en Mies. Ik ben vaak in het huis in Aerdenhout geweest en als ik er langs kom op weg naar Zandvoort denk ik eraan. Het biedt nu onderdak aan kantoren. In de woonkamer prijkte ‘de echte Garcia’ en daar stond de piano. In de logeerkamer zag Julia, als ze daar wakker werd, een kleine symbolistische gouache van Garcia, die hij ook eens had meegebracht, een orchidee in een vaas, in paars licht. In een oude gids van de toen nog zwaar christelijke NCRV zag ik dat Annie op een vrijdagmiddag in september 1938 voor de radio een zangrecital gaf van drie kwartier, zeventien liederen, van Debussy, Brahms, Schubert, Wolf en anderen. Er staat een leuke foto van haar bij, een vrolijk knap gezicht met vlot, kortgeknipt, zwart haar. Zo heb ik haar niet gekend, ik kon de tantes niet uit elkaar houden, behalve de kordate tante Tinie, voor wie ik een beetje bang was en de schuwe tante Mime, doordat die als enige het haar niet had laten afknippen maar het nog altijd opgestoken droeg met lossspringende krulletjes en doordat ze zich niet, zoals de andere tantes, in vormloze zakjurken kleedde met een artistieke broche, nee, zij droeg altijd een ouderwets zwart, gebloemd jasje met een hoge, gesteven kanten kraag, waarop een spits kinnetje rustte. ‘Ze lijkt wel een oud schilderij,’ merkte ik op. Julia's moeder vertelde dat tante Minie leed aan een gebroken hart en dat zij de jonge promeneuse was. Na het abrupte vertrek van de flamboyante Spanjaard had ze een kaars aangestoken en boven de vlam haar hals verbrand, waar ze sindsdien lelijke littekens had. Die tragedie maakte het schilderij nog interessanter.

Julia en Jurriaan maakten grappen, wie later de grote Garcia zou krijgen. Julia kwam het meest in aanmerking want zij zou zelf schilderes worden en Jurriaan was meestal op reis. Mijn vriendin begreep wel dat het zo eenvoudig niet zou gaan. Jurriaan was gewiekst, zei ze; de twee konden niet met elkaar overweg.

De tantes waren ijverige briefschrijfsters. Menigmaal hoorde ik Julia's moeder een zucht slaken, terwijl ze weer zo'n dik pak handschrift uit de bus haalde, want ze droegen allemaal bij. Hun brieven vullen een oud weekendkoffertje, waarin ik onlangs mocht bladeren. Blijkbaar woonde tante Betty in de oorlog in Den Haag. ‘Ik heb al wat voor boonen geruild en gaf Jan voor zijn verjaardag een pond. Hè weer zo'n V1, gelukkig is hij voorbij. Menschenkinderen wat verlang ik toch naar jullie.’ Voor haar verjaardag brachten Jan en Mies een bloemkool mee. In 1949 woont ze nog in Den Haag waar ze moet lesgeven om rond te komen. Hartverscheurend. ‘Ja wat hadden wij het heerlijk samen. Vooral het slapen alleen vind ik vreeslijk, als je dan wakker wordt en geen in huis die echt bij je hoort, dan krijg je zo'n verlaten gevoel.’ Hopelijk kunnen ze gauw weer samen ‘bijpraten in het groote bed.’ Gelukkig is er die avond op de radio de Pastorale van Beethoven onder Karajan.

Ik heb ze alleen gekend toen ze weer knus met zijn vijven in een villa in Aerdenhout woonden, waar ze liepen te kibbelden dat het een aard had. Julia en ik die met alles de draak staken (had zij van haar vader) lazen elkaar brieven van de tantes soms schaterend voor. ‘Wordt men eenentwintig jaar, zo'n verheven leeftijd, dan past een luid: Hiep, hiep, hoera, dat de bazuinen klinken en de trompetten blazen, de klarinetten, hoornen, fagotten, enz. enz. hun muziek geven. Lang zal ze leven in de Gloria. Driewerf Hoera!!!’ en zo gaat het nog een paar kantjes door. Het jaar daarop waren ze minder tevreden over hun nichtje, dat op de academie studeerde en op bezoek was geweest. Julia had haar oogleden blauw geverfd, haar rokje was flodderig en veel te kort, heur haar was gebleekt en zat slordig. Ze leek wel een juffrouw van lichte zeden. Was dat soms hip tegenwoordig? Dat vulde het hele geschrift, tot de laatste zin: ‘Nou prettige verjaardag hoor!’ Dat hebben we nog vaak geciteerd.

In een andere brief heette het: ‘O jongens, wat een naar weer hè? Dat doen de Russen met hun lelijke proeven met atoombommen. Ja, 't is 'n mooie wereld tegenwoordig.’

Dat laatste zeggen we ook nog vaak.

De eerste van het zestal die heenging was de jongste, Jan. Hij was 65. Ik kende hem vooral als een man die met zijn rug naar de kamer zat te patiencen, te hoesten, zijn pijp te stoppen of shagjes te rollen. ‘Mijn

vader is een grote rookwolk,' zei Julia. Dat je op die manier een grote kans liep op longkanker was toen nog niet zo bekend. Hij was verbitterd, want hij had zijn zaak moeten verkopen. 'Geloof toch niet alles wat de dokters zeggen,' vermaanden zijn zusters, toen hij al doodziek naar adem snakte. 'Als je last van je maag hebt, kan een wybertje ook helpen.' 'Bedenk steeds,' lieve jongen, luidde een advies uit Aerdenhout, twee dagen voor zijn dood, 'de Heer is altijd nabij. Je zult het voelen als innerlijk waar. Als nu de Lente er weer is, ze zal je doen aansterken om al het ontwakende te zien, de vogels te horen fluiten.' Cynisch als hij was, spotte Julia's vader met alles, vooral met godsdienst, dat wisten zijn zusters verdomd goed. Het 'godverdomme' lag in zijn mond bestorven, ook als hij de suikerpot pakte in plaats van het zout.

Zijn vrouw, van wie hij zielsveel hield, geloofde ook niet meer. Ze was een schat, vrolijk tegen de klippen op. Ik was veel vaker bij de Houtkopers dan thuis. 'Mevrouw, kijk eens!' hoor ik mezelf zeggen. Dan ging ik in hun tuin op mijn handen staan. Dat deed ik nooit bij mijn eigen moeder.

Of de condoleancebrief van haar schoonzusters veel soelaas bood in haar intense verdriet, betwijfel ik: 'Lieverd, het is toch een tijdelijk afscheid en wij zijn in het hiernamaals weer bij elkaar.' 'Gods kracht' strijdt voor ons, en kijk toch eens hoe door het Al het leven stroomt, dat toch ontspringt aan de Levensbron, God, onze Schepper, Verlosser en Zaligmaker, die Christus is Vleesgeworden.' Hun schoolse, schuine, goed leesbare handschrift, dik en dun, kon je niet uit elkaar houden. De volgende brief was al helemaal het toonbeeld van spiritueel egoïsme. Die behelsde louter wijsheden die in Aerdenhout ijverig uit de H. Schrift waren bijeengesprokkeld. Opmerkelijk was dat de zusters elk een andere mystieke leer aanhingen. Theosofie, Krishnamurti, Rozenkruisers, antroposofie, 'Swedenborgh' Ze maakten er veel ruzie over. 'Minie is in Aerdenhout gebleven,' klaagden de andere tantes vanuit hun vakantiepension in Lochem, 'die gaat tegenwoordig elke dag bidden in de Rozenkruiserstempel in Haarlem.'

De tantes leefden zo gezond, daar konden wij wel eens een voorbeeld aan nemen. Na het opstaan, 's ochtends vroeg, dronken ze langzaam een glas lauw aardappelwater leeg, dat ze de vorige avond hadden uitgeperst, zei Julia. Hun menu bevatte noten, rauwkost, gort en vanzelf-

sprekend nooit alcohol of vlees. Ze dronken hazelnootkoffie, ‘Je proeft geen verschil, hè Tien?’

Zo werd je wel heel oud. Helaas, de Schepper verzaakt niet. Hij haalde tante Annie en verloste tante Minie van haar gebroken hart. De laatste twee tantes verhuisden naar het in een bosrijke omgeving gelegen Vegetarisch Ouderencentrum Felixoord in Oosterbeek.

De lieve mevrouw Houtkoper, eenennegentig jaar oud, werd op de Alkemadelaan, op weg naar haar koor aangereden door een kolonel op een fiets, die verblind was door de stortregen. Hij was er zelf kapot van. Julia's moeder had alle tantes overleefd. Het gesteggel over haar spulletjes nam een aanvang, zoals het helaas doorgaans gaat bij erfenissen.

Er schoot me iets te binnen. ‘Hoe is het eigenlijk met de Garcia's,’ vroeg ik. ‘Waar zijn die gebleven?’

‘O, weet je dat niet?’ vroeg Julia.

Ze was thee gaan drinken bij de tantes in Felixoord. Ze had om zich heen gekeken. ‘Waar hangen de Garcia's?’ vroeg ze.

O, dat was een heel verhaal. De tantes hadden de verhuizer gevraagd waar ze waren gebleven. De man wist van niets. Schilderijen? Hij had geen schilderijen gezien. O meneer, gaat u nog eens goed zoeken, ze waren er zo aan gehecht, die erfstukken hadden een geschiedenis, die waren al vanaf 1923 in de familie. Nou, de verhuizer zou zijn hele pand binnenstebuiten keren. ‘Echt niet, dames, nergens te vinden. Weet u wat?’ had hij gezegd. ‘Ik vind het zo zielig voor u, dan hoeft u de verhuiskosten niet te betalen.’

‘Die verhuizing had ons had zeker wel drieduizend gulden gekost,’ lachten de tantes. ‘Nu hoefden we niets te betalen!’

‘De schoft!’ zei Julia tegen mij. ‘Hij wist best dat de tantes geen idee hadden van de toenmalige waarde. Die liep in de tonnen, nu misschien wel een miljoen euro. Met dat geld hadden Jurriaan en ik nooit ruzie gekregen.’

Stralend keken de tantes haar aan. ‘Aardig van hem, hè?’

Een vrouw om achterna te reizen*

Annemarie Oster

In de jaren vijftig maakte mijn moeder furore met haar *Iphigeneia*-voordracht, een collage van monologen, voorzien van zelfgeschreven commentaar. Virtuoos wisselde ze, in haar rol van verbannen koningsdochter, de verzen uit de Griekse tragedie van Euripides af met die uit de neoklassieke van Goethe, in vertalingen van, in volgorde van opkomst, Nijhoff en Boutens.

Nijhoffs klare taal leverde, hoewel vol opsommingen van namen uit de Griekse mythologie, geen problemen op, maar Boutens' bloemrijke tachtigerspoëzie ‘bekt soms wel wat lastig!’ zoals ze steevast in haar inleiding verklapte. Vervolgens keek ze schalks heldhaftig in het rond. De mensen in de zaal grinnikten gevleid. Altijd interessant: zo'n kijkje in de keuken.

‘Alwéér een manier om uw successen te vergroten!’ plagerig commentaar van Cor van der Lugt Melsert op een van mijn moeders eerste solo-escapades. Het moet ergens in de jaren veertig zijn geweest en het ging waarschijnlijk over een van haar gedichtenprogramma's met een titel als ‘Van de Middeleeuwen tot het Heden’ of over een voordracht met ‘Scènes geschreven door haarzelf’.

Van der Lugt werd bij ons thuis (zoals ook Cor Hermus, Jan van Ees, Cees Laseur en andere inmiddels morsdode acteurs) nog al eens geciteerd. Toen mijn ouders, pas getrouwd, aan zijn gezelschap waren verbonden, maakte de legendarische toneelleider en acteur zich meer dan eens vrolijk over mijn moeders expansiedrift, liefst in bijzijn van haar jonge echtgenoot. Nou, dat was koren op mijn vaders molen. Hoe vaak ik uit zijn mond, met Van der Lugts tongval en mimiek, dat zinnetje over die successen niet heb moeten horen.

Mijn moeder lachte dan goedmoedig mee. Ze wist zelf best hoe ambitieus ze was, sterker, ze wíst niet beter. Ach, en Guus meende het,

* *Dit is een voorpublicatie uit ‘Koningin op werkbezoek’, subtitel: ‘Op pad met mijn beroemde moeder’, dat lente 2010 zal verschijnen bij Nijgh & Van Ditmar.*

ondanks al die grapjes, niet zo kwaad. Welnee, hij had het beste met haar voor. Ook nog toen ze allang uit elkaar waren en hij directeur was van het gezelschap waar zij alle hoofdrollen kreeg toebedeeld. Amusant zoals dat ventje zich achter zijn bureau iedere dag weer suf zat te ergeren aan de 'ongebreidelde geldingsdrang' van binnenstuivende actrices. In zijn hart vond hij dat vrouwen beter thuis konden blijven om voor hun kinderen te zorgen, maar zij, Ank, ontsprong die dans. Zij, Ank, was *hors concours* dankzij dat 'formidabele talent'.

'Je moeder: een tovenares!' Bij die verzuchting was mijn vaders toon even heilig, op het dweperige af, als wanneer hij zijn bewondering uitsprak voor een Olivier of Gielgud. Als jongeling had hij, na een theaterbezoek in Londen, (derde-balkon-links), een uur in de regen staan wachten bij de artiestenuitgang, alleen maar om zo'n afgod van dichtbij te kunnen zien.

Niet dat hij één keer is komen kijken naar mijn moeders *Iphigeneia*-voordracht. 'Nee zeg, daar moet ik niet aan denken. Alleen maar monologen, nog in verzen ook! Jezus, wat een doodsverveling.' Maar zodra ze op het toneel van de stadsschouwburg stond, was hij niet uit zijn directieloge weg te slaan.

Ik vrees dat mijn verwekker, alleen al bij het zien van het soort publiek dat mijn moeders *Iphigeneia*-voordracht frequenteerde, onmid-dellijk rechtsomkeert had gemaakt. Ik kan het weten want tijdens het niet-luisteren naar mijn moeders monologen gaf ik mijn ogen goed de kost. Dat publiek bestond voornamelijk uit leden van culturele instellingen als het Klassiek Verbond en van kerkgenootschappen, maar ook loslopende intellectuelen en/of kunstminnaars met een speciale interesse in de Griekse oudheid kwamen op de voordracht af. En natuurlijk de gebruikelijke bewonderaars van de gevierde tragédienne. Al rondkoekeloerend hoorde ik in gedachten mijn vaders geërgerd stemgeluid: 'Pretentieuze tuinkabouters...'

Het kwam ook voor dat mijn moeder werd gevraagd haar voordracht in de aula van een of andere universiteit te houden, voor beduidend jonger volk. Zelfs bij gymnasiasten kon ze een potje breken, al kostte het haar iets meer moeite om die leeftijdsgroep voor zich te winnen. Maar zaten de dicht opeengepakte scholieren eerst nog wat te ginnegappen, vruchteloos terechtgewezen door hun rector of leraar Oude Talen, mijn moeder wist die monden snel te snoeren met haar charme

en eruditie. Op dat spreekgestoelte bleek een dame te hebben postgevat met wie niet viel te spotten: voortvarend, maar beminnelijk, zonder poespas en met een culturele bagage waar zelfs die leraar Oude Talen niet van terug had.

Als ze met haar gewone spreekstem aan het woord was, ging er iets stoers, bijna huiselijks, in ieder geval toegankelijks van haar uit, alsof er een doodgewone vrouw op die verhoging stond. ‘Ik zal vandaag enkele fragmenten voor u voordragen uit *Iphigeneia in Taurië,* zowel uit de oorspronkelijke Griekse tragedie van Euripides als uit de neoklassieke van Goethe. Ik heb het voorrecht gehad beide rollen te spelen.’ Maar zodra ze zich van het spreekgestoelte had losgemaakt en op een stoel vóór op de speelvloer was gaan zitten, tapte ze uit een ander vaatje:

‘Met zijn snel span rijdt Pelops, zoon van Tantalos,
naar Pisa en wint de dochter van Oinomaos;
uit deze spruit Atreus, en hij, Atreus, verwekt
Menelaos en Agamemnon, uit wiens echt
met Leda's dochter ik - Iphigeneia- ben...

Na ‘ik’ liet mijn moeder altijd even een stilte vallen, dan ontsnapte een zachte zucht haar keel, als deinsde de protagoniste zelf terug voor het prijsgeven van die beladen naam. En voor je het wist was de doorgewinterde actrice veranderd in Euripides' verre prinses, jammerlijk verbannen van huis en haard naar het schiereiland Taurië (De Krim, niet naast de deur.)

En terwijl haar theatrale stemgeluid vers na vers aaneenreeg, zag je het publiek - een gelukzalige glans gleed over de gezichten - zich in een andere, weidsere wereld wanen, een waarin de zee op de rotsen beukt, familieleden en geliefden, als ze niet zijn vermoord, uit elkaar worden gerukt en weer herenigd, Goden en Godinnen om je oren vliegen.

Na die eerste monoloog die eindigt met

...Maar ik zie
niemand komen. Ik keer naar het vertrek weerom,
tot woning me aangewezen in het heiligdom.

verschijnt broer Orestes, maar Iphigeneia ziet hem niet (‘niemand komen’), want al bij de Oude Grieken was er sprake van het weerman-netjeseffect: als de een ‘af’ is, komt de ander ‘op’. Tot ver in het stuk blijven broer en zus in het ongewisse over eikaars aanwezigheid op het schiereiland. Doordat in mijn moeders voordracht Orestes helemaal nooit op te proppen kwam, moest de soliste zich wel beperken tot Iphigeneia's monologen. En al gauw werd het publiek getracteerd op een tweede staaltje voordrachtskunst: Goethes (en vooral Boutens') openingsclaus:

Naar buiten in uw schaadwen, wufte toppen
Van de' ouden heilgen dichtomloofden woudhof,
Als binnen Phoibos' stille tempelwanden,
Treed ik ook nu nog met hetzelfde huivren
Waarmee mijn versche vrees heur voeten zette:
Nooit reikt mijn geest hier tot gewoontes rust.

Van tijd tot tijd pauzeerde ze om de teksten en het verschil ertussen toe te lichten: ‘Maar waar de versie van Euripides - barbaars, sprookjesachtig en groots - geheel doordrenkt is van de Griekse noodlotsgedachte, daar heeft Goethe het element toegevoegd van de mogelijkheid tot verzoening na gedane boete.’

Hoewel ik me te pletter verveelde en er weinig tot niets van welke tekst dan ook tot me doordrong, was ik altijd weer blij voor haar dat het publiek aan haar lippen hing. Maar vooral dat ze er zo mooi uitzag. In het ‘gewone leven’ was mijn moeder vanwege haar gezonde eetlust (tegen een drankje zei ze ook geen nee) aan de stevige kant, maar als Griekse schone oogde ze opmerkelijk bevallig. In die lange, geplooide, op de schouder door een *camee* bijeengehouden tuniek, in de kleur van de Middellandse Zee en zacht vloeiend van lijn, ging haar taille prachtig geleidelijk over in de iets te brede heupen. Ook was er tot mijn opluchting niets te zien van het buikje waaraan ze zelf zo'n hekel had. De golvende lokken opgestoken, haar in strakke vlakken verdeelde gezicht bescheiden beschaduwd en summier opgemaakt was ze van een tijdloze, nobele schoonheid. Een moeder met wie je voor de dag kon komen! En dat 's zondagsochtends om halt elf. Na een voorstelling de vorige avond in Groningen of Middelburg. Na diep in de nacht door de toneelbus te zijn afgezet. Bij de artiesteningang in de Marnix-

straat. Na in het holst van de ochtend op eigen kracht naar huis te zijn gelopen met twee volgepropte tassen en drie bossen bloemen.

Als ze stond op te treden, of het nu op het echte toneel was of op een willekeurig speelvloertje, was het of alles op zijn plek viel. Dan werd mijn moeder de vrouw die ze ook in het 'gewone leven' graag had willen zijn en waarop ze volgens mijn ambitieuze grootmoeder, en diep in haar hart ook volgens zichzelf, het volste recht had gehad. Dan zou ze een vrouw zijn geweest die 'danst met lange officieren,' een vrouw voor wie de 'grond te koud is om op te staan,' die 'op handen wordt gedragen,' een vrouw 'om achterna te reizen'.

Had ze maar een succesvollere, minder gefrustreerde levenspartner om zich heen gehad dan in haar laatste en langste huwelijk. In het begin van hun verhouding zal 'oompje G.' (zijn zelfbedachte bijnaam om de eigen stiefvaderrol te bagatelliseren) haar ongetwijfeld wel eens hebben opgetild en zelfs achterna zijn gereisd, maar al gauw was hij, 'zoals de meeste mannen..., schatje, neem dat van mij aan, ze zijn allemaal hetzelfde...' overgegaan tot de orde van zijn eigen dag. En, later, nacht.

'Hoe ik in een verhouding of huwelijk ook mijn best deed om het vol te houden, na een paar jaar was "het" over,' bekende ze me later tijdens een van onze spaarzame gesprekken over dit heikele onderwerp. 'Dan had ik "er" gewoon geen zin meer in. Zo stínkend vervelend, die seks in combinatie met het gewone leven... Zodra er aardappelen, vlees en groenten op tafel moesten komen, door mezelf ingekocht, klaargemaakt, opgediend en weer afgeruimd, vloog het libido het raam uit... Nou ja, en dan zochten ze hun heil natuurlijk elders...'

Al gauw deed de echtgenote tegen wil en dank, eenmaal gewend aan, teleurgesteld in en geërgerd door de permanente aanwezigheid van een wederhelft, alleen nog datgene waarvan ze dacht dat het van haar werd verwacht: boodschappen halen, met zware tassen de trap opsjouwen, eten koken, aan tafel lijdzaam luisteren naar egocentrische verhalen en, nog het ergste, de helft van het huishouden betalen; verder gaf, wás ze niet thuis, in ieder geval zo weinig mogelijk: 'Heerlijk, straks naar riptisie! Daarna gelukkig door naar de toneelschool! Goddank, vanavond spelen!' Liever nog met de bus naar Groningen, Middelburg of Amersfoort dan de avond doorbrengen met een man die haar voortdurend op luide toon over zichzelf en zijn eigen bevindingen de oren van het hoofd zat te ouwehoeren. Liever lachen in de kleedkamer met

andere actrices, daarna zich uitleven op het toneel dan in de armen moeten liggen van een echtgenoot die haar allang niet meer op handen droeg, nooit met haar danste, er niet over piekerde haar achterna te reizen. En jawel hoor, inmiddels zijn heil elders had gezocht.

Maar het publiek bleef. Of het nu oud was of jong, pretentieus of onbedorven, grootsteeds of provinciaals, altijd weer zinderde zo'n zaaltje van bewondering.

Vaarwel, keer u niet van ons af.
O, geef een vriendelijk woord van afscheid
mij weerom.
Dan vult de wind de zeilen lieflijker.
En tranen die het oog bij het scheiden weent,
verlichten weer het hart.
Vaarwel en reik me uw hand
als waarborg onzer oude vriendschap.

Na Goethes laatste, zoals de vertolkster in haar toelichting had uitgelegd, 'verzoenende' woorden viel er even een eerbiedige stilte, waarna de actrice/voordrachtskunstenares steevast werd beloond met een klaterend applaus, langdurig en net niet te hard, beschaafd en indringend, als na een solo-optreden van een gerespecteerd musicus in de kleine zaal van het Concertgebouw. Dan boog ze, niet te diep en nooit met het hoofd naar beneden maar een ietsje door de knieën in een halve révérence, 'gezicht zaal'. Al buigend knikte en glimlachte ze alle kanten op en was er een balkon, dan kreeg ook daar het publiek dat feestelijke gelaat te zien, niet quasi-dankbaar, laat staan nederig, maar hartelijk, minzaam en de eenvoud zelve. Zoals ze ook het onvermijdelijke bosje bloemen zonder een zweem van verrassing, nee eerder met een genereus gebaar in haar armen nam.

Daar stond een vrouw die van jongsaf was gewend op handen te worden gedragen, voor wie de grond te koud was om op te staan, een vrouw om achterna te reizen. Maar vanaf mijn plaatsje op de tweede rij, zag ik mijn moeder, tussen al dat geglimlach en die hoofse knikjes door, soms stiekem op haar lippen bijten en dan was het alsof er iets kouds en angstigs in die opgewekte ogen sloop. Ik kon haar gedachten lezen, de opgejaagde staccato toon horen in haar innerlijke stem: 'Gat-

verdamme, straks weer naar huis... Het gewone leven in... Kon ik hier maar altijd blijven staan.'

Op haar eenenzeventigste haalde mijn moeder haar *Iphigeneia*-voor-dracht nog maar eens van stal. Het was maart 1983. De voorstellingen van het seizoen daarvoor: *De Jantjes,* een productie van Het Volkstoneel waarin ze als *Komische Alte* met succes de koddige alcoholiste Na Druppel gestalte had gegeven, waren uitgespeeld. Het enige wat nog op stapel stond was een televisieregistratie van diezelfde productie. Hoe dat dan weer moest met het opnieuw instuderen van al die ingewikkelde pasjes en die liedjes, ze had er een hard hoofd in, maar alla, beter iets dan niets in het verschiet. Al geruime tijd kon ze de patiencekaartjes op haar etage aan het Singel niet meer zien, die hele bloemenmarkt niet, zo had ze genoeg van haar solitaire niet-bestaan, van het anonieme oude-vrouwzijn.

Ja, natuurlijk, er was genoeg reden tot dankbaarheid: een lieve dochter en schatten van kleinkinderen, ach, en die schoonzoon nam ze op de koop toe, hij bedoelde het goed, al was hij vaak wel erg lang van stof, maar als ze bij het gezin in Zandvoort was uitgenodigd, wist ze nooit goed wat ze moest zeggen, laat staan doen. Daar was dat gewone leven, hoewel op grote voet (fijn dat haar dochter zo 'goed was weggekomen'), wel erg weinig bevredigend voor een vrouw die eigenlijk graag op handen werd gedragen.

Vaak bekroop haar het gevoel dat ze alles in haar leven, en vooral in het leven van die dochter, verkeerd had gedaan, terwijl zij juist altijd had gedacht dat het, gegeven de omstandigheden, de enig juiste oplossing was geweest, dat het juist goed was het kind door pleegouders op te laten voeden, anders had dat toch geen léven gehad in de grote stad bij ouders die iedere avond de deur uit moesten, die uitsluitend leefden voor het toneel. God, Annemarie had daar in Leusden toch alles gehad wat een kinderhart begeert: broertjes, een hond, buiten spelen met vriendinnen, schaatsen, zwemmen..., ach, dat dorpsschooltje bij de Treek met alle klassen in twee lokalen, zo'n romantisch schooltje had ze nog nooit gezien, met een potkachel in het midden en zo'n bovenmeester met een horlogeketting... En later bij die andere, aardige vrouw in Amersfoort, die juriste die bij de politie zat.. daar had het kind het toch ook heerlijk gehad, zo vlak naast het gymnasium waar alle medescholieren in de pauze en na schooltijd aan kwamen wippen, ze naar feestjes ging, op tennissen en hockey zat, nou ja, tot het niet

meer ging op school en de puberteit begon op te spelen. Maar toen had ze toch ingegrepen en haar dochter daar eigenhandig weggehaald en op haar veertiende in huis genomen: ‘Op die leeftijd heeft een meisje haar moeder nodig...’ Speciaal voor haar was ze een jaar opgehouden met spelen notabene...’

Hoog tijd, de hoogste tijd voor *Iphigeneia.*. Natuurlijk wist mijn moeder zelf dat ze te oud was voor de rol van koningsdochter, maar de monologen van Eurípides en Goethe waren immers tijdloos. En haar stem was dat toch ook! Die stem klonk nog steeds als een klok, zij het de laatste jaren, aangetast als hij was door drank en sigaretten, een octaafje lager. Ach, haar stem was altijd al wat hees geweest. ‘Schor,’ beweerden boze tongen, ‘Gevoiléérd,’ zei ze zelf met een ironische grimas. En wat kon het eigenlijk schelen? Ze was niet van plan er een sigaretje minder om te roken. Sinds haar rol van Martha in ‘Wie is bang voor Virginia Woolf?’ verzwolg ze de ene slof Marlboro's na de andere: ‘Marlboro Líght hoor! En ik inhaleer niet echt. Die hoest zit heel los. Luister maar: Uche, uche!’

Op die zondagochtend tegen elven beklom een handjevol nu echt hoogbejaarde kunstminnaars, aangevuld met een bedroevend klein aantal collega's (en één familielid) de trap van de koepelzaal van het Sonesta Hotel in Amsterdam. Anderhalf uur later zou de veelgelauwerde actrice buigen voor haar laatste applaus.

Er bestaat een foto van dat optreden, gelukkig niet in kleur. Ik durf er nauwelijks naar te kijken. Haar kranig opgeheven hoofd, lege blik, stramme armen en gekromde handen voorspellen allemaal hetzelfde. Hoewel niemand op dat moment wist wat haar boven het hoofd hing, zie je het bij nader inzien op die foto. Voelde ze het zelf? Glimlachte ze daarom tegen de klippen op? Weliswaar oogt ze nog altijd, hoewel nu in een plompverloren gewaad van goedkoop katoen en met een slordig bijeengestoken haarstuk op haar hoofd, als iemand van koninklijke bloede, maar op wel erg vergevorderde leeftijd.

Geen schrijnender contrast dan tussen die foto en het portret dat Carel Willink maakte van haar Iphigeneia uit de jaren vijftig. Daarop zit ze *trois quart,* tegen een gestileerd zeegezicht met in de verte een tempeltje en vaag gebergte. Haar afstandelijke glimlach, edele gelaatstrekken en koninklijke houding springen van het doek. De gelijkenis is

treffend, vooral ook dankzij de manier waarop de schilder haar iets te korte, kinderlijke linkerarm in haar schoot laat liggen.

Die Willink... Ondanks zijn koele penseelvoering en, zoals werd rondverteld, gereserveerde omgangsvormen droeg mijn moeder hem een warm tot zeer warm hart toe. Als ze vertelde over de schildersessies op de Nicolaas Witsenkade vlamde haar stem op: ‘Zo'n énige man, Carel Willink! Die middagen bij hem thuis waren gewoonweg een feest! Hij praatte aan een stuk door over zijn werk en ik over het mijne!’ En zonder overgang, zoals ze zich in haar ‘goede tijd’ vaker liet meeslepen door haar eigen enthousiasme: ‘En weet je wat ook zo énig was? Als de Willinkjes een feestje gaven, kuste Carels eerste vrouw, Wilma, alle mannen altijd op de mond! Dat zou ik nou nooit durven! Weet je dat ik wel eens jaloers ben op dat soort vrouwen van de wereld?!’

Op die laatste foto ziet ze er uit of ze dat allemaal is vergeten. De serene gelaatsuitdrukking van het schilderij heeft plaatsgemaakt voor een krampachtig lachje en de eens zo open ogen kijken niet langer naar een denkbeeldige einder, maar in het echte niets. Het is alsof de Willink jaren op zolder heeft gestaan en, aangetast door de tijd, is veranderd in een Lucien Freud.

In de inleiding van haar voordracht zou ze zelf, met een klein lachje, refereren aan haar ouderdom: ‘Vele jaren geleden had ik meer de leeftijd voor de rol van een Griekse koningsdochter, nu zou ik eerder Leda, haar grootmoeder kunnen zijn... Of Iphigeneia zou tot op hoge leeftijd op Taurië vertoefd moeten hebben...’ Dit was geen kokette overpeinzing, eerder een onverbloemd excuus. Mijn moeder hield niet van oude vrouwen en al helemaal niet van zichzelf als oude vrouw. Al voor haar veertigste snauwde ze tegen haar eigen spiegelbeeld: ‘Gatverdamme, wat een ouwe kop...’ Ze zag het eigen lichamelijk verval met lede ogen aan, was in haar najaren een van die mensen die zich schamen voor hun leeftijd.

Voor aanvang moest ik haar even zoeken.

Ik trof haar aan achter het gordijn van een provisorisch kleedhok. Geen kleedster, geen kapster (laat staan een souffleur), en haar jonge adhoc-regisseur was op dat moment nergens te bekennen want in conclaaf met de technicus, nou ja, technicus... Daar zat ze, ineengedoken voor een al even provisorische kaptafel waarboven een spiegel-met-het-weer-erin. Moest je die bevende handen met dat haarstukje zien

worstelen: ‘Ach schatje, help je even? Ik ben doodzenuwachtig.’ Uit angst niet op tijd wakker te worden, had ze haar slaappillen niet ingenomen en geen oog dichtgedaan, zoals ze me na lang aandringen bekende. Wel had ze, zag ik in de asbak, al een fors aantal sigaretten achter de kiezen. Nog steeds ben ik blij dat ik er niets over heb gezegd. Even later stond ze, rillend (later zou blijken niet alleen van nervositeit maar ook van de kou) op haar post, kaarsrecht, met fier geheven hoofd. Ze had rechts op het toneeltje, voor de kijkers links, postgevat achter een lessenaar waar haar hoofd nauwelijks bovenuit kwam. Waarom was die katheder zo belachelijk hoog? Of was ze zelf zo klein?

Ik wist dat de lezing muurvast in haar hoofd zat (‘teksten die je op jonge leeftijd hebt geleerd, beklijven voor altijd’), maar het was alsof haar omhulsel zich de eigen opmerking over haar leeftijd ter harte had genomen en opeens geen zin meer had in rompslomp. Ik zat op de eerste rij en de schrik sloeg me om het hart. Háár hart, zoals later zou blijken. Maar een voorgevoel herken je meestal pas naderhand. Die foto is er het bewijs van.

‘Vanochtend zal ik...’ Bij haar inleiding en kanttekeningen zou ze worden ondersteund door een microfoon. Maar al voor het uitspreken van haar eerste zin weigerde, alsof de duvel er mee speelde - die speelde de hele dag zijn diabolisch spel - het apparaat. Na een verwarde stilte kwam er beweging in de zaal. ‘Het is niet te verstaan!’ riepen her en der bejaarden. Met een professioneel gebaartje - waar had ze dat nu weer vandaan? - tikte mijn moeder tegen de microfoon. Hé, dat kreng doet het niet, zag ik haar denken, en meteen daarop: ‘Nou, dan geef ik hem zelf wel van Jetje...’ Maar toen ze haar keel had geschraapt en haar mond opende, kwam er geen geluid. De gevoileerde stem had het begeven.

‘Ik kan niet meer,’ zei ze met een stomverbaasd gezicht. Zoiets had ze in haar carrière nog niet meegemaakt. En als gedreven door een onzichtbare hand - die van Pallas Athene? - zakte ze neer op het bankje voor op de speelvloer, Iphigeneia's plaats. Maar Euripides' openingsclaus bleef uit.

Als publiek van het eerste uur had ik haar die tekst waarvan ik dacht dat ik er nooit naar had geluisterd (maar die ik blijkbaar wel degelijk had gehoord) zo in kunnen blazen, ware het niet dat op haar gezicht stond te lezen dat ze, al had ze me verstaan, geen woord uit had kun-

nen brengen. Ze probeerde haar mond nog te plooien tot een glimlach, maar het was of haar lippen ineenkrompen tot een smalle koude streep en de onderkant van haar gezicht nam een vreemde, witte kleur aan, alsof die ter plekke was bevroren. Nooit eerder had ik de uitdrukking 'bleek om de neus worden' zo levensecht en van zo dichtbij gezien. Wat moest ik doen? Naar het speelvloertje lopen en mijn moeder met zachte hand wegvoeren? De betovering verbreken? De hele zaal zou op me letten. Honden stelen op het toneel ook altijd de show.

Ik durfde me niet te bewegen.

'Het is niet te verstaan!' Een bejaarde stem van achter uit de zaal. Moest ik, had ik...? Moest ik, had ik moeten ingrijpen, opstaan en met luide stem melden dat er niets víel te verstaan? Dat de voorstelling nog niet was begonnen en misschien helemaal niet doorging? 'Want mijn moeder voelt zich niet zo goed...'?

Ik ben blijven zitten en keek in ontzetting toe hoe de sneeuwkoningin tegenover me, haar handen in haar schoot, verslagen terneer zat met de lege oogopslag van iemand die niet meer meedoet, zelfs niet op het toneel. Wat er op dat moment door haar heen is gegaan... Waarschijnlijk iets prozaïsch: 'Wat krijgen we nou?!' of 'Gedverderrie, ik hoop dat het gauw overgaat.' In ieder geval moet ze wel bezield zijn geweest van die ene gedachte die een toneelspeler een heel leven op de been houdt: 'Dóórgaan!' Na een paar minuten had ze zich hernomen. Met wankele stapjes, maar wel alweer met majesteitelijk opgeheven hoofd, liep ze terug naar de katheder, zette met een kloek gebaar haar leesbril op en na een slok water begon ze opnieuw met haar inleiding, nu zonder microfoon, maar met vaste, verstaanbare stem: 'Ik zal vanochtend enkele fragmenten voor u voordragen uit *Iphigeneia in Taurië,* zowel uit de oorspronkelijke Griekse tragedie van Euripides als uit de neoklassieke van Goethe. Ik heb het voorrecht gehad beide rollen te spelen.'

Aan de diepe zucht die me ontsnapte - om me heen hoorde ik er nog een paar - merkte ik dat ik al die tijd mijn adem in had zitten houden en toen ik in mijn handen wilde wrijven, bleken ze doorweekt. Maar mijn moeder stond erbij alsof er niets was gebeurd. Zou ze, net als vroeger, voorwenden dat ze 'voor deze ene keer' uit de school ging klappen en haar 'bekentenis' over de Boutensvertaling doen? Ja hoor, daar kwam ie al, begeleid door het kranige actrice-lachje. Ditmaal voegde ze er zowaar iets extra snaaks aan toe: 'Dus als ik af en toe "over

mijn tong kak", zoals dat in toneelspelerskringen heet, moet u me dat maar niet euvel duiden...'

En net als vroeger lachten de oudjes blij verrast en hingen vervolgens anderhalf uur aan haar lippen. Hoewel de hele tekst al jaren op papier stond en ieder woord in haar geheugen was gegrift, wekte ze de indruk of ze haar verhaal voor het eerst vertelde, of ieder woord haar op dat moment inviel. Hier stond weer die levendige, erudiete vrouw over haar vak en een van haar meest geliefde rollen te vertellen, vriendelijk, charmant, de situatie meester.

Met zijn snel span rijdt Pelops, zoon van Tantalos,
naar Pisa ...

'Mooie woorden, Anke!' schijnt mijn grootmoeder ooit na afloop van I*phigeneia,* maar het kan ook *Electra* van Sophocles zijn geweest, in de kleedkamer te hebben uitgeroepen. Soms verdenk ik Anke ervan zelf haar teksten ook op die manier te hebben ondergaan, juist op haar meest bevlogen momenten. 'Wat een mooie woorden.' Woorden die, uit de hemel neergedaald, even bij haar aan kwamen wippen, door haar lippen werden geproefd en er weer afrolden als parels. Het medium Van der Moer. Ook Boutens kwam er zonder haperen uit:

Daar buiten in uw schaadwen, wufte toppen

Terug achter de lessenaar - haar hoofd was nu wel te zien en ook de microfoon kweet zich van zijn taak - wist ze weer op genoeglijk informatieve toon de verschillen tussen beide versies duidelijk te maken, als de lerares van dertig jaar geleden: 'Want waar de versie van Euripides - barbaars, sprookjesachtig en groots - geheel doordrenkt is van de Griekse noodslotsgedachte, heeft Goethe het element toegevoegd van de mogelijkheid tot verzoening na gedane boete.' Voor het eerst hoorde ik, die de voordracht kon dromen, wat ze zei, voor het eerst was ik op deze laatste ochtend een en al oor. Woord voor woord herinner ik me nu, in de versie van Euripides, haar klacht tegen het koor over de vermeende dood van broer Orestes:

O *vrouwen, ik ben niet bij machte*
Een lied te maken van mijn klachten.

Geen muze staat mijn stem terzijde,
De lier weigert te begeleiden.
Nu schieten mij slechts woorden, pover
Als ik zelf ben geworden, over
Nu ik mijn broeder moet bewenen...

Die ochtend in de koepelzaal van het Sonesta Hotel, waar ze na haar 'ik kan niet meer' glorierijk herrees, kon het me niks meer schelen dat ze oud en stram was, haar armen onbetamelijk naakt uit dat lelijke gewaad staken en dat in het vuur van haar spel het haarstuk losliet, zodat de spelden in het rond vlogen. 'Als je haar maar goed zit...' zei ze later in het kleedhok met de gewende grijns van een leeuwentemster, een sigaretje in de aanslag.

Alles viel in het niets bij dat 'formidabele talent'. Bij die 'slordige allure,' zoals ooit Ellen Vogel mijn moeders toneelaanwezigheid omschreef.

Dertig uur na de voordracht was ze dood.

Op haar crematie stuurde die laatste regisseur een boeket donkerrode rozen. Op het donkerrode lint - nu opgerold tussen de plakboeken in haar oude schminkkist - staat een zin uit de openingsclaus van Goethes *Iphigeneia*: *Want ach, mij scheidt de zee van mijn beminden*.

Voor mijn geestesoog zie ik mijn beminde moeder op Willinks schilderij, van mij gescheiden door een zee van tijd. En in gedachten herhaal ik de Mooie Woorden van haar voordracht. Die Boutensvertaling bekt wel erg lastig.

Vijf ZKV's
A.L. Snijders

De zin van het leven

Er is geen kunstvorm nuttelozer dan poëzie. Zelfs ballet wint het nog. Gedichten zijn altijd meerlagig en onbegrijpelijk, daarom raak je er nooit over uitgepraat. En als je eens een gedicht meteen begrijpt (Toon Hermans), dan blijkt het in de ban gedaan door de deskundigen (Komrij, Zeeman) en kun je je nergens meer vertonen.

In Amsterdam is een winkel die uitsluitend poëzie verkoopt. Aan de Kloveniersburgwal, op de plek waar ik in 1952 aan Mieke Wolff vroeg wat de zin van het leven was. Ik kende haar pas een paar dagen en dacht dat ik met die vraag een goede beurt zou maken. Het was niet mijn bedoeling haar aan het schrikken te maken of angst aan te jagen, ik verlangde zelfs geen antwoord, het was een retorische vraag. Maar Mieke bleek gereformeerd en vertelde thuis wat ik haar gevraagd had. Haar ouders schrokken behoorlijk, haar vader zei dat ze wisten wat de zin van het leven was en dat deze vraag dus overbodig was. Mieke schreef me een briefje dat we elkaar niet meer zouden ontmoeten, maar voegde er een paar raadselachtige woorden aan toe: het was niet persoonlijk bedoeld.

Hoe dan ook, in die poëziewinkel is onlangs ingebroken. Toen ik het hoorde ontplofte ik zachtjes van vreugde, de poëzie gerehabiliteerd. Maar het bleek om de kassa te gaan. Er is ook een radio/cassette-speler ontvreemd.

Nagel

Voor de radio vertelde Tom America, katholieke jongen uit Valkenburg, over zijn stadgenoot Jan Hanlo. Als Hanlo zijn Vincent-motorfiets getankt had, reed hij volgas weg. De Vincent was een ongehoord zware motor, een monster dat Hanlo weliswaar vervoerde (omdat het gehoorzaam moest zijn), maar dat hem liever zou vermoorden (wat later ook gebeurd is). De ligging van het tankstation maakte het snelle wegrijden niet makkelijk, Hanlo moest al enkele seconden na de start

plat door een bocht en was binnen een minuut thuis waar hij hard moest remmen. Dit alles kan ik begrijpen, de ontploffing van de man op zijn motor, maar wat hij deed met de nagel van de priester is voor iemand van boven de rivieren onbekend gebied. Jan Hanlo schreef een protestbrief aan de bisschop, omdat een priester de hostie met zijn nagel had aangeraakt.

(De priester had toch moeten begrijpen dat hij dat niet had mogen doen als Hanlo - die als een vogel keek - in de kerk was).

Objet trouvé

In 1972 hakte ik een partij hout op het landgoed de Velhorst. Bij het opladen van de blokken vond ik een forse splinter van 15 × 7 × 3 cm met een ongeschonden kogel. Geen hagel uit een jachtgeweer, maar een mooie, gladde, puntige kogel uit een wapen dat tegen mens en dier gebruikt kan worden. Ik nam het object mee naar huis en zette het op de schoorsteenmantel. Na een paar dagen gaf ik het een naam om het tot kunst te verheffen: Ontmoeting van twee onderzeeërs op drie kilometer diepte in de Atlantische Oceaan. Mijn moeder vond het aanvankelijk geen kunst, maar toen ik haar uitlegde dat de kans heel klein was om bij het hakken zo'n prachtige kogel vast in het hout, maar toch geheel zicht- en voelbaar aan te treffen, (twee onderzeeërs etc), ging ze akkoord. Enige weken geleden, begin 2009, voeren een Engelse en een Franse onderzeeër, ieder op een eigen missie, diep onder de oppervlakte van de Atlantische Oceaan tegen elkaar aan. De atoombommen liepen geen schade op, maar mijn statistische kunstdroom was in scherven. Mijn moeder kan ik niet meer op de hoogte stellen van mijn veranderde inzicht.

Vier meisjes

De vier meisjes zitten achter mij in het theater, ze zijn zestig, het zijn lopende herinneringen, dat zie je zo. Een heeft een behoorlijk kort rokje aan. Ze praten over hun dochters. Ik hoor: ‘Het is iets neurotisch, ze kan geen afscheid nemen van haar oude huis.’ Ik hoor: ‘Ik gooi alles van haar weg.’ Zelf vind ik alles mooi wat de meisjes zeggen, ik ben

volstrekt passief, ik voel geen schuld, de hond in mij slaapt. Voor de voorstelling begint vragen ze of ik een foto van ze wil maken. Ik maak voor het eerst een foto met een mobiele telefoon, vier foto's zelfs, voor het oneindige album. Als de voorstelling begint en de poëzie explodeert, verschijnen de Zeeuwse jeugdfoto's op het scherm, en de vrienden, die soms dood zijn en soms leven. De Selfkicker en Gard Sivik, Vaandrager en Armando. De vier meisjes zijn nu op volle toeren, ze sissen en fluisteren hun commentaar, ze weten wie wie is en wanneer en waar, ze leiden mij aan mijn gespitste oren door het leven van de winnaar van de PC Hooftprijs, Hans Verhagen, zaterdag 14 maart, de Balie, Amsterdam. Ik hoor: ‘We hebben twee jaar niet met elkaar gepraat, omdat ik had gezegd: “Hans je kunt niet altijd bij me komen uithuilen, het is je eigen schuld.”’

Verontwaardiging

Ik weet dat verontwaardiging de motor is van de verandering, maar ik weet niet wat ik van de verandering moet denken. Een man naast me in de tram (Kinkerstraat) is erg verontwaardigd. Zijn repertoire is breed en bitter, hij maakt er werk van. Het is schandelijk dat de mensen Senseo koffie noemen, het is geen koffie, het is lauwe thee. Hij noemt een mij onbekende zaak waar je nog echte, vers gemalen koffie kunt kopen. Hij ergert zich aan de rellerige interviewtechniek op radio 1 en als hij overstapt op BNR waar hij een tientje moet betalen, hoort hij straatinterviews(!). Hij zegt dat de mensen plavuizen prefereren boven marmer, omdat die beter schoongemaakt kunnen worden, terwijl iedereen weet dat marmer een nobele steensoort is. Hij heeft op het journaal negentien minuten naar een vliegtuigongeluk moeten kijken voordat hij Obama hoorde spreken. Koffie, nieuws en marmer, hij voelt zich een uitgestotene. Ik zeg dat ik wel naar hem wil luisteren, maar dat ik zijn verontwaardiging niet deel, ik heb de pest aan verontwaardiging, ik houd van verhalen (ook van de zijne). Hij trekt zich niets van mij aan, hij is woedend dat graaf Lanskoj, die in 1782 de minnaar van Catharina de Grote werd, haar heeft overgehaald de natuurlijke schatten van de Oeral en Siberië te benutten om haar zucht naar cameeën te bevredigen. Zijn verontwaardiging kent geen grenzen en geen tijd, net wat ik dacht.

Na kortstondig lijden
John Toxopeus.

Ze belt hem en zegt: ‘We moeten weer eens praten.’

Hij verbergt zijn verbazing, probeert dat tenminste. ‘Dat zal Wendy ook leuk vinden,’ zegt hij.

‘Nee, jij en ik. Broer-zus-talk.’

‘Oké,’ zegt hij, ‘broer-zus-talk.’

Ze spreken af op de begraafplaats van Breukelen. ‘Ik wil eindelijk wel eens weten waar ze ligt,’ zegt ze.

‘Ze wil erover praten,’ zegt hij tegen zijn vrouw. ‘Ik denk dat ze spijt heeft na al die jaren. Ze ziet in hoe grof ze is geweest.’

Zijn vrouw schudt haar hoofd. ‘Spijt? Hoezo opeens spijt? Daar geloof ik niks van. Er is vast wat anders aan de hand.’ Zijn vrouw zegt ook dat hij niet hoeft te huichelen. Dat hij niet hoeft te zeggen dat ze het leuk vindt als zijn zus komt. ‘Je broers zouden niet gaan,’ zegt ze.

Op de begraafplaats hoort hij alleen de vogels. Het is warm. Er is onweer voorspeld. Minutenlang staat ze te kijken. Een magere vrouw, een spijkerbroek met rafels, sandalen. Roerloos, zonder iets te zeggen. Een uitgestelde plechtigheid. Zo stond hun vader ook altijd, bij het raam. Met zijn rug naar het geschreeuw en gescheld. Heb je wel eens om haar gehuild, wil hij vragen, maar hij doet het niet.

Ze zoeken een bankje, naast een afvalbak. ‘Voor de peuken,’ zegt ze. Daarna vertelt ze. En rookt, de ene sigaret na de andere.

‘Jij weet niet hoe het was,’ zegt ze. ‘Je weet eigenlijk niks. Ik heb het nooit verteld, ook niet aan Eddie. Eddie is een goeie jongen, maar dit soort dingen begrijpt hij niet.’ Ze zwijgt. Ze inhaleert diep, blaast de rook door haar neus. ‘Jij ging naar Amsterdam, meteen na het vertrek van pa. Ik bleef achter in die bende.’ Ze beweegt haar hoofd naar achteren. ‘Met haar en die zogenaamde ooms die bleven logeren. Soms maanden. Hoe vaak ben jij thuis geweest? Vier, vijf keer?’ Ze kijkt hem aan. Vermoeide ogen, donkere kringen. Ze heeft zich niet opgemaakt. Vroeger deed ze dat wel. Vaak opzichtig. Net iets tè, vond Wendy. Hij ruikt de plekken onder haar armen. ‘Alleen op haar verjaardagen,’ zegt ze. ‘Tenminste, als het jou uitkwam.’ Hij wil iets zeggen, maar ze legt een hand op zijn knie. ‘Ik weet het,’ zegt ze, ‘jij moest studeren en fees-

ten met al die clubjes waar je lid van was. Daar had ze het altijd over, dat jij het zo druk had, mensen ontmoette. Dat vond ze mooi. Jij ging het maken. Dat zei ze altijd.' Ze staat op, haar gezicht naar de graven achter hem. 'Ik zat thuis met die geile kerels. Mijn slaapkamerdeur deed ik 's avonds op slot. Later kon ik in die stacaravan. Daar voelde ik me veilig, kwam ik tot rust. Bij de plassen, met de roeiboot, daar was ik het liefst. Tot ze er zelf weer in moest, omdat ze ziek was. Nee, ik heb haar nooit opgezocht.'

Hij kijkt omhoog, naar haar gezicht. De stacaravan. Verdomd, ze begint over de stacaravan.

Ze gaat weer zitten, steunt even op zijn schouder. Ze vertelt dat ze zich de laatste tijd niet zo lekker voelt. Dat ze er daarom over wil praten. Dat het misschien helpt. Ze hoopt dat ze dan rustiger wordt. 'Ik wil dat iemand het weet,' zegt ze, 'wat er echt is gebeurd. Dat geklets achter mijn rug, daar ben ik zo moe van.' Ze neemt opnieuw een sigaret. Ze werd verliefd toen ze zestien was. Haar eerste grote liefde. Ze was stappen in Amsterdam met een vriendin, op zoek naar een gezellig café. In een souterrain aan de Herengracht werd gefeest. Jongelui, goeie muziek. Ze gingen samen staan dansen, buiten, voor het raam om de aandacht te trekken. '*The beat goes on,* ik weet het nog precies,' zegt ze. Ze knipt met haar vingers, zingt zachtjes '*The beat goes on*.' Haar stem trilt. Ze glimlacht verontschuldigend. Een jongen vroeg of ze meededen. De jongen vond haar geweldig. Het pand was het kantoorgebouw van zijn vader, een steenrijke familie. Een bekende naam. Hij was jarig, had een Londense taxi gekregen, speciaal overgevlogen uit Engeland. 'Zulke mensen,' zegt ze. 'In die taxi hebben we het gedaan. Voor mij was het de eerste keer.' Na een half jaar was ze zwanger. Ze verzweeg het, tot het niet meer kon.

'Mijn God,' zegt hij en denkt aan een vriend die op een studentenfeestje zowat was gestikt met een condoom over zijn hoofd. 'Mijn God, had ik het maar geweten.'

'Wat had je moeten doen? Het was meteen over en uit. Hij wilde de verantwoordelijkheid wel, maar zijn familie niet. Die wilde niks van me weten. En van ons kind al helemaal niet.'

Haar gezicht is emotieloos, haar mond een streep met slierten rook. Ze staart naar de punt van haar sigaret. Tikt er onophoudelijk op, ook als er geen as aan zit.

‘Ja,’ zegt ze, ‘het is weggehaald, tegen mijn zin. Een paar knippen van binnen. Wist je dat het zo ging? Dat geluidje hoort het in je.’ Weer die beweging met haar hoofd. ‘Ze heeft me meegenomen. Naar België. Met een taxi. In een dag, heen en terug. Niet te geloven, met een taxi. We hadden nooit een cent.’

Hij denkt aan haar kinderen. Rond de twintig. Hij had vaak gelachen om haar overdreven zorgzaamheid. Over fietshelmpjes die ze thuis moesten dragen om te voorkomen dat ze hun hoofdjes zouden bezeren als ze rondkropen tussen de meubels. Cynische grappen die hij maakte met zijn broers over haar schoonmaakbaantjes zodat de een kon paardrijden en de ander pretparken afreizen omdat dat kind verzot was op achtbanen, tot in Duitsland en Italië toe. Terwijl zij er 's nachts niet van kon slapen.

‘Niemand mocht het weten,’ zegt ze. ‘Ik moest het zweren.’

‘Dus daarom ben je nooit geweest,’ zegt hij. ‘Ook niet op haar begrafenis. Het ging niet over de caravan.’

Ze gooit haar sigaret op de grond, trapt hem uit. Ze buigt zich voorover, slaat haar armen om haar buik, haar gezicht in een grimas.

Hij legt een arm om haar heen. Hoe lang is dat geleden. Misschien is dit wel de eerste keer. Hij voelt de botten onder haar dunne vel, ruikt rook en zweet. ‘Gaat het?’ vraagt hij.

Ze zegt dat ze af en toe van die pijnscheuten heeft. ‘Nu al een paar keer per dag. Zenuwen. Eddie zegt dat het zenuwen zijn.’ Hebben automonteurs daar verstand van? Hij vraagt het niet.

‘Het trekt meestal weer snel weg.’

‘Broer-zus-talk, mooie uitdrukking.’ Hij glimlacht.

‘Mijn bazen hebben het altijd over broedertalk,’ zegt ze.

Ze kijken naar een paar mussen die steeds dichterbij komen.

‘Weet je waarom ik het jou vertel?’

Hij weet het maar schudt zijn hoofd.

‘Je broers wilden alleen geld, hun deel van de opbrengst. Ze lijken op hun moeder. Zelfs de roeiboot moest verkocht. Wat heeft-ie opgebracht? 150 euro?’

‘250,’ zegt hij.

‘Jij wilde wel afspraken maken. Verder niemand. Emotionele waarde. Ik vond dat zo'n mooi woord.’ Ze glimlacht. ‘Pa kon dat ook zo goed.’

‘Je hebt het niet slim aangepakt,’ zegt hij. ‘Ik had met ze kunnen praten.’

‘Onzin.’ Ze schudt haar hoofd. ‘Jullie luisterden niet. Jij luisterde nooit naar mij. Haar verhalen die geloofden jullie, dat ze die caravan had gekocht van een erfenis. Een erfenis van wie? Hebben jullie je dat wel eens gevraagd? Heb je je dat wel eens afgevraagd, meneer de jurist?’

Het zijn geen vragen. Het is een aanklacht.

‘Die caravan had ze van geld van Brenninkmeijer. Dat kan niet anders. Die caravan was van mij.’

Hij kijkt naar mensen die tussen stenen scharrelen, stil blijven staan, zich bukken. Ze hebben paraplu's bij zich.

‘Je hoeft niks te zeggen. Ook niet als je me gelooft.’ Ze staat op. ‘Dorus is nu president-directeur.’ Ze pakt een nieuwe sigaret, inhaleert diep. ‘Ik moet gaan. Over een uur komt Eddie thuis. Met honger.’

Hij zet haar af bij het station. ‘Wanneer zien we elkaar weer?’

Ze omhelst hem. ‘Over een paar maanden. Je hoort wel wat.’

‘Over een paar maanden, je hoort wel wat,’ mompelt hij op de terugweg naar huis. Hij zet de ruitenwissers aan. Zal hij zijn broers bellen? Ze heeft er recht op. Het rommelt in de verte.

Zijn vrouw slaat een arm om hem heen. ‘Ze heeft het adres zelf geschreven,’ zegt ze.

Hij staart naar de tekst. *Na kortstondig lijden, heeft ze afscheid van ons genomen*.

Hij vloekt en pakt zijn mobiel.

Benjamin
Paulo van Vliet

In een loods op het industrieterrein naast het spoor zou ik een match vechten tegen een freefighter uit Den Haag. Zeer tegen de wil van mijn vader. Hij had hemel en aarde bewogen om mij ervan af te houden. Het was één van de eerste dingen die ik overduidelijk los van hem deed. Het was dan ook om te laten zien dat ik zonder hem heus wel iets kon.

Zo zegje dat op je zeventiende.

'Je weet hoe het is met sport,' had hij gezegd, 'ik spreek uit ervaring. Maar jij luistert nooit. Ik had door kunnen gaan, ze wilden me hebben, ik ben gevraagd. Er was een manager die met me naar Amerika wilde. Ik zweer het. Hij had alles geregeld. Hij zei: "Jij gaat daar je fortuin maken." Ik zag het in eerste instantie wel zitten. Ik geloofde het. Ik wilde het geloven. En wie weet, misschien was het ook gebeurd. Je moeder had best mee gewild, eerlijk waar. Laten we zeggen, op de vooravond van ons vertrek - zo was het niet echt, maar zo zeg ik het, voor het verhaal - op de vooravond van ons vertrek naar Amerika bokste ik in Den Haag tegen een jongen uit Rijswijk, een echte beul. Ik herinner het me nog precies, niet alles, maar een paar dingen staan me glashelder voor de geest, alsof het gisteren was. Ik bleef maar dansen, ik kon goed dansen, het zat bij mij allemaal in de benen. Ik kon misschien niet eens hard slaan, maar ik kon dansen als een edelman. Hij sloeg me op mijn oren. Iedereen riep: "Bootje, Bootje, Bootje." Zo noemden ze me toen, Bootje. Dat is wat ik me herinner: "Bootje, Bootje." En die klappen. Oorverdovend. Ik had moeten stoppen. Ik werd kapot geslagen. Maar ik zag Amerika voor me, je moeder in een witte jurk op het dek van een oceaanstomer die voor het Vrijheidsbeeld langs voer. En dat is wat ik bedoel, ze beloven je gouden bergen, je komt in een roes, je denkt dat je er recht op hebt, want in je hoofd ben je al beroemd. Lang voordat het zover is, heb je het geld al uitgegeven, je bent gewend aan het idee dat je in grote huizen woont, dat je in sleeën rijdt, de rijkdom is al een deel van je geworden. Je moet winnen, dat is het enige dat tussen jou en de rijkdom in staat. Zo maken ze je gek. Onder die regen van zware klappen, die nadreunden in mijn hoofd, voordat ik viel, heb ik me dat gerealiseerd. De dag erna heb ik tegen je moeder gezegd: "Ik stap eruit." En dat heb ik gedaan. Ik heb nooit meer omgekeken.'

Pure intimidatie, vond ik dat toen. Ik ben er niet op ingegaan. Ik wond me erover op dat hij niet wilde inzien dat de vechtsport voor mij geen bevlieging was. Ik was er niet de dag ervoor ingestapt omdat het me wel leuk leek. En al helemaal niet omdat ik dacht er rijk van te kunnen worden.

Toen ik veertien was, kwam ik eens uit de bibliotheek op De Plantage, waar ik vaak stripboeken leende met de bibliotheekkaart van mijn moeder. Zij las Catherine Cookson.

Op het trottoir, bij het fietsenrek, stond een jongen die ik kende omdat hij soms rondhing bij ons op school. Axel de Beer, heette hij. Hij stond bekend als vechtersbaas, het soort figuren met wie ik het aan de stok kreeg vanwege mijn lengte. Ik was groot voor mijn leeftijd. Als er ergens een vechtjas in de zaak was, dan kwam hij naar mij toe. Ze gebruikten mij om hun kracht te testen, denk ik. Ik had daar last van vanaf mijn elfde. Ik begon het zat te worden.

Axel de Beer zag mij naar buiten komen, ik negeerde hem en wilde mijn fiets pakken. Hij greep me bij mijn jas. Ik pakte zijn pols en boog zijn hand van me af.

Hij was groter dan ik. Zijn gezicht was vertrokken in een gedementeerde grijns. Ik wilde doorgaan tot ik zijn pols zou breken, ik was gefixeerd op het buigen.

Vanuit mijn ooghoek zag ik zijn vuist aankomen met de onverbiddelijkheid van het lood dat de weg naar de kop van Jut aflegt.

Ik probeerde me af te wenden.

De stomp wierp me tegen de vlakte.

Het was geen afrekening, er zat niets achter, behalve de gebruikelijke hormonen. In de beweging waarmee hij van me wegdraaide, scande hij de omgeving, de nonchalance zelve. Nog voordat ik de grond raakte, dacht ik: Nu is het mooi geweest.

Ik liep achter hem aan de Hoge Woerd op maar ik kon nauwelijks iets onderscheiden. Er was een ader gesprongen. De volgende dag meldde ik me bij De Spartaan.

Ik zette in op het afschrikkingsmodel, zoveel mogelijk volume kweken. Al snel merkte ik dat krachttraining voor mij niet genoeg was. Ik wilde zeker weten dat iemand die ook maar een vinger naar me uitstak het zou betreuren.

Mijn aandacht werd getrokken door een bodybuilder met een Italiaans uiterlijk. Ik sprak hem aan in de kleedkamer. Hij vertelde dat hij zijn training hier gebruikte als ondersteuning. Hij bleek zelf trainer te zijn en nodigde me uit om eens te komen kijken in de dubbele garage waarin hij les gaf. Door hem werd ik geïntroduceerd bij een gezin uit de Kooi, waar de vader wedstrijden organiseerde, en de dochter het boekingskantoor runde waar de weddenschappen liepen die werden afgesloten op de wedstrijden. Een efficiënte, goeddraaiende mini-economie.

Wat er op hun sportschool werd onderwezen was geen freefight. Het was een combinatie van verschillende disciplines, waaronder karate en boxen, een straatvechtsport die nog in de kinderschoenen stond. De Italiaanse trainer had een paar jaar bij familie van hem in de Bronx in New York gewoond. Hij had daar getraind en het concept mee terug genomen naar Leiden. Voor mijn doelstelling was het ideaal.

Ik bleef trainen bij De Spartaan voor algemene spieropbouw en conditie omdat ze daar nu eenmaal een goede basisopstelling hadden met veel gewichten, banken en toestellen, en ook omdat ik het gezellig vond. Daarnaast werd ik opgenomen in de kleine gemeenschap van de andere club, die voor mij voelde als een familie.

Er waren jongens van diverse afkomst.

Er was een Afrikaan uit Ivoorkust, die bad nog iedere dag vijf keer in de richting van Mekka. Hij had een klem eeltplekje op zijn voorhoofd. Overdag bad en trainde hij, 's avonds maakte hij zijn tegenstanders in. Er werd veel geld verdiend met de wedstrijden waarin hij uitkwam.

Er waren Marokkanen, Turken, er was één Surinamer, en één andere Nederlandse jongen. Iedereen nam het even serieus. Voor ons was het meer dan sport, het gaf ons bestaansrecht. Niemand zou ons de ruimte betwisten die wij innamen.

Op een avond toen ik nog net zestien was, stond ik met zeven anderen in een rij tegenover de Italiaanse trainer, die klein van stuk was, maar beresterk en ontzettend snel. De training moest nog beginnen. Hij liet mij naar voren komen, en zei: ‘Sla me maar in mijn maag, zo hard als je kan.’ Nog voordat hij was uitgesproken, ramde ik mijn vuist op zijn zonnevlecht.

Hij klapte dubbel als een knipmes.

Ik wist niet waar ik het moest zoeken, ik durfde hem niet eens overeind te helpen. De anderen stonden als aan de grond genageld.

Toen hij was uitgehijgd, zei hij hees: ‘Heel goed.’ Hij had zijn hand op zijn buik en tastte naar de muur voor steun.

Even later vroeg hij me om midden in de ruimte te gaan staan. Hij nam een aanloop en sprong zoals ik hem nooit had zien doen. Ik zette me schrap, hij raakte me zo hard dat ik achteruit vloog en drie of vier meter verder met mijn hoofd tegen de wand knalde. Er kraakte iets. Ik zakte op de grond en bleef daar anderhalf uur zitten, naar de training kijkend.

Toen de anderen gingen douchen, durfde ik nog altijd niet op te staan omdat ik te misselijk was. De trainer kwam naar me toe en bood me zijn verontschuldigingen aan. Hij zei dat hij zichzelf voor een moment niet in bedwang had gehad. Hij trok me overeind en begeleidde me naar de kleedruimte. Voordat we daar binnen gingen, zei hij dat ik klaar was om wedstrijden te vechten.

‘Weet je dat zeker?’ vroeg ik. Ik wilde niet dat hij het aanbood als goedmakertje.

‘Anders zou ik het niet zeggen,’ antwoordde hij.

We stapten de kleedkamer binnen en hij maakte aan de anderen bekend wat hij mij net had voorgesteld. Het werd met gejuich begroet, ze kwamen naar me toe om me de hand te schudden. De Afrikaan omhelsde me.

Ik geloof dat de trainer achter me stond, en dat hij wist waarover hij het had.

De vraag of ik er klaar voor was, lag misschien meer bij mezelf.

Dat weekend was ik aan het zwemmen in de afgraving bij Zoetermeer, het Zoetermeertje, zoals wij het noemden. Er werd gevolleybald, er waren meiden, ik had mijn nieuwe zwembroek aan, dat was allemaal fantastisch. Op een bepaald moment stormde er een jongen voorbij met zijn borst vol striemen, verse strepen, het was net gebeurd.

We riepen: ‘Hé, kom eens hier, wie heeft dat gedaan?’

Hij was denk ik in shock, hij rende door zonder dat hij er blijk van gaf ons gehoord of gezien te hebben. Ik keek in de richting waar hij vandaan kwam. Verderop in het riet langs de oever van de afgraving stonden twee jongens van wie er één net een fietsketting het water in slingerde.

Ze zagen me aan komen en probeerden zich uit de voeten te maken.

Mijn lange haren wapperden in de wind terwijl ik naar ze toe zweefde. Voordat ze goed en wel op gang waren, sprong ik de achterste al op zijn

nek. Hem schakelde ik tijdelijk uit met een kopstoot. Ik greep de ander en bewerkte hem met een serie korte, ingehouden stoten met de zijkant van de hand, onderarm, elleboog, en handpalm. Ik kwam overeind en zwaaide mijn been op. Zijn sleutelbeen brak. Ik had geen haast, het ging allemaal zo beheerst, het leek of ik naar mezelf keek terwijl ik vocht. Ik draaide me rustig om naar de eerste. Hij probeerde weg te kruipen, ik sprong als een luipaard. Tegen de tijd dat de jongen met de striemen over zijn borst terugkwam met de politie had ik de andere jongens stevig vast aan hun nekvel. Ik kon ze zo overdragen. Ik werd er nog voor bedankt ook.

De rest van de dag liep ik rond met een grijns van hier tot Tokyo. Ik was de boy. Ik had alles onder controle gehad, ik had de zaak vereffend, de politie had wat mij betreft niet eens hoeven komen. Mijn optreden had voor mij aangescherpt wat ik in mijn hart al wist. In een sport waarbij in principe alles is geoorloofd behalve bijten, komt het aan op zelfbeheersing en beoordelingsvermogen. Ik had bewezen dat ik genoeg had van beide.

Mijn vader had geen weet van de persoonlijke doorbraak die ik had bereikt, anders had hij denk ik eerder geprobeerd om zijn invloed te doen gelden.

Hij ging in die tijd iedere zondag lunchen met een andere horecaman uit Leiden, die een paar zaken had in de binnenstad. De andere man had een vierkante kin en een jaren-vijftig kapsel. Hij had zijn haar nog. De lunches werden rijkelijk besprenkeld met witte wijn. Mijn vader raakte er zo van in een goede bui dat hij daarna vaak de hele middag lag te slapen. Ik weet niet wat er eerst was, de lunches, of de plannen. Ze mochten elkaar graag, het waren mannen die al lange, lange jaren te maken hadden met het aanvragen van vergunningen, het lobbyen, de stijgende prijzen, de kleine misdaad. Ze hadden beiden hun sporen verdiend en werden door de jongere garde bejegend met eerbied.

De andere man, die iets jonger was dan mijn vader, trainde in De Spartaan. In de ochtenden stond hij op de crosstrainer, altijd op dezelfde, achterin, bij de ingang. Dat was het enige wat hij deed. Hij deed het rustig aan, maar hij bleef de hele ochtend. Zijn zoon kwam daar ook, ik kende ze, we groetten elkaar.

Iedereen die binnenkwam, zei gedag tegen Harry, zoals de man heette. Velen bleven staan voor een praatje. Het was onhandig om binnen te komen zonder hem te groeten. Een enkeling die dacht zich dat

te kunnen veroorloven, merkte al snel dat hij niet meer welkom was.

Harry straalde een vanzelfsprekende autoriteit uit. Hij was de ongekroonde koning van De Spartaan.

Ik mocht hem maar ik was op mijn hoede. Dat dwong hij af. Als mijn vader en hij bij elkaar waren en zaken aan het bespreken waren, en ik kwam bij mijn vader om iets te vragen, gaven ze me het gevoel dat ik weer een kleine jongen was. Ze wilden een nieuwe zaak beginnen, volgens een concept dat in de grote steden in opmars was, een combinatie van café en restaurant. Ze noemden het een Grand Café. Dat bestond toen nog niet in Leiden. We spreken over 1983. Ze hadden een locatie op het oog waar tot op dat moment een zaal in zat die je kon huren voor bruiloften, studentenfeesten en dergelijke.

De plannen waren in een vergevorderd stadium, de vergunningen waren voor een groot deel rond, het leek erop dat de uitvoering door zou gaan. Volgens mijn vader zou het een klapper worden. Het was de doorstart waarvan hij had gedroomd. Hij had zijn café toen zo'n tien jaar. Je hoorde van veel kroegeigenaren dat ze er een dagzaak bij begonnen. Als je met de ene zaak 's avonds en met de andere overdag open was, kon je meer omzetten.

Hij stak veel tijd in de voorbereidingen. Vandaar misschien dat hij er relatief laat achter kwam dat ik binnenkort mijn eerste wedstrijd zou vechten. Hij probeerde zijn achterstand weg te werken door dag en nacht op me in te praten om me ervan af te houden en verviel, toen hij merkte dat zijn gepreek geen effect had, in een beledigd en koppig stilzwijgen.

Ik nodigde hem uit, dat was een formaliteit. Via mijn moeder liet hij me weten dat hij niet zou komen.

Zodoende zat ik alleen in de taxi naar de loods waarin de wedstrijd zou plaatsvinden, dicht tegen het raam. Op mijn gezicht moet het schijnsel van de straatlantaarns grillige patronen hebben getrokken.

Ik genoot van de spanning. Het was een rijk gevoel dat ik op weg was naar een plek waar honderden mensen naartoe gekomen waren om mij te zien vechten. In de dagen die eraan vooraf gingen, was mond tot mond reclame gemaakt, er was rumoer op gang gebracht. De jongen tegen wie ik zou uitkomen, had verschillende titels op zijn naam staan. Het werkte in mijn voordeel dat ik een nieuwkomer was. Er waren veel weddenschappen afgesloten.

Niets had mij kunnen voorbereiden op de heksenketel waarin ik terechtkwam. Er was een opgefokte sfeer in de ruimtes die aan de loods grensden, waar een rumoerige meute zich verzameld had rond gokkasten die voor de gelegenheid langs de wanden waren neergezet. Er waren bars ingericht met bananenbladeren, er hingen lichtorgels, er werd gevochten. Ik werd naar een kantoortje geleid waar een brede gast voor stond die ik kende van De Spartaan.

De organisator, de vader van het gezin uit De Kooi, kwam meteen na mij binnen. Hij vertelde zonder omwegen dat de jongen uit Den Haag tegen wie ik uitkwam die middag zijn enkel had gebroken. ‘Ik heb daarstraks zijn vader aan de lijn gehad,’ zei hij. Hij sloeg een stroom hartgrondige vloeken uit.

‘Nou, laten we dan maar weer naar huis gaan,’ opperde ik.

Hij had een bepaalde manier van zijn tanden over elkaar schuiven waarmee hij zijn ergernis uitdrukte, waarbij zijn mond scheef trok. Voorovergebogen, met een elleboog op de knie, bleef hij een tijd zitten. De gehuurde lichten, de gokkasten, de bars, het personeel. Zoiets kon een faillissement inluiden. ‘Ik weet precies wat we gaan doen, ik moet alleen Bulle zien over te halen.’

Ik probeerde te volgen wat hij bedoelde. Bulle was een grote investeerder, zoals de organisator het noemde, wat inhield dat hij altijd veel geld inlegde bij weddenschappen. Het was een oudere man die met zijn moeder op een woonark bij het zigeunerkamp leefde. ‘Als ik Bulle zover krijg, dan komt de rest ook wel over de brug,’ zei hij. Hij sprong op. ‘Jij begint aan je warming up, hiernaast zit een andere jongen, die heb ik meteen laten komen, die is zich aan het voorbereiden. Ik ga Bulle zoeken.’

‘Je kunt geen vechter vervangen, zo vlak voor de wedstrijd,’ riep ik nog.

Hij kende deze mensen van haver tot gort, en zij wisten wat ze aan hem hadden. Over het algemeen was hij niet iemand die de kluit belazerde. Alle weddenschappen zouden veranderd moeten worden. Het was niet bepaald het geval dat de sportbond toezicht hield, of dat men controleerde of de wet op kansspelen werd nageleefd. In principe was alles mogelijk.

Hij bleef drie kwartier weg. Toen hij terugkwam, zei hij: ‘Ik heb ze in mijn zak. Je hebt een kwartier, dan gaan we beginnen.’ Voordat ik iets kon vragen, was hij alweer vertrokken. Ik bereidde me voor door niets te doen.

De bodybuilder stak zijn hoofd en bovenlichaam om de hoek en gaf me een seintje. Het gejuich en gestamp waren verpletterend. De lichtorgels bezorgden me zowat een toeval. Gelukkig was ik snel bij de ring.

Ik klom erin. Toen zag ik in de andere hoek degene die het tegen mij zou opnemen. Het was Benjamin, de zoon van Harry, de toekomstige zakenpartner van mijn vader. Ik had gehoord dat hij als freefighter trainde in Leidschendam. Ik kletste wel eens met hem, het was een aardige jongen. Hij was rustig. Ik had niet vermoed dat hij ook uitkwam in wedstrijden.

Ik had de neiging om de benen te nemen. Ik moest mezelf toespreken en zeggen: Rustig, je kunt er nu niet meer tussenuit knijpen. Het was geen vriendschappelijk gebeuren. Dan was er niets aan de hand geweest. Hier was geld mee gemoeid. Ik moest het doorzetten.

In de minuten die ik had om vanuit mijn hoek Benjamin te observeren, zag ik hoe kalm en beheerst hij was, alsof het rumoer dat ons omringde niet tot hem doordrong. Ik bedacht dat de bekendheid van onze vaders misschien had geholpen met het omturnen van de inleggers. Misschien ging er achter hun opwinding een heimelijk genoegen schuil dat ze er getuige van zouden zijn hoe twee beoogde horeca-erfgenamen elkaar iets aan zouden doen.

Benjamin straalde geen agressie uit. Hij pompte zich niet op. Hij richtte zich niet tot het publiek onder het uitstoten van oerkreten, zoals ik anderen had zien doen.

Het was alsof de geluiden om ons heen verstomden. De contouren van de menigte vervaagden totdat iedereen en alles versmolt tot een brei waaruit alleen wij tweeën scherp naar voren kwamen. Alsof bij ons beiden plotseling het besef kwam dat alles samenviel, onze training, de lunches van onze vaders, de wedstrijd. Het was projectie, ik wist niet of hij het ook zo ervoer, ik wist niet of het zijn eerste wedstrijd was. Bij nader inzien leek me dat onwaarschijnlijk. Ik had de indruk dat hij ervarener was dan ik.

Het inzicht trof me als een kogel.

Hij was de belichaming van waar ik naar op weg was. Het was of ik in de toekomst keek. Waar ik over vijf, zes jaar wilde zijn, daar was hij al. Het kwam mij voor alsof het van het begin af aan de bedoeling was geweest dat ik tegen hem zou vechten.

Hij was mijn betere ik.

Ik gaf me eraan over. Voordat de wedstrijd begon, schudden we elkaar de hand, dat hoorde erbij, het was traditie.

Hij bracht zijn gezicht dicht bij het mijne, het was alsof hij mij een kus op de wang wilde geven. Terwijl hij mijn hand omklemde, zei hij: ‘Je hoeft je niet in te houden. Dat zal ik ook niet doen.’ Zelfs in deze uitspraak school geen vijandigheid, het klonk mij in de oren als de bezegeling van de verbondenheid die ik daarnet had bespeurd.

In het begin ging het mis met mijn concentratie. Het effect van het gegil, de lichten en het gedreun van de stampende voeten op de vloer deed mij meer dan ik had verwacht. Ik moest eraan wennen dat er zoveel mensen bij waren. Ik denk dat hij daardoor de kans kreeg om mij drie keer kort achter elkaar op het hoofd te raken.

Goedgerichte, harde trappen tegen de schedel, dat is vaak waardoor vechters in de problemen komen. Ik heb het zien gebeuren. Ze deden alsof ze er niet door aangedaan waren, maar je merkte dat hun moraal was ondermijnd. Je zag aan hun ogen dat ze in paniek raakten. Meestal slaagden ze er niet in om daarna nog controle te krijgen.

Misschien was dit mijn werkelijke kracht. De trainer had dat vroeg onderkend en we hadden erop gewerkt. Ik merkte dat dit, wat ik een onderdeel van mijn talent zou kunnen noemen, met die roepende, dampende menigte eromheen, niet anders was dan in de trainingsruimte. Klappen en trappen tegen mijn hersens hadden op mij hoegenaamd geen effect. Ik bleef er uiterst koel onder. Mijn moeder had toen ik klein was al gezegd dat ik een hard hoofd had. Ik dacht niet dat ik aan het verliezen was, mijn concentratie werd er eerder steviger door dan dat ze verwaterde. Ik werd er niet duizelig van of doezelig, ik won aan vastberadenheid.

Ik kickte hem in zijn zij, hij duwde me naar achteren. Ik ramde mijn voorhoofd op zijn kin, struikelend viel hij achteruit. Ik sprong, het was of ik in de lucht bleef hangen, precies op het juiste moment strekte ik mij volledig uit, hij kwam met een schok naar voren, ik raakte hem op de borst, iets rechts van het midden.

Hij ging neer.

Terwijl ik mij oprichtte, zag ik tussen de touwen door de pijn op het gezicht van zijn vader.

Die was dus wel gekomen, ging door me heen.

Benjamin bleef liggen.

Ik werd afgevoerd, en werd begooid met bier.

De Italiaanse trainer probeerde me te beschermen en trok mijn badjas over mijn hoofd. Ze duwden me het kantoortje in dat dienst deed

als kleedruimte. Daar werd ik alleen gelaten. De bodybuilder liet niemand binnen.

Ik moet daar drie kwartier hebben zitten wachten, terwijl ik niet wist wat er daarbuiten aan de hand was. Het was om gek van te worden. Ik wilde eruit om poolshoogte te nemen. De bodybuilder hield me tegen. Hij zei dat het niet veilig was.

Uiteindelijk kwam de organisator uit de Kooi de kleedruimte in en vertelde mij dat mijn tegenstander, Benjamin, op weg naar het ziekenhuis in de ambulance was overleden.

Ik kon niet via de hal naar buiten, er waren daar mensen die mijn bloed wilden zien. Ik moest door een luik naar een ander kantoor kruipen en werd van daaruit door een paar donkere gangen naar een nooduitgang gevoerd, waar een auto stond te wachten.

Hij had een zwak hart. Ik had hem nooit met die kracht op de borst mogen raken.

Achteraf heb ik me er duizenden malen over verbaasd dat niemand, maar dan ook niemand, mij het voor de wedstrijd heeft verteld.

Toen ik in De Spartaan kwam nadat het bekend was geworden, ontweken de mensen mijn blik. Sommigen liepen weg en gingen zo ver mogelijk bij me vandaan staan. Het was niet eens dat ze me van afstand in de gaten hielden. Ze deden of ik er niet was. De overheersende gewaarwording uit die tijd was een bijna ondraaglijk gewicht dat mij de grond in drukte.

Die keer kwam de vader van Benjamin naast me aan de bar staan.

Toen keken ze allemaal wel.

Hij bestelde een flesje prik, zijn stem brak.

Met trillende hand pakte hij het op en nam een paar slokken. Ik wilde hem aanspreken, zeggen dat het me speet, smeken of hij me wilde vergeven, huilen dat ik het goed wilde maken, maar ik kwam niet verder dan naar hem staren. Alles zat vast, mijn armen leken van beton en met staal verankerd in mijn flanken. Ik had niet het lef om hem een kneepje in de schouder te geven.

Hij slaagde er niet in om het flesje te legen. Met een harde tik zette hij het op de bar, half op de rand. Terwijl hij naar de deur liep, zijn kleine gestalte met de brede schouders één brok in toom gehouden ellende, spatte naast mijn voeten het flesje uiteen.

Nederlandse poëzie

Twee gedichten
Kees Hermis

Voorlopig landschap

Het lag er al voordat er sprake was
van tijd, toen het nog leeg was aan
het begin en het nog worden moest
wat het nu is, met zand en bomen, beken

Levende blauwdruk van oud land
waarvan het hemeldak door buizerds
opengeschroefd wordt als de dagen
stil, onbestemd zijn en vertraagd

Altijd op weg zichzelf te voltooien
blijft het veranderlijk, voorlopig en
oorspronkelijk tegelijk

Aandachtig Brabantland dat in
meanderend water het wisselend licht
van de seizoenen draagt

Een leeg landschap

Het lege landschap ligt vol ondergrondse
stenen, een legermacht die ooit het licht
zag en tot stilstand kwam

in zwijgen weggezonken, voorlopig
onontgonnen, ademt zij zoals een steenveld
ademt, houdt zij verhalen die geleefd zijn vast

maar doodgezwegen stenen raken nooit
uitgeslapen, komen buiten oogbereik
nooit aan het woord

zolang zij van vermoedens leven
blijft het land leeg, duren de stenen
ongelezen in hun graven voort

Twee gedichten
Piet Janssen

postkoloniaal

ooit was indië van ons
maar al verloren

toen je met verbeelding nog
aan de macht
in je king-atlas blind
batavia aanwees
met de trots van de bezitter
die zijn rijksdelen
kan dromen

in de luchtwortels
van een machtige waringin
verdwaalde, opging
in de sepia staatsie
van een hofhouding met
waaiers en kopjes thee

de weemoed van de jonge pretendent
die voor erfopvolging te laat is

sinds oom soldaat
met kisten vol houtsnijwerk en
stille kracht terugkwam
en zweeg

op Bali

het is die tropisch warme
naoorlogse zondag, autoloos
toen nog gewoon

een zinderende stilte
duiven koeren zomerloom
het gonst bij de korf

in de schaduw van een vlier
een kinderwagen
gesluierd tegen vliegen

zonnevlekjes wiegelen
over de harmonicakap
en kindje roert zich niet

die zondag is het
onaangekondigd, van mijlen ver
van jaren her

werkelijker dan de schaduw
van waringin en palm
het schreeuwen van een pauw

Moeder
Frans Pointl

Moeder die mij kent

neem mij op in uw veilige schoot

vouw uw armen om me heen

leg uw zachte huid tegen mijn ongeschoren gezicht

en fluister één woord.

Twee gedichten
Mayra Verheyen

Santenkraam

Ik sta voor je graf - onderaardse stad
alle straten, vertrekken uitje bestaan nagebootst
vers geasfalteerd, behangen, gestoffeerd
nachtlampje eeuwig aan tegen boze geesten bij je bed
toverdrankjes, bezwerend dagboekgezang;
treinen waar je niet onder kwam, bruggen waar je niet afsprong
fiets, blijven staan op het viaduct dat jouw val brak;
en iedereen die op je bühne langskwam - wij,
en zeker de dronkaard die jou aanreed na een feestje - ging mee
in de stoet, het donker tegemoet, om jou te dienen

Ik heb je in een grafgewaad geregen - 1001 jade plakjes
aan een gouddraad
opdat je niet zou ontbinden, legde ik je in een landschap in -
kwikzilverig meer, springlevende rivier, wilde rozen
die pas met mij zouden vergaan;
en dagelijks klonk mijn *om mani padme hum,* opdat er iets was
in de malende kaak van mijn herinnering

(Natuurlijk is het bedrog, er is iets, dan iets niet, nooit meer zo,
nooit zo geweest)

En, al druiste het in tegen je ongeschreven wet
ik heb het toch gedaan
het koelelement onder je sloeg aan, jij schokte zichtbaar na
in je laatste rust
ik drukte op de sluiterknop, klik, klik - opdat er iets zou zijn
in de malende kaak, in
de binnenste nis van het mechaniek
werd met donker en licht een uitsnede van jou gebaard
je hart - lichtschuwe bloem - sloeg ongezien
en sloeg om mij te behoeden

Natuurlijk liet je alle grafgiften onuitgepakt -

net als de bovenwereld was de hele onderkermis
zonder grond voor jou -
ongenode gasten die van je hoopten mee te eten, keerden
op hun schreden terug
jij, nog geladen met het voltage van een warhoofd
had je handen vol aan het ontwarren van - niets

De foto raakte zoek zoals een laatste foto zoek hoort te raken

(Had ik hem uit doodsangst te goed weggestopt?)

Kraaienoog

Het kraaienoog van de camera
bekrachtigt zo kort voor het eind
je bestaan met het waarmerk van echtheid;
dat de kraai als brutaal en roofzuchtig geldt, azend
op lijken, een onheilsbode
stelt jou gerust, zijn schrandere oog
biedt troost, je spreekt het toe als enige getrouwe
tot in de dood, en stort je hart uit, in zijn wakkere blik
bloei je op;
dat zijn speurdersoog niets ontgaat wat eetbaar is
maakt je adem lichter, licht genoeg
om na dít leven een nieuw *gedenk te sterven,* een volgend
eet of word gevreten te wensen;
zijn rauwe oogslag
maakt je bros genoeg
om over de onfilmbare tussentijd heen
naar een andere echtheid te durven reiken -

Gewond
Jos Versteegen

Het is een kat met veel oranje,
die langs je witte knieën strijkt.
Ze drukt zich in je hand omhoog,
met golven, en je zegt haar naam.

Je ziet haar spelen met een muis
die wegrent, bloedend uit de ogen.
Ze haakt zich aan het dier, ze schuift
het naar zich toe, ze laat het rennen.

Je roept haar en ze is er niet,
maanden. Een kat verwildert soms.
Het is goed jagen op de vogels
die piepend uit de hemel tuimelen.

Op woensdagmiddag vind je haar,
diep in een stal, in oud karton,
gebogen om een nest van vier.
Je strekt je hand uit en ze blaast.

Wanneer je zwoerd en melk brengt, 's avonds,
heeft zij haar jongen al versleept.
Je gaat het huis door, en de schuren,
haar naam een stilte in je mond.

Ze helt naar rechts alsof ze valt,
haar ogen kijken blind. Dat is
in februari, in het hooi,
en bij het eten zeg je niets.

Twee gedichten
Hans Wap

Van een iep een treurwilg maken

de straat waar ik woon
is op de tekentafel terecht gekomen

een ontwerper
die in een andere stad woont

heeft een plan ontwikkeld
dat door de deelgemeente is goedgekeurd

al onze bomen zijn gerooid
op een tachtig jaar oude iep na

waar we hard voor hebben gevochten
de boom wordt nu vijf meter verplaatst

vijf meter
het resultaat van talloze inspraakavonden

met lauwe koffie
en nerveuze ambtenaren

het resultaat is een onbelemmerd uitzicht
over een kaalslag

hopelijk overleefd de iep de deelgemeenteraad
en wordt de ontwerper omgeschoold tot pizzakoerier

volgend jaar krijgen we nieuwe bomen voor de deur
die over dertig jaar tot volle wasdom zijn gekomen

tegen die tijd ben ik al lang begraven
en kijk ik naar de onderkant van een andere iep

Herinneringen

Herinneringen, ik zou ze op moeten schrijven
ik heb er wel een paar in petto onder mijn hoed

Ik ben geen man die honderden pagina's memoires opschrijft
het zijn de kortstondige momenten
die in mijn hoofd en hart blijven hangen
de geur van het geschoren gazon
in je haar
de kleur van de vijver met daarin
de weerspiegeling van de wolken
in je ogen
de blauwe regen die uitvalt
zich verspreidt naast je voeten
op de roze vloer onder de Japanse kers

Hoe heette je ook weer en mijn god
hoe lang is het geleden?

Twee gedichten
Nico Weber

A day in the life

voor Madelon Wüstenberg

Een kraai, van alle markten thuis,
krast drie keer in het raamkozijn.
De kat slaapt op de vensterbank,
niet witter dan de dag al was;

ivoor, net een verlichte vacht
gezien door een verborgen glas:
verschil is makkelijk te maken,
een afstand even vlug bedacht.

De blauwe lucht. Op het balkon
geluiden van een vleugelslag.
Een zwarte veer, de glans van groen.

De warme stralen van de zon
op alles wat eronder ligt,
en niemand die het na kan doen.

Zomernacht

voor Réchel Buitenrust Hettema-van Coevorden

Een juniavond, knarsend is het pad,
de lange weg waar zwarte vogels krasten,
verlichte gang in duisternis gevat.
Een nacht van stilte om in rond te tasten,
sluipt in mijn huis, staat naast het bed te wenken.
Ik sluit mijn ogen. Vlekken dansen dovend
boven mijzelf naar buiten opgeschoven.
Het late zoeken, eindigt hier het denken?
De ruimte wordt van stof en hemelbogen,
de rust een kledingstuk; het is mijn huid,
ontwijkend vlees, een netvlies zonder ogen.
Ik trek de leegte van mijn lichaam uit.

Drie gedichten
Mieke van Zonneveld

Ovidius: Daedalus en Icarus

‘In welke regio moet ik je zoeken?’

Mijn leeftijdloze jongen heeft de onbeholpen
neiging morgen spoorloos te verdwijnen.

Mijn jongen, als hij oversteekt, kijkt nauwelijks
opzij. Ook denkt hij nauwelijks aan mij.

Hij gaat zijn weg en vraagt niet welke, zelfs niet
als de nacht valt en hij wankelend langs muren

tast. Mijn jongen draagt een last waarover hij met
niemand spreekt. Hij vloekt als ik zijn vuisten breek.

En het is waar dat ik zijn wimpers tel terwijl hij zijn
gezicht afwendt. Hij leest zichzelf verhaaltjes voor

en weet al hoe ze gaan, hij heeft ze mm of meer
gemaakt. Mijn jongen overwint zichzelf op elke

hoek van elke straat. Mijn jongen loopt in dromen
over vroeger en komt steeds te laat. Mijn jongen

is de maan, de sterren en de zon die ondergaat.

Ovidius: Orpheus en Eurydice

‘De ongelukkige grijpt niets behalve wijkende lucht’

Als de ogen van mijn jongen donker als de Hades
zijn, trekt hij mij omlaag. De afstand tussen hem

en mij bedroeg vandaag een dagreis, die ik roepend
ondernam. Zoals hij om mij draaide en niet nader

kwam. Wat zal ik doen als straks mijn jongen
opstapt met een handgebaar? Hem wenken

op de straten, gaten laten maken in de handen
die hem dragen? Hoe leer ik hem zijn dagen

tellen, hoe de juiste vraag te stellen? Deze
jongen die uit mijn omhelzing vlucht

als uit een net, voor wie ik heden, toekomst
en verleden naast me heb gelegd. Die

hoofdschuddend mompelt niet te weten
wat hij moet. Deze jongen die mij had

te volgen op de voet.

Ovidius: Daphne en Apollo

‘Je weet niet wie je ontvlucht en daarom vlucht je’

Mijn deur staat open naar het Oosten
waar mijn jongen zich verscholen houdt.

Dat hij mij voorbijliep om te wonen
in zijn pronkjuweel, een zandkasteel

van uitgelezen lucht. Altijd vlucht hij,
altijd zijn mijn woorden in zijn rug.

Mijn jongen komt niet bij me terug.
Zo onbewerkbaar als het hout

waarmee ik ons een woning bouw.
Ik wil hem laten lopen op een grond

van uitgelezen goud. Mijn jongen vreest
wat hij niet kent. Ik zal hem zeggen wie

ik ben. Ik pleng mijn tranen op zijn zand
om hem te halen en te kerven

in mijn hand.

Light Verse

Twee gedichten
Maarten Beemster

De tussentijd

Ze leefde op wat haar soms werd gegund
en hoorde in de tussentijdse nachten
de echo van zijn stem in haar gedachten.
Ze proefde hem, maar eindeloos verdund.

Toen nieuwe hoop haar leed niet meer verzachtte
als hij weer op het laatst niet had gekund
bereikte zij uiteindelijk het punt
dat zij niet meer op hem wou blijven wachten.

Diezelfde avond kreeg ze alweer spijt:
wat viel er in haar leven nog te hopen?
Het was voorgoed voorbij: ze was hem kwijt,
er lag een lege toekomst voor haar open.

Nu hoopt ze dat het snel is afgelopen:
ze wil niet leven in de tussentijd.

Vergeten rondeel

Ik ben een man om snel weer te vergeten:
bescheiden, lekker rustig en bedeesd.
Ze zou me komen halen voor het feest
maar heeft me ongezegd de maat gemeten.

Ik heb daar bij die bushalte gezeten
toen weer gebeurde wat ik had gevreesd.
Ik ben een man om snel weer te vergeten:
bescheiden, lekker rustig en bedeesd.

Ze weet misschien niet eens meer hoe ik heette
of wat er tussen ons ooit is geweest.
En zelfs wanneer ze deze woorden leest
zal zij van mijn verdriet niet willen weten:
ik ben een man om snel weer te vergeten.

Drie bouts-rimés
Jaap van den Born

Nuchter*

Ik meen dat het in Valparaiso was
We gingen daar toen mijn verjaardag vieren
We hieven in een sjiek bordeel het glas
Zonder het wakend oog der officieren

Het rollen en het stampen van de schuit
Dat deden al die dames ons vergeten
Eén trok voor mij zelfs al haar kleren uit
Haar borstpartij bleek uiterst ruim bemeten

Terwijl zij zwoel een sigaret opstak
Ging één hand in de richting van mijn knopen
Waarop ik met een ruk haar polsbeen brak
Geen geintjes Ja? Ik ben me daar bezopen!

Want morgen was er weer een nieuwe dag
En zonder druiper, als het aan mij lag

* *Dit is een bout-rimé met de rijmwoorden van het Shakespeariaanse sonnet* Storm *van Bas Boekelo (te vinden op hetvrijevers.nl). Het bout-rimé (gedicht op gegeven rijmwoorden) was een populair gezelschapsspel in de literaire salons van de 18e en begin 19e eeuw, beoefend door alle grote namen in de dichtkunst (voor een uitgebreide geschiedenis en uitleg met tal van historische voorbeelden, zie het gratis e-boek op hetvrijevers.nl). Als u denkt dat het makkelijk is als je de rijmwoorden al hebt, probeer het dan maar eens*.

Kent u dat?*

Dat in zo'n halfverlichte bistro, als je
- Niet malend om cholesterol en hart -
Je volplempt en het voedsel start een walsje
In darmkanaal en maag en je benard

Naar de wc rent (en té vaak een vuile)
En daar de dure doppertjes en sla
Terwijl je van de krampen zit te huilen
Verdwijnen als een bruine tandpasta?

En dat, als de anaalspier is verlamd
Tot overmaat van ramp ook dit nog faalde
Temidden van een rotte zwaveldamp:
De spuitbus met de geur van dennenaalden?

* *Bout-rimé met de rijnnvoorden van het gedicht* Hoog op de gele wagen *van Gerrit Komrij (te vinden in de Ooievaarpocket* Domweg gelukkig in de Dapperstraat)

Lente*

Elk voorjaar klonk opnieuw dat rotgeluid;
Door open ramen gleed het hoog gefluit,
Van opa Schuurmans door de zomernacht
Wiens astma - erger door de watergracht -
Dan gierend langs de gevels van de straat
Weerklonk en weder klonk tot 's avonds laat
De maan verscheen in al haar bleke schijn
En het dan stil werd in het raamkozijn.
Als door een vals gestemde orgelpijp
Werd ieder langzaam voor het dolhuis rijp
En klonk gesteun bij de eerste lentewind
Als in een klas wanneer de les begint.
Terwijl men zachtjes vloekte op de wal
En tanden hoorbaar knersten overal
Genoot de oude Schuurmans onbewust
En luidkeels piepend van zijn avondrust.
Tot in de herfst, dan kwam men op verhaal,
Daar door de kou hij dan de ramen sloot
En 's winters binnenskamers verder floot.

* *Bout-rimé met de eerste 20 rijmwoorden van de* Mei *van Gorter*.

Twee gedichten met recept
Frits Criens

Flower power

Ze was een onwijs gave wereldchick
Met wie ik zomaar aan de praat zou raken
Haar stotterstemmetje gaf mij een kick

Ze wou graag een salade voor me maken
Een bloemencompositie, lekker hip
Die mij, de liefdesdichter, wel zou smaken

Een keur van fruit en groente, stukjes kip
Een overdadig geurtapijt van kleuren
Ik waande me the hero in een clip

Het was de glorietijd van love en peace
En over peace had zij het uitentreuren
Maar love... en dat moest mij dus weer gebeuren
Ze had de k...k...kissing... d...disease

Carpaccio van gerookte kip met ratatouille
Recept: Marleen Willebrands

Ingrediënten

Voor de carpaccio: 200 g gerookt kipfilet; 1 zakje rucola; 4 tomaten; 25 g pijnboompitten; 1 ananas; 3 eetlepels witte balsamico-azijn; 9 eetlepels walnotenolie; peper en zout
Voor de ratatouille: 4-5 tomaten; 2 courgettes; 1 aubergine; 2 paprika's (1 rode en 1 groene); 2 geschilde uien; 3 teentjes knoflook; 0,5 dl olijfolie; zout en peper uit de molen; 1 theelepel suiker; 2 theelepels azijn
Voor de garnering: eetbare bloemen

Bereiding

Schil de ananas en verwijder de harde deeltjes. Snijd heel dunne schijfjes in het vruchtvlees. Ontvel de tomaten en snijd ze in plakjes. Bedek een bakplaat met bakpapier en leg hierop de tomaten en de ananas. Schuif de plaat in een oven van 100 graden en droog de vruchten gedurende een viertal uren. Maak intussen de ratatouille. Verwarm de over voor op 210 graden. Was de groenten en snijd ze in blokjes. Leg de gesneden groenten in een ovenschaal of op een bakplaat. Giet de olijfolie eroverheen en meng deze goed met de groenten. Voeg zout en peper toe. Bak 40 minuten in de oven. Sprenkel de met de suiker vermengde azijn erover. Laat afkoelen in de koelkast.Maak dan een dressing van de notenolie en balsamicoazijn. Breng op smaak met peper en zout. Snijd de gerookte kipfilet overlangs in dunne

plakken. Bouw vervolgens op elk bord torentjes met een laagje kip, wat rucola, pijnboompitten, gedroogde tomaat en ananas en herhaal. Werk omhoog zodat er een torentje ontstaat. Eindig met een plakje gedroogde ananas. Breng de torentjes op smaak met de dressing. Schep de ratatouille ernaast. Garneer met eetbare bloemen.

Kunst

We noemden haar señora Vlammenwerper
De duivel zelf had haar de kunst geleerd
Geen kok serveerde zijn gerechten scherper

Haar bonenschotel was niet echt verkeerd
Veel sambal, kerrie, knoflook en cayenne
Met kip in spicy sauce gemarineerd

Zo'n eenpansmaaltijd kostte niks haast enne...
De porties waren vorstelijk royaal
Voor prijsbeleid bezat ze een antenne

Creëer je vraag, dat had ze goed begrepen
Die strategie beheerste zij totaal
Nog uren na zo'n gloeiend hellemaal
Was haar te dure drank niet aan te slepen

Mexicaanse bonenschotel met kip
Recept: Marleen Willebrands

Ingrediënten

4 kipfilets; olijfolie om te bakken; 2 rode gesnipperde uien; 1 groene en 1 rode paprika; 3 tomaten; 1 kleine ananas (of blik); 1 blik rode kidneybonen (ca. 400 g); sambal (desgewenst); kerrie.
Voor de pin-piri marinade: 1 dl olijfolie; 2 eetlepels gemalen gedroogde chilipepers; 0,5 eetlepel paprikapoeder; 2 theelepels zeezout; 1 teen fijngesneden knoflook; 0,5 dl appelazijn
Voor de garnering: bosje koriander; tortilla chips.

Bereiding

Maak een paar uur van tevoren de marinade. Wrijf knoflook, zeezout, paprikapoeder en chilipepers fijn. Doe deze massa in een afsluitbare jampot tezamen met olijfolie en azijn. Flink schudden. Zet de pot enkele uren in de koelkast om de kruiden goed in te laten trekken. Snijd de kipfilet in reepjes en leg ze in een diep bord. Marinade eroverheen gieten en een tijdje laten staan. Kip uit de marinade halen en in olijfolie aanbraden. De gesneden uien aan de kip toevoegen. Snijd de panka's in lange reepjes, en erbij doen. Tomaten m kokend heet water ontvellen, in stukken snijden en laten meesudderen. Ananas schillen, in plakken snijden, de harde deeltjes verwijderen. De stukjes ananas aan het groentemengsel toevoegen, samen met de uitgelekte bonen. Kruiden naar smaak met sambal (indien nodig!) en kerrie. Bestrooien met gehakte koriander. Gameren met tortilla chips.

Twee gedichten
Koos Dijksterhuis

Tovertherapie

Laatst kwam ik bij een tovertherapeut
ik werd verpletterd onder haar charisma
ze overtuigde me: ik nam een clisma
de slechte energie die moest eruit

En werd ik ayurvedisch planteneter
dan werd ik ongetwijfeld nóg veel beter!
ik huppelde naar huis - het leek getover -
want al mijn klachten waren eensklaps over

Ik werd asceet en schoon mijn lichaam kwijnde
was ik gezond en bovenal voldaan
ik kon de slechte energie weerstaan!
en toen ik dood ging vond ik dat het einde

Dus laat u, mocht u het hiernamaals vrezen
eens door een tovertherapeut genezen!

Kalverliefde

Hij haat geheimseks en het celibaat
Hij haat de orde die hij dus verlaat
De monnik is volkomen uitgekloosterd

Als burger is de man algauw getrouwd
Omdat hij zo enorm van kinderen houdt
Hij lust ze rauw, maar liever nog geroosterd

À la Annie M.G.
Judy Elfferich

KIJK, zei het schaap Veronica, die wijzer gaat bewegen...
Dan komt het vuurwerk, want dan staan de wijzers op elkaar!
Welnee, zeiden de dames Groen. Het is pas kwart voor negen.
Om twalef uur vanavond pas begint het nieuwe jaar.

De dominee sprak: Juist! Dan gaan we vuurpijlen afsteken.
Het is een prachtig jaar geweest, maar straks is het voorbij.
Laat ons dus heden onze goede voornemens bespreken,
opdat we januari in gaan met een Schone Lei.

Hè ja, zeiden de dames Groen. Men wil zich soms bezinnen,
met weemoed en een glaasje uit de zondagse karaf.
Wij namen ons net voor aan deze puzzel te beginnen.
Hij heeft tienduizend stukjes en hij moet van 't jaar nog af.

Het schaap beloofde: Ik zal nooit meer van de kerstboom eten
en niesen doe ik voortaan altijd keurig in mijn staart.
De dominee die raadpleegde langdurig zijn geweten;
hij maakte een Geheime Lijst en wierp die in de haard.

Elf oliebollen later wees het schaap naar de pendule:
Maar nou is het toch echt zover, nou heb ik 't goed gezien!
Kom dominee, de lucifers. Óp naar de vestibule!
Welnee, zeiden de dames Groen. Het is pas tien voor tien.

Opeens begon het buiten hard te ploffen en te knallen,
met overal gezoef, geflits, gedaver en gegil.
Ze zaten elkaar even aan te kijken met z'n allen.
Toen gniffelden de dames Groen: Ach gut, de klok staat stil.

Sjampanje! riep de dominee, bekomen van de schok.
Veel heil en zegen! En ik repareer dit jaar de klok.

Drie gedichten
Simon Knepper

Een ongeluk komt nooit alleen
Maar vaak met een gebroken been
Een zere schouder, blauwe scheen
Of allerhande schrammen

Zo blijkt men als de slinkse tijd
Van lente naar midzomer glijdt
Opeens zijn wilde haren kwijt
En later ook zijn tamme

Het wijkende tao

De weg der aanvaarding geeft wijsheid
De weg der ontkenning verdriet
Dat zeiden de oude Chinezen al
Maar de jonge zeiden van niet

Quia absurdum

Onze Heer is drie personen
Dat geloven wij heel zeer
Was de Heer maar vier personen
Dan geloofden wij nog meer

Twee onzijnen
Drs. P

Uw aandacht, alstublieft, voor Gordon Brown
Herhaaldelijk geflest door Tony Blair
(Het type advocaat voor kwaaie zaken)

Die optrad met een jongensachtig air
En in Iraq geschiedenis ging maken
Als poedel van een maffe president

Maar Labour's luchtkasteel begon te kraken
Want Blair was joviaal incompetent
Een Tory kreeg 't beheer van London Town

En Gordon is ontluisterd; zijn partij
Geeft hem de Zwarte Piet. Dat hoort erbij

*

Tja, 14-18... nou, dat was me wat!
The war to end war, luidde toen de kreet -
De oorlog die de oorlog uit zou bannen

Daarvan kwam niets terecht, zoals u weet
Ondanks de vele goedbedoelde plannen
Men ziet er niet van af. Integendeel

Er zijn nog altijd ruim voldoende mannen
(Om nog te zwijgen van het materieel)
Geschiedenis vindt plaats, en dat is dat

Vervelend ja, maar kennelijk verplicht
Zo is de mens nu eenmaal ingericht

Drie kwatrijnen
Ivo de Wijs

Tweestedentocht

‘It giet oan,’ zei mijn neef Ids
Maar het dooide al bij Snits
Ik moest in mijn nette pak
Naar een wake bij een wak

Boerenkool

Sodeju, dat wintervreten
Slordig op een bord gesmeten
Brengt me altijd uit m'n hum
En de worst is yet to cum!

Trek

Van mijn korstjes voor de ganzen
Zat een dakloze te schranzen
Hij vroeg keurig of 't mocht
Ik heb maar een Krant gekocht

Essay

De kolibrie van Emily Dickinson
Sarah Hart

In *Out of Sheer Rage*, het boek van Geoff Dyer over het niet-schrijven van een biografie van D.H.Lawrence, vertelt hij hoe hij Lawrence's huis in Taormina bezoekt: ‘We had found it. We stood silently. Ik herkende dit moment van andere pelgrimages: je kijkt en kijkt en probeert gevoelens op te roepen die er niet zijn. Je probeert voor jezelf te herhalen, als een mantra: “D.H. Lawrence woonde hier.” Je zegt: “Ik sta hier op de plaats waar hij stond, ik zie de dingen die hij zag...” maar er verandert niets, alles blijft precies hetzelfde - een weg, een huis met de hemel erboven en de zee glinsterend in de verte.’

Zo stond ik vorig jaar voor het huis van Emily Dickinson aan de Main Street in Amherst, Massachusetts, een oord waar vermoedelijk niet veel is veranderd sinds de dichteres er woonde. Het huis staat er nog, de straatnamen zijn nog dezelfde, op een oude kaart ziet het centrum van de stad er nauwelijks anders uit dan nu. De uit plaatstaal geknipte silhouetten van Emily Dickinson en Robert Frost op de wegberm, schijnbaar diep in gesprek gewikkeld, maken een recentere indruk. Maar het huis is niet langer bewoond; tezamen met ‘The Evergreens,’ het huis van Emily's broer Austin Dickinson, is het nu een museum, eigendom van Amherst College.

Het museum was dicht op de dag dat ik er was en de mogelijkheid dat ik er ooit terug zal komen is niet groot: een gemiste kans, maar leidend tot zoveel lezen en nadenken dat ik er nu eerder dankbaar voor ben. Je kijkt aandachtiger naar een huis waar je niet in kunt. Ik keek naar de twee dubbele voorramen op de eerste verdieping: achter welke zat Emily te schrijven? Zou ze op deze zelfde bomen hebben uitgekeken? Daar is een gedicht over maar het verheldert niet veel:

> By my Window have I for Scenery
> Just a Sea - with a Stem -
> If the Bird and the Farmer - deem it a ‘Pine’ -
> The Opinion will do - for them - [849]

De tuin rond de twee gebouwen was niet indrukwekkend, maar de huizen zelf, imposant en massief, stonden dichtbij elkaar. Het is niet moeilijk zich een voorstelling te maken van het verkeer ertussen - het

ene huis bewoond door een broer met zijn familie, en in het andere de twee ongetrouwde zusters. Maar hoe ik mij ook inspande, het magische moment van te staan waar de dichteres stond, en te zien wat zij zag, veranderde niets: verscholen tussen de bomen, een groot huis dat van een willekeurige bemiddelde stadsbewoner had kunnen zijn. De enige op de plaats zelf verkregen informatie was dat de inboorlingen de naam van de stad uitspreken als Ammerst, zonder de h.

Ik denk niet dat het zien van het interieur van haar huis veel aan het lezen van Emily Dickinson zou hebben toegevoegd, maar er zo aandachtig omheen te dwalen maakte mij wel ontvankelijk voor de toestanden om haar heen, en vooral voor de wonderbaarlijke samenloop van omstandigheden waaronder haar werk tenslotte gepubliceerd werd. De heldin van dat verhaal is Mabel Loomis Todd, die je soms vermeld ziet als degene die Emily Dickinson's teksten verminkte. Richard B. Sewall amendeert dat terecht in zijn biografie: ‘Hoewel zij haar nooit persoonlijk had ontmoet, moet gezegd worden dat Mabel Todd uiteindelijk dieper doordrong tot de “werkelijke” Emily Dickinson dan iemand anders in Emily's directe entourage.’

Mabel Todd vestigde zich in Amherst met haar man David, een astronoom, en maakte bijna meteen kennis met Austin Dickinson en diens vrouw Sue; zij werd verliefd op Austin en leerde Emily in feite kennen met hem als tussenpersoon, zonder haar ooit zelf te ontmoeten. Ze was een talentvol zangeres en schilderes en zong soms voor Emily, die buiten haar gezichtsveld op de trap zat, of zond haar een tekening; Emily stuurde haar in ruil bloemen, een glas sherry of een gedicht, ‘and we have a very pleasant friendship that way’. Een meer direct contact met haar is er nooit geweest, maar Mabel schreef in haar dagboek dat haar gedichten ‘full of power’ waren en zij was, zoals Sewall schrijft, ‘een van de zeer weinigen in Emily's leven die een getuigenis van onvoorwaardelijke waardering voor haar poëzie heeft achtergelaten.’

Op een dag, op 24 September 1882, twee weken nadat zij voor het eerst voor Emily had gezongen, stuurde Mabel haar een schilderij van bloemen genaamd ‘Indian Pipes,’ waarvan een latere versie gediend heeft voor de omslag van de eerste uitgave van *Poems*. Als antwoord, met de woorden: ‘I cannot make an Indian Pipe but please accept a Humming Bird,’ stuurde Emily haar het gedicht ‘A Route of Evanescence’ [1489]:

A route of Evanescence,
With a revolving wheel -
A Resonance of Emerald
A Rush of Cochineal -
And every Blossom on the Bush
Adjusts it's tumbled Head -
The Mail from Tunis - probably,
An easy Morning's Ride

Dit moet volgens Sewall een van Emily's favoriete gedichten zijn geweest, want ze had het ook al aan andere mensen gestuurd. In de biografie staat een reproductie van een vroege handgeschreven versie, vergezeld van enkele keuzewoorden. Zoals Mabel Todd later schreef: een latere versie gaf vier vervangende woorden in de regel 'With a revolving wheel' (...) Onderaan de bladzijde staat geschreven 'with a delusive/ dissembling/ dissolving/ renewing wheel'.

Toen zij de gigantische taak op zich nam om deze gedichten te redigeren waren dit het soort kwesties waar Mabel over moest beslissen. Ze noteerde: 'Maar in dit geval, zoals in veel andere, koos ik het woord waar zij kennelijk de voorkeur aan gaf, in haar eigen laatste versie. In de vele gedichten waarin verschillende woorden ter keuze werden aangeboden, leek het vaak of de vervangende woorden alleen maar dienden om haar bedoelingen duidelijker te maken, om twijfel weg te nemen, en bijna nooit om rijm of ritme aan te passen.'

Hoe meer je over Mabel Todd leest hoe meer je je verwondert over het vreemde toeval van haar aanwezigheid, precies toen ze nodig was. Na de dood van Emily vond haar zuster Vinnie de kleine schriftjes met gedichten en wilde die publiceren. Sue, de vrouw van Austin, zei dat ze deze taak op zich zou nemen, maar de tijd verstreek en er gebeurde niets; en zo wendde Vinnie zich tenslotte tot Mabel Todd, die een groot deel van haar leven aan het werk besteedde - jaren van kopiëren, redigeren, corresponderen met de uitgever, en dit alles in samenwerking met Thomas Wentworth Higginson die, zoals Sewall schrijft, 'Emily's betoverende denkbeelden altijd had bewonderd, maar de vorm van haar gedichten consequent had betreurd en nooit had aangedrongen op publicatie.'

De gedichten verschenen in diverse bundels, door Higginson voorzien van titels en met veranderingen in de tekst. Er bestaan tegen-

woordig geautoriseerde edities die beweren precies te zijn hoe de dichteres ze bedoeld had, maar dat weet niemand.

Mabel Todd en haar man kwamen tegenover de Dickinsons te wonen; haar liefdesaffaire met Austin Dickinson duurde tot diens dood. Hij stierf, zoals Mabels dochter Millicent Todd Bingham schreef in *Ancestors' Brocades: the Literary Debut of Emily Dickinson* (NY Harper 1945) 'zonder ooit vermoed te hebben dat zijn zuster een groot dichteres was geweest.' De affaire tussen Mabel en Austin was stormachtig en hartstochtelijk - of dat vonden ze in elk geval zelf, maar er zou nu weinig aandacht aan worden geschonken als Mabel niet ook de eerste was geweest die de waarde van de poëzie van Austins zuster had onderkend. In de nasleep daarvan kennen wij ook allerlei intieme details over hun liefdesrelatie (er bestaat zelfs een heel boek dat daaraan gewijd is - *Austin and Mabel: the Amherst Affair and Love Letters of Austin Dickinson and Mabel Loomis Todd* door Polly Longsworth, NY, Farrar Straus Giroux, 1984). Ook heeft Mabel Todd een eigen hoofdstuk, onder de titel 'An Erotic Record,' in *The Bourgeois Experience* van Peter Gay (Victoria to Freud, Vol 1. Education of the Senses; NY, Oxford UP. 1984), en dat is weer omdat zij een gedetailleerd verslag bijhield van haar erotische ervaringen - met haar minnaar zowel als met haar man.

De hemel weet hoeveel vrouwen in het Victoriaanse tijdvak bijhielden op welke dagen ze de liefde bedreven, zoals Mabel deed (ook om redenen van geboortebeperking), in dagboeken die zijn verbrand of ongelezen weggegooid; maar die van Mabel en haar man bleven bewaard en liggen veilig in de bibliotheek van Yale. Haar man was op de hoogte van de affaire met Austin, ze besprak zelfs details ervan met hem, en ook Austins vrouw Sue wist ervan, hoewel zij aanzienlijk minder tolerant was. In feite lijkt iedereen ervan geweten te hebben, met inbegrip van Emily zelf. Austin en Mabel ontmoetten elkaar vaak in de eetkamer van de Homestead; soms, volgens een van de bedienden, uren achter elkaar; ik vraag me af of dat er ook bij verteld wordt tijdens de rondleidingen in het huis.

Overspel in de eetkamer, hoe Victoriaans ook, gaat niet boven onze verbeelding. Van de levendige Mabel Todd zelf kan men zich zonder veel moeite een voorstelling maken, evenals van haar man de astronoom, die met onmenselijke inspanning drie keer de wereld afreisde om drie zonsverduisteringen te zien, die alle drie schuilgingen achter

het wolkendek. Ook Austin Dickinson, met zijn vreemde haardos en zijn tirannieke vrouw, zijn goed voorstelbaar. Maar degene met wie dat moeilijk blijft is Emily zelf.

Haar poëzie deelt weinig mee over haar persoonlijke leven en is hoe dan ook niet gemakkelijk te begrijpen. Haar geest ontsnapt telkens langs een raaklijn - iets dat overigens wel zorgt voor intrigerende lectuur, zelfs wanneer je het maar half hebt begrepen; het eenvoudigst is te volstaan met het erkennen van haar genialiteit. Het helpt om veel van haar te lezen, en vaak te herlezen eveneens, zoals een tekst in een vreemde taal soms opeens begrijpelijk wordt nadat men zich er tien keer het hoofd over heeft gebroken. En we kunnen profiteren van de inzichten van lezers en critici die ons zijn voorgegaan en ons verteld hebben waar we op moeten letten.

Maar Mabel Todd en de andere vroege lezers moesten het doen zonder die steun, ze hadden geen enkel aansluitingspunt. Het is een opwindende gedachte de eerste lezer van Emily Dickinson te zijn: misschien was een gezonde belangstelling voor seks een voorwaarde. In elk geval, hoewel het kennen van Mabel Todd ook niet echt helpt om Emily Dickinson te begrijpen, er is geen twijfel aan dat de dichteres en het nageslacht haar grote dank verschuldigd zijn.

Want de inspanning die Mabel Todd aan Emily Dickinson wijdde was werkelijk heroïsch; ze kreeg niet alleen te maken met de praktische moeilijkheden verbonden aan het redigeren van een omvangrijk oeuvre, maar ook met allerlei excentrieke en lastige mensen, te beginnen met leden van de familie Dickinson, leidend tot een pijnlijke rechtszaak over vastgoed. Zij verzamelde en redigeerde ook Emily Dickinson's brieven, eveneens een omvangrijk werk, dat nog juist op tijd zijn beslag kreeg: naar de in New England geldende traditie werd kort na iemands overlijden alle privé-correspondentie vernietigd.

Haar dochter geeft een voorbeeld van het soort moeilijkheden waar zij mee te maken kreeg toen zij probeerde Emily's uiterlijk te beschrijven voor de *Brieven*-uitgave: ‘Het gaat om het kapsel. Mrs Ford zei “dat het gegolfd was, over haar hele hoofd.” Zo herinnerde Mrs Ford het zich. En aangezien Miss Vinme [de zuster van Emily] het zo prefereerde werd deze beschrijving aangehouden, in weerwil van het feit dat andere jeugdvriendinnen van Emily volhielden dat ze sluik haar had. Dit wordt ook bevestigd doordat Emily geen gegolfd haar heeft op de enige foto van haar genomen tijdens haar leven.’ - Dat waren mensen

die Emily, in tegenstelling tot Mabel, zelf ontmoet hadden, en men kan zich voorstellen hoe het haar te moede was: ‘Zij vertelde mij over haar wanhoop wanneer de oude dames het onderling niet eens waren.’

Zoals Mabel Todd de uitgave van Emily Dickinson beheerd heeft, zo beheerde haar eigen dochter de hare; haar boek is een eerbewijs aan haar moeder in de vorm van brieven en dagboekaantekeningen. De dochter kon zich er blijkbaar niet toe brengen melding te maken van haar moeders affaire met Austin Dickinson, maar zij geeft wel een aantal vroege kritieken van Emily Dickinsons gedichten, waaronder zeer giftige, zoals een van Andrew Lang. Later herzag Lang zijn mening enigszins en schreef dat ‘one turns over Miss Dickinson's book with a puzzled feeling that there was poetry in her subconscious, but that it never became explicit.’

Van een andere criticus is de opmerkelijke formule, in een brief: ‘The first stanza of the *Humming Bird* is a surprise of the true lyrical sort: but the second reflects back badly on the sheen of its predecessor. Pardon me for saying that Miss Dickinson's verse suggests to me a superb brain that has suffered some obscure lesion which now and again prevents the filling out of a thought - as if a cog slipped in some fine wheel just at the point of consummation.’

Bij dit soort commentaren moet men er haast dankbaar voor zijn dat Emily Dickinson haar eigen werk nooit in druk heeft gezien, en er nooit besprekingen van heeft moeten lezen.

De positiefste vroege bespreking was van de hand van William Dean Howells, in *Harper's*. Hij was bevriend met Mabel Todd; zij zorgde niet alleen voor een uitgave van de gedichten, maar ook, als een goede zaakwaarnemer, voor een serieuze bespreker. Howells stuurde haar zelfs een drukproef van zijn artikel. ‘Terribly unsparing many of these strange poems are,’ schreef hij, ‘but true as the grave and certain as mortality’. Hij schreef ook over haar retraite uit de wereld: ‘There is no hint of what turned her in life upon itself, and probably this was its natural evolution, or involution, from tendencies in the New England, or the Puritan, spirit.’

Na mijn vergeefse bezoek aan het woonhuis Dickinson - zelfs als je daar was geweest tijdens Emily's leven moest je, zoals Mabel Todd, genoegen nemen met het besef van haar aanwezigheid daarboven aan de donkere trap - ging ik van Massachusetts door naar Vermont. New England heeft zelfs nu nog iets dat iets duidelijk maakt over de

Dickinsons; het ziet er niet uit als een oord waar de mensen een opmerkelijk luchthartige benadering van het leven hebben, en toevallige ontmoetingen op doorreis maken duidelijk dat er meer dan genoeg ruimte overblijft voor excentriciteit.

Of het huis gesloten is of niet, Amherst is zeker een bezoek waard, de naam geeft een speciale glans aan de kaart en de geesten van de Dickinsons en de Todds spoken er nog rond. Je zult de dingen nooit zien zoals Emily Dickinson ze zag, hoewel ik, in de wildernissen van Vermont, uit het hotelraam keek en een werkelijke *route of evanescence* zag: voor het eerst in mijn leven een echte levende hummingbird, een kolibri.*

* Gedichten uit R.W.Franklin, ed., *The Poems of Emily Dickinson. Reading Edition*. Harvard University Press, *2005*.

Geen dichterschap van het gangbare type
Paul Ilegems

Het gemak waarmee Drs. P complexe versvormen uitdenkt en met ongehoorde precisie in de praktijk brengt, heeft menigeen versteld doen staan. De versregels lijken hem zonder hapering uit de pen te vloeien, zodat je gelooft dat hij in verzen zou kunnen praten, als hij dat wilde. De compromisloze vormvastheid van zijn gedichten is onnavolgbaar. Drs. P handhaaft een rijmtechnische discipline die pas bij nadere beschouwing in haar volle ijzingwekkende strakheid tot de lezer doordringt en uniek is in de Nederlandse literatuur. Aan dichterlijke vrijheden heeft hij nooit behoefte, ze bestaan niet voor hem. En onophoudelijk verzint hij nieuwe versstructuren, de ene al ingewikkelder dan de andere, zoals de ‘dwarsverbinding,’ de ‘(d)e(e)f’ of de verbijsterende ‘rupsband,’ waarin de versregels naar boven toe verdwijnen om vervolgens onderaan weer op te duiken, als bij de voortbeweging van een tank. Desgewenst dicht hij in twee talen tegelijk, zoals hij bewees met de ‘biling’. En jawel, een ‘triling’ fabriceerde hij ook.. Zijn taalvirtuositeit lijkt een bovennatuurlijke gave, alleen vergelijkbaar met het talent van jeugdige schaakmeesters of autistische geheugenwonderen, die de wetenschappelijke wereld versteld doen staan. Er lijkt ook geen enkel onderwerp te bestaan dat hem niet ligt. Vraag hem een gedicht over de Leidse fles, de Vesuvius of de boeddhistische tempelarchitectuur: hij produceert het meteen.

Dit objectieve aspect van zijn dichterschap, de vrijblijvendheid ervan, wekt wel eens twijfel. Vraag je een dichter waarom hij verzen schrijft, dan komen begrippen als ‘innerlijke noodzaak’ ter sprake. Daarvan is bij Drs. P niets te bespeuren. Gevraagd naar de bron van zijn dichterschap, verklaart hij steevast dat het hem louter gaat om taalplezier. Taalbeheersing en virtuositeit vormen een doel op zich. Hij is klaarblijkelijk geen dichter van het gangbare type. Er *is* iets mee, en iedereen die zijn teksten leest of hem op het podium aan het werk ziet, voelt dat.

Ware dichters houden dan ook niet zo van zijn verzen. Ze vinden er ‘zichzelf niet in terug’ en noemen ze mechanisch. Het woord ‘maak-

werk' valt. Drs. P is niet echt, hij is niet dichterlijk bevlogen. Waaruit blijkt bij deze man de innerlijke noodzaak? Haast nooit behandelt hij typisch dichterlijke thematiek. Hij heeft geen verwantschap met de dichters van zijn tijd. Hij ziet er ook niet als een dichter uit, hij praat niet als een dichter, wandelt niet zo, enzovoort. Maar als Drs. P geen dichter is, wat is hij dan wel?

We stuiten hier op het raadsel van zijn persoonlijkheid. Weten we wel goed wie Drs. P is? Hij heeft niet de gewoonte in interviews veel over zichzelf te vertellen. Zijn innerlijke roerselen blijven verborgen. Zelfs zijn beste vrienden geven toe dat ze hem eigenlijk niet echt kennen. Er is iets volmaakts aan hem. Nooit maakt hij een taalfout, nooit komt hij ergens te laat, nooit zegt hij iets dat verkeerd begrepen wordt. Hij lijkt geheel vrij van misstappen en onhandigheden.

Kortom, al het menselijke is hem vreemd. En waar komt hij eigenlijk vandaan, deze in Thun geboren Zwitser, die vanuit Indonesië op redelijk gevorderde leeftijd op het podium verscheen? Wat zijn zijn achtergronden? Hoe kwam hij tot de verskunst?

De werkelijke oorsprong van Drs. P is tot vandaag een goed bewaard geheim gebleven.

Niet langer, evenwel.

Diepgaand speurwerk in Nederland, Zwitserland en Indonesië laat geen verdere twijfel omtrent zijn ware natuur. De dwingende conclusie luidt dat Drs. P in wezen niet meer is dan een fraai geconstrueerde fictie. Wie vraagtekens zette bij zijn dichterschap heeft gelijk: niet alleen is Drs. P geen dichter, hij heeft ook met de menselijke soort *an sich* haast niets gemeen. De gedaante die zich 'Heinz Polzer' noemt en als zodanig aanzienlijke roem kon vergaren, is een in Zwitserland gebouwde cybernetische rijmapparatuur, die behalve verzen maken ook nog piano kan spelen, sigaren roken en zingen.

Het bedrijf dat hem uitbracht opteerde voor een humanoïde vormgeving, deels om in te spelen op de wijdverbreide nostalgie naar automaten, deels ook om te laten kijken tot welke verbazende vormen van *trompe-l'oeil* de hedendaagse technologie in staat is. Om enkele onvermijdelijke beperkingen en kinderziekten te camoufleren kreeg het toestel het aanzicht van een al wat oudere, ietwat stramme man, van

wie het publiek dus zeker geen danspasjes, salto's of andere fratsen zal verwachten.

Tot de software behoren alle rijmvormen sinds Anacreon, alsook de woordenschat en grammatica van de meest courante Europese talen. Voorts nog een reeks geijkte formules en gedragsregels. De afkorting ‘Drs. P’ staat in werkelijkheid voor ‘Direct Rhyme System\Personation’. Dat dit onthutsende staaltje van Zwitserse knowhow het eerst in Nederland werd uitgetest, is omdat de Nederlanders van alle Europeanen het makkelijkst om de tuin te leiden zijn.

De door het systeem continu geproduceerde taalacrobatiek is verbluffend en ook de sturing middels de piano is bijzonder gesofistiqueerd. Maar vooral de stem is een wonder van digitaal vernuft, want al blijf je er de wat nasale computertoon nog ‘doorheen horen’, toch is zij reeds vol nuance, vibrato en quasi-menselijke bewogenheid.

Om het simpel te houden zijn er niet meer dan twee modi, voor respectievelijk zingen en praten. Het zingen is afgesteld op topsnelheid, zodat je als luisteraar de hoogste concentratie nodig hebt, wil je de tekst meteen bevatten. De praatfunctie werd omwille van het contrast in de bedachtzame modus gezet, resulterend in een spreektempo dat een stuk lager ligt dan het menselijk gemiddelde. In beide gevallen zijn op gezette tijden haperingen en aarzelingen ingebouwd, om de toehoorder niet al te zeer af te schrikken. Kortom, de hele programmatuur is psychologisch zeer doordacht, wat in de snel evoluerende computerwereld beslist een uitzondering mag heten.

‘Zelf’ heeft Drs. P ons eenmaal een hint gegeven hoe zijn binnenste eruitziet, en wel in het 24^{stc} van de *Zwitserse sonnetten* (24 is niet toevallig het laatste getal van ons klokmechanisme, waarna het tellen opnieuw begint). Het vers behandelt de drie beroemde automaten van Jaquet-Droz in het museum van Neuchâtel, die nog steeds elke eerste zondag van de maand geactiveerd worden. Het schrijvende jongetje kan elke tekst van maximaal veertig tekens produceren, de puntjes op de i's incluis, en zijn ogen volgen wat hij schrijft. Het tekenaartje kan een hondje of een portret van Louis XV op papier zetten, en blaast het stof weg. Het meisje speelt vijf melodietjes die door Jaquet-Droz werden gecomponeerd. We hebben hier dus te maken met de achttiende-

eeuwse prefiguratie van zijn eigen ‘ik,’ en niet minder Zwitsers. Het gedicht laat zich lezen als een zelfportret:

> Vijf wijsjes, dat is alles. Evenwel
> Ze geeft ons sierlijk, foutloos orgelspel
> De musicienne. En ze heeft allure
> Zo ook haar broertjes - alleraardigst stel
>
> Dat kinderlijk aandachtige, secure
> (Hij tekenwerk, de ander écriture)
> U moet dat eens gaan zien in Neuchâtel
> Het manuaal, de kleding, de coiffure
>
> Ze hebben ruim twee eeuwen al geleefd
> Bezochten denkers en gekroonde lieden
> Die kunstproducten van P. Jaquet-Droz
> Zijn zoon H.-L. en ook J.-F. Leschot
> Wat schrijft de knaap? *‘Wir sind die Androïden’*
> Een koele tekst, die toch iets tragisch heeft

De vruchtbare vrouwenhaat van Tristan Corbière
Martin de Koning

De 19e-eeuwse Franse dichter Tristan Corbière (1845-1875) had astma, was ernstig reumatisch en allesbehalve *good looking*. Lelijkheid is natuurlijk erg subjectief en een flinke dosis zelfverzekerde esprit maakt veel lelijkheid goed - Sartre was er het loensende bewijs van - maar Corbière vond niet alleen zelf dat hij foeilelijk was, dat vonden vrouwen ook. Het leidde tot gefrustreerde woede. Woede die hij in zijn gedichten vaak in de mond legde van een vrouw, een vrouw die vertelt over een door haar geminachte, en toch soms begeerde, man:

> Hij is niet mooi ... Dat moois moet dan van mij maar komen -
> Ik kan toch mooi zijn in zijn plaats?! -
> Dus toch zo'n prins op 't witte paard uit meisjesdromen? ...
> - Ík koningin dan: Híj melaats!
>
> *Cet homme est laid... - Et moi, ne suis-je donc pas belle,*
> *Et belle encore pour nous deux! -*
> *En suis-je donc enfin aux rêves de pucelle?...*
> *-Je suis reine: Qu'il soit lépreux*.[3)]

Corbière ging om zijn krakkemikkige gestel te koesteren naar het zonnige Italië en keerde gedesillusioneerd terug: gebak te zoetig, sfeer te weeïg. Dan Bretagne maar, waar hij thuishoorde, met zijn grimmige rotskusten en woeste zeeën. Maar ook in Roscoff, waar zijn ouders een onderkomen voor hem hadden gevonden, verveelde hij zich te pletter. Hij was woedend op zijn zieke gestel en woedend op zijn vader, tegen wie hij tegelijk zo opkeek. Want papa had het gemaakt in het leven: die was in zijn jeugd een antiklerikaal revolutionair geweest en Voltairebewonderaar, daarna kapitein op de ruige grote vaart, uitgever van twee rebelse kranten en was - tot overmaat van jaloezie - ook nog een succesvol schrijver geworden en een gezien directeur van een *Compagnie de Navigation*. Hoe reken je af met zo'n vader? Een vader die koele minachting had voor zijn ziekelijke, gedichtjes schrijvende zoon. Tristan uitte zijn vadercomplex in bizar gedrag en gecultiveerde onaangepast-

3) *uit 'Femme'*

heid. Hij zette een boot neer in zijn woonkamer en sliep daar in. Hij liet zijn vrienden expres omkieperen in zijn echte boot om ze te laten voelen wat zeemanschap werkelijk inhield. Eigenlijk ging hij het liefst varen in zijn eentje, in gevaarlijk stormweer, of flaneren door Roscoff in lieslaarzen tot over zijn knieën. Hij veranderde zijn voornaam - want dat was ook zijn vaders voornaam! - van Édouard in het avontuurlijker klinkende Tristan, verkleedde zich als bisschop om de havenhoertjes in Roscoff te bezoeken, als vrouw om op de foto gezet te worden, ging wandelen met een ouwe deken over zijn schouders geslagen en een rooie dienstmeidenmuts op en liet zijn reumatische lijf dan expres waggelen als de halve zot die hij allesbehalve was. Dat riepen de meisjes in Roscoff hem dan ook na: 'Daar gaat de gek!' '*An Ankou'* zeiden de zeelui tegen elkaar: 'Daar gaat de dood.'

Het was een pose, zeggen sommige critici, maar Jean Rousselot[1)] gelooft daar in zijn voortreffelijke inleiding op *Les Amours jaunes* niets van. Corbière bloedde onder zijn masker, zegt Rousselot en hij citeert twee veelzeggende regels:

> Na elke clownshansop
> Ben ik opnieuw verpopt...
>
> *Après chaque oripeau*
> *J'ai laissé de ma peau...*[2)]

En in die toestand van je ziel vermommen, van grijnzen met je rug tegen de muur, ontmoette Corbière zijn Marcelle, zijn treurige muze, zijn lellebel van stand, die in het echt Armida-Josefma Cuchiani heette en die, na een paar jaar in Parijse theatertjes vage baantjes te hebben gehad, de maîtresse werd van graaf Rodolphe de Bottine. De graaf moest genezen van een verwonding en zocht daarom de rust van de Bretonse kust. En daar in Roscoff hebben ze elkaar leren kennen: Tristan en zijn 'Marcelle'. Tristan werd wanhopig verliefd op deze mooie meid en drie zomers lang heeft ze hem aan het lijntje gehouden, natuurlijk zonder er ooit over te peinzen haar lucratieve Parijse graaf op te geven. Het heeft versregels opgeleverd als:

1) *Jean Rousselot, 'Tristan Corbière'. Uitgegeven in de serie 'Poètes d'aujourd'hui' (Ed. Seghers, Paris, 1952, 1973)*
2) *uit 'Laisser-courre'*

Ja! ja! - Een Judaskus. - Liefst spoog ik in dat mondje,
Die liefde! - Eigen stommiteit! -
Zie toch die trieste tronie, zittend op mijn sponde
Vol niets ontziende zinlijkheid.

Oui!- Baiser de Judas - Lui cracher à la bouche
Cet amour! -Il l'a mérité -
Lui dont la triste image est debout sur ma couche,
Implacable de volupté.[3)]

Of:

Mijn pijlen op zijn stormend hart ketsten een beetje.
Hij zag het lijdzaam aan... Was 't zo uitputtend, echt...?
Stug instrument om te bespelen, zo'n poëetje ...!
Dat spel met hem. Heus, het beviel me lang niet slecht.

J'ai fait des ricochets sur son coeur en tempête.
Il regardait cela... Vraiment, cela l'usait?...
Quel instrument rétif à jouer, qu'un poète!...
J'en ai joué. Vraiment - moi - cela m'amusait.[4)]

Corbière heeft wanhopige liefdesbrieven aan zijn Marcelle geschreven, is voor haar op een gegeven moment zelfs in Parijs gaan wonen, waar Marcelle zich overigens dood voor hem schaamde, ze moest er niet aan denken dat haar vriendinnen hem zouden ontmoeten...

Corbière was een *Einzelgänger*, een wegbereider, geen meezinger in het grote dichterskoor, een typische *minor poet:* nu door velen bewonderd op internet, door kenners goed in de voetnoten gezet en door een paar biografen aan de vergetelheid ontrukt. Maar ook in Frankrijk, waar men zijn dichters regelmatig herdrukt, is zijn verzameld werk moeilijk te vinden. En in Roscoff vind je de *rue Tristan Corbière* nog wel op de stadsplattegrond, maar het naambordje is verdwenen. Tristan moet zich nu tevreden stellen met een slecht leesbaar bordje op de kademuur van een dooie pier en er is in het stadje een pannenkoekenhuis dat *Les Amours jaunes* heet. Meer is er in Roscoff niet over van de man die vol-

3) *uit 'Femme'*
4) *uit 'Pauvre garçon'*

gens kenners de Franse poëzie heeft vernieuwd met zeemansjargon uit Bretagne en straatmeidentaai uit Parijs. En bovenal: met een verstechniek die soms jazzy aandoet, soms cabaretesk, die blijk geeft van een uitstekende beheersing van de klassieke versleer, maar ook van een forse minachting daarvoor. ‘L'art ne me connaît pas, je ne connais pas l'art’, schreef Corbière en dat was misschien maar voor een kwart pose. Corbière moest niets hebben van *l'art pour l'art*, de modestroming uit zijn tijd. Hij knipte de zinsmelodie vaak opzettelijk door, hij doorspekte zijn regels met gedachtestreepjes alsof hij een *poetry session* in Paradiso in gedachten had en de performers goed duidelijk wilde maken hoe hij zich de voordracht voorstelde.

Hij schreef regels als:

Lintwormvers zijn ze - Eerst komen daar - *De madammen*
Met hun ontwormingskuur. Je zenuwstel wordt dan
Een hoopje darmsnaren; violen zonder kammen
Worden je verzen dan: ontstemd, droef als een man.

C'est le vers solitaire. - *On le purge*. - Ces Dames
Sont le remède. Après tu feras de tes nerfs
Des cordes-à-boyau; quand, guitares sans âmes,
Les vers te reviendront déchantés et soufferts.[5)]

Of als:

- En hij zei: ‘Ja, de Muze is steriel. Een loot
Van ledigheid, van liefde en van de hoererij
Maak van haar geen familiebuik, geen moederschoot
Waarop een dekhengst ligt voor de voortplanterij!’

- *Il parlait: ‘Oui, la Muse est stérile! elle est fille*
D'amour, d'oisiveté, de prostitution;
Ne la déformez pas en ventre de famille
Que couvre un étalon pour la production!’[6)]

Daarin zat Corbières échte moderniteit: zijn dichten over dichten, zijn cynisme over de grote gevoelens uit de romantiek. En de onbeantwoordbare vraag blijft steeds dezelfde: wie of wat bespot Corbière

5) *uit ‘A un Juvénal de lait’*
6) *uit ‘Découragеux’*

hier? Zichzelf? Het poëem met de Grote Gevoelens? Of de dichter *an sich*, die zo lang sleutelt aan een goed lopend vers dat echte gevoelens moet uitdrukken, dat het gedicht prachtig in 't gelid staat, maar wel een behoorlijk gekunstelde zielenkreet is geworden?

Corbière spotte graag met medepoëten, want hij was uitstekend thuis in de Franse poëzie van zijn tijd. En in de Latijnse poëzie. Neem bijvoorbeeld 'À un Juvenal de lait', een spotvers op een *angry young man*. Die voornamelijk *young* is, vindt Corbière. Nog veel te weinig levenservaring om te kunnen spotten zoals de Romeinse sarcast Juvenalis dat zo briljant kon. 'À un Juvenal de lait' begint al onmiddellijk met die spottoon die een handelsmerk van Corbière was:

> In verzen van twaalf voet roei je, met grote halen,
> En... tegen alles in - Man, vrouw, provincialen -
> Geen oog voor hier en nu, jouw oog zoekt naar iets vers.
> Een vossenjong op jacht... Je verzen zijn - te vers.
>
> *À grands coups d'avirons de douze pieds, tu rames*
> *En vers... et contre tout - Hommes, auvergnats, femmes. -*
> *Tu n'a pas vu l'endroit et tu cherches l'envers.*
> *Jeune renard en chasse... Ils sont trop verts - tes vers.*[5)]

En daar stopte Corbière dan ook nog even vlug een verwijzing in naar La Fontaine en zijn 'De vos en de druiven'... Corbière speelde vaak, en vaak virtuoos, met de vormbeperkmgen die poëziegenres de dichter opleggen. In het werk van dichters als La Fontaine, Villon en Ronsard bewonderde hij duidelijk de kunstige verstechniek. Maar hij dreef ook graag de spot met de leiband van de poëzie. Zo parodieerde hij ooit de sonnetvorm door er een schoolfrikkerig rekensommetje van te maken, waarin de muze niet van de alpha-Parnassus komt, maar van de bètawetenschapper Archimedes:

5) *uit 'A un Juvénal de lait'*

1 Sonnet

Met handleiding

Deel je papier goed in en schrijf je letters netjes:

Je verzen handgemaakt met uniforme voet,
Per vier in 't peloton, marcherend in 't gelid;
Totdat bij de cesuur er één een dutje doet...
Als een tinnen soldaatje dat al staande pit.

Op Pindos' *railway* ligt het spoor, vind je de vorm;
Als telegraafdraden: - vier lange vormen ‘t net;
Bij elke paal het rijm - bijvoorbeeld: *chloroform*.
Elk vers is er een draad, het rijmwoord het piket.

Twintigwoords - telegram. O Archimedes’ Muze,
(Sonnet - 't is een sonnet -) Kom snel met je infusen!
- Tel een sonnet maar af, juist dat bewijst zijn kracht:

- Ik koppel 4 + 4 = 8! Snel klaar ik 't klusje,
- En koppel 3 + 3! Strak hou ik Pegasusje:
‘O, lier! O tierelier! O...’ - Mijn sonnet - Geef acht!

(Piek van de Maladetta. - augustus.)

1 Sonnet

Avec la manière de s'en servir

Réglons notre papier et formons bien nos lettres:

Vers filés à la main et d'un pied uniforme,
Emboîtant bien le pas, par quatre en peloton;
Qu'en marquant la césure, un des quatre s'endorme...
Ça peut dormir debout comme soldats de plomb.

Sur le railway du Pinde est la ligne, la forme;
Aux fils du télégraphe:- on en suit quatre, en long:
A chaque pieu, la rime - exemple: chloroforme.
- Chaque vers est un fil, et la rime un jalon.

- Télégramme sacré -20 mots. - Vite à mon aide...
(Sonnet - c'est un sonnet-) O Muse d'Archimède!
- La preuve d'un sonnet est par l'addition:

-Je pose 4 et 4 = 8! Alors je procède,
En posant 3 et 3! - Tenons Pégase raide:
'O lyre! O délire! O... ' - Sonnet - Attention!

(Pic de la Maladetta. - août.)

Laten we niet die andere kwaliteit van Corbière vergeten: zijn bizarre humor. Ezra Pound en T.S. Eliot waren beiden erg onder de indruk van Corbières poëzie. Eliot bijvoorbeeld van zijn vaardigheid om een gedicht bijna een toneeldialoog te laten lijken, van zijn verrassend moderne gebruik van *monologues intérieurs* en van zijn ironie, drie nieuwe werktuigen in Corbières tijd. Wie maakte er toen dwaze neologismen als 'plangorer' - 'verdrietelen', of hoe je het maar vertalen wilt - van het Latijnse 'plangor', zijn verdriet uitschreeuwen? Of 'râtelier osanore', afgeleid van de 19e-eeuwse kunstgebittechniek, van het tijdperk van vóór de kunststoffen, van het 'os sans or', het bot zonder goud?

De grote herkenning en erkenning van Tristan Corbière kwam pas toen de Eerste Wereldoorlog die hele aanbidding van de tempels der schoonheid naar het absurdisme van de loopgraven verwees. Tristan Tzara was een groot bewonderaar, net als André Breton, de vader van het surrealisme, die in Corbière de grondlegger zag van de *écriture automatique*.

Corbières invloed strekt zich zelfs uit tot na de Tweede Wereldoorlog. Raymond Queneau en Georges Perec richtten in de jaren '60 OULIPO op (Ouvroir de Littérature POtentielle), een stroming die het spelen met genres en bewust gewilde beperkingen propageerde en waarvan Perecs 'La Disparition' een treffend voorbeeld is: een roman die volledig is geschreven zonder de letter 'e' te gebruiken, de meest gebruikte letter in ons alfabet![7] *Dat deed Corbière dus al bijna honderd*

7) *Guido van der Wiel voltooide onlangs het huzarenstukje van een Nederlandse vertaling van deze 'onmogelijke' roman. Uitgegeven door de Arbeiderspers.*

jaar eerder: literatuur zien als een soort hoger spel. Als een soort 'crytogrammellen' dus. Hij zou het woord zo bedacht kunnen hebben.

In Nederland moesten we voor dat soort poëzievermeuwing wachten op Achterberg. Die durfde veel woorden uit de techniek van zijn tijd, woorden die men in poëzie toen nog banaal vond klinken, te laden met zijn dichterlijk genie. En op de Vijftigers, op Lucebert die dodelijk afrekende met Kloos, de Kloos van Ik ben een god in 't diepst van mijn gedachten' en 'Nauw zichtbaar wiegen op een lichten zucht de witte bloesems in de scheemring': 'oh kloos klotsende klok met schuimende klepel waarom nu nog souvereigns pounds pecunia verspelen er is geen toren meer die je kan horen', schreef Lucebert. Zoals hij ook schreef: 'En alles is esthetisch voos.' Corbière was hem vijfenzeventig jaar voor met zijn bespotting van *l'art pour l'art*. Maar Corbière was in zijn tijd een volstrekt onbegrepen eenling met zijn spot en zijn gedichten die haast syncoperen als bij jazzmuziek. Zelfs een Verlaine, die dezelfde moderne grotestadsgevoelens probeerde uit te drukken, zat nog erg vast aan de klassieke verstechniek. Verlaine had overigens wel een scherpe poëzieneus: hij was zo ongeveer de eerste 19e-eeuwse bewonderaar van Corbière. En Rimbaud was zijn grote, of misschien wel grotere, zielsverwant. Beiden hadden veel gemeen: hun Prometheusachtige beelden, hun verbeelding van het grotestadsleven van na de Industriële Revolutie, hun voorliefde voor kroegscènes, hun dol zijn op alles wat onder de gordel ons leven bepaalt... En beiden waren het geloof in priesters, dominees, schoonheidsaanbidders en etherische dichters voorgoed kwijt.

Tristan Corbière is in Frankrijk al behoorlijk onbekend, in Nederland heeft vrijwel niemand van hem gehoord. En dat is jammer. Hij is oneindig interessanter dan onze Tachtigers ooit zijn geweest, boeiender dan Verlaine of De Musset en misschien wel de evenknie van Rimbaud.*

* Elders in dit nummer staan drie vertalingen van gedichten van Corbière. *Rescousse* (Teruggekaapt) is een gedicht over dichten en het onbegrip dat poëzie vaak oproept; *Femme* (Vrouw) is een voorbeeld van zijn uiterst moeizame verhouding tot vrouwen en van zijn - in de toenmalige poëzie - revolutionaire 'dialogen' (met een ander, met zichzelf?) en de leestekentechnieken die hij daarvoor hanteerde. *Sonnet à Sir Bob* (Sonnet voor Sir Bob) tenslotte is een veel geciteerd voorbeeld van Corbières absurdistische kant.

Wie meer over Corbière wil weten, moet behoorlijk Frans kunnen lezen. Er is - voor zover mij bekend - maar één grondige studie over hem in het Nederlands verschenen: 'De hemel mag het weten' van de Belgische emeritus hoogleraar psychiatrie Ernst Verbeek (Van Gorcum, Assen 1997. ISBN 90 232 3315[8]). Verbeek vertaalt overigens geen enkel voorbeeldfragment poëzie in het Nederlands, hij gaat kennelijk vooral uit van een Belgische markt, waar lezers vaak een goede kennis van de Franse taal hebben.

Wie wel goed Frans leest, kan heel veel hebben aan 'Tristan Corbière, *Les Amours jaunes'* van Elisabeth Aragon en Claude Bonnin (Presses Universitaires du Mirail, Toulouse 1992. ISBN 2-85816-181-X). Elk gedicht wordt door de commentatoren van een grondig, vaak ook etymologisch, commentaar voorzien.

Ook zeer aanbevolen:

* Jean Rousselot, 'Tristan Corbière' (Éd. Seghers, Paris 1973); goede keuze uit zijn gedichten en een voortreffelijke inleiding.
* Skol Vreizh nr. 33 'Visages de Tristan Corbière'
* Musée des Jacobins, 'Tristan Corbière' (Morlaix 1995, tentoonstellingscatalogus, zonder ISBN)

8) *Met dank aan Peter Verstegen voor zijn waardevolle vertaaladviezen*.

Simon van het Reve, alias...

L.H. Wiener*

Een bekend televisiespelletje uit vroeger tijd, waarbij de toeschouwer de volslagen zinloosheid van het menselijk bestaan op vrolijke wijze kreeg ingepeperd, heette ‘Wie van de drie,’ want slechts één van de drie kandidaten was het echt, de andere twee deden maar net alsof. Er was een spelletjesleider en een jury die vragen stelde, bij voorkeur lepe vragen om aan de hand van de antwoorden erachter te komen wie het nu echt was en wie niet. En als dan werd onthuld wie het was, dan bleek dat iemand bijvoorbeeld het beroep van slager uitoefende, of kraandrijver, of stratenmaker, of kastelein, dat maakte niet uit, prostituee zou ook wel mogen, graag zelfs, want zou dat niet de leukste vragen mogelijk maken? Maar de zin waarmee de uiteindelijke onthulling werd gedaan en waarmee de jury er hopelijk en tot grote hilariteit van het publiek zou blijken naast te zitten, was verpakt in een stijlvolle zin, een wensende, ook wel genaamd aanvoegende wijs, een onvervalste subjunctief. En dat ging dan zo: ‘Dat de echte... [laten we zeggen... prostituee] nu opsta...’ En dan verrees dus de echte slager, kraandrijver, of prostituee, soms voorafgegaan door enkele schijnbewegingen van de andere twee, zodat de spanning tot het hoogtepunt werd opgevoerd.

Ik heb mij menigmaal kostelijk geërgerd aan dit gedoe, maar altijd heb ik genoten van die subjunctief.

Dat de echte Reve vanavond opsta!

Tja, kon dat maar.

Aan de andere kant, het heeft nooit gekund, ook niet toen hij nog leefde, want aangenomen dat deze uitgesproken wens vanavond tot enig resultaat zou kunnen leiden en Reve het spelletje mee zou spelen, wat hij met het hier aanwezige gezelschap zeker zou doen, dan zouden er niet drie, maar minstens zes en waarschijnlijk nog meer gedaanten van Gerard Kornelis van het Reve, zoals hij bij de burgerlijke stand stond ingeschreven, verrijzen.

Wat zeg ik?

* *Bovenstaande bijdrage is de voordracht die L.H. Wiener op 13 maart 2009 hield ter gelegenheid van een Reve-avond in de Haarlemse St. Janskerk.*

Een stoet van Reves zou verschijnen, voor elk wat wils, voor vriend en vijand, voor buren, burgers en buitenlui, voor alle kermisgasten en voor alle circusclowns.

Het toneel zou te klein zijn.

Ik moet mij vanavond dan ook beperken, maar waartoe? Met welke Reve voel ik mij het meest verwant?

Toen het Ampzinggenootschap mij vroeg hier vanavond een bijdrage te leveren was hun suggestie dat het misschien wel een aardig idee zou zijn als ik Reve's worsteling met de drank, Koning Alcohol, zou belichten. Ik scheen daar op de een of andere wijze bijzonder geschikt voor te zijn. Maar waarom zij daarbij speciaal aan mij dachten werd me pas goed duidelijk toen ik woensdagmorgen, de ochtend na het Boekenbal, min of meer ontwaakte in een kamer van het Amsterdamse Victoria Hotel, ver na het tijdstip waarop men aldaar nog een ontbijt kon gebruiken en met geen enkel benul van waar ik mij bevond en waarom, maar wel naast een hele mooie dame, die na moeizame bestudering gelukkig mijn vriendin bleek te zijn.

'En?' wilde ik weten.

'Je was weer ouderwets in vorm, jongen.'

Ik stak beide handen vooruit en deed, door te trachten ze stil te houden, de door Van het Reve uitgevonden deliriumtest. Min of meer onbeslist was bij hem dan meestal de uitkomst, want eerlijkheid wordt in de literatuur niet geëist en waarom zou een schrijver altijd zijn vuile was buiten moeten hangen. Niet iedere schrijver is zoals ik. Geen enkele eigenlijk.

'Dit is de laatste keer dat ik me op die kermis der ijdelheden vertoon,' bracht ik plakkerig uit, waarop zij antwoordde dat ik weer als een verbale bruut te keer was gegaan totdat ik aan het eind van de avond door twee veiligheidsbeambten tegen een muur in bedwang gehouden moest worden, nadat iemand mij een glas bier in het gelaat had gesmeten, waarvan kennelijk nog niet voldoende verkoeling was uitgegaan. Ik herinnerde me vaag twee in burger geklede mariniers met vier handen als bankschroeven.

'Was ik begonnen?' vroeg ik bedremmeld.

'Het gaat er niet om wanneer je begint, maar wanneer je ophoudt.'

Hier dacht ik enige tijd over na, zonder dat een bruikbaar gegeven zich aandiende.

‘De drank is mijn vijand,’ mompelde ik, de grote meester indachtig.

‘En niet alleen de drank,’ antwoordde ze pinnig. ‘Je hebt er weer een stuk of vier nieuwe vijanden bij, ruw geschat.’

‘Het zorgeloze kunstenaarsvolkje,..’ mijmerde ik, starend naar het plafond en denkend aan Reve. Daarna probeerde ik op mijn horloge te kijken, maar kon geen tijd ontwaren.

‘Je wilde Harry Mulisch een goede reis wensen.’

‘Dat is niet waar.’

‘Ik kon je nog net tegenhouden.’

Toen ik opperde dat we maar snel naar huis moesten gaan omdat ik nog een stuk moest schrijven voor de Reve-avond, zei ze dat ik beter kon beginnen aan een paar excuusbrieven.

Zo sta ik dan hier voor u en wil het over de drank, die duivelse op prakties iedere straathoek verkrijgbare drug, dat zo verraderlijke Koningswater, waarvan wij weten hoe slecht het voor ons is, maar waarvan wij, misschien wel juist daarom, niet af kunnen blijven, niet meer hebben, niet nu. Niet. Ik wil trouwens vanavond helemaal niet analyties te werk gaan en de zoveelste diepte-psychologiese beschouwing aan het werk van Reve wijden, dat laat ik aan anderen over. Liever breng ik een persoonlijk saluut aan deze man, aan wie ik, nu al meer dan veertig jaar, bijna dagelijks denk.

Ik denk hem goed te kennen, heel goed zelfs. Uit zijn werk, maar evenzeer uit de openbare presentaties van hemzelf, of althans de man die hij op dat moment verkoos te zijn. Bij geen schrijver mij bekend, zijn vent en vorm zo versmolten tot één geheel. *I have put my talent in my work, but my genius in my life,* aforeerde Oscar Wilde ooit. Bij Reve zijn leven en werk niet te scheiden, al is dat literair van geen belang. Ik heb hem nooit gesproken, nooit verzocht een zijner boeken voor mij te signeren. Sterker nog: ik heb hem slechts driemaal in levenden lijve gezien en hij mij eenmaal. De eerste keer was in de Haarlemse bibliotheek waar hij een lezing hield. Ik schat dat ik zeventien was, in 1962 dus, het jaar waarin ik het prachtige *Verzameld Werk* bemachtigde, met daarin *De avonden, De laatste jaren van mijn grootvader, De ondergang van*

de familie Boslowits en *Werther Nieland*. De tweede keer was op het toilet van de Haarlemse Stadsschouwburg, waar wij naast elkaar stonden te ‘wateren,’ om een favoriet woord van Frits van Egters te gebruiken. Wij waren daar alleen en ik meen me te herinneren dat het tijdens een uitvoering van zijn toneelstuk *Commissaris Fennedy* was, maar daarvan ben ik niet zeker. De première van dat stuk had dat jaar, eveneens 1962, plaatsgevonden in Rotterdam en waarom zou hij het nogmaals gaan zien in Haarlem? Hoe dan ook, daar stonden we enkele ogenblikken in de eeuwige tijd op dezelfde plaats bijeen.‘Hij kan niet weten dat ik weet wie hij is,’ gonsde het door mijn hoofd, terwijl hij zijn blik indringend in mijn richting zwenkte, alsof ik *De Meedogenloze Jongen* zelf was, die ik overigens wel degelijk wilde worden, maar dan anders dan de schrijver naast mij het bedoelde.

De laatste keer vond plaats in de Vondelkerk te Amsterdam, eind jaren zestig, bij de plechtige viering van de aan hem toegekende P.C. Hooftprijs. Ik stond toen zelf aan het begin van mijn schrijversloopbaan en was uitgenodigd door Geert van Oorschot, bij wie ik had gedebuteerd in Tirade en die later mijn uitgever zou worden, voor zolang als dat duren kon. Het was een rare megalomane voorstelling, daar in die kerk, compleet met het fanfare-orkest, dat de schrijver toen ook al voor zijn begrafenis had bestemd, maar dat veertig jaar later op de schrale en schamele bijeenkomst te Machelen-aan-de-Leie niet zou komen opdagen. Daar stond hij, met zijn vriend Willem Bruno van Albada, een magere, jonge man in een wit kostuum, die in Reve's werk figureert onder de dierennaam Teigetje, met een korte ei. Latere partners van Reve kregen ook allen een dierennaam toegewezen, van wie matroos Vos, al of niet gespeld met ‘sch’ de bekendste zou worden. Zo zou de ‘inner circle’ rond Reve uit roofdieren gaan bestaan, waaraan ik overigens geen conclusies wil verbinden. De naam Woelrat, voor weer een andere minnaar, heb ik eigenlijk altijd omineuzer vinden klinken.

Aanvankelijk, bij zijn debuut in 1947, als auteur nog op zoek naar zichzelf, legt hij als nerveus literair raspaard zijn beide voornamen af, ter ere van de door hem bewonderde auteur Vestdijk en presenteert hij zich op drieëntwintigjarige leeftijd als Simon van het Reve met *De avonden*, een destijds controversieel boek, dat Vestdijk van zijn kant direct op waarde wist te schatten, anders dan veel andere vooraanstaande critici uit die tijd, zoals Garmt Stuiveling, Ben Stroman en Rico

Bulthuis, namen die inmiddels reeds lang verdwenen zijn in de mist der mensen. Maar ook Godfried Bomans, die zich in zijn benepen katholieke kamertjes-kritiek voor altijd blameerde.

Vervolgens verscheen dan de schrijver Gerard Kornelis van het Reve op het literaire toneel, de auteur *in his own right*, de man die hij werkelijk was en onder wiens naam hij zijn beste werk schreef: de al eerder genoemde delen van het *Verzameld Werk*, maar vervolgens zijn meesterlijke brievenbundels *Op weg naar het einde* en *Nader tot U*, alsmede de in deze zelfde sfeer vormgegeven inleiding bij de dertien etsen van Frans Lodewijk Pannekoek, 'voor arbeiders verklaard,' met de onvergetelijke, jegens de dame in kwestie gelukkig niet uitgesproken verwensing: 'Ze moesten een brandende poppenwagen in je [hier volgt een korte pieptoon] rijden,' als voornoemde dame op nogal aanstellerige toon had willen weten of er 'in die huizen ook mensjes wonen'. De pieptoon verhult voor de kenners van Reve's werk een gevulgariseerde versie van het woord dat in het bargoens menigmaal het vrouwelijk geslachtsdeel beschrijft.

Ware literatuur verwijst naar niets anders dan naar zichzelf, zoals ook iedere schrijver uiteindelijk de schepper is van zijn eigen universum, een heelal, waarin hij als ster in een baan om de aarde cirkelt en daarbij die op zich zo paradijselijke planeet waarneemt als de sinistere afwerkplaats voor wellust, kwellust en moordlust, die de mens ervan heeft gemaakt.

Ware literatuur is van nature tijdloos en overstijgt bovendien de ruimte waarbinnen zij bestaat, zoals de uitgave waarin zij is vervat, de taal waarin zij wordt uitgedrukt, of het genre dat de schrijver verkiest. De zeggingskracht van literatuur wordt in geen enkel opzicht bepaald door de vorm waarin zij is gegoten.

Voor mij is de schrijver G.K. van het Reve de enige echte Reve gebleven, die ik gedurende veertig jaar gevolgd heb als man en levensworstelaar, met zijn unieke en stimulerende gevoel voor humor, al ben ik zijn werk in al die jaren vanwege de toenemende geforceerdheid in de plots, geleidelijk uit het oog verloren. Gerard Kornelis van het Reve, een aangenaam klinkende, maar ongemakkelijke schrijversnaam. Wanneer het plotseling Gerard Reve moest worden weet ik niet meer, maar ik vond het onzin. De opgegeven reden daartoe weet ik nog wel:

een auteursnaam moest overkomen, inslaan en blijven hangen en als een volleerd copywriter legt G.K. van het Reve aan zijn vriend Ab Visser uit dat tweemaal twee lettergrepen werkt en overkomt en blijft hangen. Ab Visser klinkt niet, Abel Visser daarentegen weer wel. Hij geeft voorbeelden, waarbij de schrijversnaam Har-ry Mu-lisch schittert door afwezigheid. Eduard Douwes Dekker past ook niet in dit schema, evenmin als Mul-ta-tu-li of Nes-ci-o. W.-E Her-mans weer wel. Cissy van Marxveldt weer niet, maar A-dolf Hit-ler weer wel, wiens *Mein Kampf* inderdaad vele herdrukken beleefde. En dan de grote Russen. Le-o Tol-stoi, geen probleem, evenmin als An-ton Tsjechov, maar F.M. Dostojevski heeft het niet begrepen, net zo min als de grootste van allen: Vladimir Nabokov. Will-iam Shake-speare zit goed, natuurlijk, evenals An-na En-quist, maar wat te beginnen met Renate Dorrestein, of Nelleke Noordervliet, of A.F.Th. van der Heijden? Al is deze laatste auteur later in de Reve-pas gaan lopen met zijn uit louter initialen bestaande schrijversnaam.

Ware literatuur beschrijft een werkelijkheid die niet bestaat maar die echter is dan het origineel en de vraag in hoeverre de beschreven wereld op autobiografiese gegevens berust *per definitie* overbodig maakt. De wereld van de gecomponeerde tekst bestaat autonoom en onafhankelijk van iedere andere wereld en kan slechts worden getoetst aan normen van artisticiteit en ethiek. Pas als de werkelijkheid tot fictie wordt verheven en daarmee de fictie tot werkelijkheid treedt een tijdloze waarachtigheid in die zich leent voor iedere beleving. In het huis mijns vaders zijn vele kamers, meer dan de Almachtige Architect ooit op zijn tekentafel had voorzien, en in ieder van die kamers wonen vele hersenschimmen en heilige geesten.

Deze zojuist voorgelezen passage heb ik gelicht uit mijn boek *Nestor* uit 2002, waarin ik inga op een door de schrijver Gerard Reve geschreven universitaire les toen hij een gastdocentschap vervulde aan de universiteit van Leiden.

Echt Gebeurd Is Geen Excuus, hield Reve zijn gehoor toen voor.

Een excuus waarvoor, zo vroeg ik mij af.

Om het op te schrijven?

Is *niet echt gebeurd* dan een excuus?

Moeten schrijvers naar excuses zoeken om hun werk te maken?

Wat anders heeft een schrijver om vorm te geven dan de werkelijkheid?

Zijn eigen werkelijkheid, of die van een ander, een verzonnen werkelijkheid of die van een verzonnen ander, inwendig of uitwendig, somber of monter, schoon of afstotelijk, duidelijk of duister, en al deze kwaliteiten in iedere mogelijke gradatie en gedaante en in een oneindig aantal combinaties, op zoek naar de waarheid, die nooit enkelvoudig is, maar altijd verweven en complex, om niet te zeggen verknoopt en onontwarbaar en die misschien wel helemaal niet bestaat. Opschrijven wat echt heeft plaatsgevonden levert geen garantie voor het kunstzinnig waarheidsgehalte van een boek. Deze uitspraak is waar, maar hij is onvolledig, want opschrijven wat niet echt heeft plaatsgevonden levert deze garantie evenmin.

Of *echt gebeurd*, dan wel kennis omtrent het privéleven van een schrijver, een toegevoegde waarde aan een boek kan verlenen is afhankelijk van de instelling waarmee de lezer het boek benadert - het antwoord is dus ja, vooral de zelfmoord van een auteur is zeer in trek - maar heeft niets te maken met de literaire kwaliteit van het werk. In het verlengde hiervan ligt de mogelijkheid dat men na lezing van een boek onderhevig raakt aan een gevoel van teleurstelling en gemis, veroorzaakt door juist het besef dat het allemaal *niet echt gebeurd* is, want wie zou Winnie de Pooh niet een paar dagen te logeren willen hebben, of die bitch van een Daisy Buchanan, om het op zijn Reviaans te zeggen: niet eens duchtig willen aftuigen, om haar vervolgens langdurig in enkele van haar Geheime Openingen te bezitten, als straf voor haar schuld aan de dood van Gatsby, maar ook normaal, als lust dus.

En hier raken we de kern van mijn vertoog.

Ik heb er nimmer behoefte aan gehad om de schrijver G.K. van het Reve persoonlijk te ontmoeten, maar de wijze waarop hij gaande zijn leven zijn werk heeft georkestreerd, de stunts die hij rondom zijn levenskeuzes heeft uitgehaald, de unieke wijze waarop hij zich naast zijn werk heeft gemanifesteerd, hebben voor mij een onuitwisbaar totaalbeeld opgeroepen van een ontroerende literaire persoonlijkheid, die ik met bewondering, maar soms ook met afkeer heb gevolgd. Zo is het onvergeeflijk dat hij persoonlijke, aan hem gerichte brieven van Johan Polak, om geldelijk gewin op de markt heeft gesmeten, terwijl

deze kwetsbare literator, deze verfijnde uitgever en deze ooit zo vrijgevige mecenas nog in leven was. Niet lang meer nadien, overigens.

Gerard Kornelis van het Reve, met wie ik mij op enkele essentiële punten diep verwant voel. Een schrijver wiens typiese stemgeluid ik hoor als ik zijn woorden lees, wiens *bon mots* ik herhaaldelijk citeer en van wiens cyniese humor voor mij zo'n bevrijdende kracht uitgaat. Een man van extremen. Een man die in zijn onafhankelijkheid zijn weerga niet kent, maar voor wie het onmogelijk zou zijn alleen te leven.

Een jongen van veertien, altijd gebleven.

Een clown en een circusjongen, *pur sang*.

Een genie misschien wel, als ik wist wat dat was.

Vertaald proza

De vloed is stipt

Siegfried Lenz[*]

(Vertaling Liesbeth van Harmelen)

Eerst zag hij haar man. Hij zag hem alleen naar buiten komen uit het lage, met riet bedekte huis achter de dijk, de reus met het treurige gezicht die zijn hoge waterlaarzen weer droeg en de zware jopper met de bontkraag. Hij sloeg vanachter het raam gade hoe de man zijn bontkraag opzette, gebogen de dijk op klom en boven in de wind bleef staan en over het lege en stille wad keek, tot aan de horizon waar Hallig lag, een lage heuvel aan het einde van de zwijgende verlatenheid van het wad. En terwijl hij nog naar Hallig keek, klom hij aan de andere kant de dijk af, verdween een moment achter het groene talud en dook beneden weer op naast de met wier begroeide ijzeren beschoeiing die ver het wad in was gebouwd en met een berg stenen aan het eind was gefixeerd. De man boog diep door zijn knieën, gleed de steile stenen oever af en landde op de zachte, grijze waddenbodem die gerimpeld was door het zich terugtrekkende water en vol zat met vluchtige sporen van pieren; en nu liep hij over de zachte waddenbodem, over het land dat bij de zee hoorde; liep langs een onbeweeglijke priel, een zwarte waterarm die daar lag om de vloed eraan te herinneren over zes uur weer terug te keren en hem weer in het stijgende water op te nemen. Hij liep door de geur van zeewier en afval, achter zeevogels aan die kordaat naar de prielen afbogen en zoekend en snel pikkend voor hem uit trippelden; hij verwijderde zich steeds verder van de oever, in de richting van Hallig aan de horizon, werd kleiner zoals elke dag wanneer hij zijn waddentocht naar Hallig maakte, alleen, zonder zijn vrouw. Op het laatst was hij alleen nog maar een bewegende stip op de donkere vlakte van het wad, onder de grote en grijze hemel erboven: hij had tijd tot de vloed kwam...

En nu zag hij vanuit het raam de vrouw. Ze droeg een lange shawl en schoenen met hoge hakken; ze kwam onderaan de dijk naar het huis toe waarin hij wachtte, en ze zwaaide naar zijn raam. Daarna hoorde hij

* *Siegfried Lenz (1926) is een van de prominentste auteurs van Duitsland; behalve romans schrijft hij veel verhalen. Het verhaal* Die Flut ist pünktlich *dateert van 1953 en is te vinden in de verzameluitgave van Lenz' verhalen* Die Erzählungen *(2006)*.

haar op de trap, hoorde hoe ze de deur opende, aarzelend van achteren dichterbij kwam, en nu keerde hij zich om en keek haar aan.

‘Tom,’ zei ze, ‘oh, Tom,’ en ze probeerde erbij te glimlachen en liep met opgeheven armen naar hem toe.

‘Waarom ben je niet met hem meegegaan?’ vroeg hij.

Ze liet haar armen zakken en zweeg; en hij vroeg weer: ‘Waarom ben je niet met je man meegegaan naar Hallig? Je wilde een keer met hem mee naar de overkant. Je had het me beloofd.’

‘Ik kon het niet,’ zei ze. ‘Ik heb het geprobeerd, maar ik kon het niet.’

Hij keek naar de stip in de eenzaamheid van het wad, zijn handen tegen het vensterkruis, zijn knie tegen de muur gedrukt, en hij voelde de wind langs het raam trekken en wachtte. Hij merkte hoe de vrouw achter hem in de oude rieten stoel ging zitten, het kraakte zachtjes, schoof en kraakte, toen was ze stil, zelfs haar adem was te horen.

Plotseling draaide hij zich om, bleef bij het raam staan en keek naar haar; staarde naar het bruine haar dat door de wind in de war was geraakt, naar het vermoeide gezicht en de lippen die vol kalme verachting naar beneden getrokken waren, en hij keek naar haar nek en langs de armen naar beneden tot aan haar kleine zwarte handtas die ze tegen een poot van de oude rieten stoel had gezet.

‘Waarom ben je niet met hem meegegaan?’ vroeg hij.

‘Het is te laat,’ zei ze. ‘Ik kan niet meer met hem samenzijn. Ik kan niet alleen zijn met hem.’

‘Maar je bent met hem mee hiernaartoe gekomen,’ zei hij.

‘Ja,’ zei ze. ‘Ik ben met hem naar het eiland gekomen omdat hij dacht dat we hier alles konden vergeten. Maar hier vergeet je het nog minder dan thuis. Hier is het nog erger.’

‘Heb je hem verteld waar je heen gaat als hij weg is?’

‘Dat hoef ik hem niet te zeggen, Tom. Hij mag tevreden zijn dat ik überhaupt meegekomen ben. Kwel me niet.’

‘Ik wil je niet kwellen,’ zei hij, ‘maar het zou goed geweest zijn als je vandaag met hem mee was gegaan. Ik heb hem nagekeken toen hij wegging, ik stond de hele tijd achter het raam en keek naar hem buiten op het wad. Ik denk dat ik medelijden met hem had.’

‘Ik weet dat je medelijden met hem hebt,’ zei ze, ‘daarom moest ik je ook beloven vandaag met hem mee te gaan. Ik wilde het doen omwille van jou; maar ik kon het niet. Ik zal het nooit kunnen, Tom. - Geef me een sigaret.’

De man stak een sigaret aan en gaf die haar, en na de eerste trek glimlachte ze en haalde haar hand door het bruine, verwarde haar. ‘Hoe zie ik eruit, Tom?’ vroeg ze. ‘Zie ik er erg verwilderd uit?’

‘Ik heb medelijden met hem,’ zei de man.

Ze keek met een vermoeid gezicht op, het gezicht waarop weer de uitdrukking van een zeer oude en kalme verachting verscheen, en zei toen: ‘Hou daarmee op, Tom. Hou op hem zielig te vinden. Je weet niet wat er is gebeurd. Jij kunt het niet beoordelen.’

‘Sorry,’ zei de man. ‘Ik ben blij dat je gekomen bent,’ en hij ging naar haar toe en nam de sigaret uit haar hand. Hij drukte die onder de vensterbank uit, wreef het restant van het gloeiende eind eraf, veegde de kruimels weg en wierp de halve sigaret op de commode. De onderste helft van de vensterbank was bezaaid met vuile vlekken van uitgedrukte sigaretten. Ik moet ze eens wegpoetsen, dacht hij; als ze weg is, zal ik de vlekken wegpoetsen, en nu ging hij achter de oude rieten stoel staan, pakte de rugleuning met beide handen vast en trok hem ver naar achteren.

‘Tom,’ zei ze, ‘oh, Tom, niet verder, alsjeblieft, niet verder, anders val ik, Tom, dat kan je niet houden.’ En er stond een gelukkige angst op haar gezicht en een verwachtingsvolle afweer...

‘Laten we hier weggaan, Tom,’ zei ze daarna, ‘ergens heen. Blijf bij me.’

‘Ik moet even naar buiten kijken,’ zei hij, ‘een ogenblik.’

Hij ging naar het raam en keek uit over de eenzaamheid en somberheid van het wad; hij zocht de bewegende stip in de verlatenheid daarbuiten, tussen de ver weg blinkende prielen, maar hij kon hem niet meer ontdekken.

‘We hebben tijd tot het vloed wordt,’ zei hij, ‘Waarom zeg je dat niet? Je bent altijd alleen naar mij toe gekomen als hij zijn tocht over het wad naar Hallig maakte. Zeg toch dat we tijd hebben tot het vloed wordt. Zeg het toch.’

‘Ik weet niet wat er met je aan de hand is, Tom,’ zei ze, ‘waarom je zo geprikkeld bent. Dat was je de laatste tien dagen met. De laatste tien dagen heb je me op de trap begroet.’

‘Hij is je man,’ zei hij, naar het raam toegekeerd. ‘Hij is nog altijd je man, en ik had je gevraagd vandaag met hem mee te gaan.’

‘Heb je vandaag pas bedacht dat hij mijn man is? Dat heb je laat bedacht, Tom,’ zei ze, en haar stem was moe en zonder bitterheid. ‘Misschien heb je het te laat bedacht. Maar je kunt gerust zijn: hij is

mijn man niet meer sinds hij uit Dhahran terug is. Sinds twee jaar, Tom, is hij mijn man niet meer. Je weet wat ik over hem denk.'

'Ja,' zei hij, je hebt het me vaak genoeg verteld. Maar je hebt je niet laten scheiden; je bent bij hem gebleven, twee jaar, je hebt het volgehouden.'

'Tot aan vandaag,' zei ze, en ze zei het zo zachtjes dat hij zich van het raam wegduwde en zich omdraaide en geschrokken in haar gezicht keek, in het vermoeide gezicht waar nu een trek van hevige minachtig op verscheen.

'Is er iets gebeurd?' vroeg hij snel.

'Wat gebeurd is, gebeurde twee jaar geleden.'

'Waarom ben je niet met hem mee gegaan?'

'Ik kon het niet,' zei ze, 'en nu zal ik het nooit meer hoeven.'

'Wat heb je gedaan?' vroeg hij.

'Ik heb geprobeerd te vergeten, Tom. Meer niet, sinds twee jaar heb ik niets anders geprobeerd. Maar ik kon het niet.

'En je bent bij hem gebleven en je bent niet van hem gescheiden,' zei hij. 'Ik zou willen weten waarom je het uitgehouden hebt.'

'Tom,' zei ze, en het klonk als een laatste, berustende waarschuwing, 'luister eens, Tom. Hij was mijn man tot hij de opdracht in Dhahran kreeg en voor zes maanden wegging. Zo lang duurde het, en toen hij terugkwam was het over. En omdat jij vandaag je medelijden voor hem hebt ontdekt, en omdat jij nu pas hebt gemerkt dat hij mijn man is, zal ik je zeggen wat er was. Hij kwam ziek terug, Tom. Hij had in Dhahran iets opgelopen, en hij wist het. Hij was zes maanden weg, Tom, zes maanden zijn een lange tijd, er zijn veel mensen die het begrijpen als er zoiets gebeurt. Misschien zou ik het ook begrepen hebben, Tom. Maar hij was te laf het mij te zeggen. Hij heeft geen woord tegen mij gezegd.

De man luisterde zonder haar aan te kijken; hij stond met zijn rug naar haar toe en keek naar buiten, volgde de groene verdikking van de dijk die in een wijde boog tot aan de horizon liep. Een zwerm zeevogels kwam van de prielen daarbuiten terug naar het wad, zweefde vlak over de dijk en stortte zich met een plotselinge duikvlucht in het riet bij de veenmeertjes. Zijn blik zocht het wad af, tot aan Hallig waar zich nu de bewegende stip los zou moeten maken; nu moest hij aan de terugtocht beginnen om op de dijk te zijn voor het vloed werd: hij was niet te zien.

'En je bent twee jaar bij hem gebleven,' zei de man. Zo lang heb je het uitgehouden en je hebt niets gedaan.'

‘Ik heb twee jaar nodig gehad om te begrijpen wat er is gebeurd. Tot deze morgen heeft dat geduurd. Toen ik met hem mee moest, is het tot me doorgedrongen, Tom, en jij hebt mij daarbij geholpen, zonder het te willen. Jij hebt uit medelijden of vanwege je slechte geweten gewild dat ik hem zou begeleiden.’

‘Hij is nog altijd niet te zien,’ zei de man. ‘Als hij hier wil zijn voor de vloed opkomt, zou hij nu te zien moeten zijn.’

Hij opende het raam, maakte het met een ijzeren haak vast tegen de weerstand van de wind in en keek over het wad.

‘Tom,’ zei ze, ‘oh, Tom. Laten we weggaan van hier, ergens heen. Laten we iets doen, Tom. Ik heb zo lang gewacht.’

‘Je hebt jezelf lang voor de gek gehouden,’ zei hij, ‘je hebt geprobeerd iets te vergeten, en tegelijk wist je dat je het nooit zou kunnen vergeten.’

‘Ja,’ zei ze, ‘ja, Tom. Zo iets kan geen mens vergeten. Als hij het me meteen verteld had toen hij terugkwam, was het allemaal makkelijker geweest. Ik zou hem begrepen hebben, misschien, als hij maar iets had gezegd.’

‘Geef me de verrekijker,’ zei hij.

De vrouw trok de verrekijker van de bedstijl, gaf hem aan hem in het leren etui, en hij opende het, hief de kijker en zocht zwijgend het wad af. ‘Ik kan hem niet vinden,’ zei de man, ‘en in het westen komt de vloed.’

Hij zag de vloed met lange stoten vanuit het westen opkomen, vlak en krachtig over het wad heen trekkend; hij rolde naar voren, hield een ogenblik stil alsof hij adem haalde, stortte zich in gleuven en prielen, en kwam dan weer schuimend tevoorschijn, tot hij het ijzeren beschot bereikte, zich verzamelde en erlangs opkroop en direct naast de steile stenen oever verder trok, zodat de donkere vlakte van het wad naar het oosten toe werd afgesneden.

‘De vloed is stipt,’ zei hij. ‘Jouw man was tot nu toe stipt, maar nu kan ik hem niet zien.’

‘Laten we weggaan van hier, Tom, ergens heen waar dan ook.’

‘Hij kan het niet meer halen! Hoor je wat ik zeg? Hij is afgesneden door de vloed, weet je dat?’

‘Ja, Tom.’

‘Hij was elke dag stipt op tijd terug, lang voor de vloed. Waarom is hij er nog niet? Waarom?’

‘Zijn horloge, Tom,’ zei ze, ‘zijn horloge loopt vandaag achter.’

Brief aan Conrad Aiken[1]
[Dollarton, najaar 1945]
Malcolm Lowry[*]
(Vertaling Dick Struys)

Allerbeste Conrad,

Dank voor je brief, was van plan zelf een hele lijvige informatieve en vermakelijke te schrijven - heb zelfs alle aantekeningen gemaakt voor dezelve, maar ik wil deze brief nu de deur uit hebben zodat hij op tijd komt om je een bon voyage te wensen, daarom moet ik de andere voorlopig opofferen. Ja, de feniks klapwiekte inderdaad, hij maakte zelfs zo'n verdomd daverend harde klap dat de arme vogel zowat z'n nek brak en bijna helemaal opnieuw uit zijn as moest herrijzen. Zoals je weet zijn we na de brand oostwaarts gegaan. Maar het noodlot was ons al vooruit gereisd. De oneindige gouden bitterzoete ontzettend prachtige Oostelijke Herfst (die ik nooit eerder had meegemaakt) bracht Margie, die in Michigan is opgegroeid, enigszins op de been, maar zelf ging ik er bijna aan kapot. Het had op mij eigenlijk een nog kwalijker uitwerking dan op Henry Adams[2], al is het Niagara-on-the-Lake van de Noxons[3] het bezichtigen waard: echt prachtig. Ik was er vreselijk slecht aan toe en ik was nog slechter gezelschap dus welbeschouwd was het, al was ik erg teleurgesteld je niet te zien - hoewel ik je wel heb gehoord -, misschien maar beter dat het er niet van gekomen is. Hoe de Noxons het met me konden uithouden - als ze dat

(1) *Conrad Aiken - Amerikaans dichter en schrijver. Vriend en mentor van Lowry.*

* *Malcolm Lowry (28 juli 1909 - 26 juni 1957) is voornamelijk bekend als de schrijver van* Under the Volcano. *Lowry werkte tien jaar aan deze roman en zag hem vervolgens door maar liefst twaalf uitgevers afgewezen worden. Toen ook uitgever Jonathan Cape het manuscript retourneerde, vergezeld van een ongunstig lezersrapport, reageerde Lowry hierop met de beroemd geworden brief waarin hij zijn werk op briljante en meeslepende wijze toelicht. Cape liet zich overtuigen en publiceerde* de Volcano *in 1947; het boek geldt sindsdien als een van de literaire meesterwerken van de 20e eeuw. De brief aan Cape was tot nu toe de enige brief van Lowry die in het Nederlands was vertaald. Vanwege het mengsel van - doorgaans door grote hoeveelheden alcohol aangedreven - brille, humor, artistieke gedrevenheid, eruditie en existentiële en reële wanhoop dat Lowry's onovertrefbare talent als brievenschrijver uitmaakt, is dit een gemis voor het Nederlandse lezerspubliek. In de bovenstaande brief aan zijn mentor, de schrijver Conrad Aiken, doet Lowry verslag van enige dramatische wederwaardigheden die hij en zijn vrouw Margerie recentelijk hadden meegemaakt en geeft hij op verzoek van Aiken advies over een op handen zijnde uitgave van Aiken's poëzie.*

(2) *Henry Adams - Amerikaans historicus, filosoof en schrijver.*

(3) *De Noxons - Bevriend echtpaar.*

tenminste konden - weet ik niet. Eigenlijk dreigde het gedoe met de brand ons allebei lichtelijk getikt te maken. Het traumatische effect ervan was op zichzelf al afmattend. Elke nacht opnieuw moesten we door dat verdomde vuur heen. De ene keer schrok ik wakker van Margies gegil, en de andere keer zij van mijn geschreeuw en tandenknarsen. Nog afgezien van deze vermakelijkheden (gelukkig waren de Noxons vaste slapers maar toen we verkasten naar een huis voor ons alleen werd het nog veel erger) leek het alsof we werden achtervolgd door vuur, op een manier die niet anders dan diabolisch genoemd kan worden. Betty had een schilderij gemaakt van een huis van een van de buren in Oakville dat Margie en ik hadden overwogen voor de winter te huren omdat het een vage gelijkenis vertoonde met ons oude huis, en op een dag toen iedereen weg was zat ik op zolder aandachtig dit schilderij te bekijken, dat ik erg mooi vond. Mijn aandacht werd enigszins afgeleid door het feit dat het huis in mijn verbeelding steeds in brand vloog en jawel, ongeveer een week later deed het dat ook, ze konden niet door het bos heen met de brandweerwagens, in geen vijftig jaar was zoiets voorgevallen in die regio, en het was een enorme toestand, waar Margie en ik bij wijze van uitzondering rustig doorheen sliepen. Toen we daarna naar Niagara-on-the-Lake gingen, ging op een avond dat we bij de Noxons op bezoek waren het huis naast het onze in vlammen op. We hoorden de kreten en het gebel en zagen de verschrikkelijke zon, (E.D. weer) - ik weet niet waarom zoveel Emily Dickinson dezer dagen[4] - en dachten natuurlijk dat het ons huis was en renden ernaartoe in een dusdanige paniek dat Margie er, toen we eenmaal ter plekke waren, zelfs niet zeker van was dat het niet ons huis was, en al onze manuscripten het huis uit begon te dragen. En bij wijze van klap op de vuurpijl bleek, toen we hier weer terugkwamen, dat het huis waar iemand zo goed was geweest ons toe te staan er ons beddengoed en het weinige dat ons restte na onze brand op te slaan, in onze afwezigheid tot aan de grond was afgebrand, met ons beddengoed en onze spullen erbij, klaarblijkelijk op mysterieuze wijze vlamvattend zonder enige aanwijsbare oorzaak tijdens een rustige milde avond terwijl de bewoners niet eens thuis waren. Margie en ik hadden een griezelverhaal bedacht, een moordenaar, een beoefenaar van zwarte kunst, die onder meer de vaardigheid bezat door middel van duistere talismans dingen vlam te laten vatten. De naam van deze fictieve heer luidde Pell en de betreffende MSS had ik toevallig uit onze brand kunnen redden. Goddastniewaaris dat de eigenaars van dit huis ook de

(4) *Emily Dickinson - Uit een brief van 4 juli 1879 die Dickinson aan haar nichten Louisa en Fanny Norcross schreef. Dickinson beschrijft daarin als volgt hoe ze door een brand uit haar slaap werd gehaald: 'We were waked by the ticking of bells, ...I sprang to the window, and each side of the curtain saw that awful sun.'*

naam Pell blijken te dragen, terwijl er oorspronkelijk geen enkel verband tussen de twee had bestaan. En zo maar door; alles bij elkaar nog een stuk of vijftig andere vreemde idiote trieste beangstigende en eigenaardig samenhangende zaken die me soms doen denken (alles bij elkaar gezien) dat ik de door God of de duivel uitverkoren kerel ben die de Seriële Wetten dient te verklaren. Helaas schijnt men zich daarvoor met zulke slechte kunst te moeten bezighouden: of is dat met per se noodzakelijk? Hoe dan ook, ik ben Kant's *Kritiek der zuivere Rede* aan het lezen, misschien helpt 't.

En wat we aantroffen toen we hier weer terugkwamen: iemand, onbekenden en aasgieren, had onze verbrande afpalingen en bordjes genegeerd en pontificaal ons uitzicht naar het zuiden geblokkeerd door op half ons oude terrein een groot hoog lelijk bouwsel neer te zetten dat in de zomer vol zou zitten met luidruchtige rachitische kinderen en hysterische dikke vrouwen die alvast de vlaggen hadden neergehaald die we - misschien te theatraal - op onze armzalige oude ruïne hadden laten wapperen, die dode muizen in onze waterput hadden gegooid en die - tot aan de muren - ons hele toilet hadden ondergescheten. Dit is uiteraard een misdaad, naar de maatstaven van de plaatselijke volksgebruiken, de zeden, of weet ik het, al hadden we juridisch gezien geen poot om op te staan, omdat de pioniers- en kolonistenrechten zijn afgeschaft: de paar vissers waar we mee bevriend zijn - buiten onszelf de enige permanente bewoners - kwamen te laat terug uit Alaska om er een stokje voor te steken, en onze Manxe scheepsbouwer hier uit de buurt werd alleen maar uitgelachen en bijna in elkaar geslagen toen hij ze tegen probeerde te houden. Ze wisten heel goed wat ze deden; dat we terug zouden komen. We hadden zelf hun huis tegen de grond kunnen gooien en hadden daarvoor zelfs de steun gekregen van het grootste gedeelte van de seizoensgasten, maar stom genoeg misschien besloot ik een Christusachtige houding aan te nemen met als gevolg dat ze ons de hele zomer in de haren hebben gezeten terwijl we aan het bouwen waren op het stukje grond dat ons restte, waarbij onze nieuwe buren het zelfs bestonden ons voor hebzuchtig uit te maken omdat we daar dan maar het beste van probeerden te maken, waarna de eigenaar op een dag langskwam en vroeg waarom we niet vaker met ze spraken en me ervan beschuldigde een vloek op hen en op hun huis gelegd te hebben, dat ze er niet gelukkig konden zijn, dat hun jongste kind de dag ervoor bijna verdronken was, en zo voort, en dat ze de ene tegenslag na de andere te

verduren hadden gekregen, vanaf het moment dat ze hun huis hadden gebouwd, waarop ik antwoordde dat zij, hoewel we ze het gebeurde weliswaar hadden vergeven, nooit welwillend genoeg waren geweest om toe te geven dat er überhaupt iets te vergeven viel, en dat je bovendien als je boven op iemands ziel gaat bouwen je nooit kan voorspellen wat er kan gebeuren, en dat het, als er dan iets vervelends gebeurt, geen zin heeft bij ons te komen klagen en net te doen alsof je zojuist de geit van Paddy Murphy hebt ingeslikt en z'n horens uit je aars steken. Al met al een behoorlijk ethisch probleem.

Eerlijk gezegd hebben we zelf nog het grootste aandeel gehad in de tegenslagen. Margie trapte de dag dat het timmerhout binnenkwam op een spijker - er ontstond wondroos, gevolgd door bloedvergiftiging, tekort aan dokters, en uiteindelijk ziekenhuis, en onderzoeken, en dat was een afschuwelijke vreselijke angstige tijd. In die tijd ontving ze ook het eerste gedeelte van de drukproeven voor haar roman maar we wachten nog steeds op het beloofde exemplaar van het tweede gedeelte van de corrector, terwijl haar eerste roman nu al meer dan vier jaar (het gaat nu zijn vijfde jaar in) bij Scribner's op publicatie ligt te wachten; en hoewel ze een contract voor een tweede roman hebben getekend met een tijdslimiet voor publicatie die dit najaar afloopt zitten we nu al midden in het najaar en heeft Margie nog geen glimp opgevangen van de drukproeven voor deze tweede roman, die eigenlijk vorig jaar Kerst bij de drukker had moeten liggen, dus lijkt het erop dat we contractbreuk kunnen gaan claimen, een schrale troost voor de arme auteur. Vervolgens zaagde ik het puntje van mijn duim eraf toen ik een gewone zaag als trekzaag probeerde te gebruiken, wat weer een vertraging betekende van onze bouwactiviteiten en de laatste twee maanden heb ik in bed doorgebracht, bijna niet in staat tot bewegen als gevolg van een toxemie die voortkwam uit een beenmergontsteking vanwege een abces aan een kies die getrokken moest worden. Er is een tekort aan tandartsen - ze nemen geen nieuwe patiënten aan, zelfs niet als je staat te dansen van de pijn zoals in mijn geval, en dat ook nog op V.J. Day[5], als alle drugstores gesloten zijn. Maar anderzijds schijnen er ook weer te veel tandartsen te zijn: ze hebben gedreigd op straat praktijk te gaan houden in verband met de woningnood. Maar zelf heb ik deze tandartsen nog nergens kunnen ontdekken. Ondertussen hebben hier de laatste tijd gemiddeld twee moorden per week plaatsgevonden, de meeste door of op kinderen: ook waart er een dierenbeul rond die dertien geiten, verscheidene aapjes van

(5) *V.J. Day - 'Victory over Japan Day'. 2 september, de dag waarop de Amerikanen de overwinning op Japan vieren.*

zeelui, en twaalf konijnen die als huisdier gehouden werden van de ingewanden heeft ontdaan en die ontgetwijfeld op een of andere wijze verantwoordelijk is voor de verschijning van een halve cockerspaniël in een laantje in de buurt van West Vancouver. Desondanks hebben we ons huis gebouwd en is het paradijs weer herwonnen.[6] Ik vergat te zeggen dat net toen het paradijs herwonnen was wij de mededeling ontvingen dat er een nieuwe wet was aangenomen en dat al ons mooie bos binnen een jaar gerooid zou gaan worden met onszelf erbij teneinde plaats te maken voor 'hoogwaardige autokampeerplaatsen'. Voor ons huis - dat zich er overigens op kan beroemen het laatste exemplaar van een pioniersvestiging in het kustgebied van Vancouver te zijn - betekende dit een doodvonnis dat uiteindelijk te veel was voor ons gevoel voor humor en mijn temperatuur liep binnen een kwartier op naar 39,4. Een triest verhaal, zou je zeggen, bijna net zo schrijnend als de *Triumph of the Egg*[7]. In het geheel niet. Er is gratie verleend. Er zullen geen hoogwaardige kampeerplaatsen komen, en ook geen minderwaardige buren. We mogen hier in ieder geval nog drie jaar blijven wonen onder dezelfde voorwaarden, ongehinderd en vrij van huur, en dan mogen we het perceel kopen, dat wil zeggen het gedeelte dat we willen hebben, en we krijgen eerste keus - tegen een redelijke prijs. Aldus voegt je oude Malc zich, al blijft hij in zijn hart nog steeds een conservatieve Christelijke Anarchist, eindelijk bij het leger der lagere middenstanders. Ik voel me een beetje als een Prometheus die in onroerend goed gaat en z'n Kaukasische ravijn besluit op te kopen.

Op het moment bewonen we het huis zonder binnenmuren, het regent dat het giet, en er komt geen druppel binnen. Wat een triomf. Ziehier het resultaat van onze inspanningen - naast de pier die we zelf gebouwd hebben, het enige dat is blijven staan van ons oude huis - vroeger liep hij tot aan onze voordeur: de aasgieren hebben zich er pal naast ingenesteld, in de hoop ook onze pier in gebruik te nemen, of dan toch op z'n minst onze waterput.

Mijn roman - de *Volcano* - lijkt in een vacuüm geslingerd te zijn, tot nu toe geen intelligente of bemoedigende reacties. Ik vind hem zelf erg goed, al is het shockeffect ervan misschien kleiner geweest vanwege *The Lost Weekend*[8] - eilaas, prozaïsche gerechtigheid? - niet te verwarren met *The Last Week End*[9] van John Summerfield, waarin het daadwerkelijk de oude Malc is die al te herkenbaar te gronde gaat, en nogal zwakjes ook. Ik was van plan je de *Volcano* toe te zenden, met enige

(6) *Toespeling op Milton's* Paradise Regained.
(7) Triumph of the Egg- *Verhalen- en gedichtenbundel van Sherwood Anderson*.
(8) The Lost Weekend - *In 1944 gepubliceerde roman van Charles Jackson over een alcoholische schrijver*.
(9) The Last Week End - *Waarschijnlijk nooit gepubliceerd verhaal, geschreven door een oude vriend van Lowry*.

schroom maar toch ook met enige trots, maar ik wil je liever niet opzadelen met het enige exemplaar dat ik ervan bezit en ik zie op dit moment geen mogelijkheid het enige andere terug te krijgen voor je afvaart. Neem dus alsjeblieft voorlopig de wil voor de daad. Ik zal 't nog wel zien, zoals de heer Wolfe ooit zei, nietwaar?

De enige verandering sinds ik het bovenstaande schreef is dat we weliswaar nog steeds zonder binnenmuren in het huis wonen maar dat het dak nu op zes verschillende plaatsen lekt. Maar ik heb ondertussen wel je brief over de *Collected Poems* ontvangen en ik wil hem snel nog even beantwoorden, al moet je het me niet kwalijk nemen als mijn opmerkingen niet grondig doordacht lijken. Dit zijn, in het kort, de gedachten die onmiddellijk bij me opkomen en ik hoop dat ze niet slechts verwarrend zijn. Ik vind het een zeer goed idee om de chronologische volgorde om te draaien, beter kan het eigenlijk niet - al denk ik dat 'The Soldier' misschien beter tot zijn recht komt als je het uit de nieuwe indeling licht en het, zo niet tussen de symfonieën, dan toch ergens in buurt daarvan plaatst, in het tweede gedeelte. De gedachte hierachter is dat, hoewel 'The Soldier' weliswaar niet tot de symfonieën gerekend kan worden, het wel bij het thema van de Heilige Pelgrim aansluit. Het was geloof ik Houston Peterson(10) die mij, mogelijk onterecht, het idee gaf dat je ooit van plan was geweest ook 'Tetélestai' bij de Heilige Pelgrim-sectie onder te brengen, en zelfs als dit onjuist is en 'Tetélestai' geen symfonie, is het de moeite waard erover na te denken als je het niet al verworpen hebt. Wat de vroegere gedichten betreft zou ik er absoluut alles in opnemen dat mogelijkerwijs bruikbaar kan zijn voor collega-dichters en bewonderaars van je werk - 'Discordants with Youth that's now so bravely spending' en zoveel van het 'Cats and Rats'-gedeelte uit *Turns and Movies* als je maar kwijt kunt. Die zijn me tot op de dag van vandaag zonder meer bijgebleven als unieke, indrukwekkende stukken, wat jij er zelf ook van moge denken. Ik zou ook de mogelijkheid aangrijpen stukken als 'Red petals in the dust under a tree,' 'Asphalt,' 'Tossing our tortured hands to no Escape' (weliswaar niet heel vroeg, 1925? modelletje maar erg mooi) en zelfs de 'Succubus you kissed'-satire die je schreef tegen de Imagisten en die van historisch belang is, aan de onverdiende vergetelheid te ontrukken, en al deze stukken te dateren.

Ik weet niet of er een selectie uit *Earth Triumphant* moet worden opgenomen, maar ik zou een korte toch wel overwegen - misschien neem je er terecht afstand van, maar persoonlijk zal ik nooit de 'onge-

(10) *Houston Peterson - Schrijver van de eerste kritische studie over Aiken.*

bruikelijke nattigheid in mijn broek' vergeten waarmee ik het las in het huis van je oom Potter. Voor zover ik nu kan bedenken zou het enige wat ik verder nog anders zou doen er uit bestaan de hele gedichtenverzameling te beginnen met 'The Morning Song of Senlin' en te eindigen met 'The Coming Forth by Day of Osiris Jones'. Ik moet zeggen dat dit idee als zodanig me buitengewoon bevalt, vooropgesteld dat het je omgekeerde chronologische volgorde niet te veel in de war stuurt. Wat je ook beslist, ik ben erg blij dat er een *Collected Poems* aankomt en ik wens je er veel succes mee.

Mocht je trouwens nog oude *Harper's Bazaars, Vice Versas, Southern Reviews* en dergelijke hebben liggen die je overweegt weg te gooien - eilaas, geen oude *Dials?* - dan zouden we enorm dankbaar zijn als je er een papiertje omheen zou willen doen en ze onder rembours of zo deze kant op lanceert, want we zijn hier volslagen verstoken van dit soort leesvoer, omdat alle intelligente Amerikaanse tijdschriften hier al een eeuwigheid onverkrijgbaar zijn: aan de andere kant bedenk ik me nu dat het waarschijnlijk het verkeerde moment is om dit te vragen, net nu je aan het pakken bent: dus als het teveel gedoe betekent laat maar zitten.

Nou, bon voyage, mijn beste, en heel veel liefs voor jullie allebei en we wensen Mary veel succes en nogmaals het allerbeste namens ons voor haar en jou en ook voor Jeakes.

Een schoolverhaal
*William Trevor**
(Vertaling Frank Lekens)

Elke avond als op de slaapzaal het licht uitging, begon het ritueel van verhalen vertellen. Om de beurt vertelden we iets en hadden in het donker vijf of zes minuten lang alle aandacht. Vaak was het behoorlijk banaal: de Engelsman, de 1er en de Schot op een onbewoond eiland, of wat de dronkenlap zei tegen de paus. Maar het ging ook vaak om waargebeurde zaken: herinneringen uit ons nog korte verleden, flarden van toevallig opgevangen gesprekken, de beschrijving van een naakt vrouwenlichaam op een onbewaakt ogenblik. Markham was de enige die welbewust in herhaling verviel en ons, op algemeen verzoek, steeds opnieuw vertelde over de dood van zijn moeder. Op avonden dat niemand veel te zeggen had, deden we steevast een beroep op Markham. En niemand verwachtte dan iets nieuws te horen. Wij vonden het prima zo, want Markham kon goed vertellen en zijn verhaal fascineerde ons.

'Het zit namelijk zo. Op een zondagochtend liep ik met mijn vader te wandelen bij Tavistock Hill en toen vroeg ik naar mijn moeder. Het was een zonnige ochtend begin mei en mijn vader keek naar de lucht en begon te vertellen hoe mooi ze was geweest. Toen hij eindelijk een stilte liet vallen, vroeg ik hoe ze eigenlijk aan haar eind was gekomen. Nou, hij haalde diep adem en zei dat het als een schok zou komen. Ik zei dat ik daar wel tegen kon en hij vertelde dat ze hadden gelogeerd bij vrienden in Florence en toen een keer de heuvels in waren getrokken om te jagen. Ze reden er in een grote Italiaanse brik rond en al snel vielen links en rechts de vogels uit de lucht. Plots sloeg het noodlot toe. Mijn moeder lag badend in het bloed op de grond en al die Italianen wierpen hun armen in de lucht en zeiden: "Heilige moeder

* *De Ierse auteur William Trevor wordt beschouwd als een van de beste schrijvers van korte verhalen in het Engelse taalgebied. Hij won de Whitbread Prize drie maal; voor de Booker Prize werd hij vijf maal genomineerd. Naast een grote hoeveelheid korte verhalen schrijft hij ook toneelstukken en romans. Het hier vertaalde verhaal 'Een schoolverhaal'* (A School Story) *komt uit zijn eerste verhalenbundel,* The Day We Got Drunk on Cake and Other Stories *(Bodley Head, 1967)*.

van Jezus, wat vreselijk!" Ik zei: "Was haar geweer dan per ongeluk afgegaan? Had ze het verkeerd vastgehouden of zo?" En mijn vader zei dat het heel anders zat, dat zijn eigen geweer per ongeluk was afgegaan en dat het gruwelijk was de hand te hebben gehad in de dood van je vrouw. Nou ja, de leugen droop zowat van zijn gezicht, dus ik dacht bij mezelf: "Een ongeluk, te drommel! Moord zul je bedoelen." Of iets in die trant. Je begrijpt wel dat je door zo'n ontdekking emotioneel nogal van slag raakt en niet altijd meer precies weet wat er door je hoofd is gegaan. Maar waarom was ik er zo zeker van? Dat zal ik jullie vertellen, jongens: omdat de vader binnen een halfjaar alweer was getrouwd met de zus van de dode moeder. Mijn stiefmoeder tot op de dag van vandaag. En ik zal je nog meer vertellen: ik ben van plan dat stel naar de andere wereld te helpen met een paar ferme houwen van een slagersmes. Want op de keper beschouwd ben ik toch gewoon een soort kleine Hamlet? Dan is het toch logisch dat ik 's nachts lig te dromen over het slijpen van mijn mes?'

Markham had een lang, tamelijk serieus gezicht, diepliggende, helderblauwe ogen en sluik blond haar, geelbruin als aardewerk. Iedereen mocht hem graag, maar niemand kende hem goed. Zijn verhalen over zijn familie en de dreigende taal die hij daarbij uitte, werden niet helemaal serieus genomen. Als Markham zo praatte leek het alsof hij zichzelf niet was. Hij was een veel te rustige, sympathieke en aantrekkelijke jongen om zich met zoiets in te laten. Er klopte iets niet. Dat zat hem niet zozeer in wát hij zei - want dat begrepen we heel goed, of we het nu geloofden of niet - maar in het feit dat hij het zei. Zo lijkt het achteraf tenminste, voor mij en de anderen met wie ik er later over heb gepraat. Destijds waren we niet bezig met het analyseren van onze gevoelens, we waren nog maar vijftien toen de affaire Markham speelde.

'Ik heb wat brood uit de eetzaal,' zei Williams. 'Laten we het gaan roosteren in het ketelhok.' Van onder zijn jas haalde hij vier sneden brood die er vrij hard uitzagen, en een paar stukken rechtgebogen ijzerdraad. Zijn roodomrande oogjes zochten mijn gezicht af alsof ze daar iets kleins waren kwijtgeraakt. Hij gaf me een stuk ijzerdraad en ik nam het aan, al zag ik meteen dat we er absoluut niets aan hadden. Om het brood te roosteren moest je de bovenkant van de ketel openen en de boterham diep in het ijzeren gevaarte steken, tot vlak boven de gloeiende kolen. Het vereiste enige handigheid, en een simpel stuk ijzerdraad in plaats van een uitschuifbare roostervork stond garant voor een ramp.

Het was halverwege de middag en omdat ik een verkoudheid had opgelopen, hoefde ik niet te sporten. Williams was een astmalijder en daarom zelden op het sportveld te vinden. Hij had een hekel aan elke vorm van lichamelijke inspanning en gebruikte zijn handicap als excuus om hele middagen in zijn eentje in de lokalen rond te hangen of al rokend een boek te lezen op de wc. Hij werd algemeen geminacht om zijn luiheid, zijn afstotelijke uiterlijk en zijn doorgedreven achterbaksheid. Ik zei dat ik wel meeging op zijn expeditie naar het ketelhok.

'Ik heb een beetje jam geratst,' zei hij, 'en een paar klontjes boter.'

We liepen er zwijgend heen en Williams wierp af en toe een steelse blik achterom, zoals hij gewoon was. In het ketelhok legde hij het brood op de zitting van de stoel van de stoker en diepte de jam en de boter op uit zijn zakken. Die had hij apart verpakt in een vel papier uit een schoolschrift. Het was frambozenjam, en van de vlekken die dat maakte op het gelinieerde papier waren de lijnen doorgelopen. Niet gerust over het effect daarvan zei ik snel dat ik alleen boter hoefde.

De toast was zwaar aangebrand en smaakte naar rook. Williams schrokte de zijne op en veegde zijn handen af aan zijn broekzakken. Ik knabbelde aan de mijne en smeet hem uiteindelijk in een hoek. Dat kwam me op boze woorden van Williams te staan, die hem opraapte, afveegde en er de resterende jam op smeerde. Hij at hem luidruchtig kauwend op en legde uit dat zijn extreme eetlust te wijten was aan de aanwezigheid van wormen in zijn lichaam.

Er klonken voetstappen op de treden bij de buitendeur en even later verscheen een scherp afgetekend silhouet in de deuropening. We konden niet meteen zien wie het was en Williams zei op luide toon tegen mij: 'Dit is de moeite meer dan waard geweest. Wat wij hier hebben opgestoken over de verwarming van de school zal ons nog goed van pas komen. Een goede zaak om je vrije tijd op deze manier nuttig te besteden.' De gestalte kwam naar ons toe en Williams hinnikte van het lachen toen hij zag dat het de rector niet was. 'Het is Markham maar,' zei hij. 'Verdomd als ik niet dacht dat het op zijn minst Bodger was.'

'Ik kom roken,' liet Markham weten, en hij offreerde ons een dun sigaartje.

'Als ik volwassen ben en klaar voor het leven,' zei Williams, 'ben ik van plan carrière te maken in de advocatuur. Ook zal ik alleen de

duurste sigaren roken. Met zo'n goede baan kan een mens zich dat veroorloven.'

Markham en ik waren bezig de brand in onze sigaar te jagen en hoorden zijn mededeling zwijgend aan.

'Het zou kunnen,' ging Williams verder, 'dat ik mezelf mettertijd ook bekwaam in het rollen van de tabaksbladeren. De dij van een vrouw, zo begrijp ik, is de ideale ondergrond voor dat karwei.

'Williams wordt een puike advocaat,' zei Markham.

'Hij zal er zeker pico bello uitzien onder zijn pruik,' zei ik.

'En wat,' vroeg Williams, 'ben jij van plan met je leven aan te vangen, Markham?'

'Och, mijn dagen zijn geteld. Het duurt niet lang meer voordat ik word opgehangen omdat ik mijn vader heb afgemaakt.'

'Kun je daar niet even mee wachten, zodat ik je kan verdedigen?'

'Zoiets valt toch niet te verdedigen? Ik ben bij voorbaat schuldig. Ik ga liever niet dood als het niet hoeft, maar ik wil me niet aan de gevolgen van mijn misdaad onttrekken.'

Williams trok hard aan zijn sigaar, die hij tussen zijn tanden klemde, en zei: 'Markham is gestoord, hè?'

'Het is verdomme toch niet meer dan normaal dat ik op wraak zin? Het gaat toch om mijn bloedeigen moeder? Zou jij het anders doen, waarde Williams? Zeg op, zou jij het anders doen?'

'Ik zou niet met de strop om mijn hals gaan rondlopen voordat het nodig is, Markham. Ik zou er mijn bek over houden.'

'Miezerig, Williams, miezerig.'

'Maar wel verstandig.' Hij schopte een kooltje over de vloer en volgde het met zijn ogen. 'Maar Markham gaat het nooit doen. Markham heeft alleen veel praatjes.'

'Dit is een goeie sigaar,' zei Markham. 'Dat we er nog maar veel mogen roken.'

'Ja,' zei Williams welwillend. 'Lekker rokertje.'

We rookten zwijgend verder. Achteraf is het die middag in het ketelhok waarschijnlijk allemaal begonnen. Als ik Williams niet was tegengekomen die brood ging roosteren, en als Markham later niet zijn sigaren met ons had gedeeld, had alles heel anders kunnen lopen. Dan was ik misschien nooit bevriend geraakt met Markham; dan was Williams misschien nooit van een sluwe onbenul veranderd in een figuur met

een mysterieuze macht; en dan had Markham de kuil die hij voor zichzelf had gegraven wellicht nog kunnen ontwijken.

De vriendschap met Markham had iets vreemds, omdat hij zo zwijgzaam was, zo weinig mededeelzaam over alles behalve de dood van zijn moeder. Toch was hij eerder opgewekt dan somber van karakter; een denker, geen piekeraar. We maakten wandelingen in de heuvels achter de school, waarbij we vaak maar een paar woorden wisselden. Toch raakten we steeds beter bevriend. Ik kwam te weten dat Markhams vader en stiefmoeder nu in Kenia woonden. Markham bezocht ze maar één keer per jaar, in de zomervakantie. Met Pasen en Kerst ging hij naar een grootmoeder aan de zuidkust.

Wat ook vreemd was aan die nieuwe band tussen Markham en mij was het gedrag van Williams. Die hing een beetje om ons heen. Vaak wandelde hij ongevraagd mee. Of hij kwam bij ons staan en fluisterde: 'Markham doet het toch niet. Markham is gewoon gestoord, hè?' Markham zei meestal niets terug. Hij keek Williams alleen maar bevreemd aan en glimlachte.

Als Williams mee liep, vroeg hij Markham altijd om te vertellen over het ongeluk in Florence, en daar kon Markham natuurlijk geen genoeg van krijgen. Hij leek zich niet aan Williams te ergeren. Ik denk dat hij toegeeflijker was voor types als Williams dan de rest van ons. Hij was in ieder geval veel toegeeflijker dan ik. Ik kreeg eerlijk gezegd de zenuwen van Williams. Op een dag trof ik hem alleen en ik vroeg botweg waar hij op uit was. Hij snoof en vroeg wat ik bedoelde.

'Waarom loop je steeds achter Markham en mij aan?' vroeg ik. 'Waarom laat je Markham niet met rust?'

Williams lachte. 'Markham is een interessant geval.'

'Waar ben je op uit, Williams?'

Maar dat wou hij niet zeggen. Hij zei: 'Ik ben een onfris sujet.' Hij lachte weer en liep weg.

Williams trok zich van dit gesprek niets aan. Hij bleef achter ons aan lopen en kletsen over zijn toekomst in de advocatuur, of hij vertelde ons uitvoerig wat het resultaat was van een uurtje gesprekken afluisteren. Als we alleen waren, kwam Markham niet meer met zijn bekende verhaal of met toespelingen op die kant van zijn leven. Ik begon in te zien dat hij weliswaar echt een hartgrondige hekel had aan zijn vader, maar dat hij het verhaal eigenlijk alleen nog voor de grap vertelde. Ik

was de eerste goede vriend die Markham had en hij was totaal niet gewend aan de uitwisselingen die zo'n vriendschap met zich bracht. Maar heel geleidelijk kwamen er onderwerpen bij waarover we gesprekken voerden.

Intussen bleef Williams om ons heen hangen en leek met intense toewijding te proberen Markham en zijn verhaal steeds nauwer met elkaar te verknopen. We moeten een merkwaardig trio hebben gevormd.

In het begin van het nieuwe schooljaar werden we door rector Bodger uitgebreid toegesproken over allerlei zaken. Hij kondigde aan wie de nieuwe prefecten waren en deelde ons nog wat nieuwe regels mee. Toen hij dat deel van zijn oratie had afgesloten, liet hij een passende stilte vallen en vervolgde toen:

'Voor ieder van ons geldt, jongens, dat er momenten in ons leven komen die het uiterste van onze moed vergen. Momenten waarop we tegenspoed het hoofd moeten bieden met een standvastigheid die we wellicht nooit eerder hoefden te tonen. Zo'n vreselijk moment is voor een van ons aangebroken. Ik wil jullie vragen hem je medeleven en begrip te tonen. Ik wil jullie vragen hem dit semester bij te staan en het hem zo makkelijk te maken als je kunt. Niet alleen voor hem, maar ook voor ons is dit een beproeving: het is onze humaniteit, ons christelijk medeleven dat op de proef wordt gesteld. Het is met groot verdriet, jongens, dat ik jullie moet mededelen dat de vader en stiefmoeder van Ian Markham plotseling op brute wijze om het leven zijn gekomen.'

Markham was nog niet terug. In de twee weken voor zijn komst tierden de speculaties en geruchten welig. Bodger en zijn handlangers leken geen weet te hebben van de dreigementen die hij altijd had geuit. Alleen wij, hun leerlingen, trokken de juistheid van de ons voorgespiegelde gang van zaken in twijfel: dat een in razernij ontstoken Mau Mau-bandiet met een groot mes tekeer was gegaan op de boerderij van de Markhams in Kenia. Was dat niet een beetje al te toevallig? Was het niet waarschijnlijker dat Markham eindelijk de daad bij het woord had gevoegd?

'Markham is gestoord, hè?' zei Williams tegen mij.

Toen Markham eindelijk terugkeerde, was hij veranderd. Hij lachte niet meer. Op de slaapzaal lag iedereen vol verwachting te hopen op een nieuw en bloederig verhaal, maar in Markhams bed bleef het stil.

Hij sprak niet meer over zijn moeder. En als iemand medeleven betoonde met zijn jongste verlies, leek hij niet te begrijpen waar het over ging. Hij verdween naar de achtergrond en niemand schonk hem nog enige aandacht. Mijn gezelschap meed hij nadrukkelijk, waarmee een eind kwam aan onze korte vriendschap. Daarentegen werden Williams en hij onafscheidelijk.

Ik weet nog dat het een bijzonder mooie herfst was. Roodbruine dode bladeren glansden heel de dag in het zachte zonlicht. Op warme middagen wandelde ik in mijn eentje over de met brem begroeide heuvels. Ik maakte niet gemakkelijk vrienden en miste Markhams gezelschap.

Na verloop van enkele weken werd algemeen geaccepteerd dat Markhams ouders waren vermoord door de Mau Mau. Je zou kunnen denken dat na Markhams eerdere verhalen en aangekondigde plannen een soort vrees was ontstaan; een zekere schroom om met zo iemand het dagelijks leven te delen. Daar was geen sprake van. Markham leek zelf bijna dood. Hij was zeker niet iemand om bang voor te zijn. Hoe meer je hem zag, hoe onwaarschijnlijker het werd dat hij iets te maken had met de gebeurtenissen in Kenia, al was hij toen in het huis aanwezig geweest en had hij ongedeerd kunnen ontkomen.

Ik dacht de enige te zijn die besefte hoe duister Markhams relatie met Williams was. Williams had weinig goeds in de zin, dat wist ik wel zeker. Hij liep constant tegen Markham te fluisteren, met die sluwe grijns en die kraaloogjes die Markham priemend aankeken. Het beviel me niks, maar ik wist niet wat ik eraan kon doen.

Op een middag liep ik het dorp in met een jongen die Block heette. We gingen naar een lunchroom voor thee met gebak en, als de kust veilig leek, een stiekeme sigaret.

‘Dit is een ordinaire tent,’ zei Block toen we gingen zitten. ‘Ik heb geen idee waarom we hierheen gegaan zijn.’

‘Er is verder niks.’

‘Gelukkig is het ook te walgelijk voor Bodger of iemand van zijn boevenbende. Kijk, daar hebben we die enge Williams. Met Markham.’

Ze zaten aan een tafel in een nis. Williams, die zoals gebruikelijk aan het woord was, zat aan de puistjes in zijn gezicht te frunniken. Terwijl ik toekeek, pakte hij een felgekleurd gebakje van de schaal tussen hen in. Het zag er onappetijtelijk uit, nauwelijks eetbaar zelfs. Hij beet er een stukje af en legde het terug op de schaal.

‘Wat ziet Markham toch in hem?’ vroeg Block.

Ik schudde mijn hoofd. Block was een simpele ziel, maar zijn volgende opmerking getuigde van een diep inzicht dat ik nooit eerder bij hem had bemerkt. Hij hield zijn hoofd schuin en zei: ‘Williams haat Markham. Dat druipt er vanaf. En volgens mij is Markham doodsbang voor hem. Jij hebt Markham toch goed gekend? Weet jij waarom?’

Weer schudde ik mijn hoofd. Maar het leed geen twijfel dat Block volkomen gelijk had.

De kern van de relatie was de haat die Williams koesterde. Het was alsof Markham op een of andere manier niet zonder haat kon. Alsof hij, nu hij geen vader meer had om een hekel aan te hebben, teerde op deze ongemotiveerde haat tegen hemzelf. Het leek allemaal nogal geschift, maar ik voelde dat het toch zoiets moest zijn.

‘Ik vind dat ik er iets aan moet doen,’ zei ik. ‘Williams is een vreselijk onbetrouwbare kerel. Joost mag weten wat hij van plan is.’

Wist Williams iets wat wij niet wisten? Iets over de dubbele moord in Kenia?

‘Wat kun je doen?’ zei Block, en hij stak een meegebrachte peuk aan.

‘Misschien zou ik eens met Pinshow moeten gaan praten.’

Block lachte. Pinshow was een dikke, oudere leraar die zich graag ontfermde over leerlingen met persoonlijke problemen. Hij was ook een beetje een intellectueel. Je hoefde meneer Pinshow maar te vertellen dat je schrijver of acteur wilde worden en je was verzekerd van een eindeloze reeks koppen zwarte koffie op de kamer van meneer Pinshow.

‘Ik denk weleens dat we Pinshow onderschatten,’ zei ik. ‘Hij heeft de beste bedoelingen. En goede ideeën komen vaak uit onverwachte hoek. Misschien weet de goede man raad.’

‘Misschien. Jij kent Markham beter dan ik. Ik bedoel, jij weet waarschijnlijk beter hoe het zit. Van Markham gaat niet zoveel meer uit, hè?’

Ik keek naar Markhams droevige, verweesde gezicht aan de andere kant van de lunchroom. ‘Nee, ik ben bang van niet.’

Block begon ineens te lachen. ‘Heb je die van Butler over het zieke kanariepietje al gehoord?’

Ik zei dat ik dacht van niet, en hij boog naar voren en vertelde hem. Terwijl ik naar die smerige mop over een mismaakte vogel zat te luisteren, besloot ik zo snel mogelijk met Pinshow te gaan praten.

De schemering viel en meneer Pinshow bleef maar praten. Ik probeerde in het duister ongemerkt nog wat koekjes te pakken. Hij duwde de koektrommel mijn kant op, zich niet bewust - dat hoopte ik althans - van mijn snode plannen. ‘Aan het slijmerige slik van woorden,’ zei meneer Pinshow, ‘aan de sneeuw en hagel van verbale onzorgvuldigheid, onduidelijke gevoelens en gedachten... ontspringt de welgevormde zin en de schoonheid van de bezwering.’ Dat zei meneer Pinshow vaak. Ik denk dat het zijn favoriete citaat was. Ik dronk mijn koffie op en mijn mond vulde zich met bitter bezinksel.

Ik zei: ‘Er is een land van de levenden en een land van de doden en de brug is liefde.’

‘Ah, Thornton Wilder.’ Meneer Pinshow haalde een grote gekleurde zakdoek uit zijn broekzak en snoot zijn neus.

‘Het enige dat zal blijven bestaan,’ vervolgde ik, ‘het enige dat betekenis heeft.’

Meneer Pinshow stopte zijn zakdoek weer in zijn zak. Hij streek een lucifer langs de zijkant van het doosje en hield het vlammetje bij zijn pijp. ‘Liefde,’ zei hij puffend, ‘of liefde? De ene soort of de andere?’

‘Andere soort, meneer?’

‘Jij twijfelt aan dat onderscheid? Mooi. Mooi.’

Ik zei: ‘Ik wilde u iets zeggen, meneer.’

‘Natuurlijk. Brand maar los.’

‘Onder ons gezegd, meneer, ik denk dat Williams een slechte invloed heeft op Markham.’

‘Zo.’

‘Ik denk dat Markham erg overstuur is door de dood van zijn ouders, meneer. En Williams is wel de laatste...’

‘Vertel eens, in welk opzicht heeft hij een slechte invloed? Spreek vrijuit, vriend. Allereerst moeten we de feiten vaststellen.’

Toen wist ik dat het niets zou uithalen. Het was dom geweest om naar Pinshow te stappen. De feiten waar mijn vrees op berustte kon ik hem niet voorleggen. Ik zweeg en hoopte dat hij niet zou aandringen.

‘Ik begrijp het,’ zei hij.

‘Misschien maak ik van een mug een olifant, meneer.’

Maar dat vond meneer Pinshow helemaal niet. ‘Dit is een ernstige zaak,’ zei hij. ‘Hoewel het zeer ongebruikelijk is, ben ik blij dat je bij mij hebt aangeklopt.’

Ik had de man duidelijk een totaal verkeerde indruk gegeven. Ik probeerde het nog recht te zetten, maar meneer Pinshow wuifde het weg.

‘Je hoeft je niet nader te verklaren, vriend. Laat het maar aan mij over. Je kunt ervan op aan dat ik een discreet woordje zal laten vallen op de juiste plek.’

‘Ik hoop dat ik geen verkeerde indruk heb gewekt, meneer.’

‘Welnee, welnee.’

‘Het is niks ernstigs, meneer. Maar Markham is een tijdje een goede vriend van mij geweest en ik weet zeker dat hij nu...

Meneer Pinshow hief zijn hand. Hij glimlachte. ‘Je bent een goeie jongen. Wanhoop niet. Het komt allemaal goed.’

Goeie god, dacht ik, wat heb ik aangericht?

‘Bemoei je verdomme met je eigen zaken,’ mompelde Williams. ‘Als je nog eens dat soort praatjes ophangt bij Pinshow klaag ik je aan wegens smaad. Je weet toch hoe vervelend die man is?’

‘Loop naar de hel, Williams.’ En Williams, die ik daar nog weleens zag terechtkomen, sjokte kwaad weg.

Hierna besloot ik Markham en Williams uit mijn hoofd te zetten. Het ging me per slot van rekening niets aan en bovendien leek ik weinig keuze te hebben. Ik probeerde me meer te concentreren op mijn schoolwerk, en toen ik die merkwaardige vriendschap eigenlijk al zo'n beetje was vergeten, werd ik op een dag bij de rector ontboden.

Hij stond bij het raam van zijn kamer, een angstaanjagende, ziekelijk bleke en boomlange gestalte. Toen ik de kamer betrad, bleef hij met zijn rug naar me toe staan, en tijdens het hele gesprek draaide hij zich niet om. ‘Jij gaat me vertellen wat je weet over Markham en die jongen Williams,’ zei hij. ‘Geen leugens, jongen. Ik weet wanneer je liegt. Leugens pik ik er meteen uit. En ook niks aandikken. Je gaat me eerlijk en eenvoudig vertellen wat er precies aan de hand is. Doe je plicht, jongen, zodat je deze kamer kunt verlaten met een schoon geweten.’

Ik was niet van plan om te liegen. Driekwart van het verhaal verzwijgen was niet liegen. Ik zei: ‘De waarheid, meneer, is... Ik stokte, wist niet hoe ik verder moest.

De rector zei: ‘Vooruit jongen, schiet een beetje op. De hele waarheid.’

‘Ik kan u niets vertellen, meneer.’

‘Niets?’

‘Nee, meneer. Ik weet niets over Markham en Williams.’

‘Het zijn leerlingen van deze school. Ik neem aan dat je dat wel weet? Jij bent met ze omgegaan. Je hebt met meneer Pinshow over deze jongens gesproken. Als hun vriendschap onbetamelijk is, wil ik dat graag weten. Met zwijgen kom je niet ver.’

‘Er is niets onbetamelijks aan hun vriendschap, meneer. Ik ben er alleen tegen meneer Pinshow over begonnen omdat Williams mij op dit moment geen geschikte vriend voor Markham lijkt.’

‘Jij matigt je nogal wat aan met zo'n oordeel, jongen.’

‘Ja, meneer.’

‘Waarom heb je het dan toch gedaan?’

‘Ik ben op Markham gesteld, meneer.’

‘Waarom heb je hem het leven dan niet gemakkelijker gemaakt door hem persoonlijk voor die slechte invloed te waarschuwen?’

‘Markham stelde niet langer prijs op mijn gezelschap, meneer.’

‘Had je hem op een of andere wijze kwaad gedaan?’

‘Nee, meneer. Niet dat ik weet, tenminste.’

‘Ja of nee, jongen? Niet van die laffe uitvluchten.’

‘Nee, meneer. Ik heb hem geen kwaad gedaan.’

‘Waarom stelde hij dan niet langer prijs op de omgang met jou?’

‘Ik ben bang dat ik dat niet weet.’

‘Je weet het niet. Het is niet nodig daarbij ook nog bang te zijn.’

‘Nee, meneer.’

‘Je begrijpt toch wel, jongen, dat je mij in een onmogelijke positie hebt gebracht met je hoogst onverantwoordelijke gedrag? Ik ben de bron van alle gezag op deze school. Je hebt me ongerust gemaakt. Je dwingt me maatregelen te nemen waar ik geen goede grond voor zie. Maar gezien de minieme kans dat er een kern van waarheid zit in jouw bedekte beschuldigingen, moet ik doen wat ik liever niet zou doen. Heb jij je ooit voorgesteld hoe het is om in de schoenen van een rector te staan?’

‘Nee, meneer.’

‘Nee, meneer. Dat dacht ik al. Die schoenen knellen, jongen. Hou dat in gedachten.’

‘Ja, meneer.’

‘Loop naar mijn bureau, jongen, en druk op de bel die je daar ziet. We gaan deze affaire hoe dan ook oplossen.’

Markham en Williams werden erbij geroepen. Toen ze binnenkwamen, draaide de rector zich om en keek ons aan. Hij zei tegen hen:

‘Jullie vriendschap staat ter discussie. Jullie aanklager staat naast jullie. Lieg niet, jongens. Ik weet wanneer je liegt. Hebben jullie reden om je te schamen?’

Williams, die strak naar de poten van het bureau keek, schudde zijn hoofd. Markham antwoordde dat hij geen reden had om zich te schamen.

‘Waar is jullie vriendschap dan op gebaseerd? Delen jullie bepaalde interesses? Waar praten jullie samen over?’

‘Over zoveel dingen, meneer,’ zei Williams. ‘Politiek en staatszaken. Onze ambities, meneer. En onze vorderingen op school.’

‘We praten maar over één ding, meneer,’ zei Markham. ‘Over de dood van mijn vader en stiefmoeder.’

‘En toch claim jij, jongen,’ zei de rector tegen Williams, ‘een breder scala aan gespreksonderwerpen. Er hangt hier een walm van leugens. Welke jongen moeten wij geloven?’

‘Markham is ziek, meneer. Hij is zichzelf niet. Ik help hem zoveel mogelijk. Hij herinnert zich de volle reikwijdte van onze gesprekken niet.’

‘We praten maar over één ding,’ herhaalde Markham.

‘Waarom beperk jij je tot dat ene gespreksonderwerp, jongen?’

‘Omdat ik mijn vader heb vermoord, meneer. En mijn stiefmoeder ook.’

‘Markham is ziek, meneer. Hij...’

‘Jullie tweeën verlaten de kamer. Markham, jij blijft.’

Williams en ik zeiden allebei geen woord toen we de kamer uit liepen. Maar vlak voordat we uit elkaar gingen, zei ik: ‘Je weet dat hij het niet gedaan heeft. Je weet dat het niet waar is.’

Williams keek me niet aan. Hij zei: ‘Inderdaad. Waarom heb je dat niet tegen Bodger gezegd?’

‘Jij hebt hem doen geloven dat hij het wel gedaan heeft, Williams.’

‘Markham heeft alleen praatjes. Markham is gestoord, hè?’

‘Je bent een vuile smeerlap, Williams.’

‘Inderdaad. Ik ben een onfris sujet.’

Hij liep weg en ik bleef staan, starend naar de gesloten deur van de rectorskamer. Daarboven gloeide het rode lampje ten teken dat de rector onder geen beding mocht worden gestoord. In de kamer waren de

gordijnen inmiddels dichtgetrokken, vermoedde ik, want dat placht hij bij ernstige aangelegenheden te doen.

Ik had ineens de absurde gedachte om die verduisterde kamer weer in te gaan en het woord te vragen, omdat ik nu vrijuit kon spreken. Ik meende even dat ik deze kwestie helderder, beter kon uitleggen dan Markham zelf. Ik had het gevoel dat ik alles begreep: de ontzetting die Markham had bevangen toen zijn vader vertelde over het ongeluk in Florence, het spelletje dat hij daarvan had gemaakt, en de latere angsten waarop Williams geniepig had ingespeeld. Maar terwijl ik daarover stond te twijfelen hoorde ik de dringende dreun van de schoolbel, en uit een soort automatisme gaf ik daaraan gehoor.

Diezelfde avond werd Markham weggebracht. Hij werd nog even gesignaleerd in de gang bij de kamer van de rector, met zijn overjas aan, zonder dat er iets bijzonders aan hem te zien viel.

'Ze hebben hem naar Derbyshire gestuurd,' zei meneer Pinshow toen ik later meer te weten probeerde te komen. 'Arme jongen. En zo gezond van lijf en leden.' Meer wilde hij niet zeggen, maar ik wist waar hij aan dacht. En ik heb sindsdien vaak moeten denken aan hoe Markham, zo gezond van lijf en leden, is opgegroeid en ouder geworden in de instelling die ze in Derbyshire voor hem hadden uitgezocht. Ik heb ook wel eens aan Williams moeten denken, hoe ook hij ouder is geworden, zij het in andere omstandigheden; hoe hij misschien is getrouwd en kinderen heeft gekregen, en uiteindelijk de man is geworden die hij had beweerd ooit te zullen worden.

Vertaalde poëzie

Vijf gedichten
Ivan Boenin
(Vertaling Kees Jiskoot)

[Nederlands]

Ik ging naar haar te middernacht.
Zij sliep - door 't raam de maneschijn die
Een zilverglans op het satijnen
Omlaag gegleden dek aanbracht.

Zo, op haar rug gelegen, plat,
De naakte borsten aan weerszijden,
Was 't leven dat zij slapend leidde
Verstild, als water in een vat.

(1898)

[Russisch]

Я к ней вошел в полночный час.
Она спала, - луна сияла
В ее окно, - и одеала
Светился спущенный атлас.

Она лежала на спине,
Нагие раздвоивши груди, -
И тихо, как вода в сосуде,
Стояла жизнь ее во сне.

Het woord

Verstomd de tomben, mummies en gebeenten, -
  Slechts levend is het woord:
Op 's werelds kerkhof wordt, uit oude schemer,
  Slechts tekenschrift gehoord.

Niets anders ook rest ons aan goed en have!
  U kunt dus allemaal,
Naar draagkracht, sparen voor die eeuwige gave
  Voor kwade dagen: taal..

(1915)

слово

Молчат гробницы, мумии и кости, -

Лишь слову жизнь дана:
Из древней тьмы, на мировом погосте,
Звучат лишь Письмена.

И нет у нас иного достоянья!
Умейте же беречь
Хоть в меру сил, в дни злобы и страданья,
Наш дар бессмертный - речь.

[Nederlands]

't Blauw behang is helemaal verschoten,
Wég portret, daguerrotype, foto -
Blauwe kleuren resten enkel daar,
Waar zij hingen al zo menig jaar.

't Hart vergat, vergat, en zag verzwinden
Veel, heel veel, van wat het ooit beminde!
Slechts van hen, reeds lang geleê beaard,
Bleef een onvergeetlijk spoor bewaard.

(1916)

[Russisch]

Синие обои полиняли,
Образа, дагерротипы сняли -
Только там остался синий цвет,
Где они висели много лет.

Позабыло сердце, позабыло
Многое, что некогда любило!
Только тех, кого уж больше нет,
Сохранился незабвенный след.

[Nederlands]

Het plenst. Beneveld bos rondom.
Hoofdschuddend mompelen sparrenbomen:
‘Ach, gottegot!’ - 't Bos heeft hem om,
Verzopen in de waterstromen.

Bij 't raam van 't donker wachthuis zit
Een kind dat met een lepel trommelt,
Bij 't vuur mama, die aldoor pit,
Op stal een loeiend kalf, bekommerd.

In 't wachthuis treurnis, vlieggezoem...
- Waartoe die ortolanen-klingklang,
Die zwammengroei, de bloei der bloem,
Dat gras, zo blinkend als een ringslang?

- Waartoe, bij die gestage drop,
Die 't huis en heel de wereld geselt,
Dit kind met die te grote kop,
Dat 't venster uitholt met zijn lepel?

Het kalfje loeit zich hees in 't kot,
De sparren op de bergen neigen
De groene naalden van hun twijgen:

‘Ach, gottegot! Ach, gottegot!’

(1916)

[Russisch]

Льет без конца. В лесу туман.
Качают елки головою:
«Ах, боже мой!» - Лес точно пьян,
Пресыщен влагой дождевою.

В сторожке темной у окна
Сидит и ложкой бьет ребенок,
Мать за печи, - все спит она,
В сырых сенях мычит теленок.

В сторожке грусть, мушиный гуд...
- Зачем в лесу звенит овсянка,
Грибы растут, цветы цветут
И травы ярки, как медянка?

- Зачем под мерный шум дождя,
Томясь всем миром и сторож кой,
Большеголовое дитя
Долбит о подоконник ложкой?

Мычит теленок, как немой,
И клонят горестные елки
Свои зеленые иголки:
«Ах, боже мой! Ах, боже мой!»

[Nederlands]

Ijzig koude nacht, mistral
(Hij bedaart nog niet).
Kale heuvels, berg en dal,
Blinkend in 't verschiet,
Onbeweeglijk gouden licht
Tot de legerstee.
Niemand, enkel God en ik
Ondermaans, wij twee.
Mijn verdriet, ten dode, alleen
Hij doorgrondt het, al
Wat ik afdek voor elkeen...
Koude, blink, mistral.

(1952)

[Russisch]

Ледяная ночь, мистраль
(Он еще не стих).
Вижу в окна блеск и даль
Гор, холмов нагих.
Золотой недвижный свет
До постели лег.
Никого в подлунной нет,
Только я да Бог.
Знает только он мою
Мертвую печаль,
Ту, что я от всех таю...
Холод, блеск, мистраль.

Drie gedichten
Tristan Corbière
(Vertaling Martin de Koning)

Sonnet voor Sir Bob

Hond van een lichte vrouw, volbloed Engelse brak

Prachthond, wanneer ik jou je meesteres zie strelen,
Grom ik ondanks mezelf- waarom? - jij houdt je mond...
- 't Is - weet je - dat ik nooit die strelingen mag delen,
Ik heb geen meesteres, en... ben geen mooie hond.

- *Bob! Bob!* - Zo'n trotse naam, die juicht uit blijde kelen!...
Ach, heette ik maar *Bob...* Wat klinkt dat uit haar mond!
Maar ‘k ben geen *zuiver ras.* - Want in mijn lichaamsdelen
Is ook veel brak... Ik ben een bastaard-christenhond.

Sonnet a Sir Bob

Chien de femme légère, braque anglais pur sang.

Beau chien, quand je te vois caresser ta maîtresse,
Je grogne malgré moi - pourquoi - tu n'en sais rien...
- Ah! c'est que moi - vois tu - jamais je ne caresse,
Je n'ai pas de maîtresse, et... ne suis pas beau chien.

- *Bob! Bob!* - Oh! le fier nom à hurler d'allégresse!...
Si je m'appelais *Bob...* Elle dit Bob si bien!
Mais moi je ne suis pas *pur sang.* - Par maladresse
On m'a fait braque aussi... mâtiné de chrétien.

[Vervolg Nederlands]

Och, laat ons ruilen dan van ziel, Bob! jij en ik:
Neem mijn sonnet, ik neem jouw bel met roze strik;
Jij mijn vel, ik jouw vacht - al is het met je vlooien...

En dan word ik *sir Bob* - Dan geldt haar liefde mij!
Ik bijt andere bastaards, zij bijt mij, ja, Zij!...
En mij zal dan die halsband met Haar voornaam tooien.
British channel, - 15 may

[Vervolg Frans]

Bob! Bob! nous changerons, à la métempsycose:
Prends mon sonnet, moi ta sonnette à faveur rose;
Toi ma peau, moi ton poil - avec puces ou non ...

Et je serai *sir* Bob. - Son seul amour fidèle!
Je mordrai les roquets, elle me mordrait, Elle!...
Et j'aurai le collier portant Son petit nom.

British channel - 15 may

Vrouw

Het bloeddorstig Beest.

Hij daar - dat misbaksel, misdeeld, miskend, misprezen -,
- Een miskleun van een boek ... toch intrigeert hij mij -
En als hij tegenvalt... Dan leg ik hem opzij,
Roman van niks - niet om te lezen!

Hij is niet mooi ... Het moois, dat moet van mij maar komen -
Ik kan toch mooi zijn in zijn plaats?! -
Dus toch zo'n prins op 't witte paard uit meisjesdromen? ...
- Ík koningin dan: Híj melaats!

Mijn eer als - vrouw! - Ach kom ... is die een keer versnieten,
Dan ben je zo weer op de been!
Verliefd op Hem? Kom aan! - Zijn raadsel wil ik weten...
Al heeft-ie er misschien wel geen.

Femme

La Bête féroce.

Lui - cet être faussé, mal aimé, mal souffert,
Mal haï - mauvais livre... et pire: il m'intéresse. -
S'il est vide après tout... Oh mon dieu, je le laisse,
Comme un roman pauvre - entr'ouvert.

Cet homme est laid... - Et moi, ne suis-je donc pas belle,
Et belle encore pour nous deux! -
En suis-je donc enfin aux rêves de pucelle?...
-Je suis reine: Qu'il soit lépreux!

Où vais-je - femme! - Après... suis-je donc pas légère
Pour me relever d'un faux pas!
Est-ce donc Lui que j'aime! - Eh non! c'est son mystère...
Celui que peut-être Il n'a pas.

[Vervolg Nederlands]

Als Hij me steeds ontloopt, raak ik steeds meer bezeten...
De hoogmoed van dat stuk verdriet!
Te zelden hapt hij toe, niets wil hij van mij weten!...
Hij vlucht voor mij. - Nee ... dat zelfs niet.

't Zou lachen zijn geweest! als hij, galant geliefde,
Zijn vlam voor mij ontsteken zou...
Als Eva - ook een vrouw - die eerst geen Appels bliefde,
Hou 'k niet van hem - maar 'k lust hem rauw! -

Spelletje toch?! - En Hij? ... Is zijn pistool geladen...?
- En ik, ik speel het liefst vuil spel!
En ... nooit zal een schuw beest de lekkernij versmaden
Hoog in de boom. Dat prikkelt wel.

Die vreemde blik van hem kan ik soms nauwelijks velen:
Speelt hij zijn onweerstaanbaarheid?
Ik ben bijziend, dat klopt,... Wie weet is 't wel een schele;
Zeldzaam gezicht - zo'n rariteit -

[Vervolg Frans]

Plus Il m'évite, et plus et plus Il me poursuit...
Nous verrons ce dédain suprême.
Il est rare à croquer, celui-là qui me fuit!...
Il me fuit - Eh bien non!... Pas même.

... Aurais-je ri pourtant! si, comme un galant homme,
Il avait allumé ses feux...
Comme Eve - femme aussi - qui n'aimait pas la Pomme,
Je ne l'aime pas - et j'en veux! -

C'est innocent. - Et lui?... Si l'arme était chargée...
- Et moi, j'aime les vilains jeux!
Et... l'on sait amuser, avec une dragée
Haute, un animal ombrageux.

De quel droit ce regard, ce mauvais oeil qui touche:
Monsieur poserait le fatal?
Je suis myope, il est vrai... Peut-être qu'il est louche;
Je l'ai vu si peu - mais si mal. -

[Vervolg Nederlands]

En als ik hem eens tooi in het Jan Hennen-kleed,
Zodat zijn hoogmoed stil verkwijnt!...
- Nee! 't Is alsof er iets als roest diep in mij vreet,
Mijn zieke trots die in mij schrijnt.

Kom aan dus - meid - het staat al in mijn hoofd geschreven,
Een hels gepriegel, damestaal;
Geschreven op dit blad dat - Nee - mijn hand stopt even.
- Hand van een vrouw. Een pen van staal.-

Ja! ja! - Een Judaskus. - Liefst spoog ik in dat mondje,
Die *liefde*! - Eigen stommiteit! -
Zie toch die trieste tronie, zittend op mijn sponde
Vol niets ontziende zinlijkheid.

Oh ja: ik plak m'n tong nog op dat slome lachje,
Die plooi, die ‘k op z'n tronie zag!
Morbide dromer, leeg, afstotend ...Kom nu mag je!
.....
-Doorwaakte nacht... en zwarte dag...

[Vervolg Frans]

Et si je le laissais se draper en quenouille,
Seul dans sa honteuse fierté!...
- Non. Je sens me ronger, comme ronge la rouille,
Mon orgueil malade, irrité.

Allons donc! c'est écrit - n'est-ce pas - dans ma tête,
En pattes-de-mouche d'enfer;
Ecrit, sur cette page où - là - ma main s'arrête
- Main de femme et plume de fer. -

Oui! - Baiser de Judas - Lui cracher à la bouche
Cet *amour!* - Il l'a mérité -
Lui dont la triste image est debout sur ma couche
Implacable de volupté.

Oh oui: coller ma langue à l'inerte sourire
Qu'il porte là comme un faux pli!
Songe creux et malsain, repoussant... qui m'attire!
.....
Une nuit blanche... un jour sali ...

Teruggekaapt

Is met mijn guitaar,
Door mijn spel onklaar,
Driedubbele barbaar:
Indiase *kris*,

Dommekracht die wreekt,
Waar men recht mee spreekt,
Doos waar kwaad uit breekt,
Er soms iets mis...?

Als in 't ergste woord
Je de smart niet hoort
Die me zoet doorboort...
- Baantje van niks! -

Als mijn vuur'ge toorts,
Reisgeld, reddingskoord,
Toch niet wordt gehoord;
- Het vuur vermoord...

Als mijn woest verweer,
Windhoos die passeert,
Sierlijkheid ontbeert;
- De schreeuw gesmoord...

Als in wat men voelt,
Vuurzee nooit bekoeld,
Nooit een golf meer woelt
- Hitte bevroor...

- Ben 'k er vandoor!

Rescousse

Si ma guitare
Que je répare,
Trois fois barbare:
Kriss indien,

Cric de supplice,
Bois de justice,
Boîte à malice,
Ne fait pas bien...

Si ma voix pire
Ne peut te dire
Mon doux martyre...
- Métier de chien! -

Si mon cigare,

Viatique et phare,
Point ne t'égare;
- Feu de brûler...

Si ma menace,
Trombe qui passe,
Manque de grâce;
- Muet de hurler...

Si de mon âme
La mer en flamme
N'a pas de lame;
- Cuit de geler...

Vais m'en aller!

Twaalf gedichten
Emily Dickinson
(Vertaling Peter Verstegen)

Fr180-J169

Als je in Ebben Doos vol eerbied
Na vele jaren tuurt -
't Fluwelen stof afneemt dat daar
Per zomer was vergaard!

Een brief tegen het licht houdt -
Getaand - nu - door de tijd -
Verbleekte lettergrepen leest
Als Wijn bezielend ooit!

Misschien een Bloem haar rimpelwang
In deze voorraad vindt -
Ver weg geplukt, een ochtend - hoofs -
Door een vergane hand!

Misschien, een voorhoofdlok waarvan
Niet onze trouw meer weet -
Misschien, een antiek sieraadje -
Naar oude trant gezet!

En ze dan rustig terug te doen -
En aan de gang te gaan -
Alsof dat Ebben Doosje niets
Met ons had uit te staan!

[Fr180-J169]

In Ebon Box, when years have flown
To reverently peer -
Wiping away the velvet dust
Summers have sprinkled there!

To hold a letter to the light -
Grown Tawny - now - with time -
To con the faded syllables
That quickened us like Wine!

Perhaps a Flower's shrivelled cheek
Among its stores to find -
Plucked far away, some morning -
By gallant - mouldering hand!

A curl, perhaps, from foreheads
Our constancy forgot -
Perhaps, an antique trinket -
In vanished fashions set!

And then to lay them quiet back -
And go about it's care -
As if the little Ebon Box
Were none of our affair!

Fr291-J311

Gezift uit Loden Zeven -
Poedert ze heel het Veld -
Ze vult met Watten van Albast
De Rimpels van het Pad -

Ze geeft een effen aanschijn
Aan Berg, en aan Vlakland -
Gaaf Voorhoofd dat vanuit de Oost
Reikt heel de Windroos rond -

Ze komt tot aan het Hek -
Verpakt het, Spijl voor Spijl,
Totdat het zich in Vacht verliest -
Werpt Sluiers van Kristal

Rond Stronk - Houtmijt - en Stam -
Een Zomers lege Vloer -
Omzoomde Grond - waar Koren stond -
Daarbuiten - rest geen Spoor -

Plooit kant rond Pols van Palen -
Als Enkels van Vorstin -
Sust dan haar Werklui - elk een Zwaan -
En loochent hun bestaan -

[Fr291-J311]

It sifts from Leaden Sieves -
It powders all the Field -
It fills with Alabaster Wool
The Wrinkles of the Road -

It makes an even face
Of Mountain, and of Plain -
Unbroken Forehead from the East
Unto the East - again -

It reaches to the Fence -
It wraps it, Rail by Rail,
Till it lost in Fleeces -
It flings a Crystal Vail

To Stump - and Stack - and Stem -
A Summer's empty Room -
Acres of Joints - where Harvests were,
Recordless - but for them -

It ruffles Wrists of Posts
As Ankles of a Queen -
Then stills its Artisans - like Swans -

Denying they have been -

Fr292-J293

Reeds miste 'k als zijn naam klonk -
Wat Mateloos voordeel was -
Die Stop-sensatie - in mijn Ziel -
Met Donder - Binnenshuis -

Ik kon al lopen langs die Hoek
In het vertrek, waar hij
Zich zo omdraaide, en ik - hoe -
Pezen scheurden daarbij -

Ik kon al schuiven met de Doos -
Waar zijn pak brieven rees
Zonder 't gedwongen, ademen -
Als door een Kram - geprest -

Vaag wist ik van Genade nog -
Geheten, meen ik, ‘God’ -
Bekend om 't lenigen van Nood -
Als geen Recept, voldeed -

Ik kon mijn Handen vormen -
Voor een Verzoek,
Al wist ik ook geen woorden
Voor Wijding - in gebruik -

Wat ik moest weten, van de Wolk,
Of er Macht achter, stak,
Vrij van Vertwijfeling -
Zorge zij - meer afstandelijk,
Voor zo minieme zaak
Als Rampspoed -
Zelf, te groot, dan dat ze - méér - doorbrak -

[Fr292-J293]

I got so I could hear his name -
Without - Tremendous gam -
That Stop-sensation - on my Soul -
And Thunder - in the Room -

I got so I could walk across
That Angle in the floor,
Where he turned so, and I turned - how -
And all our Sinew tore -

I got so I could stir the Box -
In which his letters grew
Without that forcing, in my breath -
As Staples - driven through -

Could dimly recollect a Grace -
I think, they called it ‘God’ -
Renowned to ease Extremity -
When Formula, had failed -

And shape my Hands -
Petition's way,
Tho' ignorant of a word
That Ordination - utters -

My Business, with the Cloud,
If any Power behind it, be,
Not subject to Despair -
It care, in some remoter way,
For so minute affair
As Misery -
Itself, too vast, for interrupting - more -

Fr344-J445

Deze tijd, stierf ik, vorig jaar,
Ik luisterde naar 't Graan
Toen men mij langs de Hoeven droeg -
De Franje zat eraan -

Ik dacht hoe geel 't eruit zou zien -
Als Richard malen ging -
Toen, wilde ik vrij zijn, maar het was
Of iets mijn wil bedwong.

Ik dacht hoe Rood - de Appel stak
Tussen de Stoppels in -
Hoe Karren bukten rond elk veld
Voor 't oogsten van Pompoen -

Ik dacht wie miste mij, het minst,
En als het Dankdag was,
Of Vader veelvoud vond van vaat -
En 't aantal even was -

En of 't de Kerstpret dempen zou
Als ik mijn kous zo hing
Dat niet één Kerstman reiken kon
Tot waar mijn hoogte ging -

Maar dit soort, smartte mij,
En dus, dacht ik er anders bij,
Hoe dezer dagen, een prachtig jaar -
Zijzelf, kwamen naar mij -

[Fr344-J445]

‘Twas just this time, last year, I died.
I know I heard the Corn,
When I was carried by the Farms -
It had the Tassels on -

I thought how yellow it would look -
When Richard went to mill -
And then, I wanted to get out,
But something held my will.

I thought just how Red - Apples wedged
The Stubble's joints between -
And Carts went stooping round the fields
To take the Pumpkins in -

I wondered which would miss me, least,
And when Thanksgiving, came,
If Father'd multiply the plates -

To make an even Sum -

And would it blur the Christmas glee
My Stocking hang too high
For any Santa Claus to reach
The altitude of me -

But this sort, grieved myself,
And so, I thought the other way,
How just this time, some perfect year -
Themself, should come to me -

Fr379-J333

Zo weinig heeft het Gras te doen -
Een Sfeer van simpel Groen -
Waar enkel Vlinders broeden en
Waar Bijen welkom zijn -

Het roert zich naar de Wijsjes
Die zweven op de Wind -
En houdt de Zonneschijn op schoot
En buigt naar alle kant -

Als Parels rijgt het, 's nachts, de Dauw -
En kleedt zich zo mooi aan
Dat zelfs een Hertogin daarbij
Afstak als te gewoon -

Zelfs als het doodgaat - vindt het
Geuren van heiligheid -
Als Nederig kruid, te rust gelegd -
Of Nardus, die vergaat -

Het woont daarna, in Hoogste Schuur -
Verdroomt daar Dag na Dag,
Zo weinig heeft het Gras te doen -
Mocht ik een Hooi zijn toch -

[Fr379-J333]

The Grass so little has to do -
A Sphere of simple Green -
With only Butterflies to brood
And Bees to entertain -

And stir all day to pretty Tunes
The Breezes fetch along -
And hold the Sunshine in it's lap
And bow to everything -

And thread the Dews, all night, like Pearls -
And make itself so fine
A Duchess were too common
For such a noticing -

And even when it dies - to pass
In Odors so divine -
Like Lowly spices, lain to sleep -
Or Spikenards, perishing -

And then, in Sovreign Bams to dwell -
And dream the Days away,
The Grass so little has to do

I wish I were a Hay -

F381-J326

Geen kans dat 'k op mijn Tenen dans -
Geen Man leerde mij dat -
Maar dikwijls, ergens in mijn hoofd,
Neemt Vreugd mij in bezit,

Dat als ik Weet had van Ballet -
Ik Pirouettes deed
Waar een Troupe wit van wegtrok -
Een Prima, werd - witheet,

Al had ik geen Gewaad van Gaas -
Geen Krul, in 't Haar gelegd -
Noch hipte - als Vogel - voor Publiek -
Eén Klauw hoog in de Lucht -

'k Hees niet mijn vorm in Eiderbaal,
Geen sneeuwkolk die mij droeg
Tot ik onzichtbaar was, in klank,
Zo juichte 't Huis mij toe -

Geen weet wat ik - Hier - rustig - stel
Dat ik de Kunst versta -
Al snoeft ook geen Plakkaat van mij -
Ze is vol als Opera -

[F381-J326]

I cannot dance upon my Toes -
No Man instructed me -
But oftentimes, among my mind,
A Glee possesseth me,

That had I Ballet knowledge -
Would put itself abroad
In Pirouettes to blach a Troupe
Or lay a Prima, mad,

And though I had no Gown of Gauze -
No Ringlet, to my Hair -
Nor hopped for Audiences - like Birds -
One Claw upon the Air -

Nor tossed my shape in Eider Balls,
Nor rolled on wheels of snow
Till I was out of sight, in sound,
The House encore me so -

Nor any know I know the Art
I mention - easy - Here -
Nor any Placard boast me -

It's full as Opera -

Fr397-J1761

Een stoet kwam door een kerkhofpoort,
Een vogel brak los in gezang,
En kweelde zijn trillers, en schudde zijn keel
De begraafplaats schalde ervan;

Toen ordende hij zijn roulades,
En boog en zong weerom.
Hij vond het vast gepast dat hij
Afscheid van mensen nam.

[Fr397-J1761]

A train went through a burial gate,
A bird broke forth and sang,
And trilled, and quivered, and shook his
throat
Till all the churchyard rang;

And then adjusted his little notes,
And bowed and sang again.
Doubtless, he thought it meet of him
To say good by to men.

Fr401-J365

Durf je een Ziel zien waar het ‘Witheet’ is?
Dan hurken binnenshuis -
Rood - is van Vuur de gewone kleur -
Maar als bezield het Erts

De aard der Vlam verzadigt -
En uit de Smidse trilt
Is er geen kleur, maar Licht van
Een Vuurgloed ongezalfd -

Het minste Dorp, bezit zijn Smid -
Zijn Aambeelds vaste dreun
Staat voor de fijner Smidse die
Stil zwoegt - van binnenin -

Die ongeduldig Erts met Gloed,
En Hamer raffineert
Totdat het Aangewezen Licht
Zich van de Smidse afkeert -

[Fr401-J365]

Dare you see a Soul at the ‘White Heat’?
Then crouch within the door -
Red - is the Fire's common tint -
But when the quickened Ore

Has sated Flame's conditions -
She quivers from the Forge
Without a color, but the Light
Of unannointed Blaze -

Least Village, boasts it's Blacksmith -
Whose Anvil's even ring
Stands symbol for the finer Forge
That soundless tugs - within -

Refining these impatient Ores
With Hammer, and with Blaze
Until the Designated Light
Repudiate the Forge -

Fr473-J486

Ik nam de minste plaats in Huis -
Mijn Kamer was het kleinst -
's Avonds, mijn Lampje, en mijn Boek -
En één Geraniumplant -

Zo ingericht ving ik de Munt
Die onophoudelijk viel -
Alleen mijn Mandje -
Denk eens na - nee echt
Dat was het wel -

Ik sprak niet - als men mij niets vroeg -
En dan, was 't kort en zacht -
Luid leven - dat verdroeg ik niet -
Beschaamd om al 't Gerucht -

En als 't niet zo ver weg was -
En wie ook mij bekend
Ging heen - dan dacht ik vaak hoe ik
Kon sterven - ongekend -

[Fr473-J486]

I was the slightest in the House -
I took the smallest Room -
At night, my little Lamp, and Book -
And one Geranium -

So stationed I could catch the Mint
That never ceased to fall -
And just my Basket -
Let me think - I'm sure
That this was all -

I never spoke - unless addressed -
And then, ‘twas brief and low -
I could not bear to live - aloud -
The Racket shamed me so -

And if it had not been so far -
And any one I knew
Were going - I had often thought
How noteless - I could die -

Fr491-J715

Stoffig voelt - de Wereld
Op Onze Stervensdag -
Dan - vragen wij om Dauw -
Eerbewijs - smaakt droog -

Een vlag - tergt een gezicht dat Sterft -
Maar lichtste Waaierslag
Uit bevriende Handen -
Koelt - als Regen af -

Mij zij 't Dienstbetoon
Als uw Dorst komt -
Naast Hyblabalsem - zorg ik dat
Thessaalse Dauw stroomt -

[Fr491-J715]

The World - feels Dusty
When We stop to Die -
We want the Dew - then -
Honors - taste dry -

Flags - vex a Dying face -
But the least Fan
Stirred by a friend's Hand -
Cools - like the Rain -

Mine be the Ministry
When thy Thirst comes -
Dews of Thessaly, to fetch -
And Hybla Balms -

Fr513-J605

Een Zilveren Kluwen houdt de Spin
In Handen nooit bespeurd -
Zacht dansend met Zichzelf - ontrolt
Hij dan zijn Parelkoord -

Als hij van niets naar nergens aan
Zijn ijl Bedrijf zich wijdt -
Verdringt Zijn Weefsel dat van ons -
In half zo korte tijd -

Een Uur verheft hij superieur
Zijn Continenten Licht -
Waarna - vergeten - zijn Domein -

De Huisvrouw hem Opveegt -

[Fr513-J605]

The Spider holds a Silver Ball
In unperceived Hands -
And dancing softly as He knits
His Coil of Pearl - unwinds -

He plies from nought to nought -
In unsubstantial Trade -
Supplants our Tapestries with His -
In half the period -

An Hour to rear supreme
His Continents of Light -
Then dangle from the Housewife's Broom -
His Boundaries - forgot -

Fr521-J597

Het leek mij steeds - een onrecht
Ons Mozes - aangedaan -
Dat hij wel - Kanaän mocht zien -
Maar niet mocht binnengaan -

Ik weet op soberder moment -
Dat Mozes niet bestaat -
Maar meen dat deze Sage
Als het om onrecht gaat -

Feller beschrijving overtreft -
Van Paulus - of Stefaan -
Die werden - slechts ter dood gebracht -
Terwijl met sluwer plan

God leek met Mozes tergend
Zijn bindend Spel te doen
Zoals een Knaap - met mindere Knaap -
Graag zien laat wat hij kan -

De blaam - was stellig Israëls -
'k Had elke Stam verjaagd -
En Grote Mozes ingehaald
In Pentateuch's gewaad

Zo weinig kreeg de Oude Man
Te zien - van 't Wijd Bezit -
Op Nebo! Dat mijn rechtsgevoel -
Zo laat - nog voor U nog bloedt!

[Fr521-J597]

It always felt to me - a wrong
To that Old Moses - done -
To let him see - the Canaan -
Without the entering -

And tho' in soberer moments -
No Moses there can be
I'm satisfied - the Romance
In point of injury -

Surpasses sharper stated -
Of Stephen - or of Paul -
For these - were only put to death -
While God's adroiter will

On Moses - seemed to fasten
In tantalizing Play
As Boy - should deal with lesser Boy -

To show supremacy -

The fault - was doubtless Israel's -
Myself - had banned the Tribes -
And ushered Grand Old Moses
In Pentateuchal Robes

Upon the Broad Possession
‘Twas little - He should see -
Old Man on Nebo! Late as this -
My justice bleeds - for Thee!

Twee gedichten
Helen Dunmore
(Vertaling Kees Klok)

De Poolse echtgenoot

Het verkeer hield stil
en voor een ogenblik
bleef de brede groene boulevard
hangen als een golf

terwijl een overstekende vrouw
mij aanhield en zei
'Kunt u mij vertellen waar mijn trouwerij is?
- In welke kerk die gehouden wordt?

Terwijl ze daar op de vluchtheuvel stond
claxonneerden de vrachtwagens
want haar mantel viel open
en eronder waren haar benen bloot.
Ze had geblondeerde haren,
haar droevige gezicht was diep gebruind.

The Polish husband

The traffic halted
and for a moment
the broad green avenue
hung like a wave

while a woman crossing
stopped me and said
'Can you show me my wedding?
- In which church is it going to be held?'

The lorries hooted at her
as she stood there on the island
for her cloak fell back
and under it her legs were bare.
Her hair was dyed blonde
and her sad face deeply tanned.

*

* *Helen Dunmore (1952) werd geboren in Yorkshire. Ze studeerde Engels aan de Universiteit van York en gaf daarna enige tijd Engelse les in Finland. In die periode begon zij met het schrijven en publiceren van poëzie, wat leidde tot haar debuutbundel* The Apple Fall *(1983). Na haar poëziedebuut volgden tot op heden acht bundels, waaronder* Out of the Blue *(2001), waarin haar gedichten uit de periode 1975-2001 bijeen werden gebracht en waaruit de hier vertaalde gedichten gekozen zijn. Behalve poëzie publiceert ze korte verhalen en romans. Voor haar derde roman,* A Spell of Winter, *ontving ze in 1996 de prestigieuze Orange Prize for Fiction. Naast romans voor volwassenen publiceerde zij enkele kinderboeken*.

[Vervolg Nederlands]

Ik vroeg haar ‘Wat is de naam van uw man?’
Ze wist het niet zeker, maar zijn voornaam was Joe,
ze had hem in Polen ontmoet
en dit was het tijdstip van de trouwerij.

Achter ons stonden een kathedraal
en een richtingbord naar het stadscentrum.
‘Ik weet niet veel van trouwerijen,’
zei ik, ‘maar neem dat honingkleurige gebouw
dat als een kat op zijn gazon zit -
in ieder geval klinkt daarbinnen muziek.’

Ze holde er met klakkende hakken heen,
terwijl de lange, smalle plooien van haar mantel openvielen.
Een sluier die met een draadje vastzat vloog van haar hoofd,
haar witte gestalte dook het portaal in en woei uit.

[Vervolg Engels]

I asked her ‘what is tne name of your husband?’
She wasn't sure, but she knew his first name was Joe,
she'd met him in Poland
and this was the time for the wedding.

There was a cathedral behind us
and a sign to the centre of the town.
‘I am not an expert on weddings,’
I said, ‘but take that honey-coloured building
which squats on its lawns like a cat -
at least there's music playing inside it.’

So she ran with her heels tapping
and the long, narrow folds of her cloak falling apart.
A veil on wire flew from her head,
her white figure ducked in the porch and blew out.

[Vervolg Nederlands]

Maar Joe, de Poolse man. Ik heb geen idee of ze hem
ooit in de drukte van deze stad heeft gevonden
om onder het bruidsgewicht van haar kleren
aan zijn zijde de zwaar bewierookte kerk binnen te gaan,
of dat hij een van de vrachtwagenchauffeurs was
aan wie haar bruine, rappe benen werden blootgesteld.

[Vervolg Engels]

But Joe, the Polish man. In the rush of thIs town
I can't say whether she even found him
to go up the incense-heavy church beside him
under the bridal weight of her clothes,
or whether he was one of the lorry drivers
to whom her brown, hurrying legs were exposed.

Was ik maar

Was ik maar opgebleven tot vier vuur 's morgens
en door de dageraad gerend om op het feestterrein
naar de ballonnen te kijken,
had ik je maar gezien terwijl jouw ballon op een vuurstoot
omhoog rees, je zou gezwaaid hebben
en een papieren vliegtuigje zou naar de grond zijn gezwierd
met op de vleugels je mobiele nummer gekrabbeld.

If only

If only I'd stayed up till four in the morning
and run through the dawn to watch the balloons
at the festival ground,
and seen you as your balloon rose high
on a huff of flame, and you'd waved,
and a paper aeroplane had swooped to the ground
with your mobile number scrawled on the wings.

[Vervolg Nederlands]

Had ik maar geweten dat je huilde
toen je met je rug naar me toe stond
en zei dat het niet erg was,
dat je het prima zou redden alleen.
Had ik je stem maar vertrouwd
in plaats van je woorden te geloven.

Was ik maar niet te laat geweest, te vroeg,
te snel, te langzaam, te jaloers en kwaad,
te gretig om te winnen
toen het geen spel was.
Konden we maar teruggaan naar toen
en kon ik je papieren vliegtuigje maar oprapen
om je voor het allereerst te bellen.

[Vervolg Engels]

If only I'd known that you were crying
when you stood with your back to me
saying that it didn't matter
you'd be fine on your own.
If only I'd trusted your voice
instead of believing your words.

If only I hadn't been too late, too early,
too quick, too slow, too jealous and angry,
too eager to win
when it wasn't a game.
If only we could go back to then
and I could pick up your paper aeroplane
and call you for the very first time.

Negen gedichten
*Hans Magnus Enzensberger**
(Vertaling René Smeets)

Het einde der uilen

Ik heb het niet over het uwe,
ik heb het over het einde der uilen.
Ik heb het over de bot en de walvis
in hun donkere huis,
de zevenvoudige zee,
over de gletsjers,
die te snel zullen afkalven,
over de raaf en de duif, gevleugelde getuigen
van al wat leeft wijd en zijd,
over het korstmos op de rots,
over onbegaanbare paden, troosteloze moerassen
en holle gebergten:

Das Ende der Eulen

Ich spreche vom euerm nicht,
ich spreche vom Ende der Eulen.
Ich spreche von Butt und Wal
in ihrem dunkeln Haus,
dem siebenfaltigen Meer,
von den Gletschem,
sie werden kalben zu früh,
Rab und Taube, gefiederten Zeugen,
von allem was lebt in Lüften
und Wäldem, und den Flechten im Kies,
vom Weglosen selbst, und vom grauen Moor
und den leeren Gebirgen:

* *Hans Magnus Enzensberger, die 11 november jl. tachtig is geworden, geldt als wellicht Duitslands grootste naoorlogse dichter en een van 's lands invloedrijkste intellectuelen. Hij wordt wel de ware erfgenaam van Bertolt Brecht in de Duitse literatuur genoemd. Enkele van zijn vroege dichtbundels* (Verteidigung der Wölfe, *1957;* Landessprache, *1960;* Blindenschrift, *1964) zijn klassiekers in de naoorlogse Duitse poëzie. In zijn jongste bundels heeft de vlijmscherpe maatschappijkritiek plaats gemaakt voor ironische en relativerende bespiegeling over uiteenlopende onderwerpen. Zijn belangrijkste uitgever, Suhrkamp, heeft in de loop der jaren meer dan 300.000 exemplaren van zijn bundels verkocht. De gedichten zijn afkomstig uit, achtereenvolgens,* Landessprache, *1960,* Blindenschnft, *1964,* Gedichte *1955-1970, 1971, Die Gedichte, 1983, en* Rebus, *2009, alle verschenen bij Suhrkamp, Frankfurt am Main*.

[Vervolg Nederlands]

Op radarschermen voor het laatst
oplichtend, waargenomen
op registreertafels, door antennes
dodelijk ontdekt: Florida's moerassen
en het Siberische ijs, dier
en riet en schiefer gewurgd
door ketens van waarschuwingen, omsingeld
door de laatste manoeuvre, argeloos
onder zwevende vuurbollen,
terwijl de tijdbom tikt.

Wij zijn reeds vergeten.
Bekommer jullie niet om de wezen,
zet uit je hoofd de koersvaste gevoelens,
de roem, de roestvrije psalmen.
Ik heb het niet meer over jullie,
planners van de spoorloze daad,
en niet over mij, over niemand niet.
Ik heb het over wat niet spreekt,
over de sprakeloze getuigen,
over de otters en de robben,
over de oude uilen der aarde.

[Vervolg Duits]

Auf Radarschirmen leuchtend
zum letzten Mal, ausgewertet
auf Meldetischen, von Antennen
tödlich befingert Floridas Sümpfe
und das sibirische Eis, Tier
und Schilf und Schiefer erwürgt
von Warnketten, umzingelt
vom letzten Manöver, arglos
unter schwebenden Feuerglocken,
in Ticken des Ernstfalls.
Wir sind schon vergessen.
Sorgt euch nicht um die Waisen,
aus dem Sinn schlagt euch
die mündelsichern Gefühle,
den Ruhm, die rostfreien Psalmen.
Ich spreche nicht mehr von euch,
Planern der spurlosen Tat,
und von mir nicht, und keinem.
Ich spreche von dem was nicht spricht,
von den sprachlosen Zeugen,
von Ottern und Robben,
von den alten Eulen der Erde.

Op het graf van een vreedzame man

Die daar was geen mensenvriend,
meed bijeenkomsten, warenhuizen, arena's. Het vlees van zijn gelijke at hij niet.

Het geweld wandelde door de straten,
glimlachend, niet naakt.
Maar er werd ten hemel geschreid.

De gezichten van de mensen waren niet duidelijk.
Zij leken verbrijzeld
nog voor de slag was aangekomen.

Iets waarvoor hij zijn leven lang gevochten had,
met hand en tand, grimmig,
listig, op eigen houtje:

datgene wat hij zijn rust noemde,
nu hij het heeft, is er geen mond meer
aan zijn gebeente om ervan te proeven.

Auf dem Grab eines friedlichen Mannes

Dieser da war kein Menschenfreund,
mied Versammlungen, Kaufhäuser, Arenen.
Seinesgleichen Fleisch ass er nicht.

Auf den Straβen ging die Gewalt
lächelnd, nicht nackt.
Aber es waren Schreie am Himmel.

Die Gesichter der Leute waren nicht deutlich.
Sie schienen zertrümmert,
noch ehe der Schlag gefallen war.
Eines, um das er zeitlebens gekämpt hat,
mit Wörtern und Zähnen, ingrimmig,
hmterlistig, auf eigene Faust:

das Ding, das er seine Ruhe nannte
da er es hat, nun ist kein Mund mehr
an seinem Gebein, es zu schmecken.

Schaduwbeeld

Ik schilder de sneeuw.
Ik schilder hardnekkig,
ik schilder loodrecht
met een groot penseel
op dit witte blad
de sneeuw.

Ik schilder de aarde.
Ik schilder de schaduw
van de aarde, de nacht.
Ik slaap niet.
Ik schilder
de hele nacht.

De sneeuw valt
loodrecht, hardnekkig
op hetgeen ik schilder.
Op mijn schaduwbeeld
valt
een grote schaduw.

In deze schaduw
schilder ik
met het grote penseel
van de nacht
hardnekkig
mijn minuscule schaduw.

Schattenbild

Ich male den Schnee.
Ich male beharrlicht
ich male lotrecht
mit einem groβen Pinsel
auf diese weiβe Seite
den Schnee.

Ich male die Erde.
Ich male den Schatten
der Erde, die Nacht.
Ich schlafe nicht.
Ich male
die ganze Nacht.

Der Schnee fällt
lotrecht, beharrlich auf das, was ich male.
Ein groβer Schatten
fällt
auf mein Schattenbild.

In diesen Schatten
male ich
mit dem groβen Pinsel
der Nacht
beharrlicht
meinen winzigen Schatten.

Rondeau

Spreken is makkelijk.

Maar woorden kun je niet eten.
Bak dan brood.
Brood bakken is moeilijk.
Word dan bakker.

Maar in een brood kun je niet wonen.
Bouw dan huizen.
Huizen bouwen is moeilijk.
Wordt dan metselaar.

Maar op een berg kun je geen huis bouwen.
Verplaats dan de berg.
Bergen verplaatsen is moeilijk.
Word dan profeet.

Maar gedachten kun je niet horen.
Spreek dan.
Spreken is moeilijk.
Word dan wie je bent

en murmel voort tegen jezelf,
nutteloos schepsel.

Rondeau

Reden ist leicht.

Aber Wörter kann man nicht essen.
Also backe Brot.
Brot backen ist schwer.
Also werde Bäcker.

Aber in einem Brot kann man nicht wohnen.
Also bau Häuser.
Häuser bauen ist schwer.
Also werde Maurer.

Aber auf einen Berg kann man kem Haus
bauen.
Also versetze den Berg.
Berge versetzen ist schwer.
Also werde Prophet.

Aber Gedanken kann man nicht hören.
Also rede.
Reden ist schwer.
Also werde was du bist

und murmle weiter vor dich hin,
unnützes Geschöpf.

De jaren zeventig breken aan

Bloemkool is gezond.
Maar daarover gaat het niet.
Wat de liefde betreft,
zou ik zeggen:
zie de kleine advertenties.
Hoe minder revolutie
in *Der Spiegel,* hoe beter.
Het groeipercentage,
de doodsdrift,
nog een keer
de Rolling Stones.
De bezwaren tegen de kunst
zijn ongehoord.
Over het zout der aarde
hoor je de laatste tijd
almaar minder.
De tegencultuur
bengelt aan hun koptelefoons.
Bij laaghangende mist
valt zelfs
de seksuele bevrijding uit.
Elke dag
een nieuw platform.
Daar bovenop komen dan nog
de voortdurende verzoeken
om een reglement van orde,
de maatregelen
van de centrale raad van de bank
en de organisatiekwestie.
Dat houdt toch geen hond vol.

Aufbruch in die siebziger Jahre

Blumenkohl ist bekömmlich.
Aber darum geht es nicht.
Was die Liebe betrifft,
so würde ich sagen:
Siehe die Kleinanzeigen.
Je weniger Revolution
im Spiegel, desto besser.
Die Zuwachtsrate,
der Todestrieb,
noch einmal
die Rolling Stones.
Die Bedenken gegen die Kunst
gehen auf eine Kuhhaut.
Vom Salz der Erde
hört man in der letzten Zeit
auch immer weiniger.
Die Gegenkultur

baumelt an ihren Kopfhörern.
Bei Bodennebel
fällt sogar
die sexuelle Befreiung aus.
Jeden Tag
eine neue Platfform.
Dazu kommen dann noch
die ständigen Anträge
zur Geschäftsordnung,
die Maβnahmen
des Zentralbankrates
und die Organisationsfrage.
Das hält doch kein Schwein aus.

Kinderziektes

Deze gigantische zuigeling
van vijftig jaar,
die het hele continent
als box nodig heeft,
met nog steeds spraakstoornissen,
kinkhoest en eczeem,
wormen en bloedige windsels.

Geen wonder: zijn ouders
hebben al het mogelijke gedaan
om hem af te drijven.
Zijn ouwelijke artsen
schrijven hem
de ene paardenkuur na de andere voor
en toch blijft hij maar groeien.

Alleen: kan deze kindreus
zich tegen zijn beschermers verweren?
Waarom snoeren zij hem de mond?
Waarom boeien zij zijn handen?
Waarom laten ze hem niet lopen?
Op zijn honderdste zal hij een cretin zijn
of de eerste mens.

Kinderkrankheiten

Dieser gigantischer Säugling
mit seinen fünfzig Jahren
der ganze Kontinente
als Laufgitter braucht
und immer noch Sprachstörungen
Keuchhusten und Ekzeme
Würmer und blutige Windeln.

Kein Wunder: Seine Eltern
haben alles versucht
um ihn abzutreiben
Seine greisenhaften Ärzte
verschreiben ihm
eine Roβkur nach der andern
und doch wächst er unaufhaltsam.

Nur: Kann dieser kindliche Riese
sich seiner Beschützer erwehren?
Warum halten sie ihm den Mund zu?
Warum fesseln sie seine Hände?
Warum lassen sie ihn nicht laufen?
Mit hundert wird er ein Kretin sein
oder der erste Mensch.

De overeenstemming

De man die het goed meent, is onder ons.
Hij doet moeite. Iedereen is boos,
boos op hem. Hij is het eens
met de woedenden, volledig eens;
Maar dat is het nu net. Nu ja,
als het niet anders kan, zeggen wij,
dan moet hij het maar met ons eens zijn,
maar liefst niet volledig, liefst niet
elke keer weer, liefst niet meteen.

De man die het goed meent, aarzelt
een ogenblik en zegt: jullie hebben gelijk.
Verontschuldig mij, zegt hij, ik heb geaarzeld.
Dat was misschien fout. Hij vraagt
om begrip. Hij maakt ons waanzinnig.
Hij ziet in dat hij het is
die ons waanzinnig maakt. Scheer je weg,
zeggen wij. In de deur blijft hij staan
en kucht: daar ben ik het mee eens.

Das Einverständnis

Der Mann, der es gut meint, ist unter uns.
Er bemüht sich. Alle sind wütend,
wütend auf ihn. Er ist einverstanden
mit dem Wütenden, völlig einverstanden.
Aber das ist es ja eben. Also gut,
wenn es nicht anders geht, sagen wir,
sei mit uns einverstanden,
aber bitte nicht restlos, bitte nicht
jedesmal, bitte nicht augenblicklich.

Der Mann, der es gut meint, zögert
einen Moment und sagt: Ihr habt recht.
Entschüldigt, sagt er, ich habe gezögert.
Das war vielleicht falsch. Er bittet uns
um Verständnis. Er macht uns wahnsinnig.
Er sieht em, daβ er es ist,
der uns wahnsinnig macht. Hau ab,
sagen wir. Under der Tür bleibt er stehen
und keucht: Ich bin einverstanden.

H_2O

Deze verbinding zou niemand van ons
hebben kunnen bedenken.
Al was het maar
omdat ons brein,
als er geen water was,
niet zou denken.
Het zwemt in een zee
van veronderstellingen.
Jazeker, bloed is dikker,
maar vrijgekomen klontert het,
sterft zwart aan de lucht.
Ook met de voortplanting
zou het maar droevig gesteld zijn.
Kostbare suspensies,
nooit vergoten
zonder de stille diensten
van de waterstofbruggen.
Wat deze wellust mogelijk maakt,
weten de natuurkundigen
nog altijd niet nauwkeurig.
Een speling van de natuur,
een geschenk uit de hemel,
dat wij inlijven,
natuurlijk, waarin wij baden,
eindelijk gedachteloos
zoals de forellen.

H_2O

Auf diese Verbindung
wäre keiner von uns gekommen.
Schon deshalb nicht,
weil unser Gehirn,
gäb es kein Wasser,
nicht dächte.
Es schwimmt
in einem Meer von Vermutungen.
Sicherlich, Blut ist dicker,
doch unerlöst klumpt es,
stirbt schwarz an der Luft.
Auch mit der Fortpflanzung
sähe es trübe aus.
Kostbare Suspensionen,
nie vergossen
ohne die stillen Dienste
der Wasserstoffbrücken.
Wie diese Wollust möglich ist,
wissen die Physiker
immer nocht nicht genau.
Eine Laune der Natur,

eine vom Himmel fallende Wohltat,
die wir uns einverleiben,
natürlicht, in der wir baden,
endlich gedankenlos
wie die Forellen.

Plaatsvervanger

Dat moet *hem* voorstellen? zeggen de anderen.
Nooit ofte nimmer! Dat is toch alleen maar
zijn buikspreker, zijn dubbelganger,
een oplichter, een kopie.

En gelijk hebben ze. Niemand van ons
is de ware. Zo goed en zo kwaad als we kunnen
nemen wij de plaats in van de doden
en van hen die na ons komen.

Ja, wij doen moeite, zouden graag
ons zelve zijn, en trekken toch
de schoenen van de anderen aan
en sloven ons daarin af.

Ook dit gedicht staat natuurlijk
alleen maar op de plaats van het ware,
dat nog op zich wachten laat.

Stellvertreter

Das soll der sein? sagen die andern.
Nie und nimmer! Das ist doch nur
sein Bauchredner, sein Double,
ein Hochstapler, enie Kopie.

Und sie haben recht. Kemer von uns
ist der Richtige. Mehr schlecht als recht
nehmen wir die Plätze der Toten ein
und derer, die nach uns kommen.

Ja, wir bemühen uns, wären gerne
wir selber, und ziehen uns doch
die Schuhe der andern an,
und strampeln uns darin ab.

Auch dieses Gedicht steht natürlich
nur an der Stelle des richtigen,
das noch auf sich warten lässt.

Vijf gedichten
Libby Houston[*]
(Vertaling L.Th. Lehmann)

Na-oorlogs

In 1943
liet mijn vader
bommen vallen op Europa

Ik herinner me
mijn moeder
pratend over bananen
in 1944

als het regende
kroop ik alleen naar de vensterbank,
staarde ik de heuvel op,
kijkend, kijkend,
kijkend zonder oogknipperen
of de Machtige Bananen
door de blitz marcheerden

Post-War

In 1943
my father
dropped bombs on the continent

I remember
my mother
talking about bananas
in 1944

when it rained,
creeping alone to the windowsill,
I stared up the hill,
watching, watching,
watching without a blink
for the Mighty Bananas
to stride through the blitz

* *De Engelse Libby Houston is geboren in 1941. Na haar studie Engels in Oxford trouwde ze met de schilder Mal Dean en vestigde zich in Londen. Hij overleed jong aan kanker. De laatste twintig jaar heeft ze in Bristol gewoond, waar ze zich vanuit haar liefhebberij - bergbeklimmen - heeft ontwikkeld tot een botanist die wordt ingezet om op steile hellingen, zoals de Avon Gorge, bloemen en bomen te tellen en te onderzoeken. In de Cheddar Gorge is een boomsoort naar haar genoemd. Ze heeft vanaf haar elfde jaar, toen ze meedeed aan een sonnettenwedstrijd, gedichten geschreven. In 1973 trad ze op hij Poetry International. Verleden jaar droeg ze gedichten voor bij de presentatie van L.Th. Lehmann's laatste boek. De gedichten zijn te vinden in* Cover of Darkness. Selected Poems 1961 1978 *(1999)*.

[Vervolg Nederlands]

zij kwamen in papieren zakken
in de handen van buren
toen ze kwamen
en zij haastten zich niet
met hun komst

en nog weet ik niet
waar mijn vader
naar huis vliegend
een verkeerde bocht nam.

[Vervolg Engels]

they came in paper bags
in neighbours' hands
when they came
and took their time
over the coming

and still I don't know
where my father
flying home
took a wrong turning

Eén manier

Een blinde man zit onder de beukenboom
de herfst van laag roodgouden licht op hem
handen, uitgestoken om een blad te vangen
als er een tegen palm of vinger valt

Vlagen al aangeraakt door winter
schudden de takken, losse bladeren
verspreiden zich over het grasveld

One Way

A blind man sits under the beech tree
autumn a slanting red gold light on him
hands held out to catch a leaf
should one fall against palm or finger

Gusts already touched by winter
shake out the branches, sudden flurries

scatter away across the lawn

[Vervolg Nederlands]

Daar tussen hoort hij eekhoorn's klauwtjes
krassen tegen de gladde schors
terwijl ze elkaar najagen; ze stoppen,
    één springt,
landt op zijn knie, gewichtloos
als een blad, zijn hand beweegt
voelt de wolk van zijn staart of
bijna als hij met een sprong verdwijnt

Terwijl hij terugkijkt naar zichzelf, rennend
achter vallende bladeren, met ziende ogen,
verplaatst hij zijn open net. Probeert
een andere positie

Als hij bij schemering weer naar binnengaat, weet hij
hoe dik ze liggen op het gras.

[Vervolg Engels]

Between them he hears squirrels' claws
scratching the smooth bark as they chase;
then they pause,
    one springs,
lights on his knee weightless
as a leaf, his hand moves feels
the cloud of its tail or
almost as it vanishes with a flick

While he looks back, at himself running
for falling leaves with eyes seeing,
he shifts his open net tries out
another position

When at dusk he goes in again he knows
how thick they lie on the grass

De maat

Mijn bril staat op de tafel met zijn poten
als fijne passerbenen, welker span
mijn grenzeloos heelal aantoont
niet breder dan een boterham

The measure

My spectacles stand on the table
arms like fine callipers whose spread
demonstrates my boundless universe
no wider than a slice of bread

Een kwestie van afhankelijkheid

een te hoge vensteropening
bezorgde nacht en dag
zeeën verpletterd op steen

pas toen
een bal zijn bed binnenstormde
van meeuwenkreten zeemanskreten
hard geschopt
door de wind die landinwaarts stond
draaide hij zijn hoofd naar de muur
en geloofde wat hem verteld was
van het witte zeil:

het is zwart.

A matter of dependence

a window-hole too high
night and day delivered
seas shattered on stone

not until
burst in on his bed a ball
of gull cries sailors'cries
kicked hard
by the incoming wind did he
turn his face to the wall
believe what had been told him
of the white sail:

it is black.

Ster

kom terug Maurits
  jij won de beker
(verder deed ook niemand mee)
  uitslag is zeker

mooi gedaan Maurits
  van harte gegund
dat lesgeld was welbesteed
  kijk wat je kunt

ik dubbele gin Maurits
  twaalf grote pils daar
proost Maurits proost Maurits

tot volgend jaar?

Star

turn again Maurice
you've won the cup
(no one else entered anyway)
the game's up

good show Maurice
pleased to present
those lessons paid off
money well spent

mine's double gm Maurice
twelve pints of beer
cheers Maurice cheers Maurice
coming back next year?

Gedicht
Osip Mandelstam
(Vertaling Margriet Berg & Marja Wiebes)

[Nederlands]

Omdat ik jouw handen niet in die van mij houden kon,
omdat ik jouw zilte en tedere mond heb verraden,
moet ik in de akropolis wachten op 't licht van de zon -
ik haat de doordringende geur van dit houten geraamte!

In 't donker voltooien Achaeïsche mannen het paard,
ze bijten met tandige zagen zich vast in de wanden,
en niets dat het koortsige razen van 't bloed nog bedaart,
van jou is geen afbeelding, klank of benaming voorhanden.

Dat jij weer terugkwam, waarom heb ik dat toch gedacht?
Ik heb mij te vroeg van jou losgerukt. Hoe kon ik 't wagen?
En nog heeft de haan niet gekraaid, heerst de donkere nacht,
en nog is de gloeiende bijl niet in 't houtwerk geslagen.

[Russisch]

За то, что я руки твои не сумел удержать,
За то, что я предал соленые нежные губы,
Я должен рассвета в дремучем акрополе ждать.
Как я ненавижу пахучие, древние срубы!

Ахейские мужи во тьме снаряжают коня,
Зубчатыми пилами в стены вгрызаются крепко,
Никак не уляжется крови сухая возня,
И нет для тебя ни названья, ни звука, ни слепка.

Как мог я подумать, что ты возвратишься, как смел?
Зачем преждевременно я от тебя отовался?
Еще не рассеялся мрак и петух непропел,
Еще в древесину горячий топор не врезался.

[Vervolg Nederlands]

En over de wanden droop hars, een doorzichtige traan,
de stad voelt haar ribben van hout, maar het bloed kwam in stromen,
het vloog naar de ladders, om daarna ten aanval te gaan,
driemaal zagen mannen 't verleidelijk beeld in hun dromen.

Waar is 't dierbaar Troje, waar 't huis van de maagd, van de heer?
Verwoest wordt straks Priamus' spreeuwenpot, hoog en verheven.
Een pijlenzwerm daalt als een dor houten regenbui neer,
en sommige komen als hazelaars ooit weer tot leven.

De steek van de laatste der sterren wordt pijnloos gedoofd,
de morgen tikt grijs als een zwaluwtje tegen de ruiten,
de dag rekt zich uit als een os die ontwaakt in het stro;
op pleinen, nog ruw van de slaap, treedt het licht weer naarbuiten.

1920

[Vervolg Russisch]

Прозрачной слезой на стенах проступила смола,
И чувствует город свои деревянные ребра,
Но хлынула к лестницам кровь и на приступ пошла,
И трижды приснился мужам соблазнительный образ.

Г де милая Т роя? Г де царский, где девичий дом?
Он будет разрушен, высокий Приамов скворешник.
И падают стрелы сухим деревянным дождем,
И стрелы другие растут на земле, как орешник.

Последней звезды безболезненно гаснет укол,
И серою ласточкой утро в окно постучится,
И медленный день, как в соломе проснувшийся вол,
На стогнах, шершавых от долгого сна, шевелится.

Осип Мандельштам

Vier gedichten
*Alfonsina Storni**
(Vertaling L. Th. Lehmann)

Blauwzuurgedichten met een beetje maan

Adolescentie

Je wordt langzaam
langer
als de populieren
in de schaduw
onder de maan.

Poemillas cianhidricos con un poco de luna

Adolescencia

Te espigas
Lento
Como los álamos
A la sombra
Lunar.

* *Alfonsina Storni (1892-1938) geldt als een van de nationale iconen van Argentinië. Haar ouders waren van oorsprong Zwitsers. Het gezin woonde in San Juan en later in Rosario. Haar vader, een zakenman, was eerst een succesvol bierbrouwer, kampte later met tegenslag, raakte aan de drank en stierf in 1906. Alfonsina volgde een opleiding tot onderwijzeres, die zij betaalde door te spelen in een zoveelste-rangs toneelgezelschap. Hierover en over haar ongehuwd moederschap werd zo geroddeld - in 1912 werd haar zoon geboren - dat zij vluchtte naar Buenos Aires. Daar werd ze opgenomen in de 'peñas,' een groep intellectuelen die discussieerden over en voorlazen uit hun literair werk. In 1916 verscheen haar eerste bundel:* La inquietud del rosal *(De rusteloosheid van de rozenstruik). Er zouden er nog zes volgen, waarvan Ocre (Oker, 1925) het bekendst werd. Haar werk was eerst vooral erotisch getint, later vormde een bitter pessimisme de hoofdtoon. De laatste bundel,* Mascarilla y trébol *(Masker en klaver) dateert van 1938. In 1935 bleek dat Storni borstkanker had. Ze werd geopereerd, maar de kanker kwam terug. In 1938 schreef ze een sonnet over haar aanstaande zelfmoord ('Voy a dormir'), stuurde het naar de krant La Nación, ging naar de badplaats Mar del Plata en liep de zee in. Na haar dood is haar werk herhaaldelijk uitgegeven, o.m. in* Poesías completas *(1968)*.

Jacht

Als de laster
mij bereikt
kan ik geloven
dat ik groot ben,
mij verheffen in heiligheid.

Als een schot hagel
je verwondt,
vogeltje,
blijft je niets over
dan huiveren
en sterven.

Caza

Si la infamia
Me alcanza
Puedo creerme
Grande,
Alzarme en santidad.

Si el perdigón
Te hiere,
Pajarillo,
Sólo te resta
Estremecerte
Y morir.

Vroege ochtend

In het bed
alleen,
charmant en mooi
de vrouw.

Welriekend
de lakens,
de nardussen open
in het halfdonker.

Haar man
klopt aan
bij het huis
daarnaast.

Madrugada

En el lecho
Sola
Pulcra y bella
La esposa.

Perfumados

Los linos,
Abiertos los nardos
En la penumbra.

El esposo
Llama
A la casa
De al lado.

Voorgevoel

Ik heb het voorgevoel dat ik nog maar heel kort te leven heb.
Dit hoofd van mij lijkt wel een smeltkroes,
het zuivert en verteert.
Maar zonder klacht, zonder teken van afschuw,
wil ik om een eind aan mij te maken dat op een wolkenloze namiddag
onder de heldere zon
uit een grote jasmijn een witte adder wordt geboren
die zacht en voorzichtig mij prikt in het hart.

Presentimiento

Tengo el presentimiento que he de vivir muy poco.
Esta cabeza mia se parece al crisol,
purifica y consume.
Pero sin una queja, sin asomo de horror,
para acabarme quiero que una tarde sin nubes,
bajo el límpido sol,
nazca de un gran jazmin una víbora blanca
que dulce, dulcemente, me pique el corazón.

Klacht

Heer, mijn klacht is deze,
Dat kunt u zich wel denken:
Van liefde sterf ik, maar
Ik kan niet liefhebben.

Ik streef naar het volmaakte
In mij en andere mensen.
Ik streef naar het volmaakte
Om lief te kunnen hebben.

'k Verteer mij in mijn vuur.
Ontferm u, Heer, ontferm u.
Van liefde sterf ik, maar
Ik kan niet liefhebben!

Queja

Señor, mi queja es ésta,
Tú me comprenderás;
De amor me estoy muriendo,
Pero no puedo amar.

Persigo lo perfecto
En mí y en los demás,
Persigo lo perfecto
Para poder amar.

Me consumo en mi fuego,
¡Señor, piedad, piedad!
De amor me estoy muriendo,
¡Pero no puedo amar!

Vlam

Mijn klacht opent het vruchtvlees
van het goddelijke hart
en zijn huivering
maakt fluwelig
het mos van de aarde.

Het zuurzoete amber
gesijpeld uit
de hemelsblauwe bloemen
valt om te bevochtigen
mijn dorstige lippen.

Rivieren van bloed
stromen van mijn handen
om te spatten op 't gezicht
van de mannen.
Op het kruis van de tijd
ben ik genageld.

Het verre rumoer
van de wereld, zoele vlaag
doet het zweet van mijn voorhoofd
verdampen.
Mijn ogen, schijnwerpers van angst,
trekken geheimzinnige signalen
over de verlaten zeeën.

En eeuwig rijst
de vlam van mijn hart
in spiralen
om de horizonten te verlichten.

Llama

Mi queja abre la pulpa
del corazón divino
y su estremecimiento
aterciopela
el musgo de la tierra.

Un ámbar agridulce
destilado de las
flores cerúleas
cae a mojar
mi labios sedientos.

Ríos de sangre
bajan de mis manos
a salpicar el rostro
de los hombres.
Sobre la cruz del tiempo
clavada estoy.

El rumor lejano

del mundo, ráfaga cálida,
evapora el sudor
de mi frente.
Mis ojos, faros de angustia,
trazan señales misteriosas
en los mares desiertos.

Y eterna,
la llama de mi corazón
sube en espirales
a iluminar el horizonte.